KSIĘGI WTORE,
o prostych Lekárstwách z Dioſzkoridá, y wielu inych zebràne. Przez D. SIMONA SYRENIVSA.

O Piołynu. Rozdź. 1.

Abſinthium. Wermut.

PIOłyn czworáki znáyduiemy: Jeden obecny y pospolity: Drugi Pontcki álbo gorny / ktory Włoſkim drudzy Rzymſkim miánuią: Pomorſki trzeći: Czwarty Ægyptcki / ktory Láciñicy *Seryphium* zowią. Jeſt y piąty / ktory Gliſnikiem názywamy. Ale Dioſcorides / Piołyn pospolity / y Pontcki ábo Włoſki / y Rzymſki iednym bydź piſze. Te obádwá pierwſze ſą gáłęźiſtego kłacza / liśćiem iáſno popielátym obſićie okryte. Jednák pospolity náß Piołyn miedzy innymi / ieſt ſzerſzego liśćia / labrzyſto po obu ſtronách wykroiony. Wſzyſtkie w obec kwiećia drobnego okrągłego / żołtáwego. Tákże náśienia drobnego / okrągłego / w gronkách wespoł bedącego. Korzeń ma rozdźielony / odnoży ſty y roſpierzchły / twárdo zdrewniały. Ten Piołyn iáko zapáchu / ták ſmáku ieſt niewdźięcznego / przykrego / oſtrogorzkiego. Piołyn Pontcki / álbo Włoſki / gáłęźmi / kwiátem / náśieniem / y innemi okolicznośćiámi / ieſt dáleko drobnieyſzy od pierwſzego. Zapáchu wdźięcznieyſzego: korzenia bez oſtrey á

Kłacze

Kwiát.

Korzeń

Pontcki.

Liśćie.

Náśienie.

myk/ktore *Ælianus*, *Cynoſſaſtum*, y *Aglaoßontem*: *Joſeßus* Zydowin/ w ksiegách 7. o zburzeniu Jerozalimſkim/ 25. Rozdziale/ Báárás miánuie/ niewiele ſkutkow/ ále przedziwnych/ ieſliże prawda co o nim temi ſłowy piße: Jeſt mieyſce przy ſámym mieśćie Jerozalimſkim/od ſtrony pułnocney/ ktore Báárás zowią/ gdźie ziele ábo korzeń tegoż imienia rośćie/ ktore kßtałtu y bárwy ieſt plomieniſto ogniowey. To ziele wieczorem świeći ſie iáko zwierzeca/ ábo wieczorna gwiazda. Do ktorego gdy kto chce przyſtąpić/ żeby go zerwał/ zniknie ták/ że go trudno náleść/ ázby było białogłowſkim moczem/ ábo iey miesiecznym krwáwym tokiem polane/ toż ſie pokaże: wßákże ktoby ſie go dotknął/ záraz vmrze. Jednák ten był ſpoſob brania/ y wyrywánia tego ziela/ bez wßeláкiego niebeſpieczeńſtwá ludzkiego zdrowia. Okopawßy go w koło/ y z ziemie ochedożywßy/ ták żeby iey namniey nánim nie zoſtało: pſá v korzenia tego vwiązáć/ y zá ſobą go wabić/ ktory poſpießnym biegiem ſwym ſnádnie go wyrwie. ále pies záraz zdechnie/ ná mieyſcu onego/ ktory go okopawßy miał wyrwać. Potym może go beſpiecznie w reke wziąć. Też zá pierwßym do niego przyßćiem/ gdyby niezniknął/ gdźieby go zá nać álbo zá liśćie viąć mogł y wyrwáć z korzeniem (iáko pißą) nie dotykáiąc ſie korzenia/ mogłby go nieść: ále że zniknie/ y korzeń w głębią ziemie pochodźi/ to trudno.

Mieyſce.

PRowiedźiáło ſie wyßßey mieyſce gdźie roſćie/ álbo roſło/ to ieſt/ przy ſámym Jeruzálem/ á nigdźie indźie. Tych czáſow żeby było/ nie mamy żadney wiádomośći: Jednák tego rozumem dochodźimy/ ponieważ tylko ná tym mieſcu roſło/ á ná żadnym innym/ á zá zburzeniem támtego miáſtá/ rumámi mieyſce támto nápełnione/ wiecey ſie nie pokázuie.

Mocy Skutki.

Tenże Jozephus inego ſkutku tego ziela korzenia nie opiſuie/ tylko że opętáni od ßátáńſtwá od ktorego bywáli czeſto duſzeni/ dreczeni/ y mordowáni/ gdźie nie mogli przez wyklinánie y poprzyſiegánie/ ktore Łáćinnicy Exorcyzmámi zowią/ od Káplanow Zydowſkich/ bydź wolni/ ſámym dotknieniem bywáli wyſwobodzeni.

Drugi ſkutek tego ziela/ był zły y ßkodliwy/ że zá dotknieniem śmierći domieſczáło. Wiecey o nim żaden nie piſał.

Rozſądek.

Z tego opiſánia Jozephowego Báárásá/ vczynili ßálbierze y mátácze/ po świecie ſie tułáiący/ báśni/ przyßywáiąc go do Pokrzyku ſwego. O czym ſie też przypomni w tymże Pokrzyku niżey.

Koniec Kśiąg Pierwßych.

osłabiałemu mázanie służy / wziąć soku Piołynowego łotow ßeść / soku Bolego drzewká cztery loty / Aquawity cztery loty. Máśłyki puł łotá / oliwy łotow álbo łyżek ośm. To wespoł w cynowey konwi / w kotle vkropu wrzącego wárzyć / áż śie soki y gorzałká wywárzą: potym przecedziwßy / tym żołądek ráno y ná noc mazáć.

Item. *Jtem*, Weźmi Piołynowego liśćia y kwiećia po gárśći / polney Mietki / Márzymietki / Poleiu po gárśći / Drzewá Orlego / Gwoździkow / kwiátu y gałki Muśkatowey po puł łoćiu. To wßyśtko drobno pokráiawßy / á Drzewo Orle / y z inńy korzeniem z miessá przetłuc y we dwá woreczki płoćienne żołądkowe záßyć / á ná goracey cegle ná párzáć / winem dobrym pokropiwßy ie / á tymi żołądek nágrzewáć

Żołądkowi ná puchlemu y bolesnemu / sok ze świeżego Piołynu / octu Rożánego / káżdego po dwudźieśtu łotow wźiąć / oliwy / wosku iárzecego / káżdego po łotow ßesnaśćie / Szpiku Jeleniego cztery loty. To wßyśtko wárzyć / áż sok z oliwą wywreia / przecedźić / y przydáć wosku iárzecego z Jeleniem ßpikiem / y máść vczynić / ktora ná ierße álbo miękkiey skorce rośćiagnawßy / ná żołądek ćieplo przyłożyć.

Żołądkowi boleiącemu / Piołynu dwie części wźiawßy / trzećia Rożey czerwoney / Mietki czerwoney. To wßyśtko w płoćiennym woreczku wiotchym przeßyć á w winie czerwonym wárzyć / y co naćiepley ná żołądek przykłádáć.

Item. Zbytniemu boleniu tegoż żołądká lekárśtwo doświádczone / wźiąć Piołynu dwie gárśći / wirzchołkow ogrodnego Kopru / Piołynu Włoskiego / Kozłku śianego álbo ogrodnego / po gárśći / Pigw świeżych ochedożonych z łupin y z pecek / drobno posiekánych / Máśłyru / Szteraku / álbo Kádźidłá Żydowskiego / po łoćie / winá białego / przednie dobrego kwartę / oliwy cztery funty. To wespoł przez dobrą ćwierć godźiny wárzyć / przecedźić / y mocno wyżąć / á w tym płát / álbo Gębke maczáiąc / co naćiepley ná żołądek przykłádáć.

Item. *Jtem*, Temuż żołądkowi náder boleiącemu / doświádczone lekárśtwo / Piołynu wźiąć dwie gárśći / Márzymietki / Lebiotki / Piołynu Włoskiego / kwiećia Rumienkowe po gárśći. Rożu czerwoney / wielbłądowego śiáná / álbo trawy / ktoreg Skwinántem zowią / po puł gárśći. Korzenia Ostryża wonnego / trzy ćwierći łotu / Gwoździkow ćwierć łotá. To wßyśtko co nadrobniey pokráiáć / á we dwu płoćiennych woreczkách przeßyć / ktore w wodźie goracey z winem nápoły zmießáney nágrzewáć / á ieden po drugim ná żołądek przykłádáć / poty áż bolesć prześtáne / á záraz po nápárzeniu oleykiem z Piołynu mázanie czynić. Albo też tym sposobem: Wźiąć Piołynu puł tory gárśći / Márzymietki gárść / kwiatkow Rumienkowych / Rozmarynowych / Wielbłądowey trawy po puł gárśći / Máśłyru / źiela Tátárśkiego po łoćie. To wßyśtko w dobrym á mocnym winie wárzyć / á máiąc dwá ßárłatne płáty w oney wodźie máczáć / á co naćiepley ieden po drugim ná żołądek przykłádáć.

I tm. *Jtem*, Piołyn z Ruta / á z kwiećiem Rumienkowym / w oliwie śmážyć / á tym dwákroć przez dźień mázánie czynić. Albo Łmanki w tym máczáć / á co naćiepley ná żołądek kłáść.

Item. plástrowánie. *Jtem*, Plástr temuż boleiącemu żołądkowi służący / po námázániu pomienionym / wźiąć Piołynu świeżego ze dwá loty vtłuc go miálko / Ptaßey zobi / ktora *Liguſtrum* zowią Láćinnicy / kwiećia ośm łotow / wosku iárzecego cztery loty / oliwy ile potrzebá / wosk z oliwą spuśćić: potym do tego prochy wśypáć / pilnie vmießáć / á ná bárchánie / álbo irße rozmázawßy / ná żołądek przykłádáć.

Wątrobie ozibłey y átkáney. Wątrobe ozibłą y osłábiáłą w swych ślutkách rozgrzewa y posila / zátkáne otwiera / z kolery wychedaża przez śiolce y moczem. Abowiem Piołyn iest przećiwnego przyrodzenia / otwiera / y zátwierdza / czyśći y zásłánawia. Przeto w rozmáitych chorobách / z innymi lekárśtwy im przynależącemi vżywány / bárzo iest vżyteczny: Jáko / gdźieby było zátwárdzenie żywotá / tedy przyłożyć tych rzeczy / ktore máią moc purgowánia. Záś w Biegunkách / álbo sámego szczególnego / álbo z przydániem rzeczy zátwierdzáiących.

Bolesći o wżywoćie Bolesći we wßyśtkim żywoćie vkłáda / wárząc go z Czárnogłowem / ktory Łánim Czyśćem drudzy zowią / á z Fráncuśkim nárduśem / w winie álbo w wodźie.

Item. *Item*, Płoćienne worki liśćiem y z kwiećiem nápełnione / á co naćiepley nań przykłádáne.

Item. *Jtem*, Wźiąć ze dwie gárśći máćierzanki / Kwiećia Rumienkowego / Szałwiey / Lebiotki / Koprv Włoskiego / Piołynu Włoskiego / po gárśći / posiekáć drobno / y we dwu płoćieńych woreczkách przeßyć ktore / ná goracey cegle winem ią polawßy / nágrzewáć / y ná żołądek ieden po drugim przykłádáć.

Item. *Jtem*, Klyśterá ná bolenie w żołądku niezmiernie z Piołynu. Wźiąć Piołynu ze dwie gárśći / Sezyru / Slazu / Rumienkowego kwiećia / Mietki ogrodney po gárśći / pułtory kwarty wody / wárzyć áż trzećia część wyvre. Przecedźiwßy /

przykrey gorzkości. Ma też niemała ćirpkość w sobie. Przeto przed tym náßym pospolitym/do vżywánia lekárskiego/ ma przodek.

Mieysce y Wybor.

PIołyn náß pospolity rośćie ná wśiách / w ogrodách / ná polách / po mieyscách płonnych/y pá gorkách. Wßákoż nie wßędźie lubi źiemie. Piołyn Pontcki álbo Włoski/ſtrudná ſie v nas znáyduie: w niektorych tylko ogrodách śiany álbo ſádzony/ zá przywieźieniem z Węgier / álbo z Czech / gdźie ſie w nim bárźiey kochaią / niźli v nas.

Pontcki przodek ma: potym Rzymſki ábo Włoſki/á po tych gorny.

Czás zbieránia.

NA koncu Lipcá ma bydź zbieráný/á w ćieniu ſußony. Bo tego czáſu nalepiey kwitnie / y nasienie czyni.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PIołyn káżdy dwoiákiego ieſt przyrodzenia: wßákoż ten ktory Włoſkim ábo Pontckim zowią / ma nie mála ćirpkość w ſobie / w innych wietßa gorzkość / á ćirpkośći máley/ ábo żadney: przeto ná zápalenie watroby / y żołądká / vżywamy Pontckiego: Náß pospolity nie znidźie ſie do tego/ dla zbytniey y przykrey iego gorzkośći y wyſuſzenia. Abowiem w trzećim ſtopniu wyſuſza/ á w pierwßym ná końcu rozgrzewa. Piołyn záś Pontcki/ także w pierwßym/ ále ná początku/ábo ku śrzodku rozgrzewa/á ná końcu we wtorym wyſuſza/ſwoią ćirpkośćią ſtwierdza / wyćiera/ poſila/ y vtwierdza/ lekko zćiencza: ſwą ćiepłotą wyćiera/ćirpkośćią zátwierdza/ wilgotnośći wyſuſza. Miárá. Ale ſok Piołynowy dáleko potężniej rozgrzewa/niźli ſámo źiele (*Gal.*) Záś wodą z wymoczonego/ álbo z wárzonego/polewką ma bydź do vżywánia / od piąćiu ćwierći łotá / áż do ſiedmiu dáwána. Ale ſoku od puł tory ćwierći łotá / áż do puł łotá. (*Alben. Meſuai*)

Podmiot.

GDźiebyſmy Piołynu Pontckiego do potrzeb lekárſkich mieć nie mogli/ tedy tego ktory po rumách y po ſtárych murách rośćie / ná to mieyſce wźiąć możemy.

Gdźie też bez oſobliwego przydánia w lekárſtwách zmianká o Piołynie bywa: tám mamy rozumieć Piołyn gorny. Ktorego gdy z potrzeb nie mamy/ możemy także tego ktory po ſtárych murách y rumách znáyduie ſie brać. Też y to wiedźieć mamy: Iż Piołyn wieyſki álbo náß pospolity/ktory po wśiách y po zapłoćiu rośćie/wiecey ſłuży lekárſtwom zwierzchownym / niźli wnetrznym. Ale Pontcki potężniey wßyſtko ſpráwuie.

Moc y Skutki.

Kolere wychodzą. Kolere w żołądek y w kißki wylana wychedaża / iuchę z wárzonego Piołynu Pontcki/ábo z Włoſki piiąc. Toż ſok iego czyni. Albo ſam ſurowo vżywány.

Mocz ná trzymánie ma. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány potężnie wywodźi/ z Opiłkiem/á z Włoſkim Koprem wárzony / á w trunku vżywány.

Żołądkowi źimnemu. Żołądek źimny rozgrzewa Także Wątrobę oźiębłą y oſłábiałą poſila.

Chęć do iedzenia. Chęć do iedzenia vtrácona wzbudza / bądź ſok/álbo wodką trunkiem vżywána/ bądź proch z winem / álbo z piwem / ábo z miodem / álbo z polewką iákąkolwiek vżywány / álbo z ćiepłą wodą.

Wątrobie oźiębłey. Chęć do iedzenia. Temuż żołądkowi záźiębłemu / y bárzo

Żołądko-

oſłábiałemu

ładku vſtáwnie trzymáć.

Żołtą niemoc ſpadza / moczac á-bo wárząc go w wodźie z Káníanki / á káż-deg dniá po kwáterce ćiepło piiac. Jeſcze lepiey gdźieby z Opichem / á z Włoſkim koprem był wárzony / ábowiem Kolerę bárzo tłumi. Przeto Theophraſtus w 9. kśięgách o ziołách w rozdźiale oſmym / o Piołynie Pontckim piſąc / mowi / iż by-dło / ktore ſie zwyczáia Piołyn iádáć / by-wa bez żołći. Z tey tedy przyczyny ludźiom Kolerycznym á zbytnie gniewliwym / zwłaſczá niewiáſtom / bárzo ieſt vżyte-czny / oſobliwie tym / ktore w ſobie wie-le żołći máia wylewáiacey ſie w żołądek / náwet po wßytkim ćiele / nietylko do v-ſtáwicznego gniewu / ále też do chorob kolerycznych y niebeſpiecznych ie domie-ſcza. Máia ſie tedy do tego domowego lekárſtwá zwyczáiáć / kośtu wielkiego ná ine lekárſtwá vchodząc / vżywáiąc go cze-ſto przerzeczonym ſpoſobem. Abo też: Wźiáć ze dwie gárśći Piołynu / y wárzyć w ſyćie miodowey / ábo w wodźie ſtoko-wey / ázby trzećia część wywrzałá / á po kwáterce náczczo y ná noc ćiepło pić / przydawßy do káżdego trunku łot ábo łyß-ke Kożáneg miodku. Abowiem kolere ſtol-cy bárzo lekko wywodźi / te zwłaſczá / kto-ra ſie nie zbytnie w żołądek y w wątrobę wpoiłá.

Czyśćienie mieśieczne białogłowſkie nád przyrodzenie záterzymáne / wzbudza Piołyn z miodem vtárty / ná próg łoná co náćiepley przykłádáiąc. Toż czyni / we zelkiem w otwor łoná puſczány.

Bedłkámi Jádowitymi ſtrutym ieſt le-kárſtwem / piiąc go z octem á z ćiepłą wo-dą. [*Dios*] dla womitow.

Strutym świnia weßká. Tákże

Strutym kliiem / ktory ſie przy korze-niu Dźiewięćśiłu czarnego znáyduie / Pio-łyn w winie wárzony ábo prochem pity / wielkim bywa rátunkiem

Od Brytáńſkiey myßy ábo Swiſczá obrázonym / Tákże

Od Smoká morſkiego vkaßonym / z Piołynu proch miáłko vtárty z winem pi iąc / ábo w winie wárzony / á trunkiem vży wány / bywa oſobliwym rátunkiem.

Kroſty po ćiele ſproſne y świerzb ćiáło świędząc / ſpadza / bądź z wilgotnośći ſłonych / bądź z kolerycznych / wźiawßy ſuchęg zpul gárśći / naśienia Kopru Wło ſkiego pul łotá / w winie białym to wárzyć y przez dni kilkánaśćie náczczo co náćie-pley pić.

Item, Swierzb y kroſty z źimnych wil-gotnośći pochodzące / tenże trunek ſpa-dza. Tákże kroſty iáko iągły drobne zgá-nia [*Plin.*]

Zátwárdźiáłość żywotá odmiękcza / z Se ne ſowemi liśćiami puł łotá w winie wárzony / á trunkiem vżywány.

Dymy / y páry ze wnętrznośći do gło-wy wyſtępuiące / ktore niezmierne bole-śći czynią / ná dół tłumi / Sok Piołyno-wy zárowno z winem białym náczczo pi iąc / po dwu / ábo po trzy łyßki oboygá biorąc.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi / ſok świeżo wyżęty / á po dobrey łyßce z cukrem przez dźieśieć dni / náczczo porządnie trunkiem vżywány. Toż też

Żołtą niemoc ſpadza.

Wiele wilgotnośći złych z ćiáłá / á zwłá ſczá z wątroby y śleźiony / ktore przerze-czone niedoſtátki czynią / odpadza. Proch záśie iego miáłko vtárty toż czyni / biorąc go náraz iáko Włoſki orzech / ráno / w po-łudnie / y ná noc. Abowiem wątrobę y żo-łądek / ożiębłe y mdłe rozgrzewa / posila / y zámulone otwiera. Toż

Do iedzenia chęć wzbudza.

Gliſty w żywoćie morzy y wywodźi / ſok z świeżego wyżęty / á náczczo po trzy álbo cztery łyßki vżywány. Może go wie-cey álbo też mniey / według lat / y wieku vżywáć.

Zásiniáłość pod oczymá / y gdźiekol-wiek ná ćiele roſpadza / Piołyn świeży z miodem / á z kminem kramnym co namie-ley vtárty / tym námázuiąc.

Záćmionemu wzroku / toż ieſt rátun-kiem.

Toż vßom ropą ćiekącym / ieſt lekár-ſtwem.

Gliſty y wßelákie chrobáctwo z Centu-rzyą álbo z iáderkámi / y z liśćiem Brzo-ſkwiniowym co namieley vtárty / álbo z Bukwicą / álbo z Rdeſtem / z winem ná-czczo piiąc.

Czwártaczke / y ine źimnice / ták z kolery iáko y z innych wilgotnośći zágniłych le-czy / ſok świeżo wyżęty / po dwu ábo po trzy łyßki ná raz przed przyßćiem godźiny piiąc. Jeſcze lepiey / wźiąć dobre puł ły-ßki tego ſoku / Dryakwie co naſtárßey / á-bo Mitrydatum puł łotá / winá białego dobrego łyßkę / dáć wypić ze trzy godźiny przed przyßćiem febry: Jeno potrzebá pierwej ćiáło dobrze przepurgowáć przed tym.

Inne też febry záſtárzále leczy po dwu łotow świeżego z cukrem náczczo czeſto vżywáiąc.

Od molow y innych ſkaz / ßáty záchо-wywa / kłádąc ſußony w ſkrzynie miedzy nie.

Chrobáctwo w vßu záległe / ábo wlá-złe / wypadza / ſok Piołynowy z oleykiem z Broſkwiniowych iáderek / w nie ćiepło /

Żywot odmiękcza.

Páry ſmrodliwe do głowy idące tłumi.

Puchlinie

Żołtácce. Wilgotnośći w wątrobie w śleźionie odgánia.

Apetyt czyni. Glißom.

Zásiniáłośći.

Záćmienia wzroku.

Vßom ropiſtym, Gliſtom.

Czwartaccc.

Item.

Febrom.

Molom.

Chrobácznym vßom

wziąć tey iuchy ze trzy kwáterki. Konfektu / ktory *Benedictam Laxatiuam* zowią / trzy loty. Oleyku Kopru swoyskiego / oleyku Piołynowego po trzy loty ábo łyżki. Cukru żárego dwá loty / żołtek od iáiá á szczypte soli / to wespoł zmieszawszy / dáć Alistera. A te ziołá vwárzone / w woreczku płociennym záwiązawszy / co náciepley ná żołądek przykłádáć / zágrzewáiąc go w pułkwartku winá / zá káżdym rázem do tego trochę wody przylawszy / á czynić to dwá kroć przez dzień / przed obiádem y wieczerzą / przez kilká dni.

Item. *Item*, Gorny Piołyn z dźiewięćia ziarn pieprzu czarnego / á z Kuta po gárści oboygá wziąwszy / w kwárćie wody ábo winá wárzony / á po rownym kieliszku trunkiem vżywány / żołądkowi mdlemu y w spráwách swych osłábiałemu dáie rátunek. Gdżieby sie też bolesći w nim wszelky z zimney przyczyny / ábo wietrznośći w nim záwártych á kłocia / skrzykánia / y rospieránie było / tegoż Piołynu wziąć z Kuta po sześći łotow ábo po pułtoru gárści / á vwárzywszy go we dwu kwartách wody / do wywrzenia trzećiey części / przez kilká dni dáwáć pić ciepło po dźiesiąci łyżek náczczo / bo vkłáda wszelákie bole w żołądku / z iákiegokolwiek przyczyny wszelkie.

Bolenia żołądká.

Item. *Item*, Sok Piołynowy z oliwą á z trocha woskú spuszczony / á tym námázány / toż czyni.

Gryzienie wżołądku. Gryzienie w żołądku y w kiszkach z zimney przyczyny vśmierza. Piołynu y Kopru swoyskiego po gárści w kwárćie wody vwárzyć / do połowice wywrzenia / á ráno y ná noc po rownym kieliszku ciepło pić dáwáć.

Item. *Item*, Piołyn w winie moczony / áżby moc swą puścił / á trunkiem vżywány. Żołądkowi z iákiegokolwiek przyczyny choremu iest rátunkiem pitac go. Abowiem posiła [*Gal. Plin.*]

Żołądká / tákże wątroby zápaleniu. Żołądká. Tákże

Wątroby zápaleniu Piołyn / ták zwierzchnie przykłádáiąc / iáko przez vstá vżywáiąc / osobliwym iest lekárstwem.

Wątrobie oźiebłey. Wątrobe z oźiebłości osłábiáłą posila ták sokiem iáko iucha / ábo prochem z winem / z piwem / z miodem / ábo z iáką polewką vżywány / ábo y z ciepłą wodą. Też z iáycy smażony toż czyni / pożywány. Ale Pontecki abo Włoski do tego przystoyniey szy / niżli wieyski.

Item. *Item*, Z Indiyska Szpika tłuczony / á oleykiem ogrodnego kopru záczyniony y plastrowány ná bok práwy / toż czyni. Tákże go w oliwie smażąc / á nim nágrzewáiąc / ábo plastrem przykłádáiąc.

Item. *Item*, Wątrobe zámulona y zátkáno otwiera po ośmi łyżek polewki z wárzonego Piołynu / ze trzemá łyżkomá Syropu z zielá powietrznego [*Iuam* Láćinnicy zowią] przez dni dźieśieć biorąc trzy godźiny przed obiádem. Toż też

Chęć do iedzenia vtrácona przywráca Żołtá niemoc spadza..

Chęć do iedzenia vtrácona przywráca Żołtá niemoc spadza.

Wszelákim dolegliwośćiam wątrobnym / zwłaszcza nábrzmieniu y zátwárdźiáłości iey / Piołyn osobliwym iest lekárstwem z gorycżka / á z Migdałámi gorzkiemi / y z Anyżem / zárowno z tych káżdego wziąwszy co namieley vtłuc / y po ćwierći ábo po pułtorá łotá / z wodką z Wątrobnego ziela náczczo trunkiem vżywáć / przez dni czternaśćie.

Wątrobie opuchley. *Item*, Opuchley y nábrzmiáley wątrobie bárzo służy z Celtyckim Narduśem w winie wárzony / á ráno y ná noc ciepło vżywány.

Żołtácce. Żołtá niemoc z zástárzałego zámulenia wątroby / spadza z Szpika Indiyska y z wielbłądowa trawą w wodźie wárzony / á ráno y ná noc pity.

Odwpićia záchowánie. Sok świeży z Piołynu z miodem á z ciepłą wodą pić / od pijáństwá záchowuie. Ábo gárść Piołynu w kubku wody ciepłey przez noc moczyć / á to náczczo pić.

Item. Odwpićia broni. Od zbytniego opićia záchowuie proch z Piołynu / z miodem á z ciepłą wodą náczczo pijąc / ábo też sam surowy iedząc.

Krew y inne wilgotnośći po leruie. Krew / y inne wilgotnośći w ćiele przyrodzone / od zágnićia y skázy záchowywa. A gdżieby też były zágnile y ziádowiciáłe / trawi ie / y ták wszytkich wnętrznośći broni od skázy.

Item. Krew w żyłách poleruie y czyśći.

Dychawicznym. Dychawicznym iest rátunkiem / wolne im tchnienie czyniąc.

Płucom zránionym Płucá zránione goi / oćieráiąc ie z lipkich á gęstych plugáwośći / w winie go wárząc / á ná káżdy poránek ciepło pijąc.

Wietrznośćiom. Wietrznośći z żołądká y ze wszytkiego żywotá rospadza.

Szkawce. Szkawkę záwśćiąga / iákimkolwiek vżywáiąc go sposobem / bądź prochu z winem / bądź surowego. Toż czyni

tem. Woreczki z niego z Márzymietka á z kminem kramnym / ná cegle gorącey nágrzewáne / á ciepło ná żołądek przykłádáne. W oliwie smażony / á w tym wełnę máczáiąc / y co náciepley ná dołek przykłádáiąc toż czyni.

Item. *Item*, Szczkawce.

Szczkawce Czczeniu. womitom Cżczeniu w żołądku / y

Womitom / wziąc liśćia z kwiećiem Piołynowym / Márzymietki / Máieranu po gárści. Muszkátowey gałki y kwiátu / Gálganu po ćwierć łotá / drobno pokráiawszy / báwełnę tym nábić / á w płociennym woreczku w kracie przeszyć / y ná żo-

przem/ zarowno vtarey/ na r[illegible]/3 po cwierći ktorą z ćieplym winem pić dáiąc.

Zrwistrzepley w żołądku y w mochyrzu.

Krew w żołędku strzepla/ abo y w mecherzu rospćwuie/ y wywodzi/ Piołyn w miodowym winie warzony á trunkiem vżywány.

Od skorkow stonogow obrázonym.

Vkąszonym od skorká/ ták morskiego iáko ziemnego: Abo y Stonogá/ z Mietką ogrodną/ pod iedną miarą oboygá wziąwszy wárzyć y dáwáć pić: A ná ráne smole z sołą plastrowáć.

Trzeći zádány. Gleyćie.

Trzeć ábo Żywe srebro. Tákże

Gleytá srebrna/ komuby w trunku/ ábo iákim innym obyczáiem była zádána/ prochu ćwierć ktorą z Piołynu vtártego z winem dáć pić/ ále naprzod potrzebá dla womitu lugu z oliwą nápić sie/ á potym lekárstwo przerzeczone wziąć.

Bdłámi strutym/ iádowitymi. Tákże

Swinia weszka. *Item.*

Jádem páiączym/ ábo y innych bestiy iádowitych. Tákże vkąszeniu od nich/ tegoż prochu z winem w trunku vżywáiąc/ iest osobliwym rátunkiem.

Bdłámi strutym. Swinia weszka. Jádem páiączym. Vkąszeniu od bestiy. Przećiw wilczym iágodom.

Wilcze iágody/ ábo wilczy korzeń/ *Aconitum pardalianches* Grekowie/ y Łácinnicy zowią: komuby iákimkolwiek sposobem były zádáne/ trunek przerzeczony bywa rátunkiem doświádczonym. Albo w winnym ocćie Piołyn wárzony/ á trunkiem vżywány.

Koryándrem strutym. Strutym nasieniem chmielikowym. Opio strutym.

Koryándrem świeżo zielonym/ ktoby sie iedząc záráził. Tákże

Nasieniem Pasłen/ álbo Chmielikowym w winie wárzony pić dobrze.

Przećiw trućiznie/ Mákowego soku/ ktory *Opium* álbo *Meconium* zowią/ Piołyn z stárym winem pić dobrze.

Biel ołowna strutym.

Biel ołowna/ ktora Błayváyśem drudzy zowią/ ktoby wypił/ Piołyn z miodem przez kilká dni pić dáwáć. Toż

Allium zá iedzeniem strutym

Przećiwko kliu/ Żáiączef rzepki czarney polewkę z wárzonego Piołynu/ z Sáletrą/ z kwaskowátym miodem piąc/ iest rátunkiem osobliwym.

Jádu Łopcydłow y Modrzeiowey gębki iádom.

Jády trućizne/ Łoczydłowego korzenia/ ktore *Tapsiam* Grekowie zowią. Też czarney Modrzeiowey Gębki y białey/ morzy piąc go.

Miesięczney.

Miesięczne czyszczenie pániom wzbudza/ Piołyn z Bylicą czerwoną/ á z Opichem w oliwie smażony/ miedzy dwie chuśćie włożywszy ná nim śiedzieć co nagorecey może wytrwáć. Tákże ná prog łoná/ y otwor przykłádáć. To dzień y trzy czyniąc.

obrázony od Szkorpeny. Od ogenice morskiey.

Vkąszony od Szkorpeny/ ábo morskiego Smoku. Tákże od Ogonice morskiey/ ktora *Paſtinacam marinam* zowią. Tym wszystkim przerzeczonym iádom/ Piołyn z dobrym winem stárym pić dobrze.

Wszelákim zimnicom iest pewnym/ á doświádczonym lekárstwem/ wziąwszy świeżego Piołynu lot 5 To iest trzećią część od kwinty/ soli vwierćieć/ á z dzieśiątą łyżek wiñe° octu/ dwie ábo trzy godziny przed przyszćiem dáć wypić/ po kilkákroć toż czyniąc. Toż też goraczkom/ iest lekárstwem.

Zimnicom

Slęśione nábrzmiáłe y bolesne leczy/ sok Piołynowy/ z sokiem Borakowym/ káżdego po ośmi łyżek wziąwszy/ do tego gárść kwiećia Centurzyey máley. To wespoł w pułtory kwarty serwadki kożiey/ ábo y krowiey/ do wywrzenia trzećiey cześći wárzyć/ przecedźić/ Cukru z osm lotow przydáć/ á káżdego dniá po rownym kieliszku/ poki stáie/ ćiepło pić dáwáć.

Sleśione nábrzmiáłe y bolesne.

Febrom zástárzálym y dawnym/ sok z świeżego Piołynu wyżęty/ dobrze ocukrowawszy/ po dwu łyżkách pijąc káżdego dniá/ służy.

Febrom zástárzálym y dawnym.

Ká mieni kruszy w nyrkách/ w prochu ábo w trunku czesto vżywány.

Kámień w nyrkách

Bydłu rogátemu/ iáko wołom/ krowom/ owcom/ przećiw wszelákim ich chorobom wnetrznym/ iest bárzo vżyteczny. Pszczoł pásterze/ y gospodarze rostropni/ dáią sol z Piołynem często bydłu lizáć wespoł vtłuszy. Abowiem ich od chorob rozmáitych záchowuie/ zwłaszczá od ich morowego powietrza y zdychánia.

Bydłu rogátemu.

Strupy y bebele ná głowie leczy tłukąc y przykłádáiąc.

Strupem ná głowie

Sen przywodźi/ tákże głowe nim okłádáiąc/ y woniáiąc/ zwłaszczá vtrácony dla zbytnich wilgotnośći/ oźiębiáiących mozg. Tákże

Sen przywodźi

Strzykánie głowy y boleśći iey vśmierza/ przetłuszy go w wodźie vwárzyć/ y tym głowe okłádáć. Sen też wdzięczne czyni. Albo Bukwicę z nim/ á z Koprem Włoskim/ w lugu párzyć/ y tym głowę przemywáć.

Strzykánie głowy.

Głowie zbytnie wilgotney/ z źimnych flusow bárzo vżyteczny/ trzymáiąc go vstáwicznie ná niey. Abowiem nie spadzá ich ná dol/ ále ie trawi.

Mezgu bárzo wilgotnemu y źimnemu.

Zawrot głowy oddala/ wárzony z korzeniem Ptászego ábo Oślego ogorká/ á tym często głowę ćiepło przemywáiąc.

Zawrot głowy.

W czele boleśći frogie vkłáda/ z Rutą á z Kontratem/ ábo z Bluszczem źiemnym zárowno vtłuczony/ Miodu ileby była potrzebá/ przydawszy y białek od iáią/ y ná czoło przykłádáć.

W czele bolesn.

W vszách chrobáctwo zámarzłe/ w winnym ocćie wárzony/ ćiepło w mey polewce one puszczáiąc.

Vszom chrobáctwiwym.

Słuch náprawia/ w wodźie/ á w ocćie wárzony/ pár z niego ćiepło przez leiek puszczáiąc. Toż

Słuch náprawia.

leiąc.

Głowy bolenia. Bolenie głowy / z párności á zdymow z żołądká pochodzących: tenże sok z Cukrem / á z ćiepłą wodą piiąc / bywá lekárstwem. [*Plat.*]

Oniemieniu y mowie vtráconey. Oniemienia y vtráceniu mowy. Záczym sie nagley śmierći obawiámy / ten sok piiąc / iest lekárwstem naprzednießym

Mieśiecznie. Mieśięczne czyśćenie białogłowśkie záwśćiągnione wzbudza / y wywodźi / kwinte miáłko vtártego Piołynu z winem piiąc.

Wietrznośćiom w ćiele. Wietrznośći z innych wilgotnośći rospadza / z octem á z ćiepłą woda / tenże sok / ábo sam Piołyn z Dyptánem miáłko vtárty piiąc.

Melánkolikom. Melánkoliey / ßuchá zwárzonego Piołynu z Włoßká Skánianká / Łácinnicy *Epitimum* zowią / iest vżytecznym trunkiem. (*Abugi.*)

Od niedźwiadká vkąßonym. Od Niedźwiadká vkąßonym / ßoku Piołynowego vżywáiąc / y ráne przywiáiąc / iest rátunkiem. Ábo ćwierć łotá miáłko vtártego z winem piiąc. [*Tabe.*]

Wzroku ćiemnes mu. Wzrok ćiemny / czym bystrym / tegoż ßoku trunkiem vżywáiąc. [*Plat.*]

Oczu czerwonośći. Czerwonośći / y zápalenia oczu. Tákże

Z oczu bielmo / y zaßłony ściera / z winem dobrem ßárym w nie puśczány. Ten

Kolera wywodźi. Kolera z ćiáłá potężnie wywodźi / wźiąwßy Piołynu świeżego z ośm łotow / ßoli krupiáßtey morzkiey dwá loty. To wespoł w kwarćie wody wárzyć / do połowice wywrzenia / á przecedźiwßy pić.

Trzećiacce. Trzećiego dniowa sebie odpadza / Piołynu gárść / drugą Kopru ßwoyßkiego do połowice w kwarćie wody wárzyć / á náczczo y ná noc po ośmiu łyżek ćiepło pić.

Krwie dußeniu. Krew ktorych dußi / y do niebeßpieczeńßtwá przywodźi / ßok Piołynowy / z ćiepłą wodą / á z octem pić dáwáć dobrze. Tákże tym

Bedłkámi ßirutym. Ktorzy bedłkámi iádowitymi ßá ßtruci / záczym niezmierne w żywoćie mozenie mieiwáią.

Przećiw źimnicom. Od źimnic záchowánie / á dawne y záßtárzáłe leczy / Piołyn w winie wárzony / á każdego dniá trunkiem vżywány.

Cuchnieniu z vßt. Smrod y cuchnienie z vßt / z zębow / ábo z gnilcá / ábo z zagnilośći w żołądku / odpadza w ocćie go wárząc / á często ćiepło płocząc.

Głuchoćie. Głuchotę oddala / Piołyn w winie wárzony / párą ćiepło w vßy leykiem puśczáiąc.

Item. Toż też iego oleiek czyni / z oleykiem z Brzoßkwinowych łodereк ná poły zmießány / á w vßy wchodzone po trzy / álbo cztery kropli ćiepło puśczány.

Szumieniu w vßách. Szumy y piśki w vßách / też oleyki vkłádáią. Toż czyni Piołynowy ßok z żołćią wołową w vßy puśczány.

Ośmierzłośći po kármu. Niechćy y obmierzłość do iedzenia / ßok z młodem / álbo z Cukrem liżány oddala.

Mieśięczne. Mieśięczne czyśćenie pánnom wzbudza / liśćie Piołynowe wárz / á tá ucha máćice Kliśteruy: Ábo ßámym iego ßokiem zagrzawßy go.

Pßrocińe. Błáchy / pßrocińy / y inne zmázy z ćiáłá spadza.

Liśáiom. Liśáie świerzbiące zgánia / wino Piołynowa ucha roßtwarzáiąc / á przez kilká náśćie dni piiąc.

Morowemu powietrzu. Przećiw morowemu powietrzu / wźiąć Piołynu / Szałwiey / Ruty / łodereк orzechow Włoßkich ochedożonych / każdego pod iedną wagą y miárą / vtłuć / ábo w donicy vwierćieć / y roßpuśćić dobrym winnym octem / przecedźić / y w práśe wyprażowáć / on ßok w páteli álbo ná rynce / ná węglißtym ogniu wárzyć / do tákiego zgeßczenia / że będźie mogł z niego pigułki potoczyć / ná kßtáłt y wielkość grochu / z ktorych każdego poránku / po trzy álbo cztery bráć / pierwey niżliby z domu wyßedł. Może ich wiecey / może y mniey brać / według lat y wieku młodego / ábo ßtárego. To lekárßtwo czáßu podeyrzánego powietrzá / ßłotzá nákoßtowniełe lekárßtwo.

Śleźione. Śleźione chorą leczy / w ocćie go wárząc / á przez kilká dni / ráno y ná noc po ßeśćiu ábo śiedmiu łyżek piiąc.

Czwártacce. Czwártaczkę odgánia / w wodźie wárzony / á pokielißku przed przyßćiem tey godźiny / dwie ábo trzy dáwáć pić / kilkákroć toż powtárzáiąc.

Podágrykom. Arteryce. Tegoż trunku / ćwierć łotá po kilká dni vżywáiąc / bywá pewnym / á doświádczonym rátunkiem Podágrykom / Arteryckom / Chyrágrykom / zwłaßczá kolerycznym / po dwákroć ná dźień go vżywáiąc: Ábo tylo pod Jeśień / y ná Wioßnę Tak może ßię tego złego vwiárować. Ábowiem tákowy trunek posiła / wychodźa / wyßußá / á ßlus koleryczny moczem y ßolcy wywodźi.

Puchlinie. Puchlinę wodniſtą z ćiáłá żenie / wźiąwßy go iedne część / drugą drzewá Jálowcowego / ßłomy Bobowey / źiela wątrobnego / zá rowno każdego / y to wßyßko spalić ná popioł / y z tego popiołu / á z wodki Podrożnikowey / kálkus / álbo ług vczynić / á każdego poránku po dwu łyżkách / przylawßy troche winá dáwáć opuchłemu pić. Tak długo / ázby znáczną pomoc chory poczuł.

Vkąßeniu od pßá wśćiekłego. Od wśćiekłego pßá obrázonym / Piołynu miáłko vtártego / z iegoż wodką pić dáwáć / bywa lekárßtwem.

Kroßty iątrzące. Kroßty iątrzące.

Świerzb z bolením ćiáłá / z Poleiem / z Kminem / z Bobkiem / y z białym Pie-

przem /

Item. Zásinialym oczom

Item, Sok Piołynu świeżego z ſokiem Korzenia Włoſkiego/ábo ſámym ziełem tego Korzenia/ á z miodem białym plaſtrowány/ zásinialość oczu z bićia roſpadza.

Slinogoz

Wrzod w gárdle/ ktory Slinogozem zowią/ Piołyn przetłuc/ wárzyć go w wodźie/ przydáć do tego Miodu/ Sáletry/ ábo ſoli kopáney troche/ á tym około gárdło ćiepło obłoż. Albo ták wiele wźiáć pśiego łayná/ táko Piołynu/ ábo łayná oślego/ y vſmáżyć w wieprzowym ſmalcu/ y w máśle/ á tym gárdło ćiepło obłożyć.

Plucom. Tchnieniu ćieżkiemu.

Plucom zámułonym/ Tchnieniu ćieżkiemu y nagłemu/ wźiáć pul gárśći Piołynu/ośrzodki białego chlebá/ Kminku polnego miałko vtártego/ po ześćiu łotow/ miodu ſurowego oſm łotow. To wſzyſtko w białym winie dobrym wárzyć/ áż do zgeſczenia/ y ná pierśi co naćiepley/ ná chuśćie rozwiodſzy plaſtrem kłáść.

womitom flágmiſtym.

Krtuśeniu y womitom flágmiſtym/ lipkim/ kliiowátym/ wźiáć Piołynu dwie gárśći/ Proſá ták wiele/ Bylice czerwoney z pułtory gárśći/ pokráiawſzy ziołá/ wſzytko w woreczku płośiennym przeſzyć/ y w winie nápoły z wodą wárzyć/ á potym wygniotſzy co naćiepley przykłádáć ná żołądek. Toż ſam Piołyn z Mietką czerwoną/ tymże ſpoſobem przygotowány/ czyni

Item.

Item, Wźiáć ſuſzonego piołynu liśćia y z kwiećiem/ Piołynu Włoſkiego/ Poleiu/ mietki ogrodney czerwoney/ Lebiotki/ Márzymietki/ káżdego po pul gárśći. Drzewá Orlego ábo Káyſkiego/ Orzechu y kwiátu Muſzkatowego/ Gwoździkow kramnych po ćwierć łotá. To wſzyſtko drobno pokráiawſzy/ záſzyć w woreczku płotná rzadkiego/ ábo w táwte czerwoną/ ktory nágrzewáć nád páro ſtáregó winá wrzącego/ á ná żołądek przykłádáć.

Apetyt ſzy ui.

Sámym náſtániem liśćia w obuw/ żeby pod boſymi podeſzwámi było/ chćć do iedzenia vtrácona wzbudza/ ále potrzebá káżdego dniá świeżo odnawiáć

Mocz pobudza.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány z ſiłuczenia/ wzbudza/ płośienne worki nim nápełniwſzy/ y w winie wárzyć/ y ná wſzytko łono/ y w krok co naćiepley przykłádáć/ czeſto ie w gorącym winie máczáiąc.

Kolice.

Kolike ábo okrutne dárćie w kiſzkách vkłáda. Piołyn w oliwie wárzony/ ktorego oleiu cztery dwádźieśćiá łotow wźiawſzy/ łot Gálbanu w nim rozetrzeć/ y kliſtera dáć.

Wrzodu wątrobnemu.

Bolaczke ábo wrzod ná wątrobie leczy/ wźiawſzy z ześć łotow świeżego/ Pigw świeżych drobno pokráiánych ták wiele/ y weſpoł to wárzyć w oliwie/ áż ſie Piołynu y Pigw wodnatość przez wárzenie ſtrawi. W tym oleiu konopne páczoſki/ ábo chuſteczke ćiepło máczáć/ á ná wątrobę przykłádáć.

Gliſtom dźiećinnym

Gliſty w máłych dźiećiách morzy y wywodźi/ w mocney gorzałce przez noc moczony/ á w tym chuſteczke we troie ábo we czworo zwinawſzy/ omoczyć/ y ná pępuſzek przykłádáć. Abo wźiáć Piołynu ze cztery łoty miáłko vtártego/ Jeleniego rogu palonego/ z żáłczą żołćia/ po łośie/ Euphorbium vtártego pul łotá. To weſpoł z przáśnym miodem vmieſzáć/ á ćiepło ná żywotek dźiećiom plaſtrowáć.

Item.

Item, Wźiáć Piołynu/ Goryczki/ vtártych zá rowno oboygá/ á z żołćia wołowa zmieſzáć/ y ná pępek ćiepło przykłádáć. Abo Piołynu tłuczonego/ Fig tluſtych ſuſonych oboygá zárowno. To weſpoł vtłukſzy/ ná pępek przykłádáć ćiepło. Też ſam Piołyn z wołowa żołćia vtłuc á plaſtrowáć ná pępek/ toż czyni.

Mieśiączna nie podług cżáſu

Ktorym białym głowom/ nie podług zwyczáynego cżáſu mieśięczne czyśćienie ábo wiec zbytnie vpławy przypádáią. Wźiáć Piołynu dwie cześći/ naśienia Koryándru/ iedne/ to miáłko vtłuc/ do tego dwie ßperce chudego wieprzowego mieſá obßćrnie vkrojone/ nábić ie dobrze ſokiem z Koryándru/ y pomienioną prochem poſypáć/ y zágrzawſzy ie/ iedne ná pępek/ drugá ná nyrki ćiepło przyłożyć/ y długo nośić. Abo Wźiáć ſoku Piołynowego/ Bylice/ Myrrhy y miodu/ potroſe vtłuc/ y z tego czopek vtoczyć/ ábo wężełek z báweiny/ á w otwor łoná wpráwić.

vpławom

Nogom nápuchłym po połogu Pániam bywa lekárſtwem wźiawſzy Piołynu dwie cześći/ Szpikánárdy/ Kumin/ Centurzyey máley/ Krwawnikú po iedney cześći zárowno w wodźie wárzyć/ á w tym przez kilká dni/ ráno/ y ná noc ſie kápáć.

Nogom w połogu ábo po połogu puchnącym.

Máćice ślozámi ſproſinymi záplugáwiona wychedaża/ z miodem go wárząc/ á tym otwor łoná cześto wymywáiąc/ y ledźwie nágrzewáiąc.

máćice wych dzaią.

Śleźione nápuchłą y puchlinę z niey wćiele bedące/ z ſuchymi Figámi á z Sáletrą/ y z Narduſowym naśieniem tłuczony y nánie plaſtrowány/ leczy. Temuż też ieſt lekárſtwem/ z ſuchymi Figámi Piołyn/ á z máká kákolowa vczyniony/ á do trzećiego dniá noſony.

Śleźione puchlinie

Puchlinę wietrzną/ (ktorą Łácinnicy *Tympanitę* zowią) leczy/ ták w młodych/ iáko w ſtárych/ wźiáć Piołynu cztery łoty. Fengreku/ naśienia Lubſczykowego/ máłi ieczmiennéy/ kminu kramnego/ wierzchołkow z ieżyn/ Pietruſczánego naśie-

Item.

puchlinie wietrznéy plaſtr.

nia/ liśćia

Vßom ropiſtym.

Vßy ropa ćiekące leczy/ y bolenie ich.

Vßom bolącym.

Bolenie zębow vśmierza/ też páre ná nie wpuſczáiąc w vſtá. (*Dioſ.*)

W vßu ſzumienie.

Też boleśći/ w vßách vkłáda/ ná gorącey cegle roſpárzony/ á ná nie przykłádáni.

Szum w vßách y dźwięk vſpakaia/ w wodźie á w octe wárzony/ páre leykiem w nie ćiepło puſczáiąc.

Włoſy czerni.

Włoſy czerni popiół z Piołynu/ z Rożáná máśćią zmießány/ tym często ie náćieráiąc.

Włoſom opádáiącym.

Włoſom z głowy opádáiącym/ieſt rátunkiem/ z Bożymdrzewkiem w ługu wárzony/ głowe tym często przemywáiąc.

Puł głowy boleniu.

Boleniu w pułgłowy/ wźiąć Piołynu dwie częśći/ á iedne Ogurku práżnego/ to w winie/ ábo w wodźie/ ábo w oliwie wárzyć/ á gębke w tym máczáiąc/ co nagćiepley ná boleiące mieyſce przykłádáć/ powtárzáiąc to często.

Głuchośćie

Głuchoćie z iákiey kolwiek przyczyny leczy/ wźiąć dwie częśći ſoku Piołynowego/ część páiego ſádłá/ drugą oliwy co naſtárßey/ to wßyſtko weſpoł ſpuśćić/ á dwákroć káżdego dniá potroße w vßy ćiepło puſczáć.

Kárku boleiącemu.

Szygi w kárku boleiącey/ dwá łoty co namieley vtártego Piołynu weźmi/ oleyku z Ptáßey zobi kwiećia/ (*Liguſtrum* Lácinnicy zowią) woſku iárzecego poßeśći łotách/ ſpuśćić ná ogniu woſk z pomienionym oleykiem/ potym z piołynem miáłko vtártym co nalepiey zmießáć/ á to ná ſkorze roſćiągnawßy/ ná kárk ćiepło przykłádáć.

Ieżyczku w gárdle. Czopku w gárdle ná bżmiałemu.

Ieżyczek w gárdle ſpádły/ ná ſwe mieyſce przywodźi/ ſok Piołynowy ćiepło gárgáryzuiąc. Tenże nábrzmiały y ſpuchły leczy/ proch z piołynu miáłko vtárty/ miodem záczyniony/ y w vśćiech pod ieżyczkiem trzymány.

Szumieniu w vßách.

Szumienie w vßu vkłáda/ wźiąć Piołynu dwie gárśći/ Máieranu/ Szyßkowey Láwendy/ álbo Rocánkow zamorſkich. Lebiotki/ Kobyleymierki/ po gárśći. To wßyſtko w winie vwárzywßy/ páre leykiem w vßy puſczáć.

Koniom oczy łzámi płynące/ y tłuſtośćią zároſłe/ Piołyn z Goryczką drobno vśiekawßy/ w obrok mießáiąc/ leczy.

Koniom oczy łzámi płynącym/ y tłuſtośćią zároſłym

Cuchnieniu z vſt.

Cuchnienie z vſt odpadza/ á zapách im wdźięczny dáie/ w octe wárzony/ tym często vſtá płocząc/ y gárgáryzuiąc.

Oczom bolącym.

Oczu bolenie oddala/ w ſłodkim winie/ álbo w Báſtárdźie wárzony/ á na czoło y oczy ćiepło przykłádány. Álbo z Rożynkámi drobnemi vtárty y plaſtrowány. Też w winie go wárząc/ páre w oczy otworzone dobrze puſczáć.

Item.

Item.

Oczom ćiemnym.

Oczom ćiemnym/ wzrok iáſny dáie/ ſok z Piołynu świeżego cláryfikowány z Treśćią przewybornieyßego miodu/ ráno y ná noc po kropce w nie puſczány. A przytym tegoż ſoku piąc często po łyßce.

Oczom krwią záćieklym.

Oczom krwią záćieklym y czerwonym zá iákiey kolwiek przyczyny/ tenże ſok z Roßtywalowym ſokiem zárowno zmießány ták wiele wodki Rożáney/ y mleká białogłowſkiego chłopię trzymáiącey przyſłuſzáßy/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ w tym páczoſki konopne ćienkie máczáiąc/ y ná oczy przykłádáiąc. Toż też ſam Piołyn świeży czyni/ vtłukßy go/ á z białki od iáiá świeżego rozczyniony/ y ná oczy przywiniony.

Item.

Ług/ przećiwko wßelákim dolegliwośćiom oczy/ y wilgotnośćiom w nie ſpadáiącym/ Piołynu wźiąć ze dwie gárśći/ Bukwice/ kwiátu Rocánkow zamorſkich/ Máieranu/ Kopru Włoſkiego/ po gárśći: To wßyſtko wárzyć w pułtrzeći kwarty ługu z popiołu oćinkow winney máćice vczynionego/ przylawßy do tego puł kwarty winá dobrego białego/ y tym często głowe przemywáć.

Wßelákim dolegliwośćiom oczy

Czerwonośći oczom

Czerwoność z oczu ſpadza/ ſam Piołyn z białogłowſkim mlekiem/ á z trochą wodki Rożáney zmießány/ tego pokropce w oczy puſczáiąc.

Záśliniáłośći y podbićiu oczu

Modrość z oczu ſpadza/ świeży vtłuczony/ á ná oczy ćiepło przykłádány.

Oczom krwią záśliym

Krwią záśłe oczy wychodząca ſamych wierzchołkow Piołynu wźiąwßy vtłucz/ białki y trochą Rożáney wodki rozczynić/ y roſćiągnawßy ná chuſtce/ ſpáć ſie kłádąc/ ná nie plaſtrować.

Oczom zápuchłym

Oczom zápuchłym/ z miodem vtárty á przykłádány/ bywa rátunkiem.

Oczom krwią záćieklym

Krwią záćieklym oczom/ bądź zbićia/ álbo ſtłuczenia/ y nárażenia/ ſok z świeżego Piołynu/ z ſokiem Opichowym/ á z Rożáná wodką/ y z białkiem iáiá świeżego/ á z białogłowſkim mlekiem zmießáć/ káżdego pod iednoż miárą wźiąwßy/ y báwełne w tym mączáiąc/ ná oczy przykłádać/ á gdy vſchnie znowu zmáczáć/ ták długo powtárzáiąc/ áż ſie krew z nich ściągnie/ co pospoliće trzećiego dniá ſie pokaże.

Item.

Item, Sok Piołynu świeżego/ ſok z liśćia Fiołkow Márcowych álbo bronatnych/ po rowney częśći káżdego/ białkow do tego przyczynić/ á vbiwßy to dobrze/ Konopne páczoſki w tym obmaczować/ á ná oczy przykłádáć. Toż też ſam ſok Piołynowy czyni/ oczy nim zákrapiáiąc.

Item.

Wrzodźienice/ y kroſty álbo blizny ná oczách ściera/ tenże ſok świeżo wyżęty z Rożáná wodką/ á z białogłowſkim mlekiem/ zárowno káżdego/ y pokropce ná oczy puſczáć/ á páczoſki Konopne w tymże máczáiąc zwierzchu przykłádáć.

Wrzodźienicom ná oczách.

Item,

Guzom zbicia.

rospadza / Piołyn vtłuczony / á nágoracey cegle winem pokropioney vpárzony / y ćieplo ná nie przykładány.

Zásiniáłości.

Zásiniáłości tákże z rázow y z bićia / z miodem plastrowány rozgania.

Członkom zbitym y zákrzeplym

Członkom zbitym y krwią zákrzeplym / Piołyn vtłuczony / á z krannym kminem w woreczkách ná gorącey cegle nágrzewány / iest rátunkiem. Abowiem y krew zákrzepłą rozgania / y członki potłuczone posila. Toż sok Piołynowy z kminem krannym / á z miodem zmieszány / y plastrowány czyni.

Strupom ná głowie.

Strupy ná głowie.

Párchom.

Párchy. Tákże

Pápuzyskom.

Páprzyská y Łupieże wychedaża / wárzoc go / á tą wodą głowę przemywáiąc.

Ludźiom. párchom.

Item, Párchy / y strup przyrodzony / ktory słodkim strupem zowią ná głowie / w winie Piołyn wárzony leczy / tym głowę przemywáiąc.

Ráncer wrzod.

Ráncer wrzod pomykáiący / y ćiáło w koniách wyiádáiący goi / z Czosnkiem / z Pieprzem / á z *Pyretrum*, to iest / z żebrnym żielem / á z stárym sádłem vtłuc Piołyn / y tym go napierwey nátrzeć / á potym plastrem przyłożyć.

Párszywośći koństiey.

Koń gdźieby spárszywiał / warz Piołyn w ostrym y iárkim ługu / tym párchy ßkápiewymywáy / ázby sie zmyły / potym dwá łoty Siárki / á łot Gryßpanu białego wźiąć / z stárym sádłem co napilniey zmieszáć / y tym ná słońcu / dwákroć káżdego dniá náćierać po wymyćiu: w krotkim czásie ie zżenie.

Od wßy. Od gnid. Od plech záchowywa vbiorow.

Od wßy /

Od gnid / y

Od plech záchowywa y broni koßul / sukien / y vbránia / w wodźie Piołynu wárzonego máczáne / á wysußone.

Száty od molow záchowuie / nim ie przyśćieláiąc.

Piśmá y kśięgi od molow zá chowuie.

Piśmá y kśięgi záchowywa od molow / od czyrwotoczu / y od myßy: inkáuść z wodą / w ktoreyby piołyn był wárzony / rozdźiáłány do pisánia. Albo Piołynkowym winie. Drudzy soku przymießuią do niego (*Dioſ.*)

Ogrodnicza.

Grzędy y zágony w ogrodách nád brozdámi / około Piołynem / chociaß niezbytnie gęsto obsádzone / weźże odpadzą / y weßćia im ná nie broni.

Wąże odpadzá z ogrodow.

Sczmienie ćiáłá.

Sczmienie ćiáłá / zwierzchu odpadza / obmywáiąc ćiáło / ábo sie kąpiąc w wodźie / w ktoreyby Piołyn był wárzony. Albo sie nád párą iey pocąc / á potym sie też woda zlać.

Pluskwom

Pluskwy z ściány / z łożá / z łożnice wygubia wárzony / zálewáiąc ie ta woda y wymywáiąc. Albo świeży vtłuc z świeżym smalcem / y wárzyć to w wodźie do zgęszczenia / a tym łoża fugi námázować.

Komorom

Komory / y inne chrobáctwo / z komory / y z gmáchow wygánia / z wieczorá nim kádząc.

Myßom. Sczurkom

Myßy /

Sczurki ze ßpiżarń / z stodoł / z ßpikierzow wypadza / y broni sie im zámnażáć / z hrubá przetłuczony / z Kurzem stárego muru / á chociá y z świeżego / vmießáć z Piołynowa woda / á w przerzeczonych mieyscách dźiury tym zápráwowáć.

Ziołom y odrostkom

Ziołom y odrostkom / ábo látorostkom Gąsienice / Szárańca / áni inne ßkodliwe chrobáctwo / áni myßy / áni kretowie ßkodźić swym podiádániem nie mogą / Piołynowa woda ogrod / ábo y ziołá pokrápiáiąc. Tákże

Kápuście młoda / y inne ogrodne rzeczy záchowuie od mßyć / gąsienic / y innego chrobáctwá / násienie iákiekolwiek w Piołynowym soku moczone przez noc / á potym wsiane.

Blechy w gmáchách / y komorách wytráca w rosole álbo w słoney wodźie wárzony / tym często páwiment pokrápiáiąc y polewáiąc. Też sámym Piołynem / á zwłaszczá pokiby rosá z niego nie oschłá / po domu náścielać dobrze.

Blechy wygubia.

Item.

Item. Z taderkámi tábliká zamorskiego przetłuczonemi / z Kdeßem czarnym / w wodźie słoney wárzony / toż czyni / pokrapiáiąc im po domu wßędźie.

Item.

Pszoły / Piołyn przed odgania / przeto miedzy vlámi / áni po blizu ich nie ma być miány.

Pszoły od gánia.

Czásu morowego powietrza / Piołynem dobrze kádzić.

Czásu morowego powietrza.

Bydłu od chodzącemu.

Ná bydło zarázá morowa gdźieby przypádłá / Piołynem ie w chlewách ich / ráno w południe / y przy zachodźie słońcá podkurzáć dobrze.

Morowemu powietrzu.

Ludźiom tákże iest osobliwym czásu powietrza morowego lekárstwem / záwßę przy sobie go noßąc / woniáiąc / y w wośćiech trochę máiąc / álbo y w nozdrách. Abowiem mocno odpadza záráźliwe powietrze swym zapáchem.

Dymienicom morowym.

Morowym dymienicom pewnym bywa lekárstwem / wźiawßy vtłuczonego cztery łoty / z ośmia łotow wieprzowego smalcu / ná nie przykłádáć.

Páiącemu vgłnieniu.

Od páiáká vkaßonym doświádczoną iest rátunkiem / obmywßy ráne naprzod ostrym octem winnym ćiepłym / potym go z Kuná / z Łebiotká / z żywym wápnem / popiołem / w ćiepłey wodźie vtrzeć / że będźie iáko káßá gęsta / y przykłádáć ná ráne. Tákże

Obrázie od smokà morskiego

Od smokà morskiego iádowićie obrázonym / z Dryákwią przednie dobrá / á stárą / ná chuśćie rozwiedźiony / á ráne pla

ma / liścia Ruczánego / każdego po dwá lotá. To wespoł wárzyć / áż wßytko dobrze rozewre. Do tego przydáć oliwy ośm lotow ábo łyżek: znowu dobrze przywárzyć / áż będzie kßtałt máści / y tym wßyſtek żywot ćiepło obłożyć / we dwánaśćie godźin odnawiáiąc.

Wydymániu. Wydymániu y wyßćiu ſtolcowey kißki doświádczone lekárſtwo / Piołyn wárzony w winie / y tym kißke wydeta iáko náćiepley nágrzewáć / záraz potym námázáć ią Inkauſtem / ábo czernidłem ktorym pißą / á chuſtka miękka zlekká wtłáczáć / czyniąc to przez dźień y trzy.

Zátwárdzeniu żywotá. Zátwárdzenie żywotá odmiękcza / vtárty miałko / á Sáletry po łoćie oboygá: do tego ſoku Práßego ogurká kwintę / y z przewárzonym miodem / vczynić czopek / á wzad wprawić.

Ciężkiemu rodzeniu. Ciężkiemu rodzeniu dáie rátunek / w wodźie wárzony / nád ktorego párą ſiedząc / otwor łoná nágrzewáć.

Podágrze / y Podágrze Artetyce. Artetyce / to ieſt / łámániu w nogách / y w innych członkách / ieſt lekárſtwem / z liśćiem y z kwiećiem go wziąwßy vtłuc / á w octe wárzyć / y ćiepło przykłádáć. A gdźie ſie bole poczną vśmierzáć / y vćiſkáć / przydáć ſmalcu wieprzowego / á dwákroć przez dźień plaſtrowáć.

Item. *Item*, Wźiąć co naſtárßego kurá / nápełnić go Piołynem / y wárzyć w wodźie co nalepiey / w tym płáty máczáć á ćiepło przykłádáć / ná bolące członki. Toż też ten wárzony kur z Piołynem czyni / vtłuczony / á ćiepło przykłádány.

Item. *Item*, Wźiąć Piołynu dwie częśći / Ruty / Szántу / Száfránu po iedney częśći / Bobrowych ſtrołow połowicę od tego / y w białym winie wárzyć / á tym náćieráć członki boleiące / y płáty w tey polewce máczáć ćiepło y obwiiáć / powtárzáiąc / y odnáwiáiąc kiedy vſchnie.

Nerwom boleiącym W ſuchych ábo w piętych żyłách bole vkłáda / Piołyn / Szálwia / Poley / Rozmáryn / po rowney częśći każdego wźiąwßy / w czerwonym winie to wárzyć / płáty w polewce tey máczánymi ćiepło nágrzewáiąc / á ſámym ziełem co nagorącey plaſtruiąc.

Item. *Item*, Kminu kráminego / Piołynu / Bobku / po rowney częśći wźiąć wßyſtkiego / vtłuc co námieley / miodem záczynić y plaſtrować mieyſcá bolące.

Zębom bolenie. Zębow bolenie vkłáda / w wodźie / ábo w winie wárzony / á te ſuche co náćiepley / y nádłużey w vśćiech trzymáiąc.

Máćicy záduſzoney. Máćicy záduſzoney / ieſt lekárſtwem / z Wierzbowym liśćiem w wodźie wárzony / á co náćiepley pod pępkiem do ſámego otworu łoná przykłádány. Tákże ná krzyże. Albo obie tylko vtłukßy / ná gorącey cegle roſpárzyć / y przykłádáć.

Item. Czwártacce. Czwártego dniowa źimnice odpadzą / wźiąwßy Piołynu miałko vtártego / ſmoły / ſmalcu wieprzowego / po dwádźieśći czterech łotách ſmołę y z ſmalcem roſpuśćić / roſypáć do tego Piołyn / pilno y dobrze vmießáć / á rozmázawßy to ná płotnie geſtym co náćiepley ná pierśi / żołądek y wßyſtek żywot przyłożyć / á przez pięć dni trzymáć. A gdźieby ieſcze niepuśćiłá / drugim rázem toż powtorzyć.

Gorącce nieprzeſtáiącey. Gorącce vſtáwiczney / ieſt lekárſtwem doświádczony / wźiąć liśćia iego y z kwiećiem / w winnym occie oſtrym ták długo wárzyć / áż wßyſtkę moc z Piołyná ocet weźmie / potym przecedźić / á máki ieczmiennéy ßeść łotow / z tą polewką rozczynić / przydawßy do tego Fengrekowey ze dwá loty / y zwárzyć do zgeſczenia / á nageſtey chuśćie to rozćiągnawßy / ná wßyſtek żołądek / áż do pępku przyłożyć ćiepło odnawiáiąc to gdy vſchnie.

Wzdęciu ciáłá. Wzdęciu wßyſtkiego ciáłá / zátrzymánia moczu nád przyrodzenie / wźiąć Piołynu trzy gárśći / á drobno poſiekawßy wſypáć go w płocienny worek ná pul łokćiá długi y ßeroki / wárzyć go w winie nápoły z woda / á ná żywot co náćiepley przykłádáć y ná łono wßyſtko / iedząc iáderká Brzoſkwiniowe / to częſto powtárzáiąc / y owßem co przeſtoynie / zmáczáć / á ćieplo ná żywot y przog łoná przykłádáć.

Sciátyce. W biodrách boleści vkłáda tłukąc z korzeniem Chebdowym / z otrębámi pßenicznemi / á z ſolą / każdego zárowno wźiąwßy / kożich bobkow ták wiele. To wßyſtko wárzyć w winnym occie mocnym / áż do zgeſczenia / á ná biodrá co náćiepley plaſtrować.

Kolánom boleiącym W kolánách boleści vkłáda / tłukąc go z ziełem / ktore zowią Dzień y Noc / y w oliwie ſmażony / ná kolaná ćiepło przykłádáć.

Śleźienie boleiącey. Śleźione zátwárdziáłe y boleiąca / rátuie nágrzewáiąc ią woda wárzonego / á ábo też wárzonym okłádáiąc.

Członkom boleiącym Członkom pogniećionym / y połámánym / Piołyn z miodem w winie wárzony Kminu kramnego troche przydawßy / co náćiepley okłádáć dobrze.

Mußkułum pognięćionȳ Mußkuły tákże pogniećione leczy / wźiąwßy go dwie częśći z otrębámi pßenicznemi / Kázy ziela / ktore drudzy Nárduſkiem zowią / Rumienku / każdego poczęśći zárowno / w winie nápoły z woda warz: przyday do tegō oleiu Rożánego / oleiu Kopru ſwoyſkiego / Rumienkowego / ile potrzebá do vczynienia máści / y tym mieyſcá obrázone plaſtruy.

Guzy / zbićia / ábo ſtłuczenia nábiegłe /

po puł kwarty wßyſtkiego wziawßy / káżdego dniá pić dáwáć / ráno / w południe / ábo po południu w godźinę / y ná noc / po ośmi łyżek.

Żołądkowi ośiebłemu y ośurowiáłemu z Ruta / ieſt wżytecznym lekárſtwem.

Żołądkowi ośiebłemu.

Płucá y pierśi wychedażą / ſnádne czyniąc flágmy odbyćie z Fiołkowym korzeniem / á z miodem / poránu y ná noc / konfektem wżywány.

Płucom y pierśiom.

Biegunki / y

Biegunkom.

Gryżienia w żywoćie wśmierzą / w Máłmázyey ábo w Seku / ábo w Mederze wárzony / y ná żywot ćieplo przykłádány.

Gryżieniu

Żołtácce. Wątrobie zámulonéy.

Żołtá niemoc ſpadza. *Item*

Wątrobę w żyłkách ſwych zátkáną / y zámulona otwiera. Wárzyć go w wodźie ábo w winie z Koprem Włoſkim / z korzeniem Pietruſczánym / y z Pánny Máryey Włoſkámi / po gárśći káżdego wziawßy / y dáiąc tey iuchy po ośmi łyżkách / ná noc y ráno ćieplo pić.

Kolerę z żył wywodźi.

Kolerę z żywotá / á nawięcey z żył wywodźi / záczym krew przechedażą / y poleruie. *Gal.*

Żołądek / z iákiegykolwiek przyczyny chory leczy / w gáłoſkách go wziawßy y z liśćiem zpultorá łotá / y wárzyć we trzech kwartách wody / do wywrzenia czwartey cześći. Potym mu dáć ſtáć w naczyniu odkrytym / przez noc y przez dźień pod iáſnym niebem / żeby pozbył zbytniey gorzkośći / y to pić / przydawßy troche ſoli.

Żołądkowi.

Stárzy Lekárze / dla przepurgowánia żywotá / dáwáli go z kwárta wody morzkiey / długo chowáney / nasienia iegoż przydawßy pułtorá łotá / ſoli trzy ćwierći łotá / ábo trzy kwinty. A gdźie potężniey purgowáć chćieli / ſoli we dwoyna ſob przydawáli. *Plin.*

Purguie.

Żegluiącym po morzu / womity z odmiány powietrza záſtánawia / w winie ábo w wodźie wárzony / á trunkiem wżywány. A ſam Piołyn wárzony / co naciepley ná żołądek przykłádány.

Clenie po morzu żegluiącym záſtánawia.

Gdyby go przedtym kto w trunku wżywał / niźliby ná morze wśiadł / tákowy wydźie clenia morzkiego y womitow. Też nasienie iego pod noſem trzymáne / od tegoż záchowuie.

Item.

Item.

Śleźionie zámuloney / zátkáney / y nábrzmiáley / iákimkolwiek ſpoſobem z octem wżywány / bądź z wierzchownie / bądź przez wſtá / bywa lekárſtwem. Toż czyni z korzeniem Koſtu miałko vtárty / y trunkiem wżywány. *Plat.*

Śleźionie

Item.

Kolice ábo morzyſku / w żołądku / w kißkách / z kolery / ieſt lekárſtwem.

Kolice.

Trućiznie iákiegykolwiek záżáney / wierzchołki z kwiećiem y z nasieniem iegoż / z Kminem krannym w winie wárzyć / á po dobrym trunku tego náczczo pić ćieplo dáiąc / ieſt wielkim rátunkiem.

Trućizno

Tenże trunek mieśięczne czyśćienie pániom nád zwyczay zátrzymáne wzbudza / piiąc go. Ábo troche wełny w ſoku iego obmaczawßy / czopkiem / ábo wezełkiem / w otwor łoná wpráwić. Toż czym ſám Piołyn z Bylicą / w oliwie ábo w oleyku Fiołkowym. Jeſcze lepiey w oleyku Muſcelinowym / czopek ábo wezełek vczynić / á w otwor łoná puśćić.

Pániom mieśięcznemu czyśćieniu.

Wątrobie zámulonéy.

Wątrobę zámulony otwiera y wychedażą tym ſpoſobem / iáko śleźiony nábrzmiáłość. Toż ſok iego czyni z ſokiem świniego mlecżá. Ábo Syrop ich z ćiepłą wodą piiąc. *Plat.* Toż

Kolerę zbytnią z ćiáłá wywodźi.

Kolerę.

Żołtá niemoc leczy.

Żołtácce.

Sen wdźięczny przywodźi ſwa wonnośćią / ábo pod głowy włożony / zá niewiá domośćią tego / ktoremu ſpánie vczynić chcemy. *Plin.*

Spánie przywodźi

Gliſty y czerw wßeláki z ćiáłá wywodźi wźiąć z oſmnáśćie łyżek ſoku Piołynkowego / świeżego. Soku z białey Sánty z łyżek oſm / oleyku Rućiánego łyżek ßeść / wołowey żołći cztery łyżki. To weſpoł zmießawßy / przez kliſtere dáć. Rzecz ieſt doświádczona / przećiwko wßeláktemu chrobáctwu w żywoćie.

Gliſtom.

Item, Wźiąć puł łyżki ſoku Piołynkowego / mniey ábo wiecey / według lat / y wieku dźiećinnego / y dáć pić. A iż gorzkość ieſt im przykrá. Tedy kráie naczynia tego / z ktorego to lekárſtwo máią pić / miodem ma bydź námázáne / dla przykrośći y obrzydzenia trunku. Drudzy liśćie y z kwiećiem Piołynowym / w ſuchych Figách záday. Ábo / wźiąć cztery łoty Piołynu miáłko vtártego / łot rogu ieleniego palonego / Euphorbium pułtory ćwierći / miodu odßymowánego puł funtá / ábo ile potrzebá. To weſpoł ſtátecznie vmießawßy. Ludźiom doroſłym po łyſcze / náczczo trzy godźiny przed iedzeniem dáwáć. Młodßym we dwánáśćie lat / trzy ćwierći łotá / w ośmi lat puł łotá. Dźiećiom ieſcze młodßym po kwińcie. A to dźień trzy y cztery im dáiąc porządnie. *Meſua.*

Item.

Item.

W vcho gdyby chrobáctwo iákiekolwiek wlázło / ſok z Piołynu wyżęty z oleykiem iáderek Brzoſkwiniowych / w vßy lany / morzy ie y wywodźi.

Chrobáctwu w vßu.

Konfekt z Piołynu.

Conſerua. I.

Ten bywa z ſámego Piołynowego kwieća práwie roſkwitłego robiony. Bierze kwiátu Pontckiego / ábo Włoſkiego Piołynu funt / cukru chędogiego Kánáru trzy funty / Kwieće w moździerzu kámiennym tłuką / cukru przykłádáiąc. A

Nogom puchnącym

strowány.

Puchlinę z nog wyćiąga/ wziąwßy go dwie części/ Kádzidłá kramnego iedne część/ á ráno/ y ná noc przez kilká dni tym ie okłádáć ćiepło.

Páznokćiom chropowátym

Páznokćia ták v rąk/ iáko v nog párßywe spadza y chędogie czyni/ z mydłem á z octem vtárty/ y plástrowány.

Ránom świeżym.

Rány świeże wychędażáy y goi/ w winie ná poły z wodą wárzony/ tym ie wymywáiąc. Toż broni mieśá dźiwnego w nich náraśtáć.

Owoc zachowuie.

Owoc z drzewá/ ná pietrách/ ná ßpiżarzách rozłożony/ od gnićia y skázy záchowuie/ podśćielaiąc go/ y często go ná nim zrußáiąc.

Sádu końskiemu.

Sádno końiom leczy/ miáłko vtártego wźiąć/ ośrzodku rzánego chlebá/ Czosnku cztery głowki/ octu winnego kielißek/ miodu/ to w dunicy wespoł vtrzeć/ y wárzyć w czerwonym winie/ áż zgęśnieie iáko káßá. To ná woskowym plástrze rozmázowáć/ y przez kilká dni przykłádáć. Ale pierwey sádno dobrze ćieplym czerwonym winem gęstym/ máśtá łyżką do niego włożywßy/ nátrzeć/ potym plástr pomieniony przyłożyć.

Krosty czerwone krwie pełne/ ná oczách y ná ćiele/ w nocy ćiężey niżli we dnie dręczące (*Epiny ćidas* Grekowie zowią) spadza/ przemywáiąc ich wodą Piołynu wárzonego.

Ślinłości pod oczymá.

Ślinłości pod oczymá.

Zácmionemu wzroku.

Wßom ropę ćiekącym/ z miodem/ á z kramnym kminem/ co namieley vtárty/ iest lekárśtwem/ tym pomázuiąc.

Wßom ropę ćiekącym.

Bol z oczu oddala/ w Mußkateli wárzony/ tym przemywáiąc.

Ogom bolenia.

Wątrobie/

Śleźionie/

Wątrobie Śleźionie Żołądkowi.

Żołądkowi/ boleiącym/ z Kożánym oleyćiem/ iest rátunkiem (*Dios.*) Albo iáko Plinius pißę/ z oleyćiem Cyprynowym ábo z Figámi/ náćieráiąc.

Krupiem końskim.

Krupie álbo czerw końiom wywodźi/ z Słonecznikiem ogrodnym/ á z Centurzyą máłą/ miáłko vtárty/ po cztery łoty káżdego wźiąwßy/ do tego trocin/ Jeleniego rogu dwá łoty/ wespoł pomießáć/ nátrzy rowne części rozdźielić/ á po iednej z winem ćieplym káżdego dniá náczczo w gębę mu láć. To przez trzy dni czyniąc: Potym mu táka Kliśtere vczynić: wźiąć Piołynowey tuchy/ z Ruty wárzony z pułtory kwarty Aleopátyku miáłko vtártego dwá łoty/ żołć wołową do tego/ y ßpryca dáć mu kliśtere.

Biegunce żołtey. Czerwonce.

Biegunká kolerycznа/ ábo żołtá.

Biegunká czerwonа/ w ktorych wielkie morzyská bywáią/ zástánawia/ kliśtere z niego czyniąc/ wźiąć polewki z wárzonego puł kwarty/ miodu Rożánego ze cztery łyżki/ cukru ßárego trzy łoty/ łot Terpentyny/ ktora przynamniey godźinę/ nie możeli bydź dáley/ trzymáć potrzebá choremu. Abowiem morzyská vśmierzа w kißkách/ wywodząc z nich ßlamiśte y kliiowáte plugáwośći.

Puchlinę z źimney przyczyny/ z ćiáłá wywodźi/ wźiąwßy prześußonego ze dwie gárśći/ y nálać nań winá dobrego śtárego/ álbo mátmázyey puł gárncá/ álbo trzy kwarty/ zwierzchu dobrze nákryć y obwiązáć/ á ná iárkim śłońcu/ przez kilká dni moczyć. A po dobrym kielißku káżdego dniá/ godźinę trzy przed iedzeniem/ pić.

Puchlinę

Żołtáczce.

Niemoc żołtа spadza/ wierzchołkow wźiąwßy dwie gárśći/ Kárdobenedyktu pułtory gárśći/ Káńianki/ korzenia Podrożnikowego/ liśćia Pożimkowego/ káżdego po gárśći/ Ráponetyku puł łotá/ ná to wßyśtko winá dobrego nálać ták wiele żeby dobrze zágrozneło/ zwłaszcza gdźieby z źimney przyczyny tá chorobá przyßłá. A ieśli z gorącey/ tedy wody/ miáśto winá/ wźiąć/ y w naczyniu ćiáśtem zwierzchu dobrze zálepiwßy/ w kotle vkropu wrzącego przez trzy ábo cztery godźiny wárzyć/ áż trzećia część tego wywre/ á po ośmi ábo dźiewiáći łyżek tego ráno y ná noc ćiepło vżywáć/ ábo dwie godźinie przed wieczerzą. To/ ábowiem otwiera żyły wątrobne/ y żołtą niemoc zá tym spadza. Toż

Item.

Gliśty źiemne czyniа/ ćwierć łotá miáł [illegible] vtárte/ z polewką Piołynu wárzonego ćiepło piiąc.

Fránce

Fránce zárázone/ w ktorych krew y ine przyrodzone wilgotnośći sá zágnile y pokázone. Piołyn bywa osobliwym rátunkiem.

Bládość

Bládość śprośna y trawienie wßyśtkiego ćiáłá/ iákimkolwiek sposobem vżywány/ spadza (ktorą Grekowie *Cachexią* miánuią/ Łácinnicy/ *Malum corporis habitum*,) odpadza.

Smák y chęć

Smák y chęć do iedzenia vtrácone przywráca/ w pitym miedźie wárzony/ á náczczo vżywány.

Wnętrznym niedośtáckom.

Wnętrzne niedośtácki y dolegliwośći leczy/ cztery łoty wierzchołkow iego w dobrym winie białym/ pułtory kwárty go wźiąwßy/ wárzony/ káżdy poránek náczczo/ po kwáterce pić ćiepło dáwáć.

Piołyn Gwáiákowi w śłudzkich rownym. Żołtey niemocy.

PIOŁYN, tym wßytkim chorobom służy/ ktorym drzewo Jndyśkie/ ábo Gwáiak.

Doświádczone lekárśtwo przećiwko żołtey niemocy/ sok świeżo wypráśowány z niego/ z sokiem iábłek dobrze zrzałych y pachniących/ á z dobrym winem białym

po puł

przystoynie distyllowáney. Do lekarstw zwierzchnych ßkodá go vżywáć / bo sam sok Piołynowy może temu dosyć vczynić

Moc y skutki soku Piołynowego

Do tych także wßystkich chorob / sok iest vżyteczny / do ktorych sam Piołyn.

Żołądku: Kißkom. Bolemu żołądká / wnetrznośći / y kißek sok z woda Podrożnikowa iest vżyteczny / vżywáiąc go trunkiem náczczo.

Apetytu. Niechęć y niestrawność iedzenia / náprá wnie sposobem przerzeczonym vżywány.

Vßom chrobáckim. Chrobáctwo z vßu wychędaża y mo rzy / z Piołynowa wodka ćieplo w nie puszczány.

Mieśiecznej. Mieśieczne czyszczenie pániom nád przyrodzenie zástánowione wzbudza / czo pkiem / ábo wezełkiem w otwor łoná tego soku puszczáiąc.

Do máści y plástrow. Do plástrow y máści żołądkowych vżytecznie wchodźi / y do tych wßystkich po trzeb lekárskich / do ktorych sam Piołyn.

Szkodźi.

Piołyn / ácz ma wiele skutkow dobrych do rozmáitych rátunkow chorego zdrowia / iednák ma też y to że niektorym komplexiom y przyrodzeniu ßkodźi. Jáko tym / ktorzy máią żołądek flágma nápełniony / tym więtßa iest ßkoda / niźli rátunkiem / oprocz / żeby mu był przydány Turbit ábo Máćioká / ktora Mechioka zowiemy / ábo Gębká Modrzeiowá / z trzećia częśći Imbieru. Także

Żołądkowi flágmi stemu. Piersiom / y

Piersiom y płucom flágmistym. Płucom flágmistym. A to sie dźieie dla ćierpkiey / záwśćiągáiącey / y stwierdzáiącey mocy y własności iego / ktora w nim iest potężnieyßa / niźli gorzkość sámá. (*Gal. Plat.*) Abowiem tá ćirpkość záewierdzáiąca flágmę bárźiey zgęszcza. Ták że ćiepłota swa co wilgotnego iest wygrzewa y wysußa / y ták máteriey lipkiey rozrzedzić y rospráwić nie może: przeto flágmistym piersiom / płucom / y żołądkowi nie ma bydź do vżywánia / iákimkolwiek sposobem dawány / ázby pierwey flágmá w nich była rozpráwiona y rozrzedzona.

Gorączkom flágmistym. W goraczkách flágmistych / tákże nie ma bydź vżywány.

Pszczołom iest nieprzyiaćielem. Pszczołom iest wielkim nieprzyiaćielem: przeto tám nie ma mieć mieysca / gdźie pszczoły máią swe vle.

Sok także Żołądkowi. Sok tákże Piołynowy sam vżywány / żołądkowi iest ßkodliwy y obrázliwy / (*Dios.*) zwłaszcza bárzo choremu:

Głowy bolesney. Bolenie głowy wznieca.

Wątrobie gorącey. Wątrobie goraca obraża: przeto w tákich dolegliwośćiach nie ma bydź bez przysády / áby trzećiey częśći Podrożnikowey / ábo Szczerbákowey wodki / álbo ich Syropu vżywány.

Miárá. Miárá álbo wagá dánia ná raz soku Piołynowego: stárym ćwierć łotá: młodym puł łotá.

Syrop Piołynowy.

Syropu. Syrop z Piołynu bywa tym sposobem w Aptekách czyniony: biorą puł funtá Piołynu Pontyckiego / ábo Włoskiego / ábo gornego / Rożey czerwoney kwiećia cztery łoty / Szpiki Indyyskiey trzy kwinty / soku Pigw / winá stárego przednie dobrego białego / po puł trzećiá funtá. To w gárncu polewánym przez kilkánaśćie godźin moczyć / potym wárzyć / przecedźić: drudzy soku tegoż Piołynu puł trzećiá funtá przydáia / y przez czterdźieśći godźin wespoł to moczą / wárzą do połowice / á przecedźiwßy / przykłádáią dwá funtá miodu odßymowánego / ábo ták wiele cukru / znowu wárzą do zgęszczenia Syropu. 2.

Drudzy po prostu tym sposobem czynią: biorą funt suchego Piołynu gornego y wárzą go we trzech kwaterkách wody / á w czwartey winá / áż do wywrzenia trzećiey częśći: cedzą / y do tego funt miodu odßymowánego przydawßy znowu / do zgęszczenia Syropu wárzą.

Moc y skutki.

Wnętrznośći posila. Wßystkie członki wnętrzne posila / z nieiákim zátwierdzeniem.

Żołądkowi. Żołądkowi /

Wątrobie boleiącey. Wątrobie / boleiącym / z záźiębienia stuży /

Chęć do iedzenia. Chęć do iedzenia vtrácona wzbudzá.

Zdrowie záchowuie. Ciáło przy dobrym zdrowiu zachowuie

Odmładza. Człowieká odmładza / y czerstwy czyni.

Womitom flágmistym Żołądkowi zimnemu. Womity flágmiste zástánawia / po pierwßym przepurgowániu vżywány.

Kißkom boleiącym. Żimny żołądek rozgrzewa y posila.

Glistom. Bole w kißkách vkłáda.

Vplawo m białym. Glisty w żywoćie morzy y wywodźi.

Máćicy záźiebia. Vplawy białe pániom záwśćiąga.

Białey biegunce. Máćice záźiebia rozgrzewa y posila.

Kißki z Kolery. Biegunki białe hámuie.

Z flágmy chodzą. Kolere y flágmę z kißek wychędaża.

Máćicy bolesney. Máćicznym boleśćiam iest rátunkiem / ieno go lepiey po przeczyszczeniu vżywáć.

Żołtácce. Żołtą chorobę spędza.

Wątrobie zámulone y oziębley. Wątroba zámulona / mdła / otwiera y posila: biorąc go ze trzy łyżki / z ßeśćia łyżek / z polewką Piotruszczánego korzenia / ábo Kopru Włoskiego / náczczo. Toż y oziębley wątrobie iest rozgrzewániem.

Żołądku boleiącey. W żołądku bolesći vśmierza / przez kilká dni pozadnie go po dwu łyżkách / z łyżką syropu Mietczánego piiąc: przywźia wßy do tego po trzy łyżki wodki Kopru Włoskiego / y Piołynkowey / á to náczczo ćieplo.

Głowy Boleniu. Głowy zbytnie bolenie oddala po trzy także łyżki z wodką Szałwiiowa / y z Máierankowa zárowno wßystkiego / przez kilká dni pozadnie náczczo ćieplo biorąc:

gdzieby przy ſużßym był kwiát / wodka Piołynowa tłukąc / zlekká ſkrápiáia / y náſłońcu iárkim ſmáżą / ábo w piecu po pieczywie chlebá záraz.

Puchliníe

Drudzy. Biorą wierzchołki młodego Piołynu / ábo y z kwiećiem gdy ná nawietße kwitnie. Tákże liśćia co namłodßego / ile kto chce / á co namieley tłuką / we troynaſob cukru białego przykłádáiąc / y ſmáżą pomienionym ſpoſobem przez czás niemáły.

Tego konfektu káżdy poránek náczczo / trzy godźiny przed obiádem / tym / ktorzy ſą do puchliny ſkłonni. Ábo iuż poczynáią puchnąć / ieſt doświádczonym lekárſtwem. Tákże

Kołądkowi.

Żołądek oźiębły / y w ſwych ſprawách przyrodzonych oſłábiały / rozgrzewáiąc / poſiła.

2.

Czynią we Włoßech Piołynowy konfekt tym ſpoſobem. Biorą Dźiećieliny ábo ßmeru Włoſkiego cztery łoty / wárzą w winá białego trzech kwáterkách / do wywrzenia trzećiey częśći / przecedzáią / y mocno wyżawßy / Kánaru cukru przedniego w tym funt znowu wárzą / áż zgęſtnieie iáko Syrop / á gdy przechłodnie / w to Piołynu w kámiennym możdżerzu co namieley przetłuczonego / pułtorá funtá kłádą / y ná ſłońcu ſmáżą. Tychże ſkutkow ieſt / ktorych pierwßy / ieno potężnieyßych / dla Włoſkiey Dźiećieliny.

Succus indurátus Abſíntij.

Sok z Piołynu zgęſczony.

1.

Rozmáitym ſpoſobem ſok z Piołynu bywa wyćiągány / ktory tákże ieſt oſobliwych do potrzeb lekárſkich ſkutkow. Pierwßy / Piołyn w możdżerzách świeży tłukąc / y práſámi práſuią y wyćiſkáią ſok / ktory potym ná węgliſtym ogniu ták długo wárzą / áż iáko Syrop / ábo miod zgęſtnieie.

2.

Drugi ſpoſob práſuiąc wpráſách y ná ſłońcu iárkim / ábo w popiele gorącym / w naczyniu ßkłánym wyſußáią go / iż iáko *Aleopaticum* ſtwárdnieie: A naprzyſtonieyßy czás do tego Máiowy. Bo w ten czás iego liśćie napełnieyße ieſt ſoku / bo ieſcze niewyraſłe w kłoczę. Inni pokráiawßy go tłuką w możdżerzu / á potym wodę nań leią / áż dobrze w niey zágrożnie / moczą go ták przez cztery / ábo pięć dni / potym go do połowice wywárzáią / cedzą / á ſam Piołyn w práſách wyćiſkáią / potym to weſpoł zlawßy / áż do miodu zgęſczenia wárzą / y w naczyniu ßkłánym chowáią.

3.

Jeſt inny ſpoſob y dáleko lepßy od pierwßych / wyćiągnienia ſoku z Piołynu wźiąć liśćia y z kwiećiem z ſuchych rozgomſknionego / ze trzy dźieſięć / ábo ze czterdźieſięć gárſći / y poſiekáć drobno: Ná to wody ſtudźienney ták wiele wlać / żeby ná dwie dłoni ná d zamoczonym była / nákryć pilno / á dáć mu przez cztery dni y noce moknąć: potym przylawßy ieſcze wody znowu do tego ná ogniu wolnym węgliſtym do połowice wárzyć / przecedźić á Piołyn w práśie wypráſować / y w náczyniu on ſok oſobno záchować. A ná onże Piołyn wypráſowány znowu wody świeżey / ták wiele iáko pierwey nálać / ták że długo moczyć / potym wárzyć do połowice wywrzenia / przecedźić / mocno wyżąć / y zpierwßym zlać / á do zgęſczenia wárzyć że będźie tęgi. A wlawßy w naczynie ßkłáne / ná ſłońcu go wypraż / y wyſonowáć / ábo w gorącym popiele / áż iáko *Aleopaticum* ſtwárdnieie / á w przyſłoynym mieyſcu / gdźieby nie pleśniał / áni zbytnie wyſychał chowáć.

Extrákt.

Extrá-ctum 2.

Drugi ſpoſob álbo trzeći / tegoż ſoku wyćiągnienia / od przedniego potężnieyßy. Biorą / ábo ſok / ábo ſam Piołyn drobno poſiekány / ile ſie komu podoba / ná ktory ták wiele gorzałki mocney / kilká kroć przelutrowáney ták wiele leią / ázby w niey ná dwá pálcá zágroznał / á to w ßkłánÿ Alembiku bez noſá ábo rury / kolbá ták że ßkłáną zwierzchu nákrywßy / y glinā ábo ćiáſtem zálutowawßy / y ná ſłońcu iárÿ ábo w kotle vkropu pełnym / ábo ná ćiepłym piecu przez kilká dni moczą. A gdy dobrze wymoknie / przecedzáią y práſuią co namocniey. Znowu świeży Piołyn w ow ſok wypráſowány kłádą / moczą / potym práſuią / kilkákroć powtarzáiąc / potym náwet on ſok / ábo gorzałkę / w ktorey ſie ták wiele kroć Piołyn moczył / do ßkłánego Alembiku / ktoryby miał rurę / leią / á wierzch zálutowawßy / wolnym ogniem / ázby wodá poczęłá ſie diſtillowáć lutruią. A to będźie Jſtnoſći wyćiągnienie / ktora będźie iáko miod przepuſczony / ábo oley geſta / zlwaſczą ná ſpodku w Alembiku y ten do potrzeb niżey pomienionych chowáią.

Drugi ſpoſob wyćiągnieniá ieſt táiemnieyßy y ſkrytÿ / á niekáżdemu poſpolity / przeto iż trudnieyßy / y prácowitßy ieſt / o ktorym ſie ná innym mieyſcu może powiedźieć. 2.

Mocy ſkutki Extráktu z Piołynu.

Extráktu y wyćiągnienia z Piołynu Jſtnoſći / do tego wßytkiego ieſt vżyteczny do czego ſam Piołyn: Jeno dáleko potężnieyßy w ſkutkách ſwych niżli Piołyn ſam / biorąc go ná raz ʒ. to ieſt / trzećią część kwinty / z łyżką wodki Piołynowey

przyſłoy-

bo w cztery miesiące / w winne naczynie
ſtáczáli / á pilnie obwárowawßy / do po-
trzeb chowáli / y vżywáli.

9. Trzeći / bráli Nárdusu Celtyckiego lo-
tow czternáśćie / Piołynu gornego ſu-
ßonego lotow czterdźieśći / y to we
śrzodku naczynia w płośiennym worku
wieżßáli / leiącná to 24. gárnce ſłodkie-
go moßtu / przez dni 40. moczac. Potym
do inego naczynia ſłáczáli y chowáli.

10. Niektorzy do ßeśćiu gárncow winá
ábo rádniey moßtu / funt Piołynu / y czte-
ry loty Soſnowey żywice / chedogiey /
przeźrzoczyſtey kłáda. A dniá iedenaſtego
przecedźiwßy / w ine naczynie przelewáią /
ktorego wierzch dobrze obwárowawßy /
y ná krywßy / chowáią.

11. Konſtántynus czwarty Ceſarz / w o-
ſmych kśięgách / o goſpodárſtwie wiey-
ſkim / każe wźiáć dwá funty Piołynu po-
ſiekánego / á w pietnaśćie kwart moßtu
świeżego / w płośiennym worku záwie-
śić. Drudzy ieſcze do tego Cynámonu
przydáią.

12. *Aëtius* lekarz Grecki / każe wźiáć dwá-
naśćie lotow Piołynu gornego / do pie-
tnaſtu kwart świeżego moßtu. A gdy do-
brze wykiśieie / Piołyn precz wyrzućić / á
wino dobrze obwárowawßy / pilnie do vż-
ywánia chowáć.

13. Tych czáſow náßych wiele inych źiol
do Piołynu przykłádáią / iáko Kárdobe-
nedíktu / Podrożniku / Lebiotki / Centu-
rzyey máley / Szałwiey / Jzopu / Poleiu /
Jelenich ieżyczkow / y inych rozmáitych /
według vpodobánia káżdeg° źiol. Ná przy
kład: Wźiáć ſuchego Piołynu gornego /
Centurzyey / Podrożniku z kozeńiem / Li-
ßáycu ábo źiela wątrobnęg° zárowno po-
ſiekáć drobno / trzaſczek od heblu / ſuche-
go drzewá Jáſionowego / ábo Leſczyno
wego / ták wiele iáko ktorego z przerzeczo
nych źiol. To w báryle zábić / á świeżego
moßtu nálać. Wino to / ieſt lekárſkie / á
tym bárzo vżyteczne / ktorzy wątrobę go-
rącą y zámulonę máią. Toż wino

Żołtácce. Apetyt. Żołądku. Członkom

Żołtácce. Apetyt. Żołądku. Członkom ták zwierz chnym iáko wnętrz nym.

zwłaſczá gdy tákowy, bol bywa z flagmiſtego fluſu.

Kłocin około wątroby.

Wątrobie kłoćie z przyczyny zimney/ vśmierza/ piiąc go po trzy łyżki náczczo z wodką Márzymietki.

Wietrznośći.

Wietrznośći w żołądku/ y w ćiele wßyſtkim roſpadza.

Wilgotnośći.

Wilgotnośći nie potrzebne z ćiáłá moczem wywodźi. (*Meſua.*)

Syropus extracti onis.

Syrop z wyćiągnioney Jſtnośći Piołynowey.

Bywa też Syrop z wyćiągnioney Jſtnośći Piołynowey/ ktory tym wßyſtkim chorobom ſłuży/ iáko ſam Piołyn/ ábo y wyżßey pomieniony y opiſány Syrop. A iż w ſwych ſkutkách dáleko ieſt potężnieyßy/ od Piołynu/ y od Syropu proſtego: przeto go też ná raz doſyć łot/ ábo łyżke wźiáć z iákokolwiek polewka ábo z trunkiem.

Wino Piołynowe ábo Piołynek.

Rozmáićie bywa wino Piołynkowe przyprawiáne: Jednák pośpolićie tych czáſow w Węgrzech/ w Trácicy/ w Morawie/ w Rákuſkich/ nád Renem/ w Alſácicy/ nád Nekárzem/ tym ſpoſobem czynią. Biorą dobrze vſußonego Piołynu z liśćiem y z kwiećiem drobno poſiekánego wedlug naczynia/ w ktorym bydź ma: y kłádą napzod Leſczynowe trzaſki heblowáne ná dno/ záś wárſtę Piołynu/ y ták tym y owym prześćielaią/ áż ſię nápełni ono naczynie/ nic nie ſtłáczáiąc/ y zábiwßy moßtu dobrego ná to leią/ dáiąc wykiśieć. Potym co ſię go do potrzeby vtoczy/ ták wiela inego winá leią. Ná wioſnę ſtłáczáią wino/ Piołyn y z trzáſkámi wyrzucáią: naczynie płoczą/ y gorzałką co naprzednieyßą wewnątrz oblewáią/ y záś on Piołynek w ono naczynie leią/ á gdźieby nie doſtawáło/ inym dolewáią/ y záßpuntowawßy do roku chowáią. Ták áż do ſtoczkow oſtátnich/ namniey ſmáku nie vtráći. Drudzy go nie ſłáczáią y owßem przez cáłe láto on Piołyn w nim máią. Ale tákie wino nie może długo trwáć: bo gdźie do ćiepłego czáſu przyidźie/ on Piołyn poczyna gnić/ záczym ſię wino pſuie/ że potym miáſło lekárſtwá/ zdrowiu ßkodźi.

2. Drudzy płoczą ſuchy Piołyn/ y w worek ná kßztałt łuznego/ kłádą/ á wino młode kilkánaśćiekroć przezeń leią/ ábo ták długo/ áż weźmie w ſie moc Piołynu. Tákowy Piołynek káżdego czáſu może bydź czyniony/ bo zá dwie godźinie nadáley będźie gotowy. A tym ſpoſobem vczyniony/ káżdemu ſię zmiłźie/ ták zdrowemu iáko choremu.

Tym obyczáiem/ z káżdym źielem może bydź wino przyprawione we dwu godźinách.

3. Inni biorą tylko wierzchołki y z kwiećiem/ á tym trzećią część naczynia nápełniáią. Ná to gorzałki przednieyy/ y málmázyey zá rowno/ áż ſię ono naczynie nápełni/ leią. A nákrywßy ábo záßpuntowawßy dobrze/ przez cztery dni moczą: záczym oná wßytká moc z Piołynu ſię wyćiągnie. Potym w chędogie naczynie przecedźiwßy dobrze nákryte/ do potrzeby chowáią/ y to ſokiem wyćiągnionym z Piołynu zowią/ ktorego do kielißká/ ábo do kubká winá po troßę/ według vpodobánia przylewáią. Toż też z káżdego źiela/ y korzenia wyćiągnienie bydź może.

4. *Item*, Wźiąć ſuchego Piołynu/ ile ſię komu podoba/ pokráiáć y w moßćie wárzyć/ áż trzećia część wywre zßymuiąc. Potym/ nie záraz/ ále ná záwtrz przecedźić/ á do naczynia láć/ we dwoy ábo wetroy naſob/ moßtem dobrym/ świeżym/ ſłodkim/ dolewáiąc/ á wierzch naczynia ábo wrone gárnkiem nákryć/ y glinę oblepić. A gdy dobrze wykiśnie/ ßpuntem ßpuntuią/ y do potrzeby chowáią: Z ktorego ile ſię vtoczy/ tyle innym winem dolać.

5. Iny ſpoſob winá Piołynkowego przyprawiánia: Piołynu chędogiego ſußonego/ wźiąć ile ſię komu podoba/ drobno poſiekáć/ y záwieśić go w naczyniu w płociennym worku/ nálać ná to moßtu świeżego/ ſłodkiego/ ták wiele/ żeby trzećia część onego naczynia była próżna/ ktora potym przewárzonym moßtem dolać/ y dáć mu dobrze wykiśnąć: potym záßpuntowáć/ chowáć do potrzeby. Tego ile ſię vtoczy inym záraz dolać. Opiſuie

6. też Dioſcorides/ pięcioráki ſpoſob przyprawienia Piołynkowego winá/ ktorego zá czaſow iego oni dawni przodkowie vżywáli. Miedzy ktorymi ten pierwßy: Bráli moßtu świeżego/ ſłodkiego/ dwádźieśćiá gárncy/ gornego Piołynu ſuchego ſunt/ y wárzyli w onym moßćie/ áż trzećia część vwrzálá. Potym ná to lali octu winnego gárniec/ á pulſuntá Piołynu do tego. To co nalepiey pomießawßy/ w winne naczynie lali. A gdy ſię podſtáło/ w trzećie ieſcze ſtaczáli/ przecedzáiąc/ y do potrzeby chowáli.

7. Jni ſunt tłuczonego Piołynu bráli/ y przez dwá miesiącá/ w piętnaſtu gárncy moßtu moczyli.

8. Drudzy/ oſm łotow Piołynu ſuchego bráli/ Szpiki Syráſteńſkiey/ Cynámonu przednego/ kwiátu Situ pachniącego/ Trzćiny wonney Jndiyſkiey/ Odźiec ćzek kwitnących Dátlow/ ktore *Elatine* Grekowie zowią/ káżdego z oſobná po cztery łoty. To wßyſtko przetłukßy/ w báryłę moßtu dobrego ſypáli. Potym we trzy á-

bo w cztery

wego / Tátárſkiego ziela / Imbiru białego / korzenia Cwikły zamorſkiey / ktoro Turbitem zowią / każdego po dwu lotu / korzenia Pietruſzczánego / pułtorá lotá / kwiatkow Miodunkowych / Borakowych / po łocie / czerwoney Roże pułlotá. To wßyſtko drobno posiekáć / y miedzy Jáſionowe / ábo Leſczynowe trzaſki heblowáne pomießáć / y w naczynie trzygárncowe włożyć / á Moßtu ſłodkiego / ná to nálawßy / dáć dobrze wykiſnáć. To wino / purguie wßytkie złe wilgotnośći / piiąc go po kielißku náczczo ćieplo.

Wilgotnośći niepotrzebne wywodźi.

Kolice y w żywoćie darćiu ſłuży.

Kolice.

Żołądkowi nietrawiącemu / wielkim bywa rátunkiem.

Żołądkowi nietrawiącemu.

Trzećiego dniowey źimnicy / po kwáterce go piiąc / ná świtániu y ná noc dniá niepodeyźrzánego / ieſt lekárſtwem.

Trzećiacce

Ná Wioſnę ſłoczywßy go / ziołá w nim będące wyrzućić / naczynie wypłokáć y wyſußyć. A potym Aquauitę mocną wewnątrz oblać / y znowu wlać. A ieſliby naczynia nie nápełniło / inym dolać / y dobrze záßpuntowáć. Trwa do roku w ſwey porze y mocy.

Wodká.

Aqua ſtillatitia.

Piołynowa wodká ták z kwiátu iáko z nasienia / y z młodego kłącza iego drobno posiekánego / przez ogień Alembikiem ábo y ná panwi bywa wyćiągána / y ná ſłońcu w ßklánym naczyniu lutrowána.

Żołądek záźiębiony rozgrzewa / trunkiem iey náczczo używáiąc od czterech łotow ábo łyżek / áż do piáćiy ßeśći.

Żołądkowi źimnemu.

Morzenie y gryźienie w żywoćie / wſtrámia / y dźiećiom máłym po łyżce dáiąc.

Morzenie y gryźienie.

Też żywotek tym Piołynem ábo iego ſokiem náćierać dobrze. Ábo więc wełną maczáć / á ćieplo im ná żywotek przykłádáć

Morzyſku dźiećinnemu.

Gliſty morzy y wyrzuca ſłolcem.

Gliſtom.

Wątrobę.

Wątroby y śleziony zámulenie

Śleźione zámulona otwiera y wychodźa / tákże trunkiem iey używáiąc.

Pádáiącey niemocy użyteczna.

Rádunku Niemoćie.

Mowę vtrácona przywráca / piiąc.

Żołtą niemoc spadza.

Trupiey bládośći Pánienſkiey.

Pánnom zbytnia bládość / ábo rádniey trupia z źielenośćia / w rumieniec y w cudną cerę odmienia. Przeto miałáby v nich w záleceniu bydź / używáiąc iey káżdego poránku / ze cztery ábo z pięć łyżek.

Dawieniu / y duśeniu / z używánia bedł ábo grzybow iádowitych bárzo ſłuży.

Dawieniu z bedłek złych.

Puchlinę záwśćiąga / y nie dáie ſię iey rozwodźić / tákże trunkiem náczczo używána.

puchlinie.

Dycháwicznym użyteczna / bo im wolne tchnienie czyni.

Sczkawkę záſtánawia.

Jádom y trućiznom ſię przećiwia.

Jádom. Mocz.

Mocz záſtánowiony pędzi.

Pánom mieſięczne czyſczenie nád przyrodzenie zátrzymáne pobudza y wywodźi. Tákże y

Mieſięczniey.

Pánom w pokoiu leżącym / ktoreby w máćicy gryźienie miały / ktore gryzawkámi zowią / bywa bárzo użytecznym trunkiem / tákże iey ćieplo po cztery ábo piáćiu łyżek używáiąc.

W pokoiu máćicy gryzawkom.

Jezyczkowi nábrzmiáłemu / ieſt rátunkiem często nia ſobie gárgáryzm ćieplo czyniąc.

Jezyczkowi ná puchłemu.

Womity záwśćiąga.

Womity hámuie.

Trawienie Żołądkowi ſpośobne czyni.

trawienie czyni.

Zębow bolenie oddala /

Zębom bolącym.

Źimnicom / y wßelákim goraczkom bywa użyteczna.

źimnicom

Sny melánkoliczne odpędza /

Snom melánkolicznym.

Młodźieńcom /

Pánom /

Káplanom /

Wolne od ćieleſnośći záchowuie pány y zakonnice.

Zákonnikom / y zakonnicom ma bydź wielce zálecona do częſtego używánia. Ábowiem ie czyſtymi od ćieleſnośći żądze y pokálánia záchowuie.

Głowy bolenie oddala /

Głowie bolącey.

Rozum / y

Rozum y pámięć oſtrzy.

Pámięć oſtrzy / chuſtę w ćiepłey mácząc / á ná głowę kłádąc.

Wzrok iáſny y byſtry czyni dwákroć ia każdego dniá w oczy puſczáiąc.

Wzrok byſtry.

Rány / ſadzele záplugáwione wynywáiąc nia wychodźa / y do goienia czyni ſpośobne. Tákże

Sadzele wychodźa.

Od przymiotow ogniſtych ſtrzeże ich

Od mieſá dźiwiego ie záchowuie / y broni. Tákże od innych złych przypadkow

przymiotom ogniſtym mieſu dźiwemu.

Gárdłu opuchłemu.

Gárdła o puchłemu

Jezyczkowi ſpádłemu.

Jezyczkowi ſpádłemu.

Gárdłu opuchłemu / Jezyczkowi ſpádłemu bywa rátunkiem / czeſto gárgáryzm nia czyniąc. Też do wiela inych przypadkow ieſt użyteczna

Sol z Piołynu.

Sal Abſ. I.

Jáko z inych ziół / ták y z Piołynu / bywa ſol / rozmáitym ſpośobem czyniona Jedni / biorą Piołynu ſuchego ośiepi kilká / ábo kilkánaśćie / y nád chędogim dniem ná popiół palą. Ktory obyczáynie zebrawßy / dźdźową wodę nań leią álbo ſłudźienną. A vmießawßy go z nia co nalepiey wárząc / y przez wozek iáko ług przecedźáią. To przecedzenie znowu wárzą do oſiáteczney wywrzenia / áż ſol tylko ſámá zoſtánie.

Drugi ſpośob: Wyćiągáią z Piołynu przez Alembik w kotle wody wrzącey wodkę / po ktorey odeśćiu / to co ná dnie zoſtáwa kálcinuią / á potym onąż pozoſtáłą wodką / one kálcinácią roztwárzáią / y przez płáty ſukienne geſte cedzą. Ono

2.

Pokurczeniu.

Nerwom ſtwárdniálym.

Od pliáńſtwá záchowywa.

Krzyżow bolenie.

Kámieniu w nyrkách Melánkolicznym.

Subetu.

Porywánie weſnie

Nocnemu lekániu.

Zdrowie dobre záchowywa.

Sen wdźięczny.

Wilgotnoſćiom zimnym w głębiu.

Puchlinie

Ná morze ſie puſczáiącym.

opußeniu.

Roſpierániu bokow

Gliſtom okrąg.

Mieſięczney.

Párchom.

Ránom zágnilym.

Sadzelom plugáwy.

Bolączkó ſiſtulom.

Mięſo dźiwe.

Od fiſtul záchowuie

Cuchnieniu z vſt.

czopku ná bzmiáłe

Swirzbu.

Zimnemu przyrodzeniu y wilgotnemu.

Nocet.

wßyſtkiego ćiáłá / ieſt rátunkiem.

Członkom pokurczonym/chramym/niedołężliwym/ſłuży. Tákże

Żyłom pietym/ſtwárdniálym/y náwatlonym/piiąc/y náćieráiąc.

Od pliáńſtwá záchowywa / dobry trunek pierwßy/przed inymi go piiąc.

Krzyżow boleniu.

Kámień w nyrkách ćierpiącym.

Melánkolicznym.

Cießkiemu y gwałtownemu ſpániu.

Porywániu w pierwoſpy.

Nocnemu lekániu / piiąc y náćieráiąc.

Vżywáią też tego winá Lećie z wielkim vżytkiem / dla dobrego zdrowia záchowánia.

Sen wdźięczny przywodźi.

Wilgotnoſći zimne w głębokoſći leżące / iáko w wątrobie / w śledźionie / w żołądku / w kißkách / w máćicy. Tákże w członkách mieſięcznych / trawi y broni / od tymiż nápełnienia.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi moczem.

Tym / ktorzy ſie ná morze puſczáią / żeby ſie nie kłili / potrzebá im kilká dni przedtym winá Piołynkowego vżywáć / Tákże w okręcie.

Opußenie żywotá z wietrznoſći w nim záwártych / rozgánia piiąc.

Roſpierániu bokow z wiátrow w nich zámkniońych / vżyteczne.

Gliſty y czyrw okrągły w żywoćie / morzy / y wywodźi.

Mieſięczne czyśćienie pániam záwśćiągnione zbudza.

Párchy białe ná głowie ſpadzá y goi / tym winem ćiepłym często przemywáiąc. Abowiem wilgotnoſći wyſußa w głowie.

Rány zágnite.

Sadzele záplugáwione y wrzody.

Bolączki bezzyſſie y wydrożone.

Fiſtuły goi / wychedażáiąc ie nim ćiepło y często / bo złe wilgotnoſći z nich wyſußa.

Mięſo dźiwe w ránách goi.

Wrzody y rány od Fiſtuł / y od inych przypadkow złych / záchowuie.

Cuchnienie z vſt ſmrodliwe odpadzá często gárgáryzm z niego czyniąc.

Języczek ſpuchły w gárdle ábo czopek leczy / często nim ćiepło płocząc.

Swierzb z ſłonych wilgotnoſći flágmiſtych z ćiáłá ſpadzá / często tym winem náćieráiąc.

Tym ktorzy ſą przyrodzenia źimnego y bárzo wilgotnego / dobrze tego winá vżywáć káżdego czáſu / Lećie / w Jeſieni / w Zimie / ná Wioſnie. Ale

Szkodźi.

Ktorzy ſą zdrowia dobrego / przyrodzenia gorącego. Tákże ktorzy záwße ſmákiem iedzą y piią / żadney w ſobie nieſpoſobnoſći / ták we dnie iáko w nocy nie czuiąc / tákim to winо bywá obrázą. Przeto ſie máią od niego / iákoż od inych win z ziołmi przyprawionych / wárować.

Wino Piołynkowe / przećiw morowemu powietrzu.

Absintites contra peſtē

Przećiw morowemu powietrzu / tym ſpoſobem czynią Piołynek. Biorą Piołynu ſuchego łotow dwádźieśćiá / ziela ktore zowiemy Mißkiem dobrym / *Antoram* Grekowie mianuią / ſześć łotow / korzenia Podrożnikowego / Jwinki pachniącey / wierzchołkow z Rutewki / káżdeg̃ po cztery łoty / Wężowego moru ábo Kurzeyńyry / Jelenich Języczkow / po trzy łoty / korzonkow polnych Gwoździkow / Kárdobenedyktu / korzenia Borákowego po dwu łotu / ſkorek z iábłek Cytrynowych dwá łoty / korzenia białego Dyptánu / korzenia Jáſkołczego ziela / korzenia Benedyktowego / korzenia Kurzego ziela / Pecek z iábłek Cytrynowych / z lekká przetłuczonych / kwiatkow Miodunkowych / ábo wołowego Języká / kwiećia Gwoździkow polnych / káżdego po łoćie. To wßyſtko co nadrobniey poſiekáć / w worek płotná wietchego wſypáć / y do báryły / ktoraby czternaśćie / ábo pietnaśćie gárncy winá w ſie wźiełá / we śrzodku záwieśić / á ná to winá dobrego nálać pełno. Po wykißnieniu / ſłoczyć / y záßpuntowawßy do potrzeby chować / po kielißku go vżywáiąc. Ale przedtym potrzebá troche chlebá z ſłonym máſłem náczczo zieść / á potym ſie winá tego nápić / po ktorym może wychodźić / gdźie chce. Może go też przy obiedźie y wieczerzy po kielißku / przed inym trunkiem vżywáć. Ale czáſow gorących / á zwłaſczá w Kánikule zániechać go / bo rozgrzewa znácznie. W Zimie / y w Jeſieni beſpieczniey go może vżywáć ſámego. Lećie z Scżawikowa wodka / ábo z Podrożnikowa.

Purguiące Piołynkowe winо.

Abſintites purgans.

Kto chce mieć winо purguiące Piołynkowe. Weźmi Piołynu ze cztery dwádźieśćiá łotow / liſteczkow Seneſowych chędogo obránych co naświeższych / ze dwádźieśćiá łotow / gębki Modrzeiowey / co nabielßey y nakruchćieyßey / pięć łotow / Jwinki pachniącey / Márunki / Fiołkow Márcowych pachniących / po cztery łoty / Centurzyey máłey / Pánny Máryey Dzwonkow / korzenia Kopytnikowego / Páprotki / korzenia Włoſkiego Kopru / Podrożnikowego / Scżyrbako-

wego / Tá-

czy / ktore z srogim morzeniem bywáią / y z womitámi.

Vßom boleiącym. Vßom boleiącym z zimnych wiátrow / ábo z odmrożenia ćießkiego / iest rátunkiem / w nie go ćiepło pusczáiąc. Tákże

Szumieniu w vßu. Szumienie w vßu vkłáda y vćißa po dwie / ábo po trzy kropki ćiepło w nie pusczáiąc / pierwey wychędożywßy ie z plugáſtwá. Toż

Vßom chrobáczliwym. Chrobáctwo w vstách zálegle morzy.

Morzysku y grzyźieniu w żywoćie. Morzysko y grzyźienie w żywoćie vśmierza / dáiąc go krystera / ábo w krysterze.

Sczkawce. Sczkawkę zástánawia / wárząc w nim Rutę / y Kmin kramny / y w tym wełnę co nalepiey maczáć / á ná vstá żołądkowe ćiepło przykłádáć.

womitom. Womity zástánawia / przylawßy kilká kropek oleyku z Gwoźdźikow kramnych do tego / á żołądek ćiepło tym máczáć.

Sleźienie. Sleźionę mdłą / y w skutkách swych bárzo osłábiáłą / leczy. Tákże boląca / przydawßy do iedney częśći iego / oleyku Koßtowego drugą część / y tákże drugą część oleyku Nárdusowego / á tym bok lewy námázowáć.

Żołądkowi. Żołądek do trawienia niesposobny / pośila. Wźiąć go ze dwá łoty / oleyku z Márzymiętki łot / ßeść kropl dystyllowánego oleyku z orzechá Mußkatowego / y tym mázáć. Toż mázánie boleśći w nim vśmierza / bądź z zimnych wietrznośći / bądź z wilgotnośći Flágmistych pochodzące.

Od kąsánia komorow y mußek broni. Ciáło gdźieby było nim námázáne / komorowie się go nie dotkną / nietylko żeby go kąsáć mieli.

Oleiek Piołynowy / Alchimiſkiem ſpoſobem dyſtyllowány.

Oleum diſtillatu Alchimico more.

Czynią Alchimistowie Piołynowy oleiek / przez dystylowánie / ktory tákże do przerzeczonych potrzeb wnętrznych y zwirzchnich może być vżywány. Ale iż swą zbytnią gorącośćią ćiáło pryſczy z zápaleniem y z przymiotem ognistym / przeto się sámego nie godźi vżywáć / nietylko przez vstá / ále y zwierzchu: z iákąkolwiek tedy przysádą przynależącą tey chorobie do ktorey go chcemy vżywáć. Jáko / gdy go komu przez vstá chcemy dáć / tedy / ábo syropem / ábo z wodką / ábo z konfektem. Zás do zwierzchownych potrzeb / z inymi oleykámi ma bydź mießány y vżywány / według potrzeby choroby / do ktorey go vżywáć chcemy. Ták y oleiek prosty Piołynowy / gdźie do funtá / tego dystyllowánego trzećią część przymießa / potężnieyßy dáleko vczyni / do wßelákich niedostátkow ćielesnych y chorob / do ktorych byśmy go vżywáć chćieli / á niżli sam prosty.

Piołyn drzewny.

Abſinthium Arboreſcens.

Baumwermut.

JEst ieſcze więcey Piołynow okrom tego / ktoryſmy iuż skutkámi iego opiſáli / iáko Piołyn Drzewny / Piołyn Głuchy / Piołyn biały ábo ßeroki / ꝛc. Ale te kráinom náßym iż nie są znáiome: á ktemu / że ich skutki / náßemu / ábo Pontckiemu / ábo Rzymskiemu y gornemu / są podobne / przeto się nie zdáło o nich nam ßeroko piſáć. Jednák káżdy z osobná krotko przypomnie.

Piołyn w drzewo wyrastáiący / z drewniáłego pochodźi korzenia / w drzewko nie wielkie sękowáte wyrasta / ná wzwyß trzy łokćie. Listeczki ma Piołynu polnego podobne / tylko bielße y węzße. Kwiát więtßy á niżli w pospolitym / smáku gorzkiego / ále nie ták bárzo iáko polny / zapáchu przyiemnego. V nas / áni w Niemieckich stronách / sam dobrowolnie nie rośćie / okrom w ogrodźie fláncowány / z inąd przywieźiony. Rozgrzewáiącego y wysußáiącego iest przyrodzenia / rownie iáko Alexándriyski. Przyrodzenie.

przecedzenie ná miſe płytka y gładka wylewáia / á ná goracym popiele / ábo ná ſłońcu iárkim ſtáwiáia / áż z onego wodá wyſchnie / á ſol tylko zoſtánie. Tym ſpoſobem z káżdego źiela ſol może vczynić.

3. Trzeći / Nápaliwßy popiołu z ſucheg Piołynu / co nawiecey / ſypia go w nowy gárniec polewány / á woda dżdżowa / ábo iáka ina chędoga ná to leia / y przez kilká dni ták niechaia / káżdeg dniá kilkákroć zá mießuiac. Potym obyczáynie wodę z oneg popiołu zlawßy / znowu ina wodę ná one zoły leia / mießáia / y zlewáia / ták to czeſto powtarzáiac / áż one zoły żadney oſtroſći w ſobie nie będą miały. Potym one wody z ſol zlewáia w Alembiki ßkláne / ábo w inne naczynie ßkláne / ná ſłońce iárkie wyſtáwiáia / álbo ná piaſek gorący / że ona wßyſtká wodnoſć páro wymdźie / á ſol ná ſpodku zoſtánie. Te do potrzeb niżey opiſánych chowáia. A gdźieby ieſcze nie była práwie biała / znowu ią kálcinowáć / y wodką Piołynową roſtworzyć / potym przez geſty płát przecedźić / y przecedzenie ná płytką y gładką miſę gliniáną wylać / á ná ſłońce / ábo ná piaſek gorący wyłożyć / że wßyſtká woda wyſchnie / á ſol tylko ſámá biała zoſtánie. Tá

wßelákim chorobom pochodzących z zámulenia. Puchlinie. Żołądkowi oſłábiáłemu.

Chorobom wßelákim / ktore pochodzą z zátkánia y z zámulenia żył y wnętrznoſći / z oſobliwoſći ſwey ſłuży.

Puchlinę / dáiąc iey przez kilká dni / dźień w dźień po cztery źiárná z łyßka tylko winá ćiepło pić / potężnie wywodźi.

Żołądkowi oſłábiáłemu / y do trawienia nieſpoſobnemu / wielkim ieſt rátunkiem / dáiąc iey / ná raz co cztery ábo pięć źiarn Jęczmiennych záważa / przez dni czterdźieśći náczczo / bądź w winie / álbo w iákim konfekćie.

Moro wemu powietrzu.

Przećiw morowemu powietrzu / z trocha winá / álbo z przyſłoynym iákim konfektem / bywa z wielkim porátowániem vżywány. Też w Pigułách / pod tą wagą / ábo y więtßą / przećiw rozmáitym chorobom może iey vżywać.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie záwśćiągniony wywodźi / iákimkolwiek obyczáiem vżywána / bądź w wodce przynależącey / ábo w winie / ábo w polewce / bądź w konfekćie / y w Pigułách.

Pigułki ábo Troćißki z Piołynu.

Trochiſci.

Bywáią z Piołynu Troćißki w Aptekách dźiáłáne / ktorych ſámych nie vżywáią / tylko z inemi lekárſtwy.

Zimnicom wnętrznoſćiom.

Zimnicom záſtárzálym y dawnym.

Wnętrznoſćiom wßelákim / y dolegliwoſćiom ich / ſą barzo vżyteczne.

Chęć do iedzenia.

Chęć do iedzenia vtráconą przywráćáią.

Zimnicy czwartodniowey ſą lekárſtwem.

Czwártoc.

Żołądek do trawienia oſłábiały poſiłaią / dáiąc ich ćwierć łotá z ſokiem / ábo z wodką Pietruſczáną / ábo z ſokiem Rzepikowym / álbo z Koniegotrudu / álbo z Piołynowym.

Żołądku oſłábiáłemu.

Zátkáney wątrobie oſobliwym ieſt lekárſtwem / po kwińcie ich dáiąc z iuchą Kopru Włoſkiego / zwłaſczá gdźieby z źimney przyczyny zámulenie było. Toż

Wątrobie zámulonej.

O wrzedźiáłość wątroby leczy / z tąż iuchą / ábo z Anyżu wárzonego.

Trzećiáczce ſowita odpędza / ćwierć łotá z ſokiem Kopru Włoſkiego / náczczo przez kilká dni piąc.

Trzećiáczce.

Puchlinie ſą vżyteczne / ktora pochodźi / ábo z zámulenia żył wątrobnych / y z znácznego iey oźiębienia / ábo záwrzedźiáłoſći flágmiſtey.

Puchlinie.

Olejek Piołynowy.

I. *Oleum Abſynthij.*

Rozmáitym ſpoſobem bywa czyniony oley z Piołynu / iednák ten nalepßy / ktory vmieiętni / prácowići Aptekárze záchowuią. Bioza kwiećia Piołynowego dobrze rozkwitłeg / y zwierzchołkámi / oſm łotow / ták wiele ſoku z Piołynu świeżo wypráſowánego / y leia ná to práwie dobrzáłey oliwy pułgárncá. A to weſpoł w cynowey konwi / ábo w gárncu nowym polewánym w kotle vkropu wrzące wárzą / do wywrzenia ſoku / y przecedźiwßy / w ßklánym naczyniu chowáia.

2. Drugi ſpoſob ieſt proſty. Bioza tákże kwiecia Piołynowego oſm łotow / leia ná to przednięy oliwy kwarte / y ná ſłońcu iárkim / nákrywßy dobrze naczynie zwierzchu / przez oſm dni ſmáżą. Potym cedzą / y ono kwiećie w práśie wyciſkáią. Znowu w onąż oliwę świeżego Piołynu / ták wiele kładą / y przez cały tydźień ná ſłońcu moczą / potym przecedzáią / y w práśie wygniátáią. Toż po trzećie y czwarte czynią / y chowáią. Ten

Przyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego / rozćieńcza / rozrzedza / otwiera y poſila. Przeto

Żołądek oźiębły rozgrzewa / mdły poſila / wietrznoſći źimne z niego roſpędza / y boleſći z nich pochodzące vkłáda / nim máżąc. Tymże ſpoſobem

Żołądku źimnemu.

Chęć do iedzenia oſłábiáłą wzbudza.

Chęć do iedzenia.

W bokách bole vſkramia.

W bokách bol.

Gliſty z żywotá wypędza / pępek nim námázuiąc.

Gliſtom.

Zámulenie wątrobie wychędaża / y oźiębłą rozgrzewa.

Wątrobie Cie kłoczce hiáley.

Biegunkom flágmiſtym od oźiębłey wątroby pochodzącym bárzo ſłuży wßyſtek żywot nim náćieráiąc. tym ſpoſobem

Biegunce żołtey.

Biegunki koleryczne záwśćiąga y le-

Absinthium marinum, Seriphium.

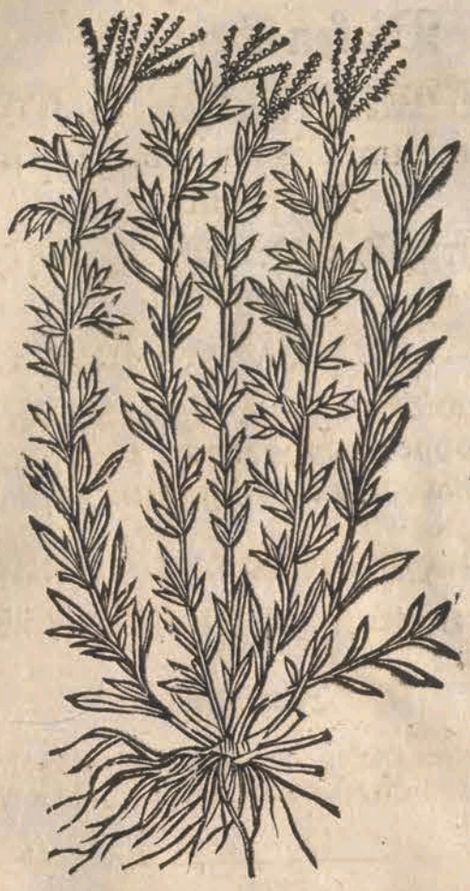

Meerwermut.

Mieysce.

TEN Piołyny przeto zamorskie / ábo pomorskie sa názwáne / że ná brzegach morskich rosna. *Seriphium* też obficie rośćie ná gorze *Taurus*, niedáleko Kápádociey / tákże w Táforisi / w Ægyptćie / gdźie go popi Pogáńscy miásto rozg oliwnych / do ofiar Jsidźie vżywáią.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia goretßego niżli Piołyn swoyski. Abowiem iáko Gálenus pißе w 8. księgách o źiołách / rozgrzewa ná końcu wtore go stopniá / á w trzećim wysußa. Ma y cirpkośći wsobie z nieiáką słonośćią / ktora stwierdza / ále nie bárzo wiele. Trzeći / tychże skutkow y przyrodzenia tegoż

Moc y skutki.

Glistom. Czerw ábo glisty wßeláckie w żywośćie morzy / y wywodźi / ták sam przez sie wárzony y trunkiem vżywány / iáko też z Ryżem / y z miodem wárzony y iedźiony. A wárza go w kwarćie wody / co go może w garść nábráć / áż do połowice wywrzenia. Tákże z Szocowicą wárzony / y z inemi potrawámi pożywány.

Lekko purguie. Żywot bárzo lekko wychodząca / y purguie / z oliwą á z solą vżywány. (*Plin.*)

Bydło tuczy. Bydło bárzo tuczy /

Nasienia iego vżywáia przećiwko glistom / y przeto go Glistnikiem zowią. A tego dáią z pitym miodem / álbo z prásnym / nie tylko dźiećiom / ále y starym do vżywánia.

Szkodźi

Nasienie iego / y on sam / żołądek obraża.

Rozsądek.

Myla sie ktorzy Bylicę pomorską zá Piołyn Glistny / ábo pomorski bydź miánuią / ieszcze bárźiey / ktorzy Rzeżuchę polną miásto niego mieć chcą.

Piołyn biały ábo szyroki.

Absinthium album, Absinthium vmbelliferum.

Weysser wermut / Kronen wermut.

TEn nie wyrasta wzwyż tylko ná piadź. Kwiátu o sześći listeczkách białego / nieco podobne kwieciu Psiego Rumnu: Nákáżdey roscze po ośmi ábo dźieśiáći listkow / od inych dobrze szerszego / białego / á labrem wykráwánego. Smáku gorzkáwego / z nieiákim sczmieniem y cirpkośćia. Tego Włoskie kráie tylko obficie máia. Nászym nieznáiomy / y inym Pulnocnym / oprocz żeby był w ogrodźiech sádzony. Ten tákże iest przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego / do tego stwirdzáiącego swą cirpkośćia. Ktorego tákże do lekarstw wnetrznych y zwierzchnych możemy vżywáć.

Przyrodzenie.

Piołyn Głuchy.

Absinthium fatuum. Saporis expers. Insipidum.

Gaůch wermut.

PIołyn Głuchy / Polnemu / ábo powszechnemu / korzonkami / liśćiem / kwiátem / rozgámi / y inemi okolicznośćiámi iest podobny / okrom smáku y zapáchu / z ktorych żadnego namniey nie ma. Dla czego też Głuchym iest rzeczony. Przeco nigdźiey do lekarstw nie bywa vżywány. Ten nie wszędy bywa pospolity / oprocz żeby go gdźie w ogrodźiech flancowano / wiecey dla dźiwu / á niż vżytku. Przyrodzenia iest chłodzącego y wysuszáiącego. Przeto gdźieby potrzebá wychłodzenia y wysuszenia / mogłby go vżywáć.

Przyrodzenie.

Piołyn zamorzki / Rozdźiał 2.

PIołyn zamorski / ma od źiemie liśćie / pospolitemu Piołynowi podobne: A ktore po rozgách / są dáleko mnieysze y drobnieysze. Klącza ćienkiego / nasienia drobnego / gorzkiego / á zapáchu przykrego y smrodliwego. Korzonkow ćienkich / drobnych / y rospierzchłych.

1. Ten dźisieyszy Ziołopisowie troiáki bydź pokázuią. Pierwszy / ktory Grekowie *Seriphium* zowią: A ten iest prawdźiwy Piołyn zamorski

2. Dioskoridow / ktory Cypryssowi bárzo iest podobny. Drugi / pospolitemu bliski / lecz liśćia bielszego: zapáchu bárzo przykrego: smáku

3. gorzkiego. Trzeći bárzo niski / pochyły y drobny. Ten przy swey gorzkośći przykrey / ma też nieiáką słoność wsobie.

Meysce

Mocy Skutki.

Glistom. Glistnik / od Glist nam rzeczony iest / iż czerw w żywoćie / ták ludźiom w lećiech stárych będącym / iáko młodszym / y dźiatkom máłym / morzy / y wywodźi. A bywa dány stárym od pułtory ćwierći łotá / áż do puł łoćia / z winem náczczo. Dźiećiom w dźiśiaćiu / ábo we dwunaśćiu lećiech / ćwierć łotá / ábo kwintę / tákże z winem / ábo z ćiepłym piwem. Mnieyszym / iáko w sześćiu / śiedmiu / ábo w ośmiu lećiech / puł kwinty. Záś we trzech / ábo we czterech lećiech dźiatkom ℈ / to iest trzećia część kwinty / z mlekiem ábo z miodem.

Stárym. Dźiećiom. Mnieyszy. Namnieyszym.

Cukier ná Glistniku. Czynią też ná tym naśieniu Cukier Aptekarze / ábo cukiernicy / dla glist dźiećiom. Ale tákiego muśi im we dwoynasob dáwáć / niżli sámego naśienia.

W gorączkách przypráwá Glistniku. A iż pospolićie w glistách miewáią gorączkę máłe dźiatki / tedy go im lepiey przez pięć dni w occie moczyć / á vsuszywszy zádáwáć przerzeczonym sposobem. Abowiem tym sposobem gorącość / y gorzkość bywa odięta / á przedśię skutku swego w morzeniu / y w wywodzeniu glist nieutraca.

1. ### Proch ná glisty.

Proch glistom. Naśienia tego Piołynu / ábo Glistniku puł łotá / naśienia Lebiody / naśienia Tłustoszowego po ćwierći łotá / Słoneczniku / Łákryciey / káżde° po ℈i. to iest / po trzećiey częśći kwinty. To wszystko miáłko vtłuc / á po kwinćie tego prochu z wodką z Trawy distyllowáną / ná raz pić dáwáć / ábo z wodką Tłustoszową / dźiećiom po puł kwinty.

2. Jny proch / do tego bárzo vżyteczny / wźiąć Glistniku / Senesowych listkow / chędogo obránych / Dyptanu białego / Kurzego źiela korzonkow / po ćwierć łotá / Cwikły zámorskiey / *Turbitem* Láćinnicy miánuią ℈ij. to iest / dwie częśći kwinty. To wszystko co nasubtelniey vtrzeć / prześiać / á po połowicy łotá z stárym winem dobrym / ile ludźiom dorosłym dáwáć. Młodszym / to iest / w dźieśiątym / álbo we dwunastym roku / po kwinćie. A w sześćiu / álbo w śiedmiu lećiech po puł kwinty / dźiećiom máłym we dwu / álbo we trzech lećiech / po trzećiey częśći kwinty z wodką z Trawy / álbo z mlekiem.

Wodká przećiwko wszelákim glistom w żywoćie doświádczona, y wdźięcznieysza á niżli proch / *Tym sposobem.* *Aqua pro Lumbricis.*

Wźiąć Glistniku łotow szesnaśćie / Jeleniego rogu tártego / sześć łotow / kwiátu suszonego Brzoskwiniowego / dwá łoty / Aleopátyku łot. To wszystko zhrubá przetłukszy / w naczynie szkláne wsypáć / y wodki Wrotyczowey / Rućiáney / wodki z liśćia Brzoskwiniowego / wodki z Piołynu / káżdey po pułtrzeći kwarty / á w kotle vkropu z onym naczyniem wstáwić / żeby ták przez trzy dni y nocy moknęło. Potym distyllowáć / á zá káżdym wydistyllowániem / znowu ná onęż drożdże / ábo fus onę distyllowáną y wyćiągnioną wodkę wlać / y wypalić / po trzykroć toż powtarzáiąc. Tym sposobem będźiesz wodkę miał bárzo kosztowną / przećiw wszelákiemu czerwu w żywoćie zálągłemu / po cztery / ábo piąćiu łyżek dáiąc iey pić náczczo dorosłym. Młodszy po trzy łyszki. Dźiećiom po dwu. A iescze młodszym / po pułtory / ábo po iedney / według wieku káżdego / y lat.

Mirrhá źiele / Mirnik / Popieiayká / Rozdźiał. 4.

Dwoy rodzay znáyduiemy tego źiela / ogrodny / y gorny. Oboie ile ná wiosnę korzenia okrągło podługowátego / iáko máła Rzepká / białe° / miękkiego / ále kiedy w klączę wyrośćie / ku końcu látá / sstáwa się dłuższy / twárdy / y zdrewniáły. Smáku zá młodu słodkiego / przyiemnego: Zapáchu wdźięcznego. To źiele / liśćiem / klączem / Swiniey weszce / ták iest podobne / że iednego od drugiego nie rozeznáć / tylko korzeniem / kwiátem / zapáchem / y smákiem. Klącza mocnego / miąszszego / stryfiástego / czczego / y gęstokolankowátego / iáko w Trzćinie / ábo w Włoskim Koprze / od korzenia rumienne / ku wierzchu żołtáwe / twárde białowełniste / ábo kosmáte / wdźięcznie y mocno pachniące. Nać podobna Trzebuli / tylko głębiey lábrowána y wykroiona. W śrzodku Lipcá pospolićie biało z źieloną / y gęsto

Piołyn Egyptcki.

Absinthium Ægyptium. Seriphium Ægyptium.

Ægyptischer Wermut/ Ægyptischer wurmsamen.

Wielko to/iest niewielkie/niskie/w Ægyptćie. Listeczkow drobnych/ Cypryssowi ogrodnemu podobnych. Gestych gałazek/ná ktorych liśćia pełno. Nasienia bárzo drobnego/á nie zbytnie gorzkiego.

Przyrodzenie moc y skutki.

Przyrodzeniem/y skutkámi/Włoskiemu/álbo Pontckiemu iest rowny Piołynowi.

Rozsądek.

Rozumieią niektorzy ten Piołyn Ægyptcki/nászym Bożymdrzewkiem/ále źle. Bo áni kształtem/áni zapáchem/sa sobie podobne/chocia w niektorych skutkách/iákokolwiek sa sobie rowne.

Piołyn Glistny/ktory Glistnikiem zowiemy/Rozd. 3.

Santonica & Santonicum, Sementiua. Semen sanctum.

Santonisch wermut: oder wurm samen kraut.

Iest trzeći rodzay Piołynu/iáko w tymże Rozdźiale Dioscorides pisze/ktory *Santonicum* Láćinnicy zowia. My Piołynem Glistnym/ábo Glistnikiem: Ten iest bárzo krzewisty/y gesto gałazkowáty. Nasienia pełno drobnego/á podługowátego/gronkámi siedzącego po roscżkách. Zapáchu nie przykrego/y smáku niezbytnie gorzkiego.

Mieysce.

Rośćie w Alexándryey Ægyptckiey: rośćie też we Fránciey/y w innych kráinách.

Przyrodzenie.

Wiele Glistnikowe/iest przyrodzenia suchego/y ćiepłego/Piołynowi Pomorskiemu w skutkách podobnego/ieno w rozgrzewániu y wysuszeniu/iáko Gálenus pisze/podleyszego. Bywa vżywáne/ták przez vstá/iáko zwierzchownie. Nasienie też wysusza y rozgrzewa w wtorym stopniu/ktorego tylko przez vstá vżywáia.

Pryrodzenie.

ROzgrzewa w wtorym stopniu / á w pierwszym wysusza. Co sie znáczy z zapáchu iego przyiemnego / y z smáku słodkiego / iáko Gálenus / w 7. kśięgách o ziołách pisząc / świádczy.

Moc y skutki.

Mirrhá źiele / ábo Popowe iayká / śćieńczáia / otwieráia / rozgrzewáia / wietrznośći rozgániáia.

Do vżywánia. Do vżywánia wszelákim sposobem / to źiele y z korzonkámi swymi / tákże do stołowego przysmáku / nietylko przyiemne / ále y do porátowánia chorego zdrowia bárzo potrzebne. Zwłasczá

Suchotom. W suchotách y w záwrzedźiáłośći płuc zástárzáłych / pokármem bárzo vżytecznym bywa / iákimkolwiek obyczáiem przypráwione / bądź iárzyná / bądź polewká / ábo przysmákiem / bądź z mięsem iákimkolwiek / iáko ná kurczęćiu / kápłunie / ćielęćinie / ábo tortem vżywána.

Item. Tymże suchotom może / miásto Sáłaty / liśćie y z młodym klaczem y z korzonkámi przygotowáć / z solą / z octem / á z oliwą / á ráno náczczo vżywáne / iest vżytecznym y lekárskim pokármem. Zwłasczá tym ktorzy smákiem y z ochotą iedzą y piią / á przećie ćiáło z nich ginie. Jákie *Aropicos* Grekowie zowią. (*Gal. Cel.*)

Suchotom lekárstwo doświádczone. *Item*, Pewnym iest suchotnym ćiáło m lekárstwem / z korzeniem y źielem piwo wárzone / y znowu do tegoż piwá młodego / dobrze y przystoynie vwárzonego / włożyć / y z nim dáć mu wykisnąć / y do pomienioney potrzeby chowáć / ieno żeby nie skwáśniáło. Potym przez dwie Niedźieli / od nowu kśiężycá káżdego dniá áż do pełni / Kukułkę / ábo Gzegzołkę ochędożoną / świeżym liśćiem y korzeniem tegō źiela / á Máiowym mięsem wieprzowym / nádźiáć / záßyć / y vpiec / á naprzod przed iedzenim obiednim tego vżywáć / á przytym żadnego inego piwá / okrom z tym źielem przygotowánegō / przez te czásy / to iest 14. dni / áni żadnych inych ptakow / tákże innych potraw nie vżywáć / tylko po Kukułce pomienionym obyczáiem nádźiáney / káżdego dniá / á chlebá / y krup Jęczmiennych świeżo vrobionych / w mięsney polewce wárzonych. Też zapraw wßelákich ná ten czás zániecháć okrom soli y to miernie. Ale to źiele y z korzeniem swȳ / pod pewnym áspektem kopáć y bráć káżą / to iest / gdyby sie Sáturnus z Rákiem w niebieskim zßedł y złączył / ábo w Szostaku z sobą byli / co sie iednák to z rzadká trafia. A to bywa / kiedy Sáturnus w Ráku / á Jowiß w Pánnie przebywa / zás Mieśiąc w domu czwartym. Ale ia nie vpátruię bydź potrzebną tákową spráwę / gdyż Kukułká ma to z przyrodzenia własnośći / że suchotom iest wielkim lekárstwem przerzeczonym obyczáiem pieczona / y vżywána. Piwo tákże z tym źielem przypráwione piiąc. Jednák kto ma ták wiele czásu / że może tych Aspektow pilnowáć / rozumiem / że w tych skutkách nie będźie omylony.

Kwiát tego źiela bywa w cukrze smáżony tym sposobem / iáko Fiiáłki ábo Roża. Czásu morowego powietrza vżywány ná raz iáko Włoski orzech náczczo / od zárázy iádowitey záchowywa. *Rondol.* *Conserua.* Morowemu powietrzu.

Pánnom mieśięczne czyśćienie záwśćiągnione wzbudza / tymże sposobem vżywány. Tenże

Czásu powietrza morowego do vżywánia bywa przystoyny / bo záchowywa y strzeże od zárázy morowey / zwłasczá korzenie sámo / trzy kroć przez dźień piiąc go z winem. *Plin.* Czásu powietrza morowe.

Chęć do iedzenia zbudza. Chęć do iedzenia.

Pierśiom zámulonym y płucom. Pierśiom. Płucom zámulonym.

Káßlom z gęstośći flágmy w pierśiách záległey / vżyteczne iego vżywánie. Káßlu.

Vkąßonym od páięczegō gonu / proch z suchego korzenia miáłko vtártego z winem pić dobrze / ábo z miodem. Ták że wßelákiemu vsczknieniu iádowitemu trunkiem służy. Vsczknionym od páięczego gonu y inych.

Źiele y z korzenim y z naśienim w winie wárzone / á trunkiem ráno y ná noc vżywáne mieśięczne czyśćienie. Tákże łożysko po porodzeniu / wywodźi. *Dios.* Mieśięczney. Łożysko.

Płodu co narychley z żywotá ná świát pomaga. Tenże Płodu ná świát prędko pomaga.

Suchotom. Suchotom.

Káßlu. Káßlu.

Płucom y pierśiom zátkánym / korzenia ná proch miáłko vtrzeć / á ze trzemá częśćiomá odßymowánego miodu záczynić / á raz y cztery káżdego dniá / ták wiele ná raz / iáko Włoski ábo Káßtanowy orzech biorąc / ábo liżąc / bywa wielkim rátunkiem. Płucom.

Nyrkom. Nyrkom.

Pechyrzowi / Sleźienie / Pechyrzowi.

Wątroby zátkánie moczem wywodźi y wychędaża / bądź prochem / po ćwierć Wątrobie Sleźionie zámulonȳ

Myrrhis.
Chœrophillõ.
Fœmina, vel
Syluestre.
Soſipleumon
Syl.

Myrrehnkörſ-
fel.
Buſchmöhren.
Wilder körbling
kraut.
Wilder körffel.
Katzen körbel.
Katzenpeterlein
Hirtz körbellen.
Eyſen ſtyll.
Eyſen kraut.
Nappen körffel.
Nappenmöhren
Gelſucht kraut.

kwitnie: kwiatek z piaćiu liſtkow złożony / máiąc we śrzodku drobne ſczećinki / z tych zá czáſem ſtraczki ábo gloweczki / w ktorych po parze podługowátego naśienia / weſpoł ſtulonego / od ſpodku mieżßeyßego / ku wierzchu ſczupleyßego y ćienkiego / ktore ſie rychło potym rozdwaia y rozdźiela: naprzod źielone / potym żołtáwe / náoſtátku czárnawe. To roku wilgotnego á ćiepłego bárzo ſie buyno krzewi / że ſie podczás ná dwá latry wynośi. Klącze ná dwá pálcá wzmiaß. Zás roku ſuchego niſko y ćienko roſćie: rychło niſczeie: Ná drugi rok ſie odżywia / y odraſta / á nadłużey do dwudźieſtego wtorego dniá Września trwa. Korzeń tákże ná druga wioſne odżywia. A gdźie ſobie ma niebo niekáſkáwe / y przećiwne / niſczeie y ginie / áz naśienia wytrzesionego znowu ſie ná wioſne puſcza.

Mieyſce.

ROśćie poſpolićie w ogrodách / y pod ſádámi / tákże ná inych mieyſcách wypráwnych / podczás ná łakách. Drugi leśny ná gorách.

Czás kopánia y zbieránia.

KOrzenie ma bydź kopáne ná końcu Września / ſłońcu bedącemu w Wadze. Ale gdy ma bydź do białogłowſkich potrzeb vżywany / tedy tego czáſu kiedy Mars w Rybách / á księżyć w Pánnie bedźie / po zachodźie ſłońcá ma bydź kopány. Źiele zás w Máiu / ſłońcu bedącemu w Bliźnietách / á Mars w Byku. Mieśiąc w Rybách. Naśienie tákże ma bydź obrąne / gdy ſłońce w Ráku / Márs w Niedźwiatku / á Mieśiąc w Byku / bedą.

pek y krzyże / po łaźni / y wypoceniu ſtateczným / á przed łáźnią z puł godźiny / łyżke go biorąc.

Żylom ná nogách / y ná żywocie záśiniałym y zbiegłym / ktore bywáią Pániom zá czeſtym y ćieżkim rodzeniem dźiátek / z zátrzymánia długiego w ſobie techu / dla przedſzego pozbycia płodu z żywotá / czeſtym vżywánim tego Extráktu / ták przez vſtá / iáko námázániem zwierzchu / roſprowadza.

Żylom ná nogách y ná żywocie záśiniałym y zbiegłym

Womity po záſtąpieniu dźiatkámi Pániom záſtánawia. Aczkolwiek nie záwſze godźi ſie im ich záwśćiągáć / bo przez nie wiele kolery poſpolićie y inego plugáſtwá flágmiſtego / od nich tym odchodźi / wſząkże dla odćiągnienia / oberwánia / y náruſzenia żołądká / y wnętrznośći inych. Żył tákże w płucách nárwániu / trzebá ich záwśćiągáć / wiecey niż dlá poronienia / zwłaſzcza ktorym bárzo ćieżko przychodźi. Dáiąc tego Extráktu po trzećiey cześći kwinty / pierwey vſtá y ręce ſobie woda źimna wymywſzy.

Womity po záſtąpieniu dźiatkámi Pániom záſtánawia.

W Cukrze ſmáżony korzeń.

Może korzenie też źiela w Cukrze bydź ſmáżone / tym ſpoſobem / iáko Dźiegiel / dwie cześći tylko cukru do tego biorąc / bo ſą ſłodkie / żadney oſtrości nie máiące. To

Conditú

Suchotnym.

Suchotnym.

Płucom zránionym bárzo vżyteczne / vżywáiąc raz y cztery káżdego dniá. Tákże cukru ſámego / z tego korzenia ſámego / biorąc go iáko orzech rowny Włoſki ná raz / ábo Káſztan.

Płucom zránionym

Káſztanowemu powietrzu.

Káſztanowemu powietrzu.

Káſztanowym dźiećiom.

Czáſu morowego powietrza / tymże dźiećiom może go dáwáć ráno y ná noc / iáko źiárno Bobowe ná raz.

Oleiek.

Oleum.

Ten vżyteczny ieſt żylom / w ćiele białogłowſkim / ktore z płuc do pierśi pocho dzą / y do mácice · Ma też coś ſpolnego z przerzeczonym Extráktem / ieno nie ták przenikáć / dla ſwey tłuſtości geſtey / iáko Extrákt.

Płod w żywocie námdlony poſila y oczerſtwia / á ile tym białymgłowom bezmiennym / ktorym miesięczne czyśćienie przychodźi. Záczym płod nietylko ſłábieie / ále też w żywocie ich vmiera / dáiąc go po puł kwinty káżdego dniá / do łożá idącym. Tákże prog łoná nim námázuiąc.

Płod w żywocie námdlonym oczerſtwia.

Sol.

Tá ze wſzyſtkiego źiela / to ieſt / z korzenia / z kłácza / z liśćia / z kwiećia / y z naśienia vczyniona. Żylom pulſowym do wſtydliwych członkow / á do płodu od náturý dánym / pochodzącym / á ile białogłowſkim / ſłuży.

Żylom pulſowym do wſtydliwych członkow pochodzący.

Płynieniu naśienia przyrodzonego záwśćiąga / liżąc ie / ábo z winem piąc. *Tur.*

Naśieniu płynącemu.

Płod mdły w żywocie oczerſtwia.

Płodu mdłemu.

Kolike y dárćie w dolnych kiſzkách vkłáda.

Kolice.

Poronienia w białychgłowách broni.

Poronienia broni Melánkolicznym.

Melánkolicznym.

Fráſobliwym.

Fráſunkom Smutkom y vſtáwicznie płáczącym.

Smętnym y vſtáwicznie płáczącym / ieſt wielkim rátunkiem / dáiąc iey z Rozmárynowa wodką po puł kwinty ná raz / káżdego dniá cztery kroć / ná świtániu / godźin dwie przed obiádem / dwie przed wieczerzą / á dwie po wieczerzy.

Ziele to / mocz pędźi / iáko ſie wyżſzey przypomniáło / gdźieby z korzeniem y z naśieniem w wáynſztynowey wodźie było wárzone / tym około pępká / prog łona / około ledźwi / y páćierze w krzyżách nágrzewáiąc. Toż czyni

Moc wywodźi.

Sol z oleykiem y z Extráktem zmieſzawſzy / trzykroć w godźinie náćieráiąc.

Item.

Kámień z mułem z hrubych wilgotnośći kliiowátych / wywodźi.

Kámień y muł wywodźi.

Vkąſzeniu wężelákiemu iádowitemu zwierzą vżywána / wielkim rátunkiem.

vkąſzeniu wężelákiemu iádowitemu.

Rány świeże ſpáią y goi.

Ránom świeżym.

Trućizny wężelákie zádáne ták w potrawách iáko w trunku. Tákże

Trućiznym zádánym.

Czáry głębiey w ćiáło wpoione / ábo ze krwiow żyłách zmieſzáne wypędza / vczyni wſzy ſłámowátość z też źiela korzenia / y z naśienia z wodą dźdżowa wárzonego / w ktorey ślińkości chuſty máczáć / y ná ręce y nogi ćiepło przykłádáć. Toż

Czárom ták ná ćiele iáko y w ćiele bądącym.

Podágrze.

Chirágrze.

Podágrze. Chirágrze.

Artetyce.

Kurczu.

Artetyce. Kurczu.

Poſtrzałom bywa pewnieyſzym rátunkiem / niżli przymowy / żegnánia / y zaklinánia Guſlárzow y czárownikow / pomienionym ſpoſobem vżywáiąc / ślińkości / ábo ſłámowátości.

Poſtrzałom.

Rozſądek.

Mirrhá / ábo Mirrhnikiem názwáne to źiele / iż kwiát ma zapách własney Mirrhy. Ále myla ſie nie pomału / ktorzy to źiele Trzebula bydź chcą / y mienią. Niemniey y ći / ktorzy ią miedzy Swinią Weſz y páſternaki poczytáią / gdyż wielka ieſt rozność miedzy tymi źioły. Są ktorzy Dźiegielem rozumieią bydź / ále y to źle. Co ſie z opiſánia káżdego ſnádnie bacżyć może.

Sal Mirrhidis.

łotá z winem pity / bądź też w winie wárzony / trunkiem vżywány.

Żołtá chorobę spędza.

Puchlinę z ciáła wywodźi.

Cerę vtrácona przywráca. Tákże

Dychawicznym osobliwym bywa lekárstwem / w wyżśey pomienionym lektwarzem vżywány / ábo proch z ieczmienna káśę / á z krochmalem.

Sercá drżenie y mietánie / vspakaia korzenie tego źiela / przywźiawszy do tego Koralu / Perel / ynásienia ábo pecek z Cytrynowych iábłek / Szafránu troche. To wszytko co namieley vtrzeć / á po ćwierći łotá / z málmázya pić dáwáć.

Wchodźi vżytecznie do lekarstw przećiwko chorobom y niedostátkom zimnym

Mozgu / y

Żył pietych ábo suchych. Przeto

Bolenia głowy.

Pádáiącey niemocy.

Szláku ábo párálizowi.

Pokurczonym.

Streetwieniu ábo zmartwieniu.

Vśi skrzywieniu / y inym przypadkom bywa osobliwym y wielkim rátunkiem prochem / ábo wárzonego iucha trunkiem dáwány.

Wrzody złe / iádowite / ná głowie.

Wrzedźienice ná twarzy y krosty goi / sok z korzenia tego źiela / chusteczki ábo fleytuchy maczáiąc / y przykládáiąc. Ale potrzebá pierwey korzeń przez trzy dni w wodźie moczyć.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / ták proch iáko iuchá zwárzonego / wywodźi y pędźi.

Konfekt z kwiátu w cukrze przyprá wiony / y náczczo vżywány / cerę blada chędogą czyni / przez kilká dni go biorąc.

Tenże máćicy záduszoney bárzo rychłym bywa rátunkiem. *Rondol.*

Toż źiele z nasieniem y z korzeniem swym w winie wárzone / z cukrem vtłuc miásto konfektu ábo lektwarzu / w suchotách wielkim bywa rátunkiem / po ćwierći łotá bioráć / ráno y wieczor.

Sok.

Sok też z tego korzenia z cukrem wárzony / płucá záśmáne ślámowátośćiámi kliowátymi / otwiera y wychędaża / záczym gwizdotchniącym / wolne tchnienie czyni. Toż

Mdłość serdeczną odpędza.

Wietrznośći w ćiele zámknione rospędza. Tákże

Czerwoność oczu zgánia.

Wzrok osłábiały posila / puszczáiąc go w oczy.

Czerw z żywotá wywodźi.

Kolkę / ábo morzysko w kiszkách vkłáda / płáty w nim maczáiąc / á co nácieley ná żywot przykládáiąc.

Máćice ślozámi zimnymi záplugáwiona / ożiębiona / á do płodu nie spośobna / korzenie z mydłem swoyskim / á z Mirrha vtárte / y czopkiem ábo wezełkiem / w otwor łoná białogłowskiego puszczáne / rozgrzewa / wychędaża / á do płodu spośobna czyni / máżąc przytym tegoż źiela oleykiem / żywot przez trzydźieści dni ná noc / á to iest doświádczonym lekárstwem.

Máćicy záduszoney / przedkim bywa rátunkiem / bo ia ná tychmiast ná swe mieysce przywodźi / źiele z korzeniem y z nasieniem w octe moczac winnym / przez dni trzydźieści / á potym to przedystyllowáć. Te wodkę / wźiawszy Kiołkow Márcowych / Podrożniku y Bylice / każdego po trzy łoty / wárzyć / á pić. Ale mądrzy Mistrzowie / każą źiele do tego kopáć / gdyby Wenus w Niedźwiádku byłá.

Zbytnią Tálowitość y tłustość ciáłá / ktora bywa niepotrzebnym ćiężarem człowiekowi / ścieńcza. Korzenie tego źiela kopáiąc ná schodźie Mieśiącá. Wźiąć łotow dwánaśćie / Máślyki dwá łoty / Waynsztynu białego miálko vtártego / cztery łoty / á to wszystko we trzech kwartách winá przednie dobrego / nic stárkowánego y białego / moczyć / przydawszy oleyku z Koperwaseru / przednie dobrego / ktory *Oleum*, ábo *Spiritum Veneris*, zowia / rectyfikowánego łot / to wespoł przez trzy godźiny w gárncu polewánym wárzyć / ábo w iákim inym naczyniu / wierzch dobrze nákrywszy / y pilnie obwarowawszy. Potym przecedźić / cukrem osłodźić / á każdy poránek náczczo / ábo godźine przed iedzeniem po kwincie według wagi bráć. Ták ścieńczy bez wszelákiey szkody tálowitość ciáłá zbytnią / y w mierność swą ciáło przywiedźie.

Extrákt / to iest / Istności wyciągnienie / ábo *Diaphoreticon*.

Ten Extrákt / wielkich y známienitych iest skutkow.

Żyłom od płuc do inszych członkow pochodzącym służy / rodzeniu przysposobionych / to iest / do máćice / ktore bywáią flágmy wodnisley pełnieysze niżli krwie.

Błonkom wszystkim w ćiele y mechyrzykom / nieco wilgotności máiącym / zwłaszcza w białogłowskim ćiele / służy.

Máćice záźiębiona rozgrzewa.

Vpławy białe zástánawia / á pełność lipkich ślámowátości wywodźi / y wychędaża / á máćice do płodu sposabia / máżąc nim prog łoná / y koło otworu iego / pe-

Glistom. Kolice.

Máćicy zá plugáwionęy.

Máćicy zá duszoney.

Tálowitość zbytnią z ciáłá wyćieńcza.

Extra-ctum Diaphoreticum

Żyłom od płuc pochodzących.

Błonkom w ćiele.

Máćicy zá źiębioney. Vpławom białym.

Sołtácce. Puchlinie Cerze chędogiey. Dychawicy.

Sercá drżeniu.

Mozgu zá źiębione. Nerwom. Głowy bolseniu. Kádłku. Szláku. Pokurczeniu. Streetwieniu. Vstom zá krzywieniu

Wrzodom ná głowie złym. Wrzedźienicom ná twarzy.

Mocz wywodźi.

Suchotom.

Succus.

Płucá wychodzące. Gwizdotchniącym

Mdłości serdecznej Wietrznościom w ćiele. Oczom czerwonym Wzrok posila.

po ziemi/ ktore ná pułtorá łokćiá niekiedy puſcza. Przy wierzchu gáłązek miewa wiele knáfliczkow popielátey bárwy. Kwiátki iáko ná Bylicy/ wdźięcznego zapáchu y ſmáku.

Czwarty ieſt korzenia twárdego / y śiwego / od ktorego odnożek wiele/ y geſto pochodźi/ z tych trzy ábo cztery tylko wyraſtáią roſczki/ máło co nád łokieć wietſze. Kwiátem/ y náśieniem podobne ieſt máley Bylicy: żadnego zapáchu/ iáko y iego źiele/ nie máiąc.

Piąty rodzay/ ma korzenie długie / krzywe y zdrewniáłe/ z niewielą odnożek. Z tego wyraſta ośm ábo dźiewięć rozg / tákże twárdo zdrewniáłych / wdłuż ná pułtorá łokćiá: z ktorych káżdey trzy ábo cztery gáłąſki pochodzą / wielu liśćiem głęboko wykráwánym odźiáne: ná tych geſto knáfliczkow ku wierzchu/ y kwiećia drobnego/ z żołtą źielonych y pachniących.

Mieyſce.

PIerwſzy y wtory rodzay w náſzych ſtronách chłodnych/ w ogrodách ſię náyduią fláncowáne/ y ſádzone. Wćieplejſzych/ ſáme przez ſię/ po polách y págorkách / ná ſuchych y iáłowych źiemiách ſię kocháią. Nawybornieyſze w Káppádociey/ w Gáláciey / Azyátyckiey/ w Jendrnopolu/ w Syriey/ po págorkách. Trzećie ná págorkách piáſczyſtych / przy drogách / przy koncu rol / y ná miedzách. Czwarte v nas nie znáyduie ſię / w Niderlandźie po gorách / indźie w ogrodźiech bywa ſádzone. Piąte tákże w ſławnieyſzych y koſtownieyſzych ogrodźiech bywa rozmnożáne/ y to ſię v nas nie znáyduie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wyſuſza / iáko Gálenus piſze w 6. kśięgách o źiołách w trzećim ſtopniu. Roſpráwuie/ rozśiekuie/ rozrzedza / otwiera/ y ſczmi ábo ſczypie / bo ieſt iſtnośći ſubtelney. Mocy y ſkutkow tych/ ktorych też ſá micá.

Moc y Skutki.

Duſznośći Dycháwicy.

Naśienie ták Bożegodrzewká / iáko y Cypryſu / duſznośći w pierśiách / y dycháwicy bárzo ieſt vżyteczne / miáłko vtłukſzy / ábo y wárzone w ſwey wodce / á w świeże wárzonego polewką/ ábo z ćiepłą wodą piiąc. Toż czynią wierzchołki iego z kwiatkámi/ ábo y z naśieniem oberwáne / á w wodźie / ábo w miedźie / bądź y w piwie wárzone / á miodem ábo cukrem ſłodzone / vżywáiąc ná noc y poránu po rowney kwáterce ćiepło. Toż też ieſt vżyteczne.

Item,

Vłomnośćiom wſzelákim ná wnętrzu.

Wſzelákim vłomnośćiom ná wnętrzu

Moczu.

Mocz pędźi/ drogi iego wychędażáiąc/ y przepráwuiąc. (*Dioſ.*)

Mieśięczney.

Máćicę źimną rozgrzewa / tym ſpoſobem vżywána.

Máćicy zá źiebley.

Od niedźwiatká vſczknionym. (*Dioſ.*)

Od páięczego gonu vkąſzonym. Tákże od inych iádowitych beſtiy/ ieſt rátunkiem wielkim / prochu miáłko vtártego po ćwierći łotá / ábo trochę więcey według lat káżdego / y wieku / z winem vżywáiąc. (*Dioſ.*)

Vſczknieniu od niedźwiadká y páięczego gonu.

Węże /

Jáſczurki z domu wypędza álbo y z łożá/ kádząc nim/ y po źiemi go rośćiełáiąc ábo y w łoſzko kłádąc. (*Dioſ. Plin. Faber.*)

Węże. Jáſczurki wygánia z domu.

Chorobę przyrodzoną mieśięczną pániom/ ktora ſwym trybem nie przychodźi/ pobudza/ wárząc y piiąc. [*Dioſ. Plin.*]

Mieśięczney.

Záchowuie od ſzláku / ábo Apoplexiey/ y náruſzenia powietrzem / ſoku po łyſzce / ábo potrzy vżywáiąc.

Od śmierći nagłey záchowuie.

Trućizny y iády wſzelákie wywodźi przećiwiáiąc ſię im / naśienia z winem po

Trućiznom y iádom.

Bożedrzewko / Rozdźiał. 4.

Abrotanum mas.

Stabwurtzl.
Gertwurtzl.
Gertenkraut.
Schoßwurtzl.

O Bożymdrzewku piſąc Dioſcorides tylko dwoy iego rodzay wſpomina. Pierwßy ſámcá / krory my właſnie Bożymdrzewkiem zowiemy. To źiołko długie á ćienkie rozgi / z ſyta źielenoścća / iáko Piołyn nieśie. Liſteczki máiąc rozdárto ćienkie / y gleboko rozerznione / około prątkow ßedźiwe / málo nie iáko Włoſkie Kopru / ábo Rumienkowe / ieno krotßze / geſtßze y wonnieyßze / á nieco ßerßze. Ná roſczkách od ſpodku áż do wierzchu kwiatkow pełno po wßyſtkiey bylinie (w Sierpniu poſpolićie ſie pokázuie /) żołtáwych / drobnych / y okrągłych / iáko knáſliczki / zoſobná káżdy ná ſwey ſtopce / Piołynowym podobne / tylko drobnieyßze. Z ktorych náśienie drobne / okrągłe / obfite. Rozgi zá czáſem zdrewniáłe / záczym ſie zda bydź krzewina wiecey niżli źielem: wynoßąc ſie niekiedy ná pułczwártá łokćiá wzwyß. To w rok ná wioſnę wypuſcza nowe z korzenia rozgi. Korzeń ma roſpierzchły / y w źiemi gleboko leżący. Źiele y liśćie ſmáku gorzkiego.

Drugi ſámicá / ktory my Cypryſem miánuiemy: To rozkrzewia ſie w drzewko: od ktorego pniá wiele y geſto gáłązek pochodźi wzgore: ná rych liſteczkow pełno pobieláwych / y drobno kędźiorzáwych / málo nie iáko ná Piołynie Ægyptckim / ktory Grekowie *Seriphium* zowią. W wierzchu rozdźek kwiatki / okolkiem geſto á żołte pochodzą / ktore kiedy okwitną / náśienie drobne wydawa. Korzenie roſpierzchłe / geſte y koſmáte. O tych dwu Dioſcorides zmianke czyni.

Náyduią ſie ieſcze okrom tych / trzy inne rodzáie Bożegodrzewká. Pierwßy ábo krzeći we wßem niemal ſamcowi wyßßey opiſánemu podobny / tylko że ſie rozkłáda ſwemi roſczkami rumiennymi

po źie-

brze wre/ potym wyiawszy/ postáwić w ćiepley izbie/ábo w mieyscu ćieplym przez noc. Názáiutrz ráno przecedźiwszy/ tego przez trzy dni porzadnie ćieplo dáwáć białeygłowie pić/ także ná noc po 8. łotách. A przytym niechby sie poćitá po tym trunku. Toż czyni/ ćwierć korzenia iego miálko vtłuczonego z winem piiac.

Item.

Końskiemu morzyſku.

Koń gdźiebj miał morzyſko w brzuchu/ tylko prochu tego źiela z ćieplym winem/ ábo z wodą/ wlać mu w gębę/ przestánie.

Zebrze káżdegodniowe.

Zimnyce káżdegodniowa leczy/ tenże proch z wodą piiac.

Przećiwko morowemu powietrzu.

Przećiwko morowemu powietrzu/ iest osobliwym lekárstwem. Także przećiwko iádu y trućiznie/ wźiawszy go z liśćiem/ z kwiećiem/ y z násieniem náraz/ co czerwonyzłoty záważy/ z iáderkámi Włoskiego orzechá/ do tego ćwierć łotá glinki ormieńskiey/ y źiemie pieczetowáney. To wszystko wespoł vtłukszy/ z winem dobrym wypić.

Owcom/ Bydłu rogátemu. Także Káßel y Dychawice leczy/ dwie częśći Bożego drzewká/ część Jzopu miálko vtłukszy/ z solą dáiąc liżáć.

Owcom y bydłu káßlącemu/ Także dychawicznemu.

Chrobáctwo z psow wywodźi/ wárzac to źiele z piłowánym ielenim rogiem y z hálunem w wodźie/ á przecedźiwszy/ láć im te polewkę w gárdło.

Ze psow chrobáctwo wywodźi.

Zimnice leczy/ w oliwie násienie Bożego drzewká rostárszy/ ciáło ábo tylko páćierz we grzbiecie náćieráiąc.

Febrze.

Komuby włosy z brody łázły/ ábo nie rychło rosły/ ábo nigdy/ dobrze sokiem tegż źiela/ á z oleykiem z żołtkow iáiecznych/ ábo z oleykiem Kopru swoyskiego/ ábo z Kleßczotwiny/ ábo z Rzotkwiánym/ ábo z Sycyońskim stárym y dawnym/ ábo z Sábinowym/ náćierać mieyscá gołe/ y włosámi obnážone. Także policzki y brodę/ tymiż námázowáć y náćierać.

Brodźie oblázley.

Toż w pleßowátość głowy y oblázłość/ włosy poroſte czyni. Ábo też

Głowie oblázley. pleßowátey.

Wárzac w oliwie Bożedrzewko/ mieyscá gołe námázowáć. Toż popioł z niego z przerzeczonymi oleykámi/ á ile z oleykiem Sábinowym/ ná máść vczyniony/ czyni/ námázuiąc/ y mocno náćieráiąc.

Item.

Item.

Brodá żeby gęsto porastáłá.

Brodá żeby gęsto porastáłá. Wźiąć tego źiela przerzeczonego/ Wielbłądowey trawy ábo śiáná/ Squinántum rzeczonego po dobrey gárśći/ náláć ná to oboie oleyku Kopru swoyskiego/ żeby dobrze źiele zágrzáło/ y to w kotle vkropu wrzącego wárzyć przez dwie godźinie/ potym przecedźiwszy/ przydáć ćwierć łotá miálko vtárteg Bożegodrzewká prochu. Tym czesto pod policzkámi náćierać. Ábo też ták/ wźiąć gárść tego źiela/ cebule zamorskiey

Item.

pułtory ćwierći łotá/ oleyku Kopru swoyskiego ośm łotow/ winá dobrego dźieśięć łotow. To ták długo przy wolnym ogniu węgliſtym wárzyć/ áż wonia wywre y strawi sie. Tym mázáć y náćierać mocno.

Głowy bolenia.

Bol głowy vśmierza/ wárzac go w oliwie á głowę tym mázáć.

Káßlu.

Káßel z źimney przyczyny vśmierza/ bądź w syćie miodowey wárzony á pity/ bądź też miálko vtárty á z miodem vżywány liżąc.

Krew z nosá płynącym.

Krew z nosá czyni płynąca w nozdrzá go włożywszy/ ábo proch z niego vczyniony/ w nie dmuchniony.

Vstom y ieżyczku płynącym.

Vstá z wilgotnośći zbytnich chędoży y wysuße z miodem záczyniony. Záczym też

Ieżyczek w gárdle.

Jeżyczko wilgotnym Dźiąſłom

Dźiąſłá wychędaża z tychże wilgotnośći/ tym ie wyćieráiąc.

Głowie wilgotney

Głowę także z wilgotnośći zbytnich wysußá/ wárzac go/ ábo przez noc w ługu moczac/ y głowę przemywáiąc.

Ślinogorzu

W Ślinogorzu dobrze gárdło płokáć y gárgaryzm czynić w syćie miodowego wárzac.

Dźiąſłom nápuchłym.

Dźiąſłá nábrzmiáłe y spuchłe leczy z miedem świeże Bożedrzewko vtárszy y przez chuſteczkę wygniotszy/ tym ie námázuiąc/ á onymi wygniotkámi plaſtruiąc.

Wonności vtráconey.

Nozdrzá zátkáne gęſtymi á spiekłymi wilgotnośćiámi/ ták/ że zapáchu y woni czuć nie może/ otwiera: wárzac to źiele w wodźie/ á polewkę te sárkáiąc nosem/ y w sie ciągnąć. *Item*, Toż czyni sok ze świeżego także nosem sárkány. *Item*,

Item.

Item.

Suche Bożedrzewko ná węgle zárzyſte kłádąc/ á dym w sie nosem ciągnąć/ toż czyni.

Dźiąſłom owrzedźiałym.

Dźiąſłá owrzedźiałe leczy/ wárzyć to źiele ze wszytkim chocia/ á tym ie wymywáiąc.

Subet ábo spikę.

Subet/ ábo spikiem/ to iest/ spániem nie przezwyćiężonym y głębokim źiele z buda/ dym z niego puszczáiąc im w nos.

Głowie bolącey.

Głowie bolącey iest wielkim vżyciem y przedkim/ z Kożą żárowno vtárty á octem rostworzony/ y ná głowę przywiązány.

Pierśiom oźiębłym z spadkow

Pierśi/ gdźieby źimnymi spadkámi były nápełnione/ y oźiębione. Wźiąć świeżego Bożegodrzewká gárść/ osrzodki z chlebá z puł gárśći/ to wespoł vtłukszy/ z wieprzowym sádłem plaſtruy ćieplo pierśi. Ták ábowiem oźiębłe rozgrzeieß pierśi/ y wilgotnośći w nich trawiß.

Włoſy śliczne czyni

Włoſy śliczne czyni ták na głowie/ iáko w brodźie/ wźiawszy tego źiela świeżo źielonego ze dwie gárśći/ miodu od pszczoł młodych/ ábo białego funt. To vtrzeć wespoł/ y przy wolnym ogniu diſtyllo-

wáć. Tá

ćwierći łotá piiac. [*Dioſ. Plin.*]

Przepukłym/ Pokurczonym Sciatyczn ym/ wárzac go w winie y piiac/ ieſt lekárſtwem. [*Dioſ. Plin.*]

Gliſty y chrobáctwo wßeláckie wywodźi/ ták ſtárym iáko y dźiećiom/ bądź wárzonego iuche piiac/ bądź też roſpárzony ná gorácey cegle ná pępek y ná wßyſtek żywot przykładáiąc. [*Plin.*]

Toż też kliſtere z tego iuchy/ á z miodu dáiąc/ czyni/ bo nie tylko gliſty długie/ ále y ßerokie wywodźi.

Krew w pęcherz zbiegła y ſkrzepła wywodźi/ ſok z świeżego piiac.

Máćice záduſzona/ y w zgorę wſtąpiona ná ſwe mieyſce przywodźi/ wárzac wierzchołki z kwiatkámi y z násieniem iey álbo z tegoż proch miáłko vtłuczony/ á z iego woda po ćwierći łotá vżywány. Toż czyni.

Mocz pędźi/

Kámień nyrkowy krßy/ y moczem wywodźi.

Otwor łoná zroſły y záwárty białymgłowom wolny czyni do otworzenia. Tákże

Máćice záwárta do otworu ſpoſobna czyni.

Wrzody w niey wilgotne czyśći/ wźiawßy go zgárść/ może przydáć korzenia Piotruſzkánego ták wiele/ y cukru/ y w winie/ w piwie/ ábo w wodźie wárzyć/ á porowney kwáterce ćiepło poránu y ná noc pić.

Sciátyce y w biodrách boleniu. Tákże W krzyżách boleniu vſtáwicznemu z źimney przyczyny/ Bożedrzewko w pietym miedźie wárzac/ á poránu y ná noc ćiepło po kwaterce piiac/ ieſt oſobliwym lekárſtwem. [*Tab.*]

Chrobáctwo wßeláckie w żywoćie morzy/ y wypędza/ proch z korzenia Bożedrzewká miáłko vtárty/ często piiac z winem. Tákże ſok z źiela ſámego/ z trochą mlekà vżywány/ czyni.

Tegoż prochu co czerwony złoty záważy z winem/ á ze dwiemá łotomá kwáśnego miodku vżywáiąc/ zawrot głowy z źimney przyczyny oddala.

Mieśięczną potężnie pędźi z Bożedrzewká proch/ piiąc go z trochą winá ćiepło po ćwierći łotá/ y z ták wiele Mirrhy/ z tegoż wezełek w otwor łoná puśćić/ ábo tymże łono náćierać. [*Plat.*]

Sciátice ieſt wielkim á potężnym lekárſtwem/ wárzac ſámo źiele w wodźie y w winie/ á przez niemáły czás poránu y ná noc po trunku dobrym piiąc/ á źiele vwárzone co nagoracey przykłádáć/ ná mieyſce bolące.

Tego źiela vſtáwicznie vżywáiąc/ trawi w ćiele wilgotności zbytne/ z ktorych koliki bywáią rády.

Mocz prędko pędźi/ násienia iego z winem piiąc/ ćwierć łotá ná raz/ álbo 3 ráz.

Pierśiom/ y

Płucom z záźiębienia bolącym/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ wárzac go z Iżopem/ każdego z nich po gárści wźiawßy/ Lákrycey ze trzy łoty/ cukru 6. łotow. Álbo miodu białego z dźieśięć łotow/ w winie y w ſtudźiennej wodźie/ wźiawßy po puł kwarty oboygá/ do trzećiey części wyworzenia/ á ćiepło poránu y ná noc/ po ßeśćiu ábo ośmiu łyżek tego piiąc.

Żołądek chory/ y źimny/ zágrzewa y leczy/ z kędźierzáwą Mietką/ z Rutą/ z Poleiem/ po gárści każdego wźiawßy/ miodu białego z ßeśnaśćie łotow/ dwie kwarćie winá dobrego. To weſpoł przy wolnym węgliſtym ogniu wárzyć/ áż czwarta część wywre/ przecedźić/ Gwoździkow krámnych/ Cynámonu dobrego po łoćie przydáć/ zhrubá przetłukßy/ y w Alembiku co nalepiey záßpuntowáć/ ábo ćiáſtem pßenicznym z białkámi záczynionym/ záklaiſtrowáć/ y chuſteczką otoczyć/ y ták obwárowány Alembik w kocieł z kropu poſtáwić/ żeby ze dwie godźinie powrzáło. Potym wźiawßy przechłodźić nie otwieráiąc Alembiká/ á gdy powoli przechłodnie/ przecedźić/ y po ośmiu łotách każdy poránek z tego pić poki zſława. Tá żołądek mdły y oſłábiały niewymownie náprawi/ y źimny rozgrzeie.

Wietrzności w ćiele tenże trunek roſpadza.

Kolke wietrzne w trzewách vśmierza.

Gliſty wßeláckie morzy w żywoćie y wypędza/ kryſtere z niego czyniąc/ przyłożywßy ze ßeść łotow miodu do tego.

Febre ábo źimnice odpadza/ wźiawßy miáłko tłuczonego bożegodrzewká ćwierć łotá/ ſoli puł ćwierći/ á z miodkiem kwáśnym/ *Oxymel ſimplex* rzeczonym/ w ten czás kiedy poczyna nádchodźić dáć wypić.

Wilczy korzeń/ ábo Omieg/ komuby w trunku byt záđány/ po doſtáteczným wykrtußeniu y wrácániu/ tego źiela prochu ćwierć łotá z winem dáć pić dobrze/ bo tey trućizny tąd odeymuie.

Wilgotności śmrodliwe w máćicy wyſußá. [*Plat.*] z ſoku iego á z mirrhy wezełek vczyniwßy/ w otwor łoná włożyć.

Mieśięczną chorobę záwśćiągła poruſza/ wźiawßy go gárść/ Poleiu drugą dwie Mußkatowego kwiátu/ Száfránu dobrego puł łotá/ winá dobrego trzy kwarty: záłutuy w konwi ćiáſtem pßenicznym z białki/ w kocieł wrzącey wody wſtáwić/ niechayże przez pułtory godźiny do-

brze wre/

Przepukłym. Pokurczonym Sciátycznym. Gliſtom.

Item.

Krew w máchyrzu ſkrzepłe wywodźi.

Máćicę záduſzoną.

Mocz pędźi. Kámień nyrkowy.

Łono otwiera zároſłe. Máćice otwiera.

Wrzody w máćicy wilgotne leczy.

Sciátyce. Łodźwi y krzyżow bolenie.

Gliſtom.

Zawrotá głowy.

Mieśięczne wzbudza.

Sciátyce.

Wilgotno

Źli złe trawi w ćiele

Mocz pędźi.

Pierśiom. Płucom.

Żołądek rozgrzewa

Wietrzności ćiele. Kolice wietrzney. Gliſtom.

Febrze.

Trućiznię z wilczego korzenia á bo z Omegu.

Máćiczny wilgotnościom ſmrodliwym. Mieśięczney.

pánom.

Máćice czyśći y rozgrzewa.

Mácicy czyśćiy rozgrzewa.

Bolez łoná y máćiczne vkłáda.

Bolesći icy vkłáda

Wrzody flegmiśte wilgotne y bolacki w niey leczy/ vczyniwßy z sámego liśćia tego źiela dwá lniáne worki/ ieden ná łokieć/ drugi ná dwá/ ábo według potrzeby dłußy/ y wárzyć w rzeczney wodźie/ á w tym śiepo pepek kapáć/ biodrá obtoczywßy dłußym workiem/ á krotßym łono ná nim śiedzac.

Wrzody tákże w niey leczy.

To też pánie wychodzáca ktore nie doskonále sa po połogu wyczyśczone/ dwákroć ná dźień przerzeczoney kąpieli vżywáiąc/ poránu y ná noc/ po godźinie ábo po pułtory w niey śiedzac. Ale potrzebá żeby zapách do nosá/ y párá do głowy z tego źiela nie pochodźiłá/ ktoraby głowę zapáchem swym ćießkim y zbytnim obrażáłá. Bo rádo głowę nápełnia/ bolenie czyni. Przeto potrzebá głowę dobrze chuśtámi obwinąć y obwárować.

Po połogu nie wyczyśćione śtáte cznie wychodzą.

Zbytniemu mleku w piersiách rátunkiem iest to źiele/ wárzac go w wodźie á kłádac ná piersi.

Zbytniemu mleku w piersiách.

Owcom żeby waże/ y inna gádźiná nie ßkodźiłá/ miedzy ślome mießáć to źiele/ y podśćiełáć pod nie dobrze. Abowiem wßelaka gádźiná łádowita przed zapáchem tego źiela vćieka.

Owiec bronią od gádźiny.

Quártáne ábo czwártaczke leczy/ wźiąć ſoku Bożegodrzewká świeżoźielonego dwá łoty/ ſoku Rućiánego/ z Bylice połoćie/ oleyku Bobkowego dwá łoty/ oliwy łot. To wespoł w páteli wárzyć áż on ſok wywre: potym przecedźiwßy y co namocniey wyżąwßy/ przydáć pułtory ćwierći łotá wośku nowego/ vczynić máść y gdy iuż poczyna nádchodźić/ ábo máło przedtym/ páćierz w plecách wßystek tą máśćią przy ogniu węgliśtym nátrzeć/ á ná to ćiepłe chuśte/ ábo ſuterko ſtáre ledá iákie/ przyłożyć. To kilkákroć vczynić.

Quártáne ábo czwártaczke leczy.

Febrze iákieykolwiek iest lekárſtwem/ vtrzeć to źiele z oliwą y z ſolą/ átym pulſy w rękách y w nogách plaſtrować.

Febrze.

Szkodźi.

Szkodźi.

Bolenie głowy czyni ſwym zapáchem mocnym.

Átym głowę nápełnia y obćiążliwą czyni.

Sápki álbo rymy domieścza.

Żołądek nie pomálu obraża/ vżywáiąc go w iádle ábo w trunku pospolitym ábo w Sałáćie.

Wodká z Bożegodrzewká.

Aqua Abrotani.

Dychawicznym y dußność w piersiách máiącym/ iest osobliwym lekárſtwem/ piiąc ią dwákroć przez dźień/ po piáću ábo śześću łotow z cukrem lodowáty kładąc do dwu kwart wodki/ ośm łotow tego cukru.

Dychawicy.

Káßel vśmierza tymże sposobem vżywána.

Káßel.

Nyrki zámulone wychodzą.

Nyrkom.

Máćice záplugáwiona czyśći.

Mácicy.

Boleśći w żywocie vkłáda.

Boleśći w żywocie.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Mocz pędźi.

W ledźwiách boleśći vśmierza/ po cztery álbo piáću/ łotách iey ná raz biorąc po ránu y ná noc.

Sciátyce.

Zátkáne nozdrzá otwiera/ ſárkáiąc ią nosem ćiepło/ y ták czuyność woności y zapáchu przywodźi.

Nozdrzom zátkánym

Vśzknionym od páiáká iest lekárſtwem/ chuśteczke w niey máczáiąc/ y przykłádáiąc.

Od páiáká vśzknionym.

Zápſowánie otworu łoná białogłowſkiego goi/ częſtokroć toż czyniąc.

Łoná białogłowſkiego ſkázenia.

Wino z Bożegodrzewká.

Abrotonites vinum Abrotanites. ἀβροτονίτης

Wino z Bożemdrzewkiem przyprá wne/ tych czáſow nie wßędy iest w vżywániu/ iednák ktoby chćiał/ tym sposobem może go vczynić. Wźiąć Cabru Włoſkiego/ ktory też Dźiećielina zowiemy/ Grekowie Thymum/ łotow pięć dwádźieśćiá/ Bożegodrzewká czterdźieśći/ Dźiećieline miátko vćiuc/ y do ßeśću ábo ośmiu gárncy moßtu wſypáć y z Bożymdrzewkiem/ á dáć temu wykiſnąć. Potym ſłoczyć y chowáć do potrzeb.

Oſłábiáłemu żołądkowi iest vżyteczne/ y temu ktory vtraca chęć do iedzenia.

Żołądek posila.

Żołtácce.

Żołtey chorobie iest lekárſtwem/ bo mocz pędźi/ y tym ią wywodźi.

Konfekt z Bożegodrzewká.

Conſerua Abrotani.

Ten bywa czyniony tym sposobem iáko Piołynowy/ od pułłocia/ áż do pułtoru biorąc go.

Gliśty morzy y wypędza z żywotá.

Gliſtom. Morzyſku.

Czeſtemu boleniu żywotá/ y

Rolice.

Dárćiu w trzewách/ náczczo go vżywáiąc iáko Kaßtan dobry.

Bolom tákże máćicznym iedząc dobry.

Máćicznȳ boleśćiom

Oleiek z Bożegodrzewká.

Oleum Abrotani.

Rozgrzewa máćice záźiębłe.

Mácicy źimney y bolącey.

Bole máćiczne vkłáda. Tákże

Dárćiu w trzewách ćiepło nim máiąc.

W żywocie y w kißkách ćiepło nim máiąc.

Źimnice káżdą odpędza/ páćierz w grzbiećie nim náćieráiąc.

Źimnicom.

Żylom ſuchym iest bárzo vżyteczny dla osobliwego rozgrzewánia. [*Plin.*]

Żyłom ſuchym.

Mocz pędźi zátrzymány námázuiąc nim prog łoná y niżey/ ćiepło

Mocz pędźi.

Członkom párálizem náruſzonym. Ták

Párálizu. pokurczonym.

Pokurczonym iest wielkim rátunkiem dwákroć ie przez dźień ćiepło náćieráiąc tym oleykiem: potym chuśtą ćiepłą ná-

wáć. To wodka náćieray czesto sobie włosy/ták ná głowie iáko ná brodźie

Glistom. Item. Glisty z żywotá wypadza/ świeżo ziele z żołćia wołowa vtárte/ y ná pepek przykłádáne. Też/ wárzac go/ á kliśtera iuche dáiac/ toż czyni.

Do Wenusá pobudza. Do Wenusá/ powiádáia/ że potężnie pobudza/ podłożony krzaczek pod głowne podußki. Ale v mnie to zá baśni. Bo komu przyrodzenie potężności do tego nie da. Ziele to/ pod podußka y pod pirznikiem spodnim bedece/ nic nie pomoże/ okrom zbytniey o tym wiáry.

Czárom vczynek máłżeński psuiącym. Przećiwko czárom bárzo iest vżyteczne zwłaszczá tym/ ktore káżą skutek małżeński kłádac go w łoże/ y przy sobie noßac. Tákże sokiem iego członek wstydliwy męski nim náćieráiąc/ przog łoná y około moßen. *Plin.*

Molom. Száty od molow záchowywa/ kłádac suche miedzy nie. Tákże y miedzy ine chußy.

Kolice. Kolike y bárćie w trzewách vkłáda/ wárzac go w winie/ y co nagorecey żywot okłádáiąc.

Ogniá zápáleniu. Zápalenie zbytnie w oczách odpadza z Pigwowymi iábłki/ ábo z chlebem wárzone: też z ćiástem plástrowáne. Toż oczom zápuchłym iest rátunkiem.

Dyminicom zákámiálym. Dyminice zátwárdziáłe. Tákże

Gruczoły. Item. Gruczoły twárde/ gdźiekolwiek zásiádłe rozpadza/ z ięczmienną mąką á z oliwą wárzone y plástrowáne. Ábo tylko z oliwą wypłokáne przykłádáne/ ieno żeby przymiotu ogniśtego nie było.

Puchlinie Puchliny ktore po bolaczkách ogniśtych rády pozoßtáwáią rozgánia/ z ptáßim lepem á z miękką śmołą/ ábo z máśłem y żywą śiárką vmießáne/ trochę wieprzowego przytożywßy sádłá/ y plástrem kłádac.

Wrzodom wilgotnym. Wrzody bárzo wilgotne/ wysußenia potrzebuiące/ popioł z niego wysußa y czyni to potężniey niżli popioł z suchego kurbáśá ábo z korzenia Kopru ogrodnego. *Gal.*

Kile. Kile y ine wrzody wilgotne ná końcu męskiego członká/ wysußa y goi tenże popioł/ ále iż ścypie y ścznie/ przeto oliwy lepiey do niego przymießáć/ ieszcze lepiey oleyku z Kleszczowiny/ ktorą konopią Włoską inni zowią/ á Łácinnici *Ricinum* miánuią/ y plástrowáć/ doświádczono.

Wchodźi to ziele do oleyku ábo máśći Koßátcowey.

Pchłom. plußkom. Pchły/ y

Pluśkwy wygánia/ kłádac go w łoże y miedzy pośćiel. Też z octem zamorskiey Cebule wárzone/ y ta polewką gmáchy/ komory y fugi/ ábo ßtátuby w łożu pokrápiáiąc/ toż czyni.

Wßeláke rzeczy wyćiągá z ćiáłá/ iáko tárnie/ ßkłá/ gwoździe/ ßtrzały/ ábo żeleścá/ y inne rzeczy w ćiele tkwiące/ vtłukßy go do ziußenia/ y przykłádáiąc. Przeto báczni/ y vczeni Cyrulicy/ przydáią go do tych máśći y plástrow/ ktore czynia dla postrzałow.

Item. Też z wieprzowem sádłem vtłuczone/ y przykłádáne/ toż czyni.

Drżącym/ y

Trzęsącym śie z łádowitego vszknienia od beśtiy łádowitych/ iest lekárśtwem osobliwym/ bądź z wárzonego iuchą piiąc/ bądź też woda członki trzęsące śie myiąc ábo kąpiąc/ bądź oleykiem tego ziełá ćiáło pomázuiąc. [*Plin.*

Złotym żyłkom nápuchłym. Złote żyłki zápuchłe leczy/ wierzchołki iego vtłukßy/ á z miodem zmießawßy/ rozmázuiąc plástrem ná chußteczce/ á przykłádáiąc.

Toż y figi w śiedzeniu goi.

Szyßkom w ßtolcu. Mogu. Mocz zátrzymały nád przyrodzenie wywodźi/ śmážąc go w máśle/ y przez chußte ná wßyßtko łono y około co nagorecey przykłádáiąc.

Piersiom białogłowßkim nábrzmiáłym z záźiębienia bywa lekárśtwem. Tákże

Záwrzedźiáłości ich leczy/ wźiąć Bożeg drzewká gárść/ máki Bobowey dwá łotá/ ábo dwie łyżce rowne/ Mirrhy vtłuczoney co namieley puł łotá/ ćwierć łotá Száfranu tłuczonego. To wespoł w winie wárzyć/ przydawßy trochę śmálcu wieprzowego/ á przykłádáć ná piersi.

Żołądkowi źimnemu. Żołądek oźiębiony y mdły/ rozgrzewa świeżo ziełonym w oliwie śmážąc/ y miedzy dwie chuśćie włożywßy/ dwákroć przez dźień nań kłádąc co náćiepley/ álbo też náćieráiąc.

Źebrze. Item. Źimnicę leczy. Tłukąc to ziele świeże z sołą á z oliwą/ á ná puśowe żyły v pieśći y v kośtek w nogách przywiáiąc. Tákże w oliwie wárząc go/ á tym páćierz wßyśtek we grzbiećie náćieráiąc/ toż czyniąc przedtym z godźinę niżli przypádnie.

Waż/ iáśczorká/ y żadna iádowita beśtya nie idźie tám gdźieby to ziele roßło. Przeto gdźieby tákowa gádźiná była/ á tym źielem ßuchym kurzáwo była czyniona/ wygánia ie.

Żeby gádźiną nie obrażáłá. Kto śie boi od gádźiny obráżenia/ ten tylko wárząc Bożedrzewko w oliwie/ á tym ćiáłko pomázuiąc/ vśtrzeże śie.

Boże bárzo od chrobáctwá zá chowuie. Zboże záchowuie wßeláke od chrobáctwá/ kłádąc go po nim w ßpiklerzách.

Żyłom ßuchym. Nerwom ábo żyłom ßuchym/ iest vżyteczny oleiek Bożego drzewká/ co śie niżey powie.

Kámień. Kámień wßeláki krßy y moczem wywodźi.

Mieśięczney. Mieśięczna záßtánowiona/ pobudza

wych / málo nie iáko ná Aegiptckim Piołynie / krory Láćinnicy y Grekowie *Seriphium* miánuią. W wierzchu kwiatki żołte iáko w iákich głowkách okrągłych. Z tych potym naśienie drobniuchne. Korzeń gęsty / kośmáty / á w ziemi y tám y sám rospirzchły. Ziele y z kwiátem swym zapáchu niezłego y mocnego.

Mieysce.

W Nas w ogrodách bywa flámcowány / y śiany / w kráiach ćiepleyszych / iáko w Sycyliey / w Kápádociey / y Gálácicy / po págorkách rośćie.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia / ćiepłego y suchego w trzećim stopniu / iáko y Bożedrzewko / rozśiekuie / rospráwuie / roszczynia / rzedźi / otwiera / y szczmi / ábo szczypie: ábowiem istnośći subtelney. Mocy y skutkow tychże / krorych Bożedrzewko / iednák z osobliwośći przyrodzenia swego ma do niektorych chorob więtßa y potężnieyßa władza / o czym záraz będźiemy mowić.

Moc y skutki.

Wątroby zátkánie otwiera / wychodząca z osobliwośći przyrodzenia swego.

Nyrkom y przechodom moczu zámulonym / iest vżyteczny / wárzac go w winie ábo w piwie / á poránu y ná noc po trunku ćiepło piiąc.

Puchlinę z ćiáłá moczem wywodźi.

Sciátyke / ábo bolesći w biodrách vskramia. Tákże

W nyrkách / y

W pęchyrzu bole vkłáda.

Glisty z żywotá wypędza / po ćwierć kotá naśienia z winem vżywáiąc.

Máćicznym wßelákim dolegliwośćiom / z zimney przyczyny bárzo służy / pocenie przy nim sobie w wánnie suchey czyniąc. Ábo páre liykiem w otwor łoná ćiepło puszczáiąc. Tákże kąpiel popás z niego miewáiąc.

Do tych wßytkich chorob zwierzchownie vżywány / krorym Bożedrzewko należy / iest vżyteczny: y ták / że iednego miásto drugiego bespiecznie możemy vżywáć

Syropus Extractus.

Syrop wyćiągniony z Cyprysu.

Do wßelákich w tym rozdźiale / y w drugim / przed tym pomienionych dolegliwośći / Syrop z sußonego Cyprysu / tym sposobem wyćiągniony / iáko z Piołynu ábo z Bylice bywa vżyteczny.

Conserua.

Konfekt z Cyprysu w Cukrze.

Czynią niegdźie konfekt z liśćia świeżego Cyprysu / drobno go posiekawßy / w kámiennym możdżerzu / wedwoy nasob cukru białego przywźiawßy / tłuką. A potym ná iárkim słońcu / ábo w piecu po pieczywie przysmażáią. Tym niedośtákom wßystkim / krorym Syrop / wodká / ábo wino służy / biorąc go ná ras iáko kásztanowy orzech.

Aqua stillatitia

Wodká z Cyprysu z źiela.

Tá ma bydź w Czerwcu przez *Balneum Mariæ* wyćiągána / biorąc go y z kwiećiem / drobno vsiekáć. A po wyćiągnieniu / ná słońcu przez cáłe láto wytrybowáć / y do potrzeby chowáć. Tá

Wßytkim chorobom wyżßey pomienionym przez vstáiey vżywáiąc / iest vżyteczna / ráno y ná wieczor / po czterech ábo piąći łyżek ná raz / przez kilká dni.

W máćicy bole y gryżienia vśmierza.

Mieśeczna pániom wzbudza.

Żáśniąt z żywotá wyrzuca.

Czerw ábo glisty z ćiáłá wywodźi.

Wino Cyprysowe.

W Jesieni / gdy winá z winnic zbieráią / przyprawuią z tym źielem winá / tym sposobem iáko z Bylicą / ktore są przyiemnieyße y smákowitßе / niżli z Bożegodrzewká / y nie ták głowę nápełniáią / y obćiążoną czynią.

Służy tym wßystkim niedośtátkom y dolegliwośćiom wnętrznym krorym sámo źiele / trunkiem go vżywáiąc.

Extractum.

Jstność wyćiągniona z Cyprysu

Może Jstność z tego źiela ták iáko z

Wątrobie zátkáney. Nyrkom. Przechodom moczu zámulonym.

Puchlinie Sciátyce.

Nyrkom. Pęchyrzowi. Glistom.

Máćicznym dolegliwośćiom.

Máćicznym bolesćiom ygrzawkom. Mieśeczna wzbudza. Żáśniąt wywodźi. Glistom. Vinum.

kryć/ ábo futerkiem wiorchym obwinąc.

Vnguentum Abrotaninum.

Drugi oleiek z Bożegodrzewká/ podług opiśánia Dioscori.

Do czynienia tego oleyku każe Dioscrides wźiąć oleyku z Ptáśzey zobie (Łácinnicy *Cyprinum*/ álbo *Liguſtrinum* zowią) wonnymi rzeczámi zápráwionego/ dźiewięć funtow/ y korow dźieśięć/ liśćia Bożegodrzewká ośm funtow: y to w przerzeczonym oleyku od godźiny do godźiny moczyć/ to ieſt/ przez cztery dwádźieśćiá godźin: potym rękámi wygnieść. A gdźie go przez czás długi chcemy chowáć z nowu liśćia Bożegodrzewká świeżego do onegoż oleiu ták wiele náklásć/ á przez dźień y noc moczyć. Potym wyżąć y chowáć. Może kto chce y trzeći kroć powtorzyć. Ten

Rozgrzewa

Rozgrzewa záźiebliny wnętrznych/ y Zwierzchnych częśći ciáłá. [*Dioſ.*]

Zátwárdźiałości białogłowſkiego łoná/ ábo máćice odmiękcza.

Dźiećacemu y zbytnie otworzonemu łonu/ ieſt vżyteczny námázuiąc.

Mieśięczną chorobę pániom nád przyrodzenie zástánowioną zbudza.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu położnicom wywodźi. [*Dioſ.*]

Czerw y gliſty z żywotá wypadza/ żywot nim náćieráiąc/ y tyßke náczczo go piiąc. [*Dioſ.*]

Oleiek diſtillowány z vſußonego Bożegodrzewká.

Bywa też diſtyllowány z ſuchego Bożegodrzewká oleiek/ właśnie tym ſpoſobem iáko z Piołynu. Do tych wßyſtkich chorob/ ktorym ſámo źiele ſłużący/ przez vſtá vżywány/ y z innymi lekárſtwy mießány.

Rozſadek.

Znayduią ſie ieſcze inne źiołá tym imieniem názwáne/ iáko Bożedrzewko liſtu ßerokiego. Bożedrzewko poźiemne y máłe. Trzećie płonne ábo dźikie. Ale że ſie do náßego ogrodnego ſkutkámi ściągáią/ zdáłomi ſie ie bez potrzeby tu położyć. Myla ſie bárzo ktorzy Bożedrzewko rozumieią bydź Weronika/ to ieſt/ Przetárznikiem/ z ktorych ſą Goricienſes. O ktorym dlatego po Cypryśie/ tu ſie położy.

Cyprys źiele/ Rozdźiał. 5.

Cypreſſus hortulana.
Cyparyſſus hortulana.
Abrotanum Fœmina & minus.
Santolina.

Cypreß.
Cypreſſen kraut.
Garten Cypreß.
Stabwurtzl weyble.
Stabwurtzl Cypreß.

CYprys źiele ogrodne/ roſkrzewia ſie w drzewko/ od ktorego pniączká/ wiele y geſto pochodźi odnożek proſto wzgore. Ná tych liſteczkow biáłáwych/ ábo iaſnopopielatych/ y drobno kędźierzá-

wych/ máło

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná łąkách. Tákże przy drogách y śćieszkách / ná grunćie niewypráwnym / zwłasczá przy miaskeczkách.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia suchego y gorącego / ktemu smáku troche ćirpkiego y stwierdzaiącego.

Moc y skutki.

W niektorych kráinách vżywáią go miásto iárzyny / poki iest młody / y dokąd nie wyrośćie.

Zołtą niemoc spadza to źiele / kwiát zwłasczá z winem roztárty / iesliby gorączki nie było / ábo w wodźie wárzone źiele gdźieby byłá. Tákże kwiát w wodźie roztárty / á trunkiem vżywány przez kilká czásow. A to sie ma wszytko czynić po długim bjćiu y śiedzeniu w łáźni / záraz z niey wjszedszy. (*Dios.*) Też vżywáiąc źiela często miásto potráwy / ábo iárzyny / toż czyni.

Guzy twárde / y fráncowáte / w ktorych bywa iáko słoniná / máterya twárda / Grekowie *Steotemata* zowią / rospadza. A te rády sie sádzą przy kośćiách / po rámionách / rękách / pierśiách / ßiy / po źiebrách / ná plecách / ná goleniách / vtłukßy źiele z trochą wosku y oliwy / y przykłádáć. *Dios.*

Mocz zátrzymány potężnie wywodźi / cáłe y zupełne źiołá wárzone y vtárte / á z winem przyięte.

Toż też kámień krßy y moczem wywodźi

Rozsądek.

Mylą sie y drugich zwodzą / ktorzy to źiele z Wołowym Okiem mießáią / y iedno być powiádáią / co przypátrzywßy sie oboiemu źielu / snádnie káżdy będźie mogł rozsądźić / y vznáć ten błąd tych ludźi. Co też Dyoscorydes / by był vznał / żeby to iedno być miáło / nie vczyniłby był roznych dwu rozdźiałow o nich w roznych kśięgách. Oßukáli sie y ći / y drugich tákże / ktorzy to źiele á Jáskier słodki / ktory do vżywánia stołowego przychodźi / dla nieiákiego podobieństwá liśćia / iedno bydź mienią.

Wrotycz Włoska / y Rádostká / Rozdźiał 7.

1. *Amaranthus Galemi.*

ZIele / ktore Grekowie *Helichrysum* zowią / dwoiákie iest. Pierwße / á własne Dyoscorydowe / Włoską Wrorycza my zowiemy. Drugie Rádoską. Pierwße / korzenia iest zdrewniáłego / z wielą odnożek ćieńßych. Z tego rozgi ábo klącze wyrąsta proste / bládoźielone / łokietne / po nich listeczki / drobne / wąskie / białáwe / mieyscámi od śiebie położone. Bożegodrzewká liśćiu podobne. Ná wierzchu swych rosczek kwiát żołty / lsnący / kołem rostoczony / á we śrzodku iákoby iákie iágodki zeschłe máiąc. Drugie / ktore Rádosnką miánuiemy / korzeniem pierwßemu podobne / z ktorego liśćie drobne záraz sie puscza obdłużne / wąskie / podobne Krwawnikowemu / ieno dobrze węzße. Klącza obwyżßego / welnistego. Po ktorym tákże listeczki drobnieyße / á im wyżßey po rosczkách / tym krotße y drobnieyße / mieyscámi pewnymi od śiebie rozsádzone / w wierzchu kwiatki iágodźiste / ná stopkách obdłużnych. Jest y trzećie / ktore Kreteńskim Wrotyczem ábo Rádosnką zowią. Nie wysokie / liśćia dłużßego / wąskiego / kosmátego / y złobkowátego / ábo láskowánego wzdłuż / ábo żyłowátego. Klącza tákże stryfiástego. Ná wierzchu okołki żołte ná obdłużnych stopkách rozdźielony / korzeń ćienki y czczy. Tá naprzedniyßa

2. *Helichrysum Italicū.*

3. *Helichrysum Creticū.*

2. Italianisch Goldtblum. Gelbe garben.

3. Sonen goldblum Kretensch.

Piolynu/ abo z inych ziol sposobem Alchimiskim wyciągnąć do potrzeb wyższey pomienionych. Ktorey bądź z tegoż ziela wodka/ abo iáka ina przynależąca/ bądź z winem/ abo z iáką polewką/ abo też innym lekárstwom przydáno może vżywáć.

Oleum Simp. per infusionem.

Oleiek z Cyprysu.

Ten dwoiáki bydź może/ ieden przez wymoczenie liśćia y z kwiećiem ieğ w oliwie/ iáko pospolićie z inych ziol czynią.

Oleum per Distillationem.

Drugi/ Alchimiskim sposobem dystyllowány iáko sie ná wielu mieyscách sposob tego opisał/ ktore do zwierzchownych do legliwości pospolićie przychodzą do plastrow y másci.

Sol z Cyprysu.

Sal.

O soli czynieniu z ziol rozmáitych/ pátrz sposobu w rozdziale o Piolynu.

Rozsadek.

Nie dobrze ći rozumieią/ ktorzy powiádáią y twirdzą Cyprys ten/ ktory Dyoscorydes *Abrotanum Fœminam*/ to iest/ sámica Bożedrzewko zowie/ bydź Sándálem zielem ábo Sándálina/ gdyż tá podobnieyßa iest Bożemudrzewku sámcowi/ niżli Cyprysowi/ iednák zapáchem/ od tego iest bárzo rozna. Tákże od Cyprysu wßystkim kßtałtem y zielonośćia. Gorzey ktorzy Piolyn Egipteckí Cyprysem chcą mieć. Z ktorym tákże żadnego podobieństwá y kßtałtu nie ma.

Zołta ábo Złota Bylicá/ Rozdźiał 6.

Chrysanthemũ
Chalcas.
Chalectis,
Chalcanthum.
Chalcanthemũ
Cagla.
Calta.
Gatuleum.

Goldtblum.

ZOłta ábo złota Bylicá/ drudzy z złotym kwiátem miánuią/ ziele iest ßmágłe/ ćienkie/ y subtelne/ krzewiste. Korzenia obdłużnego/ białego/ z wiela odnożek. Klácza gładkiego/ ná łokieć w zwyß/ á liśćiem obßernym/ głeboko labrowánym y wykráwánym/ obsádzone. Pospolitey Bylicy liśćiu podobne. W wierzchu/ kwiátu ozdobnego żołtego/ od ktorego złotym kwiátem y Bylica złota/ ábo żołta/ iest rzeczone. Ziele smaku gorzkáwego y stwirdzáiącego.

Krwi ſtrzepiey w ciele.

pnąc. (*Dioſ.*)

Krew ziádła y ſkrzepła/ w żołądku/ w pechyrzu/ y gdźiekolwiek indźie/ roszczynia/ roſpráwnie/ y wywodźi z miodem pitym/ ábo z ſyta/ kwiát tey Wrotycze vżywány. (*Dioſ.*)

Spadkom

Spadkow z głowy broni ná pierśi y gdźiekolwiek indźie/ biorąc náczczo pul kwinty prochu z kwiećia miálko vtártego w białym winie woda roztworzonym. Tenże

vpláwom Scyátyce. Bolw kiszách. Máćicy bole.

Toż vpláwy pániom záwśćiąga.

Boleśći ſciátyczne w ledźiwách vkłáda.

W krzyżách boleśći vśmierza.

W máćicy bole y ſtrzykánia vćiſza po kwincie tego prochu náczczo z ćiepłym winem vżywáiąc.

Opalony od ſłońcá ábo ogorzałym od ſłońcá.

Od ognia/ álbo y od ſłońcá opálonym/ ieſt lekárſtwem/ proch z tego źiela y kwiećia iegoż miálko z miodem záczynioný y plaſtrowány. Albo ná popioł zpalone. [*Theophraſt.*]

Twárdości nápuchle rozpodza. od molow ſąt broni.

Wßelákie nápuchliny twárde zmiękcza y rozgania źiele z iegoż kwiátem dobrze vłuczone y przykłádáne.

Kwiát ſuchy miedzy ſáty kłádźiony broni ich od molow.

Szkodźi.

Żołądek obraża ſwym czeſtym vżywánim. [*Gal.*]

Rozſądek.

W ieden rozdźiał te trzy źiołá włożyliſmy/ przeto że ſa ſobie nie ták kßałtem/ iáko przyrodzeniem ſkutkámi/ y nazwiſkiem podobne. Źle á omylnie ktorzy Kocánki żołte tym imieniem własnym krzczą *Helichryſum*, bądź pierwßym/ bądź trzećiem/ ábo y wtorym.

Kopr Włoski/ Rozdźiał. 8.

Fœniculum.
μάραθρον.

Fenchel.
Römiſchfenchel.

Liśćie. Kłącze

WŁoſki Kopr/ ſwoyſkiemu Koprzu bárzo podobny/ ták rozgámi/ liśćim iáko też kwiátem/ ieno kłącza miężßeyßę°/ y ná trzy łokćie wyniośłego/ łaſkowánego/ ábo ßtryſiátego/ máiąc członkow w ſobie niemáło. W ſrzodku drzeń biały/ rzadki/ gębczáſty: zwierzchu źielony.

Liśćie.

Liśćia geſtego/ włośienkowátego/ iáko Bożedrzewko/ ieno dłuſ-

Heliochrysum.
Helichrysum.
Eliochrysum.
Elichrysum.
Holochrysum.
Elicrisium.

Sonen goldtblum
Prowintz goldtblum.

iest Bylicá w Krećie. Tych tákże skutkow y przyrodzenia iest / iáko pierwsza.

Mieysce.

1. WRotycz Włoska rychley v nas ználeść niżli Rádosnkę. Rośćie ná mieyscách suchych płonnych / rośćie y ná niwách wilgotnych / przy wodách ćiekacych / y przy strumieniách. Tá rádá rychło ná wiosnę kwitnie / kiedy Fiiołki Márcowe / iáko Theophrástus pisze / ále to w ćiepleyszych niżli w nászych kráinách.

2. Rádosnká na Pokućiu / y w Podolu / w tych pułnocnieyszych stronách nie widźiałem iey / okrom żeby w ogrodách pánskich / kędy byłá zinad przywieźiona náśienim / y śiána. W kráinách Włoskich sámá przez się w obfitośći wszędźie rośćie.

3. Trzećia wlasna Krećie / ácz też y we Włoszech się znáyduie / iednák nie ták pospolićie iáko wtora.

Przyrodzenie.

WSzystkie trzy iednákiego są przyrodzenia y skutkow / rozgrzewáią y wysuszaią we wtorym stopniu. A iáko Gálenus w kśiegách o źiołách pisze: rozćiencza / rozdźiáłuie / rozśiekuie / y rozdrobnia / ćirpkośćią stwierdzáiącą y z gorzkośćią.

Moc y Skutki.

Moczu ćieszkiemu. Vkąszony od wężá. Scyátyce.

Ciężkiemu pusczániu moczu.
Vsczknionym od wężow y iney gádźiny.
Scyátyce / y ćieszkiemu boleniu w biodrách.
Przepukłym.
Mieśięczną chorobę pániom wzbudza / kwiát Wrotycze Włoskiey z winem piiąc.

Przepukłym. Mieśięczney.

nia dla iáśnośći y bystrośći wzroku. *Dioſ.* Tenże ſok bywa wyćiągniony z násienia świeżego / iáko z kłaczá y z liśćia do teyże potrzeby oczney.

Wzroku mdlemu y choremu.

Ten ſok / z násienia / z liśćia / y z kłaczá zielonego / w oczy puſczány / ná mdłony y ćiemny wzrok pośila y oſtrzy. [*Dioſ.*]

Swierzbieniu oczu.

Swierzb z oczu odpadza z oliwą vmießawßy / á w cynowym naczyniu przez ſto y piętnaśćie dni ná gorącym ſłońcu ſmażony. To w oczy puſczáiąc przydawßy Aleopátiku wychędożonego. Abowiem ieſt oſobliwym lekárſtwem oczom. [*Hack.*]

Ogomplynącym páwleko ſubtelne záßłym. Záćmienia Ropiſtym oczom. Zwłoká záßłym. Bielmu świeżemu

Też wźiáwßy wodki ábo ſoku Włoſkiego / Kopru z iárym miodem / w oczy puſczáć dobrze. Abowiem nie tylko płynienie oczu / ále y ćienkie / á ſubtelne záſłony / páwłoki / y záćmienie ich ropy pełne / y krwią záßłe / wrzędźienice ná oczách / świeżą kátárákte / ábo bielmo ſpadza / y wzrok wychędaża. [*Hack.*]

Item.

Toż czyni wodká ábo ſok tegoż Kopru z wodką ábo tákże z ſokiem Celidonowym zmießány á w oczy puſczány.

Z korzenia tákże młodego / kiedy ná wioſnę poczyna z ſiebie kiełki wypuſczáć / ſok do tegoż wypráſuią y wyżymáią.

Chrobáctwu w vßách.

Tenże ſok z Kopru Włoſkiego / w vßy puſczány / czerw ábo chrobáctwo w nich zálągłe morzy.

Obrázony od pſá wśćiekłego.

Rány od pſá wśćiekłego vczynione / korzenie Kopru Włoſkiego z miodem vtárte leczy przykłádáiąc. Abo też w iegoż ſoku roſćierane / á plaſtrowáne. [*Plin.*]

Nyrkom boleiącym

Nerek bolenie vśmierza / wárząc wierzchołki látoroſłek / á tym ie nápárzáiąc. [*Dioſ.*]

Mechyrzowi bolesącemu.

Mechyrzowi tákże boleiącemu ieſt rátunkiem / tym ſpoſobem. Tenże.

Moc wyprowadźi.

Mocz zátrzymány wywodźi tymże ſpoſobem nágrzewáiąc.

Gorączce roſpalonej.

Gorączkę ábo roſpalenie w ćiele gáśi / y tłumi / liśćie z násieniem w wodźie ſtudźiennej wárzone y pite.

Kopr.

Kopę z nyrek záwrzedźiáłych / toż násienie vżywáiąc go wywodźi.

Żołtácce.

Żołtą niemoc ſpadza / korzenia iego dwie części wźiąßy / á Pietruſczánego część / poſiekáć drobno / y w wodźie do połowice wárzyć. Tey iuchy brać ná raz po ßeśćiu ábo śiedmiu łyżek / á przydáć ćwierć łotá Troćißkow z Láki miáłko vtártych / á trzy godźiny przed obiádem náczczo ćiepło przez kilkádni pić.

Żielono żołtey nie mocy.

Item, Zielonośći ćiáłá z przepełnienia żołći / korzenia tegoż Kopru Włoſkiego wźiáć dwie gárśći / Pietruſczánego / okołkow Kopru Włoſkiego po gárśći / Ciećiorki czarney y czerwoney po gárśći / korzenie po kráiáć / násienie Ciećiorek z hrubá przetłuc / weſpoł to wárzyć w puł gárncu / ábo we trzech kwartách wody ſtudźiennej / á w pułtory kwarty wodki z Włoſkiego Kopru / przydawßy ześwádźieśćiá łotow kwáśnego miodku / ktory *Oximel ſimplex* zowią. To zálepić y zámázáć co nalepiey w konwi y przez godźin cztery w kotle vkropu wrzącego wárzyć. A potym nie odkrywáiąc dáć powoli wychłodnáć. Tego káżdy dźień po ránu y ná noc przed oboim iedzeniem ćiepło dáwáć po ośmi ábo dźieśiáći łyżkách pić / ták długo áżby zeßłá y z ginelá żołtość.

Puchlinie

Puchlinę z ćiáłá wywodźi / ſoku tegoż Kopru Włoſkiego chędogiego y iáśnego cztery łoty / cukru białego dwá łoty / Oſnki korzenia przyprawnego ćwierć łotá / to pomießawßy / y ná dwie równe części rozdźieliwßy / iedne część dáć ćiepło wypić / trzy ábo cztery godźiny przed obiádem / drugą tákże ze 3. godźiny przed wieczerzą. A gdźieby tego więcey potrzebá była / tedy przez ßeść dni tákże tego vżywáć.

Item.

Albo też ták / wźiáć násienia tego Kopru śiedm dwádźieśćiá łotow / polnego Kopru dwá łoty y trzy ćwierći łotá / Háńyżu pięć ćwierći łotá / Kminu kráńnego łot / y trzećią część ćwierći łotá / Láńiego czyścu ábo Czarnogłowu / puł ćwierći łotá / korzenia Fiołkowego puł ßcrupułá / ábo ßeſtnaſtą część ćwierći łotá. To wßyſtko miáłko vtárßy / nálać ná to przednie dobrego wina białego trzy kwarty / miodu odßymowánego pułtorá funtá. Tego po cztery łyżki ná raz brać w ſuchey łáźni náczczo / pocąc ſie co nalepiey / czynić to ták długo / áż puchliná zeydźie. Korzeń też iego w winie wárzony y pity. [*Pli.*]

Item. Wſtydliwym członkom.

Korzeń w winie wárzony / á wſtydliwe członki pára nágrzewáne / ábo kąpáne niedoſtátki / y dolegliwośći w nich leczy.

Moc y ſkutki Kopru Włoſkiego.

Nie tylko do lekárſtw rozmáitych to známienite źiołko potrzebnie przychodźi / ále y do iedzenia y vżywánia ſtołowego bárzo vżyteczne / o czym kuchnie y ſtoły Páńſkie dobrze wiedzą / ták dawnego / iáko teráźnieyßego wieku / iedni go vżywáią ßoſikow iego w liſteczki poczynáiąc ſie rozwiiáć / z ſolą miáſto przyſmáku do mieſá y do ryb. Drudzy też y liśćie / ábo y wierzchołki iego miedzy Sáłáte mießáią. Inni ßoſiki ábo wierzchołki / w okołki wyroſłe / z násieniem w octe á w ſoli kwáßą: tákże y liśćie z młodym iego kłaczem / chowáiąc y vżywáiąc tego przez cáły rok. Tákże ryby do pieczenia bywáią nim nátkáne / iáko Pietrußką / ábo Máieránem / ábo y innymi pachniącemi źiołámi / przez co tákowe ryby nie tylko wdźię-

Do vżywánia ſtołowego z wielkim vżytkiem zdrowia przychodźi

Kwiát. ße y miekczeyße/ zapáchu wdźieczne°. W wierzchu klącza okołki ogá niste nieśie z żołtymi kwiatkámi iáko swoyski Kopr ogrodny/ ßerokie rozłożyste/ á iákoby promieniste. Z kwiećia naśienie oble podługowáte/ pełne/pachniące/á smáku zlekká ostrego/ iednák poślednieyßego niżli Anyß/máiąc też nieiáką w sobie gorzkość. Korzeń długi/prosty/twárdy/ále soku w sobie niemáło máiący/ ná pálec wzmiąß/rowny/gládki/rzadkich odnożek/y to ćienkich/nie wiele máiący/biały/smáku tákże mocnego/á trochę gorzkáwe° z nieiáką słodkośćią. Znáyduie się w niektorych ogrodách Włoskich naśienia słodkiego/ y nád inny miąsßego. Wßystko do lekarstw wchodźi/ ták korzen iáko y list y naśienie: iednák nacześćiey korzenie z naśieniem: potym też sok z liśćia wypráſowány/ dla wzroku.

Naśienie.

Korzeń

Mieysce y czás.

SIeią Kopr Włoski w ogrodách/ w winnicách/ y ná mieyscách słoncu otworzystych: wschodźi też niekiedy sam przez się/ iáko y Kopr swoyski/ á zwłasczá/ gdźie álbo korzenie w źiemi nie wymárznie/ y niezniszczeie przez źimę/że się ná Wiosnę z korzenia puśći/ábo też z naśienia pod Jesien wykrußonego ná źiemię.

Czás kopánia y zbieránia.

ANi korzen tego źiela kopány/ áni klącze z liśćiem/ áni naśienie nie ma bydź zbieráne po dżdżu ábo zá rosy/ áni dniá pochmurne° mglistego/ y grzmiącego/ ále iásnosuchego/ wesołego: też nie tego czásu kiedyby słonce záchodźić miało/ ábo gdyby Sáturnus złym promieniem swym/ ná słonce ábo ná Mársá/ pogladał. Bo gdźieby pod tákimi czásy było zbierány/ ábo kopány: zadnych/ ábo bárzo máłych y słábych skutkow/ y potężnośći w lekárstwách miałby. Ma bydź tedy korzen kopány/ gdy słonce we Lwie w swym domu będźie/ w stopniu wtorym/ w czwartym/ ábo w ßostym/ á Mars y Mieśiąc w tychże znákách zá nim. Liśćie z klączem y z kwiećiem/ księżycá Sierpniá/ gdyby słonce y Mars w pierwßym domu byli/ á mieśiąc we Lwie/ ábo w Skopie/ to iest/ gdy soku ma w sobie obfitość. Naśienie záś/ iáko Gálenus w osmych księgách piße/ pod ieśien w Wrześniu/słoncu będącemu w pierwßym domu/Mars we dwunastym/ Mieśiąc w dźiewiątym: ták do trzech lat w cáłośći skutkow swych trwáć może.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa w trzećim stopniu/ w pierwßym wysußa/ co się ztąd znáczy/ iż pániom y mámkom obfitość mleká dawa pożywáiącym go. Coby iednák tego nie czynił/ by ták miał zbytnie wysußáć/ iáko rozgrzewa.

Moc y Skutki.

Sok naprzedniey ßy iáki.

W zachodniey Jberniey Kopr Włoski wydáie z śiebie sok/ iáko żywicę iáką. A to tym sposobem: Srzednie klącze wyrzynáią w ten czás kiedy kwitnie/ y przy ogniu go przypiekáią/ żeby ták mocą ćiepłá ogniowego snadnie z śiebie sok żywiczny wypusczáło/ ktory dáleko lepßy bywa do potrzeb ocznych/ niżli zá tłuczenim tegoż źiela y wypráſowánim.

Ten sok/ ábo y z klącza świeżego y liśćia wypráſowány/ á ná słońcu vsußony/ wchodźi vżytecznie do lekarstw/ ktory czy

nią dla-

dług rozmáitego vżywánia zá przypadkámi rozmáitymi posíla / y ku pierwßemu zdrowiu przywodźi. Ták / że miedzy wßytkiemi innymi lekárstwy / ſłußnie z tey miáry przodek ma. Abowiem ktoby

Item: Nasienie iego.

Nasienia káżdego dniá przy obiedźie y wieczerzy / po łyżeczce żuchać go dobrze naprzod. Ták do sámey ſtárości wzrok ostrzy y bystry záchowa. Także

Item. proch.

Proch ktory osobliwie wzrok posíla y záchowywa / wźiáć nasienia Kopru Włoſkiego dwá loty / nasienia Kopru ſwoyſkiego / Cynámonu / nasienia Pietruſczánego Pieprzu długiego / nasienia Lubſczykowego / liśćia y z kwiatkámi Swieczkowego / Aminkowego nasienia / Szałwiey mnieyßey / Lániego czyſcu / ábo Czarnogłowu / Aminu polnego przez noc w occie pierwey moczonego y vſußonego / kwiećia Bukwicowego / Ruty / Imbiru / Lebiodki / Celidoniey / nasienia / Hiſopu / Poleiu / Máćierzeydußki / Cytwaru / Slázu wielkiego / ábo polnego / káżdego po łoćie. To wßyſtko co namieley vtłukßy / do káżdego pokármu vżywáć go záwße / álbo wźiáć dwie częśći ſoli tłuczoney / á iedną tego prochu zmießáć y do mieſá / y innych potraw miáſto ſoli vżywáć / bo ieſt ſmáku wdźięcznego.

Item.

Jny proch także dla posilenia wzroku / wźiáć Włoſkiego nasienia Kopru łotow cztery / Koriándru przyprawionego trzy loty / długiego Pieprzu / Gálgánu / Swieczek / po pułtorá łota / Cynámonu trzy ćwierći łotá / kwiátu y orzechá Muſkatowego / po pułtory ćwierći łotá / Rozmárynu ćwierć łotá. To wßyſtko co naſubtelniey vtrzeć y dwádźieśćia dźiewięć łotow do tego przydáć Cukru białego. Tego prochu káżdego dniá náczczo y ná noc po łyżce ná grzance z białego chlebá przygrzáney / á w winie / ábo w málmázyey dobrey obmáczaney vżywáć. Ten ábowiem bárzo wzrok posila y oſtrzy

Item. Salſá.

Może Salſe dla przyſmáku do mieſá / ábo ryb vczynić / wźiawßy go ze dwie łyżce y z winem dobrym rozmießáć.

Lektwarz

Także lektwarz z Włoſkiego Kopru bárzo vżyteczny / przećiw ſłábemu wzroku y ćiemnemu / y ku záchowániu iáſnego y dobrego / wźiáć nasienia tego to Kopru co nachedoßego pułtorá łotá / Swieczek pułtorá / Gwoździkow / kwiátu Muſkatowego / Pieprzu długiego / Kubeb Cynámonu po ćwierći łotá. To wßyſtko co namieley w tárßy / z tárym miodem odßymowánym ze 12. vncży / to ieſt dwádźieśćia cztery łotow zmießáć: do tego przydáć ſoku ze świeżego tegoż Kopru Włoſkiego podſtáłego dwie łyżce dobre / ſoku Celidoniowego / ſoku z Ruty ogrodney podſtáłych / po łoćie / ábo po łyżce dobrey. Te ná węglu ogniſtym wespoł ták długo powoli wárzyć / áż miernie zgeſtnieie / potym przerzeczone prochy z tym vmießáć / że będźie Lektwarz / ktorego káżdy poránek y ná noc / ták wiele ná raz vżywáć / iáko dobra śliwá Węgierſka ábo Włoſki orzech. Ten lektwarz iáko y przerzeczone prochy y wzrok dobry záchowuie y mdły posila.

Item:

Jnny lektwarz wzrok ćiemny posiláiący / wźiáć nasienia Kopru Włoſkiego cztery loty / nasienia Pietruſczánego dwá loty / polnego Hányżu / Hányżu ogrodnego / Celidoniey po łoćie. To wßyſtko miáłko vtárßy ze dwudźieſtą ſiedmią łotow odwárzonego miodu záczynić. Ktorego także káżdy dźień / poránu y ná noc / iáko Láſkowy orzech dobry vżywáć.

Wątrobie zámulonej. Mocz wywodźi. Kámień krßy y wywodźi. Ciemne wzroku rátunek / á zdrowemu záchowánie.

Ten lektwarz otwiera też y wychedaża zámulenie y zátkánie wątroby.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Kámień krßy y moczem wywodźi.

Ciemnemu wzroku rátunek / y iáſnemu w cále záchowániem będźie / ták czyniąc / wźiáć z funt ábo puł funtá nasienie Włoſkiego Kopru / y moczyć go w dobrym winnem occie przez noc / potym vſußyć. Tego wźiáć dwá loty / Cynámonu dwá loty / Cukru Kánaru trzy loty / to miáłko vtłuc / y w káżdey potrawie tego vżywáć. To wielkim y znácznym rátunkiem wzroku ćiemnemu bydź może / á ile ludźiom ſtárym vżywáiąc go. Może go też miáſto Szałſe / ábo y ßáłſe przy pieczyſtem vżywáć.

Item. Proch.

Ku záchowániu w cále wzroku dobrego proch / wźiáć Włoſkiego Kopru nasienia trzy loty / Kozłkowego / Cykoryey korzenia / po pułtorá łotá / Hányżu nasienia dwá loty / kwiatkow Koßyczkowych / kwiećia Swieczkowego po łoćie / ſoku Łákrycyowego Jáłowcu / po trzy ćwierći łotá / kwiećia Cykoryowego / Slazu polnego / ábo wielkiego kwiatkow / Bobowego kwiećia / po łoćie / Ráyſkich ziarnek / ábo Kárdámomu / Cynámonu dobrego / Roże czerwoney na przedniey ßey / po puł łoćiu / Myrobálánow czarnych / ábo Jndyiſkich / Myrobálánow ktore Chebulos zowią / z koſteczek obránych / po puł łotá. To wßyſtko niepráwie miáłko vtłuc / żeby w żołądku tym dłużey trwáło. Tego prochu káżdego dniá náczczo y ná noc vżywáć ná grzance w winie / ábo w málmázyey omaczáney. Ták ábowiem wzrok dobry w cále będźie záchowány / y mdły á ćiemny náprawiony.

Głuchoćie. Głowie mdłey. Pámięć náprawia.

Proch ten głuchoćie ieſt vżyteczny.

Głowę mdłą posila / ábo mozg.

Pámięć náprawia y oſtrzy. Może też do tego prochu Kánaru / Cukru / przymie-

ßáć / ile

Głowie. Żołądkowi. Wątrobie Śledzionie. Nyrkom. Pęchyrzowi.

Potrawá.

Głowy bolenia z kolery.

Dychawicznym.

Piersi.

Płucom.

Mleká mámkom obfitość dáie. Mdłości.

Wrzodom płynącym

Trzęsącym się. Drżącym. Krtuśeniu częstemu. Wątrobie zátkáney. Żołtácce. Puchlinie moczu ciężkiemu. Kámieniu. Podágrze. Chirágrze. Artetyce. Wypyśćeniu po połogu. Mieśiecznó wzbudza.

czným y sináczným iedzeniem bywa / ále też zbytnia wilgotność im odeymuie / záczym y zdrowßym á pożyteczniey ßym pokármem się sstáwáia. Przeto niektorzy ká dą go do ryb wárzonych / ábo y do rákow / ktorym nietylko tákże zbytnia wilgotność odeymuia / ále też do lepßey strawności ciálu spośabiáia.

Głowę / Płucá /
Żołądek / Zámulenie z zimnych przyczyn rozgrzewa y flágme
Wątrobę / kliiowáta trawi / násienie
Śledzionę / y korzenie iego wárząc y
Nyrki / pijąc / wywodźi. (*Dioſ.*)
Pęchyrz /

Toż sok przewárzony: Toż y nasienie czesto vżywáne czyni. [*Plin.*]

Korzenie tákże iego przychodźi do stołowego vżywánia / biorąc go zgarśćą dobrze śiekáią / y oszrodki chlebá białego ábo ze dwie łyżce owsiáney máki przydáią / y ták w polewce kápłuniey ábo mięsney wárzą / y miásto polewki vżywáią. pokarm ten / ieśt ták chorym / iáko zdrowym / dobry: bowiem śiły ośobliwie / y duchy pośila.

Kopr Włoski ták świeży / iáko y ſuchy w káżdych potrawách vżywány / tym bárzo ieśt vżyteczny / ktorych częśtokroć głowá bolewa z zbytniey żołći.

Tákże też dychawicznym y ćieżko tchnącym.

Piersi / y

Płuc wßeláłkim dolegliwośćiom do vżywánia bárzo vżyteczny / w tychże potrawách.

Mleká mámkom obfitość dáie / tákże go vżywáiąc / w polewkách / w potrawách / y sámego liśćia.

Tákże tym / ktorym często mdłość serdeczna przypada / vżywáć go dobrze.

Korzeń w occie wárzony / rány / wrzody / y sádzele płynące goi / nágrzewáiąc tym.

Drżącym y trzęsącym śie.

Krtußenie częśte miewáiącym.

Wątrobie zátkáney y wßeláłkim iey niedoſtátkom ieśt bárzo vżyteczny / ábowiem żyły w mey zámulone otwiera y wychędaża.

Żołtą niemoc spadza /
Opuchłym /
Moczu ćieżkiemu puśczániu /
Kámień krßy y moczem wywodźi.
Podágrykom /
Chirágrykom / y
W członkách á w stáwách kamániu.
Położnicom y śześćiniedźielnicom.

Białymgłowam wßyśtkim / ktore wychędożenia swego przyrodzoneg̃ swym trybem nie mogą mieć / bárzo do vżywánia ieśt vżyteczny / ták násienie / iáko sok / y liśćie z korzeniem wárzone.

W nyrkách.

W leđźwiách y w biodrách bolenia / z zimney przyczyny vkłada.

Oźiębłym y niepoteżnym / á ile mężczyznam do małżeńśkiego śkutku bárzo ieśt dobry. Tákże białogłowśkiey płći ktore płodu mieć nie mogłá.

Śledzienie wßeláłkim chorobom / y dolegliwośćiom / ktore tylko mogą bydź miánowáne ieśt wielkim rátunkiem iákimkolwiek sposobem vżywány przez vśtá / ták liśćie iáko násienie y korzenie w potrawie y trunku.

Liśćie świeże pożywáne / od pań ábo mámek / dźiatki pierśiámi kármiącym / doſtátek mleká dáie. [*Dioſ.*] Toż czyni násienie iego z ieczmienną káßą vżywane.

Item Jucha z wárzonego ptiac. *Plin.*

Oczom bolesnym / bądź z goracey / bądź z zimney przyczyny ieśt wielkiem lekárśtwem iákokolwiek vżywány / o czym wnet niżey doſtáteczniey.

Lekárśtwom rozmáitym do rozmáitych chorob bywa przydány / dla ich wiekßey poteżności / ktorey im w śkutkách dodáie. *Taben.*

Vśzknionym od wężow y gádźiny / ieśt ośobliwym lekárśtwem / z winem násienie iego piiąc. (*Dioſ.*)

Tymże sposobem vżywány / chęć do iedzenia zbudza /

Brzydliwość / y

Womity w goraczkách przecz oddala / násienie z wodą piiąc. *Dioſ. Plin.*

Zbytnią gorącość w żołądku vśmierza y gáśi / z zimną piiąc wodą.

Násienie przyrodzone mnoży / częśtokroć nasieniem vżywány.

Morzyśko y gryżienie w żywocie y w kißkách / ćieplo tym żywot náparzáiąc vśmierza.

Od niedźwiatká vśzknionym násieniu z winem pić dobrze.

Násienie kłada niekiedy do chlebá: ten ieśt bárzo vżyteczny tym ktorzy są oczu chorych. Tákże w innych chorobách wnętrznych z wietrznośći pośłych. Opußeniu y nádęciu żołądká y wßyśtkiego ciáłá / w kolce / w boleniu żołądká y wnętrznośći innych / dychawicznym y ćieżko tchnącym / w bolách máćicznych / w boleniu nyrek / bioder / y w ściátyce / w nábrzmieniu / y w boleniu śledźiony / y w ćieżkim puśczániu moczu / od kámienia dręczonym / tego chlebá vżywáć dobrze.

Kopr Włoski we wßyśtkich swych częśćiach / to ieśt / w korzeniu / w kłaczu / w liśćiu / w kwiećiu / w násieniu / y w śoku / ieśt wielkim y známienitym lekárśtwem / wzroku śłábemu y ćiemnemu / ktory we-

Nyrek bolęniu. Sciátyce.

Niepotężnośći do śkutku męzkiego bolęy płći. Śledzienie chorobom wßeláłkim

Pániom y mámkom mleká obfitośćdáie

Oczom do wßeláłkich dolegliwośći

Wchodźi do wielu rozmáitych lekárśtw.

Vśzknionym od wężá.

Chęć do iedzenia wzbudza. Brzydliwość. Womity záwśćiągá żołądkowi zápalonemu. Przyrodzone násienie mnoży. Morzyśku w kißkách Vśzknionym od niedźwiadká. Chleb z nasieniem Koprv Włoßiego Wietrznośćiom. Opußeniu. Kolice. dychawicz Máćicy bolem. Nyrkom. Sciátyce. Śledzienie. Moczu. Kámieniu Oczom chorym ábo wzroku śłábemu.

ßymowánego. Tego poránu y na noc zawße iáko dobry Káßtan vżywáć. Abowiem piersi rozgrzewa / wychedaża / flágme z nich wywodzac.

piersiom niewolnym y boleiącym.

Piersiom niewolnym / y boleiacym ták vczyń / wźiáć tego Korzenia Kopru nasienia / Pietruszczánego nasienia / Rożánego nasienia / Cynámonu przedniego / zárowno káżdego / y co namieley vtárßy z miodem odßymowánym záczynić / biorąc go po ránu y ná noc iáko dobra Sliwa Węgierska.

Item.

Toż czyni sok z świeżego Kopru odßymowány / á po dwu łyßkách ná noc y ráno / z syta miodowa ciepło vżywány.

Płucom zápaleniu / ábo o wrzedźiáłości.

Płucom zápaleniu / ábo o wrzedźiáłości.

Suchotom.

Suchotom ták zábiegáć / wźiąc soku tego Kopru Włoskiego odwárzonego / miodu táiego odßymowánego po dwudźieśtu y cztery loty to wespoł wárzyć / áż do mierznego zgeszczenia: potym przydáć Káponetyku / Łákrycicy / po puł lotá / Száfránu / soku z suchego Podrostu / ktory *Hypociſtidem* zowią Grekowie / po ćwierći lotá / y co nalepiey wespoł vmießáć / á po iedzeniu obiednym y wieczornym / po łyżce tego záwße vżywáć.

Dychawicznym y ćießkiemu tchnieniu.

Dychawicznym y ćießkiemu tchnieniu.

Káßlacym lekárstwo osobliwe / wźiáć wody / w ktoreyby Korzeń Kopru Włoskiego korzeń był do połowice wywrzenia wárzony. Tey po ßeśći łyżek káżdy dźień / trzy godźiny przed obiádem / dwie przed wieczerzą pić ciepło / przydawßy ze dwie ábo ze trzy łyßki syropu / z Hyßopu vczynionego / doświadczone lekárstwo.

Káßlacym.

Dźiećiom dychawicznym.

Dźiećiom dychawicznym y ćießko tchnącym / sok Kopru Włoskiego / odßymowány y wypolerowány z mlekiem świeżo wydoionym / á z lodowátym Cukrem / często im dáiąc pić.

Płucom o wrzedźiáłym y zápalonym.

Płucom o wrzedźiáłym y zápalonym lekárstwo / wźiąć korzenia Kopru Włoskiego garść / vwárzyć go w miodowey syćie / do trzećiey części wywrzenia / y to ciepło pić po kwaterce / po ránu y ná noc.

Á gdźieby goraczká przytym była / tedy to wárzyć w wodźie ślokowey / garść iecźmienia do niey wrzućiwßy / á ßeć lotow Cukru białego.

Sciátyce y boleniu biedr.

Sciátyce y w biodrách bole vkłáda / nasienia dwá loty wźiawßy / nasienia Kopru Włoskiego / y w wodźie ślużiennej wárzyć / przydawßy do tego miodu białego z ośm lotow. Tego poránu y ná noc vżywáć ciepło.

Sercu zbytnie boleiącemu.

Sercu zbytnie boleiącemu / y drżącemu / ćwierć ábo puł cora lotá nasienia tego Kopru / z Alekántem / ábo z Máłmázya / ábo z innym dobrym stárym winem pić ciepło / ieść rátunkiem zwłaszcza z zimney przyczyny.

Żołądkowi choremu y oźiębłemu.

Żołądkowi choremu y oźiębłemu / ieśtcym sposobem lekárstwem / wźiąć korzenia Kopru Włoskiego cztery loty / Cynámonu dwá loty / to zhrubá przetłukßy / ábo pokráiawßy / wpuł gárncu winá wárzyć przedniego / ázby trzećia część wywrzáłá: do tego ośm lotow Cukru przydáć / y po ośm łyżek ciepło poránu y ná noc dwie godźiny przed iedzeniem pić / może go y z białym chlebem ieść.

Item.

Jne lekárstwo ná toż. Tegoż korzenia Kopru Włoskiego wźiąć garść / korzenia Pietruszczánego puł gárśći / nasienia Kopru Włoskiego łot / korzenie pokráiáć / nasienie z hrubá przetłuc / ná to wßystko pułtory kwarty winá dobrego nálawßy / Wodki Kopru Włoskiego dwá gárca. To zálepiwßy dobrze / dystillować z kotłá vkropu wrzącego / ábo też tylko przez trzy godźiny / w onymże kotle wárzyć / á potym tego dáwáć pić po ośmi łyżek náczczo / godźin ze trzy ábo ze cztery.

Żołądkowi.

Item, Żołądkowi /

Wątrobie /

Wątrobie.

Ślezienie / chorym z przyczyny źimney / wźiąc korzenia Pietruszczánego / wyiawßy z niego dźienie z funt kupiecki. To drobno pokráiawßy / moczyć ie przez trzy dni w winnym occie mocnym. Dniá czwartego / odcedźić on ocet y chowáć. Do onego korzenia Pietrußczánego / przydáć korzenia Kopytnikowego dwá loty / Aminkowego nasienia ták wiele / Gorycżki / korzenia Mikołáykowego / Máßeyki po łoćie. To wßystko z hrubá przetłukßy wárzyć w pułgárncu wody do połowice / potym gdy powoli przestydnie / przecedźić / á korzenie ono co namocniey wypráśowáć / potym zley to wespoł z onem octem wyżßey powiedźiánym / tákże y polewkę w ktorey wrzáło korzenie / do tego kwartę dobrá miodu chedogiego y wespoł to wárzyć do zgeszczenia Syropu. Tego káżdy poránek po trzy łyßki ná raz bráć.

Ślezienie.

Żołądkowi oźiębłemu / flágmą wewnątrz obewrzáłemu / osobliwe lekárstwo. Wźiąć korzenia tego Kopru dwá naśćie lotow / y wárzyć go w kwarćie wody do połowice / á odcedźiwßy / przydáć miodu chedogo odßymowánego cztery dwádźieśćiá lotow / octu winnego dobrego puł kwarty. To do zgeszczenia Syropu wárzyć / z ktorego po trzy łyßki choremu żołądkowi dáwáć / z ták wiele wody / tegoż Włoskiego Kopru.

Żołądkowi źimnemu.

Tym / ktorzy nie mogą długo pokármu zátrzymáć w żołądku / sok z Kopru Włoskiego kláryfikowány / z miodem odßymowánym wárzyć / do zgeszczenia Syro-

Mieszcháwániu pokármu.

ßáć/ile ſie komu podoba. Ale prochu ſámego ná raz bráć co Káſztan záważy.

Item. Też może ták z Kopru Włoſkiego proch vczynić do potraw/ dla záchowánia wzroku/ wźiáć násienia iego łot/ Swieczek/ Czarnogłowu/ ábo Láńiego czyścu/ Máćierzeydußki/ Máieranu/ Káyſkich źiarnek po puł łoćiu/ Száfranu ćwierć łotá/ Cukru białego dwá łotá. To weſpoł vtluc miálko/ y w potrawách vżywáć/ poterząſáiąc ie nim.

Swieczora y poránu málowidzącym. Tym ktorzy po zachodźie ſłońcá záraz tákże y w nocy nic nie widzą/ tylko wednie wźiáć násienia Włoſkiego Kopru dwá łoty/ Hányżu/ Koryándru po łoćie/ to przez noc weſpoł w winnym oćie mocnym moczyć: potym vſußywßy vżywáć go z każdą potrawą. Tákże przy wećie ná końcu obiádu/ ábo wieczerzey. A pierwßy trunek przy każdym iedzeniu ma bydź wino z Włoſkim Kopiem/ o ktorym ſie niżey będźie mowiło. Ktorego ieſliby kto mieć nie mogł/ iákoż v nas o tákowe winá z źiołmi przyprawne trudno: tedy násienie Kopru Włoſkiego wárzyć/ bądź w wodźie/ ábo w winie/ á tym winem ſobie roztwarzáć.

Item. Sok. Przećiwko temuż nocnemu niewidzeniu/ ſok Kopru Włoſkiego bárzo ieſt vżyteczny/ ták z źiela/ z liśćia/ y z násienia/ iáko y z korzenia/ z oſobná wypráſowány/ puſczáiąc go każdego dniá kilkákroć w oczy.

Gutta ſerena. Jáſna ślepotá. Przećiwko iáſney ślepośćie/ ktora Láćinnicy *Guttam ſerenam* zowią/ wielkie y zacne lekárſtwo. To ieſt kiedy oczy ſą iáſne/ żadney nammießey zaſłony ná nich nie będąc/ á przećie nie widzą: wźiáć násienia Kopru Włoſkiego w oćie pierwey moczone° dwá łoty/ kwiátu Mußkatowego pułtorá/ kwiećia P. Máriey Zwonkow/ Swieczek po łoćie/ Czarnogłowu/ ábo Láńie° czyścu/ Rożey co narumieniey ßey/ Celidoniey/ Ruty ogrodney/ po pułtorj ćwierći łotá/ korzenia Włoſkiego Kopru pułtory ćwierći/ Hányżu násienia puł łotá/ drzewá Orlego/ ábo Káyſkiego pułtory ćwierći/ korzenia Rozikowego ćwierć łotu. To miálko vtłukßy/ przydáć Cukru białego oſm łotow. Tego prochu záwße vżywáć po ránu y ná noc/ ták wiele iáko Káßtanowy orzech/ ná grzance w białym winie obmaczáney/ ábo w máłmá zyey. Tákże w każdey potrawie/ náwet y w trunku/ ieſt bárzo zálecone lekárſtwo.

Zawrot głowy. Zawrot głowy oddala/ każdego dniá poránu y ná noc po puł łyżki nasienia ſámego biorąc/ y długo w vśćiech żuchaiąc á połykáiąc.

Item. Też ten proch do tegoż bárzo vżyteczny/ wźiáć násienia Kopru Włoſkiego trzy łoty/ Hányżu łot/ Kminu polnego puł łotá/ Szalwiey/ Piepżu długiego/ Bukwice/ Mußkatowego orzechá/ Łákrycicy/ po łoćie/ násienie Orlikowego/ ábo Cynowodu/ Kubeb/ Gwoździkow po puł ćwierći łotá/ tego prochu po puł łyżki bráć każdy poránek y ná noc/ z Cukrem/ álbo bez Cukru/ iáko czyiá wola/ á ná grzance w białym winie obmáczáney/ przez długi czás vżywáć.

Głos piękny/ gładki/ y krzykliwy czyni/ násienie tego Kopru/ korzenia Páprotki/ Rozmárynu/ po rowney cześći wźiawßy wárzyć w wodźie/ miodu przyłożywßy/ y to poránu y ná noc po kubku ćiepło piąc.

Głos gładki y źdrowy á krzykliwy czyni.

Ochrapienie oddala. Toż też ochrapienie oddala.

Ochrapieniu y omdleniu. Káßel ſtárodawny leczy. Káßlu ſtárzałemu. Káßel ſtárodawny leczy/ ſoku świeżego Włoſkiego Kopru/ dwá łoty wźiawßy/ á Cukru łot/ z trunkiem winá/ dobrego ćiepło/ każdy poránek/ przez dni dźieśięć kończąc.

Item. Toż czyni proch z korzenia iego miálko vtárty/ biorąc go ná raz co czerwony złoty záważy/ z białego winá dobrym trunkiem/ Cukrem przyſłodźiwßy. A czynić to przez dni dźieśięć.

Item. Ktory ſpáć nie dopuſcza. Też ná zaſtárzały káßel/ ktory ſpáć nie dopuſcza/ korzeń Kopru Włoſkiego ieſt dobry/ wźiawßy go trzy ćwierći łotá/ Kopru ogrodnego násienia ták wiele/ ſoku Mákowego/ ktory *Opium* zowią/ dwie cześći od ćwierći łotá/ ábo co czterdźieśći źiarn ieczmiennych záważy. Korzeń y násienie ſwoyſkiego Kopru miálko vtluc/ y ze trzemi łoty odwárzonego miodu záczynić/ á *Opium* ábo ſok Mákowy z trocha miodu/ w ćieplym możdżerzyku rozetrzeć/ y z przerzeczonymi rzeczámi vmießáć. Tego lekarzstwa záwße náczczo dáwáć z ćiepłą wodą pić iáko Łaſkowy orzech.

Item. *Item*, Soku z korzenia Kopru Włoſkiego/ z pitym miodem/ ábo z miodowo ſyta/ każdego dniá poránu y ná noc dáiąc/ po dwu łotu ná raz/ toż czyni.

Dźiećinnemu káßlu. Dźiatkom káßel ćießki vśmierza/ ſok z Kopru Włoſkiego przewárzony/ y odßymowány: potym ćiągnionym Cukrem oſłodzony/ dáiąc im go cześto ná łyßce. Tegoż ſoku dáwáć im może zmießawßy z mlekiem/ á z Cukrem kreconym/ ábo ściągnionym do liźánia.

Piersiom/ y Płucom. Piersiom y Płucom wßelákim dolegliwośćiom/ z źimney przyczyny.

Káßlu z źimną przypádłemu/ lekarzstwá bárzo oſobliwy/ wźiáć násienia Kopru Włoſkiego czetery łoty/ násienia Ruty ogrodney/ Jáłowcu/ Łákrycicy/ Cynámonu po dwu łotu. To wßyſtko miálko vtrzeć/ y záczynić w kwarćie miodu od

pilniey / do tego ieſcze przez płáć geſty przecedźić / dla fuſu odegnánia / y tego dáwáć káżdeᵒ dniá náczczo po łyßce / ábo po pułtory / z mlekiem od oślice z czteremi łyßkámi. To ábowiem wrzod w nyrkách wychedáżáć będźie / y goić.

Item. Ábo też ták / ßeść dobrych y pełnych łyżek ſoku tego kláryfikowánego wźiawßy / przydáć do niego oleyku Fiołkow Márcowych świeżego ze cztery łyßki / Cáſiey wyćiągnioney z ſwey piſczálki dwá łotá / To źiele pić / ábowiem záwrzedźiáłośći nyrek y przymiotu ich ogniſtemu / bárzo bywa vżyteczno.

Wątroby zámuleniu żołtey nie mocy. Wątrobie zámuloney.

Żołtey chorobie / tákże ſok Kopru Włoſkiego kláryfikowány ieſt lekárſtwem / wźiawßy go z ßeść łyżek / ze dwiemá tákże łyßkomá miodku kwáśnego / Oximel rzeczonym / á po ránu ćiepło piiác.

Kámieniu nyrkowemu. Od kámieniá nyrkowego dreczonym / ieſt rátunkiem. Wźiawßy korzenia Kopru Włoſkiego dwie gárśći / y w puł gárncu winá ábo wody wárzyć do połowice / á po ránu y ná noc / po ośmi ábo dźieśćiu łyżek / ná raz ćiepło bráć. To ábowiem kámień krßy y wywodźi moczem. Ale lepßym to rátunkiem będźie y przedßym / gdźie tego trunku w kąpieli vczynioney z Słazu wyſokiego y z korzeniem wárzonego / vżywáć chory będźie. Doświádczona.

Item. Proch. Proch przećiwko temuż kámieniu bárzo oſobliwy y doświádczony. Náśienia Kopru Włoſkiego wźiáć dwá łoty / Anyżu / Proſá wroblego náśienia / Łákrycyey / Kminu polnego / Pietruſczánego náśienia po łośie / cukru dwá łoty białego. To weſpoł miáłko vtłuc / á po ćwierći ábo po puł tory łotá z białym winem / ábo z iuchą pietruſczánego náśienia po ránu y ná noc pić.

Od mnożenia kámienia záchowywa y broni. Też tenże proch záchowywa y broni od kámieniá / nie dopuſczáiąc mu ſie mnożyć / biorąc go ráz ták Łáſkowy orzech / ná grzance w winie dobrym obmáczány / czyniąc to poránu y ná noc. Może tegoż prochu z pieczona grußka vżywáć / ábo iáko ſie komu podoba.

Kámień z nyrek bez bolu wywodźi. Kámień bez bolu wielkiego wywodźi / korzenie y z okołkámi ná ktorych by nápoły z doźrzałym náśieniem / po gárśći káżdego wźiawßy było / Łákrycey dwá łoty / Liśćiego ogonu korzenia / puł gárśći / w puł gárncu wody z winem nápoły / do trzećiey cześći wywárzyć / á po dźieśćiu łyżek tego ćiepło náczczo y ná noc pić: kąpánie tákże iáko ſie wyżßey powiedźiáło vczyniwßy po páś.

Moczu ćiężkiemu puſczániu. Ćiężkiemu puſczániu moczu / z tłuczenia / y zbićia. Tákże gdy wzá ſpłynieniem krwie w pechyrz / mocz nie może odchodźić / náśienie tego Kopru ieſt rátunkiem / wźiawßy go łot / Pietruſczánego náśienia / polney Márchwie / Práßego gniazdá náśienia / Piołynu / Styraku rumiennego / náśienia Málonowego obłupionego / liśćiecżkow co namłodßych z ſerdußek Rzotkwie ſuchych / káżdego po puł łośiu: z tego wßytkiego co namielßy proch vczyniwßy / dáwáć po łośie / ábo po puł tory ćwierći łotá / z mlekiem oślim / ábo z woda w ktoreyby było wárzone korzenie tego Kopru y Szpárągowe / o co ſnadniey / ile v nas niźli o mleko ośle.

Item. Toż też lekárſtwo roſpráwia krew w żołądku zśiádłą / ábo ná ktorymkolwiek innym mieyſcu / bądź z potłuczenia / álbo z bićia / bądź z iákiey inney przyczyny.

Moczu kto nie może puſczáć / temu ieść dáwáć Kopr Włoſki z Fiołkowym korzeniem: tákże y w trunku / też dáwáć mu we dnie y w nocy / kiedy ſpáć ma iść po piáciu ábo ßeściu łyżek Włoſkiego Kopru wodki pić.

Mieśięczna pobudźa. Chorobę mieśięczną pániom poruſza y wywodźi náśienie Kopru Włoſkiego z białym winem / poránu y ná noc piiác.

Pechyrzu ocwi. W pechyrzu boleśći vśmierzá / ktore by wáia podczás z ćießkim puſczániem moczu / Kopr włoſki / Opich / Rutá / ſerdußká w Rzotkwiáney náći / Poley / kázego po gárśći wźiawßy: Pieprzu łot / źiołá pośiekáć drobno / Pieprz z hruba przetłuc: ná to wßyſtko nálać trzy kwarty wody ſłudźienney / á kwartę winá dobrego białego y do wywrzenia trzećiej cześći wárzyć / á gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y one źiołá mocno wyżać. Do tego przyłożyć ßeść łotow białego Cukru / y powtore przywárzywßy przecedźić / á choremu po ßeść ábo śiedm łyżek / poránu y ná noc przez cáły tydźień pić dáwáć.

Item. Ábo tym ſpoſobem / wźiąć wierzchołkow ábo okołkow tego Kopru y z korzeniem / po rowney dobrey cześći: to w wodźie ábo w winie wárzyć / á po ośmiu łyżek dáwáć náczczo y ná noc pić.

Item. Albo też ták / wźiąć korzenia tego to Kopru dwie gárśći / korzenia Gromowego / co drudzy Szpáráłkiem zowią / korzenia Pietruſczánego / Biedrzencu białego korzenia / Łámi kámieniá / káżdego po gárśći: to weſpoł wárzyć we dwu kwartách wody / w trzećiey winá / do wywrzenia trzećiey cześći. Do tego włożyć z oſm łotow Kánaru cudnego / y to choremu przez dźiewięć dni pić dáwáć ćiepło náczczo / po kwáterce / ábo mniey.

Pechyrzcowym woßelákim niedoſiątkom y dolegliwośćiom pechyrzá / wźiąć ze dwie gárśći korzenia Włoſkiego Kopru / Pietruſczánego korzenia gárść / Cukru biale-

pu / naczczo po łyżce dawać / przez dni kilká.

płucom. Wątrobie

Toż płucom / y

Wątrobie / gdżieby táka wáde w sobie miały / iest osobliwym rátunkiem.

żołądkowi.

Temuż żołądkowi ziębiącemu / y pokármow zátrzymáć niemogącemu / iest lekárstwem. Nasienie Włoskiego Kopru / wźiawszy dwá loty miálko vtártego / y zá czynić z sześćia lotow miodu odbymowánego / á táko orzech Włoski káżdego poránku vżywáć.

Item.

Sytá też miodowa náczczo vżywána / toż czyni.

Item.

Żołądkowi nietrawiącemu y mdłemu / ćwierć ábo pułtory od lotá / prochu nasienia też Kopru z winem białym po ránu náczczo dáwáć / bywa osobliwy rátunkiem / bo go do trawienia przyśtosuie przyśwodzi.

mleká obśitość mámkom dáie.

Pániom / piersiámi dźiatki swe kármiące / ábo y mámkom obśitość mleká dáie / liśćie źielone w winie białym wárzone / to wino piiąc. Też świeżo źielony w mleku wárząc á piiąc / toż czyni. Korzeń tákże tego Kopru w potrawách káżdych / y w trunkách vżywány / wielka obśitość dáie mleká. Ábo też ták vczynić.

Item.

Wźiáć nasienia Kopru Włoskiego puł lotá / nasienia Łoczygowego / Pietruszczánego / swoyskiego Kopru nasienia. Hányżu po ćwierći lotá. To miálko vtłukszy / po ćwierći ábo troche wiecey / z białym winem dáwáć / ćiepło káżdego dniá náczczo pić.

Item.

Tegoż nasienia z polewkámi / z grámátkámi vżywáiąc / toż czyni. Tákże sok z tego Kopru z miodem piiąc.

Item.

Jeszcze tym wiecey y názbyt mleká mámkom w piersiách mnoży / wárząc Kopru Włoskiego korzeń w wodźie iecznieniá przyprażonego / á potym młodego maślá do tey przecedzoney wody włożyć / y znowu przywárzyć / á po kwáterce też pić.

Item.

W winie ábo w piwie świeży moczony / y vstáwicznie miáśto pospolitego trunku vżywány / toż czyni.

Ledźwiom.

Nyrkom boleiącym.

Kámieniu.

Ledźwiō. Nyrkom. Kámieniu. Przychrzowi.

Przychrzowi.

Mechyrzowym niedośtátkom / nasienie Kopru Włoskiego po łoćie / ábo po pułtoru z białym winem piiąc / iest lekárstwem.

Wątrobie zámuloney.

Wątrobie zámuloney / y wßelákim iey dolegliwośćiom / iest vżyteczny korzeń y z nápoły dośrzałym nasieniem Włoskiego Kopru / iákimkolwiek obyczáiem vżywáiąc / ábowiem otwiera zámulenia.

Nyrkom zámulonym

Nyrkom zámulonym / tákże iest lekárstwem / wźiawszy korzenia iego y Pietruszczánego po gárści / korzenia Kozikowego / Hebdowego / po dwá loty / nasienia Kopru Włoskiego / Anyżu po łoćie : Korzenie posiekáć / nasienia przetłuc / náto nálać trzy kwarty winá białego / ábo miodowey syty / wodki z kwiećia Hebdowego pulgárncá / á dobrze wierzch naczynia zálepiwszy / w kotle wrzącego vkropu przez cztery godźiny vstáwicznie wárzyć. A gdy powoli przechłodnie / przecedźić y przydáć białego cukru z ćwierć funtá / z tego káżdy poránek y ná noc / dáwáć ćiepło choremu pić / po ośmi / ábo dźiewiáći łyżek. To ábowiem wychedaża nyrki y przechody moczu.

Item. Mechyrzowi.

Mechyrz wychedaża ze ßlámowátości moczem wywodząc / piásek y kał.

Ledźwiom Krzyżom.

Biodr y ledźw boleśći vkłáda.

Krzyżow bolenie tákże vśmierza / zátkánie y zámulenia z nich wyprozniáiąc.

Wątrobie závrzedźiáley.

Bolenie / y závrzedźiáłośći wątroby / iest lekárstwem osobliwym sok tego Kopru odbymowány y podstáły / ábo kláryfikowány / piiąc go po cztery łyżki / po ránu y ná noc.

Puchlinie

Puchliné lekko wywodźi / vżywáiąc Kopru Włoskiego źielonego. Tákże piiąc nasienie iego z białym winem stárym. Też wino wodka tegoż Włoskiego Kopru rostwárzáiąc y piiąc / trawi puchlinę.

Scyátyce. Kámień.

Bolom w biodrách iest rátunkiem.

Kámień krßy y moczem wywodźi / korzeń tego Kopru wárząc y piiąc.

Wietrznośći żołądku y wkißkách.

Wietrznośći wżołądku rospadza nasienie Kopru Włoskiego piiąc z winem / ábo sámego tylko vżywáiąc. Tákże y w kißkách wiátry záwárte pędźi.

Nyrkom.

Nyrkom boleiącym rátunek czyni / wźiawszy nasienia tego Kopru trzy loty / Pietruszczánego dwá loty / Pieprzu lot. To miálko vtłukszy / po ćwierći lotá / ná raz vżywáć z woda korzenia tegoż Kopru wárzonego.

Item.

Toż też czyni sok z korzenia Kopru Włoskiego świeżo wyprászowány / piiąc go po śześći łyżek ze dwiemá winá białego dobrego. Tákże korzenia też Kopru w polewkách ábo y z mięsem miáśto Pietrußki wárzone / y z inymi potrawámi vżywány / wychedaża nyrki zámulenia flágmistego.

Item.

Ná toż bolenie nyrek / okolki w wodźie wárzone Kopru Włoskiego / á po ośmi / ábo dźiewiáći łyżek / káżdego dniá po ránu y ná noc piiąc / iest lekárstwem.

Miesiącney.

Toż też mieśięczna chorobe białymgłowam pobudza / zástánowiona.

Nyrkom závrzedźiáłym.

Nyrkom závrzedźiáłym iest rátunkiem wźiawszy Kopru Włoskiego źielonego liśćia / Pietruszczánego liśćia / Piołynu po dobrey części káżdego zárowno. Towe społ w możdźerzu vtłuc / sok wyżać / y przewárzyć go troche odbymuiąc co na-

wespoł vtłukszy / po puł łyszki na raz tego brać / z grzanka białego chlebá / w winie ábo w málmázyey zmaczáneyzá to porániu y ná noc káżdego dniá czynić. Záchowuie ábowiem przy czerstwości ludźie stáre / y iákoby ie odmładza.

Moczu omocháp. ym

Puchlinę z moczem y z łoną białogłowskiego wywodźi / w winie korzeń tego Kopru wárzac / á poránu y ná noc / po dobrym trunku ciepło piiac. Też korzenie Kopru Włoskiego do káżdego trunku kłáść dobrze tákim chorym.

Mocznie zátrzymániu.

Tym ktorzy moczu zátrzymáć nie mogą / wźiáć korzonek tego kopru. Grochu Ptáßego ábo Gesiego roscżke / to vtluc y z winem dáć pić / zástánawia mocz.

Lamániu w członkách.

Lamánie w członkách y w stáwiech vśmierza / wźiawßy nasienia Kopru Włoskiego łot / Jálowcowych iáderek / Pieprzu po dźiewiáći ziarn / to wespoł miálko vtrzeć / y z tárego miodu chedogiego z puł trzeciá łotá zmießáć / y z winem dobrym dáć wypić / pocac sie potym.

Łupiezom y páprzyskom w głowie.

Łupież / y

Páprzyská z głowy wychedaża nasienie Kopru Włoskiego miálko vtárte / á w winie záczynione / nácieráiąc iáko máścia / głowę. Toż ług czyni w ktorymby to nasienie było wárzone / głowę nim przemywáiąc.

párchom y innym strupom.

Párchy / y

Wßelákie ine strupy ná głowie leczy / nasienie tego Kopru w winie wárzone / tym często á żadnym inym ługiem áni wodą / przemywáiąc głowę.

Item.

Też toż czyni nasienie Kopru tego z siárká żywa ábo surowa á z sáletrą zárowno káżdego co namieley vtárßy / z winem zmießáć / á tym ná noc głowę nácieráć / záś po ráni przerzeczonym winem przemywáć. Doświádczone lekárstwo y od siárożytnych ludźi vżywáne.

Spik y sadzet leczy w gorączkách.

Spánie zbytnie w wielkich á srogich gorączkách y w innych chorobách odeymuie sok świeży z korzenia Kopru Włoskiego wyżęty / á w nos strzekány. Abo też w occie toż korzenie wárzac / á chuste ábo gębkę maczáć / y pod nosem spiącemu trzymáć.

Szalonym od rozumu odchodzącym.

Száleiącym y od rozumu odstępuiącym / przypada podczás spik ná nie że sie ich dobudźić trudno. Te potrzebá tym sposobem budźić. Wźiáć soku świeżowyćiągnionego tegoż Kopru / pięć łotow / octu winnego co naiádowitßego / w ktorym by był orzech Mußkatowy wárzony / trzy łoty / to pomießáć. Potym gębkę namoczyć w Jsopowey wodce / y wyżáć ią co nalepiey / znowu ią w tym przerzeczonym occie zmáczáć / y w nozdrze choremu wetkáć. Záraz ocknie ze snu naglebßego.

Bolenie głowy ćießkie oddala / korzeń Włoskiego Kopru bądź świeży / ábo suchy / wárzac go z máką ieczmienną / á ná czoło ciepło plástruiąc.

Wzroku ćiemnemu y słábemu

Ciemnemu wzroku / sok ze świeżego korzenia Włoskiego Kopru klárysikowány / iest wielkim y doświádczonym lekárstwem / wźiawßy go ze dwie łyszce / á miodu iedne / puszczáiąc tego w oczy przyná mniey dwá kroć przez dźień / poránu y ná noc / po trzy ábo cztery kropki.

Item.

Item, Wźiáć soku ze świeżego korzenia tego Kopru z ośm łyżek / soku z ogrodney Ruty / soku Piołynowego / miodu tárego / moczu od chłopięciá zdrowego / y nie pokálánego / winá białego stárego á przednie dobrego / káżdego po cztery łyßki / Aleopátyku co nachedoßego miálko vtártego puł łotá. To wßytko wespoł pomießawßy / wárzyć ná wolnym ogniu węgliśtym / áż zgęśtnieie iáko miod / vstáwicznie wierzbowym ßpatlem mießáiąc. To chować w miedźiánym ábo w mośiądzowym naczynniu / w ktorym / nietylko w cáley swey mocy może bydź záchowána / ále też co dźień lepßa. Tey máści po troße w oczy z ráná y ná noc puszczáć / ábo y pomázowáć. Nietylko mdły y słáby wzrok posila / ále też zá czásem zasłony z nich zgánia / ábo y wrzedźieniczki / ktore pod czás ná białym / pod czás ná źrzenicy zásiadáią.

Item. Wodką.

Jne bárzo kosztowne mázánie / ábo wodká oczom ćiemnym / tákże zdrowym do záchowánia wzroku. Ná końcu Mieśiącá Lipcá / ábo ná początku Sierpniá kiedy iuż Kopr Włoski w kłosze / ábo w kłoßźie dośćć miąßße wyrośćie / y w kwitnieniu zupełnym ieśt / zerznąć go co namiąßßeyßy we wtorym członku od źiemie ábo od korzenia / á zerznąć go rowno / żeby żadney rysy áni roszczepienia nie było / záczym drzeń ktory w nim ieśt biały / chedogo drotem z niego wyiąć áż do korzenia / tylko żeby nie był przez roszczepiony / y ná pełnić go / miálko vtłuczonym białym cukrem lodowátym / wierzch woskiem co nalepiey zálepić / y skoreczką z wierzchu obwiązáć / żeby żadna wilgotność tám áni deszcz nie doßedł / y ták przez cáły tydźień tego zániechać / áż sie w tym czásie sok z korzenia tego Kopru ziednoczy z cukrem / y w wodność sie przemieni. Potym / dniá dźiewiątego subtelnym ßydłem przepchnąć on przez / tylko obyczáynie / żeby sie nie roszczepił / y wytoczyć z niego wilgotność ona bárzo iásna y przezrzoczyśtá / w ßkláne naczynie náchyliwßy onego przez dźień puszczáć. A ktoby cukru lodowátego

go z ßeść łotow: to w konwi ábo w gárncu dobrze zálepić/á w kotle vkropu wrzącego wárzyć/ przez cztery godźiny: á z tego po kielißku miernym/ poki ſławá/ káżdy poránek ćiepło pić.

Krimmen Kolice. Morzeniu ábo kolce ze zbytnych wilgotnośći/ trunek bárzo z Kopru Włoſkiego osobliwy/ wźiáć korzenia tego Kopru cztery vncie/ to ieſt/ ośm łotow/ Pietruſczánego korzenia cztery łoty/ naſienia tego Kopru cztery łoty/ Hányżu/ Kopru polnego/ Pietruſczánego naſienia/ po dwu łotow/ Chrzanu cztery łoty/ korzenie drobno pokráiawßy z inymi rzeczámi/ wlać ná to pułgárncá winá/ á kwartę wody wárzyć/ do wywrzenia trzećiey cześći/ y te° po dźieśiáciu łyżek dwákroć przez dźień choremu pić dáwáć. Gdźieby też kto chćiał mieć ten trunek purguiacy/ tylko ſpułtorá łotá ſámych liſtkow Seneſowych chedogo z łobożia obránych przydáć/ Cynámonu drobno polamánego pułćwierći łotu: y ná to wßyſtko nálać przerzeczonego trunku dźieśieć łotow ábo łyżek co nagoretßego/ y poſtáwić przez noc ná ćiepłym mieyſcu/ názáiutrz ráno przecedźić/ y wyżać mocno/ á ćiepło choremu dáć wypić/ z pięć godźin przed obiádem.

Koń ſkiemu morzyſku. Koń gdy ma morzyſko/ ábo bole wewnątrz/ Kopru Włoſkiego naſienia zeczstery łoty miáłko vtłuczonego/ z kwartą winá ćiepłego/ wlać mu w gębę/ y ná kryć go dobrze żeby ſie co nabárźiey pocił.

Feb: káżdegodźiennowey. Febre káżdegodniowa leczy/ vżywáiąc látoroſłek młodych w pokármiech wárzonych. Tákże korzenia iego w wodźie wárzonego Cukrem oſłodźiwßy/ dáwáć choremu ieść/ á iuchę przy iedzeniu miáſto innego trunku pić. Ábo też ták/ Wźiáć korzenia tego Kopru dwá łoty/ Bieduźeńcowego/ Pietruſczánego po łoćie/ Hányżu/ Kopru ſwoyſkiego naſienia po puł łotá/ Cukru łot ábo ßeść. To wárzyć w gárcu wody/ że ná dwá pálcá vwre/ to miáſto poſpolitego trunku dáwáć pić/ á innego nic.

Item. Feb: nieſtáteczney Też Febrách nieſtáteczných y w nieuſtáwicznych trzećiaczkách/ vżywáć tego źiela y korzenia z pokármy dobrze/ tákże y w lekárſtwách.

Item. Wodá też do picia poſpolitego táka ieſt im bárzo zdrowa/ á ile tego dniá/ ktorego przypáda. W iny dźień wolnieyßy winá dáwáć im po trunku/ roſtwarzáiąc go ta woda/ ktora ták ma bydź gotowána: Dwá łoty wźiáć korzenia Kopru Włoſkiego/ naſienia iego/ y Kopru ogrodnego tákże naſienia/ po puł łotá/ korzenia Pietruſczánego/ Cynámonu po łoćie/ Cukru białego ßeść łotow: Ná to wßyſtko nálać garniec wody ſtokowey/ y zálepić/ á przez cztery godźiny wárzyć w kotle vkropu wrzącego: potym przecedźiwßy vżywáć.

Feb: trzećiacce. Trzećiącce dwoiſtey/ ábo ſowitey/ ktora trzećiego dniá dwákroć przypáda/ ábo też co dźień/ ieno pierwßego dniá ſrosßa/ ábo też lekßa/ drugiego lżeyßa/ ábo ćieżßa: to lekárſtwo bárzo ieſt vżyteczne/ dwákroć káżdeg tegodniá biorąc: Wźiáć ſoku przewárzonego y odßymowánego zßeść ábo ſiedm łyżek/ w ktorym Mánny Kálábriyſkiey co naświeżßey dwá łoty rozetrzeć/ y dáć ze cztery godźiny przed obiádem choremu wypić.

Feb: flágmiſtey abo káżdego dniá. Febrze flágmiſtey/ ktora poſpolićie káżdego dniá trapi/ ieſt lekárſtwem/ ſok Kopru Włoſkiego łubek y z ſokiem z Iwieſinoſkowym/ y z Pietruſczánym/ káżdego po puł łubká: to weſpoł wárzyć do zgeſczenia ſyropu/ ábo lektwarzu: potym po łyżce tego z winem białym pić co náćiepley: A to náczczo/ pocić ſie co nalepiey potym.

Feb: quartannie gwárta cze. Quártánnie tákże ieſt lekárſtwem/ wźiawßy tego Kopru korzenia garść/ Piołynu nágorách roſnącego/ puł gárści/ to w pułtoru kwart winá wárzyć/ do wywrzenia trzećiey cześći: do tego ze trzy łyßki miodku Rożánego przydáć. A gdy chory poſobie pobáczy żeby go iuż miáłá nádchodźić/ nie ma leżeć/ ále ſie y tám y ſám przechodźić/ wźiawßy tego lekárſtwá z łyßkeábo z ośm: A gdźie źimnicá iuż nádidźie/ położyć ſie y dobrze nákryć/ żeby ſie mogł co nalepiey zápocić/ to raz y kilká vczyniwßy/ przepádnie kwártánná.

Feb: wßelákim. Wßelákim febrom ieſt oſobliwym lekárſtwem ten trunek: wźiáć dwá łoty korzenia Kopru Włoſkiego/ Cynámonu pułtory ćwierći łotá/ Cukru białego ośm łotow: to weſpoł w konwi dobrze obwárowáney/ trzy godźiny w kotle vkropu wrzącego wárzyć/ potym przez ſukienny płát przecedźić/ y po ośmiu/ ábo dźiewiąciu łyżek tego káżdego dniá/ poránu y ná noc vżywáć.

vſzknionym od gádźiny. Vſzknionym od gádźiny/ y od niedźwiatká/ proch z naſienia Kopru Włoſkiego z winem białym dobrym/ piiąc po ćwierći ábo po pułtory od łotá/ ieſt rátunkiem.

Po Venuſá potężnie czyni. Tegoż tÿ ſpoſobem vżywáiąc/ czyni potężne do ſkutku małżeńſkieg/ ábo do Venuſá. Tákże korzenie y liśćie tego Kopru/ z potrawámi vżywáne/ toż czym.

Stáre ochrſtwia. Stárÿ y w lećiech podeſtÿ ludźiom ieſt niemálÿ poſiłkiē y rátunkiē/ w ich mdłych ſiłách: wźiáwßy kopru Włoſkieg naſienia ze dwá łoty/ Myrobálanow/ ktore zowią Chebuli/ koſtki ábo pecki z nich wyiawßy łot/ Cukru białego trzy łoty: to miáłko

weſpoł

Krew z oczu z vderzenia spadza.

szey / á potym w oczy puszczać.

Sok klarowny Korzu Włoskiego / z Aleopátykiem / á z trocha Kamphory miálko vtártey / krew z oczu spadzą z vderzenia / puszczáiąc po kropce ábo po trzy w oczy tey wodki.

Ogompły nącym. Swierzbiącym. Cmiącym

Płynącym oczom /
Swierzbiącym / y
Gryzienie w nich vśmierza / korzeń Korzu Włoskiego / Rutá ogrodna / Kmin kramny / Bobki y Roża / po rowney części / w winie białym wárząc / do połowice / á tym raz y cztery przez dzień oczy wymywáć. Abowiem wilgotności zbyteczney iádowite w nich trawi.

Item.

Toż czyni korzenie tegoż Korzu z wodą y z oliwą po rowney części wárząc / áż do wywrzenia wody: potym co nayprędzey przez chustę chędogo wyżąć: á tym oczy pomázowáć. Płynienie oczu zástánawia.

Plány z oczu zgánia

Smázy ábo plány ná oczách zgánia y trawi / korzeń korzu Włoskiego wárzony w Fiołkowey wodce / nákrywszy zwierzchu miedźiáną miednicą / á wodę tę ktorą się ná miednicy z páry onego wárzenia sádzić będzie / w naczynie szkláne zbierać / á do potrzeby chowáć / często przez dzień puszczáiąc tego po kropce / ábo trzech w oczy

Zasánku y zárćiu w oczách.

Gdy kto ma zárćie w oczu y ćmienie / sok tego Korzu przechędożony / z Aleopátykiem / w náczyniu miedźiánym vmieszawszy / przez trzy dni dáć mu w onym naczyniu stáć: potym w oczy ćmiące po kropce ábo trzech puszczáć: doświádczona. Abo soku przechędożonego Włoskiego Korzu / wźiáć ze dwie łyżce kámieniá / ktory zowią *Calaminarem*, to wespoł vmieszawszy / w oczy puszczáć / raz y cztery przez dzień.

Smázom białym ná oczách.

Smázy wszelákie białe ná oczách / ktore wzrok zástániáia y ćmią / sok tego to Korzu z moczem pácholęcią zdrowego y niepokálánego / w miedźiánym naczyniu do połowice wárzony / y w oczy często przez dzień puszczány.

Żołtości ná oczách.

Żołtość z oczu spadza / sok wyżęty z korzenia Korzu Włoskiego / á w oczy puszczány. Toż czyni korzeń tegoż Korzu z okolkámi / ábo z wierzchołkámi ziela swego wárzony / páre w oczy puszczáiąc z tego.

Oczom tarnieiącym y w ślup idącym

O czom poczynáiącym tarnieieć ábo drewnieieć / á iáko drudzy mowią w ślup iść / sok Korzu Włoskiego z oliwą stárą / á miodu iárzecego / co naświesszego / y nacudnieyszego / po rowney części wźiawszy / tym oczy pomázowáć.

Wzrok zachowywa y posila.

Oczy posila y wzrok w cále zachowywa / násienie Korzu Włoskiego / káżdy poránek żuchąiąc długi / á páre z vst po rece w oczy puszczáiąc: á potym onymże miálko z żuchánym oczy pomázuiąc. Jeszcze snadniey y lepiey / gdżieby ieden drugiemu to czynił: zwłaszcza ktoryby nie miał zapáchu z vst smrodliwego.

Zapách z vst wdżięczny podáie.

Zapách w dżięczny z vst dáie.

Dżiesłá chędoży.

Dżiesłá wychędaża.

Żeby białe czyni.

Żeby białe czyni / násienie wieczor y poránu káżdego dniá żucháiąc.

Śleponocnym.

Ktoryż po zachodzie słońcá y w nocy przy świecy nie mogą nic widźieć / tym dobrze wárzyć w wodzie ziele Włoskiego Korzu / y z násieniem iego / á te pare w oczy z wieczorá y poránu puszczáć.

Wzrok ostrzy.

Też sámego násienia záwsze po obiedzie y wieczerzy vżywáiąc / wzrok ostry y bystry czyni / bo páry z żołądká do głowy idące / tłumi y bronią im dochodźić do oczu

Biegunce z zápsowánia żołądká.

Biegunki z osłábiáłości żołądká zástánawia násienie / vżywáiąc go potrosze. (*Plin.*)

Kolice ábo dárćiu w kiszkách.

Kolkę / ábo
Gryzawki y Dárćie w kiszkách vśmierza / wárząc go / á te inche piiąc. (*Plin.*)

Pokurczonym.

Pokurczonym / korzeń Korzu Włoskiego w winie wárzyć / á pić iest lekárstwem.

Nápuchłym z przymiotem.

Mieyscom nápuchłym z przymiotem ognistym / liście tego Korzu w occie wárząc / á przykłádáiąc. [*Plin.*] Ábo też z korzenia iego / á z woszku / plástrowánie czyniąc. Tenże

Członkom wstydliwym przyiemny

Członkom wstydliwym oboiey płci / bárzo iest przyiemny / korzeń w winie wárząc / tym ie nápárzáiąc. *Item*, Tenże / z oliwą rośćieráiąc y námázuiąc.

Zásinieniu.

Zásinieniu / korzeń rozgania z woskiem plástrowány.

Słonogiem strutym.

Tym ktoryby słonogá wypili / ták korzeń iáko násienie z winem pić dobrze.

Puchlinie

Puchlinę z ciáłá wywodźi / ktora zbytnich wilgotności żimnych flágmistych pochodźi / wźiawszy korzenia Sosnki miáłko vtártego / páluchow ktore *Hermodactylos* zowią / káżdego po ćwierći łotá: to wespoł w soku Korzu Włoskiego wárzyć / á przecedźiwszy náczczo dáwáć pić. Tákże ná noc / ieno nie z obiadkánim żołądká. [*Plat.*]

Páwloce ná oczách.

Zástone z oczu spadza niezástárzáłe.

Swierzbieniu oczu / wźiáć Korzu tego násienia trzy loty. Kárdámonu dwá łotá / Kubeb łot / liśćia Szałwiowego łot / Cynámonu trzy loty / Gányżu pułtorá łotá Muszkatowego kwiátu dwá loty Kminu czarnego / to iest Czárnuchy ogrodney y pachniącey násienia łot / *Species Diambre* puł łotá: to wespoł co namieley vtrzeć / y káżdy wieczor y poránek ná grzance przypieczoney / w málmázyey / ábo w dobrym winie pierwey omaczáney co ćwierć

lodowátego mieć nie mogł / tedy miodem chedogim białym / ſáma pátoká napełnić Toż vczyni táko y cukier lodowáty

Item. Wodká. A gdżieby też chćiał kto te przerzeczona wodke mieć mocnieyßą y potężnieyßą / tedy Koperwaſeru Rzymſkiego białego ſubtelniuchno vtártego trzećia część ćwierći łotá ℈i. do cukru ábo w miod przymießáć. Táka wodká zaſłony y wrzodżienicená oczách trawi / y wzrok iáſny czyni. Ale wodke potrzebá w miedźiánym naczyniu chować do potrzeby / ktorey / tákże przerzeczonym ſpoſobem / vżywać.

Item. *Jtem*, Oczom ćiemnym y wzroku ſłábego lekárſtwo. Wźiáć okołkow z liśćiem Kopru Włoſkiego dwie gárśći / Ruty ogrodney / Swieczek po gárśći. To w wodźie weſpoł wárzyć / á z onego páre ćiepła w oczy puſczáć / czeſtokroć powtarzáiąc.

Item. Przećiwko temuż wodká bárzo potrzebna y koſztowna. Wźiáć ſoku ze świeżego kwiećia Włoſkiego Kopru ßeść łotow Bálſamu dyſtyllowánego / ktory *Antybalſamum* ini zowią / trzy ćwierći łotá / kámienná przyprawnego / ktory Cálámináris zowią / to ieſt / ćwierć łotá. To vmießawßy / w oczy po kropce / po cztery kroć przez dzień.

Item. *Jtem*. Jne mázánie do poſilenia wzroku. Wźiáć ſoku Kopru Włoſkiego klarownego / oliwy co naſtárßey / miodu po dwá loty. To w naczyniu miedźiánym chować / á razy cztery przez dzień po kropce ábo po dwie w oczy puſczáć.

Drudzy tylko z miodem mießáią ten ſok / y w oczy po kropek dwu ábo trzech puſczáią / ile ſtárym ludźiom.

Item. *Jtem*, Wźiáć świeżozielonego Kopru Włoſkiego gárść ábo dwie / á włożywßy go w nowy polewány gárniec dżdżowey wody náń nálać / y przez kilká dni dáć mu mokнąć / potym wyiąwßy Kopr / wodę do wymywánią oczu y po kropli / ábo trzech / w nie puſczániá / chować.

Item. *Jtem*, Wźiáć ſoku tego Kopru kláryfikowáneg y przeźroczyſtego łotow dwánaśćie / Miodu tárego co nachedożßego cztery loty / do tego przyłożyć trzy ábo cztery dukaty złotá Węgierzkiego przedniego / żeby weſpoł to wrzálo w naczyniu miedźiánym / ábo miáſto dukatow / bitego złotá przedniego ze dwánaśćie liſtow. To gdy do połowice wywre / w ßkláney bánce chować / bárzo oſobliwe mázánie do oczu / ktorego przerzeczonym ſpoſobem vżywáć.

Item. Jeſcze koſztownieyßa ná toż / tym ſpoſobem bywá czyniona wodká. Wźiáć co namłodßych wierzchołkow / ábo okołkow Kopru Włoſkiego / niżli pocznie kwitnáć y z liśćiem ſoku pełnym / ile kto chce: nápełnić tym ßklenice / żeby iey czwárta część była próżna. Druga táko ßklenice próżna wywroć ná one pierwßa żeby tey wierzch w one pierwßa wßedł / y zálepić co nalepiey / żeby párá by namniey nie wychodźiłá / y poſtáwić to w máćłochu / żeby ná to ſłońce biło południeyße. Záczym w kilku godźin / náydźie ſie ná ſpodku wodká / ktora z pilnośćia w ßkláney bánce chować do potrzeby oczney. Abowiem bárzo

Oczom ćiemnym /

Oczom płynacym ieſt vżyteczna / wyſußáiąc wilgotnośći z nich zbytnie. Item. Oczom płynacym Item.

Item, Oczy ćiemne poſila y byſtre czyni. Wźiáć ſoku Kopru Włoſkiego / Celidoniowego kláryfikowánych przez ſukienne płáty / po łyſcze / ábo ile ſie podoba / mleká białogłowſkiego chłopię karmiącey / trzy łyßki / Aloepátyku miáłko vtártego trzećia część ćwierći łotá / ßáfránu co záważy dźieśieć ziarn ieczmieńſich zmießay. Tá wodká / nietylko ćiemne oczy iáſnymi czyni / ále y wrzodżienice ná nich / ábo ine łuſki ſpadza.

Item. Kośániu świerzbieniu w oczách. *Jtem*, Sok Kopru Włoſkiego kláryfikowány / przez dwádźieśćiá dni ná ſłońcu w naczyniu miedźiánym wyſmážony / oczy tym pomážowáne / ćiemność ich oddala / kośámie y świerzbienie ich odgánia.

Item. *Jtem*, Dwie części ſoku Kopru Włoſkiego / á iedną Koßyſczkowego / w oczy puſczáiąc byſtry wzrok czyni. Ábo chuſteczke w tym máczáiąc / ná oczy przykłáđáć.

tem. Sok z korzenia Kopru Włoſkiego kláryfikowány / z rowna częśćia miodu co nachedoßego: to do zgeſczenia ná wolnym ogniu wárzyć / á potym w miedźiánym naczyniu chować: oczy ćiemne iáſnieyße czyni / y wzrok oſtrzy / trocha mleká białogowſkiego roſtworzywßy w oczy puſczáć kilkákroć przez dzień. Toż też czym korzeń tegoż Kopru wárzony w wodźie / częſto nia oczy wymywáiąc.

Item. Wrzedźienicom ná oku. Máść ná toż / tákże

Máiącym ná białym w oko kroſty / ábo wrzedźienice: wźiáć ſoku Włoſkiego Kopru / żołći kuropátwiey / miodu tárzecego po rowney części: to co nalepiey vmießawßy / przez dwádźieśćiá dni ná ſłońcu dáć temu ſtáć / potym w oczy puſczáć po kilkákroć przez dzień. A gdżieby kto chćiał to lekárſtwo oſtrzeyße / żeby płány y zaſłony zwierzchnie ná oczu zegnało y ſtrawiło / tedy przywźiáć żołći kuropátwiey we dwoyna ſob / y dyſtyllowánego Bálſamu / ktory *Antybalſamum* mámią / á oliwy co naſtárßey potroße / y temu dáć ſtáć ná ſłońcu / iáko ſie powiedźiáło wyż-

ßey / á

To kolce zwłaſcza z wietrznośći / ieſt rá-
tunkiem nie podłym.

Item. *Item*, Ná toż weźmi Kopru Włoſkiego 2. gárśći/otrab/owſá/y proſá/ po gárśći: to weſpoł ná panwi ábo w gárncu vpráżyć / y ná żywot co naćiepley przykłádáć.

Krzyżow y łedźwi bolenia. W krzyżách y w łedźwiách boleniu / wźiąć źiela Włoſkiego Kopru/ Opichu źiela/po piąćiu gárśći: to drobno vśiekáć/ naśienia Kopru ſwoyſkiego przeźrotowá nego dwie gárśći/oleiu Rumienkowego/ Máśtykowego /łoiu wołowego po piąćiu łotách : łoy z oleykámi przerzeczonymi roſpuśćić ná ogniu/ potym wſypáć do tego źiela/y z naśieniem ſwoyſkiego Kopru ſmáżyć/á co nagorącey ná krzyże y ná łedź wi miedzy dwiemá chuſtámi rozwiotßy / przykłádáć. A gdy przechłodnie / znowu dobrze zágrzáć / á przykłádáć. To przez trzy dni poządnie czyniąc / doświádczo ne lekárſtwo.

Mieśięczno wzbudza. Pániom mieśięczna chorobe przyro dzona wywodźi/ wárząc Kopr Włoſki ze wßyſtkim w wodźie / á párę leykiem w o twor łoná puſczáiąc.

Moßnom opuchłym Moßnom opuchłym/ieſt lekárſtwem/ Kopru Włoſkiego proch z ſyta miodowa ábo z pitym miodem / á z ſmalcem ledźiá kim záczyniony/y ćiepło plaſtrowány/czy niąc to dwákroć przez dźień.

Item. Toż czyni korzeń tego Kopru miáłko vtárty / á z winem / y z oliwą wárzony / y przykłádány.

Item. Wſtydliwy członek mężki / ſpuchły/ o brázony/y boleiący/ korzeń Kopru Wło ſkiego w winie wárząc / párą to nápárzáć dobrze. A do tey iuchy przylać oliwy / y náćierać mieyſcá obrázone/ potym chu ſty w tym mączáć y obwiiáć.

Żołtey niemocy. Żołta niemoc tym ſpoſobem ſpadza / w wodźie Kopr ten ze wßyſtkim wárzyć / y w ſuchey wánnie przy tym ſie pośić / bo zbyenie pot wywodźi.

Obćiężliwośći członkow. Też tenże pot obćiężliwość wßyſtkich członkow oddala.

Sczmienie/ y

Świerzbienie wßyſtkiego ćiáłá odey muie/Kopr Włoſki/ze wßyſtkim w ćieká cey wodźie wárzyć / do tego Sáletry pul torá funtá/Siárki funt vtłuczonych przy dawßy/ w tey wodźie raz y kilká ſie ka páć.

Podágrze/ Podágrze/

Chyrágrze/ Chyrágrze/

Artretyce. Łamániu y boleniu w ſtáwách y człon kách / wźiąć naśienia Kopru Włoſkiego miáłko vtártego/máki ięczmienney. Gliſt niku ábo Korolowego mchu / po rowney cześći: To miáłko vtłuc/ źiołá pokráiáć/ á woda deſczowa záczynić / żeby ná kßtałt máśi było/ y plaſtrować/ ná gorąca po dágrzáć. Ábo wźiąć miáłko vtłuczonego naśienia tegoż Kopru / oſrzodki chlebá rzánego / zárowno káżdego / tyle ileby ſie doſyć zdáło: to co nalepiey vtłuc z wie przowym ſádłem / plaſtrować.

Zaśiniáłość. Záśiniáłość ze krwie náſkoczenia/zá vderzeniem roſpadza/korzeń Kopru Wło ſkiego z woſkiem/á z Terpentyną záczynio ny / że będźie Cerot ábo plaſtr twárdy to ćiepło przykłádáć.

Krew zástánawia. Krew zbytnie z ran płynąca zástánawia / popiołem ze wßyſtkiego źiela tego vczynionym zaſypuiąc.

Ránom záchłym. Ránom ták ćietym iáko y ßtychowym y tłuczonym / y zápuchłym / Kopru Wło ſkiego źiele vtłukßy z octem / ieſt lekárſt wem / przykłádáiąc.

Obrázom ná bźmiáły. Od pśá obrá zo ným. Nápuchłe rázy goi / korzeń tego źie la z oliwą á z winem plaſtrowány.

Rány od pśá záđáne leczy / naśienie á bo korzenie Kopru Włoſkiego z miodem plaſtruiąc.

Vkąśeni od niewiáſty. Od biáłych głow rány kąśáne leczy/ko rzenie tego Kopru / z rowną cześćią Bo bowey máki / á z miodem przykłádáne.

Gruczołom. Gruczoły twárde/ á boleiące otwiera/ Kopru Włoſkiego miáłko vtártego proch w miodowey ſyćie ábo w pitym miedźie wárzony / á potym z wieprzowym ſmal cem vmießány y przykłádány.

pśczołom. Kopr Włoſki pśczołom ieſt bárzo przy iemny/przeto rády ſie około niego báwią/ Kto tedy chce pśczoły zátrzymać/ żeby ſie indźie nie przenioſły / vle nim wewnątrz potrzeć / y garśćke go włożyć / nie vlecą nigdźie.

Kroſtom czerwonym ná twarzy Kroſty czerwone ná twarzy / ścierá/ z liśćiá á ſádłá wieprzowego/ troche Ceru zy/ ábo bielu ołowiánego przydawßy / y máść z tego vczyniwßy / mázać.

Zálogmie niechrobá ctwá w vßách. Chrobáctwo w vßách zálog e morzy y wypadza / ſok z miodem wárzony / á w nie puſczány.

Naśienie Kopru Włoſkiego/

Abo

Cukier ná tym naśienu.

Confectiones Fœniculi. Poſpolićie vbodzy vżywáią ſámego naśienia / bogaczom zydźie ſie Cukier ná nim.

Skutki naśienia

Acz o tym ſie ná wielu mieyſcách wy ßey powiedźiáło/ iednák w oſobliwośći y ná tym mieyſcu niechćieliſmy też tego zá niecháć / ponieważ ma od wßyſtkich leká rzow wielkie zálecenie przećiwko ćiemne mu wzroku/ oczy ábowiem ſtábe pośila.

Ciemne mu wzroku. Tym ktorzy głowe wilgotnośćiámi zbytniemi nápełniona máią/ bárzo ieſt v żyteczne.

Głowie wilgotney Pámięć pośila. Pámięć pośila.

ábo pultorá łotá záważy/ćiepło vżywáć/ godźinę przed obiádem/tákże y przed wieczerzą/ czyniąc to przez cáły miesiąc.

Item. Drugi proßek zaſtone z oczu zganiáiący/ wźiáć kámienia/ ktory zowią *Calaminaris*, Szmáraku/ Ametyſtu/ przyprá-wnych ſwym obyczáiem puł ćwierći łotá oboygá/ pereł ták wiele/ koralow czerwonych przyprawnych też tylo: to co namieley vtárßy/ káżdy wieczor iáko śiemienne źiárno ná raz w oczy puſczáć/ potym w puł godźiny ta wodká ſobie oczy wymywáć.

Wźiąć wodki Rożáney.
Wodki Rućiáney.
Wodki Koprv Włoſkiego.
Wodki Celidoniowey.
Wodki Swieczkowey.
Wodki z Oſtrożek.

Káżdey po puł kwarty/ Kámfory do tego dwá łoty/ Tuciey przepárowáney łot/ Cukru lodowátego łot: to weſpoł z Alembiku w kotle vkropu wrzącego diſtyllowáć/ y tym oczy w puł godźiny po záſypániu wyżßey przerzeczonym prochem wymywáć. To wßyſtko czynić po przepurgowániu ſtáteczným/ głowy álbo y ciáłá wßyſtkiego. Potym y przez kichánie tákowe/ może też głowę czyśćić/ wźiąć Máćierzeyduſki/ Poleiu/ liśćia Oſtroßkowego/ Máieránku po ćwierći ábo po puł ćwierći łotá/ Diámbry źiarn śiedm ábo osm: to co namieley vtrzeć/ á w nozdrzá tym prochem zádmuchać/ wźiawßy go ná raz iáko trzy álbo cztery źiarná pßeniczne záważa.

Ból zębow vśmierza żuchąiąc y máßtykuiąc go miedzy zębámi/ á ſok iego ćiepło w vśćiech trzymáiąc.

Żabom i o łącym.

Kroſty ná ięzyku zásiádłe/ ták ſtárym iáko y dźiateczkom. Tákże

Kroſtom náięzyku y w vśćiech Vſtom zá-wrzedźiáłym.

Vſt záwrzedźiáłość y záp ſowánie leczy/ popioł z korzenia Koprv Włoſkiego z miodem/ iáko máść vczyniony/ tym máżąc.

Vßom chrobáglivym.

W vßách ropiſtych chrobáctwo zágłagle morzy/ ſok tego Koprv z octem ćiepło lány. Tákże

Vßom ropiſtym.

Záwrzedźiáłe y ropiſte vßy wychedáża y goi/ ſok klarowny z miodem w nie puſczány.

Keynberger. Tłuacz wonemu.

Proch Włoſkiego Koprv z ſádłem Cząplim/ czerwone kroſty z twarzy/ ábo trad ſpadza/ náćieráiąc zlekká. Tákże inne ſproſne zmázy.

Pierśiom biákogłowſkim ſpuchłym.

Spuchnienie pierśi biákogłowſkich leczy/ naśienie tego Koprv/ z Márzymiętká á z wieprzowym ſádłem vtłukßy przykłádáć.

Item.

Tákże korzeń tegoż Koprv drobno pokráiány y w wodźie wárzony/ áż práwie do wywrzenia/ y do rozewrzenia korzenia: potym w donicy nowey álbo w możdżerzu rozetrzeć/ y plaſtrowáć pierśi rozgánia/ ábowiem wſczynáne bolączki.

Mlekuzbłtniemu w pierśiách

Zbytnie mleko w pierśiách pániom y mámkom tráci/ ſámo źiele Koprv Włoſkiego wárzone/ á z oleykiem Rumienkowym/ ná pierśi przykłádáne.

Dychawicy. Suchoćiom.

Dycháwicę y ćiężkość tchnienia. Suchoty leczy/ wźiawßy wierzchołkow tego Koprv/ wierzchołkow Koprv ogrodnego/ kwiećia Rumienkowego/ naśienia Fengrekowego/ Lnianego/ Máki Pßeney zobi/ Jęczmienney/ Mieśiwośći z Dátlow/ Fig ſuchych tłuſtych/ káżdego po cztery łoty/ to wßyſtko vtłuc ná proch/ á Dátle y Figi drobno pokráiáć/ w wodźie wárzyć do zmiękczenia/ potym ná pánwi przydawßy prochy przerzeczone/ w wodźie ſtokowey ſmáżyć/ do tego oleyku Rożánego/ y Kwiátkowego/ po cztery dobre łyżki. To ták długo ſmáżyć/ áż zgeſtnieie iáko káßá/ vſtáwnie mießáiąc/ żeby nie przygorzáło. To ná pierśi plaſtrowáć ćiepło. Gdźieby też gorączki nie było/ tedy miáſto Rożáneg̃ y Kwiátkoweg̃ oleyku może Rumienkoweg̃ przydáć z Liliowym.

Bolom ná brzmiáły.

Bokom opuchłym/ lekárſtwem ieſt proch náśienia Koprv Włoſkiego z miodem/ ćiepło plaſtruiąc.

Krew z vſt zbytnią ſtánawia.

Krew vſty zbytnie odchodzącą záwśćiąga/ źiele Koprv Włoſkiego/ vtłukßy z octem winnym rozćzynić y ná pierśi przykłádáć. Ale przytym tegoż źiela w pokármiech y pićiu potrzebá vżywáć.

Żołądkowi boleiącemu.

Żołądkowi boleiącemu/ Koprv Włoſki w oliwie y w winie wárzyć/ áż do ſtrawienia winá/ y tym go oleiem przecedźiwßy y wygniotßy máżáć. A gdźieby do tego oleiu przydał kropłę ábo kilká oleyku z Koprv Włoſkiego diſtyllowánego/ tedy potężniey ſkutki ſwe pokáże.

Item. Woreczki.

Woreczki ná tenże boleiący żołądek/ z naśienia y z wierzchołkámi iego vczynione/ y przeßyte/ á w winie wárzone/ y ćiepło przykłádáne/ bol iego vśmierzáią.

Kolice.

Kolce y dáréiu w kißkách/ wźiąć źiela Koprv Włoſkiego ze dwie dobre gárśći/ źiela ktore zowią Dźień y noc/ Lebioteki/ Bylice/ Kobyleymietki/ Bożego-drzewká/ Ománowego liśćia/ Piołynu/ po dobrey gárśći: źiele poſiekáć drobno/ y w worku przeßywßy w winie wárzyć/ á ná żywot co náćiepley przykłádáć kilkákroć/ maczáiąc w oney iußey goracey/ á nágrzewáć. Abo wźiąć dwie gárśći tego Koprv/ Ruty/ Koprv ſwoyſkiego/ Rozmárynu/ źiela Powietrznego ábo Jwinki/ Oſánki/ po gárśći: Te źiołá pomießawßy pokráiáć/ záßyć w woreczku y w winie go wárzyć/ y co nalepiey przykłádáć.

Wzroku ciemnemu.

Wzrok ciemny posila / cztery ábo pięć łyżek / ze dwiemá kroplámi dystillowánego oleyku tegoż Włoskiego Koprzu / przez kilká dni ráno y ná noc pić dáiąc.

Ogniu zápaleniu.

Zápaleniu w oczách / bárzo bywa użyteczna z Kámphorą / po kropce ábo po dwu częstokroć w oczy puszczáiąc / á ktemu chustecżkę w niey wedwoie złożoną maczáiąc / á ná oczy kłádąc. Też sámá wodká bez wßelákiey przysády w oczy puszczánа / wzrok ciemny posila y ostrzy. Tákże nia oczy wymywáiąc y płocząc / ráno y ná noc to czyniąc.

Item.

Item.

Drudzy do dystillowánia tey wodki / miodu miedzy posiekáne ziele przydáią / á dobrze / dla wzroku posilenia.

Członkom wstydliwym oboiey płci zá wrzedziáłym.

Członkom wstydliwym oboiey płci / záwrzedziáłym y nákażonym / bywa użyteczna do wymywánia. Tákże chustecżki ábo fleytuchy w niey maczáć / á przykłádáć.

Twarz ślicżna / cudna y głádka czyni / ráno y ná noc sie nia vmywáiąc / nic nie ocieráiąc / ále żeby weschłá.

Twarz ślicżna czyni.

Czerwoności oczu.

Czerwoności oczu bywa rátunkiem / wżiawßy iey z puł kwarty / ábo ze trzy kwáterki / Koperwaseru białego / ábo Rzymskiego / Bobku przeßrotowánego / po pułtory ćwierći łotá. To we dzbánku gliniánym polewánym / w panwi vkropu wrzącego przez ćwierć godziny wárzyć / á chocia z puł godziny / potym / gdy powoli przestydnie / przecedźić / y przydáć pułtory ćwierći łotá Kamphory / á tego co godzinа po kropce w oczy puszczáć. Doświádczono.

Krwi w oczy w pádley.

Gdzieby komu kropiá krwie w oko wpádłá / wżiąć pułkwarty tey wodki / á rospalaiąc ßtuczkę Burstynu żołtego w niey gásić / kilkákroć to powtarzáiąc / y tey wodki po kilkákroć káżdego dniá w oczy puszczáć / áż krew zeydzie.

Olśnieniu z ciężkiey choroby.

Z choroby ciężkiey gdzieby kto práwie doskonále olśnął / wżiąć wodki Włoskiego Koprzu z miodem dystillowáney / o czym sie troche wyßey przypomniáło / dwákroć tey káżdego dniá pokropce ábo po dwu puszczáć w oczy / przez miesiąc y dwá to czyniąc.

Jásność migáiąca w oczách.

Gdy sie komu w oczách iákoby iásność iáka migá y błyská / wżiąć wodki spułtory kwáterki / korzonkow Szczawiu kwáśnego / puł łotá / żiarnek Káyskich przeßrotowánych pułtory ćwierći łotá / korzenia wysokiego Slazu: Drobno pokráiáć / á wßklemcy przez kilká dni ná iárkie słońcu wystáwić / wierzch naczynia dobrze nákrywßy y obwárowawßy: potym przecedźić / á pokropce ábo trzech káżdego dnia ráno w oczy puszczáć.

Żołtość z oczu spodza.

Żołtość z oczu spodza / wymywáiąc ieniа.

Wodká kosztowna ku záchowániu wzroku ostrego y bystrego / wżiąć ziela Włoskiego Koprzu z korzeniem y z nasieniem iego / mátki Bożey włoskow / Rosßyczká / czerwoney Rożey / Swieczek / Bukwice / Podrożnikowego liścia / po gárści / posiekáć wßystko co nadrobniey / winá przednіego białego ná to nálać / ták żeby okrylo ziele dobrze / y przez cztery dwádźieśćiá godzin moczyć / á ta wodka dwákroć káżdego dniá wymywáć / ábo w nie puszczáć.

Wzrok zachowywa.

Item.

Item, Wżiąć dwie gárści ziela Koprzu Włoskiego / Ruty táney ogrodney / Celidoniey / Rozmárynu / Rosßyczká / Szałwiey / po gárści posiekáć / y z Alembiku dystillowáć á pomienionym obyczáiem w oczy puszczáć.

Item.

Jmbier / Kopr Włoski / Rosßyczko / Roża czerwona / Celidonia / Ruta żárowno káżdego / / y palić z tego wodke / á w oczy puszczáiąc.

Oczom ciemnym.

Oczom czerwonym płynącym bywa osobliwy rátunkiem / popiół z owczey / ábo báránkowey nie płokáney wełny / z wodká Koprzu Włoskiego / á z białkiem swieże go iáiá / zwłaszczá gdy przytym będzie zápalenie oczu / chusteczkę chędoga wedwoie zwinąć w tym máczáć / á ná nie przykłádáć.

Item.

Oczom łzámi zálewáiącym / wżiąć soku Koprzu Włoskiego puł kwarty / soku z Rosßyczká / trzećia część puł kwartká ábo łyżek ośm dobrych / żołć wołowa / żołć z węgorzá: to dystillowáć / á w oczy puszczáć.

Oczom boleiącym.

Oczom boleiącym / wżiąć ziela Koprzu Włoskiego dwie gárści / Rosßyczká / Cwikły / Celidoniey / po gárści: to wßystko posiekáć drobno / dystillowáć / á w oczy często puszczáć / chustkę też sowitа w tym máczáć / ná oczy przykłádáć. Ták ábowiem y ból w oczách vśmierza / y zápalenie ich wychłodza / y ćiemności ich oswieca.

Item.

Item, Jnna wodká oczom boleiącym / wżiąć tey wodki dwie łyżce Máieránowey / Rosßyczkowey / Swieczkowey / y Ruciáney / káżdey po łyżce / żołć z szczuki głowney / to co nalepiey pomieszáć / y w oczy puszczáć.

Páwlokom y wrzedźieniczkom.

Páwlokom y wrzedźieniczkom ná oczách / wodká Koprzu Włoskiego / Celidoniowa / Swieczkowa po łyżce káżdey wżiąć / y żywicę ktora *Serapinum* ábo rádniey soku troche w nich rozetrzeć / á ráno y wieczor w oczy puszczáć.

Wzroku ciemnemu.

Wzroku ciemnemu / wżiąć tych ziół świeżo zielonych / iáko Koprzu Włoskiego / Rożey / Rosßyczká / Swieczek / Ruty żárowno / vsiekáć drobno / z Alembiku wy-

palić / á

Zawrotu głowy. Mleko mnoży. Piersiom. Plucom. Káßlu. Nasieniu męskiemu. Lędźwiom. Nyrkom. Krzyżom. Apetytu. Ziemu á petytu biáłoglowskiemu.

Zawrotu głowy ieśt vżyteczne / długo żuchaiąc y máślykuiąc.

Mámkom dostátek mleká dodáie.

Żárkániu piersi /

Plucom zámuleniu bárzo vżyteczne.

Káßel vśmierza.

Przyrodzone nasienie mnoży w mężczyznách.

Lędźwi y biodr / } vkłáda.
Nyrkom / y }
Krzyżow boleśći /

Niechęć do iedzenia. Tákże

Nieprzystoyna chęć do iedzenia brzemiennym oddala / á do przystoynych potraw czyni.

Złe powietrze náprá wi.

Przećiwi sie złemu powietrzu / y zárázliwym vstom zapách wdźięczny dáie / á dech smrodliwy odpadza.

Zgádze.

Zgágę odpadza /

Żołądkowi zápalonemu / ábo zbytnie gorącemu / ieśt vżyteczne.

Gárdlázo strzáłości.

Zostrzáłość gárdłá odpadza.

Zásipłości.

Zásipłości y omienieniu dobre.

Párálizu.

Od náruszenia powietrzem záchowuie.

Wzrok záchowywa bystry áż do śmierći.

Wzrok w cále záchowuie też áż do śmierći / káżdego dniá go vżywáiąc po dobrey sczypćie / kłádąc sie spáć / y poránu wstáwszy. A tego vżywánia zwyczay ludźie rostropni / od wężow / yiászczurek wzięli / ktorym w źimie w iámách źiemnych leżącym / wzrok będąc bárzo námdlony / y błonka nieiáka ćienka záßły / miedzy Włoski Kopr ná wiośne wchodzą / trąc sie w nim ták długo / áż go ziußą / y tym sokiem oczy sobie náćieráią / á ták przychodzą do pierwßey ostrości wzroku co ludźie bacząc / wźięli potym sposob od tych beśtiy vżywánia soku / y nasienia tego źiela / przećiw mdłym y záßłym oczom.

Nikánder o Dryakwi pißąc / przydáie to / że nietylko wzrok przez źime w iámách mießkáiącỹ námdlony / vżywániem liśćia tego Włoskiego Koprv gádźiną posila / y znowu iákoby do niego przychodźi / ále y gnuśności po wylinieniu z łupieżá swego / ktora nań przypada / pozbywa / á dochyżości y czerstwości go przywodźi.

Brzemiennym. Płod oczerśtwia.

Pániom brzemiennym / ten cukier na Włoskim Koprze bárzo służy. Abowiem Płod w żywośćie ich oczerśtwia y posila.

Żołądku gorącemu Womity záśtánawia. Káßlu suchemu. Ciepło záchowuie. Duchy posila. Stárym ludźiom

Gorącość nie przyrodzona / w żołądku vśmierza.

Womity záwśćiąga.

Káßel suchy leczy.

Przyrodzone ćiepło záchowywa w ćiele.

Duchy ćielesne posila y oczerśtwia. Przeto ludźiom stárym / ma bydź w zwyczáynym vżywániu / ktorego gdźieby dla suchości iego zębámi gryść nie mogli zá ostábieniem ich / ábo zá wypadániem / tedy miáłko go vtłuc / á ná skibce chlebá w málmázyey obmaczánego posypáć / y vżywáć mogą.

Wodká Włoskiego Koprv.

Vżyteczna

Aqua stillatitia.

Náprzystoynieyßy czás do palenia tey wodki bywa / gdy ná nawietße kwitnie. A to że wßytkim biorąc / z korzeniem / z łáczem / z kwiátem y z liśćiem / posiekáć drobno / y z *Balneum Mariæ* dystillowáć / ábo ná panwi wypalić. Tá

Piersi y płucá wychedaża / piąc ráno y ná noc / po łyżek pięć ábo ßeść.

Piersiom y plucom.

Sercu przestroność od dymow y páry hrubey czyni.

Sercu przestronośc czyni.

Káßel vspakáia.

Káßlu.

Głos gładki / wdźięczny / y krzykliwy czyni.

Głosu.

Wątroby zámulenie otwieráá. Tákże

Wątrobie

Śleźiony zátkánie wychedaża.

Śleźienie.

Gorącość w żołądku vśkramia.

Żołądkowi gorącemu.

Nyrki / y

Nyrkom.

Pęchyrz z piáśku y z flágmy czyśći.

Pęchyrzowi.

Żołtá niemoc spadza.

Żołtácce.

Mleká mámkom dostátek dáie.

Mámkom mleká ostrość dáie.

Czyśćienie mieśięczne pániom wzbudza.

Mieśięczney.

Niechęć y obrzydzenie żołądkowi odeymuie.

Niechęć do iedzenia.

Womity záśtánawia.

Womity śtánowi.

W puchlinie / miáśto pospolitego trunku dobrze iey vżywáć / bo ta moczem pędźi. A gdźieby sámey chory pić niemogł / tedy czwarta część winá przymießáć iey może.

W puchlinie.

Moczu ćießkiemu puśczániu ieśt rátunkiem / po ßeśći łyżek ná noc / kłádąc sie spáć / biorąc. Abowiem mocz potężnie pędźi.

Moczu ćießkiemu puśczániu

Bolesći w żołądku vkłáda / po ßeśći łyżek ráno y ná noc z białym cukrem ćieplo przez dni kilká piąc.

Żołądku bolącemu.

Żołądkowi oźiębłemu / z biegunki służy / wźiawßy icy ze trzy kwáterki / Cynámonu przedniego puł łotá / Orlego ábo Ráyskiego drzewá ćwierć łotá / Cukru białego łotow ßeść. To wßytko podrobiwßy / w konwi cynowey / ćiáśtem oblepić / y w kotle vkropu wrzącego cáłą godźinę wárzyć. A z vkropu wyiąwßy záraz ią wstáwić w naczynie iákie w otrzeby / żeby przez noc w nich byłá / názáiutrz / przez płát sukienny przecedźiwßy / po ßeśći łyżek / ráno y ná noc choremu pić dáwáć.

Żołądkowi oźiębłemu.

Wątrobie nábrzmiáley / y nápuchley / tákże rano y ná noc dáiąc z czwarta część winá pić / bywa lekárstwem.

Wątrobie nábrzmiáley.

Pot obfity czyni / ßeść ábo śiedm łyżek ze dwiemá łyżkomá málmázyey piąc.

Poty wzniecá.

ćiu.

Krzyżom / y

Biodrom boleiacym. Tákże

Nyrkom / y

Pechyrzowi bywa osobliwym lekárstwem y trunkiem.

Trzećiedniowey / y

Czwartodniowey. Tákże

Káżdego dniá przypádáiacey źimnicy bywa lekárskim trunkiem.

Kámień piaſczyſty / y

Zámulenia / ták z nyrek iáko z pechyrzá / moczem wywodźi / y bol ktory czyni / vśmierza.

2.

Drudzy ten miod tym ſpoſobem czynią. Bioro korzenia ſuſonego Kopru Włoſkiego lotow dwánaśćie / naśienia tegoż lotow ośm / korzenia białego Biedrzeńcu / Pieprzu czarnego y białego po dwa loty: korzenie pokráiáć / Pieprz zbrubá przekłuc / y wárzyć w ßeſnaſtu gárncy wody: potym przecedzáia / y do tey wody puttorá gárncá miodu chedogiego przydáia / y pilnie zßymuiac wárzą / do połowice wywrzenia. A gdy wykiśnieie / chowáią. Tákowy miod /

Zimność w pierśiách y w płucách rozgrzewa / trunkiem vżywány.

Żołądek źimny. Tákże

Członki wßyſtkie wnetrzne oźiębłe rozgrzewa.

Ściátyce y boleśćiom w biodrách / vżyteczny / bo ie vćiſza.

Moczu ćieżko odchodzącemu / dobry

Kámień krßy y moczem wywodźi / owa tychże ſkutkow ktorych pierwßy / ieno potężnieyßych.

Wodká /
Do trunku poſpolitego / z Włoſkiego Kopru wárzonego.

Wźiáć chedogiego obránego Włoſkiego Kopru trzy loty / Cukru białego / lotow cztery / wody chedogiey ſtudźienney cztery kwarty: To weſpoł w cynowey flászy dobrze zábrubowáney / ábo w konwi cynowey / ćiáſtem oblepioney / w kotle wrzącego vkropu / przez godźin cztery wárzyć: potym przecedźiwßy w chłodney piwnicy mieć / do vżywánia y trunku poſpolitego / zwłaſczá ktorzy winá vżywáć nie mogą / ábo ſie im nie godźi. Tá

Oczom /

Pierśiom /

Płucom chorym /

Błonce poprzecżney zbytnie roſpietey / Pleurze y kłoćiu w bokách ſłuży.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / y pędźi.

Przechody moczu zámulone y zátká-

ne wychedaża y otwiera.

Kopę y záplugáwienie nyrek /

Pechyrzá tákże wychedaża

We wßelákich niedoſtátkách watrobnych / ktore z zámulenia pochodzą / ieſt vżyteczna.

Zbytnią goracość y zápalenie w żołądku tłumi y gáśi.

Kolce y dárćiu w kißkách z máteriey kolerycżney y goracey / ieſt rátunkiem.

Febrze trzećiodniowey dobrze iey trunkiem vżywáć miáſto inego pićia / zwłaſczá dniá podeyźrzánego. A wolnych dni / dwie ábo trzy cześći winą może przymießáć do niey.

W podágrze.

W chyrágrze.

W Arteryce / ábo w łámániu członkow y ſtáwow.

W rymách y w ſapkách. Tákże

W ſpadkách vſtáwicznych.

W żołtey chorobie / vżywáć iey może

2.

Bywa też ináßym ſpoſobem czyniona. Biorąc Kopru Włoſkiego dwá loty / Cynámonu przedniego / drobno połamánego lot / źiarnek Rayſkich ćwierć lotá / białego Cukru zßeć lotow / wody chedogiey ſtudźienney cztery kwarty. To w flászy ábo w konwi wyßzey pomienionym ſpoſobem / w kotle vkropu wrzącego cztery godźiny wárzyć / przecedźić á przy ſtołowym iedzeniu miáſto piwá vżywáć. Wino też może nia roſtwárzáć.

Żołądkowym niedoſtátkom wßelákim / zwłaſczá z zażiębienia / bywa przynależącym trunkiem.

Serdecznym tákże wßelákim dolegliwośćiom z źimney przyczyny ſłuży.

Sok zgeſczony / y ſuchy tegoż Kopru.

Ten / iedni z liśćia Kopru Włoſkiego ſtukąc wyżymáią y práſuią: Drudzy z naśienia świeżego: Trzeći z korzenia: Jmże wßyſtkiego. Z korzenia / w ten czás / kiedy w liśćie pocznie wyráſtáć. A tákowego oku nawiecey potrzebuiemy do lekarſtw ocznych.

Lepßy / y w ſkutkách ſwych potężnieyßy bywa / Alchymiſtkim ſpoſobem wyćiągniony / y ná ſłońcu wyſußony / ktory rychley do lekarſtw przez vſtá (ácz bárzo rzadko) przychodźi / niżli pierwßy / zwłaſczá y inym lekárſtwom przymießány: Jáko trunkom lekárſkim / konfektom / lektwarzom. Częśćiey zwierzchownie przychodzą te ſoki do potrzeb / niżli do wnetrznych / na wiecey do lekarſtw ocznych / o ktorych ſkutkách wyżßey ſie powiedźiało

Kryżom. Biodrom. Nyrkom. Pechyrzowi.

Źimnicom káżdego dniá. Trzećiacce Czwártacce. Kámieniu Muliſtuw pechyrzu.

2.

Pierśiom y płucom záźiębłym. Żołądkowi y wnętrznośćiom oźiębłym. Sciátyce.

Mocz pędźi. Kámień krßy y wywodźi.

Aqua de coctionis fœnicul:

Oczom. Pierśiom. Płucom. Błonce poprzecżney.

Moczu przechodom mo-

gu.

Nyrek. Pechyrzowi. Kámulenia. Żołądkowi zbytnie gorącemu. Kolice. Trzećiacce.

Podágrze. Chirágrze Arteryce.

Rymie. Spadkom Żołtacce.

2.

Żołądkowi.

Sercu.

Succus inſpiſſatus.

2.

Item.

palić/ á ráno y ná noc w oczy puszczáć.

O czom bárzo záćmionym/ wżiáć soku Kopru Włoskiego świeżo wypráśowánego dwá funty/ soku z Celidoniey funt/ Pieprzu z hrubá przetłuczonego/ puł łotá. To weſpoł z miedźiánego gárncá/ iáko gorzałkę wypalić/ á po dwu kroplkách/ ráno y ná noc/ w oczy puszczáć.

Vinum fœniculatu.

Wino z Włoskiego Kopru.

Dwoiákim ſpoſobem wino z Kopru Włoskiego bywa czynione. Pierwßy ten ieſt: Biorą ſuche korzenie/ drzenie z niego odrzućiwßy/ y drobne ſiekáią/ ábo zhrubá przetłukáią/ tylko ile ſię komu podobá/ według naczynia y winá/ y mießáią z trzaſkámi heblowánemi z drzewá Leſczynowego: tym ſpoſobem iáko do winá Piołynkowego/ y ná to moßt dobry leią/ áż ſię podſtoi/ y ſłoczywßy/ w inne naczynie leią/ á do potrzeb niżey opiſánych chowáią: iáko

Wątrobie

Wątrobie zátkáney/ y innym niedoſiátkom iey ſłuży.

Nyrkom

Nyrkom zámulonym.

Moczu

Moczu zátrzymánemu y ćießko odchodzącemu/ vżyteczniey ße/ á niżli nasienia tegoż Włoſkiego Kopru.

Wzroku ſłábemu.

Ktorzy ſą ſłábego wzroku/ wielkim bywa rátunkiem/ ábowiem oſtry y byſtry czyni/ á dobry w ſwey całości záchowywa.

Żołądek.

Żołądek oſłábiały poſila.

Chęć do iedzenia.

Chęć do iedzenia wzbudza.

Żołtácce.

Żołtą niemoc ſpadza.

Ciáłá niſzeniu.

Niſczenie y ginienie ciáłá/ co *Cachexiam* Grekowie zowią/ náprawia.

Strutym.

Tym ktorzy iádowitym pokármem ſą nákármieni/ bywa vżyteczne.

Kámień pędźi.

Kámień moczem wywodźi.

Puchliny pędźi.

Puchlinę tákże moczem pędźi.

Morowemu powietrzu.

Od powietrzá morwego záchowywa.

Káßlu.

Káßel vśmierza.

Zimnicom

Zimnicę káżdegodniową. Tákże

Pierśiom.

Trzećiegodniową leczy.

Płucom.

W piersiách/ y

W płucách niedoſtátkom wßeláкim vżyteczne.

Dychawicznym

Dychawicznym wielkim bywa rátunkiem.

Mámce

Mámkom obfitość mleká dáie.

Nasieniu męſkiemu.

Nasienie męzkie mnoży

Rozgrzewa męſko.

Pleć męzką ożiebłą zágrzewa. Tákże

Stáre rozgrzewa.

W lećiech ludźie podeßłe rozgrzewa/

Żołądek.

Żołądek do trawienia ſpoſobny czyni.

Krzyżom.

W krzyżách.

Lędźwiom.

W lędźwiách y w biodrách ſciátyczne boleści vkłada.

Kolice.

W kißkách dárćie/ to ieſt/ kolkę vśmierza.

Wietrznościom.

Wietrznośći z ciáłá pędźi.

Śleźienie.

Śleźienie zamuloney ſłuży.

Pechyrzowi.

Pechyrzowi zátkánemu trunkiem.

Kámień

Kámień piaſczyſty z pechyrzá moczem wywodźi/ y mnożyć mu ſię broni.

Żołądkowi bolącemu.

Bolącemu żołądká przynależy.

Ciepłu przyrodzonemu.

Ciepło przyrodzone zátrzymawa.

Duchy

Duchy w ćiele posila/ y oczerſtwia.

2.

Drudzy ſpoſob tego winá czynienia ieſt/ á lepßy: Biorą korzenie y nasienie tego Włoſkiego Kopru po cztery łoty/ Łákrycieу ſkrobáney trzy łoty/ czerwoney Rożey/ Hányżowego nasienia po śiedmi ćwierći łotá/ Wielbłądowego śiáná ábo trawy/ Łáki/ Máſtyki/ Rzepiku/ po trzy ćwierći łotá/ *Rheubarbarum*, Cynámonu/ Kopytniku/ Piołynu gorzkiego/ Podrożnikowego korzenia/ po puł łotá: To wßyſtko zhrubá przeßrotować/ w worek wſypáć z heblowánemi trzaſkámi drzewá Jáśionowego/ ábo Leſczynowego/ á we dwánaśćie gárncy moßtu puśćić: A gdy wykyśnieie y wytrybuie ſię/ w ine naczynie przetoczyć/ co w puł roká bydź może/ á do potrzeb wyżßey pomienionych chowáć. To wino

Puchliny

Puchlinę nád ine lekárſtwá potężnie moczem z ciáłá żenie.

Zielona niemoc

Zielona niemoc leczy.

Miod/ ábo Sytá miodowa z Kopru Włoſkiego.

Mulſa Fœniculata.

Tákowy miod/ iedni z korzeniem Kopru Włoſkiego/ drudzy z nasieniem przyprawuią. Jni z korzeniem y z nasieniem weſpoł/ przydáiąc do tego inych ziół y z korzeniem.

Z ſámego korzenia ták bywa: Biorą miodu chędogiego trzy gárnce/ wody czyſtey cztery dwádźieśćia gárncy/ do tego dwá funty korzenia Kopru Włoſkiego: To weſpoł do połowice wárzą/ á przecedźiwßy/ dáią temu wykiſnąć. To żeby rychley było/ zádáią mu piwnych drożdży z łyżek dwie. Tymże ſpoſobem z nasieniem bywa wárzony.

Káßlu

Káßlu bárzo vżytecznym trunkiem.

Dychawicy

Ciężkiemu tchnieniu/ ábo dychawicy dobry y inym dolegliwośćiam w piersiách.

Płucá

Płucá wychodzą z ßłámowátośći.

Piersi

Piersi roſprzeſtrzenia.

Sercu

Serdecznym dolegliwośćiam wielkim rátunkiem bywa.

Przeprzecznej

Błonce poprzecznej/ ktora odśierdźie przegradza od inych wnętrznośći [*Diaphragma* Grekowie/ Łáćinnicy zowią *Septum tranſuerſum*, zbytnie roſpietey/ bárzo vżytecznym trunkiem bywa.

Pleurze

Pleurze y gwałtownemu w bokách kło

ćiu. Krzy-

dwoynasob białego przydać. Zywice z tego Kopru / możeli bydź ták wiele / iáko soku.

Odchorob rozmáitych zachowywa.

Ten konfekt ráno y ná noc biorąc / po ćwierći łotá / ábo po kwinćie / służy oboiey płći do vstrzeżenia y záchowánia od wielu chorob. Przytym

Pámięći. Spadkom Do Wenusá. Naśienie mnoży. Pánie do płodu sposobne czyni. Mozg wychędaża. Wzrok iásny. Szlaku. Zołądkowi. Apetytu. Kámień z nyrek y z pęchyrzá. Oleum distillatũ Oczom.

Pámięć y dowćip ostrzy.

Spadki ná piersi y płucá záwśćiąga.

Męską płeć do Wenusá pobudza.

Naśienie męskie mnoży.

Pánie do płodu sposobne czyni.

Głowę ábo mozg wychędaża.

Wzrok bystry y iásny czyni.

Od szláku y powietrzem nárußenia záchowywa.

Zołądek do trawienia sposobny czyni / y chęć do iedzenia osłábiáłą wzbudza.

Kámień z nyrek y z pęchyrzá wywodźi.

Oleiek dystyllowány z Włoskiego Kopru.

Tym sposobem bywa z naśienia wyćiągniony ten oley / iáko z kramnego kminu.

Ten oczom chorym bárzo vżyteczny / inym tákże rozlicznym chorobom / ktorym sam Kopr służy / po trzy tylko kropki dáiąc go z winem / ábo z sokiem / ábo z wodką tegoż Kopru. Bywa też w Pigułach y w Syropach / w konfekćiech y y w inych przynależących lekárstwách dány / według potrzeby ktoreykolwiek choroby wnętrzney. Do zwierzchownych też lekarstw bywa przymießány / iáko do oleykow / plastrow / y máśći / ꝛć.

Wątrobie.

Krwi / y

Zyłom w ktorych krew bywa / vżyteczny.

Oczom płynącym.

Oczom błonką záchodzącym.

Wrzedźieniczkom ná oczách bywa rátunkiem.

Moczu z ćięßkośćią odchodzącemu.

Naśieniu płynącemu.

Kámieniowi w nyrkách y w pęchyrzu / temu wßystkiemu bywa rátunkiem.

Wrzodom płucnym y zápaleniu ich bywa lekárstwem niepospolitym / vżywáiąc go ná raz puł ßkrupułá / to iest / ßostą część od ćwierći łotá / ábo od kwinty.

Slinogorz dźiećiom leczy.

Wątroby zápaleniu bárzo służy / pod wagą y miárą wyżßey pomienioną / vżywány.

Káßel zástánawia.

Glisty z żywotá wypędza.

Kolikę y morzysko vstánawia / dáiąc go w mleku / po puł ćwierći łotá.

Kobyli Kopr / Rozdźiał 9.

Fœniculum grande, erraticum, syluestre, equinum. Hyppomarathrum. Othomarathrum, Myrseneum.

Roßfenchel.

KObyli Kopr / ták wielkośćią korzenia / iáko liśćiem / kłączem / y naśieniem / ine źiołá przewysßa. Ten sie troiáki náyduie: Pierwßy korzenia prostego / długiego y rownego / zwierzchu popielátego / wewnątrz bladożołtego / zapáchu mocnego / ostrego / nozdrzá obrážáiącego / nád ine twárdego / y zdrewniáłego / pod czás ná pułtorá łokćiá wdłuż / á ták ćienkie / że do tey długośći swey / kßtałtu miąższośćią żadnego nie ma. Liśćia y kłącza tylko dorocznego. Korzeń w źiemi przez wiele lat trwa: z ktorego ná káżdą wiosnę nowe sośiki sie pusczáią / y odrastáią: A im korzeń nastárßy w źiemi / tym liśćie więtßą moc y skutki máią / y naśienie oleiowátße bywá. Liśćie y kłącze ná pozor zdáleká Włoskiemu kopru wßystkim kßtałtem iest podobne / ieno że to ßerße / twárdße / y mieżßeyße. Prętá oblego / stryfiástego / wewnątrz

Extractium.

Extrákt / ábo Iſtność wyćiągniona z Włoſkiego Kopru.

Bywa Iſtność wyćiągána/iáko z innych ziol/ták też z tego/z liśćia/z okołkow/z kwiátu/z nasienia/z wierzchołkow. Tá do tych wßytkich potrzeb ábo chorob/o ktorych ſie wyżßey w ſkutkách Kopru teº opiſánych doſtátecznie powiedźiáło/ieſt przygodna/biorąc iey po trzećiey cześći ćwierći łotá/z winem/ábo z tegoż Kopru wodką/ábo z iákim inỹ przyſtoynỹ ſokiem

Sercu. Żyłom pulſowym.

Sercu/y

Pulſowym żyłom bárzo ſłuży.

Może go też do pigut/ſyropow/lektwarzow/konfektow/trunkow/pod taż miárą przymießawáć.

Trućiznō.

Trućiznom wßeláckim/w trunku ábo w potrawách zádánym/ábo zwierzchu poſtrychnionym y námázánym/zwłaſcza z Trzećí/ábo z Merkuryuſá/z Ceruſy/to ieſt z ołowney bieli/Arſeniku/ábo z

Od beſtiy iádowitych vkąſionym.

Złotołuſki vczynionym/ſłuży.

Táż vſzknionym od iádowitych beſtiy/bywa oſobliwym rátunkiem.

Syrop z korzenia tego źiela.

Syopus ex radicibus Fœniculi.

Tym ſpoſobem bywa ſyrop z korzenia Włoſkiego Kopru robiony. Biorą korzenie świeże/drzenie z niego wyćiągnawßy/trzydźieści dwá łoty/poſiekáią/y ná to wodki tegoż Kopru co potrzebá leią/á w flášy/ábo w konwi cynowey pilnie zálepiwßy w kotle vkropu wrzącego/przez cztery godźiny wárzą. A gdy pówoli przechłodnie/przez geſty płát ſukienny cedzą. Do tey wody włożyć pułtorá funtá Cukru białego/y znowu wárzyć do zgeſczenia ſyropu/pilno zßymuiąc: potym białkiem od iáią przekláryſikowáć/y do potrzeb chowáć. Ten

Wątrobie y wnętrznośćiom zámulonỹ

Wątrobie zámuloney y zátkáney. Tákże

Żimnicom Trzećiacce Puchlinie. Niſzczeniu ciáłá. Nyrkom. Przechodom. Pęchyrzowi.

Wnętrznośćiom inym zamulonym/y wßeláckim złym przypadkom/ktore ſtąd pochodzą/ſłużą.

Żimnicom káżdegodniowym. *Item*

Trzećiego dnia przypádáiącym.

Żołtey niemocy.

Puchlinie.

Ciáłá gnienіu y niſzczeniu.

Nyrkom zámulonym.

Pęchyrzowi zátkánemu.

Przechodom moczu/y inym chorobom wyżßey pomienionym/w opiſániu ſkutkow Włoſkiego Kopru vżywáiąc/bądź ſámego/bądź z iego wodką.

Syropus Extractionis.

Syrop iny z nasienia Włoſkiego Kopru.

Syrop z nasienia Kopru Włoſkiego/oſobliwy y pożyteczny/ktory *Syrupum extractionis Fœniculi* zowią. Tego po łyżce/ábo ſámego/ábo z iákąkolwiek wodką przynależącą/ábo z ſokiem/do rozmáitych chorob pomienionych/dobrze vżywáć.

Sal Fœ:

Sol.

Z korzenia/z liśćia/z kłaczá/z kwiećia/z nasienia Włoſkiego Kopru ſußonego/wßytko weſpoł biorąc/bywa czyniona/tym ſpoſobem/iáko z Piołynu. Ktora

Oczom ćiemnym.

Oczom ćiemnym bárzo vżyteczna bywa. Tákże

Błonká ábo páwłokom záßłym. Puchlinie. Płucom.

Błonką ábo páwłokom záßłym.

Puchlinie.

Płucom.

Wilgotności przyrodzoney. Záchowánie. Dychawicy.

Wilgotności przyrodzoney/y tym wßytkim cześćiom w ktorych ſie chowa/ieſt przyſtoyna.

Dychawicy y tchnieniu ćießkiemu/á to z winem/ábo z inymi lekárſtwy przynależącemu. Tákże/z wodkámi/z konfektámi/z lektwarzmi vżywána.

Oczom chorym.

Oczom chorym y ćiemnym/z konfektem Swieczkowym/ábo z wodką tegoż Kopru/ábo ná grzance w máłmázyey obmaczáney/po dźieśiąciu ábo dwunaśćiu gran ná raz vżywána/bywa vżyteczna. Tákże y ſámey może ták wiele brać/ábowiem tá ieſt miárá iey/iáko inych ſoli z źiol robionych.

Radicis Fœniculi condi. tæ.

W Cukrze korzenie Kopru Włoſkiego.

Korzenie Włoſkiego Kopru/tym ſpoſobem może bydź w cukrze przyprawione/iáko Podrożnikowe. To

Vkąſzeniu od pſá wśćieklego. Od iádowitych beſtiy obrażonym.

Tym wßytkim niedoſtátkom y dolegliwośćiom ſłuży/ktorym ſam korzeń.

Z oſobliwośći od pſa wśćieklego obrażonym. Tákże

Od iádowitych beſtiy vkąſonym/korzeń w miedźie ſmażony y vżywány/bywa lekárſtwem.

Confectio.

Konfekt/ábo Lektwarz z Włoſkiego Kopru.

Bárzo kośztowny konfekt/y do wielu potrzeb vżyteczny/tym ſpoſobem ma bydź czyniony. Wźiąć nací/korzenia/z kwiećiem ßußonego Kopru Włoſkiego/pod pewnym znákiem niebieſkim zbieránego/to ieſt/gdyby Mercurius y Wenus we Lwie/á Mieśiąc w Skopie był/przed wſchodem ſłońcá. To wßyſtko drobno poſiekáć/y winá białego ná to nálać żeby dobrze zágrzaneło/y przez trzy dni/y trzy nocy mokneło. Potym to co namieley vtrzeć/y ſok geſty z tego wyżąć/á do zgeſczenia wárzyć. Do tego Cukru we

potężnie pędzi liśćie tego Koprzu w winie zmáśłem wárzone/ á miedzy dwie chuśćie rozłożywßy/ ná próg łoná/ y w krok co naćiepley przykłádáć.

Biodrom. Máćicy. 2. y 3.

Biodrom Także

Máćicy boleiącym/ z tegoż źiela kąpiel po pás dobrze czynić.

Też ma skutki/ wtory/ y trzeći Koprkobyli/ ieno mdleyßie y słábßie/ wßákże w niedoſtátku pierwßego/ może tych we dwoynasob ná to mieyſce brać.

Wietrzności wzmieca y wywodźi. Spadkiz stánawią. Mozgzwilgotności zbytnich wyſußa.

Nasienie/ wietrzności w ćiele wzrußone wywodźi.

Spadki z głowy zástánawia/

Wmozgu zbytne wilgotności wyſußa/ wßákże potrzebá go obyczáynie używáć/ á żeby ſwym zbytnim rozgrzewániem y wyſußániem/ nie wyſußył mozgu z przyrodzoney iego wilgotności.

Męſkiego nekwznoſći. Pierśiom.

Członek przyrodzony męzki osłábiały wznoſi/ dla wznięcenia w dolnych częśćiách ćiáłá wietrzności/ ſok z niego z gorzałką á z Száfránem záraz po łáźni piiąc

Zátkánie y zámulenie w pierśiách/ toż nasienie rumuie/ záczym wolny oddech czyni.

Jádom y trućiznom ſie ſprzećiwia. Wzrok mdły y ćiemny/ łáſiny y byſtr y czyni/ liśćie z kłaczem/ y z okolkámi iego/ w wodźie wárząc/ y tym oczy wymywáiąc/ á w nie po kropce po trzy tey wody puſczáiąc.

Wzrok oſtrzy. Krosty czerwone ná twárzy/ ábo

Krostom y trądowátości. Trędowátości/ z gorącości zbytniey wątroby pochodzące/ ſćiera/ korzeń z miodem vtárty/ tym ie náćieráiąc.

Chrobáctwo w vßách. Wolce. Czerw w vßách zálągły/ ſok z korzenia w nie puſczány/ morzy y wywodźi.

Wolke ábo dárćie w kißkách vkłáda/ wárząc to źiele y z ſwym korzeniem/ á ta iucha żywot nápárzáiąc.

Wodká.

Aqua ſtillatitia. Z tego Koprzu wodká pomienionym chorobom bywa vżyteczna/ ktora tego czáſu ma bydź palona/ gdy ná wietßę kwitnie z *Balneum maris*, to ieſt z kotłá vkropu wrzącego/ á potym ná ſłońcu wyſonować.

Mocz pędźi Muliſko z pechyrzá wywodźi. Mocz/ y

Muliſko z pechyrzá wywodźi/ káżdy dźień náczczo y ná noc/ po cztery ábo pięć łyżek iey piiąc.

Kámień nyrkowy. Kámień nyrkowy y pechyrzowy krßy/ y moczem żenie.

Nyrkom. Przechodom. Pechyrzowi Łożyſku. Nyrki/

Przechody moczu/

Z piáſku wychodzą/

Łożyſko ßeścinie dźielnicom pozoſtáłe/ wywodźi.

Wietrznośćiom. Wietrzności we wßyſtkim ćiele roſpadzą.

W máćicy bole vkłáda.

Oleiek.

Máćicy bolącym. Oleum. Tym ſpoſobem może vczynić z nasienia tego Koprzu oleiek/ iáko z Włoſkiego/ ábo z Kminu krámnego. Ten

Wątrobie/ Gorączkom vſtáwicznym nie opuſczáiącym/ ktore Grekowie *Cauſos* zowią/ wyżegáiącym wilgotności w ćiele przyrodzone. Iákże

Wątrobie Gorące vſtáwiczney. Trzećiągorące. Trzećiegodniowym źimnicom/ bywa wielkim lekárſtwem/ ćlumiąc y gáßąc zápalenie ich/ biorąc go ná raz po ćwierći łotá/ ábo kwinte/ ze trzemá/ ábo cztery łyżek wodki tegoż źiela/ ábo z korzenia ábo z kwiećia diſtyllowáney. A to przez dźieśięć dni porządnie/ káżdego dniá trzy kroć/ ráno/ po południu we dwie godźiny y ná noc.

Ślinogorz. Ślinogorz ábo wrzod w gárdle leczy/ dáiąc go z rowna cześćia oleyku z Koper wáſeru/ á z czwarta cześćia łotá/ ábo z kwinto octu z Rożey czerwoney/ w vśćiech trzymáć/ y zmienáglá w ſie puſczáć á połykáć.

Antidot.

Antidotum. Antidot/ to ieſt/ lekárſtwo przećiw trućiznom y zárázom/ ktory ták robić: Wźiąć w kśiężycu Czerwcu tego Koprzu z korzeniem y kwieciem funtow dźieśięć/ drobno posiekáć: ták wiele funtow octu wina białego ná to wlać/ y zálutować w naczyniu/ moczyć áż ku końcu kśiężycá Páźdźierniká/ ktorego czáſu nasienie dozrzewa. Tego we czwornasob wźiawßy/ miáłko vtluc/ w wino białe/ tákże we czwornasob przećiw oboygu wźiawßy/ wſypáć/ y od godźiny do godźiny moczyć. potym to oboie złaczywßy/ z Alembiku diſtyllowáć/ ſtąd záraz wodką y oleiek poydźie: potym iedno od drugiego odłaczywßy/ oleiek znowu z Alembiku przez piaſek zá wolnym ogniem przećiągnąć. A do wodki przerzeczoney/ korzenia/ liśćia/ y nasienia tego źiela ſußonego/ y przetłuczonego wſypáć/ y diſtillować. Toż wtorym y trzećiem rázem vczynić. A to co ſie wyćiągnie wßklenicy do *Balneum maris* wſtáwić. Ták będźie bárzo kosztowne/ známienite/ y nieprzepłácone lekárſtwo/ przećiw iádom/ trućiznam/ y inym niżey opiſánym chorobom.

Sercu. Żyłom pulſowym. Sercu y żyłom pulſowym od niego pochodzącym/ bárzo ſłuży: Przeto gdźieby iádem/ y trućizna iákákolwiek gorąca była zárázone/ iáko Arſenikiem/ ktory my Złotoluſkiem zowiemy/ bywa wielkim lekárſtwem dáiąc go ná raz/ co pułterzećiey cześći iednego ßcrupułu/ to ieſt/ co 18. źiarn ieczmiennych záważy/ z wodką z korzenia tego źiela/ ábo z Extráktem: to ieſt

czczego. Kśiężycá Lipcá / niemáły okołek ogánisty z białym kwiećiem gesto wydáie / naśienia niemáłego / y pláskáto okrągłego / parą á parą przećiw sobie położonego.

2. Drugi / pierwszemu we wszem podobny / okrom náśienia / ktore Koryándrowi iest okrągłośćią podobne / smáku ostrego.

3. Trzeći / kwiátem białym tylko od pierwszego iest rożny.

Mieysce.

NA gorách lásem okrytych / y ná skáłách lesnych. Też ná płoninách / miedzy lásmi rośćie. Tákże wtory / y trzeći. A te wszystkie náobfićiey sie w Angliey znáyduią.

Czás kopánia y bránia.

KOrzeń tego źiela ma bydź kopany / dwunastego / czternastego / szestnastego dnia kśiężycá Lipcá. Tego ábowiem czásu nawietszey bywa mocy y potężnośći / cześćią w liśćiu / cześćią w korzeniu. A naprzystoynieyszy iest do lekarstw / kiedy w swych śiłách bywa pomiárkowány / niezbytnie potężnych y gwałtownych / áni też námdlonych / y osłábiáłych. A to bywa pospolićie gdy Mars w dom Wenery wchodźi / á mieśiąc by był w znáku Pánny. Liśćie y z kłaczem ma bydź rwáne w szostym / w osmym / w dźieśiątym dniu Sierpniá / gdy słońce ostátnie dźieśieć stopni Lwá niebieskiego przechodźić bedźie / á Mars tákże w tym znáku / Mieśiąc w Bliźnietách. Naśienie ma bydź w Wrześniu obiiáne / pokiby zbytnie z swey przyrodzney wilgotnośći ábo oleiowátośći niewyschneło. A to gdy słońce bedźie w Wadze / Mars w Ráku / á Mieśiąc w ktorym kolwiek z tych znákow.

Przyrodzenie.

POdług Gálenowego zdánia / ten Kopr / iest przyrodzenia rozgrzewáiącego w trzećim stopniu / á we wtorym wysuszáiącego. Acz go drudzy tákże w trzećim stopniu twierdzą rozgrzewáć. Rozprowádza / wzrusza / y wymiátuie / zátwierdza.

Moc y Skutki.

Moczu. Ciężkiemu pusczániu moczu / y kápánim odchodzącemu / tego źiela korzenie wárząc / á piiąc / iest lekárstwem. *Dios.*

Mieśięczney. Mieśięczne czyśćienie pániom záwśćiągnione pobudza / korzenie iego miásto czopká / w otwor łoná pusczáiąc. [Tenże]

Toż czyni párá z wárzonego tego źiela w otwor łoná leykiem pusczána.

Ciekaczkom. Zywot w biegunkách z osłábiáłośći żołądká / korzeń ábo naśienie w winie ćirpkim wárzone / á trunkiem náczczo vżywáne / zátwierdza. [Tenże]

Od wężá y od inych bestiy vkąszonym. Vsczkuionym od wężá / y inych bestiy iádowitych / toż iest rátunkiem: tákże ráne tym námázuiąc ábo plastruiąc.

Tenże trunek kámień łamie / y moczem wywodźi. Toż proch z korzenia y z naśienia tego Kopru / co czerwony złoty záważy / z winem piiąc czyni. Kámień krszy. Item.

Zołtą niemoc spadza / tákże trunkiem biorąc. Zołtey.

Mleká mámkom dostátek dáie / ták liśćie z młodym kłaczem / iáko y naśienie w wodźie wárzone / á trunkiem vżywáne. Mleká obfitość mámkom.

Sześćiniedźiáłki y położnice po połogu wychedaża. Toż liśćie w winie moczone czyni / piiąc. Położnice wychedaża.

Niemoc żołtą spadza w wodźie go wárząc / á przy iego párze w suchey wánnie sie pocąc. Ták też ine záskorne wilgotnośći / potem wypędza. Zołta.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / ábo z ćiężkośćią odchodzący wywodźi / y Moczu.

potężnie

rego złotá / pod pewnymi znákámi niebieſkimi / miedzy ktore ten korzeń kłáda / yná ßiy nośić każo / przećiw ſerdecznym dolegliwośćiom / a mianowićie przećiw ſercá drżeniu / y mietániu. Ale przy ſámych tych Zabobonkách / tá wiárá zoſtawa.

Rozſądek.

Nie przeto Kobylim Koprem to źiele od nas ieſt názwáne. Tákże od Grekow y Láćinnikow / żeby ſwymi ſkutkámi miáło co bydź koniom pożyteczne / ále dla wyſokośći / y wielkośći iego. Zowią go y leśnym Koprem.

Kopr Gorny / Skálny / Rozdźiał 10.

Fœniculum montanum, Grauedinaria..

Berwurtz.

KOrzeń Koprv gornego / ábo ſkálnego / ieſt długi / y ná wiele odnożek rozdźielony / z żołtá bládý / miękki / zapáchu przykrego / w ſkutkách ſwych potężny. Zimná y mrozy gwałtowne / ſnádnie wyćierpiący / dla znáczney przyrodzoney ćiepłoty ſwey. Długoletny / ták / że w źiemi do trzydźieſtu lat trwáć może. Ten w ſtárośći ſwey drewnieie. Liśćia / Koprv pierwßemu podobnego / ále miękßego. Kłácza krotßego / miąßßego / zrzatká kolánkowátego / bárwy żołto źieloney. Okołkow / Swinieyweſcze podobnych. Ná mieyſcách niektorych wypuſcza z ſiebie ſoſiki ná końcu Máiá. Pozno kwitnie. Przeto naśienie w Jeśieni nierychło dożrzewa. To naśienie pękáte / okrągłe / płáſko podługowáte / zapáchu przykrego / ſmáku oſtrego / y gorzkáwego / máiąc w ſobie oleiowátośći niemáło / ktora ieſt ták ſubtelna y przenikáiąca / że w tey mierze / áni winu / áni wodźie przodku da.

Mieyſce.

ROśćie poſpolićie to źiele / ná gorach / y ſkálách / dlaczego też gornym / ábo ſkálnym Koprem názwány ieſt.

Czás kopánia y zbieránia.

KOrzeń ma bydź kopány / gdy ſłońce y Mars / w znáku niebieſkim / Lwie. A Mieśiąc / ieſliże też nie w tym / tedy w bliſkich / to ieſt / w Ráku / ábo w Pánnie będźie / źiele ſámo y z kwiátem / w ten czás / kiedy práwie dożrzewa / to ieſt / we Lwie / ábo w Skopie wſtępuiącym / gdźieby Słońce y Mars / od inych Plánet / żadney przekázy nie miáło. Do tego żeby był mieśiąc w znáku ćiepłym y ſuchym. Záś naśienie kiedy dożrzewa: iáko bywa w Wrześniu / około dniá dwudźieſtego ßoſtego / dwudźieſtego oſmego / y trzydźieſtego / w Skopu / ábo y w Ráku wſtępuiącemu / á w Mieśiącu y w Wadze przebywáiącemu.

z Iſtnośćia iego wyćiągniona. Tákże drugikroć w ßeſnaśćie godźin dáiąc.

Oczom płynącym

Oczom płynącym bárzo vżyteczny / dáiąc go náczczo káżdego mieśiącá trzykroć.

Zołądkowym vſtom płynącym.

Zołądkowym vſtom źieiącym / záczym z niego idą do głowy páry / ktore w niey rozmáite dolegliwośći czynią / záwiera / vżywáiąc go pod tąż przerzeczoną miárą / ábo wagą / po obiednym y wieczornym iedzeniu / częſto kroć to czyniąc.

Sal.

Sol.

Ze wßyſtkiego tego źiela / z korzenia / z liśćia / z kłącza / z kwiećia y naśienia ſol czyniona / tỹ ſpoſobem iáko z Piołjnu / ábo y z inych źioł. Tá bywa bárzo vżyteczna

pulſowym żyłom. oddechom

Zyłom pulſowym / y w płucách będącym.

Oddechom / y

Duchom. Káßlu ſpadkow.

Duchom ćiáło ożywiáiącym /

Káßel z gornych ſpadkow ná płucá od pądza / z wodką z Terebintu diſtyllowáną ábowiem wyſußa wilgotnośći nie potrzebne ſpadáiące w pierśi / puł kwinty iey biorąc.

Wrzodu w pierśiách. Dychá wicy.

Wrzod w pierśiách záśiádły leczy.

Dycháwicznym / y ćiężko tchniącym / z zátkánia płuc / wolny oddech czyni.

Wrzedźienicy w oczách.

Kroſty ábo wrzedźieniczki ná bielmie oká / ábo ná źrzenicy / bez wßelákiego niebeſpieſpieczeńſtwá śćiera / vtárßy ią co namieley / y ná ſchodźie kśiężycá w oko puſczáiąc. Zá ktorym zaſypániem rádo świerzbi oko / ále go ná ten czás by namniey nie trzeć.

Vkąßonym od beſtiy iádowitych.

Obrażonym od beſtiy iádowitych / ſoltá / oleiek / ſok / y Antydot / bywa wielkim rátunkiem / tym rány námázuiąc.

Rożey piekielnym.

Rożey piekielney boleśći vſkramia / co też y proch z tego korzenia czyni poſypowáć nim.

Slinogorz Dźięgnę. Gnilcu.

Slinogorz /

Dźięgnę / y gnilec w vśćiech leczy / tenże proch piiąc / z iegoż wodką.

Wzroku.

Wzrok mdły pośila y byſtry czyni / z máłą kropeczką oleyku / w kąćiki przy nośie / w oczy iey puſczáiąc.

Melánkolicznym / y od rozumu odchodzącym.

Melánkolicznym / y

Od rozumu odſtępuiącym z pomienionym oleykiem ſkronie náćierác dobrze.

Magia naturalis,

Magia.

Gdźieby był korzeń kopány / y źiele zbieráne tego czáſu / ktoregoby ſłońce w pierwßy ſtopień Lwá weßło / co poſpolićie bywa w Sierpniu / czáſu ſuchego nie wilgotnego / áni rośiſtego / iáſnego y pogodnego / nie mgliſtego / y w tálárki by był pokráiány / y vſußony / bywa wielkim lekárſtwem tym / ktorzy zbytnie trześienie y drżenie ſercá miewáią / dáiąc im go pić przez trzydźieśći dni z málmázyą / ábo z białym winem / po puł ćwierći łotá / ábo po cáłey ćwierći.

Drżeniu ſerdecznemu.

Płucom zágniłym / y ſuchotō.

W ktorychby płucá gniły / záczym záraz ſuchoty przypadáią / tym bywa znácznym / y doświádczonym lekárſtwem korzeń ten miáłko vtárty / w winie mocnym moczony / á potym dyſtyllowány / záczym naprzod poydźie wodká / potym oleiek / y tego oboygá zárowno częſto á gęſto trunkiem / tákowym chorym dáwáć.

Electuarium.

Konfekt.

Wielkiego vżytku z tego źiela / konfekt może bydź robiony / biorąc źiele z korzeniem / y z iego kwiećiem / á w miedźie wárzyć. Potym dobrze wygnieść y wyżąć / ábo w práśie wypráſowáć / y on ſok ábo iuchę / znowu do zgęſczenia wárzyć / że będźie iáko Konfekt. Ten tákże wielkim y známienitym bywa lekárſtwem / zwłaſczá

Płucom zágniłym. ſuchotom. Slezienie. Zárażony iákim kolwiek iádem.

Płucom záwrzedźiáłym / y zágniłym.

Suchotom záwźiętym.

Sleźienie chorey y záwrzedźiáłey.

Abo trućizną y iádem zárażonym. *Turn.*

Mdłość ſerdeczną oddala. Tákże

Serce y duchy ſerdeczne.

Mdłośćiom ſerdecznym. Duchom ſerdeczny y inym duchom.

Jne duchy w ćiele / ſam korzeń dáiąc z winiem ábo z málmáłzyą pić. Też

Ná ßiy go noßąc / toż czyni. *Corteſius.*

Rymie. Mozgu zámulonemu.

Rymę ábo ſápkę ćięßką / zbytnich wilgotnośći w głowie będących / odpądza. Abowiem

Zátkánie y zámulenie mozgu wychędaża / korzeń y z naśieniem miáłko vtárßy / á z octem Rożánym záczynić / y to miedzy táftę álbo kitaykę / álbo choćia miedzy dwie ćienkie chuſtce rośćiągnąwßy / ná głowę przyłożyć / y ták od godźiny vſpokoienia nocnego / áż do wſchodu ſłońcá trzymáć. A to má bydź po pełni Kśiężycá czyniono ná ſchodźie / około oſtátniey kwadry. Toż

Pámięć pośila.

Pámięći. Wzroku.

Wzrok byſtry czyni.

Słuchu.

Słuch oſłábiáły náprawia / tenże korzeń / pod przerzeczonem znákiem kopány / á ná ßiy noßony.

Oczom płynącym. Wzroku mdłemu. Od zárázy morowey. ćiáło záchowuie.

Oczy płynące / y

Wzrok náſłábiáły leczy.

Ciáło wßyſtko ták zwierzchu iáko we wnątrz od zárázy y iádu / zwłaſczá czáſu morowego powietrza / záchowuie. Tákże go ná ßyi noßąc y woniáiąc.

Zabobon.

Miſtrzowie zabobonow / vżywáią tego źiela inákßym ſpoſobem nieprzyſtoynie / y błazeńſkie / czyniąc tabliczki z ſcze-

Aliud oleum.

czyni.

Iny oleiek sposobem Alchymiskim/ ze wszystkiego źiela wyćiągniony.

Może bydź wyciągniony ze wszystkiego tego źiela/ iáko z liśćia/ z klacza/ z korzenia/ z nasienia/ wźiąwszy tego wszystkiego/ wespoł/ świeżego/ drobno pośiekáć. A iesli suche/ miáłko potłuc/ á w miedźiány gorzałczány gárniec/ ábo w Alembik wsypáć/ ná to wody nálać chedogiey studźienney/ coby ze cztery pálce nád tym byłá/ y ták właśnie wypálić iáko gorzałkę: skąd wodká/ y oleiek záraz sie distyllowáć będźie: potym oleiek od wodki odłaczywszy/ przez iny Alembik go przećiągnąć/ żeby sie wodá od niego státecznie wyćiągnęłá: Ten do potrzeb iuż pomienionych vżyteczny.

Antidotum.

Antidot.

Ten może tym sposobem bydź robiony/ iáko sie w rozdźiale przedtȳ powiedźiáło.

Sercu. Mozgu. Wątrobie

Sercu/

Mozgu/

Błonkom Żyłom.

Wątrobie/

Błonkom/

Żyłom/ y tym podobnym zwiazkom/ bywa rátunkiem wielkim.

Czásu Powietrza chorobom záráźliwȳ.

Czásu morowego powietrza/ ábo też Chorobom inym záráźliwym/ bywa bárzo kosztownym lekárstwem/ y rátunkiem. Nic nie przyćiągáiąc/ iáko niektorzy rozumieią/ ále owszem rozbiiáiąc/ ziádowićione powietrze/ á zdrowe pusczáiąc/ y sposabiáiąc.

W gorysty spusczáiącym/ gdźie pełno wiatrow złych y záráźliwych.

Dobrze też vżywáć tego Antidotu/ tym ktorzy sie w gory szybámi spusczáią/ w ktorych sol/ ábo iákiekolwiek kruszce biorą/ gdźie wiele powietrza y wiatrow złych/ smrodliwych/ iádowitych bywa. Tákże w sklepy zdawna zámknione/ w domy/ w olmárie/ w skrzynie/ gdźie pełno zaduchow złych y szkodliwych zdrowiu/ dla vstrzeżenia tákowey zarázy/ po pułkwinty ná raz go biorąc.

Máćicę záźiębioną rozgrzewa.

Vpławy białe pániom w rumienne obraca/ y swych własnych czásow przywodźi/ piiąc go z winem ná schodźie mieśiącá/ káżdego dniá po trzydźieśći kropli/ náczczo dáiąc.

Mágia.

Gdźieby korzeń tegȯ źiela czásu nástáwánia nowego kśiężycá/ to iest/ w ten punkt kiedy nástáwa/ ábo sie z słońcem złączá/ był kopányá w winie moczony y trunkiem vżywány. Niepłodne białegłowy czyni płodnymi. A gdyby w sámy punkt pełniey był kopány y tákże vżywány/ płodne niepłodnymi czyni: Przyczynę tey roznośći dáią/ że pomieniony trunek pierwszego winá godźinę przed społecznym złączeniem małżeńskim/ czyni máćicę sposobną do przyięćia y zátrzymánia naśienia męzkiego. Záś trunek winá wtory/ czynią ią bárzo niesposobną do przyięćia y záchowánia tegoż naśienia. Przeto niema być ledá iáko to źiele dawáne pániom do vżywánia: co sie y stąd znáczyć może/ że potężnie z żywotá/ ták

Płod martwy/ iáko y

Łożysko pozostáłe po porodzeniu wywodźi.

Korzeń ná szły noszony/ á woniány/ powietrze smrodliwe y záráźliwe rozbiia/ y rospądza.

O Hányżu/ Rozdźiał II.

HAnysz ták klaczem ábo rozgą iáko liśćiem y kwiátem/ Opichowi iest podobny. Pręt czczy/ obli/ dwułokietny/ gáłęźisty. Liśćia iest labrzystego/ y wykrawánego iáko Pietrusczáne/ ále więtsze y okrągleysze/ ná poyźrzeniu iáko młode liśćie Lubsczykowe/ biáłáwe/ zapáchu bárzo wdźięcznego miodowego. Ná wierzchu prećia swego w okołkách kwitnie białym kwiátem drobnym/ iáko Koryánder. Z ktorych naśienie biáłáwe/ pękátsze/ niżli naśienie okrągłego Włoskiego Kopru/ y mięszeysze/ tákże iáko sámo źiele/ z kwiatkámi/ máiąc zapách słodki y wdźięczny. Smáku mięszánego z gorzkośćią słodkiego. Korzenia twárdego/ zdrewniáłego/ wiele odnożek od śiebie pusczáiącego.

Mieysce y Czás.

NA polách/ w ogrodách/ y w sádách bywa śiány: w Niemieckich

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego / y wyſuſzáiącego / w trzećim ſtopniu. Otwiera / rozrzuca / roſpráwuie / y wywodźi.

Moc y ſkutki.

Rymę odpadza y od niey záchowuie.

Sápkę y záległośći w głowie / co rymą ini zowią / źiele / korzeń / y naśienie iego / ma do vleczenia nád ine źiołá przodek (y przeto od niektorych Láćinnikow *Crauedinaria*, bywa miánowána) Korzeń wdłuż iáko Oman / ábo źiele Tátárſkie do cukru / pokráiáć / y w wodźie go wárzyć ták długo / że wſzyſtkiey oſtrośći y przykrośći z śiebie pozbędźie. Potym rozłożyć go ná chędogim ſtole / przeſuſzyć / y znowu w cukrze wárzyć / áż nápoły zmiękczeie / y tego káżdy poránek / po korzonku po dwá / vżywáć. Ták y ſápkę odpadzá / y od niey záchowuie.

Mieśięczney.

Czyśćienie mieśięczne Pániom y Pánnom / nád przyrodzony zwyczay záwśćiognione / w winie źiele wárząc / y trunkiem ráno y ná noc vżywáiąc / wzbudza y wywodźi.

Máćicy źimney. Krew poleruie. Morowemu powietrzu. Gorącce. Mocżu. poty wzbudza. Ránom. ſadzelomy wrzodom. wydubniáłym. Máćicy záduſzeniu.

Máćicę z źimnem obrážoną / rozgrzewa.

Krew w ćiele záplugáwioną / poleruie.

Przećiwko morowemu záráżeniu / y

Gorączkom / korzeń pić dáiąc / bywa rátunkiem.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi.

Poty wzbudza.

Rány złe y ſproſne / ábo

Wrzody brzeżyſte / wydubniáłe / ſok iego y proch / do máśći przydáne / wychędaża y goi.

Máćicy záduſzoney / wielkim rátunkiem y prędkim bywa / z ogniá korzeniem podkurzenie czyniąc / dym leykiem w otwor łoná puſczáiąc.

Zywot rozgrzewa y wychędaża. *Sal.*

Zywot záźiębiony rozgrzewa / y wychędaża / nogi tylko w tey wodźie vmywáiąc w ktoreyby ten korzeń był wárzony.

Sol.

Sol z korzenia tego źiela robiona / vżyteczna.

Mozgu. Błonkom

Mozgu / y

Błonkom ábo odźieckom okrywáiącym go / przeto flágmę hrubą y kliiowátą z niego / nietylko wywodźi / ále áni ſię iey dopuſcza w nim zámnażáć / vżywáiąc iey przez vſtá.

Ránom y wrzodom. záłomionym y brzeżyſtym.

W ránách brzeżyſtych /

W bolączkách w záłomionych y brzeżyſtych.

We wrzodách wydubniáłych / broni chrobáctwu ſię zámnážáć / poſypuiąc nią. A gdyby ſię krew z nich rzućiłá / nie záraz iey záſtánawiáć.

Sorbech / ábo gnilec

Szkorbut ábo gnilec ſzkodliwy ſproſny y ſmrodliwy w vśćiech / ktory Láćinnicy *Stomachacen* zowią / leczy / wźiąwſzy iey puł łotá / ze trzemá częśćiomá ſcrupułu / to ieſt z piętnaśćią źiarn ięczmiennych Hálunu y w winie to roſtárſzy / z tego częſto gárgáryzm y płokánie ćiepło czynić. Tákże dźiąſłá ogniłe y opádáłe / ćiáłe nároſłe y rumienne czyni.

Oleiek z naśienia.

Oleum ex ſemine.

Oleiek z naśienia Kopru ſkálnego ſłuży

Członkom do rodzenia dánym. Tákże

Członkom do rodzenia Pulſowym żyłom.

Pulſowym żyłom / á zwłaſczá tym ktore od ſercá do głowy pochodzą / náćieráiąc zwierzchu / y z wodką tegoż źiela / trunkiem dáiąc.

Głowie.

Ciężkość głowy y boleśći iey / ták we wſzyſtkiey / iáko w połowicy vkłáda / dáiąc go z ſolą właſną tegoż źiela / ábo y z wodką.

Záduſzoney máćicy / ábo wzgorę obroconey.

Máćicy záduſzoney. Omdlewáiącym. Káduku.

Abo w omdlewániu y w pámięći odchodzeniu.

Abo w káduku dla záduſzenia teyże máćice pochodzącemu / bywa rátunkiem prędkim / dáiąc go ná ten czás w iákimkolwiek trunku. Tákże y w otwor łoná puſczáiąc.

Máćicę rozgrzewá źimną. źieiącą y zbytnie otworzyſtą śćieſznia.

Zywot około pępká námázuiąc / przed ſzćiem do łoża. Tákże członki do rodzenia / od przyrodzenia dáne / przed złączenim małżeńſkim náćieráne / máćicy / ćiepło przyrodzene dáie. Otwor iey zbytni y przeſtrony śćiąga / y ſkromnie śćieśnia / żeby náśienie męzkie tám ſtąd nie wypłynęło / ále było w niey zátrzymáne / dla záwiązánia płodu.

Pániam brzemiennym / ktorym potráwy obrzydłe bywáią

Pániom brzemiennym / ktorymby potráwy obrzydły (co niektorym rádo bywa) Żołądek dobrze nim mázáć / ná dwie dłoni wſzerz / y chuſtę ná to ćiepłą przykłádáć.

Pániom ćieſzko rodzącym.

Pániom ćieżko y długo rodzáiem ſię prácuiącym / ſkronie dobrze nim náćieráć / ábowiem ich w tym prácowániu bárzo poſiłá y rátuie.

Odwężow vſzkniónym.

Od wężow y iney iádowitey gádźiny obrážonym / ſwym námázániem rátunek-

czyni.

pke z goracey przyczyny miewáia.

Też te potrawy przyprawione z Hányżem/ ábo y chleb/ dychawicznym/ y ciężko tchniacym/ iest vżyteczny.

Káßlu vstawicznemu.

Żołądká odmiátániu y rzygániu.

Szkawce czesley.

Wątrobie wilgotnościámi zbytnimi zátkáney/ záczym krwie czynić y mnożyć nie może/ y zátym ginienie ciáłá y schnienie: Hányżu z potrawámi dobrze vżywáć.

Bládym tákże/ z przerzeczoney przyczyny/ ábo bládożielonym.

Opuchłym. Tákże

Śleźione nábrzmiáłe y chore máiącym/ iest vżyteczny.

Opußeniu/ y czestemu rozdymániu żywotá z wietrznośći/ bárzo służy.

W kołkách y w morzyskách w żywocie. Też z sokiem iego ciepłym żywot náciéráiąc. (*Plin.*)

Mámkom y pániom dźiatecżki piersiámi kármiącym/ mleko mnoży/ vstáwicznego w potrawách vżywáiąc. Ábo też z Kápusty zieloney polewká z.j. to iest/ po kwincie ná raz piąc.

Służy niemniey y mężczyznom do Wenusá/ y małżeńskiego skutku niepotężnym.

Zapách wdźięczny vstom dáie/ á dech smrodliwy odpadza/ w vściech go długo żuchaiąc y połykáiąc.

Mozg żimny rozgrzewa.

Piersiom y płucom záźiębłym/ iest rátunkiem.

Suchotnym/ y

Káßlom záśtárzálym/ iest lekárstwem.

Żołądek żimny zágrzewa. Tákże

Wßystkie wnętrznośći ożiębie ogrzewa/ y zámulenia ich otwiera/ y wychedażą

Bolesći wßelákie/ gdźiekolwiek będące vśmierza.

Tchnienie wolne y bespiecznie czyni.

Mocz z ciężkośćią odchodzący/ wolno wywodźi.

Prágnienie w puchlinie oddala/ w wodźie násienie wárząc/ á te wodę piąc/ ábo też w winie z Szadźcem á z Piołynem.

Żołtą niemoc spadza.

Tym ktorzy są do puchliny skłonni wietrzney/ Hányżu vżywánie/ iákimkolwiek sposobem iest vżyteczne.

Od chrobáctwá y gliść záchowywa/ vśtáwnie go vżywáiąc.

Nyrkom/

Pechyrzowi/ y

Ledźwiom boleiącym z zámulenia y z wietrznośći w nich zámkniętych/ iest lekárstwem.

Toż też piásek y kał z moczem z tych przerzeczonych części ciáłá wywodźi.

Mieśięczna chorobá záśtánowiona wzbudza.

Vpławom białym białogłowskim/ iest ratunkiem.

Biegunki záwśćiąga y záśtánawia.

Prágnienie zbytnie vśmierza.

Jádom y trućiznom śie sprzećiwia. przeto też vszkłonym od iádowitych bestiy/ iest wielkim lekárstwem. Dlaczego do Driákwie/ do Mitrydatu/ y inych lekárstw przećiwko trućiznom z wielkim vżytkiem wchodźi.

Pobudza chćiwość do Wenusá y potężność do skutku małżeńskiego czyni/ z Kápustna polewka/ Pieprzu długiego przydawßy/ vżywány. (*Dios.*)

Nasienie przyrodzone w oboiey płći mnoży. (*Dios.*)

Głowy bolenie vśmierza/ kádząc nim pod nosem. [Tenże.] Toż czyni w winie wárzony z Máieranem/ páre ciepłá z niego w nos puszczáiąc.

Biegunki záśtánawia/ y żywot zátwierdza.

Vpławy białogłowskie hámuie.

Máćice wychedażą z wilgotnośći złych y wiátry w niey záwárte rospadzą.

Zawrotu głowie iest lekárstwem/ tym sposobem/ wźiąć łot nasienia Hányżowego/ Koryándru przyprawnego w oćcie/ Cynámonu dobrego po łoćie/ Gorczyce białey łot. To wßystko co namieley veluc. Tego prochu po ćwierći łotá ábo po pułtory/ ze dwie godźinie przed obiádem/ tákże kłádąc śie spáć/ z Cukrem ábo y bez Cukru/ według vpodobánia/ ná grzance z chlebá przypiekley/ á w białym winie obmácżáney vżywáć. Czyniąc to przez tydźień cáły.

Toż też czyni biorąc tego Hányżowego nasienia dobrą szczyptę/ to iest/ co we trzy pálce wźiąć może/ nasienia Ogurkowego obłupionego/ ziemieniá Lnianego/ po rowney części/ á miałko vtłukßy/ z winem białym ciepło po ránu náczczo y ná noc vżywáć.

Od ßłáku y párálizem záráżenia zách owywa/ wźiawßy Hányżu/ Łákrycicy drobno pokráiáney/ po dwu łotu/ kozenia Omanowego/ gałki Mußkatowey/ Pieprzu długiego po łoćie/ kozenia Zukliká ábo Benedyktu ćwierć łotá: to wßystko miałko vtłukßy/ nálać gorzałki ná to z kwarte/ w ktoreyby funt miodu iárzecego práwie chędogiego y odßymowánego rospuszczony był: to co napilniey w ßkleniey nákrywać/ á náczczo káżdy poránek po dwu łyßkách vżywáć. Łećie bez długiego Pieprzu bydź może.

Ochrápieniu gárdłá y omienieniu.

Káßlu ćiężkiemu/ wezmi Hányżu/ Korzynkow drobnych co naświeżßych/ po

trzy łoty

Kátárcym. Rymie gorącey. Dychawicznym.

Káßlu vstawicznemu Odrzygániu.

Szkawce Wątrobie zámulonej

Bládym/ ábo bládożielonym. Opuchły. Śleźienie zátkáney.

opußeniu

Kolice.

Mleko mnoży.

Niepotężności do Wenusá. Zápách vstom cudny dáie. Mozg zimnemu. Piersiom. Płucom oźiębłym. Suchotny. Káßlom. Żołądkowi y wnętrznośćiom ożiębionym. Bolesći wßelákie vśmierza. Ciężko tchnącym. Mocz wywodźi. W puchlinie prágnienie. Żołtácce. Skłonny do puchliny.

Od chrobáctwá y gliść záchowuie. Nyrkom. Pechyrzowi. Biodrom bolącym. Piásek y kał moczę z nyrek y z pechyrzá wywodźi.

Mieśięczney. Vpławom białym Jádom y trućiznom Pszkśeniu od bestiy iádowitych.

Do Wenusá potężne czyni.

Nasienie przyrodzone mnoży. Głowie boleniu. Item.

Biegunkom.

Vpławom Máćicy zá piugáwioney. Zawrotu głowy.

Item.

Od párálizu záchowywa.

Ochrapieniu ábo omienieniu y káßlu ciężkiemu

Anisum.

Aniß.
Eniß.

stronách / iáko nád Renem / osobliwie około Szpiry / Strasburku / y w okolicy. Tu v nas w roskoßnieyßych ogrodách poczynáia go rozmnażáć. Ale ktory z Syriey / z Crety / z Ægyptu pochodźi / nád ine przodek ma. Kwitnie pospolićie w Czerwcu y w Lipcu. Nasienie do trzech lat może w swey mocy bydź chowáne: by tylko nie w mieyscu wilgotnym / gdźie rad pleśnieie / ále w sußy niezbytnie gorącey. Siewáia go w Lutym / y w Márcu. Lubi ziemie tłusta / wypráwna / wilgotna.

Przyrodzenie.

Nasienie Hányżowe iest miernie ostrogorzkie. Rozgrzewa y wysusza w trzećim stopniu ná początku: rozćiencza / rzedźi / trawi / otwiera / rozśiekuie: pobudza / wietrznośći rospadza / wywodźi. Tego nacześćiey do lekarstw zwierzchnych y wnetrznych / á niżli sámego iego źiela vżywamy. Korzenie do żadnego vżytku nie przychodźi.

Moc y Skutki.

Hányż. Do stołowego vżywánia przychodźi do potraw

Hányż ták v stárożytnych / iáko y v nas / nietylko do lekarstw / ále y do potraw / do chlebá / y inych stołowych potrzeb przychodźi. Piekáia z nim chleb żołnirski / ktory *Biscoctum*, to iest dwákroć pieczonym zowią / nietylko dla smáku / ále wiecey dla zdrowia. Abowiem tákowy chleb żołądkowi / śleźienie / trzewom / bokom / żyłom suchym bolącym / żywotowi / od wietrzności rospieránym y bolącemu / w kolce y w gryźieniu w kißkách / w puchlinie / w záekániu / wątroby / nyrek / kámieniu / y w inych chorobách zimnych / á z wiátrow pochodzących. Jest bárzo vżyteczny / białymgłowom nieprzyiacielom / przyiemny y dobry. Też gdźieby go okrom przerzeczonego chlebá przyßło vżywáć / ma bydź z wárzonymi potrawámi vżywány / á zwłaszcza od tych / ktorzy zawrot głowy ćierpią.

Do chlebá biskoktu

Zawrotu głowy.

Zámierzknieniu przed oczymá. Tákże Kroplom ábo Muszkom látáiącym przed oczymá vśiáwnie / vżywáć go dobrze.

Zámierzchnieniu w oczách. Mußkom ábo ćieniō przed oczymá la-

Tym ktorzy Catarrum / ábo ryme y sá-

pke z go-

wi vſtáwi gnie choremu. Kolce.

y w żywoćie bolenie. Tákże ktorzy

Do kolki y dárćia w kiſkách ſą ſkłonni/ wźiáć Hányżu ſześć łotow/ Kopru Włoſkiego trzy/ Kminu kramnego/ Koryándru/ polnego Kminu/ nasienia Łániego czyſcu/ ábo Czárnoglowu/ po ćwierći łotá: To wſzyſtko weſpoł przez noc w ocćie winnym dobrym námoczyć/ á potym vſuſzyć/ do tego przydáć ſkorek Cytrynowych tábłek/ Cynámonu/ po cwierći łotá y ℈i. á co namieley to wſzyſtko vtłuc/ do tego wſzyſtkiego przydáć dwádźieśćiá łotow/ Cukru białego/ á tego przed iedzeniem/ ábo ná grzance chlebá białego ábo ſámego przez ſie po łyżce vżywáć.

Wietrznośći w trzewách y w żołądku roſpadza/ Hányżu ſczypte wźiawſzy dobra/ vtłuc go co namieley/ á z winem dobrym białym ćiepło dáć pić. Jeſcze lepiey y potężniey będźie gdźie ℈i. to ieſt/ trzećia cześć ćwierći łotá do tego przyłoży Bobrowych ſtrołow.

Wietrzności w kiſkách

Wątroby/ y

Śleźiony zámulenia otwiera/ nasienia Hányżowego dwá łoty wźiawſzy/ Stonogowcu po gráśći/ y wárzyć w kwarćie winá białe°/ á w drugiey wody do połowice/ á przecedźiwſzy/ Cukrem oſłodźić: Tego z ránáy ná noc po kwáterce ćiepło pić.

Wątrobie y ſleźienie zátkánym

Toż też nyrkom zátkánym ſłuży.

Nyrkom zámulenia.

W krzyżách/ } bole vkłáda: wźiáć Há-
W plecách/ } nyżu/ otrab/ łáiná oſle°
W biodrách/ } po dobrey gárśći/ Káparow náſolonych garść. To wſzyſtko weſpoł we trzech kwartách winá wárzyć do połowice wywrzenia: wźiáć tey polewki trzy kwáterki/ w bić żołtek iáiá świeżego/ ſześć łyżek oleyku Rumienkowego przylać/ y to Kliſtera choremu dáć. Ażeby ie w ſobie co nadłużey trzymał.

Krzyżow bolieniu. Plecom. Biodrom

Tákaż kliſterá ſłuży w zbytnim y okrutnym dręczeniu od kámieniá.

Vdrażeniu od kámieniá. Kámieniu

Przećiwko ſrogośći bolow od kámieniá porußonych/ wźiáć nasienia Hányżowego w ocćie przez noc moczonego y vſuſzone° trzy łoty/ Kopru Włoſkiego/ polnego Kminu/ Biedrzeńcowego nasienia/ Pietruſczánego po dwu łotu: to miáłko vtłukßy/ przydáć ze cztery łoty Cukru białego. A gdy to złe nádeydźie/ po łyżce tego prochu ábo po kwińćie z Ciećiorki czerwoney polewká ćiepło pić choremu dáwáć.

Odkámienia vchronieniu.

A dla vſtrzeżenia tegoż kámieniá/ tákżego po łyſce ábo po kwińćie náczczo3 iábłkim pieczonym/ ábo ná noc ná grzance z białego chlebá vgrzáney/ y wwinie białym czáney/ tákże wiele wźiawſzy vżywáć.

Rodzeniu dźiatek ſnádniemu

Rodzay dźiatek białymgłowom lekko czyni: puł ćwierći łotá vtłuczonego/ z ták wiele Kopru ſwoyſkiego/ z białym winem dáiąc pić. (*Dalion.*)

Boleśćiom máćicznym po ſleżeniu/ ieſt wielkim ráthunkiem.

Łożyſko pozoſtáłe wywodźi/ nasienia Hányżowego w ocćie przez noc moczonego/ y záś vſuſzonego wźiáć połtory ćwierći łotá/ Muſzkatowey gałki/ rogu Jeleniego palonego ℈iij popiołu z vpalonych koſtek Dáktylowych puł tory ćwierći łotá/ Káyſkiego ábo Orlego drzewá/ Cynámonu po ℈ß. to ieſt/ po dwu cześći ćwierći łotá: to wſzyſtko co namieley vtłukßy po ćwierći łotá z winem pić.

Łożyſko pozoſtáłe wywodźi/ nasienia

Máćicy záduſzoney ábo wzgore wſtąpioney/ ieſt lekárſtwem/ vżywáiąc ſámego. Tákże wiercąc go/ żywot y łono nim ćiepło náćierać. Toż też czyni z Bobrowym ſtrołem piiąc go z octem á z miodem.

Máćicy záduſzoney

Item.

Item.

Máćice zámulona y plugáwo wychodząca/ piiąc go z winem. (*Sethi.*)

Máćicy zámulonej.

Tákże nábrzmiáłość iey/ z żimnych wilgotnośći/ y ſłozow wychodząca/ wárząc Hányż/ z Márunka/ z Reta/ ktora też Márzána wietßa zowiemy/ z Pietruſßka á z Cabrem w białym winie/ á to przez czás niemáły ćiepło/ ráno/ y ná noc piiąc.

Máćicy záſiabłoney. Máćicy nábrzmiáley y plugáſtwá pełney.

Ktemu też czynią piguły niżey opiſáne/ ktorych pod czás przytymże trunku vżywáć może: Wźiąć żołtego Aloeſu łot/ Mozdzeiowey gebki puł łotá/ Turbitu/ ábo ſołu/ Cwikły zamorſkiey dwie ćwierći łotá/ Drágántu ćwierć łota/ Máſtyki/ Imbiru/ Máſtyki Celtyckiey/ Cynámonu/ po puł ćwierći łotá: Z tych káżde z oſobná co namieley vtłukßy/ záczynić/ z Mitrydatem/ y pigul náczynić z ćwierći łotá po iedenáśćiu: ktorych może białagłowá y po ℈iij. ná noc bráć/ ſyropem przerzeczonym popiáć.

Pigułki do tegoż.

Toż nasienie Hányżowe w winie wárzoc/ z Tryfera piiąc/ boleśći máćice z náżiębienia/ y záżiębienia leczy/ piiąc po ránu/ y ſpáć ſie kłádąc/ ćiepło. (*Plat.*)

Máćicy z záżiębienia bolącey.

Do Wenuſá y ſłutku małżeńſkiego niepotężny wielkim ieſt lekárſtwem. Tákże Ktorymby przyrodzone nasienie zniſczáło y z milknęło. Ci niech Hányżu wezmą/ Moſkow Bocianich krwáwych/ ktore Láćinnicy/ *Geranium Sanguinarium*, y *Radicem Sanguinariam*/ Grekowie *Ischemum* zowią/ á we trzech kwartách winá dobrego do trzećiey cześći wywárzą/ y tego po ránu náczczo/ y ná wieczor/ po kwáterce ćiepło piią/ pomocy doznáią.

Do Wenuſá nie potężnym. Nasienia przyrodzonego zniſczeniu.

Kolce y w żywoćie dárćie vkłáda/ Hányżu wźiawſzy łot/ Kopru Włoſkiego Styraku wdźięcznie y mocno pachnącego/ po puł łotá/ ſoku z máku/ *Opium* 30 ziá puł łotá: to co namieley vtłukßy z puł oſmą łotá miodu dobrego y cudnego záczynić/ że będźie Konfekt: z ktorego gdy

Kolce y w żywoćie dárćia w kiſkách.

trzy loty / korzenia młodego Slazu ochedożonego / y drobno pokráianego garść: to w wodzie do trzećiey części wárzyć / potym wyżać rękomá co namocniey / y chedogo / przecedziwszy / przyday funt miodu białego / á choćia inego / znowu to wespoł wárzyć y pilnie odszymowáć / á gdy iuż ßumin zsiebie przestánie wydáwáć / przecedź / y tego po kwáterce co náciepley ná káżdą noc dáć pić / ták długo / áż y káßel / y chrápotá vstánie.

Flágmę lipka y kliiowátą z piersi y z płuc snadnie wywodźi / przyprażywßy troche nasienia Hányżowego / miałko vtluc / ze trzemá częściomá miodu chedogiego zá czymć Lektwarz / ktorego ták orzech Włoski ná noc / y ráno vżywáć / trzymáiąc go w vściech długo / á co ſie rosplynie połykáć.

Piersiom zámulonym / y záckánym / wźiáć ze dwá loty Hányżu / Jzopu suchego garść / Fig suchych miesistych y tłustych / drobno pokráiánych zośm / Szałwiey puł gárści / Jálowcowych iágod przetłuczonych zhrubá łot / Lákryciey drobno skrobáney / álbo pokráiáney poł łotá / miodu dobrego ze cztery loty / álbo łyßki. To w chedogiey wodzie w pulgárncu wárzyć / áż trzećia część wywre. tego po kubeczku / ráno náczczo / y ná noc ćieplo vżywáć.

Dychawicznym / ták że przerzeczony trunek iest bárzo dobry / wźiáć Hányżu / wárzyć go w syćie miodowey / álbo w wodzie / á miodem osłodźić / y to ráno y ná noc pić ćieplo po dobrym trunku.

Sczakawce y odrzucániu żołądká / weźmi dwá loty nasienia Hányżowego / łot Cynámonu / Máſtyki łot: to w czterech kwartách álbo we trzech winá wárzyć / áż trzećia część wywre: tego ná noc y ráno po trunku ćieplo pić. Álbo też ták: Hányżu wźiáć dwá loty / Korzeniu Włoskiego ták że nasienia / polnego Kminu / Cynámonu po łoćie: to wßyſtko co namieley vtluc / á z Cukrem według vpodobánia vmießáć / y po łyßce tego ná grzance z białego chlebá przypieczoney / w białym winie pierwey zmáczáney / vżywáć ráno náczczo / y ná noc / pultory godźiny przed oboim iedzeniem.

Bolącemu żołądku /

Moczu zátrzymánemu nád przyrodzenie.

Kámień y muliſko moczem wywodźi / Hányż w winie wárzac / álbo go miałko vtárßy / po ćwierći łotá álbo po pultory / z winem piiąc / iest lekárſtwem. Toż też ápetyt y chęć do iedzenia vtrácona náprá-wia.

Wątrobę zátkáno / otwiera / wychedaża.

Żołtą niemoc spadza / á

Puchlinę wietrzną leczy / bądź wárzony / bądź prochem z winem ćieplo piiąc.

Żołądek do trawienia osłábiały náprá-wia / wźiáć Hányżu trzy loty / ziarnek Kárdámomowych / Cytwaru / po połowicy łotá / Gálganu / Jmbiru białego / Cynámonu po ćwierći łotá / Gwoździkow / kwiátu Mußkatowego / po puł ćwierći łotá: To wßyſtko co namieley vtłukßy / ośm łotow Cukru Kánaru do tego przymießáć. Tego prochu ná raz po łyßce ná grzance z białego chleba vgrzány / á winem ćiepłym polány / godźinę przed oboygiem iedzeniem vżywáć / á po pić łyßko winá dobrego ćieplo / ták że przed vżywánim / tegoż winá ćieplo nápić ſie.

Jny proch ná toż / y do rospędzenia wietrznośći z żołądká. Wźiáć nasienia Hányżowego przechedożonego / y przez noc w occie moczonego / y wysußonego cztery loty / Gálgánu / Cynámonu po trzy ćwierći łotá / ſkorek z Cyterynowych táblek łot / Piepżu długiego ℈ ſ. to iest / ßoſtá część od ćwierći łotá / álbo co dźieśięć ziarn iecz miennych záważy / Cukru białego ośm łotow. To co namieley vtluc / po łyßce przed oboiem iedzeniem ná grzance przerzeczonym sposobem vżywáć.

Żołądek źimny y mdły rozgrzewa y posíla / wietrznośći y boleśći w nim vkłáda wźiawßy / Hányżu łot / Jmbiru białego / Gálganu po puł łotá / Gwoździkow / Cytwaru / Mußkatowego orzechá / po ćwierći łotá / : miałko wßyſtko vtluc / á dwánaśćie łotow Cukru Kánaru do tego przydáć / y dobrze wespoł przemießáć / y obyczáiem wyßey námienionym vżywáć.

Nábrzmiałość z wietrznośći żołądká rospadza / biorąc Hányżu ℥ij. z trzećią część Bobrowych ſtrotow / á z trochą ćieplego winá.

Pámom dźiatki máłe pieśiámi kármiącym / álbo y mámkom obſtłość mlekà dáie / ćwierć łotá Hányżu wźiawßy / Oleßnikowego nasienia / álbo rádmey nasienia Czarnogłowu puł ćwierći: miałko to wßyſtko vtrzeć / Kryßtału przyprawionego y co naſubtelniey vtártego ℥i. to iest / trzećia część ćwierći łotá / Cukru dwá loty / to ze dwiemá kwáterkámi winá dobrego zmießáć / y ieden dáć náczczo / drugi ná noc wypić.

Też może ták vczynić. Wźiáć ćwierć łotá Hányżu / nasienia Łocygi / Korzeniu Włoſkiego / Korzeniu ſwoyſkiego / Pietruſzánego / po puł łoćiu / ośm łotow Cukru białego: Tego prochu po puł łoćiu ná raz z winem dáwáć ćieplo pić / doświádczona.

Ktorzy vſtáwicznie żołądek chory máią

y w żywoći

Żołtácce. Puchlinie wietrznej

Żołądek sposobia do trawienia.

Wietrznośći rospadza.

Żołądkom źimnym. Wietrznośćiom.

Żołądkowi nábrzmiałemu nápuchleniu.

Mleká obſtrość mámkom dáie.

Item.

Z żołądko-

go / z Hyzopu á z miodu. *Plin.*

Pierśi y płucá z flágmy wychedaża / przyprázywßy go z miodem y iáko konfekt vczymić / á miáśto lektwarzu liżáć y połykáć.

Pierśiom. Płucom flágmiśtym

Káßlacym

Káßlacym ieśt bárzo vżyteczny / wżiawßy Mygdałow gorzkich ochedożonych z pięćdźieśiat / y z Hányżem ie w miedźie vtrzeć / y miáśto lektwarzá vżywáć / liżáć á połykáiąc. *Plin.* Ten też konfekt rzygánie oddala / wietrznośći z żołądká y z kiśek rośpadzáiąc. Toż śám też Anyż z winem go piiąc / może. Náwet y cukier ná nim vżywány / ábo y śam tylko / po iedzeniu iedząc.

Rzyganiu

Womity / y ná wnetrzu cknienie hámuie / y obrzydzenie wßelákie oddala / wárzony z Mietką ogrodną / y trunkiem vżywány.

womitom

Śłábiznom / ktore *Hypochondria* Grekowie zowią / z wietrznośći nábrzmiáłe. Tákże

Wietrznośćiem w śłábiznách.

Nerwom oźiębłym y z źimnych wilgotnośći nábrzmiáłym y nápuchłym ieśt vżyteczny ten konfekt. *Plin.*

Nerwom oźiębionȳ

Głowy bolenie vśmierza / z Hányżu sok / z oliwą wárzony / á w vßy ćiepło puśczány / śam też sok z Hányżu tákże w vßy puśczány / toż czyni. Głowę też nim náćierać vwierćiawßy go dobrze / bo toż czyni. *Plin.*

Głowy bolenie.

Strzykániu y bolániu w śtolcu bywa rátunkiem.

Strzykániu w śtolcu y boleniu.

Wydymániu y zbytniey chćiwośći do pochedowánia / Hányż przyprázony ieść dobrze / tákże ná goracym w węzle z niego vczynionym / gołym ćiałem śiedźieć / vżyteczno.

Wydymániu.

Zawrot głowy położnicom / ábo śześćiniedźielnicom / po złeżeniu gdyby przypadł / leczy / śćypte co we trzy pálce wźiąć może / z nasieniem ogorkowym y Lniánym / z dźiewiáćia łyżek winá białego dáiąc pić / leczy. *Plin.*

Zawrot głowy.

Z winem go piiąc / poty wolne zbudza.

Poty wolne czyni.

Stolce tákże z winem słodkim pobudza / Plinius powiáda.

Stolec pobudza.

Zástárzáłym boleśćiom / w wątrobie zamulenia y zátkánia / pić go tákże dobrze á zwłaszcza z źimnych wilgotnośći hrubych. *Seth.*

Zástárzáłym bolegkom w wątrobie.

Nyrki zámulone y zátkáne / otwiera y wychedaża / z kálu y z hrubośći piaśczyśtey / wárząc nasienie Hányżowe / z Łákrycya / z nasieniem Málonowym / á z wroblim prosem / á to pić. Może miáłki proch z tego wßytkiego vczynić / á po ćwierći / ábo po puitory / z winem białym vżywáć. Znácznie ábowiem kał y muliśko / z piaśkiem moczem wywodźi. Toż też

Nyrkom zámulonȳ piaśkiem.

Bolenie w nyrkách vkłáda.

Zbytniemu y gwałtownemu żywotá opußeniu z źimnych wietrznośći pochodzącemu / pić wino / w ktorymby Hányżowe nasienie / Kopr Włoski / y Máśtyká wrzáło. Albo w ktorymby Hányż / Kośt / y Máśtyká byłá wárzona / przydawßy Cynámonu troche tłuczonego. (*Plat.*)

Z zbytniemu opußeniu żywotá.

Bolenie we wßyśtkim żywośćie z wietrznośći zbytnych vśmierza / wárząc w gowinie z Ściennym źielem / ktore *Parietariam* Łácinnicy zowią / á tym żywot opußony co náćiepley okłádáć.

Z wietrznośći wßy wośćie bolćniu.

Vßu boleśći ośobliwie vkłáda / z wilgotnośći iádowitych w nie śie vdáwiáiących / wárząc Hányż z śokiem z Łuczku y z oliwą / w Cebuli ábo w iey łupinie / á to w vßy ćiepło puśczáiąc.

Vßy boleśćiom.

Wonnośći vtráconey / ábo zapáchu zgińionemu / Hányż ieśt lekárśtwem / wźiawßy nasienia y z iego źielem w winie wárzyć / y páre z niego w nos puśczáć.

Wonnośći vtráconey.

Zawrot głowy oddala nasienie iego / dobrze rozgrzáne / wonność z niego w śie biorąc. Tákże worek z niego vczynić / á ná cegle gorącey rozgrzawßy go / w wierzch głowy co náćiepley przyłożyć.

Zawrotu głowy.

Od rozumu y dobrego báczenia odchodzącym / dobrze czyńić plaśtr z świeżeg nasienia Hányżu / á z máki iecźmiennej. *Pli.*

Od rozumu odchodzącym.

Tenże plaśtr dźiatkom máłym kaduk miewáiącym / ieśt bárzo vżyteczny / przykłádáiącym go ná głowke /

Káduku dźiećinnemu.

Pytágoras piße / że ći ktorym káduk bywa / pokiby Hányż w gárśći trzymáli / od niego nie bywáią nágabáni. [*Plin.*]

Od pádáiącey niemocy záchowuie. á wárde gruczoły / guzy / żołzy odmiekcza

Gruczoły y guzy /

Bolaczki zátwárdźiáłe / żołzy / z octem plaśtrowány / zbiera ie w otok / ábo też rośpadza. [*Soſimen.*]

W dáleko droge iádącym / żeby śpracowáni nie vśtáli / Hányżowe nasienie káża z winem pić. (*Pli.*)

Proch nasienia Hányżowego / z Rożánym oleykiem ćiepło w vßy puśczány / boleść w nich vkłáda / záwrzedźiáłość leczy / y śłuch pośila.

Vßy bole vkłáda / záwrzedźiáłość ich goi.

Śłuch pośila.

Szumienie w vßách vćißa / toż nasienie Hányżowe w gorzałce moczone / y w vßy puśczáne.

Szumieniu w vßách.

Kichánie ćiężkie cześte y niezmierne záśtánawia mnąc go miedzy pálcy / á pod nośem trzymáiąc.

Kichániu zbytniemu.

W oko gdźieby co w pádło / ábo było z tracenia y z vderzenia obrázone / Hányżowe nasienie / ábo źiele w'wodźie wárzone / ná obrázone oko co náćiepley przykłádáć / vtłukßy go pierwey co nanieley.

Vkąßeniu od beśtiey iádowitey / tákże nasienie iáko źiele vtłukßy w winie wárzyć / y ná rány plaśtrować. Abowiem wyćiąga iad z rány y goi ie.

Vkąßeniu od beśtiy iádowitych.

by potrzebá byłá/ná raz dáć z winem wypić iáko Łaszkowy orzech wielki.

Item. Teyże chorobie/Hányż z Bobrowemi stroymi/ po rowney części oboygá wziawszy/á po ćwierći łotá ná raz/z kwáśnym miodkiem *Oxymelite*/ábo z octem miodowym vżywáiąc/ iest lekárstwem osobliwym.

Item. Tákże ná toż/Hányżu wziąć ze cztery łoty/ oślego łáyná dwá łoty/ otrąb garść/ w białym winie słodkim to wszystko warzyć/ przecedziwszy/ wziąć tego ze trzy kwáterki/ przylać cztery łyżki oleyku Rumienkowego/Kápárowego dwie/ á przez kliśtere choremu dáć/ ktora żeby co nadłużey w sobie trzymáć ma.

Item. Ábo ták/ wziąć garść nasienia Hányżowego/oliwy funt/ winá słodkiego białego puł funtá/ wespoł wárzyć/ áż do wywrzenia winá/ y przez kliśtere dáć.

Item. Może y ták/ wziąć Hányżu y Pieprzu zá rowno/ y miáłko vtłukszy/ po ćwierći łotá z ćiepłym winem/ ábo z miodowym octem pić.

Item. Toż czyni/ wziawszy Hányżu y Bobku zárowno/ po ćwierći łotá/ ábo po pułtorá/ y to ná raz z ćiepłym winem białym wypić.

Zielonośći ciáłá. Ginienie ciáłá y schnienie. Zieloność ciáłá/ Tákże Ginienie á schnienie ciáłá leczy/wziąć Hányżu ze trzy łoty/ Cynámonu puł łotá/ kwiátu Muszkatowego puł tory ćwierći łotá. To vtłuc miáłko/ przydáć do tego ze dwánaśćie łotow cukru białego/tego przed oboim iedzeniem zgodzinę/ po kwińcie/ ná grzance z białego chlebá vgrzancy/ w winie ią obmaczawszy/ czesto vżywáć.

płynieniu przyrodzonego nasienia. Dobrowolnemu nasienia przyrodzonego odchodzeniu y płynieniu/ *Gonorrheam*, ábo *Seminis profluuium* zowią/ Hányż iest lekárstwem/ wziawszy go ze cztery łoty/ żołądkow káplunich ábo kokoszych/ w winie chędogo wypłokánych/ y vsuszonych/ dwá łoty/ Gálgánu puł łotá/ korálow czerwonych vpalonych/ puł tory ćwierći łotá/ cukru białego/ puł trzeći ćwierći łotá. Tego prochu po kwińcie przed iedzeniem/ ábo po iedzeniu/ ábo ná przerzeczoney grzance/ ábo z ćiepłym winem białym ćirpkim vżywáć.

Febr. Káżdego dniá przychodzącey. Káżdegodniowa febre leczy/ wárzac Hányżu dwá łotá z ták wiela Włoskiego Kopru nasieniem/ y do połowice w winie wárzyć/ á po dobrym trunku káżo ego dniá tego trunkiem vżywać.

Záduániu śkalenia/ ábo ćienia nocnego. Száley ábo nocny ćień komuby był záduány/ Hányż z winem słodkim ábo z báśtárdem/ po ćwierći łotá pić dobrze. Albowiem mu odeymuie iad y wáde.

Koryánder surowy/ Tákże Ciemierzyce czarna ktorzyby iedli/ tenże trunek z Hányżu/ z winem białym vżywany/ iest vżyteczným rátunkiem.

Blonce w vżách przepchnioney/ y przerwáney/ iest lekárstwem/ Hányż vtrzeć z Rożánym oleykiem y z winem/ á ćiepło w vcho puszczáć po kilku kropli/ ale Hányżowe nasienie ma bydź świeże/ pełne/nie zmiłkłe/zapáchu mocnego y wdźięcznego/iákowy iest Kreteński/ktory przed inymi ma przodek.

Biegunke czerwona/biała/ y żołta/ zástánawia y leczy/ przyprażywszy go z winem/ ábo z wodką Bábczáną/ ábo z iáką ina przynależącą do tego/ á piiáć. (*Plin.*) Jednák

Biegunke biała/ z Mietą go dáiąc pić/rychley zástánawia.

Sczkawke záwśćiąga y leczy/ piiąc go/ ábo tylko woniáiąc.

Spánie w nocnicách przywodzi/ tákże go w trunku y w potrawách. Tákże zapáchem vżywáiąc.

Kámień z nyrek y pechyrzá pędzi.

Vsczkniony od niedźwiadká/ iest lekárstwem/ piiąc go z winem. *Plin.*

Do potraw y przysmákow wchodźi/ bo zapách wdźięczny/ ták świeży iáko suchy dáie.

Z Migdałámi gorzkimi/ ábo orzechámi Włoskimi/ Hányż vżywány/ wino do picia smácznie czyni.

Smrod pochodzący z vst odpędza/ á zapách wdźięczny czyni/ vżywáiąc go z Włoskim Dźięgielem/ á z trocha miodu (*Plin.*)

Twarz odmładza zgrzybiáłą/ moczac go w winie/ á tym śie vmywáiąc.

Chęć do iedzenia czyni w potrawách y w przysmákách go vżywáiąc. *Plin.*

Sny strásliwe odgánia/ záwieśiwszy go śpiącemu w wezełku pod nosem/ żeby mu zapách w nos szedł. *Plin.*

Twarz nábrzmiáłą leczy/ moczac go w winie/ á tym ią vmywáiąc.

Oczom łzámi śie zálewáiącym y ćiekącymi/ korzeń Hányżowy co namieley vtárty/ á w oczy puszczány iest lekárstwem (*Plin.*) A gdźieby było zbytnie płynienie/ tedy wziawszy go y z Szafránem zárowno/ w winie rostworzyć/ ábo tylko sam korzeń co z nawybornieyszą ięczmienną mąką zmieszawszy/ w oczy puszczáć. (*Plin.*)

W nośie wrzedźienice/ábo y wrzody twárde trawi/ Hányż z wodą vtárty/ ná mázuiąc.

Wrzody w gárdle leczy/ czyniąc gárgáryzm y płokánie z nasienia Hányżowego/

Strutym Korzánd rem ábo Ciemierzyce gárna. W vżách blonkom przepchnionym.

Biegunkom. Czerwoney Białey/ Żołtey.

Biegunce białey.

Szkawce

Nocnicom

Kámieniu w nyrkách y w pęchyrzu.

Vszkśnieniu od niedźwiadká Wchodźi do potraw y przysmákow. Wino śmácznie czyni. Zvstsmrod odgánia.

Twarz odmładza.

Chęć do iedzenia.

Sny strásliwe odpędza.

Twarzy nábrzmiáłey.

Ocżom łzámi zálewáiącym śie. Item.

Item.

W nośie wrzody twárde trawi. Slinogoncz leczy.

Sczkawce

Sczkawke także z wietrznośći w żołądku zámknionych záſtánawia wietrznośći rozgániáiąc.

Żołądek do trawienia ſprá wnie.

Do ſtrawnośći żołądek ſprawnie y posila/rozgrzewáiąc oźiębłość iego.

Prágnienie zá zbytnią ſłonośćią flágmiſto vśmierza.

Bolenie w nyrkách vkłada z wietrznośći.

Mámkom doſtátek mleká czyni/dáiąc im go przez kilká dni z Cukrem pić.

Ż nyrek muliſko y kał piaſczyſty moczem wywodźi. Także do wielu inych chorob wnętrznych/ o korych ſie wyżſey w opiſániu ſámego Hányżu doſtátecznie powiedźiáło/ ieſt bárzo vżyteczne.

Czynienie tego winá dwoiáki ieſt ſpoſob/ ieden bárzo proſty y ſnadny/ o ktorym też Konſtántinus Ceſarz w 8. kśięgách/w 5. rozdźiale piſze: Nasienia tylko ſamego Hányżowego wźiawſzy przeżrotować/ ábo z hrubá przetłuc/ y w worku záżyte/ do winá wpuśćić. Drugi ſpoſob przytrudnieyſzy/ z wielu inych rzeczy złożony: Wźiąć nasienia Hányżowego ſześć łotow/ Cynámonu przedniego trzy łoty/ nasienia Koprzu Włoſkiego/Koprzu ogrodnego/Poleiu/ Szmeru Włoſkiego/ktory też Dźićielina/ y Cabrem Włoſkim zowiemy/ nasienia Aminkowego/ ábo białego Koprzu/ po dwu łotu/ Kardámomu ábo ráyſkich źiarnek/ Kubeb/ Imbiru białego/ Szpiki Indiyſkiey/ Gálgánu/ Pieprzu długiego/ Pieprzu pośpolitego káżdego po łoćie/ miodu tárzecego dwá funty/ Cukru białego przedniego ſunt: rzeczy twárdey nasienia zhrubá przetłuc/ á potym z miodem y z Cukrem pomießawſzy/ do beczołeczki włożyć/do tego przydáć Jáśionowego drzewá heblowánego/ ábo ſtrobánego trzaſczek y ſtrobin: á ná to nálać dobrego moßtu trzynaśćie gárncy/ y gdy wykiśnie/ w ine naczynie możego ſłoczyć/ á do niżey opiſánych potrzeb chować. To wino

Żołądek źimny rozgrzewa/y posila.

Także wßyſtkie wnętrznośći zagrzewa.

Zátwárdźiáłość w kißkách z oźiębienia ich rozgrzewániem ſwym odmiękcza.

Wietrznośći w ćiele rozgrzewa/ á hrube ćienczy y wywodźi.

Nábrzmiáłość y nádętość ćiáłá wßyſtkiego wywodźi.

Tym ktorzy zdrowia ſwego obrázę máią z vżywánia rzeczy záźiębiáiących/ iáko z ryb ná źimno/ogurkow/malonow/ Dyń/ Brzoſkwiń/ y inych ſurowych owocow/ ták drzewnych/ iáko y ziemnych/ tylko kwáterkę winá tego wipić dáć/ nátych miaſt znáczną poprawę poczuią.

Zátwárdźiáłośći w kißkách

Wietrznośći w ćiele.

Nábrzmiáłośći ciáłá

Skażeniu y ſtruciu z vżywánia źimnych potraw á bo y owocow.

Miod Hányżkowy.

Mulſa Aniſata.

Może z nasienia Hányżowego miod do rożźiecznego y zdrowiu vżytecznego trunku/ ták iáko z inymi źioły przyprá wić: Przetłußy go z hrubá do świeżo odwárzonego miodu wſypáć/ y dáć mu wykiśieć. Ábo też w wodźie go pierwey w tey wárzyć/ w ktoreyby miod miał bydź rozſycony/ według woliy vpodobánia káżdego.

Skutki.

Ráßlu záſtárzálemu bárzo vżyteczny

Ráßlu dawnemu.

Dycháwicznym y ćiężko tchnącym.

Dychá wicy.

Piersi/ y

Plucá oźiębłe rozgrzewa/ piiąc go. Owa wßelákim dolegliwośćiom ich/ y niedoſtátkom z záźiębienia pośłych/ bár zo ſłuży/ iáko y Hányżkowe winо.

Piersiom y plucom oźiębłym.

Jnákßa miodu Hányżkowego przyprawá.

Wźiąć nasienia Hányżowego cztery łoty/ Ciećiorki czarney dwá łoty/ korzenia Koprzu Włoſkiego ſuchego/ korzenia Gromowego/ ábo Szpárągowego/ korzenia Biedrzeńcá białego/ Pietruſczá nego/ po pułtorá łotá/ Śliw Dámáſcen/ Wiśni kwáśnych/ ábo czarnych ſuchych/ káżdego z tych po dźieśiątku: wßyſtko to poſiekawßy z hrubá przetłuc/á we dwu á trzydźieſtu pułgárncowek wody/ wárzyć ták długo/ áż tylko cztery á dwádźieśćiá zoſtáná to potym przecedźiwßy/ przydáć ßeść kwart miodu wybornego/ y zlekká wárząc co nápilniey zßymuiąc/ á gdy do połowice wywre/że tylo ßeść gárncy zoſtánie/ przecedźić/ y w faſeczkę wlać/dáć mu wykiſnąć/ y do potrzeby chować. Ten

Skutki.

Moczu ćiężko odchodzącemu/ káp ániem ieſt bárzo vżyteczny/ trzykroć ná dźień po dobrym trunku piiąc/ przy śniádániu/ przy obiedźie/ y wieczerzy.

Moczu kápániem odchodzącemu.

Mul piaſczyſty/ y

Mul piaſczyſty wywodźi.

Kámień wywodźi z nyrek y z pechyrzá.

Kámień z nyrek y z pechyrzá.

Przechody moczu.

Przechodom moczu.

Nyrek/ y

Nyrkom.

Pechyrz że wßelákich plugaſtw wychodząca.

Pechyrzowi.

Dekokt/ ábo iuchá z Hányżu wárzonego.

Aniſi decoctum.

Są/ ktorzy winá z przyrodzenia nie piiáią/ ábo ktorym ſie go w przerzeczonych chorobách pić nie godźi/ bądźie też przyprawnego/ ábo woda roſtworzonego pić nie mogą/ tym/ żeby ſie też dogodźiło/ wodę z wárzonego Hányżu tu opiſßemy/ ktorey/ w pomienionych wyżſzey chorobách/ przed tedzeniem vżywáć mogą/ ábo

Twarz nábrzmiáłe y zápuchłe leczy/ dym z węgla w nos biorąc/ y wśie ćiągnąc.

Twarzy nábrzmiáłey.

Mleko w piersiách białowſkich zákámiáłe y w bryły zroſłe roſprowadza/ wárzac naśienie Hányżowe w wodźie/ chuſty w tey wodźie máczáć/ y ná pierśi kłáść/ á gdy vſchnie/znowu zmáczawſzy przyłożyć/to czeſto powtarzáiąc.

Mleko w piersiách roſprowadza.

Sleźienie nábrzmiáłey/ y ſpuchłey/ wźiąć dwá łoty tego naśienia Hányżowego/ Kminu kramnego/ naśienia Włoſkiey Wierzby/ Rućiánego ábo ſámey Ruty/ Poleiu/ Máćierzánki/ po łoćie: to w winie wárzyć/przyławſzy po łyżce/ oleyku Káparowego/ y oleiu Kopru ogrodnego/ y to ná bok lewy płáſtrować.

Sleźienie nábrzmiáłey.

Máćice białymgłowom z záplugáwienia wychodzą/ worek z naśienia Hányżowego/ wárzyć w winie/ á wyżawſzy co naćiepley ná otwor łoná przykłádáć.

Máćice wychodzą.

Hányż z naśieniem iego w wodźie wárząc/ á páre ćiepło przez liiek w otwor łoná puſczáiąc/ mieśięczna pániom zbudzá/ y czyśći.

Mieśięczna pobudza.

Zásiniáłość y záćiekłość krwie zaſkorniey/płaſtr z Hányżu/ á z Kminu kramnego/z woſkiem y z trocha Terpentyny przykłádáiąc/ rozgania. [*Plat.*]

Zásiniáłości rozpędza.

Wydymanie/ y zbytnia chęć ná ſtolec ábo do pochodowánia omylnego odpędza/ Hányż y z naśieniem ſwym w wodźie wárzyć/ á páre leikiem w rure ſtoleczną puſczáć.

Chęć zbytniey á fałſzywey do pochodowánia. *Aniſu ſaccharacum Velſaccharomeras-ſatum.*

Cukier ná Hányżu/ y Skutki iego.

Głowie.

Mozg mdły y boleiący leczy.

Żołądkowi.

Żołądek ſłáby poſiła.

Apetytu.

Chęć do iedzenia czyni.

Sczkáwce.

Sczkáwke vſtramia.

Wiátry rospędzá.

Wietrznośći w ćiele roſpędza.

Sleźienie.

Sleźienie nábrzmiáłey y chorey vżyteczny.

Nyrkom.

Nyrkom y wſzyſtkim wnętrznośćiom ieſt bárzo vżyteczny.

Krzyżom boleniu.

W krzyżách boleniu. tákże

Moczu.

Mocz zátrzymáły pobudza.

Kámieniu.

Kámień krſty y vryno pędźi.

Máćicznym.

Máćicznym niedoſtátkom vżyteczny

Pániom ktore nieſtátecznie w ſwych chorobách mieśięcznych bywáią wychodzone/ ieſt lekárſtwem.

Przećiwko częſtemu krtuśeniu pániom brzemiennym y womitom/ dobry.

Krtuśeniu brzemiennym.

Mleko mnoży ma[illegible]

Mleko w białogłowſkich piersiách mnoży/ ktore dźiatki piersiámi karmią.

Zápách.

Zápách z vſt wdźięczny dáie.

Zapách vſt.

Chorobá wżeláłkim.

W chorobách wżeláłkich źimnych/ bárzo ieſt vżyteczny ſwym rozgrzewánim.

Chorobom wżeláłkim zhłodnym.

Prágnienie.

Prágnienie w puchlinie.

Sercu.

Sercá drżeniu y kołátániu vżyteczny ktore z źimnych wietrznośći pochodźi.

Bolcu.

Dárćiu y gryżeniu w kißkách z wietrznośći/ ieſt rátunkiem.

Vpławom białym.

Vpławom białym niewieśćim ſłużу.

Wietrznośći tłumi nádoł.

Po oboygu iedzeniu vżywány/ wietrznośći poſkromia ná doł w żołądku.

Ciepło przyrodzone rozmiecá.

Ciepło przyrodzone rozmieca: Przetoż też.

Násienie męſkie mnoży.

Rozsień męzki oſłábiáły dźwiga/ á miąſzy czyni/ ſwym rozgrzewánim.

Bloncepo przeźrzey boleniu.

Nasienie męzkie mnoży.

Bonki poprzeczne (*Diaphragma*) zowią/ roſpináne zbytnie y boleſne. Tákże

Bokow roſpinániu y kłośćiu.

Roſpinániu bokow y kłośćiu/ ieſt vżyteczny.

Niepłodnym.

Pániom oźiębłym y niepłodnym ſłuży.

Spánie dobrze gy.

Tym krorzy ſypiáć dobrze niemogą/ dobry.

Rumieniec dáie.

Bládym rumieniec chędogi czyni/ vżywáiąc go częſto.

Wodká z Hányżu.

Aqua Aniſi diſtillata.

W ten czás naprzyſtoyniey y nalepiey z Hánżu źiela y z kwiátem go wźiawſzy dyſtyllować kiedy ná nawietrze kwitnie z *Balneum maris*, á potym ná ſłońcu wyſonować ią dobrze. Jeſli kto chce mieć práwie mocna y potężna/ tedy w onez wodke náśiekawſzy ſużonego náklásć/ y znowu diſtyllować/ ábo lutrować.

Twarz bárzo piękna y śliczna czyni/ vmywáiąc ſie nią/ á nie ocieráiąc námniey/ ále tego vmywánia miernie á nie częſto vżywáć/ bo zá częſtym vmywánim cerę żołtą czyni.

Twarz śliczną czyni.

Boleniu głowy z gorącośći y z vpálenia zbytniego leczy/ wźiawſzy iey ze cztery dobre łyżki/wodki Rożáney trzy łyżki/ białek od iáiá ábo dwá/ y weſpoł to dobrze vbiwſzy ná czoło/y ſkronie/máczáiąc chuſty/ábo lnianki przywiąźć: do tego przylać wodki z kwiátu Bzowego/ wodki Kopru Włoſkiego/ po dwu łyżkách/ iaderek ochędożonych Láſkowych orzechow zetrzy loty/Máku białego vtłuczonego łot/ Száfranu/ Kámphory po ſześć graſi.

Głowy boleniu.

Wino Hányżowe.

Aniſites, Aniſitum Vinum.

Wino Hányżowe ták wielkiego zdáwná było vżytku/ że od zacnych ludźi y lekárzow dawnych ma wielkie zálecenie. *Aetius* záleca go wielce przećiwko niedoſtátkom y chorobom ślezíony. *Marcellus*, *Empyricus*, y *Plinius*, przećiwko kolce y dárćiu w trzewách. Konſtántinus Ceſarz w 8. kśięgách/ w 5. Rozdźiale záleca go wielce przećiwko ćiężkiemu moczu puſczániu/ wſzyſtkim tákże wnętrznośćiom piſze go bydź vżytecznym.

Ślezienie opuchłey.

Kolce.

Moczu ćiężkiemu puſczániu.

Wnętrznośćiom wſzytkim.

Kwáśeniu Rzygániu.

Kwáśne odmiátánie żołądká y odrzyganie/wino Hányżkowe oddala piiąc.

Skutki.

Dycháwicy. Puchlinie Moczu ćięßkiemu puſczániu Nyrek. Pechyrzá zátkániu.

Dycháwicznym / O puchłym / Cięßkiemu puſczániu moczu Nyrkom zátkánym / Pechyrzowi zámulonemu / bárzo ieſt vżyteczna ktora może / ſámá przez ſię bydź bráná / ábo też z innymi lekárſtwy vżywána.

Oleiek z Hányżu Alchimiſki.

Wźiąwßy naśienia Hányżowego dobrze wychędożonego funt / wſypáć go w kolbę y z iey recypientem / á zálutowawßy co nalepiey fugi zewßąd / poſádźić kolbę w naczyniu przyſtoynym ná popiele / w piecku / á przy bárzo wolnym ogniu żeby ſię dyſtyllowáło. Gdźie naprzod wodká nápoły z oleiem poćiecze. To potym w Cyrculatorium wlać / gdźie ſię oddźieli oley od wody. Ten

Kolce. wnętrznośćiom.

Kolce y dárćiu w kißkách. Tákże Wßelákim dolegliwośćiom wnętrznym ſłuży.

Zawrotu.

Przećiwko zawrotu / ieſt bárzo vżyteczny.

żołądkowi

Żołądkowi do trawienia niepotężnemu / wielkim ieſt rátunkiem / ták zwierzchu nim máżąc / iáko przez vſtá z czymkolwiek vżywáiąc.

Wietrznośćiom. Dycháwicy.

Wietrznośći w ćiele roſpądza.

Dycháwicznym ſpadkom z głowy / y z wietrznośći / ktore zádußáią człeká / ieſt lekárſtwem.

Puchlinie z wietrznośći.

Puchlinę z ćiáłá wypądza. Tákże wßyſtkie ine choroby z źimney przyczyny / y z wietrznośći pochodzące / rátuie.

Máćicy. Pechyrzō.

Máćicy / y

Pechyrzowi bárzo ſłuży / dáiąc go náczczo / też we wßyſtkich niedoſtátkách po dwu kropek z winem ábo z wodką Hányżową / ábo z polewką iákąkolwiek. Też bywa z pigułkámi / z Lektwarzmi / z Syropy / y z innymi lekárſtwy dány.

Rozſądek.

Jeſcze v nas nie wßytkim znáiomy ieſt Hányż / choćiaż iuż w niektorych ogrodách Páńſkich y Włoſkich / poczynáią go rozmnażáć. Nowßem iáko przedtym Kmin Polny Hányżem zwáli: ták ieſcze niekędy / á po więtßey częśći / ieſcze go tym nazwiſkiem zowią / właſnego nie znáiąc. Drudzy ſą / ták tych rzeczy nieznáiomi / że Kopr Włoſki Hányżem názywáią.

Hányż polny / Rozdźiał 12.

Carum, Carui, & Caros.

Feldtkimmel. Wiſenkimmich.

za pierwszy trunek przy stole / ábo też wina do trzećiey ábo czwartey częśći rostwarzáć mogą. Wźiąć nasienia Hányżowego dwa loty / y we czterech kwartách wody wárzyć / w kotle vkropu pełnym. Drudzy przydáią Cukru / ini drobne Rożynki kłádą / według vpodobánia.

Sienemu trzgániu.

Żołądkowi często odmiátowánie kwáśne czyniącemu / Hányżową wodą / ábo polewká: Wźiąć go lot práwie ochędożonego z prochu y z plew / Cynámonu trzy ćwierći drobno połámánego / Másłyru co nawybornieyszeg białego ćwierć lotá: to w flászę srobowána wsypawszy / gárniec wody ná to nálać / y w kotle wrzącey wody wárzyć / co nalepiey flászę zászrobowawszy. A wárzyć to przez cztery zupełne godźiny. Przecedźiwszy vżywáć tego trunkiem.

Bolaczke ábo wrzod w piersiách máiącym.

Bolaczke ábo wrzod w piersiách máiącym / decokt z Hányżu osobliwy. Wźiąć Hányżu lot / Rożynków drobnych mięsistych / y naświeższych spłokánych / dwá loty / Fig suchych / tłustych / drobno pokrátánych ze dwánaśćie / Márcowych ábo brunatnych Kiełkow / bądź świeżych ábo suchych garśćę. To wespoł tákże w flászy w czterech kwartách wody / w kotle z vkropu przez godźin cztery wárzyć / y miásto trunku pospolitego / przy stole pić

Kołáczki ábo Morszele z Hányżu / á z Cukru.

Diani-sum.

Te kołaczki w porządnych Aptekách záwsze znaleść może / które w źimnych dolegliwośćiách / bywáią osobliwym rátunkiem.

Wietrzności z źimnych wilgotnośći pochodzące w żołądku / w kiszkách / y we wszystkim żywoćie vkłádáią / y znawiáć się im bronią. Abowiem te wilgotności flágmiste y źimne / które im są przyczyną / trawią swym rozgrzewániem / z których też często pochodzą / kolki / y okrutne w trzewách dárćia y morzyská.

Wietrzności w żołądku w kiszkách y w żywocie wszytkim ozgánia.

Rzygánie kwáśnemu.

Rzyganie kwáśne oddalaią.

Sczkawki z wielkośći wiátrow vkłádáią.

Sczkawce.

Żołądek do trawienia potraw sposobny czynią / posiláiąc go / á źimny rozgrzewáiąc.

Żołądek do trawienia potraw sposobny czyni.

Prágnienie zbytnie / gdźieby z ostrzałośći flágmy słoney przypádało / gáśą.

Prágnienie zbytnie z ostrzáłości flágmy słoney vśmierzą.

Ochrapienie y omienienie /

Omienieniu ábo chrápocie.

Zostrzáłość gárdłá odpodzáią / y

Głos gładki czynią / vżywáiąc ich.

Y zostrzáłości gárdłá.

Piersi wychędażáią z flágmy lipkiey / które wolno wywodzą.

Piersi z flágmy wychędażáie.

Zámulone y zátkáne wnątrznośći otwieráią y wychędażáią / á zwłaszczá płucá / żołądek / wątrobę / śledzionę / nyrki / mechyrz / często ie biorąc.

Wnątrzne śći zámulenia.

Do Wenusá y małżeńskiey spráwy pobudzáią.

Do Wenusá pobudza.

Surowość flágmy w żołądku trawią.

Flágmę surowość w żołądku trawi.

Káślu zástárzálemu / so rátunkiem / pożywáiąc ich.

Káślu dá wonemu.

Troćiszki z Hányżu.

Trochiſci de Aniſo ſeu erbicti de Aniſo.

Od porządnych Aptekárzow bywáią też z Hányżu Troćiszki dźiáłáne / których / wczęci / rostropni / y mądrzy lekárze / nierzadko do inych lekárstw przydáiąc / vżywáią / &c. A zwłaszczá /

Gdźie bácząc / że potrzebá hrubo melánkoliczną wilgotność (do tego ábowiem bárzo służą) rozćienczyć / rozrzedźić / y rospráwić.

Jnym lekárstwom bywáią przymieszáne.

Melánkoliey hrubey.

Wątrobie śledzionie zátkánej.

Wątrobę / śledzionę zátkánę.

Gdźie bácząc / że potrzebá hrubo melánkoliczną wilgotność (do tego ábowiem bárzo służą) rozćienczyć / rozrzedźić / y rospráwić.

Febrze Quartánie.

Wątroby zátkániu.

Śledziony zámuleniu bárzo służą / otwieráiąc ie / ábowiem y w osłábiałości spráw ich przyrodzonych / osobliwie ie posiláią.

Przeto też

Quartany / ábo czwartodniowe Febry zástárzáłe leczą. Które Febry / kształt y ozdobę ciáłá człowieczego / rády psuią.

Te Troćiszki / iż *Meſue* w trzećich kśięgách swych / *de Trochiſcis*, dwoiáko opisał / ia tu opuszczam / ieднák przyszłoi wiedźieć / że wtore iego ich opisánie / z dźieśiáći rzeczy / ma bydź do przerzeczonych potrzeb od nas vżywáne.

Wyćiągnienie Jstności z Hányżu.

Extractum Aniſi.

Z nasienia Hányżowego bywá kosztowna Jstność wyćiągniona / iáko z inych ziół wszystkich. Którego sposob podobny w Piołynie iest opisány / tám ćie czytelniku odsyłam.

Ten Extrákt tym wszytkim chorobom którym sam Hányż służy / á zwłaszczá do vżywánia wnątrznego / dáiąc go tylko ʒj. / to iest / po trzećiey części ćwierći lotá / z winem ábo z wodką Hányżową / ábo z iáką inną przynależącą. Tákże też może z inymi lekárstwy / iáko z konfektámi / z Lekwarzámi / z pigułkámi / bydź mieszány y vżywány / co bácżny lekarz / któremu się to poleca / obaczy.

Sol z Hányżu.

Sal Aniſi.

Jáko z inych ziół / ták y z Hányżu sol do lekárskich potrzeb vżytecznie / może bydź czyniona. Wźiawszy sámo kłaczá Hányżowego z liśćiem / y korzeniem iego / y nasieniem wespoł co nasuszę / y to wszytko spalić ná popioł / z którego potym osobliwym sposobem y kunsztem / bywa sol wyćiągniona. O czym w rozdźiale o Piołynie / ku końcu sposoby náukę się dáłá.

Skutki

ábo z sámego záiacá Márcowego/ po łoćie/ naśienia Pietrusczánego / naśienia Zárnowcowego/ po puł łotá/ Cukru puł ßostá łotá. To wßystko miáłko ná proch vtłuc/ y do przerzeczoney potrzeby chowáć. A gdy potrzebá/ dáwáć go ná raz puł łotá z białego winá z połowicą kwáterki/ przydawßy łyßkę dobrą wodki z Rzotkwie distyllowáney/ ćiepło pić. To lekárstwo vśmierza dźiwne bolenie w nyrkách z porußenia kámieniá / moczem go pędząc.

Pokármow ktorzy zátrzymáć nie mogą.

Tym ktorzy przyiętych pokármow w sobie zátrzymáć niemogą ále ie názad wymiátuią / wárzyć w dobrym winie polny Hányż / dáwáć ćiepło pić po kielißku dobrym po ránu/ y ná noc.

Wątrobie oźiębłey.

Toż też wątrobie oźiębłey iest zágrzánim.

Nyrkom.

Nyrkom/ y

Pęchyrzowi.

Pęchyrzowi/ zámuleniu tákże toż piiąc iest/ otworem y wychędożeniem y rozgrzaniem.

Záwrotu głowy.

Zawrot głowy odpędza: mocząc go pierwey przez trzy dni w mocnym occie winnym / potym vsußyć / y ná każdą noc idąc do łoża/ wźiąć go z puł łyßki y żucháć go w vśćiech długo / á żeby onym iego zapáchem pośiliłá się głowá / záczym dobrze go zębámi stárßy/ może go połknąć.

Vstom zapách wdźięczny.

Zapách wdźięczny vstom dáie/ żucháiąc go.

Żołądek do trawienia sposobny.

Żołądek do trawienia sposobny czyni/ vżywáiąc go w pokármách. [*Dios.*]

Wchodźi do lekarstw przećiwko iádom.

Wchodźi potrzebnie do lekarstw przećiwko trućiznie y iádom. [*Dios.*]

Do iedzenia korzeń przy stole.

Korzeń iáko y Pásternakow przychodźi do stołowego vżywánia wárzonj. *Dios.*

Náć tákże Mieśięczną wywodźi.

Náć miásto źieloney Kápusty tákże wárzą y iedzą. [*Taberm.*]

Mieśięczną chorobę białogłowską wywodźi/ ácz ini rozumieią opácznie/ to iest że zástánawia.

Máćicę záplugáwioną wychędaża.

Máćicę záplugáwioną wychędaża/ wárząc go w białym winie / á poránu y ná noc po dobrym trunku ćiepło piiąc. *Taber.*

Máćicy záplugáwioney.

Albo tym sposobem/ wźiąć zedwie gárśći tego Kminu/ Bylice pułtory gárśći/ Rzeżuchy Włoskiey garść/ liśćia Kopytnikowego y z korzeniem puł gárśći. To wßystko drobno pośiekawßy / pułtorá gárncá ná to wody nálać studźienney / á zálepiwßy w konwi/ ábo w Alembiku/ w kotle z vkropu wárzyć przez godźin cztery y tegō po dobrȳ trunku ćiepło poránu y ná noc przez kilká dni páñom y pániom/ ktorȳ mieśięczna iest zástánowiona/ dáwáć.

Moczu zástánowionemu.

Moczu zástánowionemu/ abo z ćiężkośćią y z kápániem odchodzącemu: ten Kmin w wodźie ábo w winie wárząc / á po trunku ná noc y poránu ćiepło piiąc / iest osobliwym rátunkiem.

Máćicy záźiębłey y wiátrow pełney.

Toż też máćicy záźiębłey/ y wiátrow pełney / iest lekárstwem.

Sleźienie zátwárdźiáłośći dobry.

Sleźienie zátwárdźiáłośći dobry/ wźiąwßy korzenia sámego tego polnegō Hányżu puł łotá/ naśienia iegoż/ Przestępu białego / Kurzego źiela / żywice Arábskiey / ábo soku Ammoniaku / po pułtory ćwierći łotá. To wßystko co namieley vtárßy y prześiawßy/ po ćwierći łotá poránu náczczo dáwáć pić / z połowicą octu/ y z połowicą wody.

Czerwoną biegunkę zástánawia/

Páry y dymy złe z żołądká do głowy wstępuiące rospądza / w winie go wárząc / á piiąc.

Vpławy białe pániom / z winem tákże dáiąc záwśćiąga/ y w rumiene obráca. Abowiem máćicę rozgrzewa / á záplugáwioną z źimnymi ßlamowátośćiámi wychędaża. [*Turn.*]

Kolce.

Kolce y dárćiu niezmiernemu w żywoćie/ y w kißkách / iest osobliwym rátunkiem / wźiąwßy go zośm łotow zhrubá przetłuczonego/ do tego przylać oliwy surowey niedostáłey kwartę / winá dobrego białego puł kwarty / y to wespoł ták długo wárzyć/ áż wino precz wywre / á to przez klistere dáwáć choremu co naćiepley / á żeby ią przynamniey zedwie godźinie w sobie trzymał: to raz ábo kilká powtarzáiąc / doświádczona.

Sapce y rymie.

Sápkę ábo rymę z źimnych wilgotnośći w mozgu. Tákże

Spadkom flágmistȳ.

Spadki flágmiste wysußa / wźiąwßy tego Kminu polnego nápoły z Bobki / y zhrubá przetłuc/ á w worku przeßyć/ ktory ná gorącey cegle/ winem ią dobrze skropiwßy / nágrzać/ y co naćiepley ná głowę przykłádáć.

Płucom y pierśiom boleiącym

Płucom boleiącym/ iest lekárstwem / wźiąwßy go z ßeść łotow / Piołynu / po cztery łoty: to miáłko vtłukßy / przyday do tego ośrzodki / białego chlebá ßeść łotow / miodu surowego / to iest / nieprzewárzánego / ośm łotow / Terpentyny cztery łoty: to wespoł w białym winie wárzyć / do tąd ázby wino wywrzáło: to ná pierśi y ná plecy co naćiepley plástrowáć / dwákroć przez dźień odnawiáiąc.

Pierśi boleniu.

Też tenże plástr pierśiom iest vżyteczny

Ciężkiemu tchnieniu/ Tákże

tchnieniu ćiężkiemu

Bolenie boku ktoregokolwiek vśmierza / przykłádáiąc go.

Bokowboleniu.

Pierśiom białogłowskim zbytnie rozwiezłym.

Zbytnie wielkim y rozlázłym odwieśistym białogłowskim pierśiom / polny Kmin miáłko vtárty/ á wodą z Dębianek záczyniony/ y ná nie plástrowány / czyni ie mocne krzepkie/ y skromnieyße.

TO ziele podobne iest liśćiem połnemu Pásternaku: ktory też Ptáßem gniazdem zowiemy: z korzenia kilka wypuscza rozdżek/czworogránowitych / łokietnych / w wierzchu tych okołki rzadkie z białych kwiátow: z tych potym nasienie bywa obfite/ gránowite/ćiemnoßáráwe/dłużße niżli Hányżowe. Korzen dlugi: smáku ostrego/á pieprzno gorzkiego. Tego nawiecey y naczęśćiey do potraw / y do lekarstw vżywamy.

Mieysce.

ROśćie po łąkách / ná polách / po podworzách / w rowách trawnych / w rowninách / y ná págorkách.

Czás kopánia y bránia.

KOrzen ma bydź czwartego dniá Máiá / to iest / kiedy Syrus / ábo Kánikułá zachodźi około dwudźiestego dniá/ w pirwßym stopniu Lwá / á mieśiąc y słonce ná ten czás będą pod źiemią. To dla tego/ iż pod tymi płánetami/ subtelną Istność z kwiećia y z naśienia/ do korzenia ná doł przez klącze stępuie. Náć ábo liśćie y z klączem ma być rwána / około ßostego / á dwudźiestego dniá Máiá / po weßćiu słoncá / á możeli bydź / żeby y mieśiąc ná ten czás nam był widomy. Abowiem tego czásu / z korzenia wßystká moc zás názad idźie/ w klącze / w liśćie / y w naśienie / á korzen zás tego czásu niczemu będźie się godźił. Nasienie/ iż nákoncu Lipcá doźrzewa/ ma bydź obiiáne pod pełnią / gdy słonce z Kánikułe wschodźi / á Mars od złych Aspektow promieni będźie wolny / áni też od promieni słonecznych vpalony będźie.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest suchego y ćiepłego w trzećim stopniu: smáku mierno ostrego / otwiera / wywodźi / rospráwia / trawi / pobudza/ y wietrznośći rozgánia.

Moc y skutki polnego Kminu / ábo Hányżu polnego.

Polny Kmin/ ábo polny Hányż / ácz máło nie we wßystkim náćiom iest pospolity / nie tylko w Europie / ále y w inych częśćiách świátá/iednák w tych tu pułnocnych kráiách / w Niemieckich / y w náßych polskich / iest ták pospolity / że máło nie częśćiey y wiecey do vżywánia przychodźi / niżli ine korzenia y Kminy: Jedni vżywáią go do chlebá/ do pláckow/obwárzánkow: drudzy do rozmáitych potraw/ iáko do barsczu/y polewek inych/do mias do ryb / do rákow / y do iárzyn / wchodźi y do rozmáitych potrzeb lekárskich: Jáko do lekarstw żołądkowych / wątrobnych / y wßystkim wnętrznośći.

Vżytek Kminu ábo Hányżu polnego.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymáły pobudza/ y wywodźi/ nie tylko naśienie/ále y sámo źiele / ábo nać w winie wárząc á piiąc.

Mocz pobudza y wywodźi.

Zołądkowi vżyteczny źimnemu / tákże go z winem wárząc y piiąc / bo go rozgrzewa.

Zołądkowi źimnemu.

Sczkawce y odrzucániu vsi żołądkowych / tymże sposobem vżywány/ iest rátunkiem. Tákże go we wßelákich potráwách vżywáiąc.

Sczkawce

W ßałsách y w przysmákách vżywány/ vtrácona chęć do iedzenia pobudza.

Chleb z nim pieczony / nie tylko smáku przyiemny / ále y przećiwko puchlinie wietrzney iest bárzo vżyteczny. Tákże wßystkim inym chorobom/ktore z źimnych wilgotnośći pochądzą y z wietrznośći.

Chęć do iedzenia pobudza. Chleb z polnym kminem.

Boleniu w nyrkách y zámuleniu w nich.

Kámień y piasek z nich wywodźi moczem/ćwierć łotá piiąc go z winem. Abo ták/ wźiąć tego Hányżu polnego / pułtorá łotá/Biedrzeńcu korzenia/kozley krwie przypráwney / popiołu z záiecey skorki /

Nyrkom boleniu. Kámieniu w nyrkách.

ábo z sá-

Wietrznościom.

Máćice posila.

Głownym niedoſtáćkom.

Wzrok posila.

Kolce.

Boleśćiom gdźiekolwiek y rospieránu.

Puchlinie wietrzney

Harcgenia y grzmoty w żywocie

Rzezániu mocznu.

Gliſtom.

Żywot w biegunkách zátwierdza.

Vſt żołądkowi boleniu.

Cydzie ieſt ſtrukow ktorych Hányż

Dychawicznym.

Serce mdlemu.

Biegunce iáley.

Gryzienie máćice.

Item.

indźie. (*Dioſ.*)

Wietrznośći w żołądku y w kißkách roſpadza. [*Dioſ.*]

Máćice posilá / piiąc go z winem y zwierzchu nim náparzáiąc. *Dioſ.*

Przećiwko wßelákim niedoſtátkom głowy z zimnych wilgotnośći pochodzących / ieſt vżyteczny / grámatki y ine polewki z nim czniąc / á nád nimi głowę nápárzáiąc y ledząc. Tákże w worki z niego nágrzewáiąc / á ćieplo ná głowę przykłádáiąc. *Dioſ.*

Wzrok posila y oſtrzy / vżywáiąc go.

Kolke z wietrznośći / ták vżywáiąc go w trunku iáko klisiery z niego czyniąc.

Wßelákim bolom roſpierániu / y niedoſtákom wnętrznym / z zimnych wietrznośći służy / ták w trunku iáko w potrawách vżywáiąc go.

Puchlina wietrzna leczy / wźiawßy go garść / ábo cztery owſá / proſá / Czárnuchy ile chce kto: to weſpoł ná panwi / ábo w gárncu nowym vpráżyć ná ogniu / y co náćiepley w worku / ábo w wezle w niemálym winem pokropiwßy / ná wßyſtek żywot przykłádáć.

Kto vſtáwiczne z wietrznośći w żywoćie gruchotánie y grzmoty miewa / pożywáć go może po obiedźie y po wieczerzy ná grzance.

Rzezániu mocznu oddala / z winem proch ieg / ábo go w winie wárząc y piiąc.

Gliſty z żywotá / ktore Grekowie *Aſcarides* zowią wypadza / tákże go z winem vżywáiąc. (*Aben. Meſu.*

Żywot potężniey niżli kramny Kmin w biegunkách zátwierdza. *Aben. Meſua.*

Vſt żołądkowych boleniu / ieſt lekárſtwem oſobliwym. *Raſis.*

A że Kmin polny zgadza ſię w ſtrukách z Hányżem. Przeto miáſto Hányżu náßy Aptekarze przedtym go do lekarſtw vżywáli / y właſnym go Hányżem nie bez omyłki bydź mienili. Ztąd do tego czáſu przytym nazwiſku zoſtał / ieno dla roznośći od właſnego Hányżu przydano mu potym / gdy tego poczęłá bydź obfitość / polny. *Plat.*

Dychawicznym dáie ráetunek.

Serce też mdłe posila ſwym vżywániem / korzeń wárzony / miáſto Pietruſzki vżywány.

Biegunka biała / z zepſowánia żołądká zaſtánawia.

Strzykáne máćice z zimną vkłáda / naſienie tego Kminku w worku wárzone / á ná prog łoná y przez ćieplo przykłádáne / Tymże ſpoſobem ten worek ćieplo ná głowę kłádziony / boleśći w niey vśmierza.

Płynienie oczu záwśćiąga / z białkiem iáią kokoßego przykłádány.

Czáſu przyſłoynego y pewnego / toż naſienie w wodźie wárzone / wßelakie zmázy / nie tylko z twarzy / ále ze wßytkiego ćiáłá ściera.

Krew zbytnie z noſá płynąca záſtanawia: naſienie tego Kminu vtłukßy miáłko / w wodce warzyć / áż zgeſtnieie / iáko nageſtßa kaßá / y tego womáć.

Oplawy Pániam zbytnie hámuie / czopkiem ábo wezełkiem / w otwor łoná go puſczáiąc. Záśnialości ná ćiele rozgania z woſkiem á z oliwą / máść z niego vczynić y náćieráć.

Zśiádłe y ſtrzępłą krew w ćiele roſpráwuie.

Gruczoły / guzy / wyrośliny ze krwie y z wilgotnośći zroſłe / zmiękcza.

Bole oſtre w głowie / ktore od pułnocy poczynáia trapić áż do południa / potężnie odpadza y leczy / naſienie tego Kminku / ále ma bydź zbieráne ná pierwßey kwádrze Księżycá / záraz po náſtániu nowu. á gdźieby też bole od południá áż do pułnocy przypádły w głowę / tedy po pełni záraz áż do kwadry oſtátniey ma bydź zbieráne.

Pániom záraz po łáźni toż naſienie z ſolą do iedzenia bywa dawáne z wielkim ich vżytkiem. Abowiem nie tylko pary wilgotne / z łáźnie do ćiáłá zebráne roſpadza / ále też śiły przyrodzone / cześćią od ćieplá łáźiennego roſproßone / cześćią przez zbytni pot wyniſczone / posila y oczerſtwia / w wodzie wilgotności lipkie z żołądká / zbytnią gorącością weń wegnáne.

Szkodźi.

Zbytnie vżywánie tego Kminu / czyni żołtość ćiáłu / ábo y bládość / dla vpaleniá krwie. Abowiem wyżega krew / záczyn bládość ábo żołtość ćiáłá.

Cukier ná Kminie polnym.

Mozg zbytnie źimny y głowę rozgrzewa.

Słuchu náwątlonemu.

Piersiom záźiębłym y płucom / dobry.

Duſznośći w piersiách z záźiębienia / y ſpadkow źimnych z głowy ſpádáiących służy / záczym y

Káßlu z tychże przyczyn ieſt vżyteczny.

Mámkom y pániom dźiatki piersiámi karmiącym / mleko w piersiách mnoży.

Wietrznośći w máćicy rozgáśia.

W biodrách y w ledźwiách boleśći vkłáda.

Żołądek źimny zágrzewa y posila.

Wietrznośći w nim rozpadza.

Strawny żołądek czyni / y boleśći w nim vśmierza.

Puchlinie wietrzney bárzo vżyteczny.

Tym ktorzy czeſto od kolki wietrzney

płynieniu oczu.

Zmázom ná ćiele wßelákim

Krwi z noſá płynącey.

Zbytnim vpławem

Záśniáłośćiom ná ćiele.

Zśiádłey krwi.

Gruczołom

Bolom o ſtrym w głowie.

Párom łáźnym ktore pánie miewáią

Szkodźi do żołtość ćiáłu czyni

Mozgu.

Słuchu.

Piersiom.

Duſznośćiom w piersiách

Káßlu.

Mámkom

Wietrznoſćiom máćicznym / Biodrom.

Żołądkowi źimnemu

Wietrznośći w nim

W puchlinie.

Z nim od ko

od bole-

Drżeniu y trzęśieniu członkom.

Trzęśieniu y drżeniu członkom/ iest rátunkiem/ wárzac go z Troćiśkiem/ ktory *Satyrion* Grekowie/ Láćinnicy *Teſticulum muſcarium* zowią/ w tym członki drżące nápárzáć/ y co nacześćiey myć.

Żołądku bolesnemu.

Boleniu żołądká/ ieſt lekárſtwem/ wárzac go we dwu częśći oliwy/ á wiedney winá/ áż do ſtrawienia winá/ y tym żołądek oleiem námázowáć/ y ćiepłą chuſte ná co przykłádáć/ może go w worek záßywßy w teyże oliwie y w winie wárzyć żárowno káżdego wźiowßy/ á tym żołądek nápárzáć.

Pęcherzowi.

Toż nápárzenie/ pęcherzowe boleśći vkłádáia/ ktore bodź zá ruſzeniem kámieniá/ ábo z iákiey iney przyczyny pochodzą.

Żołądkowi boleiącemu z wiátrow źimnych.

Przećiwko boleniu z źimnych wietrznośći żołądká worecżek bárzo vżyteczny/ wźiowßy tego Hányżu polnego dwie gárśći/ Piołynu Włoſkiego/ ábo Rzymſkiego/ kwiećia Rumienkowego/ Komunice ábo Lipki/ kędźierzáwey mietki/ Márzymietki/ żytnej mietki/ ábo dźikiego Poleiu/ Poleiu właſnego/ po gárśći káżdego/ náći tegoż Kminu polnego/ Fengreku/ naśienia Lnianego po gárśći: naśienia zhrubá przetłuc/ Roże czerwoney/ Szpikánardy Indyiſkiey/ Wielbłądziego śiánd/ naśienia Páſternaczku polnego/ ábo polney Márchwie/ ktoro też Peáßem gniazdem mánuiemy/ Hányżowego naśienia/ Kopru Włoſkiego/ naśienia Kopru ſwoyſkiego/ po puł gárśći káżdego/ Gálgánu/ Cytwaru/ po puł łoćiu/ Gwoździkow kramnych/ orzechu Muſzkatowego/ kwiátu Muſzkatowe° po ćwierći łotá: ziołá po kráiáć drobno/ korzenia/ y naśienia zhrubá przetłuc y we dwá zgoleme worki płoćienne przeßyć/ ktore wpołowicy wody/ á wpołowicy wina wárzyć/ y co naćiepley ná żołądek przykłádáć ieden po drugim. A gdźieby polewki oney nie ſtáwáło/ znowu winá y wody przylać.

Nyrkom boleiącym

Nyrek bolenie vśmierza/ Kmin polny w worku przeßyty w niemálym/ á w winie wárzony y ná krzyże przykłádány/ á ieſcze lepiey gdźieby trochá oliwy byłá do tego przylána/ doświádczono.

Mocz wywodźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ tym ſpoſobem wywodźi/ wźiąć cegłę nowo/ ktoraby ieſcze woda nie byłá ſkropiona ábo oblana/ y roſpalić ią/ vwárzywßy polnego Hányżu w winie/ wylać ná onę goráco cegłę/ y nád nią śiedźieć/ dobrze ſie zewßąd okrywßy/ żeby ná ſtronę nie vchodźiłá párá/ ále w krok co nalepiey.

Krew zbytnie ćiekáco/ zástáwia.

Krew zbytnie ćiekáco/ z bićia/ z tłuczenia/ ábo z rozráženia/ co naćiepley tego polnego Hányżu ná to mieyſce zetłuczone przyłożyć/ zástánowi ſie. *Item*, Krwią mokrzącym. [*Dioſ.*]

Kolce.

Kolke y dárćie okrutne w żywoćie/ y w kißkách vśmierza/ wźiąć źielonego/ ábo y ſuchego źiełá tego Hányżu polnego/ trzy dobre gárśći/ Rozmárynu/ kwiećia Rumienkowego/ Komunie ábo Lipki/ Poleiu/ Piołynu/ Lebiodki/ Ruty/ po dwu gárśći/ Kminu polnego/ Hányżu/ Kopru Włoſkiego/ Kopru ſwoyſkiego/ ábo naśienia iego/ po gárśći/ wyſokiego Slazu korzenia przetłuczonego/ Lnianego naśienia/ Fengreku po puł gárśći: ziołá pokráiáć/ naśienia zhrubá przetłuc/ we dwá worki niemále przeßyć/ á w winie nápoły z wodą wárzyć/ á ieden po drugim co nagoracey ná żywot przykłádáć/ á zwłaſzá ná to mieyſce gdźie ieſt bol/ á to czynić kilká dni/ raz y trzy ná dźień: Też co vbędźie oney polewki/ znowu winá z wodą nápoły nálać/ y wárzyć/ á przykłádáć.

Puchlinie wietrznej.

Puchlinę wietrzną z ćiáłá wywodźi potem/ wárzac w wodźie ſámo źiele z korzeniem/ gdy náśienie wypádnie z niego/ y przy párze w wánnie pośić ſie.

Máćicznemu świerzbieniu.

Máćiczny świerzb. Tákże

Boleśći w máćicy po porodzeniu vkłáda/ polny Kmin w worku záßyty/ á w ćiepłym oleyku Rumienkowym go maczáć/ ná łoná otwor/ y ná progi łoná co naćiepley przykłádáiąc.

Máćicy wychodzącey.

Máćicę y otwory łoná wſchodzącą przywodząc ią ná ſwe mieyſce/ y vtwierdzáiąc dymem tego Kminu z zarzyſtego węgla podkurzáiąc ſie/ y leykiem przez otwor łoná w ſię puſczáiąc.

Kroſty y ſtrupy z ćiáłá ſpodza.

Kroſty y ſtrupy ze wßyſtkiego ćiáłá ſpodza/ z niego/ á z octu máśánie vczyniwßy/ ktorego dwákroć przez dźień vżywáć.

Szyßki śliniące.

Szyßki śliniące y boleſne goi w ſtolcu w winie go wárzac/ á potym cegłę nowo roſpalaną tym polewáć/ z ktorey páry one okrywßy ſie dobrze ná dźiurawym ſtołku/ w ſtolec puſczáć. To ábowiem y bole vśmierzy/ y ßyßki śliniące wilgotnośćią wyſußáć będźie. *Tabar.*

Koniom oczy łzámi płynące máiącym/ ieſt rátunkiem/ wźiowßy iego naśienia/ Ruty/ Kurdwanu/ ábo źiemnego Bluſczu/ á tego wßyſtkiego ſußonego vtrzeć miáłko weſpoł/ do tegż żołędzi kow wbić tleby doſyć było/ y to w moździerzu co nalepiey vmießáć/ y w gárniecżo w ſurowy niepolewánj włożiwßy y dobrze zewßąd glinągárcárſką zálutować/ y obmázáć/ żeby mogł w piecu gárcárſkim wytrwráć/ á po wypaleniu z inymi gárncámi wyiąć/ y on popioł z źioł co namieley vtrzeć/ y tym mu prochem dwákroć káżdego dnia zádmuchowáć oczy/ áż mu przeſtáną ćiec.

Koniſkim oczom płynącym.

Wchodźi też ten polny Kmin do tych máśći/ ktore bywáią czynione przećiw záśiniáłośći pod oczymá/ ábo gdźiekolwiek

Do máśći wchodźi/ názáśliniáłośći czy-

ne iáko z Kminu kraminego / ábo iáko z inych ziol naśienia.

Oley.

Też y oleiek z naśienia tego polnego Hányżu może bydź czyniony / przećiwko tym wßystkim przerzeczonym niedostátkom / ktorym sam trunek służy.

Bywa ábo może też bydź Alchimiskim sposobem czyniony y wyćiagniony / iáko sie też o inych powiedźiáło: Ktore go dla zbytniey subtelnośći iego przez sie vżywáć nie godźi / ále ábo z trunkiem iákim / ábo z syropem / ábo z lektwarzem / ábo z konfektem. Ale o tym dosyć.

Mozgu.

Oleiek z tego naśienia służy bárzo mozgu / pietym żyłom / y inym od niego pochodzacym. Tákże

Mieśistym cześćiom w máćicy.

Cześćiom mieśistym w máćicy / y tym w ktorych sie przyrodzone naśienie záwiera.

Zádußoney máćicy.

Zádußoney máćicy / iest wielkim rátunkiem / ćwierć łotá z ták wiele wodki z kwiátu tegoż Kminku distyllowáney / w otwor łona sprycuiac. Toż też

Wietrznośći w niey Mieśięczna chorobe pániom

Wietrznośći w niey zámknione rospadza.

Mieśięczna chorobe pániom nád zwyczay zátrzymána wzbudza y wywodźi / pod taż miára ze trzemá łyßkámi / tegoż źiela wodki / trzy dni przed pełnia / á trzećiey godźiny po wypićiu / każac sobie zá fæne záćiać / przy kostce miedzy nogámi / á przytym oleykiem tymże paćierze ná krzyżách náćierać.

Mozg wilgotny.

Mozg wilgotny / źimny / wysußa y rozgrzewa / náczczo go biorac puł łotá / rece y vstá źimna woda sobie pierwey wymywßy.

Máść.

Osłábiáłość żołądká.

Bywa máść z tego naśienia w porownániu dniá y z noca zbieránego czyniona / z kokoßem sádłem / ná osłábiáłość żołądká / ktora go przez dźiewieć dni mázáć raz przez dźień / á záwße w ćwierć godźiny po południu.

Máść.

Máść oczom.

Wźiać naśienia práwie dobrze dożrzáłego / tego Kminku polnego z puł funtá / y co namieley go vtrzeć / ieno ták żeby pára y zapáchem mocy ná ten czás nie vtracało / w ßklenice wsypáć / y wodki Rożáney we troynasob / to iest / pułtorá funtá nálać: co napilniey zátkáć / y w gnoy końskí przez trzydźieśći dni zágrzebßy chowáć. Po wyßćiu tego czásu / ná toż nálać Rożánego octu w dźieśięćioronasob / Aquáwity z winá distyllowánego dwádźieśćiákroć wiecey / y dobrze zmießáć / potym przez pláty geste przecedźić / y moczno wyżać / y ták długo wárzyć / áż zgestnieie iáko máść. Potym do tey máśći ták zgesczoney / do káżdych dwu łotow przydáć po kwinćie ábo / po ćwierći łotá / sádłá práwie chedogiego z Rybek Gobiey / y znowu przy wolnym ogniu wárzyć / vstáwicznie mießáiac. Ták bedźie máść przystoyna / y bárzo vżyteczna / ná gorace płynienie oczu.

Sol.

Rymie.

Sol tymże co y oleiek członkom należy / o ktorych sie wysßey pomieniło.

Rymę y wilgotnośći flágmiste tá sol z mozgu śćiaga y wywodźi / rostárßy ia w wodźie ieczmieniá wárzonego / á nosem w sie sárkáiac.

Wrzod w nośie / ktory *Polipum* zowia / leczy / z gorczyca / ábo z wodka iey rośćieráiac y sárkáiac / ábo wewnatrz mázáć.

Krwi z nosá płynacey.

Krew z nosá zbytnie płynaca / táż sol zástánawia.

Wrzodom máćiczny.

Máćiczne wrzody leczy / ták przez vstá iey dáiac / iáko nia przez otwor łoná klisteruiac.

Magia.

Naśienie iest vżytkiem białymgłowo Item.

Wydworni mistrzowie powiádáia / tego źiela naśienie bydź dwoiákiego przyrodzenia: Abowiem ktore bywa obiiáne w ieśieni / około porownánia dniá / y nocy / to iest / gdy słońce w Wage wnidźie / á mieśiac grzbietem do niego sie obroći / bydź go wielkim y niewymownym vżytkiem / białogłowskiey płći. Záś gdyby sie mieśiac rogámi swemi ku słońcu obroćił / á było w ten czás obiiáne / meżczyznom tylko vżyteczne / nie białymgłowom.

Powiekom spádłym.

Sok ábo miazgá.

Powiekom spádłym y wywroconym / miazgá ábo sok z klacza tego Kminku polnego / iest doświadczonym lekárstwem / ktora ták zbieráia około pełni księżycá / ábo w pełnia: v sámego spodku klacze narzynáia o godźinie dwudźiestey wtorey / tym sposobem / iáko w Kwietniu látorostki winne / z ktorego sie wodká sączyć bedźie. Ta / dwákroć przez dźień pomázuiac powieke odwrocona / y czerwona / doskonále leczy.

Rozsadek.

Jescze nie wßystkim wobec v nas iest znáiomy / choćiaß iuż w niektorych ogrodách á ile w páńskich / roskosnych / y Włoskich / poczynáia go rozmnáżáć: y owßem / iáko przedtym ten Kminek polny / o ktorym sie tu mowiło / Hányżem nazywáli / ták y teraz powietßey cześći iescze go tym imieniem zowia. Drudzy sa ták tych rzeczy nieznáiomi / że Włoski Kopr Hányżem miánuia.

od bolesći / y roſpierania bywáia nágabani / ieſt vżyteczny.

Nyrkom we wßeláких ich dolegliwoścíách z przyczyn zimnych bárzo ieſt vżyteczny.

Piaſek z nich moczem wywodźi.

Od kámienia zochowywa.

Bialymglowom tym bárzo vżyteczny, ktore nie mieváia ſtátecznego ſwego wyczyśćienia / wedlug przyſłoynego czaſu.

Też y tym ieſt bárzo potrzebny y vżyteczny / ktorym żoladek obrażony ieſt zimnymi pokármy / iáko Rybámi á zwłaſczá ná zimno vżywánymi. Także mieſem ná zimno iedzonym / ogurkámi y inymi owocámi rozmáitymi ſurowemi.

Bátkánia y zámulenia w żyłách otwiera Mocz wywodźi.

Bolenie żywotá vśmierza.

Korzenie w cukrze y wino.

Korzenie też tym ſpoſobem bywa w cukrze przyprawione iáko ine. Ktorego náczczo vżywáiąc.

Żoladek zimny rozgrzewa y posila.

Do trawienia pokármow / ſpoſobny czyni.

Nyrkom zimnym y boleſnym vżyteczny.

Wietrznośći roſpadza w żołądku / w kißkach / w pęchyrzu.

W kolce bárzo vżyteczne /

Wodká.

Tym ſpoſobem iáko ſie o inych powiedźiało / z *Balneum Maris* ma bydź dyſtyllowána ze wßytkim / z korzeniem / z liśćiem / y z kwieciem / czás naprzyſtoynieyßy / do tego / gdy okwitáć poczyna / á naſienie wydáie.

Skutki y moc.

Sleżiony niedoſtátkom y dolegliwośćiom / bywa vżyteczna.

Nyrki wychodza.

Pęchyrz tymże obyczáiem.

Miesieczna chorobe białogłowſką pobudza.

Sześćiniedźiałki po porodzeniu wychodzą / po ránu / y ná noc piiąc / po rowney kwáterce.

Item, táż wodká.

Bárzo ieſt vżyteczna żyłom ſuchym / pácierzom w grzbiećie / y inym członkom. Ábowiem czeſto trunkiem vżywána / posilaiąc ie y oczerſtwia.

Scyátyce vśmierza.

Kámień w nyrkách.

Płod martwy w żywośćie. Także Łożyſko po porodzeniu ſześćiniedźiałkom wywodźi.

Bole w grzbiećie y w pácierzách vkłáda.

Máćice źimna rozgrzewa / y wilgotnośći wietrzne w niey záwárte wypadza / náwet /

Serce / mozg / wzrok mdły / posila.

Głowe z wilgotnośći lipkich wychodzą.

Pámięć potężnie vtwierdza /

Oczy wzroku tępego iáſne czyni /

Vplawy á ile białe pániom zaſtánawia á w rumiene obraca: przećiwko tem wßyſtkiemu / oleykiem ſkronie y czoło máżąc / á to po nowie kśiężycá / áż ku pełni / także pod tym czáſem / po ćwierći kotá ſoli z diſtyllowána wodka pić / bywa lekárſtwem: toż czyniąc przez trzy dni káżdego Miesiocá / wedlug czáſu opiſánego.

Dolegliwośći vßu / bodź ſłuchu / z obfitośći flágmiſtych / á z geſtych wilgotnośći / ktoremi ſą obćiążone ieſt lekárſtwem oleiek / máżąc nim zá vchem kość / ktora zowią *Petroſum*.

Chrobáctwo w vſách zálagnione zábija y wywodźi / ſol tego źiela w winie wárzona / puſczáiąc w nie tego potroße ćiepło.

Dżiegne ábo gnilec w vśćiech / także y wrzody zágnie / gdziekolwiek będące / y dżiaſtá z mieſá ognie / to wßyſtko wychodzą tá ſol w winie wárzona / nią náćieráiący płocząc.

Vkąſzeniu / ábo oślinieniu iádowitemu y zárázliwemu od beſtij iádowitych.

Także kile y wrzodom fráncowátym / ná członkách / białogłowſkich wſtydliwych ieſt niewymownym lekárſtwem / roſtworzywßy ią w wodźie proſtey / á letnio tym wymywáiąc / po wymyćiu oleykiem z tegoż naſtenia pomázuiąc.

Wino.

W wietrzney puchlinie ieſt lekárſtwem ábowiem wietrznośći roſpadza.

Zámuleniu y zátkániu przechodow moczu otwier a / y kał / piaſek y muliſko z moczem pędzi / trunkiem vżywány.

Ledźwiom y ſcyátyce vżyteczne.

Suchotom /

Káßlu /

Wietrznośći w żołądku y w trzewách roſpadza / y w máćicy.

Żoladek ſpoſobny do trawienia czyni.

Kolce y dárćiu w trzewách.

Paniom ktore niedoſtáteczne mieváia ſwe miesieczne przeczyśćienia. Także

Położnicom ná bolenie máćice / ieſt przynależącym trunkiem.

To wino bywa tym ſpoſobem czynione iáko

Lzy wietrz niey. Nyrkom.

Piáſek wywodźi. Białymgłowom.

Żołądkowi obrázi ie nemu od źimnych potraw.

Zátkánia mocz wywodźi. Żywotá bolenie.

Żołądek źimny.

Nyrkom boleſnym. Wietrznośćiom żołądkowy. Kolce.

Śleżienie.

Nyrkom. Pęchyrzowi.

Żyłom ſuchym.

Scyátyce, kámieniu. Płodu martwemu.

Łożyſko wywodźi. Bolom w grzbiećie. Máćicy źimney.

Item. Sercu / mozgu / wzroku. Głowie. Pámięći.

Vplawom białym.

Item.

Dolegliwośćiom vßu.

Item Chrobáctwu w vſách zágnieniu. Dżiegnie / ábo gnilcu w vśćiech

Vkąſzeniu od iádowitych beſtij Kile.

Zátkánie pęchyrzow

Ledźwiá ſcyátyce Suchotom. Káßlu. Wietrznośćiem w trzewách. Żołądkowi. Dárćiu w trzewách. Pániom. Położnicom.

Przyrodzenie.

TAk bárzo rozgrzewa / że go ná koncu w wtorym stopniu / ábo ná początku w trzećim bydź kłádą. Wysusza ná początku wtorego stopniá / ábo ná koncu pierwszego / ile korzen: źiele sámo iego y z naśieniem / nie ták potężnie / bo suche ná początku pierwszego / ćiepłe w trzećim ná przodku. Ale popioł z niego rozgrzewa / y wysusza we wtorym stopniu. Rospráwia / trawi / vśmierza / otwiera / zwarza / rośćiencza / wyćiera / rospądza.

Moc y Skutki.

Do stołowego vżywánia przychodźi.

Kopr ogrodny nie tylko do lekarstw ále y do kuchien / y do vżywánia stołowego przychodźi / zwłasczá liśćie y naśienie iego / młodego Kopru liśćia pospolićie vżywamy do mias wárzonych / do polewek / y iárzyn / ábowiem im smáku y wdźięczności do iedzenia dodawa. Tákże do ogorkow / y kápust kwászenia / zwłasczá kłádąc go z naśieniem. A to nie tylko dla smáku / iáko y dla rospądzánia wietrzności / ktore kápustá rádá czyni. Tákże y dla prędszego iey strawienia / zá iego rozgrzewánim. Też bywáią mięsá naśieniem iego nátrzesáne do solenia. Kszki / kiełbásy do nádźiewánia. Owa / do kuchennych potrzeb / y do stołowego vżywánia / przygodny bywa. A

Kolce ábo gryźienia / y morzysku w żywoćie

Tym więcey / ktorzy w trzewách y we wszytkim żywoćie morzenia / y gryźienie miewáią / z winem go piiąc / ábo tákże ná grzance go vżywáiąc. Toż iuchá z wárzonego piiąc czyni.

Boleśći w máćicy vkłáda.

Chęć do iedzenia zbudza.

Też y tym / ktorzy w czystośći ćielesney żywot swoy chcą wieść.

Sen przywodźi.

Tákże y tym vżyteczny iest / ktorych fráncá łamie / y ktorzy sypiáć nie mogą / biorąc go ná noc po ćwierći łotá w trunku winá / sen przyrodzony im przywodźi.

Sczkawce

Sczkawkę zástánawia pod tąż przerzeczoną miárą / z ćiepłym winem piiąc / trochę Mástyki przydawszy. Toż czyni zapách iego / woniáiąc naśienia co naćiepley y nagorecey rozgrzanego / toż żuchány czyni. Abo z mięsem go wárząc / á one polewkę piiąc. (*Plat.*) Abowiem to ma z swego własnego przyrodzenia / sczkawkę zástánawiáć / bądź z záźiębienia / bądź z pełnośći. W oliwie go też wárząc / y nápárzáiąc żołądek / toż czyni.

Pierśiom ropy pełnym.

Komuby były pierśi ropy pełne / zá zránieniem ábo owrzedźiáłośćią płuc / á żeby iey odbywáć nie mogł / tym sposobem iest lekárstwem ten Kopr. Wźiąć iego naśienia / Żywice bądź Jodłowey ábo Sosnowey zárowno / co namieley oboie vtłuc / y zmieszáć / to z Kápłunim ábo z gęsim sádłem / á tego po trzy łyszki / káżdego dniá po ránu / y kłádąc się spáć / choremu dáwáć / wielkim y znákomitym / á doswiádczonym iest lekárstwem.

Womity y krtuszenia

Womity y krtuszenia zástánawia / tákże z Mástyką / bądź w winie ábo w wodźie / naśienie tego Kopru wárzone / ráno y przed wieczerzą piiąc / ábo też miásto trunku pospolitego przy iedzeniu. Też wárzony w oliwie á tym náparzáć żołądek dobrze. *Dios.*

Mámkom mleká obfićie dáie.

Mámkom y pániom dźiatki pierśiámi karmiącym / obfitość mleká dáie / wierzchołki z naśieniem wárząc y piiąc / álbo wárzony iedząc / ábo z Włoskim Koprem w ięczmienney wodźie wárzony / á miásto trunku pospolitego vżywány. *Dios.*

Żołądkowi.

Żołądká bolenie vśmierza / y stráwny czyni.

Kolce.

Kolkę y dárćie w żywoćie vskrámia.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći w ćiele rozgánia.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Záduszeniu máćicy.

Záduszoney / á wzgorę wstąpioney máćicy iest rátunkiem naśienie tego Kopru / w winie wárząc y piiąc po dobrym trunku po ránu / y ná noc / ábo tłuczonego miałko ćwierć łotá / z ćiepłym winem ráno y wieczor vżywáiąc.

Kolce.

Kolkę / y morzeniu okrutnemu z wiátrow w ćiele zámknionych lekárstwem: wźiąwszy wierzchołkow y okołkow z naśienim dwie gárśći / Komunice / kwiatkow Rumienkowych / Ruty po gárśći / Bobku z hrubá przetłuczonego / Kminu polnego / y kramnego po puł łotá. To wárzyć we trzech pułkwartkách wody do połowice. Tey polewki wźiąć funt / ábo 3. kwáterki / Lektwarzu ábo konfektu / Elescophi rzekącego / konfektu Bobkowego połoćie / Oliwy / nie możeli bydź oleiek Rućiány / sześć łyżek / Cukru białego dwá łoty / żołtek od iáiá / soli sczypte / to dáć przez klistere.

Máćicy náder bolącey.

Máćicy zbytnie bolesney / wźiąć naśienia Kopru ogrodnego z siedm źiarn /

O Koprze ogrodnym / Rozdźiał 13.

Anethum.

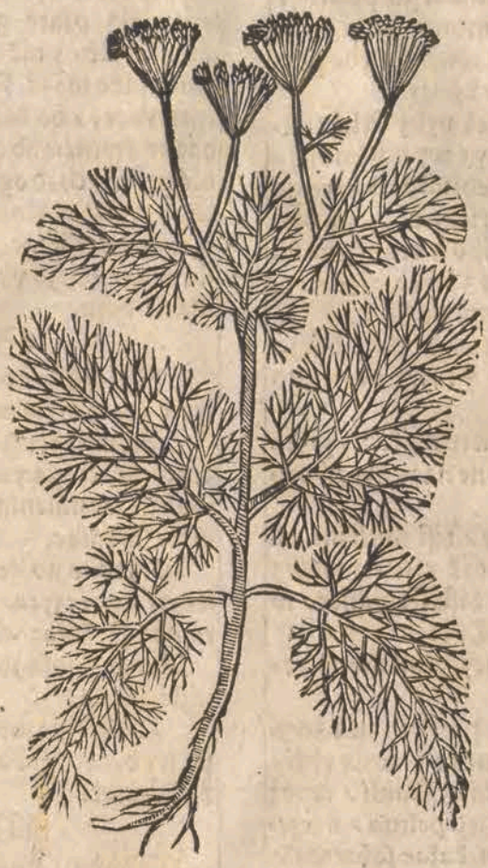

Dill.
Dillkraut.

KOpr ogrodny / ktory ſwoyſkim zowiemy / ták bárzo Włoſkiemu Koprzu ieſt podobny / że podczás ći co go zbieráia / rozumieia go bydź Włoſkim Koprem / áż z ſámego ſmáku poznawány bywa. Ten rozgi ſwe puſcza ná pułtorá łokćiá wzwyſß / podczás y ná dwá według buynośći ziemie. Roſćie gáłęźiſto y roſkrzewiſćie. Liśćia włoſkowátego / ćienko oblego / y drobnego / rozdźielonego / krotßego / niżli liśćie Koprzu Włoſkiego. Ná wierzchu kłacza / okołki nioſąc / ktore żołtym kwiátem okwitáia / z ktorych naśienie pláſkie / nie miażße / iednák więtße niżli Koprzu Włoſkiego. Tego naśienia gdy pozbędźie / záraz z liśćiem y z korzeniem vſycha / á na Wioſnę znowu z wykruſzonego naśienia odraſta. Korzeń biały / nie zbytnie wielki / áni też bárzo odnożyſty / zdrewniały. Ná Wioſnę gdy go śieią / do czwartego dniá wſchodźi. Lubi źiemie ćiepłą / ktoraby nieiákokolwiek zlekká piaſczyſta byłá / á ſłońce dobrze dochodząc ogrzewáło: nie lubi źiemie tłuſtey. Kto chce buyny Kopr ogrodny mieć / trzebá go czeſto polewáć / ábo też przeſádźić ná ine mieyſce.

Mieyſce / Czás.

POſpolićie w ogrodźiech miedzy iárzynámi bywa śiany / dla potraw y inych domowych potrzeb y lekarſtw. Bywa y na polách miedzy ogrodnymi iarzynámi flánćowány / podczás też y ſam dobrowolnie z wykruſzonego naśienia puſcza ſie iako y Kopr Włoſki. Naśienie do trzech lat może bydź chowáne / w właſney mocy ſwey.

Przyro=

nia tego Kopru/z sokiem z Marzymietki/ á z trocha soku tegoż Kopru/tym vstá żołądkowe námázuiąc/ abo y chusteczke w tym maczáiąc/przykládáiąc ciepło.

Kłociu w bokach/ (nie z pleury) iest lekárstwem/wźiąć Kopru zielonego/ y z nasieniem/Ruty ogrodney/po gárści. to vtluc y w oliwie wárzyć/ y co naciepley na mieysce boleiące przykládáć.

Kłociu w bokách/ (nie z pleury) iest lekárstwem/wźiąć Kopru zielonego/ y z nasieniem/Ruty ogrodney/po gárści. to vtluc y w oliwie wárzyć/ y co naciepley na mieysce boleiące przykládáć.

Mocz záśtánowiony/ ze krwie skrzepley/ do pechyrzá nábiegley/ abo z inych hrubych zakálow y zámulow/ z zátkáma wywodźi/ Kopr ogrodny z okolkámi swemi/z wodną Mietką/y z Ruta ogrodna za rowno w wodźie wárzyć/á popás sie wtym kapáć: á ná tych ziołách w kąpieli siedzieć.

Mocz zástánowiony/ ze krwie skrzepley/ do pechyrzá nábiegley/ abo z inych hrubych zakálow y zámulow/ z zátkáma wywodźi/ Kopr ogrodny z okolkámi swemi/z wodną Mietką/y z Ruta ogrodna za rowno w wodźie wárzyć/á popás sie wtym kapáć: á ná tych ziołách w kąpieli siedzieć.

Kámień z mechyrzá/ abo y z nyrek wywodźi/ wźiawszy Kopru swoyskiego y z korzeniem/dwie dobre gárści/ Pietruszki y z korzeniem/Włoskiego Kopru z korzeniem/Opichu z korzeniem/Slazu polnego abo dźikiego z korzeniem/Slazu wysokiego z korzeniem/tákże nasienia Kopru ogrodnego/Pietruszczánego/nasienia Kopru Włoskiego/Opichowego Slazowego/ po gárści káżdego: ziołá z korzeniem posiekáć/nasienia przetluc/to wespoł w długi worek zászyć/ y w rzeczney wodźie wárzyć/y w tey wodźie po pás siedzieć opáśáwszy onym workiem z ziołmi/ biodrá y krzyże/dwie godźinie przed obiádem/ pultory przed wieczerzą/ to czyniąc przez kilká dni/á w káżdym kopániu pieć abo sześć łyżek pić wodki z Liśiego ogonu ziela paloney/ abo iuchy z wárzonego.

Kámień z mechyrzá/ abo y z nyrek wywodźi/ wźiawszy Kopru swoyskiego y z korzeniem/dwie dobre gárści/ Pietruszki y z korzeniem/Włoskiego Kopru z korzeniem/Opichu z korzeniem/Slazu polnego abo dźikiego z korzeniem/Slazu wysokiego z korzeniem/tákże nasienia Kopru ogrodnego/Pietruszczánego/nasienia Kopru Włoskiego/Opichowego Slazowego/ po gárści káżdego: ziołá z korzeniem posiekáć/nasienia przetluc/to wespoł w długi worek zászyć/ y w rzeczney wodźie wárzyć/y w tey wodźie po pás siedzieć opáśáwszy onym workiem z ziołmi/ biodrá y krzyże/dwie godźinie przed obiádem/ pultory przed wieczerzą/ to czyniąc przez kilká dni/á w káżdym kopániu pieć abo sześć łyżek pić wodki z Liśiego ogonu ziela paloney/ abo iuchy z wárzonego.

Máćicy bolacey iest rátunkiem: wźiąć kopru swoyskiego ze wszytkim/to iest/z korzeniem/z liśćiem/z kłaczem/z okolkámi cztery gárści/ nasienia iego garść/ w wodźie wárzyć/ w tym sie po pás kąpiąc/ przed obiádem dwie godźinie/ á pultory przed wieczerzą. A to gdźieby tákowe boleści y gryżienia w máćicy były z zimnych wilgotnośći zágnilych. Ale gdźieby z wietrznośći w niey záwártych/ tedy tylko z tey wody y z ziół w niey wárzonych/ leykiem páre ciepłą w otwor łoná puszczáć: Potym nápárzeniu tákowym/ mieć worek abo dwá z nasienia tegoż Kopru/ z kwiećia Rumienkowego/ z prosá/ á rospárzywszy te ná goracey cegle/ co naciepley ná prog y otwor łoná przykládáć/ ieden zá drugim nágrzewáiąc.

Máćicy bolacey iest rátunkiem: wźiąć kopru swoyskiego ze wszytkim/to iest/z korzeniem/z liśćiem/z kłaczem/z okolkámi cztery gárści/ nasienia iego garść/ w wodźie wárzyć/ w tym sie po pás kąpiąc/ przed obiádem dwie godźinie/ á pultory przed wieczerzą. A to gdźieby tákowe boleści y gryżienia w máćicy były z zimnych wilgotnośći zágnilych. Ale gdźieby z wietrznośći w niey záwártych/ tedy tylko z tey wody y z ziół w niey wárzonych/ leykiem páre ciepłą w otwor łoná puszczáć: Potym nápárzeniu tákowym/ mieć worek abo dwá z nasienia tegoż Kopru/ z kwiećia Rumienkowego/ z prosá/ á rospárzywszy te ná goracey cegle/ co naciepley ná prog y otwor łoná przykládáć/ ieden zá drugim nágrzewáiąc.

Także teyże máćicy/ gdźieby bole srogie po porodzeniu nástąpiły sześćiedźielnycy/ wźiąć ze dwie gárści Kopru swoyskiego z wierzchołkámi/y z okolkámi tego/ Komonice Rumienkowego kwiećia/ Rozmarynu/po gárści Lniánego nasienia/ Fengrekowego/ po łoćie/ nasienia Kopru ogrodnego/ Hanyżu/ Kopru Włoskiego nasienia/ Kminu krámnego/ korzenia Slazu Wysokiego/ po puł łotá: to ná proch vtłukszy/ w wodźie nápoły z winem wárzyć/ potym przylać zpieć łyżek dobrych oleiu tegoż Kopru ogrodnego/ y ták długo wárzyć/ áż iáko plástr zgęstnieie/ y tym progłoná od pepku poczawszy/co nagorecey plástrować.

Kłociu w bokach/ (nie z pleury) iest lekárstwem/wźiąć Kopru zielonego/ y z nasieniem/Ruty ogrodney/po gárści. to vtluc y w oliwie wárzyć/ y co naciepley na mieysce boleiące przykládáć.

Mocz záśtánowiony/ ze krwie skrzepley/ do pechyrzá nábiegley/ abo z inych hrubych zakálow y zámulow/ z zátkáma wywodźi/ Kopr ogrodny z okolkámi swemi/z wodną Mietką/y z Ruta ogrodna za rowno w wodźie wárzyć/á popás sie wtym kapáć: á ná tych ziołách w kąpieli siedzieć.

Kámień z mechyrzá/ abo y z nyrek wywodźi/ wźiawszy Kopru swoyskiego y z korzeniem/dwie dobre gárści/ Pietruszki y z korzeniem/Włoskiego Kopru z korzeniem/Opichu z korzeniem/Slazu polnego abo dźikiego z korzeniem/Slazu wysokiego z korzeniem/tákże nasienia Kopru ogrodnego/Pietruszczánego/nasienia Kopru Włoskiego/Opichowego Slazowego/ po gárści káżdego: ziołá z korzeniem posiekáć/nasienia przetluc/to wespoł w długi worek zászyć/ y w rzeczney wodźie wárzyć/y w tey wodźie po pás siedzieć opáśáwszy onym workiem z ziołmi/ biodrá y krzyże/dwie godźinie przed obiádem/ pultory przed wieczerzą/ to czyniąc przez kilká dni/á w káżdym kopániu pieć abo sześć łyżek pić wodki z Liśiego ogonu ziela paloney/ abo iuchy z wárzonego.

Máćicy bolacey iest rátunkiem: wźiąć kopru swoyskiego ze wszytkim/to iest/z korzeniem/z liśćiem/z kłaczem/z okolkámi cztery gárści/ nasienia iego garść/ w wodźie wárzyć/ w tym sie po pás kąpiąc/ przed obiádem dwie godźinie/ á pultory przed wieczerzą. A to gdźieby tákowe boleści y gryżienia w máćicy były z zimnych wilgotnośći zágnilych. Ale gdźieby z wietrznośći w niey záwártych/ tedy tylko z tey wody y z ziół w niey wárzonych/ leykiem páre ciepłą w otwor łoná puszczáć: Potym nápárzeniu tákowym/ mieć worek abo dwá z nasienia tegoż Kopru/ z kwiećia Rumienkowego/ z prosá/ á rospárzywszy te ná goracey cegle/ co naciepley ná prog y otwor łoná przykládáć/ ieden zá drugim nágrzewáiąc.

Także teyże máćicy/ gdźieby bole srogie po porodzeniu nástąpiły sześćiedźielnycy/ wźiąć ze dwie gárści Kopru swoyskiego z wierzchołkámi/y z okolkámi tego/ Komonice Rumienkowego kwiećia/ Rozmarynu/po gárści Lniánego nasienia/ Fengrekowego/ po łoćie/ nasienia Kopru ogrodnego/ Hanyżu/ Kopru Włoskiego nasienia/ Kminu krámnego/ korzenia Slazu Wysokiego/ po puł łotá: to ná proch vtłukszy/ w wodźie nápoły z winem wárzyć/ potym przylać zpieć łyżek dobrych oleiu tegoż Kopru ogrodnego/ y ták długo wárzyć/ áż iáko plástr zgęstnieie/ y tym progłoná od pepku poczawszy/co nagorecey plástrować.

Mieśiecżna białogłowska chorobe/ gdy nie dobrze áni właśnie według czásu/ á ktemu z morzeniem y z gryżieniem niezmiernym przychodźi/ ták vczynić: wźiąć Kopru swoyskiego ze dwie gárści/Bylice Szałwiey/Lebiotki/Márunki/Lubszczyku/Wrotycze/po gárści/Bukwice/Poleiu/Máteczniku/abo Pszczelniku/po pułgárści/ nasienia Kopru swoyskiego łot/ Láńnego czyscu nasienia/ abo czarnogłowu krámnego Kminu/Kopru Włoskiego nasienia/po puł łotá: to wszystko drobno pokráiáć/y we dwá worki włożyć/ przeszyć/á w winie y z woda nápoły wárzyć/ á ná prog łoná od pepká poczawszy/ co nagorecey ieden po drugim przykládáć. Bole z morzeniem vkłada/ y wczesnie mieśiecżna chorobe przywodźić bedźie/ doświadczona ná wielu.

Mieśiecżna białogłowska chorobe/ gdy nie dobrze áni właśnie według czásu/ á ktemu z morzeniem y z gryżieniem niezmiernym przychodźi/ ták vczynić: wźiąć Kopru swoyskiego ze dwie gárści/Bylice Szałwiey/Lebiotki/Márunki/Lubszczyku/Wrotycze/po gárści/Bukwice/Poleiu/Máteczniku/abo Pszczelniku/po pułgárści/ nasienia Kopru swoyskiego łot/ Láńnego czyscu nasienia/ abo czarnogłowu krámnego Kminu/Kopru Włoskiego nasienia/po puł łotá: to wszystko drobno pokráiáć/y we dwá worki włożyć/ przeszyć/á w winie y z woda nápoły wárzyć/ á ná prog łoná od pepká poczawszy/ co nagorecey ieden po drugim przykládáć. Bole z morzeniem vkłada/ y wczesnie mieśiecżna chorobe przywodźić bedźie/ doświadczona ná wielu.

Kolce/y morzeniu niezmiernemu w żywoćie. Abo także

Kolce/y morzeniu niezmiernemu w żywoćie. Abo także

W máćicy srogiemu kłociu/y bolom/ Kopr ogrodny wielkim iest rátunkiem/ wźiawszy z świeżo zielonego soku zsześć łyżek dobrych/ soku z Ruty ogrodney/ soku wysokiego Slazu/ soku świeżo zielonego Bobkowego liśćia/ po cztery łoty/ abo łyżki/ oliwy z szesnáście łyżek/ á bo łotow/ gorzałki dobrey dwánaśćie: to wespoł ná wolnym węgliśtym ogniu wárzyć/ przecedźić/ y ziołá co namocniey wyżąć/przydáć do tego woszku nowego ro spuszczonego cztery łoty: A gdy przestydnie/przydáć záś do tego puł ćwierći oleyku distyllowánego/tegoż Kopru ogrodnego/ á dobrze vmieszawszy/ tym trzykroć ná dźień náćierać żywot wszytek/ áż do otworu łoná/ po ránu/ po południu/ y kładąc sie spáć.

W máćicy srogiemu kłociu/y bolom/ Kopr ogrodny wielkim iest rátunkiem/ wźiawszy z świeżo zielonego soku zsześć łyżek dobrych/ soku z Ruty ogrodney/ soku wysokiego Slazu/ soku świeżo zielonego Bobkowego liśćia/ po cztery łoty/ abo łyżki/ oliwy z szesnáście łyżek/ á bo łotow/ gorzałki dobrey dwánaśćie: to wespoł ná wolnym węgliśtym ogniu wárzyć/ przecedźić/ y ziołá co namocniey wyżąć/przydáć do tego woszku nowego ro spuszczonego cztery łoty: A gdy przestydnie/przydáć záś do tego puł ćwierći oleyku distyllowánego/tegoż Kopru ogrodnego/ á dobrze vmieszawszy/ tym trzykroć ná dźień náćierać żywot wszytek/ áż do otworu łoná/ po ránu/ po południu/ y kładąc sie spáć.

Ná toż strzykánie y bolenie w máćicy/ Kopru swoyskiego wźiąć zetrzy gárści/ kwiećia Rumienkowego/ Márunki/ po dwu gárści/ Bylice/ Komunice/ po gárści/ lniáne nasienia/ Fengrekowego/ oboy gá przeszrotowawszy/ mieszki żytney/ poleiu Bożegodrzewká/ Páprotki/ po pułgárści/ nasienia Kopru ogrodnego/ Hanyżowego nasienia/ Kopru Włoskiego/ po łoćie: to pokráiawszy drobno/ á nasienia zhrubá przetłukszy/ w worku przeszyć/ á ná cegle goracey nágrzewáiąc go/ ná żywoćie/ ábo ná progu łoná vstáwnie noszac. Abowiem wkłada strzykánie/ kłoćie/

Ná toż strzykánie y bolenie w máćicy/ Kopru swoyskiego wźiąć zetrzy gárści/ kwiećia Rumienkowego/ Márunki/ po dwu gárści/ Bylice/ Komunice/ po gárści/ lniáne nasienia/ Fengrekowego/ oboy gá przeszrotowawszy/ mieszki żytney/ poleiu Bożegodrzewká/ Páprotki/ po pułgárści/ nasienia Kopru ogrodnego/ Hanyżowego nasienia/ Kopru Włoskiego/ po łoćie: to pokráiawszy drobno/ á nasienia zhrubá przetłukszy/ w worku przeszyć/ á ná cegle goracey nágrzewáiąc go/ ná żywoćie/ ábo ná progu łoná vstáwnie noszac. Abowiem wkłada strzykánie/ kłoćie/

Kłociu w bokách/ (nie z pleury) iest lekárstwem/wźiąć Kopru zielonego/ y z nasieniem/Ruty ogrodney/po gárści. to vtluc y w oliwie wárzyć/ y co naciepley na mieysce boleiące przykládáć.

Mocz záśtánowiony/ ze krwie skrzepley/ do pechyrzá nábiegley/ abo z inych hrubych zakálow y zámulow/ z zátkáma wywodźi/ Kopr ogrodny z okolkámi swemi/z wodną Mietką/y z Ruta ogrodna za rowno w wodźie wárzyć/á popás sie wtym kapáć: á ná tych ziołách w kąpieli siedzieć.

Kámień z mechyrzá/ abo y z nyrek wywodźi/ wźiawszy Kopru swoyskiego y z korzeniem/dwie dobre gárści/ Pietruszki y z korzeniem/Włoskiego Kopru z korzeniem/Opichu z korzeniem/Slazu polnego abo dźikiego z korzeniem/Slazu wysokiego z korzeniem/tákże nasienia Kopru ogrodnego/Pietruszczánego/nasienia Kopru Włoskiego/Opichowego Slazowego/ po gárści káżdego: ziołá z korzeniem posiekáć/nasienia przetluc/to wespoł w długi worek zászyć/ y w rzeczney wodźie wárzyć/y w tey wodźie po pás siedzieć opáśáwszy onym workiem z ziołmi/ biodrá y krzyże/dwie godźinie przed obiádem/ pultory przed wieczerzą/ to czyniąc przez kilká dni/á w káżdym kopániu pieć abo sześć łyżek pić wodki z Liśiego ogonu ziela paloney/ abo iuchy z wárzonego.

Máćicy bolacey iest rátunkiem: wźiąć kopru swoyskiego ze wszytkim/to iest/z korzeniem/z liśćiem/z kłaczem/z okolkámi cztery gárści/ nasienia iego garść/ w wodźie wárzyć/ w tym sie po pás kąpiąc/ przed obiádem dwie godźinie/ á pultory przed wieczerzą. A to gdźieby tákowe boleści y gryżienia w máćicy były z zimnych wilgotnośći zágnilych. Ale gdźieby z wietrznośći w niey záwártych/ tedy tylko z tey wody y z ziół w niey wárzonych/ leykiem páre ciepłą w otwor łoná puszczáć: Potym nápárzeniu tákowym/ mieć worek abo dwá z nasienia tegoż Kopru/ z kwiećia Rumienkowego/ z prosá/ á rospárzywszy te ná goracey cegle/ co naciepley ná prog y otwor łoná przykládáć/ ieden zá drugim nágrzewáiąc.

Także teyże máćicy/ gdźieby bole srogie po porodzeniu nástąpiły sześćiedźielnycy/ wźiąć ze dwie gárści Kopru swoyskiego z wierzchołkámi/y z okolkámi tego/ Komonice Rumienkowego kwiećia/ Rozmarynu/po gárści Lniánego nasienia/ Fengrekowego/ po łoćie/ nasienia Kopru ogrodnego/ Hanyżu/ Kopru Włoskiego nasienia/ Kminu krámnego/ korzenia Slazu Wysokiego/ po puł łotá: to ná proch vtłukszy/ w wodźie nápoły z winem wárzyć/ potym przylać zpieć łyżek dobrych oleiu tegoż Kopru ogrodnego/ y ták długo wárzyć/ áż iáko plástr zgęstnieie/ y tym progłoná od pepku poczawszy/co nagorecey plástrować.

Mieśiecżna białogłowska chorobe/ gdy nie dobrze áni właśnie według czásu/ á ktemu z morzeniem y z gryżieniem niezmiernym przychodźi/ ták vczynić: wźiąć Kopru swoyskiego ze dwie gárści/Bylice Szałwiey/Lebiotki/Márunki/Lubszczyku/Wrotycze/po gárści/Bukwice/Poleiu/Máteczniku/abo Pszczelniku/po pułgárści/ nasienia Kopru swoyskiego łot/ Láńnego czyscu nasienia/ abo czarnogłowu krámnego Kminu/Kopru Włoskiego nasienia/po puł łotá: to wszystko drobno pokráiáć/y we dwá worki włożyć/ przeszyć/á w winie y z woda nápoły wárzyć/ á ná prog łoná od pepká poczawszy/ co nagorecey ieden po drugim przykládáć. Bole z morzeniem vkłada/ y wczesnie mieśiecżna chorobe przywodźić bedźie/ doświadczona ná wielu.

Kolce/y morzeniu niezmiernemu w żywoćie. Abo także

W máćicy srogiemu kłociu/y bolom/ Kopr ogrodny wielkim iest rátunkiem/ wźiawszy z świeżo zielonego soku zsześć łyżek dobrych/ soku z Ruty ogrodney/ soku wysokiego Slazu/ soku świeżo zielonego Bobkowego liśćia/ po cztery łoty/ abo łyżki/ oliwy z szesnáście łyżek/ á bo łotow/ gorzałki dobrey dwánaśćie: to wespoł ná wolnym węgliśtym ogniu wárzyć/ przecedźić/ y ziołá co namocniey wyżąć/przydáć do tego woszku nowego ro spuszczonego cztery łoty: A gdy przestydnie/przydáć záś do tego puł ćwierći oleyku distyllowánego/tegoż Kopru ogrodnego/ á dobrze vmieszawszy/ tym trzykroć ná dźień náćierać żywot wszytek/ áż do otworu łoná/ po ránu/ po południu/ y kładąc sie spáć.

Ná toż strzykánie y bolenie w máćicy/ Kopru swoyskiego wźiąć zetrzy gárści/ kwiećia Rumienkowego/ Márunki/ po dwu gárści/ Bylice/ Komunice/ po gárści/ lniáne nasienia/ Fengrekowego/ oboy gá przeszrotowawszy/ mieszki żytney/ poleiu Bożegodrzewká/ Páprotki/ po pułgárści/ nasienia Kopru ogrodnego/ Hanyżowego nasienia/ Kopru Włoskiego/ po łoćie: to pokráiawszy drobno/ á nasienia zhrubá przetłukszy/ w worku przeszyć/ á ná cegle goracey nágrzewáiąc go/ ná żywoćie/ ábo ná progu łoná vstáwnie noszac. Abowiem wkłada strzykánie/ kłoćie/

y vtrzeć go co namieley/ do tegż puł ćwierći Dryakwie dobrey/ Weneckiey puł ćwierći lotá/ Myterydatu co naprzednieyszego ßoſta cześć ćwierći lotá. To dáć wßyſtko rázem z dobrym winem białym wypić/ bárzo prędko bol vśmierzy.

Pierśiom záźiebionym. Pierśi záźiebione rozgrzewa/ nasienie iego z winem á z cukrem pliac/ wárzone/ rán o/ y ná noc.

Moczu ćießkiemu puſczániu. Toż ćießkiemu puſczániu moczu/ z Rzeźiwoká/ieſt lekárſtwem. Też liśćie y z nasieniem w potráwách vżywáne/ toż czyni.

W ſtolcowey rurze ſtrzekánie. W ſtolcowey rurze ſtrzekánie ábo kłoćie/ toż też vśmierza.

Trućiznie z srebrney gleyty. Komuby trućizná z srebrney gleyty záđána byłá/ nasienie ogrodnego Kopru/ z Figámi ſuchymi/ á z trocha Sáletry w wodźie/ troche máſłá przyłożywßy/ dáć ćieplo pić wywodźi womitem.

Trućiznie Opium. Tákże/ ktoby ſok mákowy/ *Opium* názwány pił/ ábo był od kogo záđány/ nasienie to ieſt lekárſtwem/ wárzac go w miodowey ſyćie/ ábo w pitym miedźie/ á wźiawßy kubek tey polewki/ przylać do niey oleyku Seſámowego ze dwie łyßce/ ſoli Jndiáńſkiey puł lotá/ to ćieplo dáć wypić/ á potym w ćwierć godźiny womit ſobie pobudźić. Tym lekárſtwem iádowita/ á práwie śmiertelna źimność tego ſoku/ może ſie z ćiáłá wywieść.

Przećiwko wßeláćkim trućiznom y iadom. Dryakiew z nasienia ogrodnego Kopru/ przećiwko wßeláćkiemu iádu śmiertelnemu/ od Antyochuſá Krolá podána. Wźiać nasienia Kopru ſwoyſkiego/ Kopru Włoſkiego/ Anyżu/ Ammeku/ Máćedońſkiey Pietrußki nasienia/ po puł ćwierći lotá káżdegó/ nasienia Trzyliſtnику Liliowe° ábo czarne°/ Proſá/ Máćierzeyduſzki/ Grochu geśiego ábo wilczego/ Opopanáku/ to ieſt/ ſoku ábo żywice Pánákowey/ káżdego po puł lotá/ káżda rzecz z tych z oſobna miáłko veluc/ y co naprzednieyßym winem záczynić/ żeby byłá iáko Máßá/ z ktorey kołáczki poczyniwßy po ſußyć/ y do potrzeby chowáć. A gdźieby potrzebá byłá/ ćwierć lotá co namieley vtárßy/ z winem dobrym dáć ćieplo pić/ á co nalepiey ſie potym w pościeli pocić. Miedzy wielą inymi lekárſtwy przećiwko trućiznie y iádom/ tá Dryakiew Krolá Antyochá/ ma przodek.

Przeciwko wßelakim trucizno y iadom. Tyriaca Antiochi Regis, contra venena omnia.

Boleniu ćießkiemu głowy. Ćießkie bolenie głowy vśmierza/ wierzchołki iego y z kwiatkámi w oliwie ſmáżac/ ćieplo przykłádać/ á w niedoſtátku tego kwiećia iego/ ábo y okołkow/ liśćia świeżego wźiać może/ bárzo prędko bol w głowie vſpakaia.

Wrzod w gárdle. Wrzod w gárdle/ ktory ślinogorzem zowią/ leczy/ wźiawßy nasienia tego Kopru/ korzeniá Slazu wyſokiego/ Lnianego nasienia/ Jengrecku/ po dwá loty. To miáłko potłukßy/ w wodźie wárzyć/ áż do zgeſczenia plaſtru/ do tego oleyku tegoż Kopru ogrodnego y Liliowego podwu łyżek przylać/ znowu przywárzyć/ y ná to mieyſce gdźie wrzod/ plaſtrowáć ćieplo. Abowiem to dźiwnie rychło ná wierzch wyćiąga y zbiera. Ale dwákroć odnawiáć go potrzebá przez dźień.

Bole wßeláćkie w ćiele. Bole wßeláćkie w ćiele/ á ile zźimnych przyczyn/ ſmażony w oliwie/ ábo y w winie/ náwet y w wodźie/ á ná mieyſce bolące przykłádány vſpakaia. (*Dioſ.*)

Snom ſtráßliwym. Tym ktorzy ſny ſtráßliwe miewáią/ y w nich ſie biedzą y práćuią. Tákże

Spániu nieſpokoynemu. Ktorzy ſny ábo ſpánia nieſpokoyne miewáią.

Że ſnu porywáią. Ktorzy ſie ze ſnu porywáią/ y z łożá wyſkákuią.

Chrápáiącym. Ktorzy ogromnie y náder chrapáią/ tym tylko świeży Kopr pod głowy kłáść.

Jezyczek. Jezyczek ábo czopek w gárdle komuby ſpadał/ popioł z korzenia tego Kopru/ ná ſwe mieyſce przywodźi/ wźiawßy go ná łyżeczke/ ábo inſtrument ktory do vſt czynia/ y tym popiołem ſie go dotykáć/ ábo go też nim obſypáć/ raz y kilká powtarzáiąc/ żeby ſie go dobrze iął: doświádczone lekárſtwo. [*Plin.*]

Vſtom zapách w dźiedzny dáie/ ſmrodliwy odpędza przez. Zapách wodźiecżny vſtom dáie żuchaiąc nasienie tegż długi/ á potym go połknąć. Tákábowiem ſmrody y zapách zły z vſt odpędźi. Też w wodźie go wárzac/ nia vſtá płocżąc/ żeby wymywáiąc/ gárgáryzuiąc/ toż czyni.

Flußy w głowie wilgotney wyſußa. Flußy ábo ſpadki z głowy wilgotney/ bądź ná piersi/ bądź w ine cżeśći ćiáłá/ dźiwnie wyſußa nasienie ogrodnego Kopru/ w woreczku przeßywßy ná goracey cegle/ trocha winem ſkropioney/ nágrzać/ y co nagorecey ná wierzch głowy/ ábo y przez ćiemie/ áż w tył przykłádáć. Toż w winie wárzony/ á przykłádány czyni.

Item. Ryme leczy żołtości oczu. Ryme ábo ſápke tákże vśmierza/

Żołtość z oczu ſpadza/ ziele y z nasieniem Kopru ogrodnego z Rumienkiem/ á z Włoſkámi Mátki Bożey/ w wodźie wárzac/ á párę w oczy z tego puſczáiąc.

W żołądku ſurowe wilgotności trawi. Surowe wilgotności w żołądku trawi wárzac nasienie chocia z liśćiem/ á piiąc/ żołądek też oleykiem iego námázuiąc.

Boleści w vßu vśmierza. W vßách boleści vkłáda/ ze świeżego ſok ćieplo w nie puſczány.

Twarzy zápuchley. Twarzy zápuchley ieſt lekárſtwem/ wźiawßy Kopru ogrodnego/ Piołynu/ Rozmonice/ Bożegodrzewká/ Rumnu/ káżdego po dobrey gárśći. To pokrátawßy drobno/ w woreczku ie przeßyć/ y w winie ná poły z woda wárzyć/ á ieden po drugim ćieplo wyżawßy/ przykłádać ná ſpuchłą twarz.

Szkawce. Szkawce záſtánáwia/ proch z nasie-

nia tego

złotym żyłkom zwártym y skrytym.

zowią Grekowie *Hæmorrhoidas cæcas.*

Babelom około stołcu.

Babele około rury stołeczney/ *Condylomata* zowią/ leczy/ popiołem ięz nasienia iego zásypuiąc.

Wosátu y krzyżow boleniu.

Wosáth ktory w krzyżách dárćie y kupánie czyni/ że sie człowiek rosprostować nie może/ Kopr ten z Slazem leczy/ nápárzáiąc nim krzyże co naćiepley.

Sciátyce.

Sciátyce toż iest lekárstwem.

Bolaczki twárde y do zropienia trudne.

Bolaczki twárde y do zropienia trudne/ zbiera y ropi/ nasienie iego z oliwą/ á ieszcze lepiey z Diáltia plastrniąc.

Roznieca miedzy świeżym y suchym kopiem.

Kopr swoyski świeżo zielony wilgotnieyßy/ iest y nie ták rozgrzewaiący iáko suchy: przeto też lepiey trawi niżli suchy/ y spánie przywodzi/ w wodzie go długo párząc/ á tą wodą/ głowę/ ręce od łokći/ nogi od kolan ná dół/ obmywáiąc. Ale zásnie ták wilgotności rospráwuie iáko suchy: Przeto stárożytni ludzie czynili sobie wieńce ná bieśiádách/ y weselách/ ná głowie ie nośąc.

Rzygánie wzmieca.

Tego Kopru pożywáiąc/ rzygánie y odrzucánie wiátrow czyni.

Ogom płynącym.

Płynącym oczom iest osobliwym rácunkiem/ korzenie iego w wodzie/ ábo w winie rozćieráiąc/ w oczy puszczáć/ ábo w tymże lnianki chędogie máczáiąc/ ná nie przykłádáć. Wilgotnośći ábowiem w nich zbytnie zástánawia. [*Pli.*]

Moczu zátrzymánemu.

Mocz zátrzymány wywodźi/ sámo źiele z liśćiem/ ábo z okołkámi wárząc/ á piąc. (*Plat.*)

Moczu ćieżkiemu puszczániu

Item, ćieżkiemu puszczániu moczu/ ktory kápánim tylko á z rzezánim odchodźi/ tá z niego iuchá pitá lekárstwem bywa.

Item.

Ábo dla wodźiecznieyßego trunku/ syrop z niego á z cukru vczyniwßy/ z tą iegoż iuchą pitą/ bywa tákże lekárstwem. [Tenże]

Dźiećiom ćiężkiemu puszczániu moczu.

Dźiećiom tákże ćiężkie moczu puszczánie/ ábo zástánowienie oddala/ smáżąc go w oliwie/ á łoną przog co naćiepley nim okłádáiąc. [*Plat.*]

Máćicznȳ bolom

Máćicznȳ bolom z źimney przyczyny/ iest lekárstwem/ wárząc w winie sámo Koprowe źiele/ potym vwierćieć y od pępku/ przez wßystek otwor łoną co naleiey przykłádáć. Ábo wierzchołki y látoroślki iego tákże w winie wárząc/ wezełkiem w łoną otwor puszczáć/ ślozy ábowiem źimne z máćice wywodźi y wychędaża. (*Plat.*)

Łożyśku.

Łożysko pozostáłe po porodzeniu toż tákże wywodźi. (Tenże)

Mieśięczney.

Toż też mieśięczna zástánowiona wzbudza.

Piersiom y płucnym.

Piersiom/ y

Płucnym wßelákim niedostátkom z zágęszczenia/ ábo z spadkow flágmistych/ ná nie/ iest osobliwym lekárstwem/ námoczywßy w soku tego Kopru/ z pięć ábo śześć figi przez noc/ potym ráno przylawßy do tegoż trochę winá dobrego słodkiego/ przywárzyć dobrze/ y tego vżywáć. *Plat.*

Złotym żyłkom zbytnie płynącym.

Złote żyłki zbytnie płynące zástánawia wßiąßy nasienia Kopru tego/ nasienia Pokrzywiánego/ po rowney części/ obie to co namieley vtrzeć/ á z miodem vmießáć/ że będźie iáko máść/ y tym ie pomázować. Też sámym prochem nasienia tegoż Kopru/ zásypować ie dobrze. [*Plat.*]

Item.

Złotym żyłkom wnętrznym y nápuchłym.

A gdźieby tylko wychodźiły z stolcá nábrzmiáłe y nápuchłe/ záwrzyste/ iákie ślepymi zowią/ tedy tylko sámo nasienie tego Kopru miáłko vtłukßy/ z miodem chędogim/ á z białkiem záczyniwßy przykłádáć ná báwełnie/ ábo ná chuśćie.

Szyßki ábo fißki wewnątrz w stolcu leczy.

Táż máść ßyßkom/ ábo fißkom/ wewnątrz w rurze stolcowey będącym/ iest lekárstwem/ czopek z báwełny/ ábo z chusty/ ábo z wełny vczyniwßy/ á nią nápuśćiwßy/ w stolec wprawić.

Mozg y żołądek posila.

Mozg/ y

Żołądek posila/ żuchąiąc go/ ábo z mięsem wárząc/ ábo z winem piąc. *Plat.*

Szkodźi.

Ogom szkodźi.

Wzrok mdli częstym vżywániem/

Nasienie przyrodzone mászczy.

Násienie przyrodzone mászczy/ tákże czsto go vżywáiąc/ bądź iedzeniem/ bądź trunkiem. Przeto iest bárzo ßkodliwe. Też y

Do Wenusá gyni nieporzżne.

Tym ktorzy nie są bárzo potężni do Wenusá y skutku małżeńskiego/ ábowiem swą gorącością przyrodzone nasienie wyżega/ y wysußa: przeto tácy máią sie go w vżywániu wystrzegáć.

Wodká z Kopru ogrodnego swoyskiego.

Aqua stillatitia.

Naprzysłoynieyßy y nalepßy czás do wypalenia z tego Kopru wodki w Czerwcu/ y ná początku Lipcá/ kiedy ná nawiętße kwienie/ biorąc go ze wßystkim/ z liśćiem/ z kłoczem/ y z kwiećiem/ á vśiekawßy go drobno/ z kotká vkropu dystylować/ potym to ná słońcu przez dwie Niedźiele wysonować. Gdźieby też chćiał mieć mocnieyßą y potężnieyßą: wźiąć ćwierć funtu nasienia tego Kopru/ á przetłukßy go zgrubá/ nálać ná nie pułgárncá wodki/ tegoż Kopru swoyskiego dobrze w konwi ábo w Alembiku bez nosá ábo rury záßpuntowawßy/ przez cztery á dwádźieśćiá godźin dáć mokнąć w kotle wrzącey wody/ potym to w Alembik z nosem przelawßy/ dystyllować. Ták będźie bárzo kosztowna wodká.

Moc y skutki.

Głowy bolenie vśmierza/ zwłaszcza z źimney przyczyny/ nákrápiáiąc nią głowę/ ábo chustę w niey máczáiąc/ przywinąć ná głowę/ skronie y czoło.

Głowy boleniu.

y bole w máćicy. Także y w trzewách / kolke.

Rány głębokie od psá goi.

Ráne głęboka od psá zádána leczy / popiołz Kopru ogrodnego ze wßystkim vpalony / zásypuiac / ábo wypełniáć ia nim.

Boleściom wßeliákim gdziekolwiek.

Boleści wßeliákie gdziebykolwiek były w ćiele vśmierza / smázac swoyski Kopr / w sádle káczym / y w kokoßym / ná mieysce boleiące plastrować. Toż y dźiećiom málym ná ich bole przykládáć bez ßkody może. Także z młodym máslem vtłukßy go przykládáć.

Item.

Bolaczki twárde z przymioty ogniſtymi odmiękcza / y wyćiąga ogień záśćierzenie z nich / Kopru tego wierzchołki y okołki z kwiećiem w oliwie smázac / á przecedźiwßy / y co namocniey wyżawßy / welne wypráne w tym maczáć / á ná to ćiepło przykládáć.

Bolaczko twárdym z przymioty

Kile / y zkáncerowánie męskiego członku od fránce goi / popiołem przerzeczonym zásypuiac: Abowiem to wychedaża / y goi / á przytym boleści vśmierza. (*Æmilius. Macer.*

Kile y wrzodom fráncowátym.

Niektorzy z tego popiołu czynią máść mießáiąc z miodem / y tym kile y zá wrzod działości członku męzkiego / często námázuią / ábo fleytuch w tym omaczawßy w dźiury kłádą / dwákroć przez dźień. Ale zawße te rány potrzebá przemywáć / woda w ktoreyby liśćie Mirtynkowe było wárzone. Jeſt málo nie naprzednieyße lekárſtwo miedzy inymi / ná tákowe przypádki / y doświádczone. Tá przerzeczona máść / wßelákie wrzody zágnite / ſadzele záplugáwione / y rány / także ćiáło rozlá dáiące wyćiera / wychedaża / y do goienia przywodźi. (*Macer.*)

Item.

Wrzody głębokie y záplugáwione chędoży y goi. Rány zágnite / oświeżáłe czyni.

Mieſo dźiwie y złe / ták w ránách / iáko we wrzodách trawi. Tenże

Mięſu dźiwemu.

Tenże popioł / á zwłaſczá z korzenia Kopru ſwoyſkiego vpalony goi / roſpádliny / ßyßki w ſtolcu / ábo y około ſtolcá / pierwey záwße ie woda w ktoreyby Mirtynkowe liśćie było wárzone obmywáiąc / á potym popiołem tym czeſto zá ſypuiąc.

Szyßki w śiedzeniu leczy.

Toż też w białychgłowách roſpádłość przegrodká od otworu łoná / áż do ſámey rury ſtolcowey / przy rodzeniu dźiatek goi.

Proch też miálko vtłuczony z tego Kopru z oleykiem Seſamowym / áż woſkiem záczymiony iáko máść / rak / y nog popádłości leczy / pomázuiąc ie / á zwłaſczá z zbytniego źimná popádłe. Tenże

Pániem roſpádłości przegrodká przy rodzeniu. Popádániu od źimná rak y nog.

Náp uchnienie nog / y nábrzmienie brzemiennym białym głowom leczy / Kopr ogrodny z octem vwierćiawßy / ćiepło przykládáć / á co vſchnie to odnawiáć.

Puchnieniu nog pániem brzemiennym.

Kroſty złe y ßkodliwe ná goleniách goi / tym ſpoſobem. Wźiąć świeżo źielonego Kopru ſwoyſkiego / ábo ogrodnego / dwie gárśći / gárść Cebule obłupioney / y drobno pokráiáney: to weſpoł dobrze vtłukßy ábo vwierćiawßy / w ßeſnaśćie łotách máſłá młodeg smáżyć / áż ono źiele y Cebulá ſok wypuśći / potym przecedźić / y co namocniey wypráſować on ſok / do ktoreg przydáć ſmoły Greckiey roſpuſczoney dwá łoty: to weſpoł dobrze vmießáć / áż ochłodnie / potym przydáć Gleyty ſrebrney miálko vtártey / y dobrze wypłokáney / kádźidłá krannego / także miálko vtártego po łoćie / Mirrhy / Máſtyxu / po puł łotá: to weſpoł dobrze vmießawßy / plaſtrem ná złe kroſty przykládáć.

Kroſtom ná goleniách.

Pęgi krwáwe / z oſieczenia rozgámi / ábo biczem / roſpadza y goi. Wźiąwßy dwie gárśći świeżo źielonego Kopru ſwoyſkiego / oliwy funt / octu mocnego ßeść ábo śiedm łyżek: to weſpoł ták długo wárzyć / áż ocet y ſok z Kopru wywre / przecedźić / wyżąć / y przydáć roſpuſczonego woſku oſm łotow / to ná pęgi krwią záćiekłe / ná chuśćie rozmázuiąc przykládáć.

Pęgi krwią záćiekłe z bićia.

Wieniec z źiela Kopru ſwoyſkiego / dobrze ná głowie tym nośić / ktorzy ſypiáć niemogą: co y Gálenus przypomina: Abowiem ſwym zapáchem do ſpánia przywodźi: Alić ſługom / á zwłaſczá gnuśnym y oſpałym źle y ßkodliwie go nośić / bo bárźiey oſpáli y gnuśnieyßy będą.

Sen przywodźi.

Gorączkę káżdego dniá przypádáiącą leczy. Wźiąć tego Kopru / kwiećia Rumienkowego po gárśći: to w ćiekłacey wodźie długo párzyć / y w tym nogi długo trzymáć y obmywáć / káżdego dniá to czyniąc / á gdy ſámy przez ſienogi oſchną nieocieráiąc nic / z ſolą á z oleykiem Ruttowym podeßwy mocno náćieráć: czyniąc to káżdy dźień / áż ozdrowieie chory.

Gorączkę káżdego dniowe.

Czynią z naſienia Kopru ogrodnego piguły / dla łowienia ryb ná wędę / ktorego oni ſą chćiwe / tym ſpoſobem czyniąc: Biorą naſienia Kopru ogrodnego dwá łoty / Słoniowych bobkow puł łotá / naſienia Belu nowego ćwierć łotá: to co namieley vtłukßy / przydáć ſyrá zágnilego / iáko orzechy dwá Włoſkie / owczego łoiu / pßenicznej máki po dwu łyßkách / miodu łyßká: to co nalepiey weſpoł vbić / y gałki nie wielkie z tego poczynić / á potym ábo ná wodę / ábo do káſyrzá wrzućić kilká / záraz ryby ſkupią ſie do tey paße / ktorey gdy zákuſzą / zemdleią / y omamiáne będąc / iáko zdechłe brzuchem wzgore wſpłyną.

Do łowienia ryb.

Item, Żywot zátwierdza naſienie tego Kopru piąc / y nim go nápárzáiąc y okłádáiąc.

Żywot zátwierdza.

Złote żyłki záwárte / ábo ſlepe / ktore

Sen przywodzi. Wetroby bolenie.

zdrzá także y pulſy nim náćieráiąc.

Wetroby bolenie y zámulenie otwiera

Wietrznośći w niey záwárte roſpadza zporuſzenia kámienia.

Nyrek bole. Pechyrzá bole.

W nyrkách/ } boleśći vśmierza y wn ę
W pechyrzu/ } trznośći w nich záwárte roſpadza. Bolaczki w nich leczy.

Kámień z nyrek/ y z pechyrzá wywodźi/ ćiepło te tám cześći nim námázuiąc/ ábo welne nie płokána w nim máczáiąc/ okłádáć też członki wſtydliwe co náćie.

Kámień w nyrkách y w pechyrzu.

Dychawice vſtramia. (pley.

Dychawicy.

Piersi záźiębione rozgrzewa/ także máząc.

Piersiom záźiębiom pokurczonym ſtu.

Pokurczonym członkom z ran/ ieſt rátunkiem/ także náćieráiąc ie.

Nerwy pogniećione y pokłuczone leczy

Nerwom pogniećionym.

W bokách kłoćie/ y bole kłáda.

Kłoćiu w bokách y w biodrách.

W biodrách.

Sczkawke dźiećiom záſtánawia/ máząc im żołądeczek.

Sczkawce dźiećinney.

Dźiećiom málym też w powićiu morzyſko/ y gryzáwki vſpokáia/ welną niepłokána w nim máczáiąc/ á co náćiepley ná brzuśek kłádąc.

Dźiećinnemu morzſku.

Głowy bolenie frogie w gorączkách vśmierza/ z piątą cześćią octu winnego/ zmieſzány/ á w tym chuſtki we dwoie/ ábo wetroie máczáiąc/ ná ſkronie y ná czoło ćiepło przykłádáiąc.

Głowy bolenia.

W puſtgłowy boleniu frogiemu: oleiu tego zmieſzáć z gorzałką zárowno/ á welną niepłokána w tym máczáć y przykłádáć ćiepło.

W puſtgłowy boleniu.

Nocnice dźiećiom odgánia/ wźiawſzy go zárowno z ſokiem/ z Łoczygi ábo z Sáłaty/ á ná ſkronie/ y czołko dźiećiećiu przyłożyć/ nozdrzá też tymże mu námázáć.

Nocnicom dźiećinnym

Kolke y w żywocie gryżienie vśmierza: wźiawſzy go ze cztery dwádźieśćiá łyżek ábo ſune Aptekárſki/ ſmalcu gęſiego ośm łotow/ Jeleniego łoiu cztery łoty: to wſzyſtko weſpoł na ogniu roſpuśćić/ á ćwierć łotá prochu z bobrowych ſtroiow do tego przymieſzáć/ y kliſtera dáć.

Kolke y w żywocie gryżienie.

Bolenie żywotá wſzyſtkiego z wietrznośći zimnych vśmierza/ oleiu tego ze dwádźieśćiá łyżek wźiawſzy/ naſienia Włoſkiey Wirzby/ naſienia Rućiáneg̃ po trzy łoty/ Cynámonu trzy ćwierći łotá: to co namieley vtárſzy/ ná węglu ſpuśćić/ y iáko máść vczynić/ á ćiepło ná żywot plaſtrowáć.

Bolenie żywotá wſzyſtkiego.

Zápaleniu nyrek/ ieſt lekárſtwem/ wźiawſzy ze dwánaśćie łyżek tego oleyku/ ſmalcu ſześć łotow/ máſłá młodeg̃ bez ſoli cztery łoty/ kokoſzego ábo kápłuniego ſádła/ ſpiku z Jelenich gnatow po dwu łotow/ to przez kliſtere dáwáć/ pierwey przeczyśćiwſzy ćiało przynależącym lekárſtwem.

Zápaleniu nyrek.

O puchłym ieſt rátunkiem/ wźiawſzy tego oleyku ze dwádźieśćiá łyżek/ *Euphorbium* żywice/ liśćia Wilczego łyká wietſzego/ po łoćie: to weſpoł vwárzyć/ y przez ſitko przebić/ á ćiało opuchłe tym námázować.

O puchłym.

Moczu ćiężkiemu puſczániu/ ieſt rátunkiem/ wźiawſzy zdźieśieć łyżek pełnych tego oleiu/ Bobrowych ſtroiow łot/ Galbanu/ Opoponaku z Apteki/ po puł łota: to wſzyſtko weſpoł wárzyć ná węglu zárzyſtym/ áż ſie te przerzeczone żywice roſpuſczą/ á przecedźiwſzy przez chuſteczkę/ tym pomázować próg y otwor łoná.

Moczu ćiężkiemu puſczániu.

Máćicy záduſzoney/ ábo wzgore wſtąpioney ieſt lekárſtwem/ wźiáć ze dwa morki/ ábo dwie przedźionká niewielkie/ ſurowey á nieſpieráney przędze/ máczáć ie w tym oleiu co nagorętſzym/ á wyżawſzy mocno/ ná próg wſzytek łoná/ áż y przez otwor co náćipley przykłádáć ku krzyżom.

Máćicy záduſzoney.

Zbytnia chęć do pochodowánia y dáremna odeymuie/ á zwłaſcza z wietrznośći y z źimnych wilgotnośći w ſtolcowey kiſze záwártych/ máząc także próg łoná/ y w kroku tym oleiem ćiepło.

Zbytnia chęć do pochodowánia.

Moſznom y łodrom męzkim ſpuchłym/ ieſt lekárſtwem/ wźiáć tego oleyku/ także oleyku Kárcyſſkowego/ woſku/ żywice Jedłowey/ ábo Soſnowey/ po dźieśieći łotach/ Kminu krámnego máłko vtártego trzy łoty Oſego łayná ſuchego dwá łoty/ ábo dwie ſłuczce: to weſpoł roſpuśćić/ potym proch łayná oſego wſypáć/ y ták długo mieſzáć áż przechłodnie: to ná chuśćie rozmázować/ y ćiepło moſznę okłádáć.

Moſznom.

Bywa też od Alchimiſtow z kwiátu teg̃ kopru oley diſtylowány/ iáko z Kminu/ ábo z Włoſkiego Kopru. Ten ták do vżywánia przez vſtá przychodźi/ bądź w wodce ziela ſwego/ ábo w winie ábo w iákim ſoku/ konfekćie/ w ſyropách/ y w pigułách/ po trzy kropie go biorąc/ iáko y do lekárſtw zwierzchownych/ przydáiąc gobo inego oleyku ábo máśći/ y plaſtru.

Bywa y máść z niego czyniona/ o ktorey w kśięgách te° Zielnikách o máśćiách

Rozſądek.

Wielkiey opátrznośći nátury ſłuſznie ſie dźiwować mamy/ y wielce iey zá to dźiękować/ ktora nam też ziołá/ y ine rzeczy poſpolite vczyniłá/ y do przedkiego doſtánia y vżywánia dáłá/ że ich záwſze możemy do chorob ćiężkich y gwałtownych/ z wielkim rátunkiem vżywáć/ ku porátowániu chorego zdrowia: Jáko y to ziele/ ktore/ ácz ná pozor zda ſie nikczemne/ ále w ſkutkách ſwych bárzo zacne/ y záleceniá wielkiego godne. Co z opiſánia własnośći y ſkutkow iego baczyć ſie może.

Mleká co parek mámkom dáie.

Mleka mámkom y ſpániom / dźiateczki piersiámi ſwemi karmiacym obfitość dáie / piiac iey poczterý ábo po pięć lyżek / ráno / y ná noc.

Wietrznośći w żołądku y w kiszkách roſpadza ták iey też wiele piiac.

Wyrki wychodzą.

Pechyrz.

Sczkawce záſtánawia.

W żołądku trawienie czyni zimnym.

Nyrky / Pechyrz / wychodzą także piiac.

Moczu ćiężkiemu puſczániu ieſt rátunkiem / po ránu y ná noc iey vżywáiac.

Moczu ćiężkiemu puſczániu. Sen przywodźi.

Sen y ſpánie wdźięczne przywodźi / piiac iey ná noc / kłádąc ſie ſpáć / także wiele / to ieſt cztery ábo pięć lyżek / ktemu ſkronie y nozdrzá nia náćieráiąc.

Żebom bolącym.

Żebow bolenie vśmierza / wyćiągáiąc ſłoż / y wilgotnośći / ktore bol ten czynia / ćieplo ie w vśćiech trzymáiąc / z wlaſczá po tey ſtronie gdźie bol.

2. Głowie bolącey. Spániu.

2. Powiedźiáło ſie troche wyſżey / że bolenie głowy vkłáda / y ſen wdźięczny przywodźi / głowe nia náćieráiąc / ábo myiąc / ábo chuſte w niey maczáiąc / ná czoło / ſkronie / przywiąiąc. A to oboie potężniey vczyni gdźie z łot ábo z puł torá białeg Máku / y łot Migdałow gorzkich / vtłukſzy z ośmia łyżek Koprowey wodki / roztworzy / á ná czoło y ſkronie / ná chuſteczce przyłoży.

Wino z Koprem ogrodnym.

Anethites, Anethatum vinum.

Konſtántinus Ceſarz w kśięgách 7. rozdźiale pierwſzym / o goſpodárſtwie wieyſkim vczy ták: wino czynić z Koprv ſwoyſkiego / naſienie tego Koprv przeſzrotowawſzy ná poły / w puścić go w wino w wezelku. To

Spánie przywodźi / Moczpędźi / Trawienie w żołądku czyni. } w trunku go vżywáiąc.

Spánie przywodźi. Moczpędźi. W żołądku trawienie czyni.

Może go też tym ſpoſobem vczynić / iáko ſie w opiſániu Aminu krannego powiedźiáło / w moſzcie / ábo w młodym winie y dáć mu wykiſnoć. To

Wżołądku / y W trzewách / gryżienie y bárćie vkłáda.

Wolice w żołądku w trzewách. Żołądek poſila. Wietrznośći roſpadza.

Żołądek poſila / vtwierdza / do trawienia ſpoſobny y potężny czyni.

Wietrznośći w ćiele roſpadza.

W máćicy bolesći y ſtrzykánia. Też y położnicom po porodzeniu vkłáda.

Máćicznym bolesćiom.

Mlámkom y pániom / do pokármu máłym dźiatkom mleká doſtáteć dáie.

Mleká ob ſitość dáie mámkom.

Sczkawce záſtánawia.

Sczkawce. Moczwywodźi.

Moczzáſtánowiony / ábo z ćiężkośćią y kápániem odchodzący / wywodźi.

Nyrki wychodzą. Pechyrz.

Nyrki y przechody vryny / y Pechyrz wychydáża / piiąc go.

Miod z Koprem ſwoyſkim.

Może też miod do pićia z tymże Koprem bydź czyniony / tym ſpoſobem: wźiąć ześć łotow naſienia tego Koprv / Pieprzu dwá łoty / oboie zhrubá przetłuc / wárzyć w ośmiu kwartách wody / ábo w puigárcowkách ośmiu / do trzećiey cześći wywrzenia / potym wody ſtudźienney przyłáć zdźieſięć kwárt / żeby ześnaśćie weſpoł wſzyſtkiego było: w tym przynamniey roztworzyć dwie kwarćie miodu przáſnego ſámey treści / y wárzyć / áż połowicá wywre / á pilnie zſzumowáć / przecedźić / y dáć mu wykiſnąć / á po kwaterce / tylko ná noc kłádąc ſie ſpáć tego miodu vżywáć.

Anetina

Káſſel záſtárzały leczy / Piersi źimne rozgrzewa.

Káſſlu záſtárzałe. Płucom záſtárzałym. Płucá wychodzące. Dychawicznym.

Płucá y odechy w nich wychodzą / flágma zátkáne.

Dychawicznym bárzo vżyteczny.

Morzyſku w żywoćie Oleum Anethinum.

Morzyſko y gryżienie w żywoćie vkłáda / piiąc go. Drudzy trzećią cześć winá przy dáie do wárzenia tego miodu.

Oleiek z Koprv ſwoyſkiego.

Oleiek ten bywa z kwiecia / a z liśćia Koprv ſwoyſkiego czyniony / mocząc ie w oliwie przez dni 15. ná ſłońcu / ábo w ćiepłym mieyſcu / potym w kocieł vkropu z naczyniem wſtáwić / y wárzyć godźin cztery / przecedźić / wypráżyć / y znowu inego w onęż oliwę náklásć / wárzyć. To do trzećiego rázu powtárzáiąc: potym chowáć do potrzeb.

Skutki y moc tego oleiku.

Przyrodzenie tego oleiku.

Rozgrzewa w pierwſzym ſtopniu odwilża / odmiękcza / roſpráwuie / rzedźi / rozczynia / roſpadza / y wyćieráiąc wſchodzą.

Bolesćiom wſzelákim.

Bolesći wſzelákie / gdźiekolwiek w ćiele bedące / námázániem ſwym vżywa.

Kolce.

Kolki / y bárćia w żywoćie vkłáda / máżąc y przez kliſtery go dáiąc.

Puchliny z przymiotem ogniſtym roſpadza / niepłokáną welną w nim máczáiąc / á przykłádáiąc.

Puchliny z przymiotem.

Pory w ćiele otwiera / y Pory ábo pocenie czyni / ćiáło nim námázuiąc. (*Dioſ.*)

Pory w ćiele otwiera. Pory przywodźi.

Gruczoły / ábo guzy / Bolączki twárde odmiękcza.

Gruczoły. Bolączko twárdym.

Źimnice / y trupienia w febrách odpadza / páćierz w grzbiećie nim náćieráiąc.

Źimnicy.

Moczzáſtánowiony / ábo z ćiężkośćią y kropiámi odchodzący / wolno wywodźi / máżąc nim ćieplo żywot po niżey pępká / y prog wſzyſtek łoná / także y w krokv. Też z niepłokáną welną máczáiąc w nim / á przykłádáiąc ćieplo. Toż czyni.

Moczpędźi.

Wſzách bolesći vkłáda.

Szum y dźwięki w nich vćiſza / ćieplo po kilku kropek puſczáiąc go w nie.

Vſzu bolenie y ſzumieniu w nich.

Sen przywodźi ſkromnie / czoło / y no-

Wrześniá / gdyby Arkturus wschod słoncá vprzedzał / á Mieśiąc był w ktorym znáku przerzeczonym.

Przyrodzenie.

NAśienie / przyrodzenia iest rozgrzewáiącego / rownie iáko źiele łákotne / ábo Hányß / ábo Kmin polny w trzećim stopniu: iáko Gálenus w 7. kśięgách o źiołách piße / wysußa we wtorym stopniu / śćiencza / rospráwuie / otwiera / wywodźi / rospądza / y stwierdza.

Moc y skutki Kminu kramnego.

Morzysku. Gryźieniu

Morzysko / y Gryźienia w żywoćie rozgánia.

opußeniu Kolce.

Opußenie z wietrznośći vkłáda.

Kolkę y dárćie w żywoćie z wietrznośći leczy / wárząc go w wodźie / á z oliwą / klisterę dáiąc. Abo

Item. plastr.

Plastr z mąki ięczmienney / á z niego ná żywot ćiepło przykłádáiąc. [*Dios.*]

Krzyżow boleniu. Lędźwi.

W krzyżách / y W lędźwiách boleśći tymże sposobem vkłáda.

dycháwicj

Dycháwicznym y ćiężko tchnącym / z lorą winną pity / iest lekárstwem.

Sczkáwie

Sczkawkę zástánawia z źimney przyczyny / w winie wárzony á trunkiem vżywány. Abo ćwierć łotá tłuczonego z winem / ábo z octem / vżywány.

Item.

Item.

Vsczknionym od węża.

Vsczknionym od węża z winem dáią go z wielkim rátunkiem pić.

Puchlinie wietrzney.

Puchlinie wietrzney / iest lekárstwem / bo ią zmiękcza wietrznośći rospądzáiąc.

Zołtácce.

Zołtą niemoc spądza z winem go piiąc ćiepło w łáźni / ábo záraz po łáźni.

Wątrobie bolącey.

Wątroby bolenie vśmierza / y one pośila.

Zołądkowi bolesnemu.

Zołądkowi vstáwicznie bolącemu / iest lekárstwem / wźiąwßy miáłko vtártego dwá łoty / z ßeśćią łotow miodu odßymowánego / tego náczczo vżywáć iáko dobry Włoski orzech / z etrzy godźiny przed obiádem. Tákże też wino piiąc / w ktorym by był wárzony / z naśieniem Kopru Włoskiego / bowiem wietrznośći źimne oddala z ktorych bole pochodzą y w nim się zniecáią. [*Plat.*]

Item.

Trzew / ábo kißek boleniu.

Tákże kißek bolenie z tychże wietrznośći źimnych vkłáda. [*Plat.*]

Item.

Też boleśći w żołądku / y w trzewách vspokaia / piiąc go przez kilká dni z winem ćiepłym náczczo / po ćwierći łotá.

Zołądek do trawienia sposobny czyni.

Zołądek do trawienia sposobny czyni / tym sposobem: Wźiąć go dwá łoty vtłuczonego / Ruty / Pieprzu / po łoćie: to záczynić z kwáśnym miodkiem / ktory *Oximel simplex* zowią / wźiąwßy go łotow dwánaśćie / y tego po łyßce káżdego dniá / trzy godźiny przed obiádem náczczo vżywáć: czyni ábowiem chęć do iedzenia / y żołądek sposobny do trawienia. *Taber.*

Ochrápieniu ábo omienieniu.

Ochrápieniu / ábo Omienieniu / iest rátunkiem / wźiąwßy go 4. łoty / soku Lákryciowego pułtorá łotá / Mirrhy wyborney łot / Pieprzu białego źiarn ßesnaśćie: to z chędogim miodem / á z winem co nasłodßym twárdo záczynić / żeby było iáko ćiásto tęgie / przydáć trochę Drágántu białego / w słodkim winie rospusczonego / y poczynić z tego kołaczki / vsußyć / z tych po iednemu ná ięzyku trzymáć / á co się rospłynie / połykáć / często / á często powtarzáiąc.

Rzygániu częstemu y wielkiemu.

Rzygánie sprosne y vstáwiczne / zá odmietánim żołądká zástánáwia / wźiąć Kminu puł łotá / naśienia Kopru swoyskiego łot / Pieprzu ćwierć łotá: to miáłko vtłuc / á z ćiepłym winem po ćwierći łotá pić.

Sercá boleniu.

Boleniu sercá iest prędkim rátunkiem / żucháiąc go długo / á sok z niego wysysáiąc y połykáiąc. [*Taberm.*]

Káßlu.

Káßel vśmierza tym sposobem / lektwarz z niego czyniąc / wźiąć miáłko vtłuczonego Kminu łot / miodu iárzęcego / to iest / od pszczoł młodych / másłá bez soli świeżego / po ßeśćiu łotách / z tego lektwarz ábo miodek vczyniwßy / po łyßce káżdey chwile tego bráć / długo w vśćiech trzymáiąc / żeby się powoli rospływáło: Tego może y dźiećiom máłym w powićiu lizáć dáwáć / gdźieby káßel miáły.

Dźiećiom káßlącym w powićiu Káßlu zástárzáłemu.

Jne lekárstwo ná káßel zástárzáły / wźiąć tego Kminu / Pieprzu / naśienia Pokrzywiánego / po dwu łotu / miodu iárzęcego zrowną kwartę / dobrze vmießawßy / po łyßce tego ráno / po obiedźie / y ná noc bráć / trzymáiąc długo w vśćiech / áż się rospłynie.

Dźiećinnemu káßlu. Tychże w gardłku y w pierśiach chrapotániu.

Dźiećiom máłym káßlącym. Tákże W pierśiách ábo w gardłku chrápocącym ták vczynić / wźiąć Kminu kramnego ze dwá łoty / do káżdego łotá / miodu iárzęcego po ßeśćiu łotow / y z tego oboygá vczynić miodek / ktory dáwáć im często lizáć.

Káßlom.

Káßlom / też ten niżey opisány miodek iest bárzo vżyteczny / wźiąć Kminu miáłko vtártego

O Kminie kramnym / Rozdźiał 14.

F. 161. T. 1.
Hęmodoron.
Cuminum.
Cyminum ſatiuum.

Cuminum ſeu Cyminum.
- *Baſilicum.*
- *Carmenum.*
- *Hyppocratis.*
- *Regium.*
- *Indum.*
- *Nabatheum.*
- *Carnabadis.*
- *Carnabadium*
- *Apulum.*
- *Romanum.*
- *Æthiopicum.*
- *Domeſticum.*

Kümmel /
Kumich /
Kram Kümmel.
Kremer Kümmel.
Garten Kümmel
Linſen Kümmel.
Pfeffer Kümmel
Römiſcher Kümmel.
Venediſcher Kümmel.

KMin dwoiáki ſie znáyduie / Ogrodny ábo ſiany / ktory kramnym zowiemy / y Leśny. Kramny ma podobne rozgi Włoſkiego Kopru: tákże y liśćie niemal / ieno rzedſze. W śrzodku Máiu biało kwitnie. Naśienie w okołku żołtáwe / wietſze dobrze niżli Kopru Włoſtiego / ále zapáchu mocnego y oſtrego.

Mieyſce. Trwáłość.

POſpolićie w Apuliey / we Włoſzech śieią go ná polách / ále w źiemi Murzyńſkiey ſam przez ſie dobrowolnie roſćie / w Ægyptćie / w Gáláciey / w Cyliciey / w Tárenćie / kocha ſie w mieyſcách ćiepłych y nágnoionych. Też ſie w kráinach Pomorſkich obfićie mnoży. Ten ktory z źiemie Murzyńſkiey pochodźi / ieſt wdźięcznego ſmáku: y przeto go krolewſkim Kminem Hippokrates zowie. Po nim wtore ma mieyſce Ægyptcki. Zátym ine. Do lat dźieśiąćiu może bydź chowány w ſwey mocy.

Czás kopánia y bránia.

KOrzen ma bydź kopány około trzećiego dniá Páźdźierniká / kiedy Spiká wſchodźi / ábo Miesiąc w Skopie / á Mars w Ráku / w domie ſwoim byliby. Ták ábowiem byłby doſkonáley potężnośći w ſwych ſkutkách. Liśćie / kłącze / y kwiećie / przed wſchodem ſłońcá máia bydź zbieráne / około dniá ſzoſtego y dźieśiątego Czerwcá / gdyby Arkturus záſzedł pod źiemię / á Miesiąc był ábo we Lwie / ábo w Skopie / y w Ráku w ſwym domie. Záś naśienie dwunaſtego dniá

dźiczowey gołki. Jádu garney Ciemierzyce.

Przećiwko iádu czarney ćiemierzyce/ y inym tym podobnym/ wźiáć tego Kminu/ Indyiskiey Szpikánárdy/ Gányżu/ á Bobrowego ſtroiu/ po rowney cześći/ tego po ćwierći łotá z białym winem/ ábo z málmázyą dáwáć pić.

Zátchnieniu końſkiemu. Tákże ochwátu.

Zátchnieniu/ y Ochwatu końſkiemu/ ták vczynić: Tęż Kminu náśienia wźiáć pułtorá łotá/ náśienia Kopru Włoſkiego łot/ Jmbieru/ Gwoździkow/ Gálgánu/ po trzy ćwierći łotá/ Száfránu pułćwierći łotá: To miálko weſpoł vtłukßy/ wbić świeże iáie y dobrze vmießáć/ potym winem to rozteworzywßy/ ćiepło koniowi wláć wgárdło/ y ścisnąć mu gębę/ y nozdrzá zátkáć ná chwilę/ żeby tym ſnadniey mogł dech w ſię wźiáć/ mogł y oddycháć. Ale niźliby mu to lekárſtwo było w gębę wlane/ nie dáwáć mu obroku puł dniá przedtym/ y puł dniá potym/ á nie dáć mu ſiáć/ ále go polekku y tám y ſám wodźić.

Głowę mdłą y ßumną posiłá.

Głowie mdłey. Szumieniu w głowie y w vßách.

Szumienie w głowie/ y W vßách rozmáite dźwięki odpadzą: Wźiáć tego Kminu przyprawnego/ Koryándru tákże przyprawnego/ po łoćie/ náśienia Kopru Włoſkiego/ kwiátu Muſkátowego/ Kubeb/ Jmbiru/ Rożyńcu/ po puł łotá/ Kárdámomu/ ábo Káyſkich ziárnek teráźnieyßych/ Cynámonu/ po ćwierći łotá/ Cukru przednie białego/ to ieſt/ Kánaru/ ile ſię podoba. Tego prochu wźiáć ſczypte/ ábo co we trzy pálce záwźiáć może/ y káżdego dniá vżywáć godźinę przed wieczerzą/ ábo ſię ſpáć kłádąc. Ábo ták/ gdy go dźiś przed wieczerzą godźinę weźmieß/ názáiutrz bierz go kłádąc ſię ſpáć/ y ták káżdego dniá przemieniay. Tym ſpoſobem ná wßyſtkim będźieß miał głowę posiłoną.

Item.

Wiele ich/ ktorzy ſię w tym Kminie kochaią/ y w częſtym go vżywániu miewáią/ iedni z potrawámi/ drudzy z biermußkámi/ y z inymi polewkámi/ tákże y z mięſem. Drudzy go do ciáſtá ſypią/ pieczenia chlebá/ co iednák nie bez przyczyny/ bo tákowy chleb wietrznośći w ćiele záwárte roſpadza/ chęć do iedzenia przywodźi/ czczenie w żołądku y obrzydzenie oddala. To tylko ta wáda ma/ iż

Bládość ná twarzy czyni/ y Pháryzeyſko twarz.

Ktorzy go vſtáwiczńie vżywáią/ bládość czyni ná twarzy y ná ćiele/ á nietylko vżywáiąc go w trunku/ ábo y w potrawách/ ále też náćierániem ſwym y plaſtrowániem/ to czyni. Przeto ludźie obłudni/ ktorzy ſię przed drugimi nabożnemi wſtrzymieźliwemi y poſczącymi/ á ćiáło ſwe dręczącymi/ chcą vdáć: często go vżywáią/ y nim ſię podkurzáią. Tácy byli w ſtárym zákonie Pháryzeuſſowie.

Przyprawá Kminu.

W oſtrym go occie winnym przez dwádźieśćią cztery godźin moczyć/ dobrze go nakrywßy/ potym rośćiągnowßy y rozłożywßy ćienko po miſách/ ábo ná nieckách ná piecu ćieplym/ ábo w izbie ná przypiecku vſußyć/ y chowáć.

Głowy bolenie z potłuczenia y zbićia/ leczy/ wárząc go z Piołynem w winie/ y w tym płáty máczáć/ á ná głowę przykłádáć ćiepło/ á coby vſchło znowu powtorzyć.

Głowie bolącey.

Głowie ſpuchłey z bićia y z potłuczenia/ wielkim ieſt lekárſtwem/ wźiáć go zßeść łotow/ ſoli tłuczoney dwá łoty/ miodu ſurowego ßeść łotow/ Terpentyny cztery łoty. To wßytko weſpoł ſpuśćić ná wolnym ogniu/ á ciepło plaſtruy gdźie boli.

Głowie ſpuchłey.

Zawrotu głowie ieſt rátunkiem/ z octem iáko máść vczyniony/ á ná czoło przykłádány.

Zawrotu.

Fluſy ábo wilgotnośći źimne w głowie rozgrzewa y roſpadza/ wźiawßy go dwie częśći/ á trzećią Bobkow z miażdżą przetłuczonych/ y w worku przeßyć/ á ná gorącey cegle nágrzewáiąc/ ná głowę przykłádáć. Temuż też ſłużą dym ná węgle go ſypiąc/ w nos puſczány. Tákże y párá zwárzonego.

Fluſom y wilgotnośćiom w głowie.

Item.

Item.

Krew w vßách gdźieby náplynęłá/ Kminu z oliwą tylko w nie puſczáć.

Krwi w vßách.

Szumienie rozmáite/ ábo ſpiewánie/ y dźwięki w vßách/ odpadzą/ Kmin miálko vtłuczony/ z ćiepłą wodą á z máſłem świeżym/ ćiepło w vßy puſczáiąc/ ábowiem wietrznośći w nich rozgánia.

Szumieniu w vßách.

W nocy ábo z wieczorá/ záraz też y przy świecy/ ktorzy nie widzą/ ſok z tego Kminu z miodem chędogim w oczy częſto puſczáć dobrze.

Nie nie widzącym w nocy.

O czy krwią záćiekłe wychędażą/ Kmin z ſokiem Rućiánym zmießány/ á báwełną w tym máczáiąc/ ná nie ćiepło przykłádáć. Ábo z żołtkiem świeżego iáiá/ tenże Kmin zbity y vſmáżony/ á częſto ná oczy ćiepło plaſtrowány/ roſpadza ią y oczy wychędażą. (*Plat.*)

Oczom krwią záćiekłym.

Item.

Item, Wźiáć świeże iáie/ y wypuśćić z niego białek/ żeby tylko żołtek zoſtał/ ná pełnić go Kminem/ co naſubtelniey vtártym/ y z onym żołtkiem vmießáć/ á w popiele gorącym go twárdo vpiec. Potym przekroiwßy go na poły/ y z ſkorupą co naćiepley iedne część po drugiey/ ná oczy przykłádáć/ doświádczone lekárſtwo.

Item.

Może y tym ſpoſobem: Wźiáć Kminu tego dobrze vpráżonego/ tylko nie przypalonego/ miálko vtrzeć/ y ze dwá białki iáiec świeżych wbić/ wdrobiwßy oſtro

ko vtártego/nasienia Kopru Włoskiego/ Jglice ktora też Myßa wiecha zowia/ á z miodem tárzecym / vmießáć y tego czesto vżywáć / iest to tákowym lekárstwem káßlu / że áni *Diaireos* áni *Diaciminum* tak bydź może vżyteczne. *Plat.*

Item.

Też z Figámi suchymi / á Szánta biała w piwie wárzony / z naźiębienia / ábo z flusow flagmistych y zimnych / z głowy spadáiacych / káßel leczy.

Chęć do iedzenia vtrácona zbudza.

Chęć do iedzenia vtrácona zbudza wárzony w winie / ktorego ná noc y poránu dwie godźinie przed obiádem / po kwáterce vżywáć.

Mozg posila.

Mozg posila/

Zawrot głowy oddala Kmin przyprawny z Cukrem / vżywáiąc go poránu / y ná noc kłádąc sie / długo żuchaiąc y sok z niego wyssáiąc / á połykáiąc.

Zawrotu głowy.

Womity zástánawia.

Womity zástánawia / w occie winnym wárzony / żołądek nim nágrzewáiąc. Też po sczypćie tegoż z octem wárzonego przed iedzeniem / tákże po iedzeniu żuchać / potym może połknąć.

Watrobie zbytnie bolącey.

Watrobie zbytnie bolącey / w winie podsycánym z miodem wárzony / ábo y sam miálko vtłuczony / á po ćwierći łotá vżywány / iest wielkim rátunkiem. Tákże

Slezienie bolącey.

Slezienie bolącey / ták wiele go z winem piiąc / iest przedkim lekárstwem.

Kolce.

Kolce / y w żywoćie dárćie vkłáda / wźiawßy go puł łotá / Biedrzeńcu korzenia / ábo násienia tego ćwierć łotá / żołądkow / ábo wnetrznych skorek ich / w winie pierwey wypłokánych y vsußonych ßeść / bokow 6. á Pieprzu ze 40. ziarn: To co na mieley vtárßy / ná dwie rowne częśći rozdźielić. Jedne część po ránu dáć pić z winem / w ktorymby Kopr swoyski był wárzony. Druga część ná noc / przynamniey we dwie godźinie po wieczerzy: A pić to co naćiepley. Może go też ćwierć łotá pić z ćieplym winem. Też przed iedzeniem samego szczególnego vżywáć dobrze w tymże przypádku.

Item.

Item.

Przećiw teyże kolce / wźiąć Kminu y násienia Fengrekowego zárowno po gárści / y w winie vwárzywßy po dobrym trunku dáwáć / dwákroć piiąc. Toż też

Wietrznośći rospadza.

Wietrznośći w ćiele rozgania.

Biegunce kolerycznej ábo żołtey z morzyśći.

Morzenie y gryżienie w ćiele z biegunką kolerycznią y z womitámi vspokaia / y zawośćiąga / wźiawßy go co wetrzy pálce / ábo w sczypte wźiąć może z trocha ciepłego winá. Ale Kmin ten ma bydź przyprawiony / o czym niżey sie powie.

Kolce. Klisterá.

W kolce kliśterá bárzo vżyteczna / wźiąć Kminu dobra gárść / y vwárzyć go w fuńćie oliwy / á w puł kwárćiu winá białego / áż wino wywre / á to dáć kliśtera / trzymáiąc przynamniey godźinę.

Też puł łotá z ćieplym go winem piiąc / y w potrawách go vżywáiąc / kolce y dárćie w kißkach vkłáda.

Item.

Item, Puł łotá tego Kminu z ćwierćia łotá Gálgánu w winie wárzonego / ćiepło pić dobrze / tym ktorzy ćiężkie w żywoćie kolki ćierpią. Ábo też z winem Piołynkowym / toż czyni.

Item.

Item, Wźiąć dwá loty Kminu / ábo Stokłoski / Włoskiego Koprv násienia / puł łotá Koprv swoyskiego násienia łot / Fig suchych miesißych dźieśieć: to we trzech puł kwartkách winá białego dobrego y słodkiego wárzyć / áż trzećia część wywre / tego po dobrym trunku dwákroć przez dzień pić / poránu y przed wieczerzą / przynamniey dwie godźinie przed iedzeniem. Toż też

Item.

Káßel z źimney przyczyny leczy.

Káßlu z źáźiębienia.

Krew zbiegła w ćiele / ábo do pechyrzá moczem wywodźi / piiąc go ćwierć łotá / ábo co wiecey z woda ciepła / w ktoreyby wrzało Pietruszcżáne korzenie.

Krwi strzepiery zbiegły w ćiele.

Tłuste czyni chudemi.

Tłuste ludźi śćiencza / á subtelnieyße / y chudße czyni / wźiawßy tego Kminu dwie częśći / á Kośtu gorzkiego część / y obie miálko vtłukßy / po ćwierći łotá káżdy poránek z trunkiem białego winá vżywáć. Tákże y z potrawámi.

Glisty morzy w ćiele y wypędza.

Glistom.

Moc nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / piiąc go z winem stárym przednim.

Moc wywodźi.

Ciężkiemu puszczániu moczu / iest rátunkiem / piiąc go z ćieplym winem / ták wiele co go może we trzy pálce wźiąć / ábo wszczypte. Ábo też ták / Kminu kramnego / Ruty / wźiąć po dwu łotow / Pieprzu łot / miálko vtłukßy / po ćwierći łotá pić dáwáć z winem / w ktorymby Stal była kilkakroć gáßona / doświádczone lekárstwo.

Ciężkiemu puszczániu moczu

Item.

Płynienie násienia męzkiego záwośćiąga / vżywáiąc go często / ták w trunku iáko y w potrawách.

Nasieniu męskiemu płynące.

Tym ktorzy złote żyłki w stolcu miewáią záwárte / dobrze go częstokroć vżywáć / ták sámego przez sie iáko w trunkách y w potrawách.

Złotym żyłkom záwárłym.

Vszkłonym od niedźwiatká / iest lekárstwem / wźiawßy go z násieniem Włoskiey Wierzby / y z Czárnucha / po rowney częśći káżdego / á co náśubtelniey vtłußy / po ćwierći łotá z białym winem dáwáć pić.

Vszkłonym od niedźwiatká.

Przećiwko trućiźnie záđáney / z Żáby niemey / ábo y párßywey / ábo źiemney / iest osobliwym rátunkiem / piiąc go z winem białym.

Trućiźnie z źiemney żáby.

Przećiwko iádu Modrzeiowey gębki.

Jádu Mo

wzdłuż y wßerz do połowice Aminem nápełnić / przeßyć / y poprzywiązować ie po iednemu ná race y ná nogi / v kośleк co naćiepley odnawiáiąc ie maczánim / gdźieby przechłody.

Gryśieniu w żołądku / iest vżyteczny / wárząc go w winnym ocćie z Poleiem / á w tey polewce gębkę ábo płát iáki maczáiąc / co naćiepley ná żołądek przykłádáć. Może też to w woreczkách záßyć / y ćiepło przykłádáć w ocćie wárząc. Ábo ták: Wźiąć tegoż Aminu / Hányżu náśienia / Márzymięćki / náśienia Nárduśowego po łoćie. To miáłko vtłukßy / vgrzáć ćienko grzanke ze rżánego chlebá / y pomázáć ią miodem / á przerzeczonym prochem co nalepiey potrząść / y ná żołądek ćiepło przykłádáć / vśmierza bolesć w nim.

Gryśieniu w żołądku.

Item.

Może też ták / Amin w winie / á w oliwie wárzyć / áż wino wywre / y w tym płát mączáć / á co naćiepley ná żołądek przykłádáć: bol w nim vśmierza.

Żołądkowi mdłemu.

Toż też mdły żołądek posila / Krtußenie y womity záśłánawia / wźiąć skore od chlebá / y posypáć ią kramnym Aminem / y przykłádáć ná żołądek co naćiepley.

Krtußeniu y womitom.

Piersiom białey płći nie dáie śie rozraśláć / ále śkromne y okrągłe czyni / Amin w wodźie rozmießawßy / iáko káßę / ná nie plaśtrowáć / á ná plaśtr gębkę niemáłą w ocćie mocnym zamczawßy przykłádáć / y przywiązáć / żeby przez trzy dni ták było / potym czwartego odiąć / y korzeń Liliey białey / z miodem vtártey / tákże przez trzy dni przyłożywß trzymáć: to trzy kroć vczynić w Mieśiącu.

Piersiom białogłowśkim nie dáie śie rozraśláć.

Piersi białogłowśkie odwiśłe rozláłe / y oślábiáłe / czyni śkromne / y tęgie / plaśtr z Aminu vtłuczonego / z Rożánowodką ná nie plaśtruiąc. A ieścze lepiey z wodką palonąże świeżego żołędźiu / ábo z debionek.

Piersiom białogłowśkim odwiśłym názbyt.

Gliśtom.

Gliśty y chrobáctwo z ludźi wypędza / z wołowo żołćia plaśtr z niego ná pępek ćiepło przykłádáiąc. Też y dźiatkom máłym to śie zmędźie.

Gdźieby było około śleźiony przelewánie wody / co więc bywa ślyßano: wźiąć Stokłośki dwie gárśći / náśienia Włośkiey Wierzby / náśienia Kućiánego po cztery łoty: To wßyśtko zhrubá przetłukßy / we dwá woreczki przeßyć / y ieden po drugim nágrzewáiąc ich ná cegle: to mieyśce nápárzáć / gdźie to przelewánie czuć.

Przelewánie wody około śleźiony.

Chrobáki z żywotá pędźi Amin miáłko vtárty / do ktorego trochę przymießáć máki ábo prochu z Gorczycę. A omáczawßy chuśtkę w oliwie / potrzeć ią dobrze przerzeczonym prochem / y ná wßyśtek żywot przyłożyć.

Gliśtom y chrobáctwu.

Vpławom białym ieśt wielkim ráunkiem / wźiąć Stokłośki / Káduźidłá białego krámnego / Sándáráki ábo żywice z drzewá Jáłowcowego / Máśtyxu / kwiátu Muśkátowego / po rowney cześći káżdego: to wßyśtko vtrzeć miáłko / y prześiáć / á pomázawßy naprzod ledźwi białeygłowie / posypáć záraz ná toż tym przerzeczonym prochem (á to ná noc idąc śpáć czynić) obwiązáć śie chuśtką ná toż. A czynić to przez dni dźieśięć porządnie / ábo nocy: doświádczona.

Vpławom białym.

Máćicznym bolom y niedośłákom: Wźiąć vtłuczoney Stokłośki trzy ćwierći łotá / Sáletry ćwierć łotá / mieśiwośći / Fig śuchych puttory ćwierći: To weśpoł vtłuc co naleпiey / záwiązáć w weźełek / á omáczawßy w białogłomśkim mleku / w otwor łoná do máćice w puśćić

Máćicznym bolom y niedośłákom.

Gdźieby też máćicá bolałá po porodzeniu / iáko śie to podczás przytráfia białymgłowom / wźiąć tey Stokłośki trzy ćwierći łotá / kwiećia Rumienkowego / Fengreku / Śiemienia Lnianego / po dwu łotu: to miáłko vtłukßy przyday ieścze máki Bobowey dwá łoty / máśłá świeżego bez śoli trzy łoty / kokoßego śádłá dwá łoty: to z tego wßyśtkiego plaśtr vczynić / przydawßy ile potrzebá oleyku Jáśminowego: to rozwiodßy iáko plaśtr ná chuśćie / ćiepło ná prog łoná y ná krzyże przyłożyć.

Máćicznym bolom po porodzeniu.

Ábo też ták / wźiąć tegoż Aminu vtłuczonego łotow ßeść / żołtkow od iáiec twárdo vwárzonych ßeść: to w możdżerzu co naleпiey weśpoł vtłukßy / przylać oleyku Kopru śwoyśkiego / y Liliowego ták wiele / żeby mogłá bydź máść do plaśtrowánia / y to co naćiepley ná żywot przykłádáć.

Item.

Łożyśko pozośtáłe po porodzeniu wywodźi. Tákże

Łożyśka. Zásniátu

Zásniát / Aminu tłuczonego wźiąć / mieśiwośći z Rożynkow / żywice Sośnowey / Terebintowey ábo Terpentyny / zßumin Sáletrnych / po puterzeći ćwierći łotá: Terpentynę y z żywicą ná ogniu rośpuśćić / á potym ine przerzeczone rzeczy wśypáć / miodu do tego przyłożyć / ileby śie dośyć zdáło / y poczynić czopki ná zmieß pálcá namnieyßego / ktore w otwor łoná áż do máćice puśczáć / záráz y zásniat y łożyśko pozośtáłe wynidźie.

Nie płodnym Pániom.

Pániom nieplodnym dla żimnośći máćice / Amin w winie wárzony / á workiem ábo węzłem co naćiepley ná otwor y prog łoná przykłádany rozgrzewa ią / y do poczęćia płodu śpośobną czyni.

Puchlinie wietrzney

Wietrzną puchlinę wywodźi / wźiąwßy go ze dwádźieśćiá łotow Máieranu

dki rzanego chleba / y vrzeć to wespoł / że bedzie iáko káßá / to ná chuśćie rozmázawßy ćieplo na oczy przykládáć / á co vschnie / odnowić. Też może y ták vczynić: Vpiec chleb z Kminem kramnym dobrze / y nápoły przekroić záraz po wyięćiu z piecá / y trzymáć go przed oczymá co nablizey / á wilgotność z mich plynaca / chuśiką chedogo nie krochmálną ocierać / przedko z żenie czerwoność z nich.

Ogom ćiemnym.

Oczy ćiemne y wzrok náśtábiały posila / y táśnym czyni / żuchaiąc go w vśćiech á páre w oczy puszczáiąc /

Ogu świerzbieniu y ßczmieniu.

Oczu świerzbeniu y ßczmieniu ieśt rátunkiem / vczyniwßy z niego á z białkow wodke tym sposobem / wźiąć Kminu co nasubtelniey vtártego / y vbić go z świeżemi białki od iáiec / á z tego wodke gdy ßie podśloi / w oczy puszczáć. *Experimel.*

Rymie z náźiębienia głowy

Ryme z záźiębienia głowy leczy / Kmin z Bobkiem z hrubá przetłuczony y w gárncu nowym co nalepiey zágrzawßy w worek wßypáć / y ná głowę co náćiepley kłáść. *Plat.*

Mocu ćießkiemu puszczániu

Ciężkiemu puszczániu moczu y inym niedoßtátkom / mechyrzá / z wietrznośći zimnych ieśt lekárßtwem / w winie go wárzac á tonozewßad co náćiepley okládáiąc / vżukßy pierwey Kmin co namieley. *Plat.* Też z Opchowym ábo Pietruszczánym nasieniem piiąc go / toż czyni.

Kokoßom ná bolenie y ślepośći ocu

Oczy gdy kokoßom ßnieią y boleią: Wźiąć Kminu co namieley vtárteg / Sálmoniaku y miodu / zárowno wßyßkiego. To wespoł vmießáć / y tym im oczy námázować á w ćień ie puszczáć / ábo sadzáć.

Záśiniáłośći pod oczymá. Item

Item.

Zásiniałość pod oczymá z podbićia: Kmin náczczo żuchány rozgánia / nim ná mázuiąc. Ábo vtłuc go co namieley z miodem á z Rożynkámi / á pod oczymá plástrować. Tákże indźie gdźiekolwiek záśiniáłośći y krew zaskorna záćiekłá / rospadza / czyniąc z niego á z miodu plástrowánie zá świeżá. A potym z tego Kminu á z woßku plástrowánie czynić.

Ná záćiekłość krwie y záśiniáłość ćiáłá

Ná záćiekłość krwie y záśiniałość ćiáłá Wźiąć Kminu Krannego ßubtelnie vtártego / ileby ßie podobáło / z ßokiem Piołynowym / z Rzotkwianym á z Myrtynkowym oleykiem y z Rumienkowym zmießáć / y ßtrate plástru z tego wßytkiego vczyniwßy przykládáć. A to ná świeże záśiniałośći.

Smázom ná oczách.

Smázy ná oczách iákiekolwiek spadza: Kmin z hrubá przetłuczony y w winie moczony / á w woreczku chedogim ná oczy ćieplo przykládány.

Krew z bytnie y z nosá

Krew z nosá zbytnie płynaca / nátychmiaść zaśiánawia / Kmin z octem mocnym vtłuczony / y pod nosem trzymány. Ábo knot z chuśiki vkręcony / w tym obmaczány á w nos wetkniony.

Piegom.

Piegi z twarzy y ine zmázy spadza / z octem winnym dobrym / iákomáść vczyniwßy / czestokroć ie námázuiąc.

Spadki z głowy do zebow

Spadki z głowy do zebow / y

Od bolenia zeby zachowuie / vczyniwßy worek z wiotchego płotná / y nápełnić go krannym Kminem / ßolą y Prosem ná wierzch głowy przyłożyć / co náćiepley.

Zebom bolącym.

Przećiwko zebom boleniu / wźiąć dobrą ßczyptę Kminu tłuczonego / Myrrhy iáko Bobowe ziárno / ßliskośći z Ogurká oßlego we dwoynásob / záczyń to wespoł / żeby było iáko ćiáßteczko / nátoczyć z tego podługowátych czopeczkow z mlekiem białogłowßkim y wetknąć w nozdrzá trzymáiąc przez puł godźiny / ábo przez trzy ćwierći / á potym wyiąwßy chwile ßiekáć.

Vßom bolącym.

Toż też lekárßtwo tym sposobem vżywáne przećiwko boleniu vßu ieśt dobre.

Ślinogoru w gárdle leczy

Ślinogoru w gárdle leczy / wźiąwßy tego Kminu dwá loty / Piołynu świeżego dobrze vtłuczoneg / máki ieczmienney po łocie / pßiego łáyna białeg / ßeść lotow Kmin vtłuc że pßim łáynem co nalepiey / przydáć miodu ileby ná plástr dostárczyło / y co nagorecey ścierpieć chory może / około ßyie przykłożyć / ále do tákiego wrzodu / potrzebá co naświeżßego Kminu krannego.

Gárdłu y puchlemu z żołz w nim nábłędzych.

Opuchłemu gárdłu / y

Żołzowátemu wewnątrz / że y przełykániu záwadza / Kmin ten z Figámi ßuchemi / á z nasieniem Kopru Włoßkiego / w winie wárzyć / y co náćiepley te ruche w vśćiech trzymáć.

Piersi dußności.

Dußności / y ćießkośći w piersiách / ieśt osobliwym rátunkiem / Kmin tłuczony z miodem á z oleykiem Mygdałow ßłodkich zmießány / y ná piersi ćieplo przykládáć.

Mleku zbytnie mu.

Mleko zbytnie w białogłowßkich piersiách záwśćiąga / Kmin z octem ná nie plaßtruiąc.

Mleku odchodzącemu ábo też záśiádłemu w piersiách mámek.

Mleko żeby z piersi mámkom ábo Pániom nie płynęło / ábo ße w piersiách nie zbiegáło y nie zśiadáło: Wárzyc dobrze Kmin w wodzie / y trochę ßáfránu w oney polewce tłuczoneg rozbić / w tym chuśle maczáć / y ná piersi ćieplo przykládáć.

Krtußeniu womitom

Przećiwko krtußeniu / womitu / y odmárániu żołądkowemu / vczynić worek naßerzey ná dłuż / ná puł łokćia / y nápełnić go ßłokłoßka ábo Kminem krannym / przeßyć / żeby ße w kupę Kmin nie zbiegał / y wárzyć go co w namocnieyßym occie winnym / á co náćiepley ná pępek przykládáć / y gdy ochłodnie / znowu w onym że occie gorącym zmaczáć y przykládáć.

Item.

Ábo ták vczynić / cztery worki ná piędź

dobrze/ puchlinę. Ták z nich wypadza.

Koniom ktorym ſie rad rog v kopytſtanie/ dla kruchkości/ máść oſobliwa: wźiąć prochu Kminu kramnego ze cztery loty/ woſku nowego dwá loty/ żywice Jodłowey/ Terpentyny/ z cielęcią tłuſtością/ połoćie: łoiu kozłowego/ abo owczego dwá loty: Żywice y z łoiami roſpuśćić nà wolnym ogniu/ potym Kmin wſypáć/ y z tego máść vczynić: á rog koniowi náćierać ſuchy.

Żeby golębie nie oblátowały od ſwych gniazd/ dawáć im Kminu kramnego z Wyka miąſło zobi/ pierwey w pitym miedźie/ á potym w miodowey ſyćie to moczac: y chociá wyleca/ iednák záś przyleca: Drudzy tylko ſam Kmin dáią im nie moczony pierwey niżli poczną wylátowáć.

Pchły z gmáchu wytrąca woda polewáiąc páwiment/ w ktoreyby był ten Kmin wárzony.

Kurzáwá y dym z Kminu po domu czyniona/ komor y wygánia y zábia.

Ażeby komorowie nie kąſáli/ tedy Kmin w vćiech żuchaiąc/ tym ſokiem/ abo wilgotnością/ ktory z ſiebie wyda/ twarz/ ręce/ y ine częśći ciáłá pomázáć.

Item, Gdźieby/ okná/ ściány/ drzwi/ w gmáchu były tym winiem niżey opiſánym pokropione/ do tego gmáchu nieleca.

Wino z Tokłoſką/ abo z Kminem Kramnym.

Aczkolwiek to wino nie ieſt zwyczáyne lekárzom dźiśieyſzym/ ani Dioſkorides żadney wzmiánki o nim w piątych księgách nie czyni/ iednák że wielkich ſkutkow y wżytkow ieſt: iáko go *Nicolaus Myrepſicus*, y *Marcellus Empiricus*, dźiwnie záleccáią. Rozumiałem o nim tu krotko przypomnieć/ y iákoby miáło bydź czynione/ opiſáć.

Wźiąć miálko wtártego Kminu z ośmnaśćie lotow/ y záſzywßy go w worek/ do dźieśiąciu gárncy winá młodego/ to ieſt/ moßtu wpuśćić/ y dáć mu wykiſnąć/ przydawßy do tego/ trzaſzczek Leſzczynowych/ abo Jeſionowych: potym w Mieśiąc abo we trzy ſtoczyć go/ y chowáć/ ták iáko ſie powiedźiáło w Piołynkowym winie/ żeby ſie nie popſowało ábo nie ſkwáśniáło.

Mocy ſkutki tego winá.

Serdecznym wßelákim dolegliwośćiom z zimną pochodzącym/ ieſt bárzo wżyteczne. (*Marcel. Nicol. Myrepſ.*)

Żołądkowi/

Śleźieniu/

Kámieniu w pęcherzu/

Moczu ćiężkiemu puſczániu y inym niedoſtátkom/ ktory Kmin ſam ſłuży/ pić dobrze

Konfekt/ abo kołaczki z Kminu/ w Aptekách czynione/ *Diacymminum* rzeczone.

Bárzo wżyteczne z tego Kminu bywáią kołaczki z przydániem niektorych rzeczy á z Cukru/ w Aptekách czynione. Ktore ſłużą

Pierśiom záźiębionym.

Żołądkowi mdłemu y záźiębłemu. Ták.

Wątrobie/ Nábićiu bokow/ (że

Zgádze/

Odsierdźiu/ Głowy boleniu/

Ochrapieniu y omienieniu.

Káßlu zimnemu.

Śleźienie/ W czwártaczkách żołąd-

Máćicy/ kowi wżyteczne.

Nyrkom y inym wnętrznym członkom

Sczkawkę/ ktora z wiátrow záwártych z źimnych/ abo z przepełnienia zbytnim y nie wczeſnym iedzeniem/ abo pićiem pochodźi.

Wietrznośći w żołądku/ y wkißkách roſpadzáia.

Trawienie w żołądku dobre czynia.

Kolce y boleniu w żywośćie ſą wżyteczne.

W máćicy wietrznośći záwárte roſpadzáia.

Brzemienne pánie záledwie mogą mieć drugi tákowy rátunek w roſpieraniu od wiátrow w żywośćie záimkniętych/ iáko to

Po purgowániu/ poſiłáia oſobliwie żołądek y wßyſtkie wietrznośći.

Zá zbyciem wżywánim orzechow/ bądź wodnych/ abo Láſkowych/ abo Włoſkich ktorymby żołądek był/ abo tłuſtośćią ich oleiowáto/ abo záźiębieniem y nieſtrawieniem ich náſtábiały/ kołaczki te ſą bárzo wżyteczne.

Przećiwko kwáśnemu rzygániu dobre

Też y tym ſłużą/ ktorym tchu niedoſtáwa.

Kłośiu w bokách z wietrznośći wżyteczne.

Chęć do iedzenia vtrácona zbudzáią.

Wątrobie nábrzmiáley y ſpuchley ſą lekárſtwem.

Tych kołaczkow po trzy y cztery może wżywáć przećiwko przerzeczonym niedoſtátkom/ ták przed obiádem/ iáko przed wieczerzą ze dwie godźinie.

Proch.

Prochu tego/ ktory y do kołaczkow czynienia przychodźi/ zowią go Aptekárze *ſpecies Diacymini* ćwierć łotá z przednie dobrym winem/ abo z málmázyą ćiepło pić dobrze/ tym ktorzy ſie ſkázili grzybámi/ ábo bedłámi ſtruli. Táż

Rybámi náźimno wżywánymi/

Owocy/

Diacymminum.

Pierśiom záźiębionym. Żołądkowi. Wątrobie Zgádze. Odsierdźiu. Omienieniu Śleźienie. Máćicy. Nyrkom. Sczkawce

Wietrznośćiom.

Trawieniu w żołądku. Kolce. W máćicy wietrznośćiom. Brzemiennym bárzo wżyteczny.

Żołądkowi po purgowániu dobre. Żołądkowi zatkániu orzechámi.

Rzygániu kwáśnośćią. Tchu niedoſtáiący. Kłośiu w bokách. Apetyt czynię. Wątrobie nápuchłey

Species Diacymini.

Skáżeniu grzybámi y bdły.

Rybámi. Owocem.

miálko vtartego łotow ßeść/ żebnego ziela/ ábo Piretrum korzenia cztery łoty/ do tego Mistrzownika/ábo Miarzowego korzenia/ *Imperatoriam* Láćinnicy zowią/ 2. łoty/ osrzodki z rżánego chlebá 48. łotow/ábo funt/ do tego wßyśtkiego weźmi winá miodem podśycáne° ile potrzebá/ to w możdżerzu wespoł vtluc/ żeby był kßałt plastru/ ktory ná wßyśtek paćierz we grzbiśćie/ y ná żywot/ áż do sámego łoná ćieplo przykłádáć/ trzećiego dniá odnawiáiąc/ á vczynić tego raz y ßeść.

Puchlinie wodney/ y wietrzney/ w ktorey żywot iáko beczká. Wźiáć przyprá-żonego Kminu/ otrąb tákże przyprażonych/ po trzy gárśći/ kożich bobkow twárdych/ ábo vśußonych/ śoli gorney ábo kopáney/ po dwu gárśći: to wßyśtko vtłukßy/ odwilżyć dobrze mocną gorzałką/ y vśußyć/ potym znowu śtłuc/ y tákże gorzałką mocną odwilżyć y polać/ y vśußyć á powtorzyć to raz y ßeść/ tłukąc y gorzałką polewáiąc: zá śiodmym rázem co ná mieley y náśubtelniey vtłukßy záczynić to z miodem/ y z moczem człowieczym/ że będzie iáko máść: to ná chußty rozmázuiąc y co náćiepley ná wßyśtek żywot przykłádáć/ á gdy vśchnie inego przykłożyć.

Puchlinie wodney/ y wietrzney/ w ktorey żywot

Kolice y tárgánia w trzewách.

Tárgánie y dárćia niezmierne w żywocie/ w trzewách y w śtolcu vkłáda/ Kmin w panwi ábo węgárncu práżony/ á co nagotowcey ná żywot wßyśtek przykłádány z octem kropiony. Tákże gdźieby tákowe było boleniew śtolcowey kißce/ ćieplo ná tym golym ćiałem śiedzieć/ pokropiwßy go octem.

Kolice y tárgánia w trzewách.

Wydymánia w śtolcu.

Ná wydymánie w śtolcu. Tákże

Wydymánia w śtolcu.

Przećiwko zbytniey á fałßywey y omylney chćiwośći do pochodowánia/ co pospolićie bywa w czerwoney biegunce/ ábo w ktorey iney/ wźiáć Kminu kramnego/ żywice Sośnowey/ woßku/ káżdego porowney częśći: woßk z żywicą rośpućiwßy/ Kmin miálko vtárty wśypá/ ć y conaleplej vmießáć i tego po ßtutce ná węgle zárzyśte kłáść/ ádym z tego do kißki śtolcowey puśczáć/ śiedząc ná śtolcu dobrze zewßąd okrytym/ żeby dym náśtrone nie-vchodźił/ to po kilká kroć czyniąc.

Zbytniemu á omylnemu chćeniu do pochodowánia/ zwiáśćá w biegunkách.

Item.

Może y ták vczynić: wźiáć Kminu w oćie przyprawionego/ ábo moczonego/ vśußonego/ y miálko vtártego/ y z miękkim Styrakiem/ ileby śię zdáło bydź dośyć vmießáć/ y tym plástrować śtołeczną kißkę/ obmywßy y nágrzawßy ią pierwey winem/ w ktorymby Dźiewánná była wárzona.

Item.

Pechyrzowi boleiącemu z źimney przyczyny/ Kmin w winie wárzyć/ á ná papek/ prog/ y ná wßyśtek żywot/ co náćiepley przykłádáć/ ieśt rátunkiem.

Mochrżą boleniu.

Krew zbiegłey y zśiadłey zá śtłuczeniem y zbićiem/ ábo ćiężkim dźwigániem y zerwániem/ rozgánia Kmin z śokiem Piołynowym záczyniony/ á ná to mieyśce nárażone przykłádány/ y plástrowány.

Krew zbiegłey y zśiadłey wśiąś.

Podágrykom/

Chyrágrykom/ y

Podágrykom. Chyrágrykom. Artrytyc.

Wśtáwiech boleniu y kupániu: Kmin w wodzie wárzyć/ y członki bolące w tym kápać/ ábo gębki y płáty w tym máczáiąc co náćiepley przykłádáć/ częśto powtarzáiąc.

Febre trzećiáczke odpadzą/ Kmin/ Máśtix/ Amoniak/ żywicá/ porowney káżdego częśći wźiawßy/ śliśkośći náśienia Pśilen w wodzie rozmoczonego: to wespoł vwierćiawßy/ ábo w możdżerzu vtłukßy/ ná czterech pulsowych żyłách/ pulsy plástrować v rąk/ y nog. A vczynić to kilkákroć/ godźinę przed przyßćiem.

Feb: trzećiegodniowey.

Páznokćie czarne chropowáte y połománe/ czyni chędogie/ wźiąć Kminu miálko vtártego/ Kośtowego korzenia/ woßku nowego/ Káczego śádłá/ to vmießawßy dobrze/ przykłádáć ná páznokćie.

Páznokćiem czarnym y pognićiełym.

Vkąśenie od Brytáńśkiey ábo Páieczney myßy/ Kmin z głowką Czośnku niełupionego vtłuczony/ á ná ráne przykłádány/ ieśt lekárśtwem.

Vkąśenie od myßy páiączney.

Moßnom boleiącym/ wźiąć Kminu przyprawnego/ miálko vtárteg̃/ woßku nowego/ miodu/ oleyku Rożánego/ po dwu ábo po trzy łoty káżdego: miod z woßkiem y z oleiem rośpuśćić ná wolnym ogniu/ potym wśypáć Kmin/ że będzie máść/ ktorą moßną okłádáć plástruiąc.

Moßnom boleiącym

Ábo ták/ wźiawßy miálko vtártego Kminu/ máki Bobowey/ Rozynkow drobnych/ po trzy łoty káżdego/ Száfranu tłuczonego ß. trzećią część ćwierći łotá: to wespoł co náleplej w możdżerzu vterzeć/ z miodem záczynić iáko máść/ á ná moßną plástrować. Ábo też ták: wźiawßy Stokłośći/ to ieśt/ Kminu kramnego/ y máki Bobowey zárowno/ ile by śię dośyć zdáło/ z miodem plástr vczynić/ á moßną okłádáć. Abo też Kmin z Rozynkámi máłymi/ tylko vtłuc y przykłádáć.

Item.

Ná opuchnienie moßen/ Kmin vtłuczony z máką Bobową/ káżdego po ßeśći łotow/ wźiąć ßyßek ábo orzechow z Cyprysowego drzewá miálko vtłuczonych/ dwá łoty: to wespoł w winie do zgęśczenia wárzyć/ y co náćiepley ná nie plástrować.

Item.

Nogom opuchłym/ Kminu wźiawßy vtłuczone°/ śoli kopáney ábo gorney/ po 2. łotu: To miálko vtłukßy/ nogi nim nátrzeć/ potȳ oleykiem z Ptáßey zobie kwiećia ktory Láćinnicy *oleũ Liguſtrinũ* názywáią/ námázáć/ y znowu tym prochem ie náćieráć

Nogom opuchłym.

dobrze/

dobrze z otrąb y z ssałkow / iáko pospolićie piekárze zwykli czynić / á wodka tegoż Kminu distyllowána / ná chleb záczynić: ćiástu dáć wykisnąć: w bochenki táko pieść wielką zwaláć / y w piecu wolnego goracá dla przypalenia / dobrze vpiec / potym vpieczone vwinąć w chuste chedogo / y do piecká włożyć zgnilego / ktory Alchimistowie zowią / *Fornacem putrefactoriam*, y chować go tám przez dni ßeść dźiesiąt / ábo sto y dwádźieśćiá / áż prawie vgnije / potym w Alembik dobrze obwárowány / y zálutowány / włożić y dystyllowáć / skąd oley poćiecze / ktory / moca swa zdrowie záchowa / ćiáło tuczy / Duchy mdłe / przyrodzone / y w suchotách niszczeiące oczerstwia / á zdrowia z nowu nábytego / státecznie strzeże / y záchowuie.

Zdrowie záchowuie

Trzeći sposob tego oleyku czynienia.

Oley ten może bydź ták z suchego iáko y z świeżego korzenia czyniony: ieśli z suchego / tedy go z hruba przetłuc: á ieśli z świeżego / pokráiáć go iáko Rzepę / ábo márchew do wárzenia / y wsuć mokrzány do niego / z otrąb nie pytlowány / w ßeśćioronasob. Záczynić z wodką z tegoż ziela / z korzenia / y z nasienia / á dáć wykisnąć przez noc w ćieple iáko ćiástu ná chleb. Potym chleb z tego ćiástá zwaláć / y práwie dobrze vpiec / ktory wßerz po przekráiawßy / skorámi ie wierzchnie do spodniey obrocić / á w płotno surowe obwinąć / y w końśki gnoy zágrześć: á co trzeći dźień / ile czásu letnego / ábo ßostego / ieśli sie w zimie tráfi / odmieniáć go. Ktore chleby / gdy ták vgnią / zmießáć ie / y znowu przez ßeśćdźiesiąt dni / ták że w końśki gnoy zágrześć. A po tym czásie znowu ie w bochenki poczynić / ktore przyiemny zapách z siebie dádzą. Włożyć ie do gárncá ábo do Alembiku miedźiánego nie małego / potym ná to nálać winá białego / á obwárowawßy dobrze / y oblutowawßy kolbę / dystyllowáć. Skąd oley będźie pochodźił / y z wodą / ktory żadney tłustości w sobie nie będźie miał / oley odłaczyć od wodki y chować do niżey powiedźiánych potrzeb / á ná iny chleb záczynić.

Żyłom suchym.

Ten oley żyłom suchym od mozgu pochodzącym / zwiaskom / y tym wßytkim ktore krwie w sobie nie máią / bárzo służy. Miedzy inßemi nabárżey y nalepiey mozgu / ktorego zimność osobliwie rozgrzewa / zwłaszcza vżywáiąc go w ten czás / kiedyby Miesiąc ku pełnemu przychodźił. Abowiem tego czásu mocy swoiey członkom wyższym vdźiela / káżdego dniá trzykroć go biorąc / rozdźieliwßy puł kwinty ná trzy rázy. Służy wßytkim niedostátkom / y dolegliwościom mozgu / ktore pochodzą z zimná.

Item.

Mozgu.

Osobliwie

Zmartwieniu y stretwieniu (*Catohum* Grekowie / Łácinnicy *Stuporem*, ábo *congelationem* zowią /) iest lekárstwem / vży wáiąc go przerzeczonym obyczáiem.

Zmartwienia y stretwieniu.

Bolenia oczu y zaßćiu ich / gdźieby było z zimney przyczyny / z goracey / ábo spłymenia ostrego / nie vżywać go ani przez vstá / ále sie do inßych lekarstw vdać.

Boleniu oczu.

Sol Alkali.

Tá sol tym sposobem bywa robiona / z liśćiem / z kłaczem / z korzeniem / y z kwiátem tego Kminu. Nápełnić gárniec wielki / surowy nie wypalony / á dobrze go z wierzchu zálutowawßy / w piecu Cegláným / ábo gárncárskim / przy wypaleniu cegły ábo gárncow ná popiół spalić. Potym wziawßy tegoż Kminu ziela / nasienia / y kwiećia / z hrubá tákże wßystko przeráźiwßy / w niemáło w wodzie studźienney / chedogiey / przeźrzoczyśtey / przez ßeść godźin wárzyć / przecedźić / á ná on popioł z tegoż ziela wlać / y zámießáć / y ták będźie ostry kálkus / ktory trzykroć záś przez płát chedogi przecedźiwßy / sol sie vczyni. Ná ktora nálawßy wodki z tegoż Kminu dystillowáney / rozetrzeć co nalepiey / y przedistyllować: á trzykroć ia ták przecedźiwßy y przechedożywßy / w gárncu polewánym nowym wárzyć / áż sie sol przeźrzoczysta ostánie / ktora do potrzeby chować.

Żołądkowi.

Tá sol / żołądkowi / kißkom / żyłom y inßym wnetrznościom / ktore krwie w sobie niemáią / właśnie służy.

Głowie.

Páry y wietrzności / ktore sie ćiągną ze wnetrzności do głowy / przez vstá ie vżywáiąc rospadzą.

Płucom zátkánym.

Płucá y odechy zátkáne wychodząc / y wolną droge tchnieniu przepráwi.

Jádom.

Jádom y trućiznom / ieśt lekárstwem.

Męskiey niepotężności do máłżonki.

Męska niepotężność do małżonki przez czáry vczyniona / odpadza / y pożytecznym czyni.

Czerwi w żywoćie.

Czerwy y glisty w żywoćie / y z zágnilości potraw záległych / morzy.

Z żołądká flágmiste wilgotności rospráwia.

Z żołądká flágmiste wilgotności / ktoremu do trawienia są zawáda / rospráwia / rzedźi / y wywodźi / y ták żołądek potężny do trawienia czyni.

Sercu.

Serce posila.

Duchom w ćiele.

Duchy w ćiele oczerstwia /

Myśli.

Myśl wesołą czyni /

Pámięci.

Pámięć y dowćip ostrzy /

Nasieniu.

Nasienie przyrodzone mnoży.

Sen.

Sen wdźięczny przywodźi.

Słuch námdlonemu.

Słuch námdlony dla zátkánia instru-

Malonami.

Ogurkámi.

Małonami/

Ogurki/ y inymi rzeczámi żołądek záźiębiaiącymi/ piiąc go z málmázyą ábo z winem dobrym ćiepło.

wodę zagniłą piiąc.

Wodę złą y zágniłą/ y nie zdrową piiącym/ iest rátunkiem/ tákże go vżywáiąc.

W połogu máćicy bolącey z záźiębienia.

W połogu bedącym pániom/ gdźieby boleśći w żywocie y w máćicy niezmiernie przypádły/ co wiec rádo bywá znawietrzenia/ ábo z źimnego trunku/ ábo iedzenia. Też dobrze tego prochu w żuwce/ ábo z málmázyą/ ábo z winem ćiepłym vżywáć: doświádczono.

Nasienie.

Máćicy záduszoney ábo wzgore wstąpioney/ záźiębłey/ y słozow pełney/ wino w ktorym tego Kminu nasienie/ korzenie ośłoby wárzone/ iest wielkim lekárstwem/ ráno y wieczor ćiepło/ po puł kwáterki trunkiem vżywáiąc.

Máćicy záduszoney ábo záźiębioney.

Moczu.

Moczu potężnie pędźi: nasienie w winie wárzone á pite/ y ná pępek co náćiepley przykłádáne.

Żołądek źimny rozgrzewa/ mdły posila/ do trawienia sposobnym czyni.

Succus.

Sok.

Nogi odźiębione/ y

Nogomodźiębiony. Pálcom z mártwiáłym.

Pálce zmartwiáłe odżywia. Sok z tego źiela wszytkiego wárzonego/ co nalepiey wyżęty/ y znowu do zgęszczenia wárzony/ tym obmártwione z źimná/ członki námázuiąc.

Bolenie głowy.

Bolenie głowy/ z par/ z dymow/ z żołądká ábo z żiny ch wnętrznośći do nich wstępuiących/ vśmierza/ kłádąc ten kmin w ług z nasieniem/ á głowę przemywáiąc

Oczu płynienie.

Oczu płynienie záśtánawia/ vtłuczony á w winie wárzony/ páre ćiepłą w nie z tego puszczáiąc.

Wrzodom źimnym y ćiekącym.

Wrzody źimne á ćiekące/ rozgrzewa y wysusza. Sok z korzenia tego Kminu leiąc w nie.

Smrod z zębow wyprochniáłych.

Tenże też sok z hálunem w winie wárzony/ smrod z zębow wyprochniáłych/ pochodzący/ oddała.

Porostym guzom ná dźiąsłách.

Ná dźiąsłách guzy porosłe rospadza/ z tym wypłokuiąc ćiepło/ á w vśćiech długo trzymáiąc.

Bolączki.

Bolączki y gruczoły rospadza/ sok z sámego liścia y kłącza/ z żywicza Terebintowa/ spuszczony y przykłádány.

Oleiek z Kminu kramnego.

Tym sposobem distyllowány będźiemy mieć oley z Kminu tego: Wlać w gárniec miedźiány/ co gorzałkę z niego pálą/ y trzy części wlać weń winá napoły z wodą/ żeby trzecia część onego gárncá prożna była/ wsypáć Kminu z hrubá przerzuconego/ ileby się báczyło dosyć/ y zámieszawszy dobrze/ dáć temu wolno nie zákrywáiąc pokrywką/ ábo kolbą/ przez sześć ábo siedm godźin stáć: Potym nákryć y záłutować ábo zámázáć glino dobrze przyprawioną/ ktora *Lutum sapientiæ* zowią/ y ták iáko gorzałkę distyllowáć podstáwiwszy naczynie szkláne pod rury: potym co będźie powierzchu oley oney lutrowáney wody spływáć/ zbierać łyżką srebrną w inne naczynie szkláne/ y chowáć. Ten

Ránom/ ktore áż do śleziony pochodzą/ służy ten oleiek/ do máśći przydany.

Ciáłu wszystkiemu źimná nábrzmiáłemu/ pić dobry z winem ábo z málmázyą.

Káślu źimnemu/

Ciężko tchnącym.

W kolkách y w gryśieniu/ z ślámowátośći z wiátrow pochodzących.

Moczu nie zátrzymaniu/ kropie ábo dwie z Páprzotczáną wodką.

Nábićiu bokow/ y rospierániu z wiátrow zbytnich/ y surowych.

Boleniu głowy z flusow źimnych.

W czwártaczkách/ w ktorych żołądek bárzo osłábiały bywa/ bárzo vżyteczny.

Mozgu z wielkim vżytkiem y z pochwałą/ do wszelákich przerzeczonych chorob vżywáć w trunkách bądź z winem/ ábo z polewkámi/ bądź z inymi wodkámi przynależącymi. Tákże w lektwarzách/ syropách/ w konfektách/ w kołaczkách/ y w inych rzeczách/ podług widzenia/ zdánia/ y báczenia/ vczonych y mądrych lekárzow.

Moczu zátrzymánia

Moczu ktorzy zátrzymáć niemogą/ bárzo iest przysłoyny oleiek/ ták máżąc y náćiráiąc nim prog łoná/ iáko też w trunku vżywány.

Wątrobie Śleźenie. Sześćiniedźielnicom.

Wątroby/ Śleziony/ } zámuleniu są potrzebne.

Położnicom ábo sześćiniedźielnicom/ ktore w máćicy y w żywocie ćiężkie bole z nawietrzenia/ ábo z naziębienia/ zá vżywániem iedzenia/ ábo picia źimnego przychodzą/ iest przysłoyny/ w żuwkách ich kropłe ábo dwie im dáiąc.

Żołądkowi z cwocem záźiębionemu y ssążonemu.

Tákże tym wszystkim/ ktorzyby żołądek záźiębili sobie vżywániem rzeczy chłodzących/ iáko rybámi ná źimno vżywánymi/ ogurkámi/ Bániámi/ Małonámi/ y inemi owocámi záźiębiáiącemi. Też tym/

Świnine.

Ktorzy wiele y zbytnie wieprzowiny vżywáią.

Oleiek pszeniczny ábo żytny/ ieczmienny/ ábo owsiány.

Wielkiey experyentiey ludźie/ czynią oleiek ze zboża/ to iest/ ábo z pszenice/ z żytá/ z Sámopszey/ ábo z Owsá/ iáko kto z czego może/ ábo mu się podoba Biorąc máki miáłko zmełtey/ te przesiáć

Cyminum Thebaicum.
Cyminum agreſte.
Erraticum ſylueſtre.
Paruum & Auenarium Cyminum.

Wilderkümmel.
Haberkümmel.
Roßkümmel.
Bawernkümmich / oder Bergkümmich.

ieſt w Kwietniu: zapáchu náď ine Kminy naprzyiemnieyßego: w wierzchu klacza ſwego pieć ábo ßeść głowek okrągłych / y miękkich / w ktorych naſienie w Wrześniu náſtawa bárzo drobne y krzywe / zapáchu przykrego / ſmáku z oſtrością przygorzkáwego. Záczym náczczo gdźie by było vżywáne / womity ábo wrácánie czyni / kolere mnoży. To iednák do vżytku lekárſkiego przychodźi.

Czas kopánia y brániá.

KOrzen ma bydź kopány ná koncu kśiężycá Kwietniá / ábo kiedy práwa nogá Orioná niebieſkiego záchodźi / á Mieśiac w Skopie bedźie / ábo Mars w Ráku. Sámo źiele z klaczem y z kwiećiem / ma być w Sierpniu zbieráne / gdy ſłonce bedźie we Lwie / á Mieśiac w Ráku ábo w Skopie. Ma bydź w ćieniu nie ná ſłoncu ſußone y chowáne. Naśienie iż pozno dochodźi / w Páźdźierniku ma bydź zbieráne / w trzynaſtym / w czternaſtym / w pietnaſtym dniu / owa / pokiby Lwi ogon pod źiemie nie záßedł / á Słonce z Marßem we Lwie / w Skopie / ábo w Ráku było: w ćieniu tákże ma bydź ſußone / y chowáne.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia rozgrzewáiącego / y wyſußáiącego w trzećim ſtopniu / otwiera / roſpráwuie / rozćiencza / roſpadza / y pobudza.

Mieyſce.

WKráinách tu náßych rzadko ſie náyduie gdźieby roſć miáło / ále w Liciey / w Gálácicy / Azyátyckiey / y w Kártáginie Hißpáńſkiey /

mentow w vſach / przez ktore ſtuch mamy náprawia / przerzeczone inſtrumentá wychedażáiąc.

Tepość dowćipu y rozumu oſtrzy.

Tepość dowćipu.

Sok.

Sok wyćiągniony iáko ſie wyżſzey w opiſánu oleyku o nim námienilo / tákże y wodká / ná tymże mieyſcu tám przypomniona.

Żyłom w głowie.

Sercu y płucom naprzyſłoynießy ieſt.

Głowy boleniu / ták w wßytkiey iáko w połowicy / ieſt rátunkiem.

Żyłom głownym. Sercu. Bolenie głowy.

Smyſłom.

Myśli nieſpokoyne.

Drżenie ſercá.

Smyſłom myśli nieſpokoyney Drżenie ſercá.

Smyſły zátłumione / tákże y

Myśli nieſpokoyne odpędza.

Drżenie ſercá vſpakaia.

Płucá zátkáne otwiera y wychędaża.

Płucá zátkáne. Serdecznym dolegliwośćiom / wielkim ieſt rátunkiem. Tákże

Serdecznym dolegliwośćiom / wielkim ieſt rátunkiem. Tákże

Vſtom żołądkowym z cukrem á znáſieniem ie° przewarzoną / dáiąc pić vżyteczny.

Vſtom żołądkowym

Pot wzbudza / zá ktorym wilgotnośći / wietrznośći / y páry złe / w żyłách y w nerwách będące / wychędaża / y ták ćiáło lekkie y czerſtwe czyni. Soli przerzeczoney puł lotá z wodką dyſtillowáną / z tegoż kminu z ßeśćią łyżek / á z kwintą oleyku iego dáiąc pić w ten czás / kiedy do łożá ma ść / potym nic nie iedząc ani piiąc.

Pot.

Tá ſol z oleykiem opiſánym / przydána innym máśćiom / bywa wielkim rátunkiem y vżytkiem / ták ludźiom / iáko y źwierzętom / do ran / wrzodow / y ſadzeli.

Ludźiom.

Chrobáctwu w ránách záległe.

Chrobáctwo w ránách y wrzodách záległe / morzy y wypędza / iednák gdzieby w nich był przymiot ogniſty / nie vżywáć tego.

Chrobáctwu w ránách záległemu.

W vßách chrobáctwo záległe.

Tenże oley / w vßách chrobáctwo záległe zabiia / po trzy krople w nie go puſczaiąc.

Tymázom wßelákim ná twarzy.

Wßelákie zmázy z twarzy ściera / ſol tego Kminu z wodką rożáną rozeworzona / á twarz ná ſchodzie Mieśiącá nim vmywáia.

Zawrot głowy.

Zawrot głowy leczy / ſkronie też náćieráiąc.

Pielgrzymuiącym.

Ná ziemi pielgrzymuiącym / ábo wándruiącym.

Ná morzu żegluiącym / Tákże

Ná woynách woiuiącym.

Ná woynách woiuiącym / ktorzy częśćiey głodu przymieráią / niż wczáſu záżywáią / te° Kminu ziele / naſienie / y korzenie zbieráiąc w ſámy punkt pełniey księżycá / á drobno poſiekawßy / w Aquáwićie mocney przez trzydźieśći dni moczyć / w ćiepłym mieyſcu poſtáwiwßy: A co ſie podſtoi / á klarowne y przezrzoczyſte będźie / wárzyć do zgęſczenia / potym z trocha oleyku z pßenice / tákże z Tynktura Koralow zmießáć / á tego po trzydźieśći kropl / káżdego dniá trzy kroć biorác / bez iedzenia y picia do ßoſtego dniá / trwáć mogą. Abowiem pierwßę tey Mixtury vżywánie / mozg y głowę wßytkę poſila. Drugie / ſerce y duchy w nim rátuie. Oſtátnie / wątrobie poſiłek dáie / ták / iż przez kilká dni / ſnádnie głod znieść mogą / bez znácznego śił námdlenia.

Item. Mozgu. Sercu Wątrobie

Wietrznośći w ćiele zámknione / ták gorą iáko y dołem pędźi. Korzeń tego Kminu ábo y naſienie w winie moczoną piiąc / gorą przez vſtá pędźi. Kopáiąc go po náſtániu mieśiącá / áż ku pełni / záś dołem popełni áż do wſchodu.

Wietrznośćiom w ćiele zámknionym.

Kile leczy / naſienie zbierane po nowie mieśiącá ku pełni / wźiawßy do tego Wayńßeynu białego we troyna ſob / to obie miáłko vtrzeć / y octem záczynić / żeby iáko máść bydź mogłá / tego dwákroć ná dźień przykłádáć. Abowiem y iad zarázy wyciąga / y ráne leczy / nie dáiąc ſie iey rozßerzáć.

Kile.

Pilni gospodarze obaczyli w tym naſieniu gdzieby go pod pełnią obiiano / á było ná drugi rok ſiáne / iuż co rok to drobnieyße bywa: Co tákże rozumieć o polnym Kminku / ábo Hányżu / y o Kminie Thebáyſkiem / ktory Chłupaczkámi zowiemy.

O Chłupaczkách / Rozdźiał 15.

MIędzy inemi Kmínámi leśnemi / ten też nie poſledniejßy w ſkutkách ſwych ſie náyduie. Korzen máiąc mierney wielkośći / zwierzchu miękki / wewnątrz twárdy / y żołtáwy / gęſto korzonkámi drobnymi / y bárzo ćienkiemi obroſły. Kłácza cżczego / laſkowánego / ábo ſtrefiáſtego / á gęſto kolonkowátego. To źiołko niſkiego wzroſtu ieſt. Liſteczkow krotkich / ná kßtałt iáko y Swiniey wßy / ábo y Trzebule / ieno ſczupleyßych y ſuſßych / á wykroiu głębßego w lábrowániu ſwym: miękkie / zupełney źielonośći. Dlaczego też przed dożrzeniem naſienia niſczeią / ále ná wioſnę przed inemi ránicy z źiemie wſchodzą / to

ieſt w

woćie dźiećiom.

rzy y wywodźi / z mlekiem krowiem dáiąc iey pić.

Gryźienie.

Tákże gryźienie y morzenie w żywoćie im vśmierza. Wodká.

Skory ná ćiele. Káśel.

Tá też blonkom mozg okrywáiącym / y skorze ná ćiele / vżyteczna.

Káśel dźiećiom vśmierza / po trzech łyżkách dáiąc im pić náczczo.

Womity im zástánawia.

Womity zástánawia. Ciężkiemu puszczániu moczu / y kápánim odchodzącemu / tymże dźiećiom iest rátunkiem.

Ciężkiemu puszczánia moczu. Żołzy zá vśámi dźiećiom rozgánia / máczáiąc w niey chustki / á przykłádáiąc.

Żołzom zá uśźnym. Oczom ich płynącym / hrubemi kliiowátemi y lipkiemi wilgotnośćiámi zárwieráiącym y obewrzáiącym / iest lekárstwem dáiąc im iey przez vstá. Tákże chusteczki w niey máczáiąc / y ná głowę przykłádáiąc.

Ogompły ngym.

Krosty twárde ná twarzy / ktore Grekowie *Iuntas* / Łácinnici *Varos* zowią spodzá. Táż wodká z Száfránem zmieszána / á ná wątrobę płáty máczáiąc przykłádáne / do tego y násienie tegoż Kminku cáłkiem z polewką iedząc. Bo tákowe krosty z gorącośći wątroby / ábo zbytniey krwie ludźiom młodym rády bywáią.

Item.

Płod w żywoćie námdlony pośila / y oczerstwia / oleykiem tego Kminu żywot ćiepło máżąc / brzemienney białeygłowie dáiąc też y z tą solą pić / ktore lekárstwo w wielkim przypadku / iest doświádczone od wielu zacnych pań.

Płodu nam ślone mu.

Dźiećiom máiącym ospice ná twarzy.

Znáki ná twarzy ábo y ná ćiele dźiećiom pozostáłe / z ospic / ábo z inych krost złych / wodká tego źiela ścierá / często ie omywáiąc / á żeby sámá bez ścieránia oschłá / záczym piękna y biała cerę dáie.

Item.

Rozsadek.

W wielkimsa kładźie / ktorzy ten Chłupaczek / żołto Czárnucha bydź chcą: gdyż / áni kształtem násienia / áni smákiem / namniey sa sobie podobne. Ten ma głowki miękkie w ktorych násienie. Czárnuchá zaś ma łupiny twárde / w ktorych tákże násienie bywa drobne / okrągłe / iáko Czárnuchy właśney. Tákże smáku Czárnuch / á Chłupáczkow násienie podobne Kminu krámnemu / ostrego smáku / y Pieprznego.

O Krećiszku / Rozdźiał 16.

Cyminum. Sylueſtre alterum.

Hornkimmel. Wilderkummel.

KRećiszek ták rzeczony / że stráczki ma iáko witki krecone. Jest to źiołko podobne Kminu krámnemu. Liśćie ma Márchwiánemu rowne / ieno troche drobnieysze: z káżdego kwiátku stráczki iákoby rożek krzywy wydáie: w ktorych násienie Czarnusze podobne.

Mieysce.

po pagorkách roſćie.

Mocy Skutki.

Niepłodne białegłowy/czyni płodnemi/ nasienie tego Kminku z hrubá przetłuſzy/ w wezełku w otwor łoná wprawić. (*Dioſ.*)

Płynienie oczu záwśćiaga/dáiacgo pić.

Nasienie názbyt iurne do ćieleſnośći y Wenuſá záwśćiaga/ gdzieby było vżywáne.

Morzyſko w żywoćie y gryżienie/ co kolka zowią Láćinnicy/vćiſza z woda/ y z miodem nasienie iego/ po pułtrzeći kwinty dáiac pić.

Kámień nyrkowy krſzy y moczem wywodźi z winem go piiac. (*Tabern.*)

Opuſzeniu y nádećiu z wietrznośći/ták że go z winem pić dáwáć dobrze. [*Dioſ.*] Jeſcze lepiey/ wźiawſzy tego Kminu puł czwártá łotá/ nasienia Kućiánego/ Koriándru/ Pietruſczánego/ Włoſkiego Kopru/ Hányżu/ po pułtorá łotá/ Pieprzu zdźiewięć źiarn: to wſzyſtko vtłuc/ y w kwárćie málmázyey/ druga przydawſzy wody/ rozmieſzáć/ y po dźiewiaćiu łyżek ćiepło dáć pić/ y záraz ſie potym przechodźić. To też kolce y dáréiu w żywoćie ieſt vżyteczne. [*Tabern.*]

Vſzkniony od beſtiy iádowitych/ z winem go piiac/ ieſt lekárſtwem. (*Dioſ.*) Drudzy do tego krwie żołwiey przydáią. [*Tabern.*]

Sczkawke záſtánawia/ toż nasienie z octem piiac. *Dioſ.*

Żołądkowi źimnemu y wilgotnemu/ ieſt bárzo vżyteczne/z winem ćiepło piiac. Tenże

Záśmiáłośći z rázow iákichkolwiek tłuczonych/ ábo zbitych/ rozgánia żuchaiac go co nánmieley w vśćiech/ á potym go z miodem y z Rożynkámi vtrzeć/ y tym námázowáć.

Ná ogniſie przymioty z puchlina/ mężkim iadrom y moſznom toż też plaſtrowánia dobre. [*Tabern.*]

W vſzách boleśći/ z záźiębienia.

Dźwięki/ y ſzumienie w nich odpadza/ z ſokiem Kućiánym w vſzy ćiepło puſczány.

Wietrznośći złe w żywoćie záńknione źiele rozgánia/ warzac go w winie/á tym żywot ćiepło okłádáiac.

O czom boleiacym/ nasienie vtłuczone/ á w worku ná głowę przykłádáne/ ieſt ratunkiem. Toż czyni nasienie w vśćiech żuchane/á zapách w oczy puſczány. Abowiem nietylko bol w nich vśmierzá/ ále y wzrok ſłáby posila y oſtrzy/ mgłę záchodzący.

Podágrze pewnym lekárſtwem vdáią go bydź/ w máśle nasienie zmázone y troche przypalone/ á co náćiepley ná boleiące mieyſce plaſtrowáne. Toż y nasienie Biedrzencowe w máśle ſmázone czym.

Subtelni miſtrzowie ſkrytych y táiemnych ſpraw przyrodzenia wywiádáiac ſie piſzą/ że wielka pomoc bywa do płodnośći białymgłowom niepłodnym. Trzy korzenie záraz też źiela wyrywáiac ábo kopáiac w punkćie ſámym/ w ſchodzeniu y w weſzćiu Bliźniąt niebieſkich/ á ſłońce ná ten czás/ gdyby było w pierwſzym dźieſiątku dniá/ tegoż znáku/ zwłaſczá w trzećim ſtopniu iego/ ábo w ſiodmym/ábo w dźieſiątym/ co bywa poſpolićie między dwunaſtym á dwudźieſtym dniem w Máiu/ poki mocy ſiłá z korzenia tego w kłacze/ w liśćie/ y w kwiećie nie wyndźie. Záwieśi wſzy ieden z tych korzonków białegłowie ná ſzyi/ przed ſpołecznym zeſćiem z mężczyzną. Drugi dáć iey wypić z winem. Z trzećiego ſok wźiawſzy/ námázáć nim członki przyrodzone/ do rodzenia y przyrodzenia dane.

Oleiek.

Ten Alchimiſtkim ſpoſobem wyćiągniony/ żyłom pietym y naprzedniey-ſzym żyłom/ mozgu/ watrbie/ y śleźionie/ á zwłaſczá w ćiele dźiećińſkim bárzo ſłuży dáiac im go káżdy tydźień raz ſpoſtą część kwinty z łyżká/ z tego źiela wodki/ á to czyniąc przez pięć mieśiecy/ to ieſt/ w Czerwcu/w Lipcu/w Sierpniu/w Wrześniu/ w Październiku/ y Liſtopádźie: Abowiem w tych mieśiącách naſłábſze żołądki bywáią w ludźiech/ dla wiela wilgotnośći złych ſurowych/ lipkich/ á málo ćieploty przyrodzoney (bo ſie ná ten czás do zwierznich części ćiáłá wydáie) záczyń do trawienia żołądki ſą niespoſobne/ záś w źimie nie ták. Przeto go ták vżywáiąc/ záchowuie ie długiego czáſu od chorob niebeſpiecznych.

Sol.

Tá błonkom mozg okrywáiącym/ y żyłom w nim. Tákże błonkom we wnętrznośćiách/ w watrobie/ w śleźionie/ ieſt bárzo vżyteczna.

Tá dźiećiom máłym zbytnie wilgotne głowy máiącym/ bywa w mleku kozim roſćierána/ y trunkiem dána. Abowiem wyſuſza flágmę zbytnią w nich.

Koża piekielna ſpadza/ z winem czerwonym dáiąc iey.

Czerw y gliſty w żywoćie dźiećiom mo-

rzy y wy-

Niepłodne białegłowy/czyni płodne

płynienie oczu.

Wenuſowi.

Morzyſko w żywoćie

Kámień nyrkowy.

opuſzeniu z wietrznośći.

Item.

Kolce.

Vſzkniony od beſtiy iádowitych.

Sczkawce

Żołądkowi źimnemu.

Záśmiáłośći z rázow iákichkolwiek.

Jądrom y moſznom ſpuchłym.

Vſzu boleniu Szumieniu w vſzách.

Wietrznośćiom w żywoćie/ záńknionym.

Oczom boleiącym.

Item.

Item.

Podágrze

Item.

Pomoc niepłodnym białymgłowom

Zeſćiem mózgu

Item.

Item

Żyłom piętym. Mozgu.

Błonkom okrywáiącym mozg.

Item.

Dźiećiom zbytnie wilgotne głowy máiącym.

Koży piekielney.

Gliſty wy

drugie ogrodne / miedzy ogrodnymi iárzynámi śiane / ktore Bronátkiem drudzy zowią: á ten kwiátu bronatnieyßego bywá: sámcem go też bydź niektorzy mienią. Te troiákiego są kwiátu / bronatnego / czerwonego / y białego. Zaś żytny dwoy śie znáyduie.

Mieysce.

ROośćie pospolićie miedzy żytem ná polu / á zwłasczá sámicá iáko chcą niektorzy. Rośćie y w ogrogách miedzy iárzynámi / á ten zowiemy Bronatkiem / dla bárwy bronatnieyßey. Kwitnie kśiężycá Czerwcá / Lipcá / y przez Sierpien / áż do Wrześniá.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest wysußáiącego / znácznie á rozgrzewáiącego / miernie chłodzącego / z máłym ztwierdzániem. Przeto możebydź v żywane to źiołko / przez vstá do wnętrznych chorob / ták ognistych iáko y źimnych. Zytne y polne są potężnieße do potrzeb lekárskich / niżli ogrodne.

Mocy Skutki.

Oczom płynącym y czerwonośći ich.

Oczom płynącym łzámi záćiekáiącym Tákże czerwonośći ich y zápaleniu / źiele y z kwiećiem vwierćiawßy przykłádáć dobrze. Abo kwiećie / poki świeże / nie zeschłe / w dunicy nowey co nalepiey vtrzeć / á wodką Rożáną rospuśćiwßy / wźiąć tego zedwie łyßce / przydáć Koperwáseru białego / ábo Rzymskiego źiarn dźieśięć / y to vbić co nalepiey wespoł / á káżdego dniá po kilkákroć potroße w oczy pusczáć / iest bárzo osobliwe lekárstwo gryźieniu w oczách.

Gryźieniu w oczách.

Gdźieby więc kwiećia świeżego mieć nie mogł / tedy wźiąć suchych / nálać ná nie ćiepłey wodki Rożáney / żeby w niey przez kilká dni przáły w mieyscu ćiepłym / dobrze nákryte: potym przecedźić / á chędogo wyżąć / y przydáć Koperwáseru białego / á w oczy przerzeczonym obyczáiem pusczáć.

Oczu zápaleniu y czerwonośći ich.

Ale gdźie żadnego gryźienia w oczách niemáß / tylko zápalenie z czerwonośćią / tedy miáłko te kwiatki vtárßy z Rożáną wodką / w oczy często pusczáć.

Item.

Toż wodká z nich palona czyni pusczáiąc ią w oczy / y chusteczkę chędogą w niey obmaczawßy / ná nie kłádąc.

Oczu czerwonośći bez zápaleniá ich.

Zaś gdźieby oczy czerwone były / bez zápalenia y przymiotu ognistego / iáko kiedy krwią záćieką / tedy te kwiatki z Ostrożek moczyć w wodce Láwendowey.

Item.

Abo iesli świeże bydź mogą / vwierćiawßy ie / Láwendową wodką rospuśćić / á Koperwásu kilká źiarn vtłukßy przydáć / y w oczy pusczáć.

Wrzedźienicom ná oczách.

Wrzedźienice z oczu spądza / gdy ábo ná źrzenicy / ábo ná białym záśiędą / sok z Ostrożek w kąćiki pusczány.

Oczy wychędaża.

Ten też oczy wychędaża z plugáwośći wßelákich.

Oczom czerwony y zápalonym.

Czerwoność z zápaleniem oczu leczy: Wźiąć z Ostrożek wodki ze dwie łyßce / Kámphory dwie źiarnká / wodki z kwiećia Hábrkowego łyßkę: to wespoł złączywßy / po kilku kropek w oczy / kilkákroć przez dźień pusczáć. Tákże chusteczkę w tym máczáiąc / ná nie kłáść. Ták ábowiem y czerwoność / y zápalenie z oczu odpędźi bárzo rychło.

W oczu kąsániu y ścmieniu.

Gdźieby też przytym było kąsánie y żárćie w oczách / tylko przydáć do tego ze dwánaśćie źiarn Koperwáseru Rzymskiego / ábo białego.

Oczom zápuchłym.

Oczom zápuchłym / kwiatki z miodem vtárte / á plastrowáne / są lekárstwem. Ná też niedostátki oczom wodká z nich distyllowána / bárzo iest koßtowna.

Ciemnemu wzroku.

Wzrok ćiemny oświeca / y bystrym czyni kwiećie Ostroßkowe w winie białym mocząc / á tego vstáwicznie miásto trunku pospolitego vżywáiąc.

Item.

Do tego bywa známienity y koßtowny proch czyniony tym sposobem / wźiąć Ostrożkowego kwiećia dwá łoty / kwiećia Celidoniowego / kwiećia Bukwicowego / Poleiu / Koßyczká / Ruty / Gwoźdźikow kramnych / Lubscyzku / nasienia Kopru Włoskiego / Ruprechtu / ábo źiela Ziebych noskow rzeczonego / *Robertinam* Láćinnicy zowią / Liebiotki / Swieczkowego źiela y kwiećia / káżdego po łoćie: to wßystko co namieley vtrzeć. Tego prochu káżdy wieczor w godźinie po wieczerzy / ćwierć łotá z winem wypić / ábo

ná grzan-

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná mieysczách wyniosłych / ná págorkách słoncu otworzystych.

Przyrodzenie.

Naśienie tylko iego do vżytku przychodźi: ktore rozgrzewa / y wysusza w trzećim stopniu / otwiera żyły zámulone / pobudza.

Moc y Skutki.

Vsczknienia od gádźiny.

Od wszelákiego rodzáiu wężow / y inych bestiy iádowitych vsczknionym / naśienie Krećiszkowe dáią z winem pić / z wielkim porátowániem. *Dios.*

Kámien w nyrkách y w pęchyrzu krszy.

Kámien ták w nyrkách / iáko w pęchyrzu krszy / y moczem wywodźi.

Moczu ćiężkiemu odchodzeniu / iest niepospolitym lekárstwem / piiąc go z czymkolwiek.

Moc podźi.

Tym ktorym krew skrzepła y zśiádła z moczem odchodźi / iest nieposledniem lekárstwem. Ale po wźięćiu tego trunku / potrzebá się nápić iuchy z wárzonego naśienia Opichowego.

Krwi zśiádłey z moczem odchodzącey.

Rozsądek.

Jest drugi Kmin straczysty / ktory trzećim zowią leśnym / ábo dźikiem / ále straczki ma proste nie krete / iednákichże skutkow z tym są.

O Ostrożkách / Rozdźiał 17.

Consolida Regalis.
Calcar equitis, & Delphinum.

Rittersporn.
S. Otilien kraut / oder blum.
Ritter blum.
Lirchen kláwe.

OStrożki / ábo Bronátek. Dwoy / ogrodny y polny / obá tylko po iednym pretu z korzenia swe° wypusczáią / ále krzewisty y bárzo gáłęźisty / máiąc wiele odnożek długich / y ćienkich / iáko Czárnuchá leśna / ábo żytna. Kwiatki bronatne / á rożkowáte / ku gorze wźnieśione. Náśienie podobne Czárnusze / w máłych straczkách záwárte. Są

drugie

Dźiateczkom máluchnym/ktore moczu puśczáć nie mogą/ tey wodki dáwáć pić dobrze.

Konfekt z kwiećia Ostrożek á z Cukru.

Konfekt z kwiećia Ostrożkow á z cukru/ bywa tym sposobem iáko z Rożeczyniony.

Skutki.

Máluczkim dźiateczkom/ná morzyská y gryzawki w żywotku/ iest bárzo vżyteczny/ dáiąc im go ná raz ieść/ iáko laskowy orzech.

Zgágę/ y w gárdle palenie gáśi/ biorąc tego konfektu ná raz iáko Śliwá Węgierzka ábo Káśtanowy orzech.

Aminek/ ábo Polski Kmin/ Rozdźiał 18.

Ami, &
Ammi.
Ammium, &
Amium.

Ammey.
Ammeykraut.
Ammy.

AMinek/ ktory też Polskim Kminem zowiemy/ przet obli ma źielony/ podobny Kopru Włoskiemu/ drobno gáleźisty. Liśćia obdłużniego/ waskiego/ drobno wykráwánego/ mało nieiáko v Pásternáczká/ ábo Ptáśzego gniázdá: Kwiátu drobnego/ białego. Wokołku/ ktory podobny iest Kopru swoyskiemu. Nasienia dáleko drobnieyszego niźli Kmin/ śároczarnego/ smáku ostrego/ iáko Piepiz/ znieiáka gorzkośćia pomieśánego. Zapáchu wdźiecznego/ Lebiotczánego. Korzenia białego/ odnożystego/ y rospierzchłego.

Mieysce.

W Kráinách náśzych Polskich nie rozumiem/ áni wiem/ w ktorych=by ogrodách był śiany/ dáleko mniey/ żeby sam przez sie miał gdźie rośc/ gdyż kráiny ćiepłe/ y mieyscá słońcu wyłożone/ á ktemu grunt y źiemie tłusta/ wyprawna barzo lubi/ gdźie raz wśiany/ ták sie rad rozmnaża/ że go potym záledwie wykorzenić może. We Włoskich stro=

ná grzance z chlebá vgrzáney/ á z winem/ ábo málmázya poláney vżywáć: Może do tego prochu Cukru ile ſie komu podoba przydáć/ żeby wdzięcznieyßy był.

Wzrok posiláia kwiatki.

Powiádáia/ ktorego dniáná te kwiatki kto pátrzy/ tego wzrok bez wßelákiey obrázy będzie. Przeto niektorzy w wiązankách wießáia ie ſobie w gmáchách/ y nád łożem/ żeby tym częściey ná nie pátrzyć mogli/ wzrok żeby ſie tym posilał.

Vſzknieniu od iáſzurki albo od wężá.

Od iáſzurki/ ábo y od weżá vſzkniony m/ ieſt bárzo oſobliwym lekárſtwem/ w winie go wárzac y piiac. Też ná proch miálko ſtárte/ po puł łoćiu tákże z winem może dáwáć pić.

Moczu z ćieżkośćia odchodzącemu/ dla záwálenia odchodu vrzyny/ bądź przez kámień/ bądź z iney przyczyny zátkánia meatu/ przepráwia y wolne iey odeßćie czyni/ piiac ie z winem.

Krwią mokrzącym/ toż ieſt lekárſtwem

Krwią mokrzeniu.

Bolenie żołądká vśmierza/ w winie wárzone/ á po kwáterce ráno y ná noc ćieplo pite.

Żołądká boleniu.

Toż zánulóna śleżione otwiera.

Ślezienie zátkáney. Nyrkom. Pechyrzowi. Kámieniu pierśiom. Płucom. Káßlu.

Nyrki/ Pechyrz/ } toż wychedażą.

Kámień y piaſek z nich pędźi.

Piersi/ y Płucá/ } zátkáne wychedażáia.

Káßel vśmierzáia wárząc/ Cukruiąc y piiąc.

Item.

Toż ſámo kwiećie czyni miálko vtárte/ á z winem pite.

Pechyrzá boleniu.

W pechyrzu boleści z náplynienia krwie do niego/ vśmierza/ z tegoż kwiećia prochu/ z woda w ktoreyby Pietrußká byłá wárzona/ w trunku vżywáiąc.

Krwią mokrzeniu. Moc wywodźi.

Toż mokrzenie krwią leczy.

Moc nád przyrodzeme zátrzymány wywodźi/ piiącráno y ná noc ćieplo/ po dobrym trunku.

Żołtácce.

Żołtaniemoc spadzáia/ w winie wárzone/ te polewkę záraz po káżni piiąc.

zápaleniu żołądká.

Żołądká zápaleniu proch z nich miálko vtárty/ z ichże wodką/ ábo z polewką z wárzonych pić dáiąc/ bywa rátunkiem.

Moczu gorącośći y ćieżkośći.

Moczu gorącośći y puſzcániu ćieżkiemu tenże proch z ſłodkiem winem piiąc/ ieſt rátunkiem.

Strutym.

Sok z nich świeże rány goi y ſpaia.

Strutym ſą lekárſtwem wárząc ie w winie y piiąc.

Pierśiom y inym wnętrznośćiom zránionym.

Pierśiom zránionym y inym wnętrznośćiom tákże ſą vżyteczne/ wárząc á piiąc.

Wzrody y ſadzele/ wymywáiąc/ wodą á prochem tákże ich záſypuiąc leczy.

Kolere w żołądku tłumią/ y wywodzą wárzone w wodźie/ á pite.

Womity záſtánawiáią/ tymże ſpoſobem ich vżywáiąc. (*Haik.*

Scyátyce lekárſtwem ſą. *Matth.*

Krew ſkrzepłą/ y w bryły zśiádłą w pęchyrzu moczem wywodzą/ piiąc ie.

Brzemiennym białymgłowom wrażnym/ w piwie ábo w winie czerwonym wárzyć y pić dáwáć/ dobrze.

Gliſtom wielkim ſerdecznym/ ktorym żadne lekárſtwo podołáć nie może/ wielkim y znácznym ieſt lekárſtwem w trunku vżywáne. Wżiąć Oſtrożek ze trzy gárśći/ Geśiego Poleiu/ źiełá Czoſnaczkowego/ ktory też Wilczym czoſnkiem zowiemy/ Niedoſpiałku/ Kokornaku/ Kminu/ ábo Anyżu polnego po gárśći. Kmin z hrubá przetłuc/ źiołá drobno pokráiáć/ y we trzech kwartách octu mocnego moczyć/ zálepiwßy ćiáſtem co nalepiey/ á potym w kotle vkropu przez cztery godźiny wárzyć. Tego przez cztery dni/ po dobrym trunku ćiepło/ trzy godźiny przed obiádem/ tákże przed wieczerzą/ dáwáć pić. Doświádczone lekárſtwo.

Trunek ránom wßelákim/ ćietym/ ßtychowym/ poſtrzelonym: Oſtrożek wżiąć dwie gárśći/ Stokroć cudnego y z kwiećiem/ Bylice/ Złomignatu/ Gruſczyczki/ Proſiáney Włoći/ ábo Tránku/ Máłki Bożey Dzwonkow ſámych wierzchołkow po gárśći: Niedoſpiałku/ Cynowodu/ ábo Orlikowego liśćia po puł gárśći/ ná to wßyſtko puł gárnca winá/ á wody gárniec wlać/ zámázáć co nalepiey wierzch ćiáſtem/ y przez godźin cztery w kotieł vkropu wrzącego wſtáwiwßy/ wárzyć/ á po trunku tego vżywáć.

Ránom/ Wrzodom/ Sadzelom/ } Ták proſtym/ iáko náder złym y ßkodliwym/ z przymioty ogniſtymi/ ſok z Oſtrożek ieſt bárzo vżyteczny/ leiąc go w nie/ á potym plaſtruiąc.

Drudzy wárzą to źiele z kwiećiem w winie ábo w wodźie/ á tym rány y bolącźki zákáżone zle/ y wygnitę wymywáią/ pierwey niżli ie záwinę. Ták bywáią przedko do zgoienia przywiedźione.

Kurcz

Kurcz leczy to źiele w pościeł kłádźione drudzy ktorzy go w nogách miewáią każą go ſobie w obuw kłáść y podścielać. Jni kwiećie kłáda w oley/ ágdy ſie wyſmáży ná ſłońcu ábow piecu po pieczywie chowáią/ á tym członki pokurczone náćieráią.

Kolce/ wodką z Oſtrożkow ieſt bárzo vżyteczna/ z pięć/ ábo z ßeść łyżek iey poránu y ná noc piiąc.

Dźiatkom małym gryzawki y morzyſká w żywotku vśmierza/ dáiąc iey podczás łyżkę pić/ podczás z pápinkiem ieść/ ábo iey do káßki przylewáiąc.

Káßel vśmierza ták w ſtárych iáko y w młodych/ y w dźiatkách máluczkich/ dáiąc ia pić.

ieſt lekárſtwem. Aminek co naſubtelniey vtłukßy / roſołem ábo lákiem go záczynić/y ná pepek miáſto plaſtrá ćiepło przywinać.

Máćicy plugáwey. Máćice wietrznośći pełna/ tákże záplugáwiona wychedaża / od wßelákich ſproſnych ślozow/ podkurzáiac ſie nim/ z Rożynkámi / ábo z żywica z wegla. [*Taber.*]

Záśiniáłośći. Záśiniáłe rázy/ ná ktorymkolwiek mieyſcu rozgánia / to naśienie z miodem / y z Rozynkámi vwierćieć / y plaſtrowáć.

Máćicy oźiebłey. Máćice oźiebła rozgrzewa. Tákże

Mieśięczna zbudza. Mieśięczna záſtánawiona pániom/wzbudza/wárzac to źiele ze wßytkim / z náćia z korzeniem/z kwiećiem/y z naśieniem/ páre w otwor łoná przez leiek puſczáiac.

Moßnom opuchłym. Moßnom ſpuchłym/ badź z zaſkorney wody/ ábo z wietrznośći/ ieſt rátunkiem/ vczyniwßy z naśienia iego / z białkámi plaſtr/ y tym okłádác / ták ſtárym/ iáko y máłym dźiatkom.

Vſczknionym od niedźwiadká. Od niedźwiatká vſczknionym/dáia go puł łotá z Lniánym naśieniem w winie pić. (*Plin.*) Abo naśienie wárzac/nágrzewáć ta polewka ráne od niedźwiadká zádána/ y wymywáć. Prędko ábowiem zátym bol w niey vśmierza.

Item. Kámień. Ktore kámień gdźiekolwiek trapi.

Biodr boleniu. Boleśćiom w biodrách. Tákże

Máćicy. Máćicy boleiacey/Aminkowe źiele wárzyć / y kapánie po pás czynić / ábo nápárzenie workámi z niego vczynionymi / bywa rátunkiem.

Płodne pánie czyni. Niepłodne pánie / płodnymi czyni / właſnḡ Aminku Alexándriyſkiego/vżywáiac/ ták w potráwách / iáko z winem białym ſłodkim / ieno potrzebá pierwey lekárſtwy ćiáło przeczyśćić / á potym przez kilká dni porzadnie poránu po ćwierći łotá tego vżywáć/ábo z polewka kápłonia/ ábo z mieśna / iákakolwiek / ábo iáko ſie powiedźiáło / z winem białym ſłodkim/ y mocnym.

Item. Też wſpołecznym obcowániu małżeńſkim bedac / woniáć go ma.

opußeniu. Opußenie z wietrznośći w ćiele záwártych / rozgania / z winem go tákże piiac. [*Plin.*]

Oczom płynacym. Oczom płynacym / ieſt lekárſtwem. [*Plin.*]

Vkąßony od bárázá wężá. Obrázony od Bárázá wężá/ktorego *Ceraſtē* Láćinnicy/y Grekowie zowia/to ieſt/ wężá iádowitego / ktory ma ná głowie rożki/dáiac go puł łotá z Mirrha/á z winem pić / bywa lekárſtwem.

Nyrki żyły wychedaża. Zakáły/ ßlamowátośći/ y piaſczyſty muł z nyrek/y z pechyrza/ moczem wywodźi. Tákże żyły z zátkánia y z zámulenia/otwieráiac wychedáża/ przerzeczonym go obyczáiem vżywáiac.

Kámień. Kámień w ledźwiách krußy/y moczem wywodźi / z Hányżem go w winie białym piiac

żołądkowi. Zołądek / iáko y nyrki oźiebiony rozgrzewa / wilgotnośći niepotrzebne wychedaża trawiac ie w nim.

Puchlinie. Puchlinę moczem z ćiáłá wywodźi / piiac z winem.

Gliſtom. Gliſty morzy/ y z żywotá wypadza / z miodem piiac.

Chęć do iedzenia. Chęć do iedzenia wzbudza.

Pierśiom flágmiſty. Pierśi z flágmy wychedaża / przez wolne wychárkánie / naśienia z miodem vżywáia.

Zimnicy flágmiſtey y záſtárzáłym. Zimnice flágmiſte leczy. Tákże

Febry nie záſtárzáłe/ naśienie iego z Omanem z Lebiotka y z biała Szánta wárzac/ á te iuche náczczo/ y ná noc/ po dobrym trunku ćiepło piiac / leczy.

Z Czoſnaczkowym źielem Aminek vtłuczony / á ná rány od iádowitych beſtiy vſczknione przykłádány / iad z nich wyćiaga / y rány goi. *Plat.*

Febrę czwartodniowa leczy. *Plat.*

Ropa pluiacym/y chárkáiacym/naśienie z miodem ieſt vżyteczne. (*Aben: Meſu.*)

Bole z źimnych wilgotnośći pochodzace / náparzáiac nim / vśmierza. Tenże

Brzydzenie y czczenie oddala.

Zmázy/ y

Bláchy pſtre po ćiele wyćiera/ z wilgotnośći złych/ y zákáżenia krwie/z miodem vtárty / á zwłaſcza przydawßy go do innych lekarſtw/ábo do máśći temu przynależacych.

Szkodźi.

Vżywáiacym go czeſto / badź przez vſtá/badź mázánym zwierzchu/ czyni ćiáło bláde / podczás żołte.

Aminek wtory y trzeći.

SA ieſcze dwá ine Aminki: Pierwßy korzenie miaßeyße od pierwßeº máiace y białe. Jednák wtory odnożek y gáłazek ma wiele. Liśćia długiego/á głeboko wykrawáneº/máło nie właſnie iáko liśćie Páſternaku. Pret obli/ źielony/y ćienßy niżli v páſternaku/z wiela przyroſłych odnożek. Ná wierzchu rozg okołki roſpierzchłe ná ſtopkách / białymi kwiatkámi okwitáiace / iáko Gwiazdeczki. Po opádnie-

nách rośćie / á zwłaszczá ná gorze Garganus. Rośćie też w Arábiey / w Ægyptćie / około Alexándriey nawybornieyßy. Zkąd tu do náßych Europskich ſtron bywa przywożony. W Niemieckich kráinách ćiepleyßych co rok w niektorych ogrodźiech śieią go / w Kśiężycu Márcu / ábo ná końcu Kwietniá.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wyſußa w trzećim ſtopniu / máło nie przykońcu. Jeſt przyrodzenia przenikáiącego / rozgania / roſpráwuie / rzedźi / zwarza / y trawi / do tego wychedáża. Ziele też iego poki naśienia nie wyda tegoż ieſt przyrodzenia / ktorego naśienie / iednák mdleyße we wßyſtkim.

Moc y Skutki.

Kolce y morzyſku. Moż wywodźi.

Morzenie y gryżienie w żywośćie vśmierza / naśienie z winem ſłodkim piiąc.

Moczu ćiężkiemu puſczániu / ieſt lekárſtwem / z tymże go winem piiąc.

Vſzkniemu ádowitemu. Wnętrznych chorobie.

Vſzkłonym od beſtiy ádowitych.

Wnętrzną chorobę białogłowſką wzbudza y wywodźi / z ſłodkim go winem piiąc.

Do chlebá y ſtołowych potraw wchodźi.

Wchodźi to naśienie do chlebá y záprá wowánia potraw / iáko do ryb / y mieſa / czyniąc ie ſmáku przyiemnego / y bárzo vżyteczne / tym ktorzy vſtáwicznie bolesć w żołądku czuią. Tákże

W kißkách dárćiu y morzeniu.

W kißkách dárćiu y morzeniu.

Opuchły Máćicznym bolō

O puchłym ták z wody / iáko z wietrznośći.

Máćiey vſtáwicznie boleiącey. Tym wßyſtkim ktorzy tákowe ćierpią niemocy / chleb z Aminkiem / tákże y potrawy ſą bárzo vżyteczne.

Pierśiom. Płucom. Sercu. Wątrobie

Piersi / Płucá / Serce / Wątrobę } Naśienie Aminkowe rozgrzewa / y poſiła / choroby ich leczy / y zámuleniá otwiera.

Ślezienie. Domáśći w chodźiáło przyſzłych.

Ślezienie. } Wchodźi też toż naśienie do máśći plaſtrow y do lekarſtw ćiáłá przyſzłych / y wyiadáiących / iáko chrząſzczow Włoſkich zielonych / z ktorych lekárſtwo czynią / y przez vſtá dáią / iádu ſie ich sprzećiwiáiąc / dla przepuſzczenia zástánowione moczu.

Kolce. Nyrkom zátkánym

Kolce y w trzewách dárćie odpędza.

Nyrki zátkáne otwiera y wychedáża / w winie naśienie to wárząc / á ráno y ná noc po trunku tego piiąc. Toż czyni / po ćwierći łotá miáłko vtártego / z winem ſłodkim piiąc.

Iem.

Komuby w trunku Swinia weß byłá záđána / tákże z winem go dáć pić dobrze.

Przećiw trućiznie. Swinieyweßy. Kolce.

Kolce y żárćiu okrutnemu w kißkách / oſobliwym ieſt lekárſtwem / z Bobrowemi ſtroymi zárowno wźiąwßy / y co namieley vtłukßy / z pitym miodem po puł łoćiu dáwáć pić ćiepło.

Fráncowátym wielkim ieſt lekárſtwem warząc to naśienie / tym ſpoſobem iáko Chynę / y ták go też vżywáiąc.

Fráncy.

Nyrkom. Ledźwiom.

Puł łotá tego naśienia / z winem ſłodkim pić / tym dobrze ktorzy w nyrkách / y w ledźwiách / z właſzczá z zimnych fluxow vſtáwiczne boleśći ćierpią / bo ie rozgrzewa.

Suchoty właſne / (wa.

Sucho tom y płucom zrá nionym.

Płuc zránione zá vſtáwiecznymi ſpadkámi / ieſt rátunkiem oſobliwym / wźiąwßy tego naśienia / Ptáßey wyki / Pieprzu po puł łotá / korzenia Fiołkowego ćwierć łotá / puł łotá żywice Cypryſkiey / máſłá świeżego dwánaśćie lotow / miodu przewárzonego / y odßymowánego ták wiele. Tego káżdy poránek vżywáć ná raz / iáko orzech Włoſki / ábo Káßtanowy.

Położnicom / ktorym po porodzeniu boleśći / y morzyſká / ábo gryzawki nie vſtáły / wźiąć Aminkowego naśienia Opchowego / Imbiru / Kminu polnego / Pieprzu długiego po puł łotá / Kánáru Cukru / pulerzećiá łotá. Miáłko wßytko vtłukßy / po łyżce ábo po kwińcie tego ná raz z białym winem ćiepło pić dawáć.

Gryzawkom po porodzeniu.

Káßel z zimney przyczyny vśmierza.

Piersi. Płucá. } zimne rozgrzewa ná czczo / y

Káßlu. Piersiom. Płucom.

ná noc go vżywáiąc / we czworną ſob miodu do niego wźiąwßy / ná raz iáko Węgierſka śliwá wielka.

Vſzkłonym od páiáká pſtrego ábo gwiazdźiſtego [*Stelionem* Łácinnicy názywáią / puł łotá dáć go z winem pić.

Od páiáká pſtrego vkoßony.

Naśienie przyrodzone męſkie / bądź przez ſen / co poſpolićie *Pollutiones nocturnas* zowią / bądź we dnie dobrowolnie odchodzącemu y płynącemu co *Gonoream* zowią / ieſt lekárſtwem. Wźiąwßy naśienia Aminkowego / Kopru Włoſkiego po ßeści ziarn / Ruty troche / to káżdy poránek ze trzemi figámi ſuchymi dawáć ieść.

Naśienia męſkiemu płynącemu.

Pępku zbycie wypukłemu oſobliwym

Pępka wypukłemu názbyt.

Mieysce.

ROśćie rádo to źiołko przy przekopách: Rośćie y miedzy źiołmi sámo przez ſie w ogrodách: wßákże nie w káżdey źiemi ieſt pośpolite. Drugdźie vmyślnie bywa śiáne y ſlancowáne. W kráinách náßych ieſt pośpolite/ieno nie wßyſtkim/á ſnadź z rzadká znáiome/wilgotność lubi.

Przyrodzenie.

Z Smáku iego gorzkiego/y miernie oſtrego/znáczy ſie bydź przyrodzenia rozgrzewáiącego/y wyſußáiącego we wtorym ſtopniu/á to tylko o ſámym iego naśieniu mamy/rozumieć. Bo źiele y korzen iego/nie ſą żadnego do lekárſtwá vżytku.

Moc y Skutki.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie/ naśienia ćwierć kotá miálko vtártego z winem/ábo z pitym miodem pić dáiąc.

Nyrki/

Pęchyrz/y

Przechody moczu z mułu/z piaſku y z zakálow flágmiſtych/á hrubych/wyćiera y chędoży/przerzeczonym ſpoſobem naśienia tego vżywáiąc. V inych źiołopiſow/co o tym źielu piſano/właśnie nie iemu/ále Aminkowi należy.

Rozſadek.

Źle y nieprzyſłoynie tego źiela náßy przodkowie/á ſnadź y podźiśießy czás ieſcze/miáſto Aminku właśnego/do lekarſtw vżywáią/zá Aminek go máiąc/gdyż y kßtałtem/y przyrodzeniem/y ſkutkámi ſą od śiebie rożne.

O Koryándrze/Rozdźiał 20.

Coriandrum.
Corianon.

Coliander.
Coriánder
wánzendidl.

nu kwiátu / náſtawa naſienie drobne / ſmáku oſtrogorzkiego / właſnie iáko Pieprz. Zapáchu wdźiecznego y przyiemnego / z krannego Kminu / á z Kándiyſkiey Lebiodtki pomießanego. Ten Kminu białemu ieſt podobny: Ale y tegom ia v nas w Polſcze nie widźiał. w Háldebergu w ogrodźie Fálczgrofowym / y w Mechlinie baczyłem go. Roſćie y w inych roſkoßnießych ogrodách Niemieckich / ále ſiany / nie zdobrey woli. Jednák raz w ſiany nie wyginie ledáiáko / bo nie z korzenia / ále z wykrußonego náſienia wyraſta: Ziemie wypráwney y tluſtey potrzebuie.

Trzeći rodzay Aminku / ma tákże korzenie miaſße y białe / ná máły pálec wzmiaß z trocha od nożek. Liśćia bárzo podobnego do Kminu polnego. prętobli / gałazkowáty: w wierzchu okolki z białymi kwiatkámi drobnemi / iáko y w wtorym. Náſieniu Pietruſczánemu podobnego / ále drobnieyßego / oſtrogorzkiego ſmáku. Zapáchu Liebiotki Kándiyſkiey. Ten tákże bywa ſiany w koßtownieyßych ogrodźiech / ná wypráwney źiemi.

Rozſadek.

Białym Aminem názwány ieſt / iż / iáko Plinius piße / náſienie iego dáleko bielße niżli Kmin kranny / ktorego że w Aptekách náßych z rzadká tákowy vyźrzeć / ieno ćie mnoßáre / á Pietruſczánemu bárzo podobne: Przeto nie zda mi ſie bydź prawdźiwe / gdyż y ſmáku tákowego w ſobie nie ma / iáki mu Dioſkorides przypiſuie / áni zapáchu Liebiotczánego: z czego właſność iego nawiecey ſie ma pokázować. Dáleko mniey może bydź właſny á iſtotny Aminek / náßym Polſkim Koprem / ábo Aminem. Gdyż to náſienie z Alexándriey do Europy bywá przywiezione / y w ogrodách kráin ćieplych / iáko we Włoßech / w Greciey / w Niderlándzkich Fráncuſkich / w Hißpáńſkich ſtronách / y poniekąd w Niemieckich rozmnożone. Sámo przez ſie nigdźiey nie roſnąc / ieno káżdego roku ſiáne. A iż w Aptekách bárzo rzadko prawdźiwy Aminek widźieć / tedy pogotowiu w náßych ſtronách tákowy niepodobniey ználeść. Rychley ten / o ktorym záraz mowić będźiemy.

Polſki Aminek / pod Aminek / Rozdźiał 19.

Ammioſelinum. Bubonium Hypocratis. Perpedium. Ammium adulterinum.

Ammeypetrelem.

POlſki Kmin ábo Polſki Aminek / korzenia białego / długie° / twárdozdrewniáłego / roſochátego y odnożyſte° / miaßoſći y kßtałtu korzenia Swinieywße / do lekárſtwá nieużytecznego. Ná Wioſnę / z źiemie gdy z náſienia wynika / dwá liſteczki ſpiczáſte / właſnie iáko Pietrußká puſcza. Drugie ktore po nich náſtawáia / bywáia ßerße y mocnieyße / ná kßtalt liśćia młodego Hebdu / około kráiow zlekká zabkowáne. A gdy do ſwey wielkoſći y doſkonáloſći doyda / ſtawáia ſie podobne liſteczkom Kuczmorki ogrodney. Klacza oblego z wielą gáłazek. Ná tych iáko y ná ſámey rozdze okolki ßyrokie / z białymi kwiatkámi / iáko ná polnym Hányzu. Z tych w Sierpniu naſienie iáko v Pietrußki bywá / ieno ruminieyße troche. To w Wrześniu bywa zbieráne. Smáku gorzkiego / y troche przyoſtrzeyßego.

Miesce.

śie przychodźi mało nie do vstáwicznego vżywánia / ták powßechnego / iáko lekárskiego / co sie iáwnie baczyć może z vczonych y mądrych práktyk lekárskich.

Ziele Koryándrowe iádowitße niż nasienie.

Co też wiedźieć mamy / że ziele sámo dáleko iádowitße iest / niżli nasienie. Acz y to ma w sobie nieco iádu / ále ten śnadnie od niego może być odiety przez winny ocet / moczac go w nim przez noc y dźień / á potym vsußywßy w cieniu / do potrzeb ták stołowych / y kuchennych / iáko y do Aptekárskich chować. Ziela y korzenia iego nie vżywámy.

Do chlebá wędzi.

Nasienie Koriándrowe / przerzeczonym obyczáiem przyprawne / kłáda do ciástá z hrubá przetłuczone pieczenia chlebá / ktory chlebw niżey pomienionych chorobách / iest bárzo vżyteczny. Ale go potym psom nie dáwáć ieść / boby sie záraz od niego powściekáli. *Taber.*

Przestogá dla plew.

Mięso żeby sie czásu letniego nie zásmrodźiło / á świeżo żeby sie záchowáło / przetłucz hrubá to nasienie / y z octem dobrym zmießawßy / w to mięso włożyć / nie tylko záchowa go bez skázy / ále y do iedzenia vżyteczne y smácżne vczyni. (*Varro.*)

Mięso świeże od śiáry dłużo záchowywa.

Do solenia y wędzenia mięsá.

Do solenia y] Toż czyni to nasienie /
Do wędzenia /] ná węgle sypiac / á ty dymem go podkadzáiąc / smácżne czyni mięsá. [*Plat.*] Koriánder iest bárzo vżyteczny z sołá á nim z hrubá przetłuczonym. Tákże Jákowcem przetrzesáne wárstwa. Potym gdy w śie z tego wßytkieg zapách y smák / w łáku / przez nieiáki czás leżac weźmie / zá wieśić go w dymie do wędzeniá. Ták będźie bárzo wdźięcznego smáku do iedzenia. Tákże ine mięsá może przyprawić / iáko wieprzowe / y cielece świeże z sołá / á Koriándrem przetrzesßy / w beczołeczce zábić / y ná chłodźie postáwić / często ia przeczáiąc / żeby sie łakiem oblewáło. Tákie mięso może do roku chować / ktore zá nasmákowitßa zwierzyna wydźie.

Item.

Zawrotu głowy. Kádłku.

Tym ktorzy zawrot głowy mieváią / Pádáiącey chorobie y inym niedoſtátkom głownym z źimney przyczyny / y z wietrznośći źimnych / iest vżyteczny / do vżywánia / ták z grámatkámi / z polewkámi / z mięsem / y z inymi potrawámi. *Taber.*

Boleniu żołądká.

Też ktorzy żołądek bolesny z wietrznośći źimnych w nim záwártych máią. *Item*

Biegunkom. płynieniu nasienia.

W potrawách vżywány.
W biegunkách wßeláktich w czerwonjch
W płynieniu nasienia męzkiego.

Czásu powietrza morowe. Serce posiła.

W nocnym pokalániu przez sen / zá czym bywá ginienie y trawienie ciáłá. *Item*
Czásu morowego powietrza / dobrze go ták w polewkách / iáko y w inych potrawách często vżywáć. Abowiem zárázone y złádowiczone powietrze / od serca odbiia y ono posiła.

Vstá żołądkowe zámyka / y posiła Koriánder przyprawny / iákokolwiek vżywány po iedzeniu.

Vstá żołądkowe zámyka.

Odmiátowánie żołądká / y rzygánie kwáśne odpadza / nasienie Koriándru przyprawnego ʒiiij. piiac z winem. *Archigen.*

Rzygániu.

Páry z żołądká do głowy wśiepuiące ná dół tłumi / sámego vżywáiąc / ábo cukier ná nim iedząc.

Páry do głowy pochodzące / tłumi.

Pámięć posila y vtwierdza /

Pámięć posiła.

W głowie bole vkłáda / z dymy doniey pochodzące / tłumi.

Głowy bolenia.

Serce dymámi y párámi złymi / z żołądká pochodzącymi / ábo z inych częśći ciáłá / iáko / záplugáwioney máćice / z wątroby / ić. zárázone / posila / po káżdym iedzeniu biorąc go po puł łyżki.

Serca.

Smrod z vst pochodzący odpadza / á wdźięczny im zapách dáie.

Smrodu z vst.

Czásu powietrza moroweg / biorąc go potroße w vstá / y żuchaiąc / á połykáiąc / odgania zárázę powietrza / y ták człowieká záchowuie. *Auice.*

Czásu morowego powietrza

Czosnku vżywáiącym żeby go od nich czuć nie było / Máśtykować / y żuchać go co nadłużey / á potym połykać / odpadza cuchnienie z niego.

Czosnkowy zapách żeby od vżywáiących go nie był czuty.

Zawrot głowy białymgłowom po zástopieniu dźiatkámi / ktorym bywa: Weźmi Koriándru przyprawnego dwá loty / Pigw ſuchych pokráiánych pułtorá lotá / Cynámonu przednie dobrego lot / nasienia Pszczelnikowego / ktory y miodunka / y Máteczníkiem zowiemy / ćwierć lotá korzenia Wężownikowego / czerwonych przyprawnych Koralow / kwiátu Mußkatowego po puł ćwierći lotá / Roże czerwoney / ziarnek Czerwcowych / po trzećiey części ćwierći lotá. ʒ. ß. Cukru białego miáłko vtártego / dźieśięć lotow: to co na ſubtelniey vtłukßy z Cukrem zmießáć / y tego po káżdym iedzeniu białegłowie po puł łyżki ná raz / ná chlebie w winie rozmoczonym ieść dáwáć. Ták ábowiem y oná od zawrotu głowy będźie wolna / y płod w żywoćie czerſtwieyßy będźie.

Zawrotu głowy.

Przećiwko páráliżowi / y wßeláktim chorobom y bolom w głowie z przyczyny źimney: Wźiąć przyprawnego Koriándru lot / Imbieru białego / Cynámonu / Kubeb / ſkorek Pomárańczowych / Gálgánu / kwiećia Rozmárynowego / Pieprzu długiego / korzenia Cynowodowego / ábo Orlikowego / kramnego Kminu / przez noc w occie moczonego y vſußonego z Debianek / ábo żołędźiowych cząßek / kwiećia Bukwicowego / kwiećia Benedyktowego / y korzenia iego / nasienia z Rożey Polney / Szałwiey *Horminum* Łáćinnicy zowią / Korali czerwonych

Od páráliżu záchowywa.

KOriánder/ ábo Kolendrá / przet ma ćienki / krzewisty / y gáleźisty / wzwyż ná pułtorá łokćiá. Liśćia przy spodku Márunkowego / ábo P. M. włoskow czarnych / á ile gdy z źiemie wschodźi / ábo też liśćiu Ruty polney. Ale ktore wysszey po gálązkach ma / te sa mnieysze / rozdźielnieysze / y drobnieysze. Kwiatki niewielkie ná obdłużnych stopkách / rospierzchłe / białe: z ktorych potym iákoby w gronkách iákich: nasienie bywa náprzod źielone / potym w dozrzewániu żołtáwe / okragłe / liniyki ábo strefy po sobie máiąc. Nasienie gołe mocne / iákoby z łupin z iákich spoione / wewnątrz czcze. Przet obli / krzywo ku gorze pochodzący / dwu łokietny / gálązek od siebie wiele puszczáiący. Byliná wszystká pluskwámi śmierdźi / á zwłaszczá poki źielona. Nasienie iednák (czemu sie dźiwować) wdźięcznie pachniące. Korzeń krotki / twárdy / zdrewniały / iáko Hányżowy / nie bárzo rospierzchły / y odnożásty.

Mieysce y Czás

W Ciepłych stronách / iáko we Włoszech sam przez sie niegdźie rośćie bez siania. Ale tu v nas w zimnieyszych krájnách / y w Niemcech bywa w ogrodźiech / y ná polách siany. Jednák gdźie nasienie wypadnie / ná Wiosnę rád odrasta. Ziemie lubi tłustą / ácz y ná iálowey wschodźi y rośćie / ále buyniey ná nawoźiegnoiem owczym / ábo kozim. Nasienie iego do siania nie świeże / ále stáre przystoynieysze y lepsze bywa / by tylko nie chrobáczliwe / á niezátechłe. Lepszy też ten y zdrowszy bywa / ktoryná mieyscách niebu y słońcu otworzystych rośćie / niżli w ćieniu. W iesieni dozrzewa / y bywa zbierány. A przez dwie lećie w swey własney mocy może bydź chowány.

Przyrodzenie.

PIsze Gálenus w osmych księgách o źiołách / Koriánder z przećiwnych żywiołow mieć swe złożenie: y mowi: że nawiecey ma w sobie istnośći gorzkiey / ktora pochodźi z częśći subtelnych źiemnych. Potym nie mniey też ma w sobie wilgotnośći wodney / ktora iest letnia. Jednák ma przytym troche ćirpkośći zátwierdzáiącey. To Gálenus ták o Koriándrze / á prawdźiwie. Dioskorides záś pisze być go chłodzącym / z ktorym sie *Auicena, Ruffus, Archigenes*, y ini zgadzáią. Koriánder świeży / iáko Auicená pisze w pierwszym stopniu rozgrzewa / y wysusza. Záś Plateárius we wtorym pisze go rozgrzewáć y wysuszáć. Ale ći nie sa sobie rożni: bo Serápion gdy pisze w pierwszym stopniu / rozumieć mamy ná końcu w pierwszym. A to ták vczyni / iáko chce Plateárius / we wtorym stopniu / to iest / nápoczątku wtore°. A myzáś ták rozumiemy / porownuiąc te rożnice tych pomienionych pisárzow / iż nasienie Koriándrowe rozgrzewa / y wysusza z nieiákim máłym zátwierdzeniem / iáko Gálenus pisze. A rozgrzewánie iego ściąga sie tylo do pierwsze° stopniá: wysuszánie záś do wtorego. A źiele sámo źielone / ma moc chłodzenia. Tu gdy zmianká w lekárstwiech o Kolendrze będźie / záwsze przyprawna rozumieć mamy / to iest / moczona w winnym occie.

Mocy Skutki.

Wszyscy sie ná to zgadzáią stárodawni y posiedmieszy lekárze / że gdzieby było zbycie y czeste vżywánie tego źiela / ábo nasienie iego / szkode nie mała w ćielo dźiała / ábowiem szalone y bezrozumne czyni. Jednák chocia ták iádowity iest / przed

sie przycho

ná noc vżywáć ták wiele ná raz/iáko Włoski orzech.

Toż czyni z woda go piiąc/ (*Dioſ.*) Jeſcze potężniey/ gdźieby był przypiekány/ ábo miáłko vtárty/ á z ſyropem Pigwowym przerzeczonym ſpoſobem vżywány/ tákże czerwona niemoc y ine biegunki zaſtánawia. Oſobliwie te/ ktora z watroby pochodźi.

Czerwoncey biegunkom i. nym.

Nasienie męſkie przez ſen odchodzące zawśćiąga/ ſiły o Wenuſowych ſprawách odpadza/ piiąc go po łoćie ábo po trzy ćwierći łotá z woda ſtokowa z cukrowáną. Przeto

Nasienie męſkie przez noc zaſtánawia.

Tym ktorzy ſlub czyſtośći ćieleſney y powśćiągliwośći Pánu Bogu vczynili/ á ćieleſnośći ſie zbronić nie mogą/ tego trunku dobrze vżywać. *Taber.*

Od żądze ćieleſney/ w czyſtośći záchowuie. Jady trućizną wypędźi.

Ktorymbby iad y trućizną pod zfałßowánym Bobrowym ſtrojem była zádana/ po doſtátecznym wykrtuſzeniu/ nie máß nic lepßego iáko przypráwny Koryánder dobrze przypráżony y miáłko vtárty/ puł łotá co narychley być może ná raz vżywány.

Pokrzykiem zatrutym.

Przećiw iádu y trućiznie pokrzykowey/ nasienie Koryándrowe z Poleiem co namieley vtárte/ á zimna woda po doſtátecznym wykrtuſzeniu pite/ ieſt lekárſtwem pewnym.

Żeby terciánę.

Piſza/ że Febre Trzećiaczke leczy/ gdyby go trzy ziárná połknął przed przyßćiem Febry. A drudzy każą tego dniá ktorego ma przypáść/ przed wſchodem ſłońcá trzy ziárnká Koryándru z miękkim iáiem wypić. *Plin.*

Item.

Item.

Toż też (powiádáią) czyni zielony Koryánder/ z náćia przed wſchodem ſłońcá rwány/ á pod głowna poduſzkę choremu podłożony/ żeby on o tym nie wiedźiał. Ale to Pliniuſowe zabobony. Tego z rázu nie każą czynić/ ázby pierwey raz/ trzy ábo cztery była. *Macer.*

Nasienie przyrodzone mnoży/ piiąc go z iuchą Rozynkowa w winie ſłodkim wárzonych/ ábo z Muſzkátelą/ ábo z Báßtártem po ćwierći łotá.

Nasienie przyrodzone męſkie mnoży.

Ná oćieczenie y ſpuchnienie łoná tosz pić dobrze. Tákże z miodem/ á z Rozynkámi plaſtrowány letnio. *Macer.*

Łoná. Moßen y Jadr oćiekłośći y z przymiotem.

Moßná y iadrá męſkie opuchłe/ y z przymiotem ogniſtym/ przykłádáiąc leczy

Krwią chárkáiącym ábo pluiącym.

Krwią pluiącym

Womitom krwáwym ieſt rátunkiem dáiąc go po puł łotá miáłko vtłuczonego ze trzemi ábo zcteremi łyżkámi ſoku świeżego Bábczánego/ ieno potrzebá Koryánder pierwey dobrze przypiec. *Aben meſ.*

Sátyryſkiey chorobie/ to ieſt/ kiedy męſki członek wſtydliwy/ nád przyrodzenie ſie wznoſi/ y nader ſie ćiągnie (*Priapiſmum* ábo *Satiriaſim* Łáćinnicy zowią) nasienie Koriándrowe wielkim rátunkiem bywa/ mocząc go przez noc w wodźie: potym vſußyć y miáłko vtrzeć á o cukrowawßy dáć pić. *Alchanzy.*

Sátyryſkie nie.

Bez cukru vżywány/ czyni nie płodność w oboiey płći. *Raſ.*

Nie płodne czyni.

Koryánder ták długo pokarm w żołądku zátrzymawa/ áż ſie doſtátecznie zwárzy y ſtrawi *Sim. Sethi.*

Szumy/ y dźwięki rozmáite w vßách/ ćißa/ w cukrze ábo w polewkách vżywáiąc przyprawnego/ nád ktoremi też vßy náparzáć y leykiem z nich páre do nich puszczáć. Tákże w chlebie y w innych potrawách vżywáiąc go.

Szumy w vßach.

Oczy od zaßćia páwłoka záchowuie

Odetchy od ſapki y rymy/ wolne czyni.

Żeby od boleśći záchowywa.

Jezycek od oćiekłośći y zápalenia.

Gárdło od żáby y Slinogorzu.

Oczy od zaßćia/ odetchy od ſápki. Żeby od bolu. Jezyczek od zápalenia. Od żáby. Od ślinogorzá.

Chęć do iedzenia zbudza iákimkolwiek ſpoſobem vżywany/ w chlebie/ w potrawách/ w polewkách.

Chęć do iedzenia czyni.

Tymże ſpoſobem vżywány/ ná cukrze od piiáńſtwá záchowywa. *Abugerig.*

Od piiáńſtwá broni.

Z piiáńſtwá dymy y páry do głowy wſtępuiące roſpadzą y tłumi/ ná cukrze ábo w polewce iákiekolwiek vżywány.

Piiánym vżyteczny.

Zápaleniu ćiemiączká dźiećinnego/ ſok z świeżego źiela Koryandrowego z Rożánym oleykiem/ ieſt rátunkiem námá zuiąc/ ábo lnianki w tym maczáiąc/ á przykłádáiąc.

Ciemiączká dźiećinnego zápaleniu.

Vßu bolenie vkłáda/ ſok tenże ze świeżego źiela Koriándrowego/ z mlekiem białogłowſkim. Tákże zápalenie z boleśćią vśmierza/ puſczáiąc gow nie. Ábo vtłuc świeży Koriánder winem roztworzyć/ y wyżać/ á welnę w tym obmáczawßy/ kropłę ábo trzy tego ſoku w nie puśćiwßy ta welnę zátkáć. *Taber.*

Vßu zápaleniu z boleści.

W vßách chorobáctwo morzy zálągłe/ tenże ſok z świeżego źiela z octem zmießány/ á w vßy puſczány.

Item.

W vßách zálągłemu chorobáctwu.

W vßy gdźieby ſie wody nálało/ żeby ſtąd bolesć była niemáła/ tedy tego ſoku ſámego w nie puśćić trochę/ ieſt w tey mierze pewnym lekárſtwem.

Wßy wodę nálane

Oczom bárzo boleiącym/ y zápalonym/ tenże ſok ze świeżego źiela z białogłowſkim mlekiem/ ieſt rátunkiem niemáłym puſczáiąc go w nie/ á chuſteczkę chędogo máczáiąc/ ná nie przykłádáiąc. *Taber.*

Oczom bolącym y zápalonym.

Mieſo dźiwie w oczách nároſłe/ trawi tenże ſok kláryfikowány/ á w nie puſczány Ábo nasienie iego co naſubtelniey vtrzeć y przez kitayke prześiáć/ á tym záſypować.

mieſu dźiwemu w oczách nároſłemu.

po puł łoćiu / prochu ábo *Species Diambræ* / kwiátu Muſkatowego/ſoku Lákrycyowego/ Muſkatowego orzechá / Ziarnek rayſkich / Gwoździkow krannych / Sloniowego zebu pilowánego/ Sándalu czerwonego / po ćwierći łotá: Orlego ábo Ráyſkiego drzewá/ puł ćwierći łotá: to wſzyſtko co namieley vtluc / y przeſiáć / á ze dwánaśćia łotow Cukru przedniego Kánaru zmieſzáć. tego prochu káżdego dniá po łyżce vżywáć dwie godźinie przed obiádem / á dwie po wieczerzy. Ták ſie możeſz zá pomocą Boża vſtrzedz od náruſzenia powietrza. *Taber.*

Głowy bolenia. Ból w głowie z źimney przyczyny vśmierza: Wźiawſzy Koryándru przyprawnego puł łotá/ Máteczniku ábo Pſzczelniku / naſienia Bázyliowego/ Gwoździkow krannych po puł ßkrupułá / to ieſt/ po ßoſtey cześći ćwierći łotá: cukru Rożánego cztery łoty. To miáłko vtluc / á po puł łyżki przy iedzeniu tego vżywáć / ná to nie pijąc.

Sen przywodźi. Spánie przedko przywiedźie/ y ſen wdźiecyny czyni / tenże ſam miáłko vtłuczony / á dobrá ćwierć łotá z ſiokowa wodą źimną kłádąc ſie ſpáć / pity. *Taber.*

Kwáśności w vśćiech. Kwáśność w vśćiech ktorzy czuią / Koryánder przyprawiony / z woda niechay pią. Tákże

Kolerycznej niemocy. Kolerycznéy niemocy / w ktorey

Biegunká żołta. Biegunká żołta.

Womity żołćia vſławiczne / y

Kolke. Kolká ábo dárćie w trzewách máią/ tenże Koryánder z woda pić dobrze.

Żołądkowi żimnemu / bolejącemu. y nie trawiącemu. Żołądkowi choremu/ z źimney przyczyny. Wźiąć Koryándru przyprawnego puł łotá/ Cynámonu łot / Imbiru białego / Pieprzu czarnego y długiego Gálganu/ Gwoździkow po puł łotory ćwierći od łotá / naſienia Kopru Włoſkiego / Wányżu/ po trzy ćwierći łotá / Száfranu ćwierć łotá. To vtłukſzy co namieley z ośmia łotow Cukru białego zmieſzáć / y káżdego poránku náczczo po łyżce / ná grzance w winie zmaczáney vżywáć/ puł łotory godźiny przed obiádem / puł łotory przed wieczerzą. To żołądek źimny rozgrzewa / ſłáby posila / do trawienia ſpoſobny czyni / y boleści w nim vkłáda / wietrznośći w nim rozgánia y trawi. Ábo też ták.

Item. Wźiąć tłuczonego Koryándru ćwierć łotá / y z Syropem z iábłek źiarniſtych / á z Mietczánym / náczczo vżywáć. Bole w żołądku vkłáda, z żołći á z flágmy zmieſzane. *Taber.*

Pleurze. Kłoćiu w bokách. Pleurze / y kłoćiu w bokách ieſt rátunkiem / wźiawſzy miáłko vtłuczonego ze cztery łoty / y ze dwunaſtu łotow miodu odwárzonego / y odßymowánego / vczynić lektwarz / ktorego trzy łyżeczki poránu náczczo y ná noc vżywáć. Przedkim ábowiem ieſt rátunkiem w tym przypadku.

Bolaczki w bokách pleurzegnym. Bolaczce tákże / ten lektwarz / ktora czym w boku párćie y kłoćie ſrogie/ ieſt lekárſtwem / tymże go ſpoſobem vżywáiąc:

Kolke. Kolke y dárćie w trzewách vkłada / wźiawſzy go ćwierć łotá vtłuczonego / ſoli troche / winá ileby ſie zdáło doſyć do rozworzenia kwáſkowátego / w ktorymby Stal roſpalona / byłá gaßona / y to dáć ćieplo pić.

Gliſtom. Też ten trunek gliſty z żywotá wypędza. *Taber.*

Item. Gliſty wypędza. Tákże toż naſienie Koryándru przyprawne w wodźie wárzone / w ktoreyby pierwey Słonecznik był wárzony / pijąc náczczo y ná noc przed wieczerzą / á po wypićiu / chwile ſie przechodźić. Gliſty wygánia z ciáłá. *Taber.*

Dźiećiom chrobaki wywodźi. Dźiećiom máłym dáiąc go po ćwierći łotá / mniey ábo wiecey według lat y wieku / z ſokiem grániſtego iábłká / morzy w nich gliſty y wywodźi. Lekárſtwo to do brzánia ieſt przyiemne. Drudzy oliwy do tego przylewáią. Jni z iuchą go pod taż miárą dáwáią / z Rozynkow w ſłodkim winie wárzonych / ábo z Muſzkátełá / toż też zámnażáć ſie im broni. (*Plin.*)

Item. Też w polewkách y w inych pokármiech dáwáć go dźiećiom vżywáć dobrze / bo y morzy w nich chrobáctwo / y wywodźi / á zámnażáć ſie im broni / ktemu ſnádniey go pożyią / gdyż y wdźięczny im ieſt / y łátwy ku pożywániu.

Item. Mieśięczna chorobę przyrodzoną zá ſtánowiona pániom wzbudza / ćwierć do brá łotá z winem ſłodkim ábo z Muſzkátełá vżywáiąc. *Taber.*

mieśięcznę pobudza. Xenokrates dźiwna rzecz pißę / iż gdźieby vpławy białeygłowie przypádły / tedy gdźieby iedno źiarnko tego Koryándru wźiełá ábo wypiłá / przez ieden tylko dźień záſtánawiáia ſie / gdźieby dwie / przez dwá / gdy trzy / tedy przez trzy dni / y ták ileby ich wypiłá tylko też dni / od toku będźiewolna / ále połykáć go lepiey / y ták to długo czynić / áż ſtátecznie vſtáną. Toż czyni piiąc go / ábo wezełkiem w łono puſczáiąc. (*Plin.*)

vpławom

Item. Bieguńki záſtánawia czerwona zwłaſczá: Wźiąć ze dwá łoty / miáłko vtłuczonego Koryándru / czerwonych Koralow tákże miáłko vtártych / puł łotá / konfektu Pigwowego proſtego / Rożánego Cukru ábo Rożey w Cukrze przynamniey trzyletniey / po dwu łotu / do tego przydáć Syropu z Pigw / y vczynić Konfekt twárdo / ktorego ráno / ná czco y

Czerwone p inym bieguńko

Item.

W głowie wßy wygładzaią y w bioderach. Medowskiß w brodzie / pod páchámi / w lonie ráći. W bioderách tákże Snádny y prędki to działáią.

Kolendry ſurowe / nie przyprawne / w occie wárzone / ábo długo w ługu párzone / tym głowę przemywáiąc. Tákże też ine cześći ciáłá / w ktorychby ſie wßy zálągły / to woda ábo ługiem przemywáć / iáko brodę / podpaßę / łono. Tymże ſpoſobem koßule / y ine vbiory / w ktorychby to plugáſtwo było / maczáć ábo pokrápiáć / y dobrze mać / wygubia / y pchły / y wßy.

Rodzenie dźiatek pániom ſnadne / y prędkie czyni: ziarn Koryándru iedenaśćie / ábo trzynaśćie w chędogiey chuſteczce / v ſámego otworu łoná / ábo fortki / ná lewey nodze vwiązáć. A to ma vczynić pánná / bądź mężczyźńſkiey / ábo białogłowſkiey płći / by ieno práwa / á niepokaláná dźiewicá była / záraz porodźi. Ale iáko ſkoro náświát dźiećie Pan Bog da / ták prędko to odwiązáć: Boby ſnadź y kißki / y máćice wyćiągnęło z białeygłowy. *Apul.*

Od rozumu odchodzącym.

Tym ktorym ſie głową káźi / y od rozumu od chodzą / á zgołá ßáleią / ile w goraczkách / y z inych przyczyn gorących / gdźie błonki mozg okrywáiące / názbyt ſą rozgrzane: nasienie Kolendry ieſt rátunkiem / wźiawßy miáłko vtłuczonego funt / y rozdźielić go ná trzy cześći rowne / á z iedney cześći plaſtr vczynić z iáycy / głowę gładko ogoliwßy / wßyſtkę obłożyć / od godźiny do godźiny ták niechawßy / ieſli vſchnie znák dobry / że przydźie do pierwßego báczenia / y rozumu / y oteyże godźinie ziáć go á głowę woda / ábo ługiem przemyć / ktorymby długo moczone były te źiołá / Benedykt ogrodny / Kumien / Koßyſzczko / Kopr Włoſki / y Zwonki P. Máryey: A tym letnio przemywßy / z drugiey cześći plaſtr z iáycy / to ieſt z żołtkámi / y z białkámi vczynić / y tákże obłożyć / od godźiny do godźiny / potym przerzeczonym ługiem przemyć: y trzećikroć tákże vczynić / ieſliże nie będą plaſtry vſychały / ále wilgotne będą / znák że vmrze / ábo więc w tym ßáleńſtwie zoſtánie.

Oliwie zágniley.

Oliwa gdyby ſie nákáźiłá y zágniłá: wźiąć gárść źiela Kolendrowego / y záwieśić ie w niey / náprawi ſie / y ku ſwey dobroći przydźie.

Piwo żeby ſie mogło przez długi czás w ſwey dobroći y ſmáku záchować: nasienie Koryándru przyprawne w occie w browárze z chmielem warz. Ták piwo y ſmáczne / y długo trwáiące będźie. Jeno ſtrzeż żeby nie ſurowy bez przyprawy był Koryánder. *Taber.*

Szkodźi

Ziele ſámo Koriándrowe / ieſt dáleko iádowitße y ßkodliwße / niżli nasienie: przeto źiela w żadnym lekárſtwie przez vſtá nie vżywamy / áni ſtárzy vżywáli. Ták że y nasienia iego ſurowego bez przyprawy / y odiećia od niego iádu. Abowiem gdźieby zbytnie było vżywáne / czyni w głowie zámießánie / y od rozumu odeßćie.

Zámießánie w głowie zgubi y odrozumu odeßćie.

Ták że ſok z źiela wyżęty Kolendrowego / á pity: niemotę / á vtrácenie mowy przywodźi / y w ßaleńſtwo w práwuie. A iáko piße / iż ktoby / pul łotá ſoku Koryándrowego wypił / zábiia do śmierći. (*Ex libris Venenorum.*)

Śmierć przywodźi

Abige Arab piße: iż źiele Koriánder źiołom przyłączony / ieſt źielem: to ieſt / nie ieſt ßkodliwy. Ale do iádowitych przymießány / ieſt iádem / iáko y liśćie / nać / nasienie chmielikowe / ktory *Pſylium* Łáćinnicy zowią: Tákże Wroble proſo / y ine / ktore będąc ſurowe Koriándrowi w ſkutkách ſą podobne.

Cukier ná Koriándrze.

Confectio Corianari

Cukier ná przyprawnym Koriándrze / Cukiernicy dwoiáki czynią: Jeden ktory wiele ná ſobie Cukru ma: á ten poſpolićie do bánkietow / y ßláſtrunkow bywa vżywány. Drugi bárzo ćienko máiący Cukier ná ſobie / á zowią go *Coriandrum prima tunica.* Tego do lekárſkich potrzeb vżywáią. Ten

Serce. Głowa. Mozg. Pámięć. Zawrot głowy.

Serce /
Głowa / } posila iedząc go.
Mozg /
Pámięć /

Zawrot głowy odpadza / po pul łyżki go biorąc po iedzeniu oboim.

Przećiwko páráliżu.

Ktorzy ſie ßláku y powietrzem náruſzenia obawiáią: ći przed iedzeniem náczczo máią go vżywáć: iednák po obiedźie / y po wieczerzy też trochę.

Smrod z vſtoddala á zapach wdźięczny daie.

Zápách cudny z vſt podáie / cuchnięm z nich oddaláiąc.

Żołądek posila.

Żołądek posila / y do trawienia ſpoſobnem czyni.

Apetyt czyni.

Chęć do iedzenia czyni / po goraczkách Ártruſzenie odpadza.

Ártruſzenia.

Brzemiennym.

Brzemiennym pániom záchcewánia rzeczy do iedzenia niespoſobnych odeymuie.

Przećiwpiáńſtwu.

Piáńſtwu ſie ſprzećiwia.

Sen przywodźi.

Sen przywodźi /

Bolenie żołądká.

Bolenie żołądká z wiátrow vkłáda.

Zodzo ćielesnu tłumi.

Ćieleſna zodza do wßetecznośći / y nieczyſtośći oddala.

Vſtá bárzo wilgotne wyſuſza.

Zbytnią wilgotność w vśćiech odeymuie / to ieſt gdy komu śliny wodniſte z vſt płyną.

Przy zdrowiu zachowuie.

Zdrowie dobre w cále záchowywa / vżywáiąc go / ták przed iedzeniem / iáko po iedzeniu.

Vſtá żołądkowe záwiera.

Vſtá żołądkowe záwiera / y trawienie w nim czyni / pul łyżki po iedzeniu záwße go vżywáiąc / záczym y dymom do głowy pochodźić broni.

Zámyka.

Párombroni z niego do głowy.

Toż czyni.

Oczom zápuchłym. Oczom zápuchłym źiele świeże Koriándrowe vtluc / á z białogłowſkim mlekiem ná nie przykładáć.

Oczom ćiemnym. Toż plaſtrowánie / ćiemność oczu odpadza. *Taber.*

Żołtości oczy odgánia. Żołtość z oczu ſpadza / ſok świeżo wytłoczony / z świeżego Koriándrowego źiela / y kláryfikowány / ktorego ze cztery łyżki wźiawßy / przydáć mu dobrą łyżkę octu winnego mocnego / y tym oczy pomázywáć / ábo wymywáć.

Wilgotnym vſtom. Vſtá vſtáwicznie wilgotnością płynące / prochem naſienia Koriándrowego zwinem zmießawßy / że będźie iáko máść / ieźli często tym náćierać. Abowiem ták vſtá wyſuſza z bytniey wilgotności wodniſtej.

Bláchom y liſáiom ná twarzy y ná ćiele. Płány ábo y liſáie ná twarzy łupiące czerwone goi / y ſpadza / wźiawßy tego źiela ſoku / Bleyweiſu / ábo ołowiáney bieli / ſrebrney gleyty / octu winnego / á Rożánego oleiu: z tego wßyſtkiego máść vczyniwßy / tym náćierać. Toż też przymiotom ogniſtym / bywa rátunkiem.

Zmázy źielonáwe ná twarzy / y wßelákie inne ściera: z tego źiela świeżego / ſokiem często ie náćieráiąc.

Zmázom źielonáwym ná twarzy

Wrzod w gárdle / ktory ślinogorzem zowią goi / płocząc y gárgáryzm często czyniąc / z tego źiela świeżego ſoku kláryfikowáneg / przydawßy do nieg czwarta część octu / y ſyropu / ktory zowiemy *Syropum aceteſum cum radicibus.*

Ślinogorzowi.

Pierśiom białogłowſkim nábrzmiáłym z przymiotem ogniſtym: ſok świeżo wyżety z tegoż źiela / á z Rożánym oleykiem zmießány / chuſty ábo płáty w tym maczáiąc / ná nie przykłádáć.

Pierśiom białogłowſkim nábrzmiáłym z przymiotem ogniſtym.

A iż ma moc chłodzenia to źiele: przeto z ośrzodka chlebá / ábo z máka iecźmienna vtárte á plaſtrowáne / piekielną rożą ſpadza. *Dioſ.*

Roży piekielney.

Liſáie złe ćiáło pſuiące / y z mieyſcá ná mieyſce pomykáiące ſie. (*Herpetes* zowią Łáćinnicy / y Grekowie) leczy / tymże ſpoſobem plaſtrowáne.

Liſáiom złym y ćiáło pſuiącym.

Kroſty ná twarzy ábo y indźie ná ćiele krwie pełne y boleiące (*Epinictidas* Grekowie zowią) toż plaſtrowánie ſpadza. Ábo iáko ſie wyżżey troche przypomniáło o pſtroćinách y liſáiách ná twarzy / máśćia námázować / ábo ſámym ſokiem.

Kroſtom czerwonym bolącym ná twarzy

Wrzody ogniſte Kárbunkułámi názywáne: z miodem / á z Rozynkámi plaſtrowáne / otwiera / y goi.

Wrzodom ogniſtym.

Dymienice / Zołzy / } *Panos* Łáćinnicy zowią

Dyminicom Zołzom Gruzołom z przymioty.

Gruczoły twárde záſczerzone / z Bobowa máka / á z miodem plaſtruiąc / roſpadza [*Dioſ.*] Ábo też z miodem / á z Rozynkámi plaſtr czyniąc. *Plin.*

Ślnym

Toż też wrzody / ábo gruczoły zá vßy. má / pod gárdłem / ná ßyi / pod pachámi / ná Dymionách roſpadza. *Marcial. Dioſ.*

Wrzodom. Żołłom ná ßyi. Pod pachámi. Ná dymionách.

Krew zbytnią z noſá płynącą záſtánawia: naſienie Koriándrowe przyprażone / vtłukßy z ſokiem ßyrokiey Bábki zmießáć / y nozdrzá tym námázować. *Tabern.* Też tym ſámym prochem w nos go dmucháiąc / záſtánawia ſie.

Krwi z noſá.

Krew z ran z bytnie płynącą / tákże ten proch záſtánawia / ráne nim záſypuiąc. *Aben. Meſua.*

Krwi z rán

Nábrzmiáłości y nápuchnienia káżde z przymiotem ogniſtym. Tákże Rożey piekielney ieſt wielkiem rátunkiem: ſok świeżo wygnieciony z Koriándru / z ſokiem z Łoczygi / y z Bábki ßyrokiey / á z białkiem iáiowym / y z oleykiem Rożánym / chuſty y płáty maczáiąc w ćym / á przykłádáiąc. Toż czyni ſam tego źiela ſok z octem winnym zmießány. [*Taber.*]

Nábrzmiáłości y nápuchnieniu z przymiotem ogniſtym.

Item.

Moßnom y iádrom męzkim opuchłym / proch naſienia Kolendry / miodem á oleiem Rożánym záczyniony y plaſtrowány / ieſt rátunkiem.

Też nábrzmiáłości wßelákie z boleśćiámi gdźiekolwiek bodące vkłádá / tenże Koriánder z młodym máſtem plaſtrowány.

Blizny ná goleniách ſproſne / z rázow ábo ſtłuczenia tráći: z octem naſienie Kolendry plaſtrowáne.

Podágrze ieſt z goracey przyczyny rátunkiem: wźiawßy go dwie części Ruty / Cwikły / máki iecźmienney / po połowicy / względem Kolendry / tákże y ſoli: to vtluc y w winie poſlednim / ábo w łorze do zgeſczenia plaſtru warzyć / do tegż kilká łyżek oleyku Rumienkowego przylać / y tym plaſtrować nogi chore co náćiepley. *Tab.*

Koniowi gdźieby krew noſem ſie puśćiá: co bárzoby mu rzecz ßkodliwa byłá / tedy mu tylko w nozdrzá z świeżego źiela Koriándrowego ſoku nálać / záraz mu ſtánie. [*Tabern.*]

Pluſkwy wytráca / y

Pchły tákże / kłádąc źiele iego pod pośćiel: Ábo rádniey wárząc go w ocćie zamorſkiey Cebule / y tym gmách polewáć Też w wodźie go wárząc / á tym w komorze polewáć: ábo tymże źielem / y toż woda w łoźnicy kropiąc / pchły wygłádza Tákże y wßy.

Pluſkwy. Pchłom.

Abo wźiąć źiela Kolendrowego dwie części liśćia Bzowego / Piołynu po rowney części: to w wodźie wárzyć / á páwiment w łoźnicy polewáć: pchły wytraca.

Wßy wytraca. Item.

Wßy / y

Gnidy morzy / pokrapiáiąc to woda koßule / ſuknie / y iny vbior: á potym záraz zmiáć ie dobrze.

Wßy. Gnidy w vbierzech tráći.

Tákże wßy w głowie tráći / naſienie

go. Nowßem wieceyby miał w tey mierze Hippocratem gánić / ktory w swych kśięgach o Dyecie / piße go bydź zgoła ćiepłego przyrodzenia / á przedśie choćiaż rozgrzewa / spánie przywodźi / co śie zda przećiwko rozumowi mowie. Gdyż spánie przychodźi z chłodzenia y z odwilżenia / nie z rozgrzewánia. Ale gdy pilniey / głębiey / y ostrzey w tych Doktorow Sententie weyźrzymy / obaczymy / nic nie być bez przyczyny od nich powiedźiano. Abowiem co Dyoscorides w tȳ rozdźiale piße / Koledre bydź przyrodzenia źimnego / nie ták źimne° iednák rozumie / żeby nic w sobie rozgrzewáiaceg̃ nie miáłá / co śie z tych słow ieg̃ pokázuie / ktore mu samże Dyoscorydes przypisuie. Ale gdźieby go kto bez miáry / y często vżywał / zwłasczá surowego / y świeżego / bydź bez znáczney ßkody nie może. Abowiem baczenie y rozum odeymuie. Niemość / y mowy vtrácenie czyni: náwet y śmierć przywodźi. O czym śie też wyżßey powiedźiáło / bo coś ma z przyrodzenia skrytego iádu / ktorego spráwa to czyni. Jednák śie temu zbytnie dźiwowáć nie mamy: bo ieśliżeby go kto często y zbytnie vżywał / to złe w ludzkim ćiele czyni. Gdyż y wino sámo będąc przez śie dobre / zdrowe / á do vżywánia powßechnego przychodzące / ieśli go kto nád miáre zbytnie y często vżywa / boleśći ćießkie / y niemocy rozmáite / iáko gorączki śmiertelne / Páráliże / ßláki / Appoplexie / ábo śmierći nagłe / y wiele inych chorob niebespiecznych przywodźi. Záś miernie vżywáne / opuśćiwßy wiele inych rozmáitych vżytkow / ktore ludzkiemu ćiáłu czyni / nieczystość y plugástwá z niego wyrzuca / Serce pośila y vwesela / rozum ostrzy / duchy ożywiáiące oczerstwia / y poleruie: bespiecznośći y śił dodawa / y wiele inego dobrego w ćiele spráwuie. Tym sposobem o Koryándrze mamy rozumieć / nie żeby miał zdrowiu ludzkiemu ßkodźić / ále rádniey rátunkiem wielkim w rozmáitych przypadkách / zwłasczá przypráwiony / bywa. A co Hippokrates w pomienionych kśięgách o Dyećie piße / bydź go rozgrzewáiaceg̃ przyrodzenia / y sen ábo spánie przywodźi / to czyni z własnośći od przyrodzenia iemu dáney / co y wiele inych rzeczy iemu podobnych / toż czyni / iáko wßytkie Kosacowie / iáko Wierzbá Włoska / iáko oleiek / ábo máść z Styráxu w Syryey robiona / ktore będąc gorące / rozćieńczáią / rozbieráią / wßákoż iednák sen czynią y spánie przywodzą; á czynią to nie swym rozgrzewánim / ále pobudzániem páry / y dymow obfićie do głowy biiących. Toż o Koryándrze rozumieć mamy: że nie tą ćiepło tą / ktorą mu Hippokrates / y Galenus / przypisuią / ále porußeniem pár wilgotnych w żołądku / ktore do głowy pochodzą / y ták spánie czynią. A tym wiecey / iáko Hyppokrates piße / gdy go kto záraz po iedzeniu vżywa.

V nas w tych źimnych kráiách / ácz nie iest ták nie bespieczny y iádowity / do vżywánia / iáko w stronách gorących / iednák iż ma przedśie coś w sobie / czym głowie ßkodźić może / á ile źielony / ábo surowy / zbytnie vżywány / iáko niektore niewiásty niebácznie czynią. Potrzebá wiedźieć / iáko ten iad / y ßkodę odniego odegnáć: co będźie / gdy źiárno iego práwie dożrzáłe y suche w winny ocet ostry wmoczymy / przez noc y dźień / á potym w ćieniu vßußymy. Moczą go drudzy w wodźie / ále lepiey w occie. Tym sposobem przypráwiony / bez wßelákiey ßkody / do potraw / do polewek / do chlebá / y lekarstw / może bydź bespieczny vżywány. Przypráwa Koryándru.

O Czárnuße / Rozdźiał 21.

Dwoiá Czárnuchá śie znáyduie / ogrodna ábo śiana / y płonna ábo polna / á tá też dwoiáka iest. Ogrodna iest prąćikow drobnych / łokietnych: Listeczkow mnieyßych / niż v źiela Przymiotowego / ieno rozdźielnieyße y drobnieyße. Kwiátu ná wierzchu rozdżek bládomodrego / ná kßtałt gwiazdy / ktory gdy opádnie / głowki wydáie nie wielkie / obdłużne / o kilku wierzchách spiczástych. We wnątrz tych głowek są przegrodki / w ktorych naśienie niekiedy czarne / niekiedy żołtáwe. Zapáchu miłego y przyiemnego / smáku trochę gorzkiego y ostrego. Korzenia máłego / drobnego / y zdrewniáłego / á do lekarstw niepotrzebnego.

Wtora Czárnuchá ogrodna / naśienia żołtego / pierwßey we wßem podobna / okrom tego / że naśienia iest żołtego / smáku y zapáchu tákże wdźięcznego y przyiemnego.

Trzećia / wtorey tákże podobna / wzrostem / barwą / y inymi okolicz=

Mulsa Coriandrata.

Miod pity z Koriándrem.

Zálecáia bárzo ten miod do piciá z Koryándrem czyniony / *Nicolaus Myrepsius*, y *Marcellus Empiricus*. Ale iáko go czynić / żaden nie opisał. Ten ták warzyć może: nasienia przyprawnego wźiáć ile kto chce / y wárzyć chwile dobra w wodźie / potym przecedźiwßy do ośmiu cześci wody / wźiáć miodu przepuscżánego cześć iedne / y do polowice wárzyć / pilnie zßymuiac / potym przecedźić / y do potrzeby chowáć.

pleurze. Ten miod pilnie przerzeczeni lekárze zálecáia w pleurách.

Aqua de coctionis Coriandri.

Wodká z Koriándru wárzonego.

Czynią chorym trunek z Koriándru w wodźie wárzonego: wdźieczny do vżywánia: biorąc nasienia iego przyprawnego łot / y w wody pulgárncá wárzą / w fláßy záßrobowáney w kotle vkropu / przez cztery godźiny. A gdy sámo przez sie ochłodnie / przecedzáią / y w piwnicy ná chłodzie chowáia. Drudzy przydáią Rozynkow / inßy Cukru / wedlug vpodobánia káżdego.

W biegunkách w káżdych / táki trunek potrzebny bywa. Tákże

W biegunkách koleryczn y p w womitách.

W biegunkách koleryczn ych.

Krtußeniu y womitom koleryczn ym.

w boleniu głowy.

W boleniu głowy w koleryczn ym / z rospaleniem / y w inych chorobách / w ktorych zábrániáia winá vżywáć.

Siłom ostábiałym y mdłym

Tákże w ostábiáłych siłách / y we mdłości / miásto wodki Cynámonowey pić ia może / á zwłászczá vbodzy / ktorzy ná Cynámon nie przemogą.

Aqua herbæ coriandri, stillatitia.

Wodká z źiela Kolendrowego wyćiągnionа.

Tey wodki z źiela Koriándrowego / ácz przez vstá nie vżywámy dla iey ßkodliwego ádu / iednák do lekárstw zwierzchnych bywá potrzebna: á te z náci á kwiecią wypalaią / gdy ná nawietße kwitnie z *Balneum maris*.

Ocżom ktore máią w sobie ból tárgáią.

Tá wodká vżyteczna / iest tárgáiącemu bolu w oku / puszczáiąc iey po kilku kropl w nie czesto / ieszcze to potężniey vczyni / gdźie sie białogłowskiego mleká troche do tego przyleie. Też chedogo chuśieczke w tym máczáć / á ná oczy przykłáдáć dobrze. *Tabern.*

Wodká z nasienia Kolendrowego palona.

Wodká z nasienia Koriándru przyprawnego / bárzo vżyteczna / tym sposobem bywa palona: Biorą nasienia przyprawnego ßesnaśćie lotow / á przetłukßy go z hrubá / pul gárncá wody studźienney ná to nálać / żeby przez cztery á dwádźieśćią godźin *in Balneo maris* mokło / dobrze nákrywßy naczynie: potym w szklánym Alembiku w piásku / przy wolnym ognu distylowáć. Ták będźie z Koriándru wodka bárzo kosztowna / y w dźiecz nie pachnąca / zwłaszczá wyżonowawßy ią ná słońcu.

opußenia z wietrzności.

Wietrzności y opußenia rospadza / piiąc iey ze dwie łyżce / z inemi wodkámi do tego przynależącemi. *Abige.*

Krwie z páleniu. Kolery.

Krwie y koleryzápaleniu / z czego pospolićie piekielna roża bywa gáśi / tákże iey z wodkámi vżywáiąc chłodzącemi. Tenże.

Náp uchnieniu y nábrzmiáłości nie gwałtownej.

Nábrzmiáłości y nápuchnienia lekkie / á nie gwałtowne / z przyymiotámi ognistymi rospadza / chuste w niey máczáiąc / y ná nie kłádąc. (Tenże. *Abige.*)

Serce posiła z inemi wodkámi przyGłowę stoynymi przykłádáiąc. *Tabr.*

Serce posiła głowę

Rozsądek.

Dioscor: Jest niemáła roznicá / miedzy Galenem / Dioscoridem / y Awicenna / o przyrodzeniu y złożeniu z żywiołow Kolendry. Dioscorides pisze / że zgołá iest źimnego przyrodzenia. A przeto zákázuie czestego á zbytniego iey vżywánia / że swym źiebieniem / mozg / y żyły piecie / ábo suche oźiebiáiąc / nie tylko w zdumienie ábo zápomnienie człowieká przywodźi / ále mu y mowę odeymuie y rozum / náwet żywotá go pozbáwia. Temu / Gálenus mocnie odpiera / y sámymi słowy Dioscoridesowymi zbiia / twierdząc sprzećiwnego bydź przyrodzenia: Przeto / iż z przećiwnych żywiołow iest złożony / Nie máło w sobie máiąc przyrodzenia rozgrzewáiącego / dla gorzkości ktora ma w sobie / co sie też y z słow Dioscorydowych iáśnie znáczy / gdy pisze: że Koryánder z maką bobowa / gruczoły y twárdości rozwodźi / czegoby żadnym sposobem vczynić nie mogł / by tylo był sáme przyrodzenia źimnego. Bo do tákowych gruczołow rospędzenia / nie chłodzenia / ále rozgrzewánia potrzebá. Záś Awicenná zbiia Galenowe rácia / ále máło potężnie / gdźie ták mowi. Zgołá Galenus chce mieć Koryánder rozgrzewáiący / áno [powiáda] ma tylko coś w sobie troche ćieplego. Ale Galenus toż też niemal pisze. Bo nie rzekłby był / że z przećiwnych żywiołow iest złożony / áleby był powiedźiał zgołá z ćieplego. Nie spiera sie Galenus o to / żeby chłodzącego w sobie nie miał. Ale nie ták / iáko Dioscorides / ktory go zgołá chłodzącym czyni / odeymuiąc mu nieiáką subtelność rozgrzewánia. Nie ma sie tedy Awicenná / przećiw Galenowi o co zurzyć / pilnie weźrzawßy w sentencyą ie

Galenus.

Auicenna

Mocy ſkutki.

Do chlebá wchodźi.

Piekárze pospolićie / rádźi go do chlebá rzánego / y dobiałego kłáda / dla posilenia mozgu / y ſmáku przyiemnego. *Dioſ.*

piersiom. płucom.

Piersi / } rozgrzewa / y flágmy lipkie
Płucá / } á kliiowáte / z nich wychedaża.

Nasienie w winie wárzac / y po dobrym trunku náczczo y náno c piiac / ták / ábowiem ſnádnie wywiedźie ßlámowátośći flágmiſte z piersi. Toż też

Dychawiczny. Mlekā obfitość pániom dáie wietrznośćiom.

Dychawiczným ſnádne tchninie czyni.

Białym głowom piersiámi dźiatki karmiacym / mleká obfitość dodáie / piiac go z winem podſycánym miodem.

Wietrznośći w ćiele záwárte roſpadza / tákże go piiac.

Kolice.

Kolke.

Gryżienia y morzenie w żywoćie vkłáda / w winie toż nasienie wárzone y trunkiem vżywáne. Toż też piiac

Roſpierániu w żywoćie.

Bolenie z żywotá / z roſpieránia wietrznośći vkłáda / ábo toż nasienie miálko vtárte / á w potrawách vżywáne. *Plat.*

Moz podźi.

Cießkiemu puſczániu moczu / á tylko kápániem odchodzącemu / ſłuży: wźiawßy nasienia tego cztery loty / z hrubá przerażonego / cukru białego ßeść lotow / to w ſłáßy cynowey / záßrubować / ábo w ſkláney / nálawßy pierwey z pułgárncá winá ná to białego / y przednie dobrego / á przez godźin cztery w kotle wrzącego vkropu wárzyć. Potym gdy przeſtydnie / przecedźić / á po ośmi ábo dźiewiáci łyżek náczczo y przed wieczerzą dwie godźinie ćieplo dáwáć pić. Tákże proch z wodką przyſłoyna toż czyni.

Piersiom ciáſnym. Cießkiemu tchninie.

Piersiom ciáſnym / y cießko tchnącym / tego nasienia miálko vtártego ćwierć łotá / w trunku białego winá ćieplo pić dáwáć / dobrze. *Dioſ.*

Watrobie boleiącey.

Watrobie boleiącey y zátkáney.

Śleźienie zámuloney / nyrkom tákże zátkánym / ieſt oſobliwym rátunkiem / toż nasienie Czárnuchy / z wodą krynicznā / ábo z winem piiąc.

Nyrkom.

Scyátyce.

Scyátyce / á w biodrách łupániu toż ſłuży / piiąc go z wodą.

Obrázony od beſtiy ládowitych.

Vkąßonym od beſtiy ládowitych / od źmiie / ieſt lekárſtwem: ćwierć łotá dáiąc go prochem z winem ćieplym pić. Toż

Nasienie z miodem á z octem roztárßy / ná rány plaſtrować dobrze. Abowiem ład wyćiąga z nich. *Plin. Ætius.*

Od łásice obrázony.

Od łásice ábo łáski vkąßony: puł łotá teg nasienia prochem z białym winem piiąc / ieſt rátunkiem. Jeſcze lepiey / wźiąć tego nasienia ćwierć łotá / Dyptanu Kreteńſkiego ták wiele / y to weſpoł miálko vtárßy / z trunkiem winá dáć pić.

Bydłu czwornogiemu / od weżá vkąßonemu / ábo od łákiey iney łádowitey beſtyey. Wźiąć nasienia Czárnuchy / korzenia ábo nasienia kobylego Opichu / ábo wielkiego Opichu / á gdźieby tego nie było / tedy nasienia / ábo korzenia Giru / po trzy loty. To miálko vtárßy / z kwartą winá zmießáć / y bydleciu w gárdło ćiepło wlać.

Bydłu czwornogiemu / od gádźiny vkąßonemu.

Bydłu chorego żołądká gdy ieść niechce / z pięć łotow tego nasienia / miálko wtłuczonego / oliwy funt / to zmießáć y w gębę mu wlać z kwartą winá ćiepło.

Bydłu ná wnątrznośći chorzeiącemu.

Owcá ábo báran / od gádźiny gdźieby był obrázon / tedy cztery loty z ćiepłym winem tego prochu w gębę mu wlać.

Owcom od gádźiny obrázonym.

Od páieczego gonu / to ieſt / od páiká ná długich nogách obrázonym / ćwierć łotá nasienia tego z wodą dáć pić dobrze. *Dioſ.*

Páieczego gonu ládu.

Febrze flágmiſtey / to ieſt / káżdego dniá bywáiącey.

Feb. káżdego dniá.

Febrze czwártodniowey ieſt lekárſtwem. Nasienie tey Czárnuchy / ćwierć łotá miálko vtárte / z puł ćwierći łotá nasienia Pietruſzánego / z trocha białego winá z godźinę / ábo wiecey przed przyßćiem dáiąc go pić. (Też do inych lekárſtw przećiwko tymże febrom ma bydź przymießáne) á po wypićiu dáć ſię im w pościeli pośić. *Aben Meſuai.*

Feb. kwártannie.

Mocz wywodźi nád przyrodzenie zátrzymány.

Mocz / tákże.

Mieśiecznā pániom záwśćiągnioną wźbudza.

Miesięczno wywodźi.

Mleká obfitość mámkom mnoży / przez kilkánaśćie dni go vżywáiąc / ták w trunku / ábo wpolewkách / iáko w chlebie / y w potrawách. *Dioſ.*

Mleko w piersiách mámkom mnoży.

Trućiznam wßelákim y ládom ſie ſprzećiwia / vżywáiąc iey náczczo. *Sethi.*

Trućiznom y ládom ſie ſprzećiwiáiącym.

Żołtaniemoc spadza: nasienie Czárnuchy żołtey przypiekáne / á w trunku vżywáne. (*Octauius Horatianus.*)

Żołtácce.

Toż wßyſtko Czárnuchá żołtego nasienia / y te płonne obie miedzy zbożem roſnące / mogą y czynią.

Bolenie głowy oddala: nasienie z octem ná czoło y ſkronie plaſtrowána. *Dioſ.* Tákże w nos puſczány proch. [*Plin.*] Jeſcze potężniey to czyni z brunatnego Koſáccu / oleykiem plaſtrowáne. *Tabe.*

Głowy bolenia.

Rymę / y ſápke.

Rymie ábo ſapce.

Spadki z głowy źimne záwśćiąga: dym z nasienia ná węglu palonego w nos puſczány / ábo vtłukßy go / w wezełku / pod nosem trzymány. *Dioſ.*

Zaſłonęz o cu ſpadza

Páwłokę świeżą ná oczách / ábo zaſło-

Melanthium.
Gitth.
Nigella.

Schwartzer kumich oder/
Schwartzer Coriander.
Romisch Coriander.
Narden kraut.
Narden somen.
Schabab vnd S. Katharinn bluem.

nośćiámi / tylko kwiátem rozna / ktory pelny nád ine nieśie / y rozmáićie fárbisty. Naśienia tákże żołtego. Tá y wtora z pierwszą bywa w ogrodách śiana.

Czwarta wszędźie / á pierwsza płonna abo polna / tákże rozgi y liśćie z śiebie puscza iáko ogrodna / tylko ćieńsze y bárźiey rozdźielnieysze y kosmáte. Kwiećiem y głowkámi tákże máło nie podobna ogrodney / ieno wietsza. Kwiátu modrzeyszego / głowek spiczástych : w tych naśienie czárne / smáku ostrego y gorzkáwego / y wietszego od ogrodnego / zapáchu wonnego.

Piąta / ktorą Bźichą / ábo Bzuchą miánuią : Tá od przednich w niczym nie iest rozna / tylko w głowkách ktore dáleko obdłużnieysze ma / niżli drugie. Do tego / káżda głowká pieć ábo sześć rozdźiałow / y przegrodkow ma w sobie / tákże y z wierzchu / czego drugie ták wiele nie miewáią.

Mieysce.

TRzy pierwsze w ogrodách bywáią śiane : płonne / ná polách przy zbożu / y miedzy pszenicą / żytem / y ięczmieniem pospolićie rosną. Jednák ták ogrodne / iáko polne / lubią źiemię wypráwną / y nágnoioną.

Przyrodzenie.

WSzystkie Czárnuchy rozgrzewáiącego y wysuszáiącego są przyrodzenia w trzećim stopniu / iáko Galenus w śiodmych kśiegách o źiołach pisze / ścieńczáią / rospráwuią / otwieráią / przenikáią / y wyćieráią.

dem te z ropy wypłokáć.

Item.

Abo proch tego naſienia z ſokiem Rdeſtowym roſpuſćić/ á w vßy ćiepło lać. To też nie tylko ropę wychodzą z vßu/ ále y chrobáctwo w nich záległe wypadza. *Plat*

W oczách bolącce.

Bolaczki w oczách leczy: naſienie to dobrze w vśćiech żuchàne/ á ná nie plaſtrowàne.

Brwi y powieki z włoſow oblázie.

Popioł z naſienia Czárnuchy woda rozczyniony/ z brwi ábo y z powieki włoſy wypádáłe odraſta. Tákże też ná inych mieyſcách opádłe/ poroſłe czyni/ námázuiąc tym.

Zębom boleiącym bol vśmierza: wárzac toż naſienie w winnym ocćie/ z łuczywem ſmolnym/ y tym ćiepło często ie popłokuiąc. *Dioſ.*

Zębom boleiącym.

Toż naſienie przyprázone/ á miáłko vtárte/ oliwą záczynione/ że będzie iáko máść/ tym zeby boleiące/ y około nich mázáć dobrze/ ábowiem boleśći ich vśmierza.

Item

Zębom wyprochniáłym/ á boleiącym/ tenże proch octem rozczynić winnym/ á náłożyć weń tey máści/ y námázáć go nia w około.

Zębom wyprochniáłym boleiącym.

Dziąſłom boleiącym naſienie dobrze w vśćiech żuchàne/ á tym náćieràne. Abo prochem tegoż naſienia/ ieſt lekárſtwem. [*Plin.*]

Vſtom ozrzedzáłości y dziąſłom.

Języku párálizem náruſzonemu/ ieſt rátunkiem: wziáwſzy Czárnuchy naſienia/ y ták wiele miáłko vtárteg Kryſtálu/ ábo oczkowátey ſoli/ á tym ięzyk náćieráć. Abowiem zá tym z ſłamowátośći flágmiſtych bárzo wiele wywodzi/ záczym ięzyk do ſwey wolności przydzie/ y do włáſney władzy.

Języku nieweolnemu.

Wrzod w gárdle/ ktory Slinogorzem zowa: toż naſienie Czárnuchy leczy/ wziąwſzy go z puł łotá/ ſoku ábo żywice *Serapinum* pułtory ćwierći łotá: *Piretrum* ábo ziela Zębnego ćwierć łotá: to wſzyſtko miáłko vtłuc/ á z ćzterma łoty miodu záczynić/ á tym w gárdle pioro omaczawſzy często mázáć.

Slinogorzu.

Pierśiom białogłowſkim boleiącym/ máść z naſienia Czárnuchy z octem winnym vczyniona/ y ná nie plaſtrowána/ ieſt rátunkiem.

Pierśiom białogłowſkim boleiącym.

Dźiećiom gliſty z żywotá wypędza/ máść/ ábo plaſtr z naſienia tey Czárnuchy á z ſoku Piołynowego/ ábo z wodą vczyniony/ y ná pępek ćiepło przykłádány. *Dioſ.* Drudzy do tego plaſtru przydawáią Aleopátyku miáłko vtártego zárowno z naſieniem Czárnuchy/ y żołći wołowey/ miodu troche: to nie tylko dźiećiom/ ále y roſłym vżyteczny plaſtr przećiw czerwu y chrobáctwu w żywoćie.

Gliſty motzy w żywoćie y wywodzi.

Item.

Ná toż iny plaſtr ták vczynić może/ naſienia Czárnuchy wźiąć ze ćztery łoty/ Koriándru w ocćie moczonego dwá łoty/ máki ryżáney/ máki z Słonecznikú/ po piąćiu ćwierći łotá/ Aleopátyku/ Száfránu/ czerwonego Koralu/ po ćwierći łotá: Piołynu/ Máſtyki/ tákże po ćwierć łotá/ to wſzyſtko miáłko vtłuc/ á ſoku Piołynowego oſmia łotow záczynić/ ſoku Rućiánego do tego przydáć ztery łoty/ ábo łyżki/ octu winnego oſtrego/ ile potrzebá do vczynienia plaſtru: to ná żywoćo náćiepley przykłádáć.

Item.

Toż naſienie z winem piiąc czyni/ ále y ná żywot/ przytym z ktorychkolwiek przerzeczonych plaſtrow kłáść potrzebá. *Dioſ.*

Item.

Proch tego naſienia z miodem vmießány/ á dźiećiom do vżywánia dawány/ zámarza w nich gliſty y wywodźi.

Piiawkō wypitym.

Piiawkom wypitym ieſt lekárſtwem oſobliwym: wźiąć dwá łoty Czárnuchy naſienia/ Rzerzußánego naſienia/ Bożegodrzewká/ korzenia Koßtu gorzkiego/ Piołynu/ po łoćie: to wßyſtko co namieley vtłuc/ á ćwierć łotá/ ábo podczás puł łotá tego prochu z winnym octem dobrym ćiepło dáć pić.

Bydłu od myßy páiecznej obrázonemu.

Bydłu gdźiebj od myßy páiecznej/ ábo od Brytáńſkiey było obrázone: ztery łoty prochu naſienia tego z winem dobrym wnoś leiąc/ ieſt rátunkiem/ ná ráne pśie łayno przykłádáiąc. (*Hippocra.*) *Herocleſ.*)

Tákże też ludźiom.

Toż lekárſtwem też ieſt ludźiom/ gdźieby od teyże myßy byli obráżeni. [*Ci.*]

Łożyſko wywodźi.

Łożyſko po dźiećiećiu pozoſtáłe wywodźi: źiarn zhrubá przetłuczonych trzydźieśći w wezełku/ w otwor łoná puśćiwßy. [*Plin.*]

Miesięczney.

Miesięczną chorobę pániom nád przyrodzenie záwśćiągnioną wywodźi. Tákże

Łożyſku.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wyrzucá/ naſienie w dunicy wiercąc/ á łono nim okłádáiąc. Jeſcze lepiey z miodem go záczynić według potrzeby/ żeby z niego czopek/ ábo wezełek mogł wtoczyć/ y chuſteczka ćienka obwinawßy w otwor łoną wprawić.

Łożyſko wywodźi/ ábo

Item. Záśniátu.

Záśniat/ ſypiąc go ná węgle ogniſte/ á leykiem dym w otwor łoną puſczáiąc.

Piegom Trędowátośći. Twárdośći żołzowátey. Gruzołó y guzom.

Piegi ná twarzy/

Trędowátość/

Twárdośći żołzowáte/ y

Guzy/ y inne twárdośći flágmiſte roſpadza: naſienie to z octem dobrym rozćieráiąc/ á plaſtruiąc/ ábo náćieráiąc. *Dioſ.*

Brodawkom.

Brodawki/ ktore *clauos* zowią/ ná pálcách/ w nogách ſpadza: to naſienie z ſtárym moczem ná nie plaſtruiąc. Ale ie naprzod potrzebá około puſczádłem pośiekáć.

ny spadza: z oleykiem Kosáccu modrego rośćieráiąc nasienie / á nosem sárkáiąc / ábo leiąc [*Dios.*] Toż chrobáctwo w vszách morzy.

Chrobáctwu w vszách. Żołtácce.

Toż żołta niemoc z oczu / y z twarzy spadza / przez kilká dni to czyniąc.

Sapce y tymie.

Rymę y sápke odpadza: nasienia Czárnuchy puł łotá wziawszy / hányżowego nasienia ćwierć łotá / to oboie z hrubá przetłuc / y ná páteli przysmáżyć / trocha wodki Máieranowey skropiwszy / co nagorecey w wezełku pod nosem trzymáć / y one woñość w śie ciągnąć: Doświádczone lekárstwo / y ná zástánowienie fluxow / y spadkow z głowy. [*Seth. Plin.*] *Item*

Item.

Wziąć dwie części Czárnuchy nasienia Sándárachy / to iest / żywice z drzewá Jálowcowegó część / á z hrubá przetłukszy z węgla żárzystego dym w nos puszczáć.

Item.

Item, wziąć tego nasienia z łot / Storáxu rumiánego / Kádzidłá białego z kramu / po puł łociu: korzenia Kostowego / Muszkatowego orzechu: Cypryssowey szyszki / ábo orzechá / po ćwierći łotá: Orlego ábo Ráyskiego drzewá / żywice Jálowcowey / ábo Sándárachy / po pułtory ćwierći łotá / á z tego wszystkiego kurzenie pod nosem czynić.

Item.

Item, Wziąć nasienia Czárnuchy czarney trzy łoty: Kminu krannego dwá łoty żytney Mietki / Szmeru Włoskiego / ábo Dźiećieliny / Jzopu suchego / po garśćce: to w wodźie wárzyć / á páre z tego liykiem w nos puszczáć.

Spadkom z głowy. Káślom.

Spadki z głowy záwśćiąga.

Káśel z nich vśmierza: wziąć zpieć ćwierći łotá nasienia Czárnuchy / Poleiu / Kotczey Mietki / Lebiotki / po ćwierći łotá: z hrubá to wszytko vtłuc / w wezełku táfćiánym záwiązáć / y vstáwicznie tego woniáć.

Rymie.

Sápke y ryme záśtánawia: Dwá łoty nasienia Czárnuchy / Kádzidłá białego z kramu / Ládanu soku / Żywice Jálowcowey / po łocie: Steráku rumiánego / Másłyki / Orlego ábo Ráyskiego drzewá / po puł łotá / á z hrubá przetłukszy z ogniá dym w nos puszczáć / sypiąc go ná zarzyste węgle.

Záległość w nośie z rymy / ábo z sápki / że ścieżkością tchnienie przychodźi: moczyć nasienie Czárnuchy w winie / á potym go ná gorąca cegłę wyłożyć / y one párę nosem w śie ciągnąć.

Záległości w nośie.

Vtrácona wonność przywráca: nasienie Czárnuchy przypieczone / z wezełká vstáwicznie woniąc. Podczás też z ráná wziąć go miáłko vtłukszy / y w nos nim záds muchować / żeby kichać mogł / bárzo to do tego pomaga. Ábo

Wonności vtrácone.

Item.

Wziąć Czárnuchy násienia łot / Kiołkowego korzenia puł łotá: oboie co nasubtelniey vtłuc: potym wziąć kwiatkow Kocánkowych / Láwendowych / Kotczey Mietki / Máieranu / liśćia Bobkowego / kwiátkow Rumienkowych / po pułgárśći: to w wodźie wárzyć do trzećiey części wywrzenia / przecedźić / y w one wodę proch wyszey opisány wsypáć / á nosem sárkáć. To głowę z zimnych fluxow wychedaża / y vtrácona wonność przywráca. *Tabe.*

Item, Doświádczone lekárstwo / przećiwko vtrácónemu zapáchu: wziąć miáłko vtłuczonego nasienia tego / y z oliwá stárą záczynić wodnisto / y co narzędzey / á nábrawszy w vśtá wody pełno / w tył głowę wywroćić / y trzy ábo cztery krople tego w nos puśćić.

Item.

Mozg y wszystkę głowę wychedaża.

Item. Mozg y głowę czyści.

Wonność vtrácona przywraca: wziąć nasienia Czárnuchy czárney trzy ćwierći łotá / y przez 24. godziny w ostrym winnym occie moczyć / y znowu vsuszyć: soku Ládánowego puł łotá / gębki Modrzeiowey / Orlego drzewá / Bobrowych strotow cztery szrupuły / Opoponaku tak wiele: to wszystko co namieley vtłuc / y w gárniec wsypawszy / nálać ná to soku Máieranowego łotow sześć / á vmieszawszy dobrze / ná słońcu vsuszyć: potym wziawszy tego soku trzy ćwierći łotá / rozetrzeć w Máieranowey wodce / á nábrawszy w vstá wody / y głowę w tył wywroćiwszy / w nozdrzá część tego nálać / ciągnąć w śie co nalepiey: ták głowę wszystkę wyczyści / y przechody od mozgu / zátkáne otworzy / ták / że zapách ábo wonność vtrácona / záś będźie przywrocona. *Taber.*

Kichánie czyni / záczym mozg czyści y głowę wszystkę.

Kichánie pobudzáiący proch / záczym głowy czyśćienie z fluxow lipkich y hrubych bywa: wziąć nasienia Czárnuchy puł łotá / Ciemierzyce białey korzenia cztery szrupuły / korzenia Kiołkowego / Bobrowych strotow / po dwu części ćwierći łotá Żyw. Máieranu / Żebnego ziela / Kubeb / Kárdámomu po puł ćwierći łotá / pieprzu długiego sześć ziarn: to wszystko miáłko vtłuc / y w kámiennym możdżerzyku / ze trzemá ziárny Piżmá Alexándryiskiego zmieszáć. Tego prochu poránu w nos dmuchać w oboie nozdrze.

Vżom zázwrzedźiáłymy chorobliwym

Záwrzedźiáłości stárey / y z ropieniu w vszu / iest lekárstwem: nasienia Czárnuchy puł łotá wziawszy / Siárki żywey / Mirrhy / łupiny tábliká gránatowego słodkiego po ćwierći łotá: to wszystko miáłko vtłuktszy záczynić oleykiem Rożánym / y oleykiem z Kiołkowego korzenia / á z kozim łoiem / wziawszy káżdego po łocie / y tego w vszy ropiste káżdego dniá dwákroć puszczáć ciepło. Ale pierwey ciepłym mio-

dem ie

Githago.
Pseudomelanthium.
Nigellastrid.

Raden.
Kornrose.
Kornnaglein.

Moc y Skutki.

To źiele więcey y częśćiey do zwierzchnych lekarstw wchodźi / á niż do wnętrznych / ktore przez vstá bywáią vżywáne.

Wolá ná ßiy y twárdośći zołżowáte odmiękcze.

Wole ná ßiy wyrosłe: tákże ine twárdośći / y puchliny twárde zbiera ie w otok / niekiedy ie rozgania / tym sposobem: wźiąć źiela Kąkolnice / gołębincow / ábo łaien gołębiech / lniánego naśienia zárowno / y wárzyć to w winie áż zgęstnieie / że się da rozmázowáć / á ćiepło przykłádáiąc.

Gruczołom twárdym.

Guzy y twárde wyrośliny ná stáwách / y członkách / ábo nerwiech / y ná żyłách suchych odmiękcza y rozgania: źiela tego wźiąwßy / otrąb pßenicznych / ábo ięczmiennych / oleyku Rumienkowego / y to ćiepło plastrowáć.

Syßkom boleiącym ták ná ćiele iáko w stolcu.

Szyßki boleiące / bądź ná czele / ábo w śiedzeniu goi / y boleśći ich vkłáda: śrzodek wźiąwßy Kąkolnice w żyćie rosnącey: to z Rumnem á z oleykiem z orzechow máść vczyniwßy / ná báwełnę rozmázowáć / á przykłádáć *Taber.*

Purguie przez stolce. *Oribas. ff. 7. ca. 26.*

Purguie przez stolce.

Piegi y ine zmázy z twarzy / tákże z inych częśći ćiáłá śćiera / mąką tey Kąkolnice z miodem vmießáną.

Piegom y inym zmázom.

Pstroćiny y bláchy białe po ćiele / y ine ßkárádośći / tymże sposobem z miodem wyćiera / náćieráiąc nią.

Pstroćiny z ćiáłá wywodźi.

W trunku naśienia vżywáiąc / glisty z żywotá zámorzone wywodźi. Ale potrzebá żeby z żołćią bydlęcą á z octem vmießána / ná żywot byłá plastrowána.

Glistom.

Mocz zástánowiony wywodźi.

Mocz pędźi.

Mieśięczną chorobę białogłowską zbudza.

Mieśięczną pędźi.

Rozsądek.

Źle rozumieią / ktorzy Kąkolnice / Kąkolem bydź rozumieią / y twierdzą / choćiaß się też miedzy zbożem náyduie: bo zwłásnym Kąkolem / ktorysmy w czwartych kśięgách / w 37. rozdźiale opisáli / nic spolnego / áni kßtałtem / áni skutkámi ma.

Źle y ći ktorzy też Kąkolnice Czárnuchą włásną bydź twierdzą: o czym się też wprzod w tym rozdźiale námieniło.

O Izopie / Rozdźiał 23.

DWoiáki Izop Dioskorides opisuie / swoyski / ábo ogrodny / y dźiki / ábo gorny: ogrodny iest krzewisty / máiąc wiele rożdżek od iedne-

Vkąſzeniu od kotá ábo kotki.

Od kotá / ábo kotki vkąſzonym / ieſt lekárſtwem / ſámo naśienie roſtárte / y ná ráne plaſtrowáne.

Węże y káżdą gádźinę wypędza.

Węże y wſzeláką gádźinę iádowitą z domu wygánia / dymem ſwym z węgla. *Dioſ.*) Tákże

Muchy wygánia.

Muchy / y) po gmáchu nim kurząc /

Komory.

Komory /] zámarza / gubi / y wygania *Hack.*

Flágmę rozpráwuie / śiecze / y rzedźi / vżywáiąc go / ták w chlebie / iáko y w polewkách. *Sim: Sethi.*

Flágmę rzedźi.

Nyrkowy y pęchyrzowy kámień krſzy

Kámień w nyrkách y w pęchyrzu krſzy / łamie / á moczem wywodźi: proch naśienia Czárnuchy z miodem záczyniony y zákwáſzony / á potym z ćiepłą wodą w trunku vżywány. [*Simen. Sethi.* Toż też

Moczu.

Mocz zátrzymány / y

Mieśięczney.

Mieśięczną pániom wywodźi.

Złotym żyłkom nápuchłym.

Złotym żyłkom nápuchłym / z nábránia y z pełnośći krwie plugáwey / ieſt bárzo vżytecznym rátunkiem: wárząc tego naśienia proch w Dźiewánowym ſoku / á báwełnę w tym obmaczáiąc ćiepło ná nie przykłádáć. *Plat.*

Od źmiie vkąſzony.

Od źmiie obrázonym: ćwierć łotá z winem dawſzy go wypić / czyni wolne [*Aetens.*] Od molow ſzáty záchowuie / workámi to náśienie miedzy nie kłádąc.

Pchły.

Pchły / y

Pluſkwy z pośćieli wygania / kłádąc go miedzy pośćiel w woreczkách / á zwłaſzczá naśienie ſámo. *Taber.*)

Pluſkwy z pośćieli wypędza.

Pchły z gmáchow wypędza / y wygubia: toż naśienie Czárnuchy w occie zamorſkiey Cebule rośćieráiąc / á tym poźiemi kropiąc. Toż też ſámo źiele czyni w wodźie wárzone / tym po gmáchách kropiąc częſto. (*Tab.*

Pchłom.

Komory wygładza.

Komory tákże wygłádza z gmáchow: Tym naśieniem / y Piołynem kurząc. *Tab.*

Skodźi.

Piſze Dioſkorides / że do śmierći przywodźi y zábiia / gdźieby był zbytnie vżywány.

Oleiek.

Melanthium oleum.

Oleiek z naśienia Czárnuchy tym ſpoſobem może bydź czyniony / iáko z Seſámowego naśienia / ábo z Bielinnowego.

Moc y ſkutki tego oleiu.

Wſzywey niemocy.

Wſzywey niemocy bárzo ieſt vżytecznym lekárſtwem / to ieſt / kiedy komu wſzy z záſkorza idą / y ćiáło obiadáią / z długiey choroby záległe.

Twarz gládką y śliczną czyni / nim ią námázuiąc. (*Tab.*

Twarz gládką czyni.

Rozſądek.

Mylą ſię / ktorzy Kąkolnicę / to ieſt / żytną Czárnuchę zá właſną y iſtotną bydź twierdzą. Abowiem z żadney miáry podobieńſtwá z Czárnuchą niema / áni liśćiem / áni bylem / ábo rozgą / áni kwiátem / náwet áni naśieniem: okrom tego / że też czarne ieſt / iáko Czárnuchá / ále ſmákiem y zapáchem nic ſpolnego nie máią: iáko ſię wnet z opiſánia teyże Kąkolnice pokaże.

Kąkolnicá / Rozdźiał 22.

KAkolnicá / (á nie Kąkol) ábo Czárnuchá żytna / iáko drudzy zowią: przeto że poſpolićie w zbożu rośćie: łokietny / podczás dwułokietny pręt ma / koſmáty / gáłąſkowáty / z obu ſtron liſteczki pochodzą / od ſpodku áż ku wierzchu parą á parą / długie y koſmáte. Ná wierzchu kwiátu podczás bronatnego / podczás czerwono-brunatnego / máiąc kſztałt Rożyczki. Z tych potym bywáią głowki obdłużne / koſmáte / á brodkę ná wierzchu máiące / w ktorych naśienie podobne Czárnuſze / ieno więtſze / bez zapáchu / á ſmáku gorzkiego.

Mieyſce.

ROśćie poſpolicie miedzy zbożem / iáko miedzy pſzenicą / ięczmieniem / zwłaſzczá żytem.

Przyrodzenie.

Kąkolnicá ieſt pzyrodzenia rozgrzewáiącego ná początku w trzećim ſtopniu / á we wtorym wyſuſzáiącego / śćiencza / otwiera / wyćiera / y roſpądza.

śłymi y lipkimi flusámi y ślámowátośćiámi obćiążonym. Tákże

Záwrzedźiałym y zrániony m.

Záślom zimnym y flágmiśtym.

Dychawicznym / y ćieżko tchnącym: wárząc go w wodźie z ſuchymi Figámi / z Ruta á z miodem chędogim / á porániu y ná noc po kwáterce ćieplo pijąc / ieſt wielkim rátunkiem.

Spadkom ná piersi flágmiśtym z głowy / tenże trunek ieſt przyſłony.

Gdżieby ſie też Ruta ko brzydźił / y nie mogł tego trunku vżywáć / tedy miáſto niey biała Lebiotke wárzyć może. A gdżie by ieſcze Ománowego y Fiołkowego korzenia przydał / dáleko lepſzy y pożyteczńieyſzy trunek będźie. *Taber.*

Toż proch z ſuchego Iżopu z miodem zmieſzány czyni / liżąc go.

Pleurze y kłoćiu w bokách / ieſt lekárſtwem / iuche z wárzonego pijąc.

Z żołądká wilgotnośći flágmiſte potężniey wywodźi / á niżli Piołyn. (*Marc.*) Toż Dioſkorides piſze / że ſyrowe ślámowátośći / z żywotá ſtolcy purguie / w winie wárzony / iuche z kwaſkowátym miodem (*Oximel* zowią) ábo z octem miodowym pijąc. Acz nie ták potężnie purguie iáko ine lekárſtwo purguiące / ále ſpoſobność do tego inym lekárſtwom czyni / wárząc go w miodowey ſyćie / ábo w pitym miedźie / y przez cztery ábo pięć dni ráno y ná noc piiąc / á potym lekkie lekárſtwo purguiące wźiąć. Ták tym ſpoſobem ſurowe y miażße wilgotnośći z ciáłá wywodźi / ále ſam przez ſie bárzo ſłábo.

Jednák gdżieby był z Figámi świeżymi Iżop wárzony / ſtolce czyni. Jeſcze potężniey gdżieby Rzerzuchá była do tego przydána / ábo Gorczycá polna. (*Dioſ.*) Gdżiebj wiec Fig świeżych nie było / może wźiąć ſuchych mieśiſtych / á w mieśney polewce rozmoczywßy ie / tymże ſpoſobem iáko ſie powiedźiáło vżywáć.

Chorobáctwo wßelákie w żywocie záłągłe morzy y wygania / w winie ábo w piwie wárzony / á dwákroć przez dżień vżywány trunkiem.

Śleżienie boleiącey / y

Puchlinie ieſt lekárſtwem: tłukąc Iżop z Figámi á z Saletrą / y plaſtruiąc / przydawßy Koſátcu korzenia do tego. [*Miz.*]

Przymioty ogniſte z winem tłuczony á plaſtrowány wyćiąga.

Zásiniáłość ciáłá roſpadza / roſpárzony w gorącey wodźie ábo ná cegle rozgrzáney / ábo vtárty przykłádáiąc.

Ślinogorzy y wrzod w gárdle leczy / z Figámi go wárząc / y gárgáryzm czyniąc.

Zębny ból vśmierza / w octe / á w winie wárzony / ćieplo ie tym płocząc.

Wrzody ćiekące /

Párchy także ná głowie goi / wárząc á przemywáiąc.

Nádećie vßu y ſzumienie w nich / dym z niego z węgla przez leiek puſczáiąc leczy.

Twárdość w ćiele odmiękcza / ktora z nápuchnienia bywa. Także

Gruczoły y guzy twárde zmiękcza.

Máćicy záduſzoney / y wzgore obroconey / ieſt lekárſtwem / w winie wárzony / á vżywány / też nápárzáiąc ſie nim.

Tymże ſpoſobem máćicy ná dół ſpádłey ieſt rátunkiem. *Miz.*

Máćice záwuleniu.

Nyrkom zátkánym.

Mecherzowi zátkánemu.

Wątrobie / } zátkánym / ieſt rátunkiem

Śleżienie / } wárząc go / á te iuche piiąc / y te przeżarte mieyſcá nim nágrzewáiąc. Abo z Figámi go wárzyć / pić / y náboleiące mieyſcá przykłádáć. *Alca.*

Wßy wytraca w głowie / z oliwą go rościeráiąc á głowę námázuiąc.

Vſzknionym od węża ieſt lekárſtwem / z ſolą á z Kminem krámnym / ná ráne przykłádáiąc: drudzy przydáią miodu. *Plin.*

Świerzb głowy zpadza / z oliwą ná ćieráiąc głowę.

Pádáiąca choroba miewáiącym / iákim kolwiek ſpoſobem vżywány / ieſt oſobliwym lekárſtwem / ále lepiey z korzeniem Piwoniowym.

Opußenia wielkie. Także

Puchlinie wietrzney y bebniáſtey / z ciáłá do pozbycia trudney / pożywać go dobrze / bądź konfektem ábo trunkiem.

Chęć do iedzenia pobudza y czyni.

Chorobę miśiecznę białogłowſką wywodźi / z Bylicą wárzony / y vżywány.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Wzrok słáby oſtrzy.

Kámień nyrkowy kámie y wywodźi moczem: ſyrop z Iżopu z wodką źiela Pomurnego ábo Pościennego / ktore Láćinnicy *Parietariam* zowią / á pić to w źimnie przez dwánaśćie dni náczczo. *Miz.*

Źimnice odpadzą wárząc go w wodźie y piiąc.

W Apoplexiey / to ieſt / w nagley śmierći / ábo w náruſzeniu powietrzem wßyſtkiego ciáłá / bądź wpołowicy ieſt vżyteczny ták zapáchem iáko trunkiem / iuche ábo wodkę z niego piiąc.

W ćiężkich y okrutnych chorobách / z źimnych wilgotnośći pochodzących / ieſt wielkim lekárſtwem.

Skutki Iżopu w lekárſtwiech potężnieyſze bywáią przydániem korzenia Fiołkowego / naśienia Rzerzuchy / ábo Gorczyce polney.

Zawrzedźiałym płucom. Záślom dawnym. Dychawicznym. Gwiźdo tchnącym. Spadkom ná piersi.

Proch z miodem. Pleurze.

Żołądkowi wilgotnemu.

Ktorym ſpoſobem purguie.

Gliſtom.

Śleżienie puchlinie

Przymiotom ogniſtym. Zásiniáłośći.

Ślinogorzowi. Zębom boleiącym.

Wrzodom ćiekącym, párchom

Szumieniu w vßách y nádáciu ich.

Twárdośćiom w ćiele nápuchłym. Gruczołom. Máćicy zaduſzoney. Máćicy ná dołſpádłey. Máćicy záwuloney. Nyrkom. Wątrobie. Śleżienie.

Wßom w głowie.

Od węża vſzknionym.

W głowie świerzb leży. Zádunku.

opußeniu Puchlinie wietrzney

Chęć do iedzenia. Mieśiącznej. Mocz pędźi. Wzrok poźila. Kámieniu nyrkowemu.

Źimnicom

Szlákiem ábo powietrzem náruſzonym.

Chorobom ćiężkim.

Skutki Iżopu potężnieyſze co Gyni.

Cere / y

Hiſopus.

Jſop.
Jſop.

go korzenia pochodzących ná pułtory ſtopy zwyſz/podczás y wietſzy/ według buynośći y vpodobánia mieyſcá. Rozgi chroſtowáte/twárde/ćiemnozielonemi liſtkámi przyodźiane/rownie iáko Cabru/ieno wietſze/wdźieczno pachniące: ſmáku gorzkiego: przy wierzchu kwiećia modrego/kłoſowátego. Korzeń w ziemi roſpierzchły/zdrewniały.

Jzop gorzyſty/nie ieſt nic rożny od ogrodnego/áni gałązkámi/ áni liśćiem/áni inymi okolicznośćiámi: Tylko że koſmátſzy/dźicſzy/ oſtrzeyſzy: kwiátu niekiedy rumieńſzego/y ſmáku gorzczeyſzego/wſzákże nie zbytnie oſtrego: ktory gdy w ogrod bywa przeſádzony/podobny ſie ogrodnemu ſtawa. Ziemie nie potrzebuie tluſtey/áni nágnoioney: bywa z naśienia/bywa ſłáncowány/á záwżdy ták źimie/ iáko y lećie źielenieie.

Mieyſce y wybor.

Ogrodny w ogrodách bywa śiany/ſłáncowány/y ſádzony z korzenia. A plonny/y gorzyſty/po gorách. Naprzednieyſzy w Cyliciey rośćie.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wyſuſza w trzećim ſtopniu/otwiera/roſpráwuie/wyćiera/śćiencza/rozśiekuie/wywodźi/z ſubtelnych cześći ieſt złożony. Lećie kwitnie/y tegoż też czásu bywa ábo ma bydź zbieráný do lekárſkich potrzeb.

Moc y Skutki.

Ma Jzop wielki przed inymi ziołmi przodek/do porządkowánia y leczenia wſzelákich niedoſtátkow/y dolegliwośći/pierśi/y płuc/á zwłaſcza z źimnych wilgotnośći flágmiſtych/iáko

Piersiom.

Plucom zátkánym/y zámulonym/ge-

Plucom.

ſtymi y lip-

Káßlącym

Káßlącym / bárzo ieſt vżytecznym trunkiem. *Taber.*

Káduku.

Káduk miewáiącym / dobrze.

Opuchłym

Opuchłym tákże ieſt lekárſkim trunkiem. *Taber.*

Oleum Iſopi per infuſionem.

Oleiek Jzopowy.

Z źiela y z kwiećia w oliwie moczonego / bywa oleiek Jzopowy / w Aptekách poſpolity.

Páralizowi.

Páráliżem náruſzonym bárzo ſłuży / do námázowánia członkow oźiebłych / y żył ſuchych.

Wßom w głowie.

Wßy w głowie traći / nim ią náćieráiąc. *Taber.*

Swierzbieniu głowy.

Zbytniemu świerzbieniu głowy / tákże nim námázuiąc / ieſt vżyteczny.

Oleum diſtillatum.

Oleiek dyſtyllowány.

Z ſuchego Jzopu / Alchimiſkim ſpoſobem bywa dyſtyllowány / y wyćiągniony / członkom vłomnym á oźiebłym bárzo pożyteczny oleiek.

Członkom vłomnym y oźiebłym

Zołądek źimny rozgrzewa / vżywáiąc go z winem ábo z czym inym.

Zołądek źimny rozgrzewa.

Kolkę z záźiebienia kißek vśmierza / tákże przez vſtá vżywány / ále ſámego nigdy bez przyſády: Też y do kliſter wchodźi.

Kolce y oźiebłym kißkom.

W Angliey Jzop rośćie bez wßelákiey przypráwy / ále ſam z przyrodzoney właſnośći ſwey / liśćie po wierzchu źielone / á od ſpodku ták białe / że y z śniegiem / ſwą białośćią zrowna. (*Miz. Pæn. Lob.*)

Rozſądek.

Rozumie Márcellus że ten náß Jzop / nie ieſt Jzopem Dioſkoridowym właſnym / ále ſię myli w rozumieniu ſwym.

O Konimtrudźie / Rozdźiał 24.

Gratia Dei.
Gratiola.
Limneſion.
Centaurides.

Gottesgnad.
Wildt Aurin.

TO źiołko Konitrud ma rozgi ná piądź / podczás ná pułtory wzwyß / czworogránowite: liśćie Jzopowemu podobne / ieno trochę ßerße y dłużße / zárowno parą po rozdźce pochodzące: miedzy ktorymi wynikáią bládo rumiáne / ábo ćieliſtey bárwy kwiatki: ſmáku gorzkiego y trochę ćirpkiego: korzonki drobne białe y ćienkie.

Mieyſce.

Rośćie poſpolićie ná łąkách wilgotnych.

Cere/ y

Pleć ćiálu cudna dáie/ pożywáiąc go przez kilká dni porządnie z figámi/ bądź z świeżemi/ bądź z ſuchymi/ to wſzyſtko w mieſney polewce rozmoczywſzy. *Dioſ.*

Cerze. Pleć chudości.

Żołć á żce

Żołta niemoc ſpadza w winie wárzony/ á trunkiem vżywány.

Języku powietrzem náruſzony. Języku wywieſzonemu z vſt żábie pod językiem.

Język vtwierdza powietrzem náruſzony/ tákże zbytnie wilgotny. Abo tenże ięzyk dáleko z vſt wywieſzony/ wárząc go w winie/ y tym często płocząc.

Żábie pod ięzykiem rozrywa y leczy/ iuche ćiepło w vśćiech trzymáiąc.

Rymie.

Ryme ábo ſápkę z náziębienia głowy leczy przyſkłádáiąc go w woreczku ćiepło ná ćiemie. Abo też wárząc go z Szałwią á z Ruty/ z Omanem/ z Lákrycą/ chędogiego miodu przydawſzy/ dáwáć ćiepło pić przez kilká dni/ ráno y ná noc.

Piersiom. Płucom zá tkánym.

Tenże też trunek/ piersi y płucá wychodząca z wilgotności ślámiſtych/ o czym ſię też wyſzey powiedźiáło.

Mozgu. Nerwom.

Mozg/ y

Nerwy nie tylko wychodząca piąc go/ ále też posila y vtwierdza.

Stárym dużność máiącym.

Stárym dużność máiącym/ á w pierśiách wiele wilgotności hrubych/ ſurowych/ lipkich/ á kliiowátych/ dáwáć pić dobrze.

Suchoty.

Suchoty ćierpiącym/ w mleku wárzony/ ábo z ięczmienną káſzą przycukrowawſzy/ dáwáć pić dobrze.

Piguły z Jzopu przećiwko niemocy pádáiącey bárzo vżyteczne/ tym ſpoſobem czynione: Wźiąć Jzopu/ Szánty białey/ Bobrowych ſtrolow/ káżdego po ćwierći łotá/ korzenia Piwoniowego puł łotá/ Czártowego łayná/ co *Aſſam fœtidam* zowią/ trzećia część od ćwierći łotá. To wſzytko co namieley vtłuc/ á z ſokiem z Jzopu ſiedm piguł vczyniwſzy/ po ięczmieniu ná noc brać/ kłádąc ſię ſpáć.

Piguły przećiwko káduku.

Womity ſnádne czyni Jzop z miodowym octem piąc/ á zwłaſzcza ieſliby pierwey ćwierć łotá nasienia Rzotkwiánego/ ábo Gorczyce polney pożywał.

Krtuſzenie ſnádne czyni.

Do potraw/ iáko do Bobu y inych ſmażonych/ bywa przydány dla ſmáku przyiemnieyſzego.

Do potraw wchodźi.

Z bydlá párſzywość zpadza/ z oliwą ná ćieráiąc. *Miz.*

Bydlu párſzywemu.

Szkodźi.

Żołądkowi ieſt przećiwny y niechętliwy/ przeto też womity y krtuſzenia rad wzbudza.

Żołądkowi przećiwny.

Sok z Jzopu.

Succus.

Sok ták bywa z Jzopu czyniony iáko z Piołynu. Ten z wodką Dryákwie polney vżywány/ káſzel z zimnych wilgotności leczy. *Tab.*

Káſzlu zimnemu.

Dychawicznym.

Tym ktorym tchu nie doſtawa.

Gwiżdżotchnącym/ y tym/ ktorzy wyćiągnąwſzy ſzyię/ á vſtá wzgore rozdźiewáią/ wſzy/ inácżey tchnąć nie mogą.

Gwiżdżotchnącym. Płucom wzniesionym.

Płucom wzniesionym wzgore/ ieſt bárzo vżyteczny/ z tąże przerzeczoną wodką/ ábo ſwoią piąc.

Syrop z Jzopu.

Syrop.

Bywa w Aptekách Syrop z Jzopu czyniony/ ktory piersiom y płucom ieſt bárzo vżyteczny/ ábowiem ślámowátości ich flágmiſte rozgrzewáiąc/ ćienczy/ rzedźi/ y wywodźi ſnádnie.

Spadkom broni ná płucá/ y w piersi wpádáć. *Iaber.*

Spadkom broni ná płucá.

Pleurze bárzo ieſt vżyteczny/ lżąc go z łyżki vſtáwnie.

Pleurze.

Może też tenże Syrop z ſámego ſoku/ ábo z iuchy wárzonego Jzopu/ á z miodu ábo z cukru bydź czyniony/ tym przerzeczonym niedoſtátkom.

Sposob czynienia Syropu.

Wodká z Jzopu.

Aqua.

Wodká bywa wypalona ze wſzytkiego ziela/ ták z liśćia iáko z kwiećia Jzopu/ przez *Balneum marię*. Tá dla ſubtelności ſwey ieſt báyrzo vżyteczna/ wyżſzey pomienionym chorobom/ zwłaſzcza piersiom y płucom/ y ieſt dáleko vżyteczniewſza niżli iuchá zwárzonego.

Żołądkowi zimnemu.

Zimny żołądek rozgrzewa.

Máćicy zámuloney.

Máćicy zámuloney.

Mieśięczney záwśćiągnioney chorobie bárzo ieſt vżyteczna piąc.

Mieśięczney.

Twarz śliczną y gładką pleć czyni/ vmywáiąc ſię nią.

Twarz śliczną czyni.

Bolenie zębow vśmierza/ ile z zimnych ſpadkow/ ćiepło w vśćiech ią trzymáiąc.

Zębom bolącym.

Konfekt z Jzopu.

Conſerua Hyſopi.

Konfekt z kwiatkow Jzopowych/ z cukrem w porządnych Aptekách bywa czyniony/ tym ſpoſobem iáko z Gwożdźikow ogrodnych. Ten bárzo vżyteczny

Piersiom/ Płucom/ } Flágmiſtym.

Żołądkowi/ Głowie/ } Zimnym z flágmy.

Piersiom płucom. Żołądkowi. Głowie.

Spadki flágmiſte w pierśiách trawi vżywánim ſwym.

Wilgotności traci.

Wino Jzopowe.

Hyſopites.

Tym ſpoſobem wino z Jzopem bywa bárzo vżytecznie czynione/ iáko z Piołynu.

Stárym ludźiom ieſt lekárſtwem/ bo oźiębłość ich rozgrzewa/ á hrube y ſurowe wilgotności w nich trawi/ oſobliwie tym/ ktore ſię w pierśiách y około płuc ſádzą.

Stárym ludźiom o źiębłym.

Dychawicznym.

KOcánki Arábſkie/ ktore Szyſzkową Láwendą zowiemy / ieſt źiele przeſpolne/y przywożne/Láwendźie bárzo podobne/dla czego też nazwiſká od niey doſtáłá drugie°. Liśćia obdłużne°/ miąższego/ á ſzedźiwego/ábo pleśniwego/y koło rożdżek/ktorych niemáło od iednego korzonká pochodźi/wyráſtáiącego. Klącza twárdego/chroſtowátego: ná wierzchu ktorego głowki kłosiſto podługowáte / iáko v Dźiećieliny/ ktorą Włoſkim Szmerem zowiemy: z tych modre kwiatki wychodzą: z ktorych naśienie Pſczelnikowemu podobne bywa. Korzeń twárdy / zdrewniáły / y roſpierzchły.

Mieyſcey wybor.

ROśćie w Arábiey/ ſkąd poſpolićie bywa z inymi kupiámi przez kupce morzem w te ſtrony przywożone. Rośćie ná niektorych gorách Włoſkich: rośćie obfićie ná wyſpách / ábo ná oſtrowách morſkich / przećiwko Máſiliey/ktore od tychże Kocánkow imię y názwiſko máią/ *Inſule Stęchades*: Ale naprzednieyſzey dobroći Arábſkie. A kiedy kwitną w ten czás máią bydź zbieráne. Do roku w ſwey porze trwáią.

Przyrodzenie.

KOcánki Arábſkie ſą ſmáku gorzkiego / á ćirpkośćią ſwą mierną nie zbytnie ſtwierdzáią. Do tego máią ſwe złożenie/máło co z źiemiſtey iſtnośći źimney/ y ſtąd ma mierną ćirpkość ſtwierdzáiącą. Z drugiey ſtrony z teyże źiemiſtey iſtnośći dobrze wietſzey śćiencza / z ktorey ma gorzkość. A z tego oboygá ma ſpołeczność/ że otwiera/ rzedźi y śćiencza / wyćiera / vmacnia/ y poſila wſzyſtkie wnętrznośći/náwet wſzyſtko ćiáło. Rozgrzewa tedy w pierwſzym ſtopniu w śrzodku / y w tymże wyſuſza ná końcu / ábo w wtorym nápoczątku.

Moc y Skutki.

Liśćie tylko á kwiećie do lekárſtwá przychodźi płucom. Pierśiom Jádom ſię ſprzećiwia. Wnętrznośći y ćiáło wſzytko wychodząc z źimnych wilgotnośći. Wątrobie Sleźienie. Nyrkom. Mechyrzowi. zámulony flágmiſtym. Melánkolicznym. Głowie. Mozgu.

Liśćia á kwiećia tego źiela tylko vżywamy.

Juchá tego źiela rownie iáko z Jzopu/ ieſt vżyteczna przećiwko niedoſtátkom w pierśiách y w płucách/ z miodem ią piiąc (*Dioſ.*) ábo w miedźie ią wárząc.

Wchodźi vżytecznie do lekárſtw ktore czynią przećiwko iádom y trućiznom.

Wnętrznośći wſzyſtkie / náwet ćiáło wſzyſtko z plugáwych wilgotnośći źimnych wyćiera / vtwierdza / y od zámulenia wolne czyni. *Meſu.*

Wątrobę / Sleźionę / Nyrki / Pechyrz / } zámulone otwiera y wyćiera: wárząc w winie / á piiąc. (*Dioſ. Meſua.*)

Flágmiſte/ y Melánkoliczne wilgotnośći ze wſzyſtkiego ćiáłá wywodźi przerzeczonym obyczáiem vżywána. *Meſua.* Głowę/

Mozg z pomienionych wilgotnośći źimnych rozgrzewáiąc ie wychędaża/w winie ábo w wodźie wárząc/ piiąc/ y głowę náparzáiąc [Tenże]

Nerwom.

Piete żyły abo nerwy oźiębłe y boleiące/ rozgrzewa/ poſila/y oczerſtwia/ y bole w nich vkłáda [Tenże]

Jnſtrumentá ábo naczynia wſzyſtkich zmyſłow / tákże wychędaża y poſila / też iuchę piiąc. Tenże

chorobom wſzelákim źimnym.

Przećiwko wſzelákim chorobom z źimnych fluſow pochodzącym / bywa bárzo vżyteczny trunek przerzeczony. Przeto

Ráduku.

Pádáiącey niemocy/ieſt oſobliwym lekárſtwem / przydawſzy do tego gran dźieśięć zamorſkiey Cebule / ábo octu z niey / ábo ſyropu z octu. *Meſua.*

Zámierzchnieniu przed oczy má.

Ktorym ſię częſtokroć zámierzka w oczách tegoż vżywáć dobrze.

Zawrotu głowy.

Abo: Tym ktorzy miewáią zawrot głowy: iuchá zwárzonego / bárzo ieſt vżyteczna/ piiąc y głowę náparzáiąc.

Odetchō w nośie zátkánym.

Zátkáne odetch y w nośie otwiera: kąpánim/nápárzánim/myćiem w wodźie/w ktoreyby byłá wárzona: Párá tákże ćiepła z vpárzonego ábo z wárzonego / w nos

Przyrodzenie

SAmá zbytnia iego gorzkość to znáczy/ że rozgrzewa y wysuszá znácznie. Rozśiekuie/ rozpráwuie/ śćieńcza/ otwiera/ wywodźi/ wymiátuie/ zwiera/ y rány goi.

Moc y skutki.

Zywot purguie. Puchline wywodźi potężnie z ćiáłá. Item.

Zywot bárzo stolcámi purguie.

Puchline potężnie wywodźi: puł łotá prochu sámego iego źiela/ z trocha Cynámonu y z trocha Hányżu/ á z cukrem/ w winie piiac. Abo wźiawszy go garzteczke/ á choćia łot/ y w winie go wárzyć troche Rozynkow wielkich przydawszy/ pecki z nich wyiawszy/ y źiele co namocniey wyżać/ cynámonu/ Hányżu y cukru troche przydáć/ y ten trunek ćiepło ná świtániu wypić.

Item.

Abo ták vczynić/ łot zamorzkiey kápusty/ ktora Soldánelá zowia/ naśienia Anyżowego puł łotá/ wielkich Rozynkow/ iaderká z nich wyiawszy/ łot. To wszytko w winie słodkim wárzyć/ áż tylko dźieśieć/ ábo dwánaśćie łyżek iuchy zostánie/ á wyżawszy mocno/ y przycukrowawszy/ ná świtániu ćiepło dáć wypić. Táki ábowiem trunek/ wode zaskorna ábo puchline/ ták potężnie wywodźi/ że po gárncu wody z ćiáłá odchodźi.

Extrákt iescze lepszy do tego.

Kolere/ y

Flagme z ćiáłá stolcámi wywodźi.

Rány prędko goi plastruiac ie nim.

Swierzopy kotne ták bárzo purguie swa paszą/ że płod swoy poroniáia y chudnieia.

Extrakt. Kolere Flágme purguie. Rány rychło goi. Konie purguie.

Rozsadek.

Konimtrudem nászy to źiele dla tego zowia/ iż go konie chćiwie pożywáiac/ bárzo sie trudza y sprácuia/ iákoby naćieższy ćiężar ćiagnely. Przeto y Włoszy/ á zwłasczá *Foroiulicum*, zowia go też/ *Stanca di Cauallo*.

Myla sie/ ktorzy Konitrud Zeniskiem zowia. Bo z żadney miáry nie sa sobie podobne. Myli sie y ten/ ktory go miedzy Dźiebrenoski pokłáda. *Fuch.*

O Kocánkách Arábskich/ ábo Szyszkowey Láwendźie/ Rozdźiał 25.

Stœchas.
Stichas.

Stöchaskraut.

kámi / pachniące.

Druga Czerwona / ábo pospolita: Tá liśćie ma podobne pierwszey / ieno wietsze / szersze / y kosmátsze. Piątki czworogránowite / tákże kosmáte / ále rumiáne: w wierzchu kwiát okołkiem brunatnorumiány / rospierzchły y kosmáty / ábo welnisty / wdźięcznie pachniący. Korzonki pod sámym wierzchem źiemie siedzące / bárzo miálko. Te zowią Grekowie *Onitis*, iákoby ośla / że sie nią osłowie rádźi pása.

(Origanum Syluestre vel vulgare.)

Lebiotká nászá.
Gemein wolgemůt.

(Origanum Onitis.)

Lebiotká rzeźiská.
Klein dosten.

Trzećia Lebiotká Kreteńska / ábo Pontcka / á tá dwoiá / kłácza ná pułtorá łokćiá z wysz gęsto gálaskowátego. Liśćia Jzopowemu podobnego / tylko krotszego y szyrszego: w wierzchu z káżdego pręta trzy kłoski podługowáte wychodzą: z ktorych brunatnorumienne wynikáią kwiatki: z tych potym nasienie drobne bywa. Druga Lebiotká Kretenska ábo Heráńleotycka / liśćia bládobiałego / ktore bárźiey Jzopowemu iest podobnieysze / niż pierwsze. Korzonkow wietszych / w ziemi tákże rospierzchłych. Rozgi do pierwszey podobne / w wierzchu także kłośiáte / z nich kwiatki iáko z Máieranu pochodzące / y wdźięcznie pachniące: nasienie ostrego zapáchu / wszákże nieprzykrego.

Mieysce.

Rośnie y Czerwona Lebiotká po polách płonnych / niewyprawnych po gorách y págorkách rośćie. Rośćie też ná łąkách / nád wáwozmi / ná miedzách / y w rowiech. Kretenska tá ma przed nászemi przo-

pusczána / ábo y w vstá / toż czyni.

W rękách W nogách W kolánách. W członkách łamániu. Mieśięczney.

Boleśći y łamánia w stáwiech / to iest / w rękách / w nogách / w kolánách / w członkách / y

Chyrágrze / Podágrze / Genágrze / Artetyce / } wárząc ią w winie ábo w wodźie / á nápárzáiąc vkłáda. [*Mes.*

Mieśięczna białogłowska zástánowiona nád zwyczay wzbudza.

Szlákiem w połowicy nárußonym.

Szlákiem y powietrzem nárußonym / iest lekárstwem pijąc.

Drżącym y trzęsącym się członki Flágmie w żołądku. Subetu.

Ktorym głowá ábo członki drżą / y trzęsą się / bárzo są te Kocánki vżyteczne / nápárzáiąc y pijąc.

Flágmę zbytnią z żołądká wychędaża / w winie wárzona y pita.

Przećiwko subetowi ábo spiku / osobliwym iest rátunkiem / głowę wárzonym nápárzáiąc / y pod nosem go trzymáiąc / y trunkiem vżywáiąc. *Tab.*

Szkodźi.

Szkodźi.

Kolerycznym to źiele ßkodliwe iest do vżywánia / á zwłasczá ktorych żołądki máią w sobie wiele kolery.

Oleiek.

Oleum.

Może bydź oleiek z kwiatkow ich czyniony / ták mocząc w oliwie / iáko Alchimiyskim sposobem distyllowány.

Mozgu y głowie wßytkiey. Nerwom.

Głowie / mozgu / y nerwom oźiębionym / bárzo kosztowny / do námázowánia.

Wino.

O winie z Szyßkowey Láwendy w kśięgách / gdźie się wina z rozmáitych źioł opisáły / tám znaydźież.

O Lebiotce / Rozdźiał 26.

Origanum.
Cunila, &
Conila.
Origanum Heracleoticum.

Dosten.
Wolgemuth.
Costentz.
Bergmuntz.

ACzkolwiek o dwoiákiey tylko Lebiotce Dioskorides zmiánkę czyni: iednák y trzećia znáyduie się / Biała / Czerwona / y ktorą Pontcką y Herákleotycką zowią / ábo Kreteńską. Biała ma listki Máieranowym podobne / tylko więtße á trochę kosmáte / ábo wełniste. Klącza tákże kosmátego / z ktorego listeczki po dwu á dwu rowno ku gorze pochodzą / przy ktorych drugie dwá mnieyße wyrastáią: w wierzchu prąćia kwiatki krotko kłosowáte podobieństwem do Máieranowych / iáko głowe czki / ná troie rozdźielone / á z tych drobny kwiát biały wyniká / właśnie iáko ná Máieranie / korzonki ćienkie / nie zbytnie gęste: naśienie gron-

kámi / pach-

Nápuchnienia.

Nápuchnienia rozgánia / wárzac ie y okládáiac. Jeſcze lepiey z ieczmienna maką wárzac / á plaſtruiac. *Taber.*

Szumu w vßách.

Szum w vßách vkláda / wárzac ie w winie / á páre leykiem w nie puſczáiac. [*Taber.*]

Wydymániu w ſtolcu.

Wydymániu w ſtolcu z chećia fałßywa ku pochodowániu / prochem obſypawßy kißke z ſtolcá wyßla / dobrze y wprawić ie.

Mrowki wygánia z domu.

Mrowki wypadzą z domu / z ſiárka Lebiotke zmießána / á po ziemi potrząſniona. [*Taber.*]

Sok.

Jeżyczká.

Jeżyczká ábo czopká w gárdle zránienie y owrzedźiáłość / tenże ſok / gárgáryzm ćiepło á czeſto czyniąc / goi.

Wnoſie kroſty.

W noſie kroſty y ine záwrzedźiáłośći / y niedoſłátki leczy / z oleykiem Fiołkowego korezenia / ſárkáiąc.

Vßu bolenia.

Tenże ſok bolenie w vßách vśmierza z mlekiem białogołowſkim / ćiepło w nie puſczáiąc.

Z tego ſoku bywa lekárſtwo do czynienia womitow / z Cebulą á z gárbárſkimi ziarnki / w moſiądzowym naczyniu czynione / czáſu Kánikuły gdy bywa nagoreſze láto / dáiąc mu przez dni 40. ná ſłońcu iárkim ſtáć. *Dioſ.*

Gnilcu. Szkole.

Záwrzedźiáłości w váćiech / ktore Grekowie *Aphtas* zowią. Máßy Szkołą ábo rádniey Szkodą / y Gnilcem. Sokiem Lebiotkowym ćiepło płocząc. *Taber.*

Mozg y głowę wychedaża.

Mozg y głowę wßytkę wychedaża / tenże ſok z Poleiowym ſokiem / noſem ſárkáiąc.

Tychże ieſt ſkutkow Lebiotká.

Lebiotki ine.

Druga / to ieſt / rześiſta ábo biała / Ośłá dzudzy / Grekowie *onitis* zowią) ieno nie ták potężnie.

Leśna ábo płonna Lebiotká / ktorą czerwoną zowiemy / z własności ſwey oſobney / przećiwko vſzknieniu / od wężow ieſt niepoſpolitym lekárſtwem / liśćie y z kwiatkámi iey vwierćiawßy / z winem pić dáiąc (*Gal.*) ktora tenże / nád kłośiſta y rześiſta przekłáda / bo ma potężność więtßą / w roſpráwowániu wilgotnośći hrubych / zimnych / tákie ſą melánkoliczne y flágmiſte / ktore rozczynia / roſćieńcza / y rozgrzewa.

Gryśieniu wzołądku y w kißkách.

Z oſobliwośći też ſwey to ziele / przećiwko ćießkiemu á ſrogiemu w żołądku gryśieniu. Tákże

Surowośći wżołądku z warza y trawi.

Przećiwko ſurowośćiom w nim bedącym / z ćiepłą wodą pite / ieſt rátunkiem wielkim.

Item.

Zwierzchu też nápárzáć żołądek ma dobrze. *Plin.*

opuſzeniu y wietrzno

Tym ſpoſobem vżywána / ták przez vſtá / iáko zwierzchu / wietrznośći w żołądku y w kißkách trawi / y roſpadza.

Ktorzyby páiecznym ládem / ábo niedźwiádkorowym byli ſtruci: proch / ábo ſok tego źiela / w winie białym dobrym dáwáć pić / dobrze. Ábo wárzac ſámę Lebiotkę w tymże winie / á pić.

Tłuczonym rázem / y

Sadzelom. Tákże

Wyrwimieniu y wybićiu z ſtáwu.

Wyrwimieniu y wybićiu z ſtáwu / Lebiotká z oliwą y z octem vtárta á plaſtrowána / ná páczeſiách konopnych / ábo lnianych / ieſt doświádczonym lekárſtwem *Plin.*

Moczu záwśćiągniony.

Mocz záwśćiągniony / z wárzoney / wodę piiąc wywodźi. Tákże

Kápániu z ćießkośćią odchodzącemu.

Kápániu z ćießkośćią odchodzącemu / ieſt rátunkiem oſobliwym. [*Plin.*] Też kápáć ſie w nim / vżytecznie / łono y krzyże w kápániu / á nim okłádáiąc.

Liśáie ſuche.

Párchy y wrzody ná głowie / ćiekące leczy / wárzona / przemywáiąc.

Siniáłość pod oczyma.

Siniáłość pod oczyma y indźie / z zbićia roſpadza / vtłukßy przywiáiąc.

Żebom bolenie.

Żebom bolenie vśmierza / płocząc ie ſuchą ćiepłą.

Żebom garnym.

Żeby poczerniáłe ábo pożołkłe wychedaża y białe czyni / z miodem y z ſáletrą vtárey / y tym wyćieráć.

Krew z noſá.

Krew z noſá zbytnie płynącą záſtána wia / ztárßy go w rękę dobrze / á w nozdrzá włożywßy. Ábo prochem iey zádmu chnawßy. *Plin.*

Żołądzi.

Żołądzi zá vßymá roſpadza / wárzac proch iey z máką ieczmienną / á plaſtruiąc. Tenże

Chorą śledzionę.

Chorą śledzionę leczy / liśćie iey z ſolą z miodem wiercąc / y przyſkłádáiąc.

Ślezienie boleiącey.

Z octem / á z ſolą / lizániem pożywány / flágmę hrubą / geſtą / y czarną roſpráwuie / rzedźi / y wywodźi. *Plin.*

Spráconym.

Spráconym y ſtrudzonym tákimkolwiek ſpoſobem / ieſt rátunkiem / ſokiem tego źiela ćiáłá ich / okrom żywotá / námázuiąc. *Plin.*

Kroſtom czerwonym.

Kroſty czerwone / á krwie pełne / z máśłá vtárta / ſpadza y leczy. Tenże

Wrzodźienicom twárdym.

Wrzodźienice twárde / z ogniſtym przymiotem / ktore Láćinnicy *Furunculos* ábo *Clauos* zowią / otwiera / vwierćiawßy ie z figámi y przyſkłádáć. *Plin.*

Wolę.

Wole y gruczoły roſpadza / z octem / á z máką ieczmienną plaſtrowána. [Tenże]

Pleurze.

Pleurę y kłośie w bokách leczy / z figámi chocia z ſuchymi ie plaſtruiąc. [Tenże]

Krwi ścieklej.

Krwi ścieklej w moßną / ábo w członek męzki wſtydliwy / ieſt lekárſtwem / Lebiotká z octem vtárta y przyſkłádána.

Oſtátki plugaſtw.

Oſtátki plugaſtw y nieczyſtośći pozoſtáłych po porodzeniu z położnic wywodźi /

dek w dobroći y w skutkach / w Pontćie / około Heráklieiey / w Kretćie / w Cyprze / y ná wyspách / á ostrowách morzá Greckiego / ktore *Ægeum* zowią / rośćie.

Przyrodzenie.

WSzystkie Lebiotki są przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego w trzećim stopniu / iáko Gálenus świádczy. Jednák drudzy we wtorym stopniu rozgrzewáć ie twierdzą. A iáko Oribasius pisze / że zamuliská otwieráią / ścienczáią / rozśiekuią / z głębokośći ciáłá wyćiągáią. Heráklietycka iednák nieiákokolwiek zátwierdza / dla ściągánia.

Moc y Skutki.

Acz wszystkie Lebiotki są iednychże skutkow y mocy / iednák / iedne mdleyszych / drugie potężnieyszych.

vsyknionym od wężow / y inych bestij iádowitych ieść lekárstwo.

Lebiotká Kreteńska / ábo Heráklieotycka / [bo tá nád ine / zwłaszczá náße pospolite skutkámi przednieyßa] w winie wárzona / á trunkiem vżywána / iest bárzo vżyteczna / tym ktorzy od wężow y iney gádziny iádowitey bywáią vszknieni. *Dios.* Też wárzac ią / á miáßo iárzyny vżywáiąc toż czyni. *Plin.*

Przećiw vżywániu Swinieywßy.

Ktorzyby świniey wßy vżywáli iákimkolwiek sposobem / tákże soku z máku / *Opium* rzeczonego / dobrze Lebiotką w málmázyey wárzyć á pić.

Opium.

Máßoku.

Máßoku tákże ktorzyby vżywáli / ieśliby y strázu tymże sposobem byłá trunkiem vżywána / iest lekárstwem.

Item.

Też suche liśćie tegoż ziela / ćwierć łotá w winie piiąc / z popiołem toż czyni. *Plin.*

Roziádu ábo Zimowitu vżywániu.

Roziąd ábo Zimowit (*Colchicum* Łácinnicy zowią) Tákże ktorzy

Wapná ktore Gypsum zowią / vżywániu.

Wapno / ktore *Gypsum* Grekowie y Łácinnicy názywáią / ktorzyby vżywáli / tym iest to ziele wielkim rátunkiem / z winem piiąc. (*Dios.*) Przydáie Plinius / z winem á z popiołem.

Plucom Wątroby. Máćicy zámuleniu.

Z zátkánia y z zámulenia wnętrznośći / á ile płuc / wątroby y máćice otwiera. [*Taber.*

Przepukłym / } Z figámi vtłuczona
Pokurczonym / } á pożywána / iest oso-
Opuchłym / } bliwym rátunkiem.

Przepukłym. Pokurczonym. Opuchłym.

[*Dios.*] Ábo z korzeniem leczy wrzodu Herculesowym / (ktory *Panax Herculeum*, ábo *Heracleum* zowią.) *Plin.* A opuchłym z figámi ábo z hyzopem wárzona / á trunkiem często vżywána. *Plin.*

Puchlinie

Melánkolia ſtolcy wywodzi.

Melánkolia stolcy wywodzi. Prochu z liśćia suchego Lebiotki / pułpietá łotá ná raz z sytá miodowa piiąc. *Dios.*

Ślezienie boleiącey.

Ślezienie chorey iest rátunkiem / w winie ią wárzac / á po ranu y ná noc / po trunku ćieplym piiąc. [*Dios.*]

Biegunkom.

Biegunki záwściąga / proch z liśćia suchey Lebiotki / z żołtkiem iáiowym / ná panewce vsmáżywßy dáć ieść. *Matthi.*

Rádłem flágmiſtſ.

W pitym miedzie Lebiotká wárzona / á po ránu y ná noc pita / kaßel flágmisty z záwießenia kliiowátośći flágmistych / przy płucách leczy. Abo też z miodem przáśnym chędogim zmießány / á często z łyżki lizány. Drudzy w pitym miedzie wárzą go y piią.

Item.

Flágme w piersiách gesta y lipka / rzedzi / rozćiencza / y rospráwnie. Wárzac Lebiotkę w wodzie / ábo w miedzie pitym z polną Dryakwią / z korzeniem Omanowym / z nasieniem Kopru Włoskiego / z korzeniem Fiołkowym / y z Łákrycią / á ćieplo ná noc y po ránu vżywáiąc. *Tabe.*

Flágmie w piersiách.

Mámki y pánie / ktorym mleká w piersiách nie stáwa do karmienia dźiatek / nászczo Lebiotki pożywáć máią. Dostátek mleká będą mieć / y dźiateczki lepiey sie mieć będą.

Mámkom mleká do státek dáie.

Żołtáczkę leczy / ktora z zátkánia wątroby pochodźi / vżywáiąc iey iákimkolwiek sposobem. *Dios.*

Żołtácce.

Miesięczna chorobę białymgłowom záwściągniona wywodźi / tákże z Surowicą / ábo z miodem surowym pita / á z winem.

Miesięczney zátámowánośći.

Liśáie świerzbiące y suche.

Świrzbieniu ciáłá y liśáiow.

Świrzb y krosty z ciáłá spadzą. Woda z nią wárzona w łáźni sie zlewáiąc / ábo sie w niey kąpiąc. *Dios.*

Żołtácce.

Tymże też kąpánim żołtáczkę z ciáłá spadzą. (*Dios.*) Też z oliwą tárta / á w nos puszczána / teyże żołtácce iest lekárstwem. *Plin.*

Węże y gádźiny z domu wygánia.

Węże y wßeláką gádźinę iádowitą z domu wypadzą / rozśiekáiąc ią po ziemi. Też do łoż dobrze ią kłáść / gdźieby gádźiná w nich przebywáłá.

Rány y wrzody w vśćiechgoi Mięśiczną záwśćiogą.

Sok ze świeżo żieloney / rány y wrzody w vśćiech goi / ćieplym płoczac często.

Záwśćiągniona chorobę mięśieczną pániom wzbudza wárzac ią / y w niey sie kąpiąc. może do niey przydáć Bylice / Poleiu / Rumnu / y żyrney Mietki / á lepiey bo potężniey czyni. *Tab.*

O Lebiotce Koźiey / Rozdźiał 27.

Tragoriganum. Bocksdosten.

KOźiey Lebiotki dwoy rodzay śie znáyduie: Jeden iest máły y niski / krzaczek ná pułtory stopy wzwyß. Liśćiem y gáłąskámi podobny Máćierzeydußce leśney. Ná buyney iednák źiemi liśćie ßerße nie śie / y ktemu lipczeyße: kwiát przyrumieniáwy: korzonkow drobnych / ćienkich / y rospierzchłych: zapáchu ostrego / y wdźiecznego.

Drugi rodzay Lebiotki Koźiey iescze nißy / ná pułtory dłoni wzwyß / gáłęźisty: korzenia dobrze mięßego od pierwßego: liśćiá niskiego / wąskiego y spiczástego: kwiećia wdźiecznego brunatnego: smáku bárzo ostrego / y vstá rospaláiącego / zapáchu przyiemnego.

Mieysce.

ROśćie obfićie w Krećie / w Cyliciey / ná ostrowie *Chio* y *Coo*. tákże w Smyrnie: Ale y v nas iey nieskąpo. Wtora / Włoską źiemię lubi / dla ćiepła.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wysußa / iáko Serápion piße / w trzećim stopniu / otwiera / śćiencza / wywodźi. Ma też nieco w sobie ćirpkośći / iáko Galenus piße.

Moc y Skutki.

Moc wywodźi. Purguie żywot. Kolery wywodźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / wywodźi. *Dios.*

Zywot purguie z kolery / wárząc ią á piiąc. *Dios.*

Sleźione nábrzmiáłą śćiencza / wárzona w occie á pita. Tákże zwierzchu plastrowána. [Tenże]

Komuby kliy záieczey Rzepki czarney ábo sok Dźiewięćśiłu czarnego był zádány: tá Lebiotká w winie wárzona / á trunkiem vżywána

Sleźienie nábrzmiáłey. Komuby kliy Dźiewięćśiłu czarnego był zádány

w białym winie warzona y pita. Tymże máćice nágrzewáiac / páre ćiepła przez leiek puszczáiac. *Plin.*

Ryme flágmistá leczy / z liśćia y kwieća Lebiotki á z Máieranu / worek vczyniwszy / á ná cegle gorącey rozgrzewáiąc go / ná głowę ſucho przykłádáć / y głowę chuſtámi ſuchymi nákryć dobrze / żeby ſie zápociłá. *Plat.*

Zbytnie wilgotnośći w vśćiech y około dźiąſł wyſuſza w winie ią wárzac / á częſto ćiepło płoczac y gárgáryzuiąc. *Plat.*

Wilgotność zbytnia ięzyczká / záktorą rad ſpadá / wyſuſza / poſypuiąc go prochem z Lebiotki. (Tenże)

Ięzyczek ſpádły podźwiga.

Dychawiczną flágmy z głowy vſtáwicznie ſpadáiącey w pierśi / ná płucá / ieſt rátunkiem / wárzac liśćie y z kwiećiem w pitym miedźie / wkráiawſzy fig ſuchych kilká / y te ſuche piiąc. Może też do tego przyłożyć Ománu / Lákryciey / Izopu / naśienia y liśćia Włoſkiego Kopru / korzenia wielkiego Podbiału. Ábo też proch z Lebiotki miálki z miodem záczyniony z ćiepłą wodą dáwáć pić. Też lizáć go dobry. *Plat.*

Żołądek ſpoſobny do trawienia czyni. Tákże

Bolenie żołądká vśmierza.

Kolke z wietrznośći oddala / w białym winie ią wárzac y piiąc. Tákże náparzenie czyniąc z niey tymże członkom. *Plat.*

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie / ábo z ćiężkośćia y z kápániem odchodzący / wolno wywodźi / z kwieća á z liśćia / woreczki w winie białym wárzac / á co náćiepley ná nyrki przykłádáiąc / y ná łono *Plat.*

Máćice zbytnie záplugáwiona wychodzą / z Lebiotki wodką / ábo z wárzoney inche piiąc / y nią máćice kliſteruiąc.

Pániom mieśięczna záſłánowiona nád przyrodzenie wzbudza y wywodźi / tákże z trunkiem wody z wárzoney / ábo z wodką vżywáiąc. Jeſcze potężniey to ſprawuie / gdźieby źielone ſáme wierzchołki iey roſpárzone y vtárte / w łono wezełkiem były puſczáne. [Tenże]

Wydymánu y wychodzeniu kißki ſtolcowey / z źimney przyczyny / prochem z Lebiotki piąt iákikolwiek / ábo chuſte dobrze potrząſnawßy / ná kißke wydete / poki nie wnidźie / przykłádáć / ábo iáko ſie wyſßey powiedźiáło / tym ią prochem obſypáć.

Zátwárdzenie máćice odmiękcza / w białym winie wárzona / á co náćiepley ná łono przykłádána / y ná otwor łoná. Tenże

Od błáku y náruſzenia powietrzem / ábo od párálizu záchowywa / głowę nim tym obyczáiem nágrzewáiąc / iáko ſie o rymie powiedźiáło.

Rány y zákáżenie vſt choroba frácowáta: wárzyc Lebiotkę w winie / á vſtá płoczac ćiepło goi.

Czerwoną niemoc leczy / Lebiotczáne kwieće z naśieniem Bábczánym / w winie czerwonym / piiąc. [Tenże]

Z Kopytnikiem wárzona Lebiotká / puchlinę z ćiáłá wywodźi / piiąc.

Párßywość á zwłaſczá ná głowie leczy wárzona / á trunkiem vżywána.

Wodká z Lebiotki.

Wodká z Lebiotki *in Balneo maris* diſtyllowána / náczczo porániu y ná noc pita / dychawicznym / y tym ktorym páry y tchu nieſtáie / ieſt vżyteczna.

Płucom chorym y záwrzedźiáłym / ieſt lekárſtwem.

Káßlacym bez przeſtanku.

Ciáſnym pierśiom bárzo potrzebna. *Taber.*

Mieśięczna záwśćiągniona wywodźi.

Máćice zátkána otwiera.

Źimna rozgrzewa.

Krew hrubą poleruie / y ſubtelną czyni

Wino z Lebiotki.

Stárym ludźiom y oźiębłym dobre / ktorym vſtáwicznie ſpadki ſpadáią.

Káßlacym vżyteczne / bowiem flágmę z płuc ſnadnie wywodźi.

Oleiek.

Tym ſpoſobem iáko z Piołynu może bydź czyniony.

Ktorym ćiáſte ſą pierśi / że im tchu nie ſtáwa nim máiąc vżytecznie.

Máćice záźiębłą rozgrzewa / tákże łono wßyſtko nim náćieráiąc.

Mieśięczna białogłowſką wzbudza.

Rozſadek.

Rożne ieſt o Lebiotce miedzy Źiołopiſy rozumienie / á zwłaſczá v Theophráſtá / ktory czarną y białą bydź piße / ále czarna niepłodna / biała płodna / bydź twierdźi. Plinius troiáko opiſuie: Jedne liśćia ßerokiego: Wtore drobnego y miękkiego: Trzećia śrzednie / á te w ſkutkách ſwych nammiey potężna. My Dyoſkoridá y Gálená náśláduiąc / omylne mniemánia precz mimo ſie puſczamy: troiáko bydź twierdząc / Białą / Czerwoną / ábo Czárną / y Kłośiſtą / ábo Kreteńſką / tákże dwoiáko / ogrodną / y polną / ábo poſpolitą: ktora iáko Gálanus piße / w ſwych ſkutkách ieſt miedzy inymi napotężnieyßa.

O Lebiotce

Rymie flágmiſtey.

Wilgotności zbytniey w vśćiech.

Ięzyczku zbytnie wilgotnemu y ſpádłemu.

Dychawiczney.

Item.

Żołądek ſtrawny czyni.

Żołądká bolenia.

Kolce wietrzney.

Mocz pędźi.

Máćice wychodźa.

Mieśięczney.

Kißcze wydymánia ſtolcá.

Máćicy zátwárdźiáley.

Od párálizu záchowywa.

Rány ſkázonę w gárdle goi.

Czerwonce.

Puchlinie.

Párßywey głowie.

Diſtillatum.

Dychawicznym y ktorym tchu niedoſtawa.

Płucom záwrzedźiáłym.

Káßlącym bez przeſtánku.

Mieśięczney.

Máćicy záźiębłey.

Krwi hrubey do pierśi.

Stárym ludźiom.

Spadkō w pierśi.

Káßlącym *Oleum.*

pierśiom ćiáſnym.

Máćicy záźiębłey.

Mieśięczney.

Meyſce y czás zbieránia.

Rośćie ná mieyſcách wilgotnych y mokrych: á gdźie będźie raz wſádzony/tám przez czás długi trwa/tákże go wyplenić y wyniſczyć trudno. W ten czás ma bydz do lekárſkich potrzeb zbierány/gdy ná nawiętſze kwitnie/ á záraz ſuſzony. To ieſt/ w Lipcu y w Sierpniu.

Ma przodek ten co ná gorách rośćie.

Przyrodzenie.

POley ieſt przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego we wtorym ſtopniu: Abowiem ma w ſobie znáczną gorzkość y oſtropieprzność/ czego pewny znák ieſt/ iż roſtárty á ná ćiáło przyłożony/ wypala áż do záczerwieniáłośći/ y do ſpryſczenia/ zwłaſczá długo trzymány: ktemu śćiencza/ bo wilgotnośći lipkie y gęſte w płucách roſpráwia/ y do wycharkánia ſnadnie przywodźi/ otwiera/ trawi/ y wywodźi.

Moc y Skutki.

Mieśięczną pánio wzbudza.

Chorobę mieśięczną białogłowſką záwśćiągnioną/ wzruſza/ y wywodźi/ wárząc á piiąc. *Dioſ.*

Łożyſko wywodźi.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wyrzuca/ w winie wárzony/ á trunkiem dawány.

Płod z żywotá wyćiąga.

Płod z żywotá wywodźi/ tákże ſwym pićiem. Tenże

Z pierśi y z płuc flágmę hrubą wywodźi.

Z miodem/ á z Aloe pity/ z pierśi y z płuc/ hrubą/ gęſtą/ kliiowátą flágmę ſnadnie wywodźi. Przeto

Gwizdzo tchnącym

Ciężko tchniącym y gwizdząc.

Dycháwicznym.

Dycháwicznym.

Pokurczonym.

Pokurczonym/ przerzeczonym ſpoſpobem vżywány/ bárzo ieſt vżyteczny. *Dioſ.*

Gryźieniu w żołądku

Gryźieniu w żołądku/ z lorą winną/ ábo z wodą á z octem piiąc/ ieſt rátunkiem. *Dioſ.*

Kolerę ſtolcy czarną wywodźi.

Kolerę czarną ſtolcy wywodźi. Bądź ſurowy w winie roſtárty/ bądź w nim wárzony/ á w trunku vżywány.

Vſzkniony od beſtiy iádowitych.

Vſzcknienie od wężow/ y inych beſtiy iádowitych leczy.

Mdłośći ſerdeczney

Te ná ktore mdłość ſerdeczna przypada/ prędko pośila/ y roſtrzeźwia/ dáiąc go z octem woniáć. *Dioſ.*

Zębom oſłábiáły.

Z ſuchego Poleiu proch/ ábo z vpalonego popioł/ dźiąſłá/ y oſłábiáłe zęby vtwierdza/ tym náćieráiąc.

Gnilcu w vśćiech.

Gnilec tákże w vśćiech leczy. *Dioſ.*

Przymiotom ogniſtym.

Z ięczmienną mąką vtárty/ wſzelákie przymioty ogniſte wyćiąga.

Podágrze.

Podágrykom ieſt rátunkiem/ ſam tylko świeży tłukąc/ ábo wiercąc/ á ná nogi boleiące przykłádáiąc/ żeby ſię ćiáło ſpryſczyło pod nim. *Dioſ.*

Kroſtom twárdym ná twarzy

Kroſty twárde z twarzy ſpadza záczyniwſzy go z woſkiem/ żeby był iáko máść/ á tym ie námázuiąc. *Dioſ.*

Sleźienie twárdey y nábrzmiáłey.

Sleźionę zátwárdźiáłą y nábrzmiáłą/ z Poleiu á z ſoli máść ábo plaſtr czyniąc/ á przykłádáiąc leczy.

Swierzbu

Swierzb z ćiáłá ſpadza/ wárząc go/ y w tey ſię wodźie kąpiąc. *Dioſ.*

Máćicy zátwárdźiáłey/ nábrzmiáłey wywroconey.

Máćice zátwárdzenie/ } Czyniąc kąpiel z niego po pás leczy
Máćice nábrzmienie/ }
Máćice wywrocenie/ }

Omdlewániu.

Częſto omdlewáiącym/ Poley z Mietką vtárſzy z octu/ woniáć dobrze/ ábo też iáko ſię trochę przedtym powiedźiáło/ ſam z octem vtárty. *Plin.*

Zawrotu głowy.

Wieniec Poleiowy ná głowie noſząc/ záwrot oddala: Przeto iáko Plinius piſze/ ma być w więtſzey wadze niżli Rożány. Abowiem nie tylko zawrot/ ále też

Głowy bolenia.

Bolenie głowy/ tákże go noſząc ná głowie/ odpadza.

Od náźiębienia głowę ochrániáy broni

Głowy broni od náźiębienia/ tylko ſámym ſwym zapáchem. Przeto w źimie tym ktorym ledá źimno głowę obráża/ dobrze go woniáć. *Plin.*

Bydło beczące czyni.

Kwitnący Poley gdyby go bydło iádło/ beczenie w nim wzbudza. *Plin.*

Od vpalenia ſłonecznego obrázy záchowywa.

Od gorącá zbytniego y vpalenia ſłonecznego záchowywa/ włożywſzy go zedwie roſzce w vſzy. Ták choćiaby ná ſłońcu na goretſzym ſtał/ od obrázy broni. Tenże

Prágnienie oddala.

Prágnienie oddala y vśmierza.

Boleśći ná káżdy mieyſcu vkłada.

Bole gdźiekolwiek będące vkłáda/ vtárſzy go z ięczmienną mąką/ á z octem/ przykłádáć. Toż też

Głowie boleiącey.

Głowie boleiącey może bydź lekárſtwem/ ná ſkronie y ná czoło przykłádáiąc. *Plin.*

Niechęć y obrzydzenie iedzenia oddala/ piiąc go z ſolą/ á z mąką ięczmienną z źimney wody. Albo czyniąc z niego gałeczki ná kſztałt wielkich piguł/ ábo kołaczki/ y pożywáć z winem ćiepłym. *Plat.*

Niechęći y obrzydzeniu do iedzenia.

Womity záſtánawia

Womity záſtánawia z octem á z mąką

ięczmienną

kiem vżywána / ieſt wielkim lekárſtwem. (*Dioſ.*)

Mieśieczna chorobe pániom nád przyrodzenie záſtánowiona wzbudza / y wywodźi. *Dioſ.*

Plucny wrzod leczy / z miodem pożywána lizánim. *Dioſ.*

Káßel vśmierza z miodkiem vżywána / ábo z ſuchey proch z miodem záczyniony / á lizániem tákże czeſto pożywány.

Jeſt y tym bárzo vżyteczna / ktorzy żegluiąc po morzu / womity ćiężkie miewáią / mycąc ſie morzu. *Dioſ.*

Ktorym pokármy obrzydły.

Żołądek do tráwienia / ktorzy nieſpoſobny máio.

Rzygániu kwáśnemu / obie te Lebiotki ſą lekárſtwem oſobliwym w winie ie wárząc / y miáſto poſpolitego trunku piąc. Abowiem z nich bywa bárzo wdźięczny napoy. *Dioſ.*

Puchlinę gdźiekolwiek bedącą roſpadza / z máką ięczmienną plaſtrowána. *Dioſ.*

Od żmiie vſzkłonym / pić / y przykłádáć / ábo y ſucho z wárzoney ráne wymywáć dobrze. *Plin.*

Pleurę y kłoćie w bokách leczy / w białym winie ie wárząc / á piąc. Abo proch z nieży z práſnym miodem záczyniwßy / miáſto lektwarzá vżywáć. Też nia mieyſce ábo bok w ktorym kole / ſucho nápárzáć dobrze. *Plin.*

Słábiznom roznieconym / y roſpalonym / ieſt lekárſtwem. *Dioſ.*

Mieśięczna choroba wzbudza.

Płucnemu wrzodu.

Káßel vśmierza.

Cleniu ná morzu.

Obrzydzeniu pokármu.

Żołądkowi osłábiáiącemu.

Rwániu rzygániu.

Puchlinie.

Od żmiie vſzkłonym.

Pleurze y kłociu w bokách.

Roſpalenia ſłábizn.

Rozſadek.

Wßytkie te Lebiotki / ták Rożie / iáko Biała / Czerwona / y Polna / y ine ktore ieſtliże ſą / iednegoż przyrodzenia / y iednychże ſkutkow ſą / co ſnadnie káżdy z tego opiſánia ich báczyć może. Sámym tylko nazwiſkiem / á poſtáćią nieco ſą od ſiebie rożne.

O Poleiu / Rozdźiał. 28.

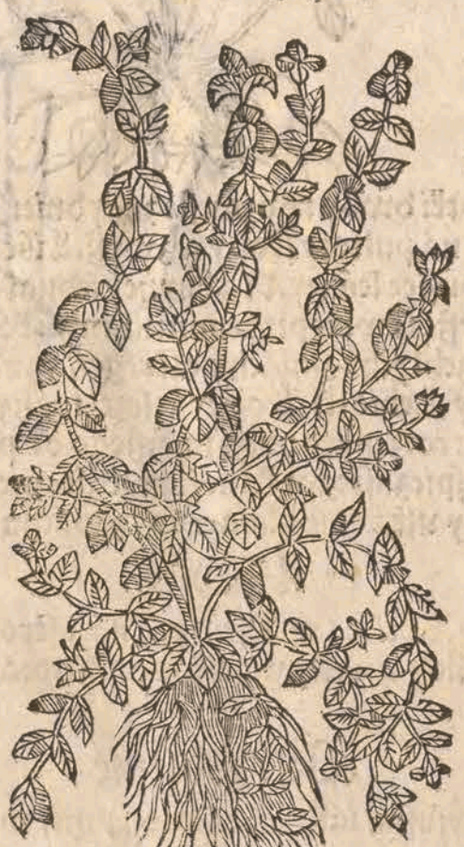

Pulegium. Poley.

POley ieſt źiołko krzewiſte / po źiemi ſie roſćieláiące y pniące / rownie iáko Máćierzaduſzká: klacza ćienkiego / ná piądź wzdłuż: liśćie Máieranowemu podobne / ieno troche wietſze / y dłużſze: kwiát po wßyſtkiey bylinie gromatkámi / áż do wierzchu przy liśćiu wynika bládo brunátny / niekiedy biáłáwy: korzonki drobne / kośmáte pod wierzchem ſámym / miáłko w źiemi ſiedzące: wßyſtko źiele ieſt pachnące / y oſtropieprzne.

Ocimum maius. Bázylea wietßa.	Ocimum Basilicum. Herba Basilica. Herba Regia.	Basilien. Basilgram / Basilich.

Gwoźdźikowego y bárzo przyiemnego / ine swą przyiemnośćią przechodząca.

Jest y czwarta Bázyliká kędźierzáwa / cudzoźiemska / liśćia niemáłego / modráwego / ábo pobłekitniáłego / około kárbowánego.

Mieysce.

W Ogrodách bywáią fláncowáne y śiane. Tákże w donicách / w okniech / dla zapáchu w gmáchách miána.

Przyrodzenie.

ROzgrzewáiącego iest przyrodzenia / ná końcu wtorego stopniá / wysußa wolniey / bo w sobie ma nie máło wilgotnośći / iáko Galenus / y Dioskorydes pißą: przeto do stołowego vżywánia nie bárzo przystoyne / y owßem ßkodliwa bárźiey / niżli vżyteczna / wywodźi / otwiera / pobudza / y wzrußa.

Bázyliey namnieyßey Moc y Skutki / ábo Trzećiey.

Zołądkowi źimnemu. Zołądkowi źimnemu vżyteczna.
Serce y głowę zapáchem posila.
Sercu. Wątrobie. Wątrobie wielkim bywa rátunkiem / w ich dolegliwośćiách z źimnych z wilgotnych przyczyn.
Zywot odmiękcza. Zywot odmiękcza.
Mocz pędźi. Mocz wywodźi.
Kordyáce. Teskność serdeczną / ktorą Kordyáką zowią / odpądza.

Melánkolicznym. Melánkolicznym / y Flegmistym / bywa rátunkiem.
Flágmistym. Smętnym. Smętek serdeczny odpądza wonią swą y zápáchem: Też z Miodunkową / ábo z Borakową wodką piiąc.
Mleká obfitość. Mleká obfitość czyni mámkom / y bydłu vżywáiącemu go.
Zapách vstom. Zuchána vstom zapách wdźięczny dáie.
Mozgu flágmie. Mozgu flágmą nápełnionemu.

W nozdrzách

ieczmienna ná żołądek plastrowány.

Trzew boleniu. Bolenie kiszek vśmierza / z miodem á z sáletra vtłukszy / przykłádáć ná żywot. *Plin.*

Mocz pędźi. Mocz nád przyrodzenie zástánowiony wywodźi / piiąc go z winem białym. *Plin.*

Kámień kruszy y wywodźi. Kámień kruszy / y moczem wywodźi / tákże go z białym winem nie wapiennym piiąc. *Plin.*

Bole wnętrzne vśmierza. Bole wszelákie we wnętrznośćiách vkłada / z miodem á z octem piiąc y plastruiąc. (Tenże.)

Káduku. Tym ktorzy padáiącą niemocą są złożeni / z octem dáwáć pić dobrze.

Wodom do pićia złym. Wody gdźieby do pićia zdrowey nie było / tylko złe y szkodliwe / vwierćiawszy go / w nie włożyć / zámieszáć. *Plin.*

Słonośći w vśćiech. Słonosć w ćiele ábo w vśćiech odeymuie / z winem go piiąc. Tenże

Pokurczonym. Pokurczonym / iest lekárstwem / máść z niego / z soli á z miodu czyniąc / y z octem náćieráć członki skurczone. Tenże.

Kręcza. Toż też iest lekárstwem / tym ktorzy w tył máią twarz obroconą / ábo szyię záłomioną. My kręczem to zowiemy.

Vsczknionym od niedźwiadká. Vsczknionym od niedźwiadká / z winem białym dáią go pić / zwłasczá ná suchych mieyscách obrażonym. *Plin.*

Ránom y owrzedźiáłośćiom w vśćiech. Rány y owrzedźiáłośći w vśćiech goi / wárząc go y płocząc. Tenże

Pchłom. Pchły w gmáchách wytraca / kwiátem iego sámym kádząc y kurząc. Tenże

Trzećia czki odpadza. Pisze Xenokrates / iż ći ktorzy trzećiego dniá gorączkę miewáią / iest im lekárstwem / gdźieby Poleiu rosczkę w wełnę obwinąwszy / chory trzymał pod nosem woniáiąc / á to przed przyszćiem Febry. Włożko też chorego włożony / toby miał czynić. Tego kto chce sprobowáć / snádnie może. *Plin.*

Scyátyce. Scyátyce z źimnych wilgotnośći / iest lekárstwem / biodrá nim náćieráiąc. (*Sim. Seti.*)

Sápce. Sapkę ábo rymę z flusow źimnych odpadza / woreczek z niego vczyniwszy / sucho ćiepły ná głowie nosząc / á chustą co nalepiey okrywáiąc / nic nie maczáiąc worká. *Plat.*

W vśćiech wilgotnośći zbytnie. Tákże około iezyczká wysusza / wárząc go w occie z Figámi suchymi / á często y ćiepło gárgaryzuiąc. Tenże

Wvśćiech wilgotnośći zbytnie wysusza. Kászel flágmisty z suchymi Figámi wárząc y piiąc leczy. Tenże

Kászlu flágmistemu Żołądkowi. Żołądká / Kiszek / } bolenie vśmierza z wilgotnośći hrubych / źimnych flágmistych / y z wietrznośći z nich pochodzących / w winie go białym wárząc y piiąc. Plastr tákże z niego czyniony / á ćiepło ná żywoćie noszony / toż czyni. Też worek z niego vczyniony / á w winie wárzony toż czyni / żywot nim nágrzewáiąc. *Plat.*

Kiszkom: Bolącym. Wilgotność zbytnia w máćicy wysusza

Máćicy wilgotney Máćicy to z wieżley. Rozwiezła tákże zbytnie śćieśnia / wárząc go w wodźie / á tym się náparzáiąc. *Plat.*

Poley żywey czerstwośći. Jest ták żywey czyrstwośći / że wieniec w Zimie z niego vczyniony a w piwnicy zawieszony / kwitnie y krzewisto rośćie.

Szkodźi.

Szkodźi. Brzemiennym białegłowom iest bárzo szkodliwy. Przeto nie tylko czego z nim pożywáć / ale áni się w nim myć / áni nápárzáć. Náwet y wonnośći á zapáchu iego máią się wiárowáć.

Rozsądek.

Poley / iáko stárzy Ziołopisowie świádczą / Lebiotká / Dyptan / Kobylamiętká / á dźiki ábo płonny Poley / ktory też Márunką polną / y białą Lebiotką / Grekowie y Láćinnicy *Calamentum* zowią / są niemal iednostáynych skutkow y władzey. Co się też baczyć może z ich opisánia.

Bázylia / Rozdźiał 29.

Bázylia / ktorą Bázyliyką drudzy miánuią / troiáką w ogrodźiech páńskich widuiemy. Pierwszą / ktorą zowiemy wielką / dla wielkiego y szyrokiego liśćia / ktore Szárłatnego źiela liśćiu iest bárzo podobne / ieno dłuższe y szersze / tákże mieszszeysze. Kwiátu białego / kłosowátego / naśienia czarnego. Ziele wszystko pachniące / iáko Cytryná / y przeto ią też Bázyliyką Cytrową ábo Cytrynową zowią.

2. *Ocimū Citratū.*

Wtora / kształtem y liśćiem pierwszey podobna / ieno mnieysza / zapáchu Cytrynowego iáłbká / y stąd od Láćinnikow / *Ocimum Cytratum*, názwána. Korzeń ma ná wiele cześći drobnych rozdźielony.

3. *Ocimū nobile. Regia. Gariopsilatum.*

Trzećia / namnieysza / listeczkow drobnych y wąskich / zapáchu

Brzgan. kom.

Ciekaczki zástánawia / z octem ná żywot plastrowána / y także z tym pożywána z octem.

Kolcácce, puchliné. Żołć mno. ży.

Żołta niemoc spadza.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi.

Żołć záwśćiąga żeby sie do żołądká nie wylewáłá.

Czerwona ćiekaczke / iáko ine biegunki vkłáda / wárzoney vżywáiąc. (*Philiſko.*

Kozom Bázylia przyiemna y wdźięczna potráwa bywa.

Nád przyrodzenie sie zápámiętáiącym bywa osobliwym lekárstwem / woniáiąc ie z octem.

Kolce y dárćiu w kißkách wielkim bywa rátunkiem / iáko Plitonikus pißе.

Dźiećiom ná bolenie vßu / z gesim smalcem vżyteczna.

Czyszczenie mieśieczne pániom wzbudza / z soku czopek / ábo wezelek vczyniony / á w otwor łoná wprawiony. *Taber.*

Zápámiętánie gdy sie z ziołá wywodźi.

Sen przywodźi.

Sen przywodźi tym ktorzy sypiáć nie mogą / woda skropiona świeżą / y náskronie á czoło przywiáná / bo ták wilgotnieyßa bywa.

Spadki zimne á wilgotne z głowy / hámuie y wysußa swym rozgrzewániem / głowe ogolona nia náćieráiąc. *Plin.*

Spadki zimne á wilgotne z głowy.

Máćice zimnemi ßlámowátośćiámi zá plugáwiona wychedaża / z octem vżywáná.

Máćicę zimney y wilgotney.

Brodawki spadza / z ßewczym czernidłem náćieráne. *Sethi.*

Brodawki goi.

Szkodźi.

Szkodźi.

Stárodawnych nieukow lekárze / nie byli kontenći z tego źiela / á ile przez vstá vżywánego / z ktoremi poślednieyßy spor dla tego máią / y przećiwnym obyczáiem o nim pißą / co sie z wyssiey opisánych skutkow / y z tych ktore tu ieszcze położymy / bacznyć może. Pißе Chrysippus bárzo gániąc to źiele / y nieużytecznym go bydź mieniąc / ile surowe.

Żołądkowi swa ostrośćia ßkodźi.

Żołądkowi swa ostrośćia ßkodźi.

Mocz záśtánawia. tenże *Hunaim.*

Mocz zástánawia.

Szalone y odrozumu odchodzące czyni.

Szalone czyni.

Zápámiętánie nád przyrodzenie przywodźi. Dlatego / powiada Chrysippus / kozy w mienawiśći go máią.

Zápámiętánie czyni.

Pißа drudzy / iż gdy go kto pożywa / á niedźwiadek go vkosi / że nie może bydź vleczony.

Krew wyżega y wysmáża / y hrubą czyni.

Krew wyżega.

Wzrok mdły y záćmiony czyni. Jednák ktoby sie w niey názbyt kochał / z Cukrem á z Rozodkwia vżywána / nie ták ßkodźi. (*Aben Meſua.*)

Wzrok psuie.

Wiele ich iest ktorzy sie iey vżywáć chronią. Abowiem w vśćiech żuchána / á ná słońce wyłożona / chrobáctwo z siebie wydáie / iáko Dioskorides świádczy. Przeto

Wilgotności złe czyni.

Wilgotności złe czyni.

Tákżeście go też vżywáć Gálenus / przeto że wilgotności złe w ćiele czyni / y do strawienia trudna. Ale zwierzchu plastrowána vżyteczna.

Wietrzności wzbudza.

Wietrzności wzbudza.

Wątrobie gorącey ßkodliwa / bo wiele kolery y żołći czyni.

Wątrobie gorącey.

Wßy mnoży / zá czestym vżywánim dla swey zbytniey wilgotności. *Diodorus.*

Wßy mnoży.

Niedźwiadki sie ze wßod zgromadzáią.

Garzść Bázyleyki świeżo zielonej z dźieśiáćia żywych ráków vtłuczonej: Niedźwiadkowie sie ze wßod / á zwłaszczá z bliską zeyda do tego.

Mleko wysußa.

Mleká obfitość z piersi białogłowskich tráći y wysußa.

Niedźwiádki mnoży

Vdáią niektorzy Bázyliyke / gdźieby miedzy dwiemá kámieńmi byłá tárta / á w nowy gárniec włożona / y przez kilá dni ná słońce iárkie wystáwiona / żeby sie on gárniec dobrze rozgrzewał / po kilku dniu / żeby sie mieli Niedźwiadkowie zálagnąć / zwłaszczá wystáwuiąc káżdego dniá ná słońce / żeby sie dobrze rozgrzewał. Ale Gálenus pißе / że to báśni. Jednák może tego kto chce doświádczyć. Náßych czásow / iáko *Iacobus Holerius* vczony lekarz Páryski pißе / á po nim *Mizaldus* w swych Centuriách: *Sectio* ábo *Centuria 1. Aphoris 2.* o iednym Włochu / w ktorego mozgu zálegnął sie chrobák z vstáwiczne wonienia Bázyleyki / á snadź y z czestego iey vżywánia / záczym niewymownie w ćiężkie głowy bolenie wpadł / nákoniec y w smierć. Ktorego głowę gdy po śmierći otworzono / náleziono srogiego chrobaká przy mozgu / błonki okrywáiące mozg / gryzącego / od ktorego własny zapach Bázyliyki pochodźił: skąd dochodzono / iż z czestego iey vżywánia / ona bestya tám sie záległá. co ieśli w głowie / niedźiw / że y w gárcu / iáko sie wyßßey powiedźiáło / zá ciepłem słonecznym. Gdyż wiele rzeczy sie znáydue ták z żywiących iáko niezywiących / ktore sie zá iego rozgrzewániem lęgą y mnożą. Ale to inego przedśięwźięćia: wrácam sie do swego.

Historia

Wodká z Bázyleyki distyllowána.

Aqua ſtillatitia.

Tá wodká ma bydź w Czerwcu ábo w Lipcu palona / ták biorąc z liśćiem korzenie / iáko y z kwieciem / z *Balneum maris.* Te powiádáią bydź vżyteczna / tym ktorymby w vßy chrobáctwo wlázło / trunkiem iey vżywáiąc: Tákże y to ktoreby sie we wnętrznośćiách zálągło.

Ktorym chrobactwo iákie w vßy wchodźi / y tym ktore sie zálągáią wewnątrz mdłości śerdecznej Serce posila.

Mdłość śerdeczna odpadza / y

Serce posila / z Borákowa wodką vżywána.

Melánkolicznym / y

Ludźiom frásuiącym sie / y

Odetchów nosie zátkanym. Złote żyłki otwiera Biegunkom.

W nozdrzach y w odetchách/ flagmistymi wilgotnościámi zátkánie/ podkurzeniem swym: także vżywánim y zapáchem/ wywodzi. *Aben. Mesua. Isaa.*

Złote żyłki otwierá. *Sytaxar.*

Ciekaczki wßelákie záwßćiaga/ á nasienie iey ießcze do tego lepße.

Szálonym Moc przedzi. Opuźeniu.

Szalonym/ y od rozumu odchodzącym. Ciężkiemu odbywániu moczu. (cym.

Opußonym zwietrznośći záwártych/ nasienia puł kwinty trunkiem dáiąc/ bywa rátunkiem z woda.

Vplawom

Vplawy pániom záwßćiaga piiąc/ták sáme/ iáko z Ostroßrzeczyna/ ktora Akácia zowią/ ále nasienie iey potężniey to czyni.

Kichánie czyni.

Sok nosem sárkány/ kichánie pobudza: Ale w tym kichániu oczy potrzebá zmrożáć y záwieráć.

O niey/ Alkálámem Arábczyk pißeże pomiernieyßa iest/ w swym przyrodzeniu/ y w skutkách/ niżli Máieran/ ábo czerwona Mietká: Bo nie ták bárzo wysußa/ iáko te.

Do serdecznych lekarstw wchodźi. Plucom zápalonym.

Nasienie wchodźi do lekarstw serdecznych.

Plucom zápalonym plastr z niey/ á z máki przednie miátkiey ieczmienney/ y z octu vczyniony/ bywa bárzo vżyteczny. (*Dioſ.*)

Od Skorpeny y od niedźwiadká obrázonym.

Od Skorpeny ábo smoku morskiego. Także

Od niedźwiatká obrázonym/ sámo źiele ná ráne plástrowáne/ bywa wielkim lekárstwem. *Dioſ.*

Oczom boleiącym. Gruczoły wnętrzne

Oczom boleiącym z białym winem pachnącym/ liśćie vtárßy przykłádáć dobrze

Gruczoły/ ná ktorymkolwiek mieyscu zásiadłe/ bądź zá vßymá/ ná ßyi/ podpachámi/ ná stáwiznách/ ábo ná dymionách/ plástrowána rospadza.

Wydymániu kißki siolcowey.

Wydymániu w siolcu kißki/ w winie ią warz troche oliwy przylawßy/ tym biodra ćiepło okłádáć. Także kißke w siolcu nagrzewáć.

Koniom/ Oſłom do płodu.

Koniom/ osłom czásu złaczenia dla płodu/ dobrze ią z potráwą ábo z obrokiem mießáć/ y dáwáć.

Ciężkiemu rodzeniu.

Białegłowy ktore ćiężko dźiatki rodzą/ czásu prácowánia sie nimi/ korzeń Bázylikowy z piorem iaskolcem dáć im w reku trzymáć: ták bez bolu ćiężkiego porodźi.

Z Burßtynem ma wielko nieprzyiażń.

Wielka y dźiwna to źiele ma z Burßtynem nieprzyiażń/ ktory ledá słomke/ páźdźiorko/ y plewe/ zá potárćiem o sukno/ ábo płotno/ rozgrzawßy sie/ ćiągnie do siebie: tego źiela bądź liśćiek/ ábo stypuleczke nammieyßa/ nie żeby miał ták ine rzeczy ćiągnąć/ ále przecz odrzuca. *Plutarch.*

Białym

Piße Grek ná imie Socion: Bázylia brod ták białygłowom przećiwna/ iż gdyby całe źiele/ to iest/ z korzeniem y ze wßyßtkim pod miße iákiekolwiek potráwy zá niewiádomośćią iey podkoźył/ á ni sie tknie oney potráwy/ by sie iey chćiało nabárźiey ieść/ ázby z pod miśia było odiete/ ále tá prawdá przytym sámym zostawa. Kto chce tey prawdy sprobowáć może.

Tok zbytni krwie z nosá záßtánawia/ sok w nozdrzá puszczány/ ábo w sie ćiegniony. *Tabe.*

Bázyliey wielkiey skutki.

Tychże skutkow wßyßtkich Bázylia wielka/ ktorych mála ábo trzećia/ ieno nie ták potężnie.

Od niedźwiatká vszknionym/ plastr z Bázyliey z máka ieczmienna/ z oleykiem Rożánym/ á z octem ná ráne przykłádány/ bárzo vżyteczny/ ábo z winem á z octem

Vszknionym od niedźwiedzá.

Mleko w piersiách białogłowskich skrzepłe/ ábo zákámiałe/ wárzona w wodźie/ y ná piersi plástrowána rozpráwuie y rozrzedza.

Mleku w piersiách skrzepłym.

Brodawki gdźiekolwiek ná ćiele bedące spadza/ y zátráca/ iey prochem ie posypuiąc/ y náćieráiąc. *Tab.*

Brodawkom.

Mdłość odpadza/ źiela w ocet włożonego woniáiąc. (Tenże)

Mdłości.

Bolenie głowy vkłada/ z octem z oleykiem Rożánym/ y Mirtowym vwierćiána/ á ná skronie y czoło przykłádána.

Bolenia głowy.

Melánkolicznym nasienia w trunku vżywáć dobrze. Także ßalonym/ y od rozumu odchodzącym. Nym

Melánkolicznym.

Ktorzy moc z ćiężkośćia puszczáią.

Mocz ćiężkiemu.

Wietrznośći ktore grzmoty y erzáśkánia w żywocie czynią/ rospadza/ nasienia z kwinte z ćiepłym winem pić dáiąc.

Wietrznośćiom.

Kichánie potężnie wzbudza/ proch nasienia nosem w sie ćiągnąc. Toż sámego źiela proch czyni.

Kichánie wzbudza.

Korzeń ácznym nasienie z winem/ ábo z wodką Wołowego iezyká piiąc/ wielkiem bywá rátunkiem. Także z wodką Rożána/ ná serce przykłádáć dobrze.

Kordyácznym.

Sok z źiela w oczy puszczány/ páwloke z nich ćienką ściera/ á zaćmienie oczu odpadza: także z winem przywiány máczáiąc w tym chusteczki.

Z oczu páwieki ściera.

Item, Łzámi płynące wysußa.

Łzámi płynącym.

W piersiách wilgotnośći trawi: także nasienie piiąc.

Piersiom wilgotnym.

Afrowie piią/ ktoby iadł to źiele/ á tego dniá był od niedźwiadká obrázony/ bo leśći z iádowitego vszknienia nie vczuie. [*Dioſ.*]

Od niedźwiadkowey obrázy broni.

Rzygánie záwßćiaga/ z octem vtárte y poiywána.

Rzygánie záwßćiągá.

Ciekaczki

Szałwia wszytkim práwie iest znáioma. Tá dwoiáka/ ogrodna/ ábo śiana y flámcowána/ y leśna/ ábo polna/ y dźika: o tey ná swym mieyscu powie sie. Ogrodna dwoiáka/ wielka y máła. Tá oboiá/ y dźiećiom iest znáioma. Abowiem záledwie ználeść ták máły y nędzny ogrodek/ w ktorymby nie była sádzona. Jest tedy Szałwia źiołko krzakámi rosnące. Rozgi obdłużney/ czworogránowitey/ ſzedźiwey/ z iednego początku wychodźi ich społu cztery y pięć. Liśćia długiego/ ostrego/ miaſzſzego/ chropowátego/ białáſego/ bárzo y wdźięcznie páchniącego/ kwiát przy wierzchu ma kłośiáty/ bronatny/ czarney ábo polney Szałwiey bárzo podobny. Tákże naśienie lśnące/ przy okrągleyſzym. Korzen twardy/ zdrewniáły/ kośmáty ábo włoſkowáty. Kwitnie pospolićie w Lipcu/ y w Sierpniu. Szałwia mnieyſza/ pierwſzey ábo wielkiey iest podobna/ okrom/ że we wſzem iest drobnieyſza. Liśćia krotſzego/ á v spodku vſzáſtego/ ná krotkich ſtopkách: rozgi ábo byla ćienſzego/ w inych okolicznośćiách ſą ſobie rowne/ y podobne. Te oboie/ máią bydź około Ruta obſádzone/ dla wężow/ y żab iádowitych/ párchowátych/ ktore sie rády miedzy nią trą/ pod nią sie gnieżdżą/ y rády głodzą. Nie ma bydź do ſádzenia iey źiemiá gnoiem gnoiona/ boby zniſczáłá/ ále w źiemi ráczey gliniáſtey. Też bárzo buyno rośćie/ gdy pod korzenie iey zołá z ługu podśćiele/ ábo popiołem podſypie.

Saluia maior. Saluia cõmunis. Groß Salbey

Saluia minor. Saluia nobilis. Saluia acuta. Saluia auriculata. Kreutz Salbey Klein/ Spitz/ Edel Salbey

Ruta ma być obſádzona.

Buyno iáko rośćie.

Mieyſce y czás.

GBoiá pospolićie w ogrodźiech bywa śiana/ y ſádzona. Rośćie też ſámá przez ſie w inych stronách/ iáko we Fránciey/ w Hiſzpániey/ po płonnych polách y kámieniſtych. Tákże y we Włoſzech ná niektorych mieyſcách/ á zwłaſczá mnieyſza/ gdźie wiążąc ią w oćiepki/ ſuſzą/ y piece do pieczenia chlebá nią wypałáią. Owſzem gdźie drew ſkąpo/ iáko w Márboinckiey Fráncyey/ y w Hiſzpániey.

Pod niebem otworzyſtym y iáſnym rádá rośćie/ ćieniſtych mieyſc nie nawidźi/ źimy ſrogiey/ namniey ſie nie leká: y owſzem pod śniegiem źieleńſza ſiezda. Ma tego czáſu bydź zbieráná/ gdy ſie roſkwita/ y naśienie poczyna mieć.

Przyrodzenie.

YE ſmáku iest oſtrego/ znáczy ſie bydź przyrodzenia ćiepłego w trzećim ſtopniu/ ná początku/ iednák nie ták potężnie/ iáko dźiki Polcy/ Ktory biała Lebiotka zowiemy. Ma też w ſobie nieco gorzkiego y przykrego. Też ſubtelnośćią ſwą przenika/ á ćirpkośćią/ ktora ſtwirdza/ wyſuſza/ w wtorym ſtopniu.

Moc y ſtutki.

Liśćie z látorozłkámi ſwymi wárzone w winie/ á w trunku vżywáne/ mieśiecznā chorobę białogłowſką/ wzbudza. *Dioſ.*

Też ſuchá pita/ mocz nád przyrodzenie zátrzymáły/ pędźi. *Dioſ.*

Przedkie porodzenie czyni. Przeto Długo y ćieſzko ſie dźiećmi prácuiącym/ dáć iey pić y woniáć/ dobrze.

Płod z żywotá wywodźi martwy/ źiuſzona w otwor łoná kłádąc.

Obrázonym od morzkiey ryby/ ktora *Paſtinacam* Láćinnicy zowią/ ieſt lekárſtwem. *Dioſ.*

Włoſy czarno fárbuie/ kłádąc ią w ług Abo ie ſokiem iey náćieráiąc.

Mieśiecznā wzbudza.

Moc wywodźi.

Przedkie porodzenie czyni.

Pániom dziatkámi ſie práćuiącym. Płod wywodźi. Obrázonym od ryby morzkiey. Włoſy czerni.

Smętnym

Smętnym także trunkiem vżywana bárzo vżyteczna.

Vinum

Wino z Bázyleyka.

Z ſucha Bázyleyka bywa wino przyprawione. Moßcu dobrego ſłodkiego nánie nálawßy / dáć mu ſie wytrybowáć / y wykiſnąć / tym ſpoſobem iáko ſie w Piołynu powiedziało. Tákowe wino ma Muſkátely zapách / y ſmáku przyiemnego. To

Melánkolicznym /

Smętnym y frąſowliwym / bárzo vżyteczne. *Taber.*

melánkoliczným. Smętnym

Rozſadek.

Z tego przećiwnego opiſánia ſkutkow tego źiela baczyć możemy / co zá roznicá ieſt miedzy Gálenem / Dioſkoridem / Pliniuſem / y inymi Ziołopiſy o nim / ktora nieſnadnie porownáć może. Jednák iáko w inych rzeczách / ták y w tey Gálená rádniey ſie trzymáć / iáko ſrzodku iákiego mamy: ktory wiecey vżywánie zwierzchowne tego źiela / niżli przez vſtá záleca: Zwłaſczá ſtrony żołądká posilenia / dla zwárzenia y ſtrawienia pokármow. Vżywánia iego zákázuie przez vſtá / przeto że ma wiele w ſobie wilgotnoſći / ktora przedko żołądek / y ine wnętrznoſći záplugáwia. Ale to ták rozumieć mamy: Iż mierne iey vżywánie / nie tylko żeby ßkodzić miáło / ále owßem wielkim y známienitym ieſt vżytkiem. Zbytek y nalepßey rzeczy / záwße bywa ßkodliwy.

Niemniey y to wiedzieć potrzebá: Czemu ią iedni twierdzą żywot zátwierdzáć: zás drudzy / y ſam Dioſkorides odwilżáć y odmiękczáć. Przyczyná tego oboygá / przećiwne złożenie z żywiołow / iáko y Włoſka Brzoſkiew / ábo Kápuſtá / ktora gdy w ćiele naydzie moc potężna do wypędzenia y wyrzucenia / ſnádnie purguie. Záś gdy potężnoſć w záwoſći ciągániu y w zátrzymániu naydzie / zátwierdza. A ták máiąc w ſobie dwá ſkutki przećiwne: oboie to może práwie dobrze ſprawić / to ieſt / y purgowáć / y zátwierdzáć. [*Hunaim*]

Piße Theophráſtus w 5. Xięgách / w 8. Rozdźiale o Ziołách / że ſie podczás Bázyliyká przemienia w Máćierzoduße: zwłaſczá / gdy w mieyſcu bárzo gorącym / y ſłońcu wyłożonym bywa ſłáncowána y ſiána / y gdźie nazbyt wyſycha: Jednák nie ták ſie doſkonále przemienia / ieno że nieco ma z Máćierzanka podobieńſtwá nie odmieniáiąc w nie do końcá ſwego kßtałtu.

O Szałwiey / Rozdźiał 30.

Saluia maior. Salbey. Saluia minor.

iákiey iney przyczyny obrázony/posila / vżywána trunkiem / iedzeniem / napárzániem / zápachem. *Fernel.*

Nerwy posila.

Żyły piete ábo ſuche / tákże od mozgu pochodzące posilą. Tenże

Zawrotu głowy ieſt lekárſtwem: wźiawßy iey zetrzy gárści/ Piwoniey liśćia y z kláczem/ábo rádniey naśienia iey dwá lotá/ Hányzu / y Włoſkiego Kopru po pul lotá / Bukwice / y Rozmárynu po pul gárści / Lákrycicy pul lotá: to wßyſtko w winie wárzyć/ á pić. Może ieſcze do tego przydáć troche ſtrotow Bobrowych. [Tenże]

Zawrotu w głowie.

Żołądkowi Szałwia bárzo vżyteczna / á zwłaſczá zimnemu / bo go rozgrzewa y posila: wilgotności złe w nim trawi.

Żołądkowi vżyteczna.

Chęć do iedzenia vtrácona przywráca.

Sczkawkę záſtánawia: Przeto Szałßá z niey bárzo dobrá / ták z świeżey iáko y z ſuchey / Imbiru / Gwoździków / kwiátu y orzechu Muſzkátowego / ábo tylko z źielona Pietruſzka / á z pieprzem / Cukru / winá / á octu do tego wźiawßy / ieſt oſobliwy przyſmák.

Sczkawce

Przeciw powietrzu morowemu.

Są ktorzy mniemáią y twierdzą zá rzecz iſtotna / iż ktoby náczczo trzy liſtki mnieyßey Szałwiey vżywał / tego dnia od powietrza morowego zárázy wolny bydź ma. *Trag.*

Rękom drżącym.

Rece komuby drżały / Szałwia w winie / ábo w piwie / ábo w wodźie wárzyć / á pić dobrze. Też w tey iuße rece vmywáć czeſto.

Vſtom zapách wdźięczny dáie.

Zapách wdźięczny vſtom dáie: przeto dobrze ią żuchać tym / ktorym z vſt cuchnie ſmrod.

Języká nábrzmieniu y ſpádnieniu.

Jezyczką nábrzmieniu y ſpádnieniu: wźiáć Szałwiey / naśienia Gorczycznego / pieprzu / po trzy ćwierći lotá / y wárzyć to w kwárćie wody krynicznej / áż do połowice / do tego potym przydáć Rożánego miodku / y tego do gárgáryzowánia ćiepło vżywáć / doświádczone ieſt lekárſtwo.

Języku komuby ták ociężał / żeby mu ćiężko było mowić / niech weźmie Szałwiey / Jzopu / y żytney Mietki / zárowno każdego / y w wodźie wárzyć / á ćiepło w vściech często trzymáć.

Jezyk komuby ociężał mu do mowienia.

Ciężkiemu puſczániu moczu / wárzyć ią chocia w wodźie y łono wßyſtko tym nápárzáć. *Plin.*

Moczu ciężkiemu puſczániu

Tymże máćice záplugáwiona: nágrzewáiąc wychedażą z ſlozow źimnych. [Tenże]

máćicę wychedaża z ſlozow.

Nyrkom bolącym z záźiębienia y zámulenia dobrá.

Nyrkom bolącym.

Wietrznośći w ćiele z źimnych wilgotnośći roſpadza.

Wietrznośći.

Swierzbienie około ſtolcá w kroku vkłada / ſucha támte mieyſcá náparzáiąc / ábo myiąc.

Swierzbienie około ſtolcá.

Wzrok posila / vżywáiąc iey iákimkolwiek ſpoſobem.

Wzrok ſłaby posila.

Duchom ſerdecznym bárzo vżyteczna.

Duchy ſerdeczne posila.

Chęć do iedzenia przywodźi

Chęć do iedzenia / z potrawámi wárzona / ábo potrawy nią potrząſáiąc: ták ábowiem żołądek źimny do iedzenia pobudza y nápráwia.

Owa gdźie potrzebá rozgrzewáć / wyſuſzáć / ſtwierdzáć / záſtánawiáć / tám Szałwiey beſpiecznie możemy vżywáć. Ábowiem miedzy źiołmi ma wielki przodek w posilenu głowy źimney / y żył pietych / iáko miedzy prochy korzennemi Bobrowy ſtroy.

Toż o mnieyßey ábo vßkowátey Szałwiey rozumieć mamy / że toż może co y wierßa.

Toż Szałwia vßkowáta może.

Sok Szałwiiowy.

Succus Saluiæ.

Sok z Szałwiey tym ſpoſobem iáko z inych źioł bywa wyćiągány / to ieſt / świeżą ſtłukąc / á z niey wypráſuiąc.

Ten iáko Aetius piſze / y wyßey ſie powiedźiáło / niepłodnym białymgłowom / ieſt bárzo vżyteczny lekárſtwem / puł kwarty go piąc z trocha ſoli czwartego dniá po wyczyśćeniu miesięcznym / á potym z mężem przebywáć / y złączenie mieć.

Niepłodne pánie tymi piednemi.

Włoſy czerni ſokiem tym náćieráiąc ie.

Włoſy czerni.

Krew zbytnie á bez miáry z ran ćiekącą záſtánawia / záléwáiąc ie Szałwiiowym ſokiem.

Krew zbytnie záſtánawia.

Jne ſkutki tego ſoku wyßey ſie opowiedźiały.

Wodká Szałwiiowa.

Aqua Stillatitia.

Szałwią posiekáć drobno / y wodą ią pokropiwßy z *Balneum maris* diſtyllowáć: ták bywa oſobliwa y vżyteczna.

Párálizem náruſzony

Ktorzy ſłákiem ſą náruſzeni / te wodkę Szałwiiowa dobrze pić.

Rękom drżeniu. Ślabości.

Tákże ktorym rece drżą.

Omdlewáiącym puliy ták w ſkroniách iáko w rękách / y pod noſem / dobrze náćieráć.

Wino Szałwiiowe.

Vinum Saluiatum.

Płucom zágnilym y zátkánym flágmą geſtą y lipką / tym wßyſtkim bárzo vżytecznym trunkiem bywa.

płucom zátkánym.

Żołądek zágrzewa y wilgotności flágmiſte w nim trawi.

Żołądek rozgrzewa

Serce mile posila.

Serce posila.

W wątrobie żyły zátkáne otwiera / y wychedaża.

Wątrobę zámulone otwiera.

W Niemieckich poſpolićie ſtronách / tákże we Włoſkich / winá z Szałwią tym obyczáiem / iáko z Piołynem przyprawuią. Ábo w wozek Szałwiey w winie mocza.

Głowie y mozgu zbytnie źimnemu / ieſt

Głowie. Mozgu oźiębłym.

Rány chędoży y goi.

Rany plugawe wychędaża / y goi / á krew zbytnie ie vchodzącą záſtánawia: Szalwią świeżą tłukąc / y zmieſáiąc / á ná rány przykłádáiąc. Też ſucha miálko vtárta záſypowáć dobrze. (*Dioſ.*) *Plin.*)

wrzodom ciáło rozłá dáiącym.

Wrzody złe / ſproſne / y ciáło rozłádáiące / wymywáiąc ie ſucha Szálwiowa / ábo rádniey ſokiem / á prochem iey záſypuiąc leczy y záwiera. *Dioſ.*

Swierzbieniu wſtydliwym członkom. Vpławom zbytnym.

Swierzb z wſtydliwych członkow odbiálá / w winie ią wárząc / y tym ie ćiepło omywáiąc. *Dioſ.*

Vpławy białymgłowom záſtánawia / iáko niektorzy świádczą / podkurzáiąc ſie nią z węgla. (*Aetius*) A Plinius piſze / że toż czyni wárzona / á w trunku vżywána.

Pániom brzemiennym.

Pániom brzemiennym ieſt bárzo vżyteczna do vżywánia / á ile tym / ktorym płod przed czáſem do noſzenia y rodzenia odchodźi / zwłaſzcza liśćia. Tákże tym / ktore vpławy ábo biegunki przypadáią / ktore im ná ten czás ſą bárzo niebeſpieczne / dla poronienia płodu. *Aetius.*

Pániom ktore przed czáſem płod odchodźi. ábo Poroniáiącym. Item.

Niepłodne białegłowy / czyni płodne: puł kwarty ſoku Szálwiowego z ſolą czwartego dniá po wyczyśćieniu miesięcznym cztery dni przed złączeniem z mężczyzną / wtory kroc przed ſámym przebywánim. *Aet.* To od Ægyptczykow wzięto.

Niepłodnym pániom.

Piſą niektorzy Hiſtorykowie / że w iednym mieśćie Egyptckim / po gwałtownym powietrzu morowym / ći ktorzy pozoſtáli / przymuſáli pić Szálwiowy ſok / dla rozpłodzenia. Przeto Agryppá / Szálwia názwał świętym źielem / iż nie tylko do rozmáitych chorob. Ale też do płodu ábo rozpłodzenia ieſt vżyteczna.

Hiſtoria.

Szalwia święte ziele.

Krwią chárkáiącym / bárzo ieſt vżyteczna / po ſześći ábo ſiedmi łyżek ſoku iey dáiąc / ná raz pić z miodem. (*Orphæus*) Ták ábowiem chárkánie / plwánie / y womitowánia krwią záſtánawia. Ale to náczczo ma bydź vżywano.

Krwią chárkáiącym ábo womitom

Bywáią też piguły z niey czynione / ludźiom ſuchoty máiącym / tym ſpoſobem. Wźiąć Szpikánardy / Imbiru / zárowno oboygá / po puł łoćiu / Nasienia Szálwiowego przyprażonego ábo przypieklego / y miálko vtártego / łotow dwá / Pieprzu długiego tártego trzy loty. To ſokiem Szálwiowym wſzyſtko záczynić / y Piguły potoczyć / z ktorych po ćwierć łotá ná raz bráć / to ieſt / náczczo / poránu y nánoc / á trocha wody czyſtey popić. *Aetius.*

piguły przećiw. ſuchotom

Z Piołynem Szálwią wárzona / czerwoną niemoc leczy. (*Plin.*) Toż liśćie iedzone ſámo czyni.

Czerwonce.

Vſzknionym od wężow / y beſtiy iádowitych / ieſt lekárſtwem piąc / iedząc / przykłádáiąc / wymywáiąc / y záſypuiąc nią. *Plin.*

Vſzknionym od węży.

Włoſy opádłe y opierzchłe z párchowną głowie / czyni porośłe / ſokiem Szálwiowym pleſowatośći często náćieráiąc. *Plin lib. 22. c. 6.*

włoſom z párchopadłym.

Chrobáctwo w vſzách zálągłe / ſok Szálwiowy w nie leiąc / morzy y wygłądza. Tenże.

W vſzu chrobáctwa.

Pleurze y w bokách kłoćiu.

pleurze. Káſzla.

Káſzlącym Szálwią piąc / ieſt rátunkiem. Tenże.

Obrázonym od ſkorpice / ábo ſmoká morzkiego / ieſt lekárſtwem / piąc y przykłádáiąc.

Od ſmoká morzkiego obrázonym

Od wſpeláłego iádowitego vkáſzenia bromi / y záchowuie / oleykiem Szálwiowym ćiáło pomázuiąc. *Plin.*

Breni od iádowitego vkáſzenia.

Wſpeláłym bolom głowy.

Głowy bolenia.

Artetyce y wſpeláłym boleśćiom y łámániu w członkách / zwłaſzcza z fluſow flágmiſtych / źimnych / wielkim ieſt rátunkiem / ták w trunku vżywána / w wodźie ábo w winie wárzona / iák nią nápárzáiąc. Agdźie by ieſcze była wárzona z Láwendą / z Rutą / z Piwonią / z Máieranem / z Bukwicą / y trunkiem vżywána / tym potężnieyſzy dá rátunek. Náwet tym nápárzáiąc w nerwiech / w muſkułách boleści vkłáda / poſila / y z flágmiſtych wilgotnośći wyſuſza.

Artetyce / to ieſt / bolenia y łámániu w członkách

Podágrze / Chirágrze / Genágrze / Páráliżu. Ráduka. Vſi Krzywieniu. Orżeniu ciáłá. Bolániu piec. Pákośnikom. Łámániu w ſtáwách

Podágrze / Chirágrze / Genágrze } To ieſt / łámániu { w nogách / w rękách / wkolánách

Szlaku ábo powietrzem náruſzonym.

Pádáiącey niemocy.

Vſi zákrzywieniu.

Trzęśieniu y drżeniu ciáłá.

Bolániu w plecách. *Item*

Pákośnikom / to ieſt / w krzyżách bolániu / ábo waſátom / iáko prośći mowią.

Łámániu w ſtáwiech: tym wſzyſtkim y drugim podobnym z flágmy pochodzącym wyſſey z opiſánymi źioły / wárzona / piąc / y nápárzáiąc oſobliwym y znáczonym bywa rátunkiem. Ábo też Szálwiey wźiawſzy świeżey / z Bobki ią vtłuc / z Rzerzuchą z Bobrowym ſtroiem / y tym náćieráć przerzeczone członki.

Item.

Spadki z głowy flágmiſte záſtánawia ſwą ćirpkośćią.

Spadkom.

Przećiwko dolegliwośćiom y niedoſtátkom w pierśiách / ieſt lekárſtwem.

pierśiom.

Suchotnym ktorzy ropą pluią / ieſt rátunkiem wyſuſzáiącym / plucá.

Ropą pluiącym.

Zęby wychędaża /

Zęby wychędaża.

Dźiąſłá oſłábiałe z zębámi vtwierdza / liśćiem świeżym Szálwiowym ie náćieráiąc.

vtwierdza y dźiąſłá.

Mozg námdlony / bądź z zátkánia z źimnymi / á flágmiſtymi wilgotnośćiámi / bądź z rázow tłuczonych / ćietych / ábo z

Mozg poſiła.

iákiey iney

Menta.

Müntz.
Spitzmüntz.
Balsam.
Balsammüntz.

Druga ogrodna Mietá/ktorą czerwoną zowiemy: przeto że klącza iest czerwone°: Ale od pierwszey krotsze: liśćie tákże mnieysze y węższe/ á spiczaste: kwiátu rumiánego/ y pachniącego/ iáko sámá wszystká.

Mieysce y Czas.

OGrodne Mietki w ogrodách bywáią śiáne ábo sádzone. Kocháią sie w otworzy stȳ niebie/ w źiemi nie nágnoioney/ ále w iáłowey/ ieno w wilgotney/ żeby buyniey rosłą. Kwitną wszytkie pospliće w śierpniu. W ćieniu ma bydź suszona. Trwa do roku w swey porze y mocy.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia są rozgrzewáiącego / y wysuszáiącego/ ná początku trzećiego stopniá/ ábo ná końcu wtorego. To smák ich pokázuie ostry. Wszákoż nie ták bárzo rozgrzewa iáko dźiki Poley/ ktory Łaćinnicy *Calamentum* zowią. Ma też w sobie gorzkość znáczną / á iest przenikáiącey subtelnośći / zwiera/ y stwierdza.

Moc y Skutki.

Żołądek źimny rozgrzewa y pośila.

Żołądek mdły y oźiębły rozgrzewa y pośila/ á do trawienia sposobny czyni/ bądź sucha ábo świeża/ ták szalse z niey czyniąc z Pietrusczáną naćią / iáko piiąc. Też y workiem ná żołądek przykłádánym. *Aben Mesua.*

Chęć do iedzenia wzbudza.

Do iedzenia chęć y ápetyt wzbudza.

Żołądek pośila źimna.

Flágmę hrubą w nim rozgrzewa y rospráwia. *Item*, Zágniłośći w nim trawi.

Wątrobę zátkáną otwiera.

Wątrobę tákże zámuloną otwiera/ á z hrubych y lipkich ślámowátośći wychędaża/ mocząc ią w winie/ á piiąc.

Do wenusá skromnie pobudza.

Do Wenusá pobudza miernie y skromnie. (*Dios. Gal.*) iákimkolwiek obyczáiem vżywána.

Krwią chárkáiącym.

Krwią chárkáiącym iest vżyteczny/ sok iey z octem piiąc. (*Dios.*) ábo z miodem kwáśnym. (*Gal.*) Tákże

Toku krwáwemu káżdemu.

Wszeláki tok krwáwy záwśćiąga tymże

páráliżem. náruszony. Zawrotu. Członkom drżącym. Strętwiáłym pokurczonym. Spiku. Dycháwicznym. Kászlu źimnemu. Szkodźi. Brzemiennym.

dobre / ábowiem ie rozgrzewa.
Powietrzem náruszonym.
Zawrot głowy ćierpiącym /
Członkom drżącym /
Strętwiáłym /
Pokurczonym /
Przećiw subetu ábo szpiku /
Dycháwicznym /
Kászlącym.

Szkodźi.

Brzemienne pánié od winá Szałwiiowego má ią sie wystrzegáć.

Conserua.

Szałwia w Cukrze / á ile kwiatki iey.

Kwiećie Szałwiiowe tym sposobem bywa z Cukrem przypráwione / iáko Gwoździkowe kwiećie.

Żołądkowi.

Ten konfekt służy mdłym y osłábiáłym z bytnich wilgotnośći flágmistych żołądkom / bo ie w nich trawi y posila.

Członkom vłomnym.

Członkom powietrzem náruszonym / ábo z iákiey iney przyczyny / vłomnym bárzo iest vżyteczny.

Mozgu źimnemu.

Mozg y głowę wszystkę záźiebioną / y wilgotnośćiámi źimnymi nápełnioną rozgrzewa y posila.

Żyły suche wygrzewa.

Nerwom tákże y żyłom piętym oźiębłym / iest rátunkiem.

Rozsądek.

Jest kilká inych źioł / pod tym imieniem Szałwiey názwánych iáko Szałwia czarna: to iest / *Horminum* Láćinnikom Szałwia polna / *Ambrosiana* po Láćinie Szałwia leśna / Rzymiánom *Stachis* rzeczona. Ale o tych ná swych mieyscách będźie powiedźiano.

Zimniczne źiele / Zimnicznik / Rozdźiał 31.

Tertianaria.
Feberkraut.

ZImnicznik / ábo Zimniczne źiele / korzonki ma nikczemne / proste / w źiemi nie głęboko leżące: z ktorych sie ćienkie rozgi pusczáią ná puł łokćiá wzwysz: listeczkow podługowátych / spiczástych / do Przetárznice podobnych / około kráiow drobno kárbowánych / przy ktorych modráwe kwiateczki tkwią.

Moc y Skutki.

Trzećiaczce.

To źiołko w wodźie ábo w piwie wárzone / á przez kilká dni trunkiem vżywáne / trzećiegodniową źimnicę / ábo gorączkę dostátecznie leczy.

O inych tego źiela skutkách iescze niemożemy wiedźieć.

Mietá / Rozdźiał 32.

MIętek iest rozmáity rodzay / iednák ná dwá przednie sie dźielą / Ogrodna / y Polna. Ogrodna dwoiá / wielka y máła: Jedná ma pręt ná łokieć zwysz czworogránowity / kosmáty: liśćia obdłużnego / miękkiego / około kráiow zlekká wystrzyżonego / y ząbkowátego / kędźierzáwego / źielonego / y bárzo pachniącego. Kwiátu kłosowátego / bládobronatnego. Korzonkow wiele / pnących sie y roskłádáiąc sie po źiołách. Y przeto gdźie raz będźie sádzona / záwsze sámá od śiebie pusczáć rozmnażáć sie nie przestawa / ták / że ią potym strudná wypłonić. Pręt ma kolonkowáty / od ktorego listki parą á parą pochodzą. Nietrzebá ie nożem / áni żelázem żadnym iáko y Ruty / przyrzynáć / dla záchowánia. Bo gdźie ią żelázem zrzyna / nisczeie y ginie.

osobliwym lekárſtwem / ábo Miete wárzyć á te iuche pić.

Sokiem dźiurki w noſie náćieráiąc / krew z noſá pobudza. *Taber.*

Plucá wychodząca.

Przećiwko zátkániu nozdrzy / á zátym vtrácéniu wonnośći / dobrze ia vſtáwicznie mieć pod noſem / á nozdrzámi ćiągnąc z niey wonność. *Plin.*

Sokiem ſkronie náćieráiąc / bolenie głowy vśmierza. Tenże

Przećiwko Skorkom morzkim.

Przećiwko niedźwiadkom morzkim.

Przećiwko wężom y gádźinie ládowitey / ieſt vżyteczna: piąc ſok tey Mietki. Tákże rány nim wymywáiąc / ábo ćiáło ná mázuiąc. Tenże

Krosty ná twarzy / ktore Grekowie *Epiphoras* zowią / spadza. Tenże

W ſtolcu bolesći vśmierza. Tenże

Liśáie ſuche / y

Swierzb ſuchy záwśćiąga: też ſámym trzymániem iey w ręku. *Plin.*

Syr od chrobáctwá y ſkáżenia zácho wuie: ſokiem ábo iuchą iey zwierzchu go pomázawſzy / ábo liśćiem go potrząſſy. (*Mizald.*)

Piſą niektorzy / że śleżione chorą y záżiębioną leczy / zębámi ią tárgáiąc / á iedząc / w ogrodźie / z ziemie iey niewyrywáiąc.

Bolenie żołądká vkłádá z zimney przyczyny: proch z ſuchey Mietki co go wetrzy pálce ſczypta zawźiáć może / z wodą ábo z winem go piąc.

Pániom pierśiámi ſwymi dźiatki karmiącym / ábo mámkom mleká doſtátek dáie. *Mizal.*

Tenże proch z winem / ábo z piwem / z octem / ábo z czym inym piąc nácżczo / gliſty z żywotá wypadzą mocząc ie / zwłaſzá iuchą polney miety. *Sethi.*

Żołądek ſtráwny czyni. *Sethi.*

Wietrznośći z ćiáłá roſpadza / po iedzeniu vżywánia z prochu Mietczánego na grzance z chlebá rzánego w winie omaczáney / ábo iákokolwiek ináczey.

Śleżienie chorey z zimney przyczyny / ieſt lekárſtwem / po iedzeniu obiednym / ábo wieczornym / vżywáiąc iey. *Sethi.*

Oczom płynącym powiádáią bydź ią pewnym rátunkiem / żucháiąc ią w vśćiech / á ná nie przykłádáiąc. *Sethi.*

Náśienie Mietczáne żywot purguie.

Cuchnienie z vſt odpadza / w octe ią wárząc / á płocząc / potym dźiáłáią ſámym liśćiem ſuchym / ábo prochem z nich vczynionym wyćieráiąc. *Plat.*

Smrod záwrzedźiáłośći noſá / ſok ſárkáiąc odgania.

Chęć do iedzenia vtrácona przez źimne wilgotnośći w żołądku będące / ábo w vśćiech żołądkowych báwiące ſie przywráca / ſałſe z niey czyniąc z Cynámonem / z octem / y z pieprzem. *plat.*

Womity z záźiębienia żołądká záſtánawia / wárząc ią w occie / á w roſole / y tym żołądek nápárzáć. *plat.*

Mdłość przypádáiąca / bądź w febrze ábo po gwałtownym purgowániu / ábo z iákiey kolwiek przyczyny odpadza / Miętę vtárſzy z octem winnym / y z trochą winá / ieſli bez febry: Ale gdźieby febrá była / tedy z ſámym octem / á z trochą grzanki dobrze przyrumánioney y przypaloney. Temu obojemu dáć chwile w occie mokнąć / ápod noſem trzymáć. Potym wárgi tymże też náćieráć / dźiałáią / żeby / ſkrome / nozdrzá / y ná pulſy kłáść / ábo ie mocno náćieráć. Tegoż też może mdleiącemu dáć żucháć y wyſſyſáć. *plat.*

Máćice plugáwa wychodzą / wierzchołki Miety w winie wárzyć / y wezełkiem w otwor łoná puſczáć. *plat.*

Lekárſtwo wſzelákie przećiwko trućiznie / ma bydź z ſokiem Mietczánym vżywáne: ábo z iuchą / ieſliże ſok bydź nie może. *plat.*

Szkodźi.

Náśienie Mietczáne płucom ieſt bárzo ſzkodliwe. *Sethi.*

W otwor łoná białogłowſkiego włożona przed złączeniem z mężczyzną / brzemi poczęcia y płodu. Tákże z wodą ábo z miodową ſytą w trunku dáná. *plin.*

Czyśćienie miesięczne pániom záwśćiąga / iákimkolwiek obyczáiem vżywáná. Tymże ſpoſobem vpłáwy hámuie. [*plin.*]

Kolerycznym do vżywánia dobrą / y vżyteczną tákże flágmiſtym *Sim. Sethi.*

Rzygánie wznieca. *Aben. Meſua.*

Ránnym Mietki żádnym obyczáiem nie godźi ſie pożywáć / boby ſie rány ich goić żadnym ſpoſobem niemogły. A przeto Florentius Grecki piſarz / nie pożyteczną ią bydź powiáda.

Ludźiom tákże żołnierſtwem ſie báwiącym ſzkodliwą / przeto iż do Wenuſá pobudza / ktory im ieſt náprzeſzkodzie niemáley. Przeto

Miety ma bydź ſkromne / mierne / y nieczeſte vżywánie / ták w trunku / iáko w potrawách: ábowiem krew rzedźi y wodniſtą czyni / ktora potym w żołtą kolerę obráca / te záś w czarną y w melánkoliczną. *Aben. Meſua.*

Syrop Mietczány.

Bywa z ſoku Miety świeżey / á z Pigwowego ſoku / y z miodu / ábo z cukru ſyrop czyniony: ktory ponienionym chore

bom bárzo

plucá wychodząca.

Mozdrzom zátkánym y vtrácéniu wonnośći.

Głowy bolenia.

Obrázeniu od ſkorká morzkiego Niedźwiádká morzkiego.

Wężow y gádźiny.

Krostom ná twarzy.

W ſtolcu bolenia.

Liśáiom ſuchym.

Swierzbu ſuchemu.

Syr od chrobáctwá zácho wuie.

Śleżienie.

Żołądkowi bolącemu

Mámkom mleká doſtátek dáie.

Gliſtom.

Żołądek ſtráwny czyni.

Wietrznośćiom.

Śleżienie.

Oczompłynącym.

Purguie żywot.

Cuchnieniu z vſt.

Z noſá ſmrod.

Chęć do iedzenia czyni.

Womity záſtáwia.

Mdłość odpadza.

Máćice wychodząca.

Lekárſtwo przećiwko trućiznie / ſokiem iey ma bydź vżywáne.

Szkodźi.

Płucom.

Porzećia y płodu brzemi.

Miesiączną y vpławy záwśćiąga.

Kolerycznym.

Rzygánie wzbudza.

Ránnym Szkodźi.

Żołnierzko ſie báwiącym.

Krew melankoliczną czyni.

Siropus de Menta.

sposobem przerzeczonym vżywana.

Gliſty w żywocie morzy y wywodźi / ſok z niey z octem piiac.

Gliſtom.

Sczakwice womitom y ściągunkom kolerycznym.

Sczakwice / Womity / y

Biegunki koleryczne záwśćiąga: trzy roſczki iey zwierćiawßy z ſokiem iábłká Gránatowego kwáśnego / y pić dáwáć. (*Dioſ.*)

Bolaczki roſpadza.

Bolaczki zebráne roſpadza / z ieczmienną máką plaſtrowána. *Dioſ. Gal.*

Piersi białogłowſkie ſkromne czyni.

Bolenie głowy z żimnych wilgotnośći vkłáda ſwym zapáchem. Tákże vtárta / ábo y ſámo liśćie z iey kłaczem / á ná głowę przykłádána. *Dioſ.*

Piersi v białychgłow zbytnie rozraſtáiące ſie / ábo z obfitośći mlekà bárzo nábrzmiałe / czyni ſkromne / y broni ſie im rozraſtáć: Miętę tłukąc / á nią okłádáiąc

Krtuſzeniu flágmiſtemu.

Krtuſzenia y womity z flágmy pochodzące vſkrámia / ták ſámey vżywáiąc / iáko z wodką ieżyę / ábo z wodką wodney Miętki piiąc. *Abben. Meſua.*

Pániom dźiatki mieważącym y rodzącym.

Pániom ćiężko dźiatki miewáiącym y rodzącym: Miętkę z winem pić dobrze. [*Seth.*]

Mleko żeby ſie w żołądku nie zśiádáło.

Mlekà ktorzy rádźi częſto vżywáią / máią kilká liſtkow w nie záwße tey Miętę zetrzeć / ták ſie im w żołądku nie będźie zśiádáło / áni kwáśniáło. Toż czyni liśćie do mlekà przedtym włożone. *Sim. Seth.*

W kißkách wpáchyrzu wiele wilgotnośći trawi.

W kißkách wpáchyrzu wiele wilgotnośći trawi. Miętę ſuchą z ieczmienną máką ná pepek przykłádáiąc y noßąc.

Nápuchnieniu.

Nápuchłość y nábrzmiałość ktoreykolwiek cześći ćiáłá rozgánia: Miętę z káßą ieczmienną ná to plaſtruiąc. *Dioſ.*

Rymie ábo ſápce.

Ryme / y ſápkę z náżiębienia głowy / odpadzą: z Miętą wozek ná głowę przykłádáć / á zwłaſzcá ná noc / wßyſtkie wilgotnośći w niey roſpadzą ſwym rozgrzewániem / y głowę czyni wolną y lekką. [*Dioſ.*]

Moczanie zátrzymániu.

Moczu ktorzy zátrzymáć nie mogą: Miętę w occie dobrze wárzyć / y ná przognoną co náćiepley plaſtrowáć.

Pierśiom roſpuszczonym / twárdym / zśiádłośći mlekà w nich

Pániom w piersiách w połogu mleko zśiádłe / y piersi roſpuszczáiące / nábrzmiáłe / y ztwárdniáłe / odmiękcza / rozgánia y leczy: Miętę ogrodną z octem / á z oſrzodką chlebá białego zwárzyć / y vtrzeć á tym ćiepło okłádáć.

Párchom ćiekącym ná głowie

Párchy y wrzody ćiekące ná głowie oſobliwie goi: wárząc ią w wodźie / ábo w ługu / á głowę tym przemywáiąc.

Kolce.

Kolce y gryżieniu w żywocie / ſok Miętę czány z miodem / á z pieprzem w winie vżywány vkłáda.

Odmiętániu żołądká.

Ná odmiętánie żołądká / ábo przećiwko womitom / ſok tey Miętki z Kądźidłem kráminym z octem / przez niemáły czás moczoc / á ná dołek pod piersiámi przykłádáiąc / ieſt rátunkiem pewnym. Tákże

Sczakwice.

Sczakwice toż ieſt lekárſtwem.

Bolenie vßu.

Bolenie vßu / á ile z żimney przyczyny vkłáda: ſok z ſyta miodowa zmießány / á w nie puſczány. *Dioſ. Plin.*

Od pſá vkaßone.

Od pſá vkaßone leczy / Miętá z ſolą vtárta / á ná ráne plaſtrowána. *Dioſ.*

Tákże od wśćieklego pſá rány goi. *Sim Sethi.*

Oſtrość ięzyká.

Oſtrość ięzyká oddeymuie: pośćieráiąc go nią. *Dioſ.* Ábo ſok z miodem zmießány / ięzyk gładki czyni. Tenże

Mlekà nie dopuſzcza ſie zśiádáć.

Miętá ogrodna w mleko włożona / nie dopuſzcza mu ſie w żołądku zśiádáć. Tákże w gárncu / ábo w iákimkolwiek naczyniu / chociáby mu byłá podpuſzczká záddána.

Żołądkowi zimnemu / wielkim przyiaćielem.

Miętá wielkim ieſt przyiaćielem żołądkowi / zwłaſzcá żimnemu: przeto dobrze iey z ſáłátą / y w ſáłáty vżywáć. Tákże inemu przymießána do záprawowánia kozseniu przydáie wdźięczności y ſámáku.

Mdłość odpadza.

Zapáchem ſwym mdłość ſerdeczną odpadza.

Kolce.

Kolce y dárćie w kißkách vkłáda / w wodźie / ábo w piwie wárzona / á przez trzy dni porządnie náczczo / y ná noc ćiepło vżywána: ták nigdy ſie nie wroći. [*Aetius.*] Też w winie wárzona / żywot / prog / y nyrki nią okłádáiąc co náćiepley / toż czyni. [*Plat.*]

Item.

Biegunki zaſtánawia / z krochmalem á z wodą ią piiąc. *Plin.*

Biegunkom.

Bolaczki ábo wrzody / ktore *vomicas* Láćinnicy zowią / w otworze ioną białogłowſkiego leczy: z Bábką ią plaſtruiąc. (*Plin. Syriacion.*)

W otworze ioną bolączkę.

Tenże Syriácion / iáko Plinius świádczy: wątrobie zámuloney z żimnych á flágmiſtych ſliszow / otwiera / wychędaża / dáiąc iey náczczo pułćwierći łotá z miodową ſytą pić.

Wątrobie zámulonej

Rodzenie rychłe y prędkie czyni / iuchę z niey piiąc.

Prędkiemu rodzeniu dobrą.

Odetchy w gárdle zbytnie wilgotne wyſuſza / á ſuche zwiera. *Plin.*

Odetchy wilgotne otwiera.

Flágmę we wnętrznośćiách zágnitą wywodźi / z ſyta miodowa piiąc. *Plin.*

Zágniłą flágmę wywodźi.

Głos gładki y krzykliwy czyni: ſok z niey z Ruta z Koryándrem / á z mlekiem / piiąc. Tenże

Głos gładki y krzykliwy gr'ni.

Języczek nábrzmiáły z wilgotnośći zbytniey ścieńcza: wárząc ią z Ruta / á z Koryándrem w mleku / y gárgáryzuiąc ciepło. Tenże

Języczku nábrzmiáłemu

Gnilcu.

Gnilec w vśćiech: ſok Mietczány z Hálunem leczy / płocząc y czeſto wymywáiąc. Tenże

Pokurczonym.

Pokurczonym ſok Mietczány pić / ieſt

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách mokrych / przy potokách / y około bágien.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia ćiepłego / ściencza / rospráwia / rozśiekuie / otwiera / y ſtwierdza / wyſuſza wiecey niżli ogrodna.

Moc y Skutki.

W dobrym zdrowiu bedacym dobrze iey vżywáć / ábowiem záchowywa w cále zdrowie.

W dobrym zdrowiu ie vżywáć.

Tym ktore ſie po porodzeniu nie wyczyśćili dobrze / w winie ią wárzyć / á dáwáć im ią pić. Tákże párę z niey w otwor loná leykiem puſczáć.

Pániom po porodzeniu nie wyczyśćionym dobrze.

Dychawicznym / y ćieżko tchnącym / wárzyć w ſyćie miodowey / ábo w ſámey wodźie / á pić dobrze.

Dychawicznym.

Kolce y żárćiu w żywoćie z wietrznośći / vżytecznie bywa w trunku vżywána / wárzona / y ná pepek ćiepło kłádąc.

Kolce.

W łoże y po domie ią rozćieláć dobrze / gdźieby gádźiná byłá: Tákże nie po gmáchách kurząc weże wygánia.

Gádźine z domu wypadzą.

Chrobáctwu w vßách zálaglemu ieſt lekárſtwem. Sok iey w vßy ćiepło puſczáiąc / przydawßy mu wody w ktoreyby Aloe było roſpuſczone Arábſkie.

Vßom chrobáglim.

Nocnemu pomázániu przez ſen / iáko ná odprawie w Małżeńſkim ſkutku: gdy przyrodzone naſienie odchodźi. Sok ábo ruche iey pijąc / ieſt lekárſtwem. Tymże też ſokiem członek męzki y moßná náćierać dobrze.

Nocnemu pomázániu.

Sámo źiele Kobyley mietki / świerzb y lißáie ſuche ſpadza. *Miſald.*

Świerzbu Lißáiom.

Tredowátość z twarzy ſpadza ſokiem ná noc námázuiąc. *Miſal.*

Tredowátości.

Zołtá niemoc leczy ſok pijąc iey mietki. *Plin.*

Zołtacce.

Zaußice ábo świnie wrzody y

Świnim wrzodom.

Wolá ná gárdle záśiádle / roſpadza ſokiem tey Miety kobyley námázuiąc y plaſtruiąc. *Plin.*

Wolá pod gárdłem.

Gliſty y chrobáctwo wßelákie z żywotá wypędza / z octem ſok pijąc. (*Plin.*) á czyni to dáleko potężniey á niż ſok Miety ogrodney. *Taber.*

Gliſtom.

Wßeláktemu ládowitemu vſzknieniu liśćie iey vwierćiawßy / ná rány przykłádáć. Też pijąc ie z winem toż czyni. *Plin.*

Vſzknieniu wßeláktemu ládowitemu.

Káßel ták z gorącey iáko z żimney przyczyny leczy / wárząc ią z figámi ſuchemi á iuche ćiepło po ránu y ná noc pijąc. *Plato.*

Káßel z gorącey / iáko z żimney przyczyny.

Máćice záźiebłe rozgrzewa y czyśći / wárzona kobyla Miete á náparzánie czynia. *Plat.*

Máćicy zá źiebley.

Żołądek żimny rozgrzewa w winie ią wárząc á pijąc. *Taber.*

Żołądek rozgrzewa

Żeby wyprochniáłe y cuchnienie ſmrodliwe z nich pochodzące oddała woda / w ktoreyby Mietá kobyla była wárzona / częſto wymywáiąc. *Taber.*

Zębom wyprochniáłym y ſmrodliwym.

Vßom ropę ćiekącym leczy / wárząc kobyla Mietke / Bukwice / y Máieran weſpołá nád ćiepłą párą ie trzymáiąc / żeby w nie pochodźiłá. *Taber.*

Vßom ropę ćiekącym.

Ryme ábo ſápke z żimney máteryey záwßćiąga: vczyniwßy wozek z miáłko vtłuczoney kobyley mietki / y ná głowie go noßąc. *Plat.*

Ryme á bo ſapce.

Podágrze y łámániu w nogách z żimnych fluxow / ieſt rátunkiem plaſtruiąc nią nogi. *Plat.*

Podágrze.

Kroſty ná głowie: wrzedźienice y párchy ćiekące goi wárząc ią w octćie / á ná ſtońcu głowę tym przemywáiąc. *Plin.*

Párchom ćiekącym / y wrzedźienicom ná głowie.

Żágnilość w nośie y ſmrod z niego oddała / ſok tey mietki noſem ſarkáiąc.

Żágnilośći w noſie y ſmrodu.

Mieśięczna záſtánowiona nád przyrodzenie wzbudza y wywodźi.

Mieśięczney.

Rodzeniu dopomaga / ták iey vżywániem iáko párą zwárzoney / y ma ſáma otwor loná nágrzewáiąc.

Rodzeniu dopomaga.

Piegi z twarzy ſpadzą liśćiem ie kobyley Mietki poćieráiąc. Tákże Węgrowátośći y wßeláktie zmázy z twarzy śćiera przykłádáiąc ią ná twarz ná noc / ábo też ſokiem iey pomázuiąc á ráno wodką krowczáną ábo z kwiećia kobowego obmywáiąc.

Piegom. Węgrowátośći. Zmázom wßeláktim ná twarzy

Wodká z kobyley Mietki.

Aqua ſtillatitia.

Wodká z tey Miety bywa dyſtyllowána / biorąc ią ze wßytkim / á posiekawßy drobno w *Balneum Mariæ* dyſtyllowáć.

Zołta chorobę ſpadza pijąc iey po dobrym trunku náczczo y ná noc.

Zołtácce.

Żołądek żimny rozgrzewa á flágmę w nim lipką y kłyżowátą rozśiekuie / rzędźi y trawi. *Taber.*

Żołądek rozgrzewa

Mieśięczna záſtánowiona nád przyrodzenie wzbudza / żyły zatkáne w máćicy o-

Mieśięczno wzbudza.

bem bárzo vżyteczny bywa/ y dáleko przyiemnieyszy do vżywánia/ niżli sok.

Ten syrop záwśćiaga biegunki wszelákie Tákże

Vpławom womitom Tráwieniu. Vpłáwy zbytnie pániom zástánawia.

Krtuszenie y womity hámuie.

Do trawienia potężność żołądkowi czyni.

Smrodu ćiáłá wszytkiego. Smrod z ćiáłá pochodzacy oddala/ zmieszány z miodkiem kwáśnym z Cebule zamorskiey/ piiac go.

Aqua Mentæ.

Wodká z Miety.

Swieżą Miete posiekawszy drobno z *Balneum maris* distyllowáć. Te

Żołądkowi źimnemu. Wodke Mietczána piiac poránu/ y nánoc żołądek źimny zágrzewa.

Wątrobie Żołtáczce. Wątrobe zámulona otwiera.

Mieśięczney. Zołta chorobe spadza.

womitom Mieśięczna pániom wzbudza.

Biegunkom. W krtuszeniu/

W biegunkách/ iest vżyteczna iáko syrop.

Oleum Mentæ.

Oleiek Mietczány.

Oleiek Mietczány ták ma bydź w oliwie niedoźrzáłey czyniony/ iáko Rumienkowy.

Żołądkowi. Żołądek źimny y osłábiáły zágrzewa/ pośila.

womitom Niechęć y krtuszenie z żołądká pochodzace oddala/ w dołku nim námázuiac.

Bolacce twárdey w żołądku Twárdość puchliny w żołądku/ ábo bolaczke leczy. Tych też skutkow iest druga ogrodna Mietá.

Oleiek Alchimiski.

Bywa z suchey Miety oleiek Alchimiyskiem obyczáiem czyniony/ bárzo osobliwy/ y w skutkách swych dáleko od pierwszeg potężnieyszy: Przeto sámego sczegulnego przez vstánie godźi sie dáwáć/ ieno z Rożą w Cukrze przypráwiona. A to przećiwko krtuszeniu y womitom z źimney przyczyny. Też przerzeczonem dolegliwośćiom może służyć.

żołądkowi źimnemu womitom

Rozsądek.

Mietá gdźieby wyniszczáłá z naśienia y z korzenia/ tedy polna Miete tylko wierzchem w źiemie sádźić. Abowiem ták pozbedźie dźiczyzny/ á sstánie sie ogrodna.

Kobyla ábo polna Mietá/ Rozdźiał 32.

Mentastrum.
Menta Cabalina,
vel
Menta Equina.

Roßmüntz.
Roßbaleam.

Mietá Kobyla/ liśćia iest dobrze dłusszego/ niżli ogrodna/ kosmátszego/ y bielszego. Lodygi ábo rozgi ma łokietne: kwiećie kłosiate/ z modrábláde: Zapáchu wdźiecznego y mocnego.

ko źiele gorzkiego / wßákże nie bárzo. Korzeń nie zbytnie ma wielki / miáłko w źiemi tkwiący / á odnożek wiele máiący: zapáchu wdźięcznego korzennego.

Mieysce.

W ogrodách pospolićie rośćie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewáiącego y wysußáiącego iest przyrodzenia / śćiera / śćiencza / stwierdza lekko / y pobudza: Ma też nieco w sobie ćirpkośći / ále niewiele.

Moc y Skutki.

Máćiczny dolegliwośćiom. Wątrobie Sleźienie. Mocżu ćiężkiemu puszczániu. Zołądek pośila. Piegom. węgrowátośći. Glistom. Krtußeniu Gádźinę wßeláką z domu wypędza. Puchlinie

Máćicznym niedostátkom / y chorobom z źimney przyczyny / iest lekárstwem

Wątrobę oźiębłą rozgrzewa /

Sleźienie boleiącey iest rátunkiem / źiele y z liśćiem tłukąc / á z oleykiem Kosáćcowym / ábo z Fiiołkowego korzenia / ábo Szpikonárdowym námázuiąc bok lewy.

Mocz nád przyrodzenie zástánowiony wywodźi / wárząc ią á piiąc. Tákże prog łona nią nápárzáiąc / ábo po pás w niey się kąpiąc.

Zołądek pośila słáby / wárzony piiąc / y zwierzchu nią nágrzewáiąc.

Piegi / y

Węgrowátośći / y ine oßpecenie twarzy śćiera / ná noc nią pomázuiąc.

Czerw ábo glisty w żywoćie morzy / y wypędza / piiąc ią y żywot náćieráiąc. [*Plat.*]

Womity zástánawia tymże sposobem vżywána / ták przez vstá ioko zwierzchu.

Cáłe źiele / to iest / z korzeniem z liśćiem z kwiećiem / po domu gdźieby gádźiná przebywáłá rośćieláć ábo y nim kádźiédobrze: wygánia węże / iásczorki / niedźwiadki.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi / sok / ábo w winie wárzona náczczo y ná noc piiąc / y ine iádowite bestye. Tákże

Jádu y trućiznie ich sprzećiwia się / y z ćiáłá wywodźi: przeto niektorzy radźi ią do Sáláty mießáią. Jádu y trućiznie się sprzećiwia.

Szałsá do przysmáku z niey czyniona. Do sáłaty.

Też do piwá y winá kłádáią / dla wdźięcznego zapáchu. Do ßałse. Do piwá.

Wietrznośći w ćiele rospądza. Wietrznośćiom.

Głowę pośila zapáchem swym / ábo w ług ią kłádąc / á głowę przemywáiąc. Głowę pośila.

Wątrobę / Wątrobie Sleźienie.

Sleźionę / Nyrkom zamulony

Nyrki zámulone y zátkáne z źimnych wilgotnośći otwiera / sam sok piiąc / ábo w winie ią wárząc z miodem / á piiąc. Toż czyni y z gorących flusow zátkániu / bez febry. *Plat.*

W vßu chrobáctwo zálągłe zábiia / sok ćiepło w nie leiąc. Tenże Bßom chrobá cżliwym.

Kre y twárdość w bokách z źimnych wilgotnośći rospądza / sokiem iey / z oliwą / á winem rośćieráiąc plastr: Warz tę Márzymiętę w winie do połowice / przecedz / y onę iuchę znowu z oliwą / ták długo warz / aż wino wywre do sczędu / wosku przydawßy / plastr ná bok przykłáday. Kre w bokách rozpądza.

O Lebiotce białey / ábo Poleiu dźikim / Rozdźiał 35

TE Liebiotkę Dioskorydes troiákiego rodzáiu bydź opisuie: Jedne / ktora liśćiem Poleiowi iest podobna / tylko że tá więtße / ßerße / okrągleyße y kosmáte ma: około kráiow zlekká kárbowáne. Gáłąski y klącze czworogránowite łokietne / á liśćim kosmátym okryte. Kwitnie modrym kwiátem / drobnym / á od śrzodku byla áż do wierzchu / iáko y Poley okołkiem około rozgi / ná wierzchu nageśćiey. Korzonkow ćienkich wiele włoskowátych / o d iednego pochodzących. Tá Poleiem dźikim ábo płonnym názwána / przeto że ná Poleiowy zapách pochodźi. *Calamẽtum aruense.*

Druga Lebiotká białá iest / ktorą my kámienną ábo skálną zowiemy. Liśćia Bázyliykowemu podobnego biáłáwego. Tákże gáłąski czworogránowite / kwiátu modrego. A tá miedzy inymi naprzednieyßa. *Calamẽtum mõtanum.*

Szkodźi.

twieraiąc. *Taber.*

Szkodźi.

Brzemienne panié máią sie iey wszelákim sposobem wystrzegáć y wiárowáć / ták zapáchu iáko vżywánia.

Pániom brzemiennym.

Rozsądek.

Wiele kształtow Miety ogrodney znáyduie sie / okrom tych dwu od Dioskorydá opisánych: Abowiem iedna iest liśćia krotszego / okragleyszego / kedźierzáwszego / ktora też Kedźierzáwa dla tego zowiemy. Druga Czerwona / dla rozg iey rumiánych. Trzećia Biała. Te iednák wszystkie są sobie w skutkách podobne y rowne. Ná rozność tedy kształtu máło sie ogledáć mamy. Tákże *Apuleius*, co Dioskorydes *Mentastrum* własne miánuie / on troiáka czyni Miete. Polna pierwsza / te co Dioskorides y Gálenus opisuia. Wtora / pod dźikiego Poleiu imieniem / ktora też polna Máruna / y biała Lebiotka zowiemy / Láćinnicy *Calamentum* miánuia. Trzećia / te ktora my kotcza Mieta názywamy. Co pilnie obaczyć maia / ći ktorzy sie w rozeznániu źioł kocháia y obieráia / áby tylko dla sámey roznośći / gdyż skutkámi są sobie bárzo podobne.

Márzymietká / Szałwia Rzymska / Rozdźiał 34.

Menta Græca.
Lassulata.
Costus herba.

Vnser Frawen müntz.

TA Mietá ma rozmáite názwiská / ták v Láćinnikow / iáko v nas Polakow / z nászych zowią ią niektorzy Piwonią wonną / od nieiákie° podobienstwá / ktore z liśćiem Piwoniowym ma. Drudzy Márzymietką: Jni Grecką: ini Máriey Mietką: Drudzy Szałwią Rzymską / y Mietą Rzymską. A to od Láćinnikow / ktorzy ią tákże rozmáićie názywáią / iáko *Menta Gręca, Menta Saracenica, Menta Romana, Marię Menta, Saluia Romana.* Tá ábowiem iest Szałwiowego listu / ieno iáśnieyszey źielonośći / dłuszy / y szerszy / á Bukwicowemu podobny / tylko gładszy / nie ták pomarsczony / áni chropowáty / około tákże karbowány: była łokietnego / niekiedy wysszego. Kwitnie żołtem kwiátem okołkiem iákoby gronámi / ná kształt Wrotycze. Smáku wszyst-

ko źiele

Mieysce y Czás.

PIerwßa roście ná mieyscách płonnych / dźikich / á niebu otworzyſtych / ták ná págorkách / iáko w rowninách / przy drogách ßćießkách / przy párkániech / ábo płociech.

Wtora ná gorách y po ſkałách / dlacze° też ią kámienną názywamy.

Trzećia w polách / ná dźiczyznách wilgotnych y wodniſtych mieyscách. Te wßyſtkie máią bydź w Máiu zbieráne / gdy poczynáią ná nawietße kwitnąć: do roku trwáią. A máią bydź w ćieniu ná wietrze ſußone.

Przyrodzenie.

WSzytkie te trzy Lebiotki ſą przyrodzenia ćieplego y ſuchego w trzećim ſtopniu / co ſie znáczy cześćią z zapáchu / cześćią z doświádczenia ſmáku / ábowiem ma znáczną gorzkość roſpaláiącą vſtá y ięzyk: zapáchu tákże mocnego: ábowiem ná gołe ćiáło przyłożona / naprzod potężnie rozgrzewa y ſczmi / ná oſtátku pryſczy / ścienczaią / rozprawuią / wywodzą / y otwieráią. Kwiát á liśćie tylko do vżywánia przychodźi. Korzeń ieſt nie vżyteczny.

Moc y Skutki.

Vſczknienie od wężow y gádźiny / ieſt lekárſtwem / piiąc iuche z liśćia wárzonego / z kwiećia y z byla tey Lebiotki. Tákże ná ráne przykłádáiąc. Ták ábowiem iad wyćiąga zewnętrza y zwierzchu.

Vsczknienie od wężow y gádźiny leczy.

Flágmie w żołądku.

Flágmie kliiowátą lipką z żołądká kto chce wywieść / tákże z kißek y z pierśi wyćiągnąć ßlámowátośći flágmiſte: przez kilká dni dáwáć iuche z wárzonego w miedźie náczczo pić / potym lekárſtwo przyſtoyne purguiące dáć / bądź w trunku / á w konfekćie / ábo w pigułách: ták ábowiem zátkánia y zámuliſká w przechodách roſpráwi / otworzy / y wywiedźie.

Flágmie w żołądku.

Ten trunek żołtey niemocy ieſt lekárſtwem / zátkánie żył wątrobnych otwieráiąc.

Żołtácce.

Miesięczną chorobę wywodźi.

Miesięczney.

Przepuklym /

Przepuklý.

Pokurczonym /

Pokurczonym.

Dychawicznym /

Dychawicznym.

Kolce y w kißách dárćiu /

Kolce.

Zimnicom / Lebiotkę białą / y z kwiećiem w miedźie wárzyć / á pić dáwáć.

Zimnicom.

Káßle tákże ćiężkie flágmiſte leczy: Lekewarz ktory *Diacalamentum* zowią.

Káßlom ćiężkim.

Jádom y trućiznom ſie ſprzećiwia / w winie wárzona / ábo miálko vtárta / z winem dáiąc ią pić.

Jádom y trućiznom.

Gliſty y chorobę wßeláke z żywotá wywodźi / z ſolą á z miodem ią piiąc.

Gliſtom.

Tredowátość ſłoniową z twarzy ſpadzą vżywáiąc iey / á kozią ſerwatką popiiáiąc.

Tredowátośći.

Liśćie tey Lebiodki białey vtłukßy / á w wełnę obwinawßy / y w otwor łoná białogłowſkiego włożywßy / chorobę miesięczną / nád przyrodzenie zátrzymáną wywodźi. *Dioſ.*

Miesięczną.

Węże y ine gádźiny z domu wygánia / rościeláiąc ią po domu: tákże nie kurzące w gmáchách. Tenże

Gádźiny wßeláke z domu wygánia.

Bliżny czarne y wßeláke zmázy y ßkárádośći z ćiáłá spadzą / w winie ią wárząc y przykłádáiąc Tenże

Bliznom Czarnym y błáchom.

Toż śinośći pod oczymá z bićia roſpadzą: Tenże

Śinośći pod oczymá.

Wßách chrobácewo zálągłe zábitą / ſok z białey Lebiotki w nie puſczáiąc. Tenże

Chrobácewu w wßu.

Miſtrzowie guſt y zábobonow piſą: Jeſlibý kto chćiał wiedźieć pod iákową ſie płáneta kto ábo gwiazdą vrodził / ma być czyſty y niepokálány / ten ktory Lebiotkę białą pewnego czásu ma rwáć / á máią ią nie gołą ręką / ále obwiniona chędogą chuſtą bráć / y chowáć ią w niey záwiniona / dotąd áby z tráfunku w chlebie nálaſł cále ziárno pßeniczne / toż go z onym zielem złączywßy / vczynić modłę do ſiedmi Płánet / to ieſt / do Słońcá / Mieśiącá / Marſá / Sáturná / Merkuryuſá / Jowißá / y Wenery / áby przez ſen obiáwiły w ktorey płánety ieſt opiece / á to ziele z ziárnem pod głowną podußkę położyć. Ale tá prawdá przy zábobonach niech zoſtánie. To ſie tu dlatęż nápiſáło / żebyſmy obaczyli Pogáńſkie guſtá ſproſne / á ich ſie wyſtrzegali.

Kroby chćiał wiedźieć pod iákim ſie znákiem narodźił.

Puchliné z ćiáłá wywodźi potężnie / wnętrznośći ożiebłe rozgrzewáiąc.

Puchlinie w ćiele.

Calamentum.
Akkermünz.

Calaminta montana.
Bergmünz.

Trzećia ktora wodna Lebiotka ábo Mieta zowiemy: á tá koby=ley Mietce ieſt podobna. Liśćia obdłużnego y koſmátego. Gálazek y byla więtßego niżli przedmie / ále ſkutkow nie ták potężnych.

Calamentum aquaticum.

Waſſermünz.

Mieyſce

też z sámego ziela abo z soku wyzętego / z miodu vczynić. Ten

Vżyteczny bywa ludźiom stárym / ćiepłá przyrodzonego máło w sobie máiącym / ktorzy flágmy odbywáć nie mogą.

Stárym / zgrzybiáłym.

Káßlącym vstáwnie.

Cießko tchnącym y dycháwicznym.

Káßlu zástárzałemu.

Sleźienie nábrzmiáłey z zátkánia / y bolącey zátwárdźiáłośći iey.

Dycháwicy.

Wnętrzonośćiom oźiebłym / iáko w stárych / y w lećiech podeßłych bywa.

Sleźienie zátwárdźiáłey.

Owa w zbytnim nápełnieniu y zátkániu pierśi / płuc / żołądká / śleźiony / kißek / wilgotnośćiámi hrubymi / kliiowátymi / lipkimi / ktore się zdádzą niepodobne ku rozrzedzeniu y wywiedźieniu syrop ten iest bárzo osobliwy / y vżyteczny.

Wnętrznośćiom oźiebłym.

Wnętrznośćiom zátkánym.

Wodká z tey Lebiotki skálney y białey.

Aqua.

W Czerwcu y Lipcu nalepiey dystyllowáć tę Wodkę / biorąc to źiele ze wßystkim / vśiekáć / á w *Balneum maris* dystyllowáć. Tá wßystkim przerzeczonym niedostátkom / iest vżyteczna. Naprzod

Otwiera y przechędaża wßytkie odetchy.

Przechody Duchá.

Odetchy otwiera.

Flágmy lipkie w płucách trawi.

Káßlącym.

Káßlącym.

Z ćiężkośćią wychárkáiącym / y flágmy odbywáiącym.

Flágmy nie odbywáiącym.

Potym śleźienie zámuloney y zátwárdźiáłey / piiąc á płát w niey maczáiąc y przykłádáiąc. W żołtey niemocy iest rátunkiem.

Sleźienie.

Żołtácce.

Z żołądká.

Z pierśi flágmę wywodźi / rozgrzewáiąc ią y rzedząc.

Żołądkowi.

Pierśiom flágmistym.

Pániom w záwśćiągnieniu choroby przyrodzoney mieśięczney / tákże iest vżytecznym trunkiem.

Mieśięczney.

Oleiek z kámienney Lebiotki.

Bywa z tego źiela á z Oliwy czyniony oleiek tym sposobem / iáko z Piołynu ábo z Rumnu / y inych źioł. Ten

Żołądek /

Máćice / źimne rozgrzewa. *Taber.*

Żołądkowi.

Máćicy.

Pierśiom.

Pierśiom tákże záźiębionym iest vżyteczny / naprzod to źiele sámo w ługu wárząc / á pierśi nim náparzáiąc / potym oleykiem tym ie námázuiąc.

Gdźieby pániom bol srogi w krzyże / ábo też we wßystek grzbiet z zátrzymánia y záwśćiągnienia choroby / przyrodzoney mieśięczney przypadł / tym oleykiem z Rumienkowym nápoły / wosku trochę przydawßy / náćierać dobrze. *Taber.*

Krzyżom białogłowskim.

Oleiek distyllowány Alchymiskim sposobem.

Oleum distillatum.

Distilluią Alchymistowie z tey Lebiotki kámienney z suchey oleiek bárzo ostry y gorący / tákże do wysßey pomienionych chorob y niedostákow: ktorego niegodźi się sámego bez przysády vżywáć dla zbytniey gorącośći iego. Ale inym oleykom / ábo máśćiom ma bydź przymießány.

Rozsądek.

Tychże skutkow są te ine Lebiotki / to iest / biała y wodna: Wodná iednák namdleyßa y nasłábßa.

Kotcza Mietá / Rozdźiał 36.

TO źiele / máło nie wßystkim iest znáiome / á iest troiákiego kßtałtu. Pierwßa / pospolita: ostátnie dwie ogrodne. Pierwßa / liśćie ma podobne Pczelnikowemu / ábo Pokrzywiánemu / ieno mnieyße y bielße. Klącza ábo prętu czworogránowitego / dwułokietnego / gęstogáłęźistego / białáwego. Tá okołkiem kwiatki białe / iednák przy wierzchu kłosowáte nieśie. Korzonki ná kilko rozdźielone / kosmáte. Wßystko to źiele iest mocnego zapáchu / ták / iż głowę záraża swą zbytnią pornośćią. Smáku iest sczmiącego / y gorzkośćią rozpáłáiącą vstá. Te drugie dwie pierwßey są podobne. Tylko że korzenie mießßeyße niosą. Liśćia też więtßego / ßerßego / y kosmátßego / wßákoż rozność miedzy tymi liśćie sámo pokázuie / bo trzećia od pierwßych / sczupleyßego iest listu.

Mieysce.

ROśćie ná mieyscách plonnych / nie wypráwnych / á ile pierwßa. Rośćie też ná miedzách / ná rumách / y ná mokrádliskách / przy błotnych y bágiennych trzęsáwicách. Poślednieyße dwie / w ogrodźiech bywáią śiane.

Rozmáite bywa vżywánia.

Rozmáitym sposobem tego ziela vżywáią / iedni w miedźie wárzonego iuchę piią. Drudzy proch w pitym miedźie / á to pospolićie po wyßćiu z łáźnie. *Taber.*

Płynieniu nasienia męskiego.

Nasienie męzkie płynące / bądź náiáwie / bądź przez sen / zástánawia vżywáiąc go.

Łożysku.

Łożysko pozostáłe po porodzeniu po łożnicom wywodźi: liśćie świeże tey Lebiotki vwierćieć / á ná żywot / ábo ná progłoná co naćiepley przykłádáć. *Dios.*

Głowy bolenia.

Głowy bolenie vśmierza / sokiem czoło y skronie náćieráiąc / ábo w vßy puszczáiąc. Ábo z trzećia częśći chlebá / á z octem liśćie świeże przykłádáiąc. *Dios.*

Wątroby zámulenia.

Zámulenie wątroby z żimnymi wilgotnośćiámi otwiera. *Dios.* Tákże

Máćicy zá plugáwioney.

Zátkánie y zaplugáwienie máćice / ślozámi flázmistymi / rozgrzewáiąc otwiera y wychędaża. *Dios.*

Wzrok ostrzy.

Wzrok mdły ostry y bystry czyni / ták kolwiek pożywána. Tenże

Scyátyce.

Scyátyke / á srogie w biedrze bolenie y łupánie vśmierza / świeże liśćie vtłukßy / á ná biodrze przykłádáć żeby sie sprzyszczyłá.

Ciáło rozgrzewá.

Ciáło żimne znácznie rozgrzewa / vżywáiąc / bądź w trunku / bądź iedzeniem

Poty czyni

Poty przywodźi rozgrzewáiąc żimne flusy w ćiele. *Dios.*

Ciáło z wilgotnośći wysußa.

Ciáło wilgotnośći pełne wysußa / ták liśćia ſuchego prochem vżywáiąc / ták z miodem pitym piiąc. Tenże

Żimnice odpadza.

Żimnice odpadza tymże sposobem vżywáne. (*Dios.*) Też żimnice y osłábiáłość ćiáłá zwierzchu rozgrzewa / oliwa w ktoreyby długo tá Lebiotká wrzáłá / wßyſtko ćiáło nią náćieráiąc. *Gal.*

Łećie chłodźi.

Łećie zbytnią gorącość oddáláiąc chłodźi. *Plin.*

Krew z nosá zástánawia.

Krew z nosá zbytnie ćiekącą zástánawia / sok w nos puszczány wznák leżącemu. *Plin.*

Ślinogorz.

Ślinogorz leczy / korzeń tey Lebiotki z Mirtowym nasieniem / w winie wárząc y gárgáryzuiąc. *plin.*

Wrzedźienicom ná oczách. Káßlu.

Wrzedźienicom / ktore w kątách wiekßych od nosá ná oczu wyrastáią / rośćieráiąc liśćie świeże tego ziela / á przykłádáiąc / iest lekárstwem. *plin.*

Dychawicy.

Káßel / Dichawice } z żimnych wilgotnośći płucá opánuiących leczy: wárząc ią w winie / ábo rádniey w miodowey syćie / y trunkiem vżywáiąc. Ábo też proch z wárzonymi figámi ſuchymi / á z Rozynkámi piiąc. *plat.*

Diacalamentú.

Item Konfekt ktory *Diacalamentum* zowią / w tych przypadkách iest bárzo kosztowny / ktory tym sposobem może bydź czyniony: wziąć prochu skálney Lebiotki miálko vtártego (bo tá miedzy inymi ma przodek / funt gorączki vtłuczoney / ábo Łákrycyey trzećia ábo czwarta część funtá / miodu co náchędożßego ile potrzebá / á z tego konfekt ábo lektwarz vczynić / ktory od káßlacych y Dychawicznych ma bydź vżywany.

Item.

Item, Proch miálko z kámienney Lebiotki vtárty / á z miękkim iáiem vżywány.

Item.

Item, Czynią kołaczki ná toż z tey Lebiotki kámienney / miálko vtártey / á z máki ieczmienney.

Żołądká bolenia.

Bolenie żołądká / z żáżiebienia przez wilgotności flágmiſte / lipkie y geſte / ták że też kißek / wárząc ią w winie y piiąc / ábo potrawy prochem iey potrząsnąć / bywa lekárſtwem. *Plat.*

Rymie ábo sapce.

Rymie ábo sápce z żimney Przyczyny leczy / wárząc ią w miedźie / á tym głowę nágrzewáiąc. Potym z prochu ábo z liśćia iey ſuchego woreczek vczyniwßy / ćieplo ná toż przykłádáć. Tenże.

Języka spádienia

Ná spádnienie ięzyczká / wárzyć ią z Roża czerwona w occie / á gárgáryzm sobie tym czynić. Przywodźi go ná swe mieysce.

Wydymániu stolcá.

Wydymániu w stolcu / y w wychodzeniu stolcowey kißki z żáżiebienia / ábo zá zbytnią flágmą / w miedźie ią wárząc / tym nágrzewáć / potym prochem teyże Lebiotki á z nasienia Rzerzußánego / y z smoły tákże vtłuczona miálko / ktora Kolofonią zowią / ná to przykłádáć y przywiązowáć. A po odeßćiu stolcá / też smoła sie podkurzyć / á potym záraz prochu Lebiotki kámienney ná báwełne wziąwßy / ná stolcowa kißke przyłożyć. Tenże.

Mieśiecznej chorobie.

Mieśieczna chorobe pániom záwśćiągniona wzbudza: w wodźie ią wárząc / á tym sie nápárzáiąc. Też sámo ziele rozpárzone / ná progłoná co naćiepley przykłádáć dobrze.

Máćicy wilgotney

Máćice názbyt wilgotna wysußa / w wodźie ią wárząc / y tym sie náparzáiąc. Ábo też páre w otwor łoná łykiem puszczáiąc. *Plat.*

Kolce.

Kolke y dárćie w trzewách vśkramia / wárząc ią w winie nápoły z wodą / á co nagorzecey przykłádáć ná pępek.

Szumienie w vßách.

Szumienie y dźwięki rozmáite w vßu vkłáda y oddala / sok z Lebiotki skálney ábo biáley. Wßyte miodowo / w nie ćieplo puszczány.

Rozsądek.

To wßyſtko napotężniey skálna Lebiotká czyni / po niey biała / ktora tychże iest skutkow / namdleyßa wodna.

Syrop z Lebiotki skálney.

Sirupus de Calamento.

Z tey Lebiotki bywa syrop w Aptekách z náuki y opiśánia Mesue czymony / y zowią go *Syrupus de Calamentha*, może go

sto tego vżywáiąc źiela iákimkolwiek sposobem.

Głowę z flágmy wychodzą. Potem wilgotnośći z ćiáłá wywodźi.

Sok w nos pusczány / potężnie flámę z głowy zćiąga y wywodźi.

Zbytnie wilgotnośći potem wygánia / sok iey z miodem piiąc.

Zámulone żyły otwiera y wychędaża z wilgotnośći flágmistych.

Żyłom zámulonym.

In summa gdźie potrzebá rozgrzewáć potężnie y wysuszáć / tám możemy tey Mięty vżywáć.

Rozgrzewa y wysusza.

Rozsądek.

Mylą się ktorzy Lebiotkę białą / y ći ktorzy wodną twierdzą bydź Kotczą Miętą / z ktorych są Brásánolus y Ruellius. Jednák może vżywáć iedney miásto drugiey. Kotcza Miętá stąd iest rzeczona / ták nam Polakom iáko Láćinnikom: że kotki y koczurowie bárzo iey rady pożywáią / po niey się waláiący trąc.

O Dźięćielinie / ábo Szmerze Włoskim / Rozdźiał 37.

Thymum, & Thymus. Serpillum Romanum.

Römischer Quendel / oder Welscher Quendel. Thym. Thymian / vnd Thymell.

Dźięćieliná iest dwoiáka / biała y czarna / iáko Theophrástus w 6. kśięgách o źiołach / we wtorym Rozdźiale pisze / oboiá krzakowáta / gáłązek wiele maiąca / około ktorych listkow wiele drobnych á wąskich / á ná káżdey gáłąsce w wierzchu głowkę máiąc podługowátą / ábo kłośiástą / iákoby z iákich łusk złożoną: z ktorey kwiatki modre ábo bronatne wykwitáią / pachniące.

Druga iest chrostowátsza / ogánistsza / twárda / Cąbrowi podobna: obiedwie korzeń máią twárdy / zdrewniáły / vżytku żadnego nie czyniący: oboiá ná trzy dłonie wzrostu.

Mieysce y Czas.

ROśćie ná mieyscach iáłowych / wyschłych / skálistych / nie kocháiąc się w nawoźiech / y w nágnoionych mieyscách / tylko w iásnych / á

Menta Gataria
& Cattaria,
Herba Gataria.
Menta Felina.

Katzenmüntz.
Katzen nepet.

Przyrodzenie.

ROwnie iáko biała Lebiotká / rozgrzewa / y wysusza w trzećim stopniu / śćiencza / rospadza / przenika / wyćiąga. Ani pierwsza / áni ostátnia / abo wodna Lebiotká nie są Kotcze Miety / iáko Brásánolus y Ruellius twierdzą.

Moc y skutki.

Społecznych skutkow z białą Lebiotką.

Kotcze miety tych niemal są skutkow ktorych biała / Lebiotká. Przeto gdźieby Lebiotká biała ábo skálna nie mogłá być miána / Kotczey miety miásto niey wźiąć może.

Z osobliwośći swey iest vżyteczna.

Głowie. Piersiom Zołądkowi. Máćicy. Mieśięczney.

Głowie / Piersiom / Zołądkowi / Máćicy / } z źimnych á flágmistych wilgotnośći boleiącym ták piiąc wárzoną / iáko y nią nágrzwáiąc.

Mieśięczną białogłowską chorobę záwśćiągnioną wywodźi / wárząc / piiąc / y nią się náparzáiąc.

Zástárzáłemu boleniu głowy. Záwrotu. Páráliżu. Duszności. Wątroby zámuleniu. Nyrkom zámuleniu.

Zástárzáłemu boleniu głowy.

Zawrotu iey.

Szlákiem nárußeniu.

Dußnośći w piersiách / y dycháwicy.

Zámuleniu wątroby.

Nyrkom zátkánym. Tym wßystkim pomienionym niedostátkom / wárząc ią á piiąc / iest lekárstwem.

Potłuczonym. Záśiniáłośći. Zołtáczce.

Zbitym y potłuczonym.

Záśiniáłośćiom.

Zołtey niemocy / tákże w winie ią wárząc c á pić dobrze.

Krew w żołądku zsiádłą rozpráwia y wywodźi / tymże sposobem vżywána.

Krwi w żołądku zsiádłey. Trućiznie y iádom.

Trućizne / y iad potem z ćiáłá wypądza / w winie wárzona / á trunkiem vżywána.

Flágmie w piersiách.

Flágmę z piersi lipką / á kliiowátą y gęstą wywodźi / z Figámi suchymi wárzona / á pita.

Gryźienie w żywoćie vkłáda.

Gryźieniu w żywoćie. Wietrznośćiom. Máćicznym bolom.

Wietrznośći źimne rospadza.

Máćiczne boleśći z záźiębienia vśmierza / piiąc y nią się náparzáiąc.

Wzrok ostrzy.

Wzrok bystry czyni y ostrzy: tákże w winie wárzona / á w trunku vżywána / ábo prochem ná grzancę w winie obmaczáney vżywána.

Nie płodne czyni płodnymi

Niepłodne dla zbytnich wilgotnośći źimnych w máćicy / czyni płodne cze

sto tego

giey ćwierći z miodem / á z octem pić dáwáć dobrze. Tenże.

Zádukú. Padáiącey niemocy wielkim iest rátunkiem / w miedzie ią wárzyć / ábo sok z niey z miodem pić dáiąc. (*Plin.*) Też trzymáiąc ią im pod nosem / wzbudza ie od tey choroby. Item Tákowa choroba złożonym ná tey Dźiećielinie sypiąć dobrze. *Pli.*

Item. Item. Oćiekłości y opuchnieniu członká. Oćiekłości y opuchłości / ktorzegokolwiek mieysca rospadza / wwierćiawszy ią w donicy / á z winnym octem miásto plastru okłádáiąc. *Dios.*

Wybićiu ſtáwu. Wybićiu ſtáwu ktorzegokolwiek członká / iest lekárſtwem / wárzyć ią co nalepiey / á oliwą roſczyniwſzy y rozwodniwſzy / welne w tym maczáć y okłádáć wybity członek. *Mizal.*

Opalonỹ ogniem. Opalonym ogniem / vtłuc ią z wieprzowym ſádłem / y dobrze przywiąć. Tenże. Ale do tego ma bydź biała Dźiećielina vżywána / kwiátem białym kwitnąca / nie czarna.

Wietrznośćiom. Wietrznośći hrube w ćiele rospadza. Owa gdźie tego źiela doſtátkiem bydź może / dobrze go często vżywáć. Abowiem zámuleniu wſzyſtkich wnętrznośći hrubemi / wilgotnośćiámi / flágmiſtymi / otwiera / rozgrzewáiąc ie / iáko żołądek / głowę / mozg / máćicę / posiłáiąc ie przytym: Przeto vſtáwnie w potrawách y w trunku vżywáć go dobrze. Bo y zdrowie w cále záchowuie / á od náłożenia go broni.

W potrawách y pićiu może go vſtáwnie vżywáć.

Bládość z twarzy / czeſtym / á práwie vſtáwicznym iey vżywániem / odpadza. *Taber.*

Bládość żołtey zbytniey. Nerwy ábo żyły piękę flágmą obćiążone y oźiębłe / rozgrzewáiąc posiła.

Nerwom. Szumienie w vſzu z więtrznośći źimnych podkurzáiąc ie nie przez liſtek / leczy. [*Miz.*] Tákże vſzy boleiące / ból w nich vkłáda / z wárzoney leykiem páre w nie ćiepło puſczáiąc.

Szumieniu w vſzách. Vſzu boleniu.

Stárę rozgrzewa. Stárym y w lećiech podeſzłym ludźiom á ile czáſu źimy / bárzo iest to źiele vżyteczne.

Chęć do iedzenia pobudza ſałſze z niey czyniąc.

Chęć do iedzenia obudza ſałſze z niey czyniąc.

Mozg posiła. Sámym zapáchem mozg posiłá.

Żołądek do trawienia ſpośobny czyni.

Żołądkowi. Źimnicznemu drżeniu / iest lekárſtwem.

Źimnicom. Zbytnie rospalenie z niey vſtrámiáia ine rzeczy / ktore bywáią do niey przydáwáne / iáko Rozynki / ábo miod / ábo ocet / z trochą oczkowátey ſoli / ktora iey ſiły y potężności do purgowánia / y wywiedźienia flágmy dodáie. Abowiem ſámá przez ſie [iáko też *Falopius in tractatu de ſimplicium Medicaminum purgatione* wſpomina] máło do tego potężna iest.

Rozpalenie záwśćiąga.

Correctiua. Niepotrzebá ie też długo wárzyć / áni zbytnie máłko tłuc / ále oboie w miáre.

Ani długo tłuc / ale oboie w miáre. Pſzołom kwiát tego źiela iest bárzo przyiemny / z ktorego też pſzelnicy obfitośći ábo ſkąpośći miodu biorą / gdy obfićie kwitnie / ábo z rzadká: przeto w páſiekách miedzy vlámi / ábo nie dáleko ią záwnążáią rádzi.

Pſzołom. Pſzołom przyiemna.

W melánkolicznych chorobách / gdy iey chcemy vżyć / tedy dla potężnośći iey [bo ſámá przez ſie przyſłábſzym iest / iáko ſie troche wyſſey námieniło] przydáią do niey ćiemierzyce czarney / ábo Mirabolánow czarnych / ábo wiec bywa z Rozynkámi wárzona / ábo w miodowey brzeczce ktora ſyta zowiemy / ábo w kożiey ſerwatce / bo te rzeczy dodáią iey mocy / śiły y potężnośći więtſzey / do wywiedźienia wilgotnośći zbytnich y złych z ćiáłá.

Przypiſuią Dźiećielinę do potężniey ſzego purgowánia.

Głowie záwrácániu / Szlákiem náruſzeniu / Pámięći vtráceniu / z kwáśnym miodkiem / ktory *Oximel* zowią / trzy ćwierći łotá náczczo dáwáć pić dobrze.

Zawrotu. Páráliżu. Pamięći vtráconey

Może też wchodźić do ſiekánki ábo do rzezánice.

Siekánká

Mogą bydź z niey czynione Troćiſzki / dla przerzeczonych chorob.

Troćiſzki. *Pilulæ.*

Tákże piguły: wziąć prochu z Dźiećieliny łot / glinki Ormiáńſkiey przyprawney / Lázuru wychędożonego / y przyprawnęgo po ćwierći łotá / gębki Modrzeiowey puł ćwierći łotá / Ciemierzyce czarney trzećia część ćwierći / ábo kwintę / z tych rzeczy ná czyniwſzy z Rozynkowa polewką piguł / po ćwierći łotá dáwáć ich ná noc pożywáć przećiwko niżey opiſánym chorobom.

Piguły z Dźiećieliny.

Czwartodniowey źimnicy.
Głowy záwroceniu.
Pádáiącey niemocy.
Lękániu y boiáźni.
Od pámięći y rozumu odeſzćiu.
Głowy boleniu.
Sercá trześieniu ábo drżeniu.
Mdłości ſerdeczney.
Śleźienie zámuloney.
Nyrek zátkániu.
W bokách y ſłábiznách boleniu.
Niedużości y oſłábieniu ćiáłá.
Zmázom y bliznom czarnỹ ná ćiele

Czwártá nie. Głowie zawrotu. Bádáku. Lękániu. Od rozumu odeſzćiu Głowy bolenia. Sercádrżeniu. Mdłości. Śleźienie Nyrkom. W ſłábiznách bol oſłábiáły. Bliznom czarnym.

Tákże inỹ chorobom pochodzącym z wilgotnośći z źimnych / hrubych / melánkolicznych.

Syrop.

Syrop.

Syrop też bywa z tey Dźiećieliny dźiáłány / iáko z inych źioł.

Oćiek. Tákże oleiek z kwiatkow iey w Migdałowym oleyku moczonych.

Dekokt ábo polewká z wárzonego.

Juchá. Konfekt tákże / y

Konfekt. Wino: co wſzyſtko źimnym fluſom flágmiſtym / ták w głowie / iáko y w pier-

Wino.

śiách / y w

niebu otworzystych. To ziołko nászym kráinom nie iest zwyczáyne / bo zamorskie iest własnie / iednák tych czásow znájduie sie iuż po ogrodách v nas roskoszniesżych. Apuleyska ma przodek / ále z Krety iescze lepsza / kwiátu nie pokázuie / áż około przesilenia dnia. Z tey pszczelnicy opowiádáią obfitość / ábo niedostátek miodu.

Przyrodzenie.

Wysusza y rozgrzewa we wtorym stopniu / otwiera / śćiencza / rozprowadza / rozsiekuie.

Moc y Skutki.

Flágme z ćiáłá stolcy wywodźi wárząc ią w oććie z solą y piiąc. *Dios.*

Flágme z ćiáłá stolcy wywodźi.

Dycháwicznym y ćiężko tchnącym / w miedźie wárzona á trunkiem vżywána / iest lekárstwem. Tenże

Dycháwicznym.

Czerw ábo glisty z żywotá wywodźi z Sáletrą vżywána.

Glistom.

Chorobę mieśięczną pániom wzbudza.

Mieśięczney Łożysku.

Łożysko po porodzeniu pozostáłe wywodźi.

Płod martwy z żywotá wyrzuca.

Płodu martwemu.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie pędźi / w winie ábo w wodźie wárzona do trzećiey częśći / á trunkiem vżywána. Toż czyni z solą oczkowátą / ábo z Indiyską wárzona.

Mocz pędźi.

Z pierśi flágme wywodźi y wychędaża.

Z pierśi flágme wywodźi.

Plucá / tákże te ktora w gárdle wre / z miodem lektwarz z niey czyniąc y vżywáiąc. (*Dios.*) Abo w miedźie pitym wárzona / á trunkiem ćiepło vżywána.

Plucá wychędaża. Item.

Bolączki twárde rozgania / rostárszy ią z octem przykłádáć. Tenże

Bolączkō twárdym.

Krew we wnętrznośćiách zśiádłą rospráwia y wywodźi / á przytym nie dopuszcza sie iey zśiádáć z miodem vżywána.

Krwi zśiádłey wewnątrzu.

Brodawki wszelákie spadza / á te zwłaszczá / ktore ná wstydliwych członkách wyrastáią / ták v mężczyzny / iáko v białey głowy. A zowią ie od tego źiela *Thymos*, że im iest własnym lekárstwem / z octem ie rozćieráiąc / y przykłádáiąc. *Dios.*

Brodawkom ná członkách wstydliwych.

Scyátyce á w biodrách boleniu / iest osobliwym rátunkiem / z ięczmienną mąką á z winem plastrowána. *Dios. plin.*

Scyátyce.

Wzrok mdły y słáby pośiła / vżywáiąc iey często z pokármy. Tákże sałsę z niey czyniąc do przysmáku. A to nie tylko dla wzroku / ále też dla záchowánia dobrego zdrowia. *Dios.*

Wzroku mdłemu.

Kászle stáre leczy / vżywáiąc iey w lektwarzu / z solą / á z octem. *Aetius.*

Kászlu zástárzáłemu.

Náczczo iákimkolwiek sposobem pożywána / bądź iuchę z wárzoney piiąc sok ábo sałsę / iest lekárstwem / tym ktorzy w członkách bolenie y łamánie máią. Abo prochu łot z kwásnym miodem piiąc. *Aet.*

Artetyce.

Item.

Kolerę y ine wilgotnośći w ćiele zágniłe y ziádowicone / tymże sposobem iey vżywáiąc. *Aetius.*

Kolerę y ine wilgotnośći zágniłe wywodźi z ćiáłá.

Puchlinę y nádęćie żywotá leczy ná początku poki sie niezáweźmie / y niezástárzeie / po ćwierći łotá ná raz z miodem pitym / ábo z winem iey vżywáiąc.

Puchlinie.

Mechyrzowym dolegliwośćiom vżyteczna / w trunku vżywána. Tenże

Mechyrzowym niedostátkō.

Bokom / y

Słábiznom nábitym / nábrzmiáłym / y twárdym / iest rátunkiem / piiąc iey trzy ćwierći od łotá z kwaskowátym miodkiem náczczo.

Bokom y słábiznō nábitym.

Troskliwym. Frásowliwym.

Melánkolicznym /

Lękáiącym sie /

Troskliwym y frásowliwym.

Od rozumu odchodzącym / tákże po trzy ćwierći łotá z kwáśnym miodem náczczo vżywáiąc / iest osobliwym rátunkiem: ábowiem krew spalona / czarna / melánkoliczna / wywodźi. [*Aeti. Oribas. Ruff. Ephes.*]

Melánkolicznym Lękliwym Od rozumu odchodzącym.

Płynienie oczu z czerwonośćią záwśćiąga.

Oczu bolenie ćiężkie vśmierza / vżywáiąc go tákże iákimkolwiek sposobem náczczo / y ná wieczor. *Aeti.*

Oczom płynącym czerwonośćią. Oczu boleniu.

Podágrę ktora do chodzenia władzą odięłá / w winie wárząc á piiąc odpadza. Abo prochu iey łot z kwaskowátym miodem. *Aeti.*

Podágrze.

Mosznom ábo iądrom nápuchłym po trzy ćwierći łotá biorąc go dobry.

Mosznom ábo iądrō opuchłym.

Płynienie flágmistey wilgotnośći z vst zá dawnym czásem. Tákże

Płynieniu flágmy z vst.

Rány w vśćiech záwśćiąga y goi / rośćieráiąc ią z gorczycą / á ná szyię w tył / ábo ná ćiemię przykłádáiąc. *Plin.*

Ránom w vśćiech.

Boleiącemu żołądkowi. Tákże

Żołądkowi boleiącemu.

W żywoćie boleśći vkłáda / potrosze iey ná raz biorą / bo zbytnie rospala.

W żywoćie bolom.

Pleurze / y w bokách kłoćiu dobra / táże iey po trosze biorąc. *Plin.*

Pleurze.

Pod łopátkámi kłoćiu po ℥iiij. to iest / po ćwierći łotá y po trzećiey częśći drugie y ćwireći

Pod łopátkámi kłoćiu.

KAmianká Włoſka / ábo Wylup Dźiećielnice Włoſkiey / ktorą też Cąbrzycą zowią / ieſt Jedwábnikowi / ábo Kániey Przędzy miedzy lnem / ábo po płoćiech / ná pokrzywách / y ná inych źiołách roſnącey podobny: ieno ten po Dźiećielnicy / ktorą też Włoſkim Cąbrem zowiemy / wiie ſię y opláta / biorąc od niey nazwiſko / moc y śiłę / iáko y te Wylupy ine proſte / ábo Kánieprzędze / ktore ſię pną y obwiiáią po rozmáitych źiołách / biorą tákże od nich moc y ſkutki. A iż dwoiáká Dźiećieliná / bywa wietſza iedná / ktora do Cąbru ieſt bárzo podobna / á ktemu twárdſza / y chroſtowátſza / y ná tey Dźiećielnicy / ábo Cąbrzycy rośćie. Druga mnieyſza / miękſza / liſteczkow geſtych á drobnych / ále ſię po tey Wylup Dźiećielnice nie wiie. To dla tego tu przypominam / żebyſmy wiedźieli o ktorey tu Dźiećielnicy Dioſkorydes rozumie. Ktorą też ták opiſuie / że ieſt kwiát Szmeru Włoſkiego ábo Dźiećieliny twárdſzey / podobny Cąbrowemu / máiąc głowki ćienkie / lekkie á czcze: od ktorych ogony pochodzą iákoby iákie nići rumiáne. Nie żeby był kwiátem Dźiećieliny / bo kwiátu żadnego w nim nie baczymy / ktory tu do nas przywożą / ále tylko rodzay Kániey przędze. Jeno że bywa zbierána w ten czás z Dźiećieliny / kiedy nawięcey y nageſtſzey kwitnie. Co ſię y ſtąd znáczy / że w przednim Rozdźiale o Dźiećielinie piſząc / y o ſkutkách iey. O Dźiećielnicy żadney wzmianki nie czyni: A to przeto / że go nie baczył bydź iáką cząſtką Dźiećieliny / ále coś przyſpoſobionego / iáko mech / ábo iemiołá / ábo kliy ná drzewie / ktore rzeczy nie ſą ćześći drzewá / ále tylko przyſpaſabiam: przeto mu też tenże Dioſkorydes nie tu w trzećich kśięgách po Dźiećielinie / iáko my / ále w czwartych kśięgách dał mieyſce. Ktory ták właſnie może bydź opiſány / Wylup Dźiećielinice ábo Cąbrzyce / nic inego nie ieſt ieno iákoby prządźiono iákie żołtáwe / ćienkie / ktore ſię ná Włoſkim Szmerze ábo Dźiećielinie obwiia / y pnie / bez korzeniá rownie iáko Kánia przędzá / po lnie / ábo po inych źiołách. Tákże kwiatki y głoweczki podobne máiąc iáko węzełki iákie / oſtrego zapáchu.

Mieyſce.

ROśćie we Włoſkiey źiemi ná gorách / naprzedniey dobroći / rośćie w Pámphiley y w Kápádocyey nageśćiey. V nas w tych źimnych kráinach nie znayduie ſię / y tám w tych pomienionych / nie ná káżdym mieyſcu / choćia wſzędy Dźiećieliny doſyć rośćie / tylko ná mieyſcách ku południowi obroconych. Rośćie też w Krećie dobry / y w Zydowſkiey źiemi nie zły. Nálepſzy y naprzednieyſzy rumiány / zapáchu oſtrego.

Przyrodzenie.

IZ przyrodzenia ieſt Dźiećielnicá / iáko Galenus o źiołách w 6. kśięgách piſze. Przeto / otaczáiąc ſię y okłádáiąc ná niey / bierze z niey moc / iednák Wylup Dźiećielnice dáleko ieſt potężnieyſzy w tych ſkutkách. Rozgrzewáiąc y wyſuſzáiąc w trzećim ſtopniu / rozćieńcza / rozczynia / y zlekká zwiera / y ſtwierdza.

śiách/ y w płucách/ w żołądku/ w wątrobie/ w kiszkách/ w Śledzionie/ w nyrkách w nerwiech/ w mozgu bedacym osobliwie służy. *Miz.*

Konfekt.

Lekwarz.

Może bydź Lekwarz ábo konfekt czyniony z prochu tey Dźiećieliny á z korzenia Fiołkowego/ z miodem. Ten

Ciężkiemu tchnieniu y dychawicy służy. Także inym niedostátkom płuc.

Zámulenie wnętrznośći otwiera.

Wino z Dźiećieliny.

Wino z Szmeru Włoskiego gdźieby go ták wielki dostátek był/ tym sposobem iáko z Piołynu mogłoby być vczynione: ktore wielkich á zacnych iest skutkow. Abowiem wßelákie zátkánia/ y zámulenia w ćiele rozgrzewa/ otwiera.

Duchy ożywiáiące/ ktore w sercu bytność swoie máia oczerstwia y posila.

Mdłym y ná śiłách ostábiałym/ bárzo wielkiem iest rátunkiem.

Serdeczney mdłośći tymże sposobem.

Máćicy zażiębioney. Także

Pechyrzowi bárzo vżyteczne.

Fráśowliwe.

Smętne vwesela/ y oczerstwia.

Głowy vstáwiczne bolenie oddala.

Zawrot głowy leczy.

Powietrzem náruszonym/ rátunkiem.

Flágme gęstą y lipką w piersiách rozsiekuie/ rzedźi/ y wywodźi.

Żołądek ostábiały w swych spráwách posila. Boleiący leczy/ zimny rozgrzewa.

Kolce bárzo vżyteczne/ bo także flágmiste wilgotnośći z kiszek rozgrzewaiąc rzedźi/ rospráwuie y wywodźi.

Chęć do iedzenia vtrácona wzbudza.

Owa wßystkim wyssey pomienionym niedostátkom/ y chorobom wnętrznym/ bárzo iest vżytecznym trunkiem.

Mdłośći serdeczney Máćicy. Pechyrzowi. Fráśowliwym. Vstáwiczнemu bolenin głowy. Zawrotu. Páráliżu. Piersiom flágmiśćy z płucom. Żołądek rozgrzewa Kolce.

Chęći do iedzenia.

Rozsadek

Acz oboiá Dźiećielinа biała y czarna iednych skutkow iest: wßákoż biała ma przodek/ y do lekarstw y do vżywánia. Nasienia tego nie znáć/ bo ták drobne y lekkie iest/ że się zda iáko plewá/ ábo kwiát zwiędłe y zmiłkłe: przeto ktoby go chćiał rozmnożyć/ sam kwiát iego może siáć. Ták po nim wznidźie iáko po nasieniu.

Kánianká/ ábo Dźiećielnicá Włoska/ Rozdźiał 38.

Epithymum.
Epithymus.

Thymseiden.
Filtzkraut.

mu zábieżeć/ ábo oleykiem słodkich Migdałow/ ábo Fiołkowym pokroplwßy.

Ma wiele inych skutkow do rozmáitych wnętrznych przypadkow społecznych z Dźięćielina Włoska: O ktorych/ że ſie w Rozdźiale dostátecznie o Włoskim Szmerze powiedźiało/ ná tym mieyscu nie zdáło mi ſie powtárzáć.

Miárá/ y Wagá.

Do moczenia ábo párzenia/ ábo też wárzenia/ bądź w winie/ w miodowey brzece ábo ſyćie/ ábo w ſámym miedźie pitym/ bądź w wodźie/ ábo w ſerwatce/ może go wźiáć od ćwierći łotá áż do całego/ náwet y do pięći ćwierći według káżdego przyrodzenia y lat. A w prochu z inymi lekárſtwy iáko z Káſſya wyćiągniona ćwierć łotá. Meſua pißę/ że do wárzenia/ ábo párzenia y wymoczenia/ od pięći ćwierći łotá áż do dwudźieſtu wźiáć go może. A prochu od trzech áż do ſiedmi: Ale to bárzo názbyt. Muśiał ſie ábo ten co przepiſował/ ábo Drukarz omylić. Abo więc muśieli támći ludźie na on czás bydź przyrodzenia twárdego/ iákiego w náßych tego czáſu niemáß: Przeto bydź máią oſtrożni ná tym mieyſcu/ ktorzy Meſue piſmá czytáć będą.

Nazwiſká ſkadma.

Cabrzyca przeto od nas názwána/ nie żeby do Cabru była podobna/ ále iż ná tey Dźięćielinie ktora Cabru ma kßtałt/ około niey ſie wiie y roſćiela. Tákże Wilupem Dźięćielnice przeto ieſt rzeczony/ że ſie po niey pnie. Znáyduie ſie też ná Chábrze czerwonobrońátnym: á ten Wilup *Epiſtœbe* zowią. Wiie ſie y ná Cabrze pod czás/ á ten *Epitymbram* miánuią/ ktory też żywot odmieńcza/ ále dáleko ſłábiey od pierwßego.

Rozſądek.

Myla ſie ktorzy rozumieią y twierdzą Wilup Dźięćielnice bydź oſobliwym źielem. Tákże też ći ktorzy go kwiátem Dźięćieliny vdáią/ á kwiátem źielonym bydź go mienią/ gdyż áni korzenia żadnego niema ſkadby wyraſtał/ áni kwiátu źielonego/ ieno niekiedy biały/ niekiedy bládo brońatny/ ábo bládo pobrońatniały.

O Cabrze/ Rozdźiał 36.

Tymbra.
Satureia.
Cunila.

Sáturey.
Gartenſoplen.
Joſoplen.
Káblsiſop.
Zwibelſop.
Hünerfull.
Sergenkraut.

CAbr dwoy ieſt/ ogrodny ábo śiany/ y wieyſki ábo dźiki. Ogrodny podobny ieſt Dźięćielinie/ Izopowi/ ieno we wßytkim mniey

Moc y Skutki.

Flágmę y Kolere czarną dołem wywodźi/ piiac ią z miodem ábo ley kwiećie.

Melánkolicznym. (*Dioſ.*)

Nábrzmiałym y opußonym z oſobney ſwey własności/ wielkim ieſt rátunkiem/ dáiąc ley według Aptekárſkiey wagi/ od ʒiij áż do całego łotá/ z miodem/ z octem/ y z trocha ſoli. Abowiem miedzy inymi wßytkiemi lekárſtwy/ napotężniey melánkolią z ciáłá wywodźi/ bez wßelákiey moleſtyey y niebeſpieczeńſtwá. [*Dioſ.*] Toż z ſerwátką piiąc czyni. *Ægi.*

Mocno ſię zprzećiwia chorobom wßelákim z melánkoliey pochodzącym. Á iż mię pomału ciáło roſpala. Záczym bywa zbytnie prágnienie/ tedy lepiey do niey záwße przydáwáć Rozynkow ábo ſoku Fiołkow modrych. *Femel.*

Bolu záſtárzałemu w głowie.

Pádáiącey niemocy.

Wßelákim niedoſtátkom w mozgu/ z melánkoliey pochodzącym/ bárzo ieſt użyteczny/ w winie ábo wpitym miedźie/ czeſto vżywány. [*Dioſ.*] *Meſua.*]

Drżeniu ſercá z hrubych melánkoliczných párnośći do niego pochodzących/ ieſt znácznym rátunkiem.

Mdłośći ſerdeczney. Tákże z głowy pochodzącey.

Wßelákim niedoſtátkom śleźiony.

Nyrek tákże dolegliwośćia wßelákim.

Od rozumu odchodzącym z melánkoliey zbytniey.

Melánkoliey/ ktora Láćinnicy *Hipohondriacam* zowią/ to ieſt/ w bokách ábo w ſtábiznách bolenie/ ábo nádymánie ieſt wielkim/ wodźiecznym/ á beſpiecznym lekárſtwem/ z winem ábo z pitym miodem/ ábo z przewárzoną ſerwatką kozią y krową/ czeſto vżywáiąc. Tákże w Elektwarzu proch iego záczyniwßy pięknym miodem odßymowánym. *Meſua.*

Śleźione nábrzmiáłá y nápuchłá ze krwie hrubey melánkoliczney/ leczy/ puł torá łotá prochu z winem ſłodkim biorąc. *Oribas.*

Kołke y mozyſká w żywoćie vśmierza piiąc go.

Wnętrzne bolączki rozgánia/ trunkiem go vżywáiąc.

Káßel zdawną záwźiety z źimney przyczyny/ vſpakáia.

Dychawicznym y ćiężko tchnącym/ z Koſáćcem go w miedźie pitym wárząc á vżywáiąc/ ieſt lekárſtwem.

Puchlinę z ciáłá wywodźi/ z winem go piiąc. *Plin.*

Zawrót głowy oddała.

Lekáiącym ſię vżyteczny.

Bolączki káncerowáte y ciáło roziadáiące/ leczy.

Wrzody złe/ czarne/ wychędaża y goi.

Źimnice czwártodniowe odpadzą/ wźiawßy go ze trzy łoty/ y w wodźie do trzećiey części go wárzyć/ przecedźiwßy/ przydáć Lázurowego ábo Ormieńſkiego kámienia przyprawnego/ ſpoſobem Aptekárſkim puł łotá/ y to dáć pić. Ale potrzebá pierwey roſprawić y rozćieńczyć/ w ćiele te máterye/ ktora te czwártaczke czyni. Ták będźie pewnym y doświádczonym lekárſtwem.

Tredowátość ſłoniowa ſpadza/ tenże trunek.

Przećiwko pádáiącey niemocy/ ták trunkiem/ iáko konfektem/ ábo y pigułámi vżywány/ ieſt rátunkiem oſobliwym.

Złotym żyłkom/ z melánkoliczney y z czarney krwie zbytnie płynącym/ bywa rátunkiem piiąc ten trunek/ co y ná kwártáne. *Plat.*

Melánkoliczným/ może go w winie Włoſkim do trzećiey części wárzyć/ á dáwáć pić.

Syrop.

Mdłośći wßelákiey/ z melánkolicznych dymow pochodzącey/ ſyrop tym ſpoſobem vczyniony/ y vżywány ieſt wielce vżyteczny. Wźiąć wyłupu z Dźiećielnice/ Liſtkow Seneſowych zárowno. To weſpoł w winie wárzyć ſtárym y dobrym/ cukru przydawßy/ á tego po kilká łyżek vżywáć. *Plat.*

Plaſtr z niego czyniąc/ w winie á w oliwie wárząc/ śleźione nábrzmiáłá y nápuchłá ścieńcza/ przykłádáiąc ná lewy bok. [*Plat.*] *Conſtantin.*]

Tymże też progi łoná y krzyże co máćie pley okłádáiąc/ ćiężkiemu puſczániu moczu ieſt oſobliwym rátunkiem.

Stárym ludźiom/ á zwłaſczá melánkoliczným do vżywánia czeſtego dobrzy/ bo imo wßyſtkie ine lekárſtwá na lepiey/ melánkoliey vżyteczny. *Aben Meſua.*

Wiele ich pozbyło chorob melánkolicznych/ y ſámey melánkoliey. Wárząc te Kámianke Włoſka z Piołynem w winie á piiąc. *Abige.*

Á iż rad czyni brzydkość y womity/ ták prágnienie y ſuchość vſt niemáłe dla wielkiego wyſußánia/ zwłaſczá gdźieby ſámego bez przydánia iákiey rzeczy pomiárkuiącey/ przyßło vżywáć. tedy możemy te

mu zá-

Flágmę y — Melánkolicznym. Nábrzmiáłym y opußonym. — Chorobom wßelákim melánkoliczným. — Głowy bolenia záſtárzałe. Rádunku. Mozgu niedoſtátkom wßelákim z melánkoliey. Gercádzeniu. — Mdłośći ſerdeczney Śleźiony niedoſtátkom. Nyrek doległośći. Od rozumu odchodzącym. Melánkoliey chypocondryace W bokách y w ſtábiznách bolenia y nádęćiu. Item. Elektwarz Śleźienie nábrzmiáłey. — Morzyſku w żywoćie — Bolączkom wnętrznym — Káßlu záſtárzałe. Dychawicznym. — Puchlinie

Zawrotu. Lekáiącey Bolączkom ciáłorozniadáiącym. Wrzodom złym garnym. Feor. kwártánnie. — Tredowátośći. — Rádunku. — Złotym żyłkom zbytnie płynącym. — Melánkoliczným. — *Syrop.* — mdłośći wßelákiey — Śleźienie nábrzmiáłey. — Mozgu ćiężkiemu puſczániu. — Stárym ludźiom melánkoliczným. — Item Melánkoliey. — Womity rad czyni. Tákże prágnienie.

Vpłáwom białym.

Vpłáwy białe białymgłowam swym rozgrzewánim vstánawia.

Máćicę wychędaża.

Máćicę z ślozow flágmistych zágniłych wychędaża / vtłukszy / prog łoná ćiepło okłádáć.

Płod martwy wywodźi.

Płod martwy z żywotá wywodźi.

Łożysku.

Łożysko pozostałe po porodzeniu wyrzuca z żuwką piiąc / tákże párę w otwor łoná co náćiepley pusczáiąc.

Wietrznośći rospędza.

W winie wárzony / wietrznośći źimne w ćiele rospędza / piiąc. Tákże

Kolce.

Kolkę z źimnych flusow y z wiátrow vśmierza / náparzáiąc y piiąc.

Pchły wytráca.

Pchły w domu wytráca / w wodźie go rośćieráiąc / á wszędy nią polewáiąc / ábo kropiąc.

Máćicy nádoł spádłey.

Máćicę ná doł spádłą dla zbytnich wilgotnośći ćiężaru / y osłábiałośći zwiąskowiey / wychędaża / y ná swe mieysce przywodźi / báwełnę w soku ieg̃ / z sokiem rozmárynu polnego zmieszánymy omáczawszy / y tȳ obwinąć sztuczkę Chrzanu / á po wierzchu Ambrą posypáć / y w otwor łoná włożyć.

Tegoż przyrodzenia drugi Cabr

Tey mocy iest wtory Cabr wieyski / co y pierwszy y tegoż przyrodzenia / y owszem do káżdey rzeczy iest potężnieyszy / niżli ogrodny / ále záś do vżywánia ten pierwszy iest przystoynieszy / bo y zapáchu / y smáku iest przyiemnieszego.

Szkodźi.

Szkodźi.

Brzemiennym pániom.

Brzemienne białegłowy z káżdey miáry máią się go wárowáć / dla poronienia.

Do syráy gomołek bywa przymieszány.

Bywa też do syrow / gomołek / do kiełbas / do mięsá solonego / y do inych potraw / iáko się też naprzodku námieniło kłádźiony / częśćią dla zapáchu wdźięczneg / oczęśćią dla wietrznośći / ktore rzeczy wárzone pospolićie rády w ćiele wzbudzáią / częśćią dla pomiarkowánia wilgotnośći záźiębiáiących.

Do kiszek nádziewánia.

Niegdźie vśiekawszy go dobrze / nádźiewáią im kiszki z inymi rzeczámi / ábo z mięsem / ábo z ryżem / ábo z śmietáną / y w grochu wárzą do vżywánia.

Aqua Thimbr.

Wodká.

Wszystkim dolegliwośćiom wyższey pomienionym iest vżyteczna.

Boleniu głowy zástárzałe.

Dawnemu y vstáwicznemu głowie boleniu / iest lekárstwem / piiąc ią / tákże chustkę w niey maczáiąc / á głowę obwiiáiąc.

Kolce. Páráliżu.

W kolce z źimney przyczyny. Tákże

Tym ktorzy z tákowey kolki do páráliżu przychodzą / dobrze ią pić / ábowiem wietrznośći y wilgotnośći żyły piete / ábo suche ogárniáiące y ná nich się sádzące / trawi piiąc. *Taber.*

Mieśięcznemu. Żołądkowi wilgotnemu. Máćicy źimney.

Mieśięczną wzbudza.

Żołądek wilgotny y źimny zágrzewa / y wysusza. Tákże

Máćicę záźiębioną rozgrzewa.

Wino. Ludźiom stárym do rozgrzánia

Wino.

Wino tymże niedostátkom wszystkim służy: Jednák ludźiom w lećiech niemáłych będącym / iest bárzo vżyteczne / ábowiem oźiębłość ich rozgrzewa / y wilgotnośći flágmiste w nich trawi.

Oleum saturcia

Oleiek.

Z tego źiela dwoiáki oleiek może bydź czyniony: pierwszy w oliwie moczony / iáko o Piołynowym się powiedźiało. Drugi distyllowany obyczáiem Alchimiyskim / ktorego do chorob opisánych / ták przez vstá z inymi przynależącemi rzeczámi / iáko zwierzchowne może bydź vżywány. *Taber.*

Rozsądek.

Może ledá ktory Cabr bráć do potrzeb lekárskich / pod iednąż miárą y wagą / ále nie mamy oboygá záraz vżywáć / dla silnośći ich złączoney / dosyć ná iednym. A w niedostátku ich Dźiećielinę do tychże potrzeb Aptekárskich bráć się godźi / iáko też w niedostátku Dźiećieliny / Cabru.

Máćierzaduszká / Rozdźiał 40.

ACz poślednieyszy Ziołopisowie / sześć ábo śiedm sposobow Máćierzeyduszki wspomináią / iednák wszystkie do dwu tylko rodzáiow się śćiągáią do ogrodney / á do płonney y polney. Ogrodna ktorą indźie śieią / á tá ma liśćiem niemałe podobieństwo y rosczkámi do Lebiotki / tylko że bielsza. Zapáchu Máieranowego: Kwiát ná wierzchu kłosowáty iáko pałeczki bronatny / miedzy ktoremi też białe znáyduie się. Korzenie ma rozdźielone / włośienkowáte. Wszystko źiele iest pachniące / y smáku ostrego á sczmiącego / nápiądź wzgorę wyrasta.

Druga polna / od Grekow *Zygis* názwána. A tá dwoiáka: kwiá-

ßy y drobnieyßy / ták liśćiem gáłąskámi / iáko y wzrostem. Kwiátu kłosowátego / ku wierchu zieleniáwy / ábo bládomodry. Korzonkow ćienkich / długich / włoskowátogęstych: zapáchu przyiemnego. Drugi więtßy abo dźiki / twárdßy / chrostowátßy / y gáłęźistßy. Rosczki oble máiącj / y chrostotwárde. Liśćia więtßego niżli v Dźiećielinj y ostrzeyßego / około rozdżek náśiádłego / przy ktorych iákoby kłoseczki wychodzą / listeczki máiąc bárzo drobne: z tych wynikáią kwiatki drobne przymodrzeyße. Korzenia rospierzchłego / włośienkowátego.

Mieysce.

PIerwßy rad rośćie ná iáłowey źiemi y suchey / á w ogrodách bywa śiany. Drugi nie tylko w ogrodách / ále y ná págorkach / przy strumieniách / á wodách ćiekących / ná mieyscách niebu otworzystych: Lećie kwitnie gdy sie dźień prześiláć ma.

Przyrodzenie.

OBoy Cabr tegoż iest przyrodzenia / ktorego Dźiećieliná / to ist / rozgrzewáiącego / y wysußáiącego w trzećim stopniu.

Moc y Skutki. z *Dios.* y z *Gal.*

Do potraw zápráwowánia. Cabr ogrodny iest pospolitym korzeniem wieyskiem do zápráwienia potraw / á zwłasczá ryb / do ktorych bárzo vżytecznie bywa kłádźiony / ábowiem wilgotność ich zbytnią odeymuie im / y smák wdźięczny / nie tylko rybom / ále y mięsu / zwłasczá wilgotnemu / iákowe iest owce / báránie / ꝛć. tákże też inym potráwom / do ktorych bywa kłádźiony / z Bobem / ták świeżem iáko y suchym / á z Pietrußką w oliwie smáżony / przyiemny pokarm ták mieyskim / iáko wieyskim ludźiom czyni. (*Mizal.*)

Z rybámi.

Z mięsy wilgotnymi.

Do przysmákow też wchodźi / iáko do ßalse / do ßáłaty mießáney.

Do przysmákow sałße / sáłat.

Náturam wilgotnym / iest bárzo vżyteczny / ták do lekarstw / iáko do potraw y przysmákow.

Przyrodzeniu wilgotnemu służy y źimnemu.

Piersiom / Płucom / Zołądkowi / Mechyrzowi / } Iest lekárstwem proch ich z winem ćiepło piiąc. (*Dios.*) ábo z káßą iáką ábo z pßeniczną. *Plat.*

Piersiom. Płucom. Zołądkowi. Mechyrzowi.

Do iedzenia chęć pobudza.

Chęći do iedzenia.

Do Wenusá wzbudza / proch z winem ábo z miękkiem iáiem vżywány. Z Káppárámi wárzony / zapách y smák bárzo przyiemny czyni. *Taber.*

Do Wenusá pobudza.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány pędźi / z Bázylią á z Rzotkwią vżywány.

Mocz pędźi.

Mieśięczną chorobę białogłowską / ták że wywodźi przerzeczonym obyczáiem vżywány / á lepiey dáleko w málmáziey wárzony y pity. *Dios.*

Mieśięczną wywodźi.

Zimne á flágmiste ßlámowátośći z ćiáłá wywodźi. Przeto

Flágmisty bárzo vżyteczny.

Ktorzy w piersiách wiele flágmy máią że im tchnienie z wielką ćiężkośćią przychodźi dobrze im go vżywáć / bądź w prochu z winem ábo z miodem / bądź z wárzonego iuchy / ábo iákim sobie wymyślnym sposobem. Ták ábowiem flágmiste wilgotnośći snádnie z nich wywiedźi / odbywáiąc ich vsty.

Dycháwicy.

Sámo źiele y z kwiatkámi swymi wzbudza od subetu ábo spiku. Tákże

Subetu ábo spiku.

Od zápominánia nád przyrodzenie / swym zapáchem pod nosem go trzymáiąc ábo wieniec ná głowie noßąc. Abo w oććie wárzonym / głowę okłádáiąc ćiepło.

Zápominániu nád przyrodzenie.

Porodzenie rychłe czyni.

Item.

Chrobáctwo wypadza z żywotá / wárząc y piiąc náczczo.

Item.

Głowy bolenie. Tákże

Rodzenie rychłe czyni.

W vßu bolenie vkłáda / sok z niego z Rożánym oleykiem / w nie ćiepło leiąc / zwłasczá z źimney przy czyny.

Glistom. Głowie boleniu. W vßu boleniu.

Scyátyce y srogim boleśćiam w biodrách / iest lekárstwem z mąką pßeniczną / ábo z samą pßenicą plastrowány. *Dios.*

Scyátyce.

Zołądek do trawienia pokármow sposobny czyni.

Zołądek stráwny czyni.

Obrzydzenie y niechęć do iedzenia oddala swą korzennośćią.

Obrzydzeniu iedzenia.

Krtußenia y womity hámuie.

Wzrok osłábiáły y námdlony z źimnych wilgotnośći w głowie ostrzy / y bystrym czyni / z Rzotkwią á z Bázylią vżywány. *Aben. Mesua.*

Womitō. Wzrok osłábiáły.

Od skorká morzkiego Od niedźwiadká Wątrobie zápalenia Głowie boleiącey.

skorká morzkiego / y od niedźwiadká obrażonym. *Dioſ. Plin.*

Wątroby zápalenia ieſt vżyteczna.

Głowy bolemu zaſtarzálemu ieſt rátunkiem / warzac ia á octu winnego y oleyku Rożánego przylawßy / chuſte zwinawßy we dwoie / maczáć á przykládáć ná czoło y ſkronie. *Dioſ. Plin.*

Zápámietánia nád przyrodzenie.

Subetu ábo ſpániu głębokiemu / nád przyrodzenie / ieſt rátunkiem przezeczonym ſpoſobem ná czoło y ná ſkronie / á na wiecey ná ćiemie letnio przykládáiąc. *Dioſ.*

Zápámietánia nád przyrodzenie. Subetu y ſpiku.

Toż też od rozumu odeßłym / ieſt lekárſtwem. Tenże.

Od rozumu odeßłym. womitom krwáwym

Womity krwáwe záwśćiąga / łot ſoku iey piiąc z octem. (*Dioſ.*) Á Plinius przydáie y z miodem.

Kurzeniem ſwym odpadza / y z domu wygánia beſtye iádowite. *Plin.*

Gádźiny z domu wypadza. Śleźienie chorey.

Śleźione boleiąca / proch iey z octem piiąc / y przykládáiąc / ieſt vżyteczny. *Plin.*

Do potraw żeńcom dla iádu y trućizn.

Do potraw vżytecznie wchodźi / dla iádu y trućizn. Przeto gdźie rozmáitey gádźiny wiele w polu bywa / żeńcom z potrawámi wárzona pospolićie dáią / żeby im ßkodźić nie mogłá zwłaſczá w ſpiączki / po zprácowániu. *Plin Val.*

Mocz z rzeżánim y z ciężkośćia odchodzącemu

Mocz z rzeżánim y z ciężkośćia odchodzącemu / ieſt znáczným rátunkiem / kwiatki iey y z naſieniem w winie wárząc á piiąc. Tákże w wodźie wárząc / á w tym ſie náparzáiąc / toż czyni.

Kámień kámie

Toż też kámień kámie / á zwłaſczá w mechyrzu / piiąc y tym ſie náparzáiąc.

Ktorym częſtokroć ſerdeczna mdłość przypáda / bárzo im ieſt vżyteczna / y do zapáchu / do winá / ábo piwá y do potraw.

Rymie y ſapce.

Krtußenia y womity záſtánawia.

Kwiát z naſieniem Máćierzeydußki y z liśćiem w winie wárzony á piey / wątrobe nábrzmiáłą leczy.

Pierśiom chorym z źimną.

Rymę / ábo ſapkę z źimney przyczyny odpadza / woreczki z niey poczyniwßy ſuche / y ćiepłe ná głowę przykládáć. *Plat.*

Wątrobie y ślezieniu zámulonym

Wßeláким dolegliwośćiom pierśi / czynić káßkę z pßenicznej máki á wody / potym ią prochem Máćierzeydußki potrząßßy / vżywáć dobrze. *Plat.*

Máćice z plugáwośći wychodźa.

Śleźione zámulona otwiera / wychodźa / w winie ią wárząc y piiąc. Tenże

Máćice ślozámi flágmiſtymi záplugáwiona wychodźa. Toż też ią poſiła kąpiący ſie w niey / ábo náparzáiący.

Od vkąßenia ſtrzeże y záchowywa iádowitego

Ciáło ſokiem tego źiela námázáne / brońi y záchowuie od vſzknienia wßeláкiey beſtyey iádowitey. *Plat.*

Odechą w nośie ześkánym. Woney v ſtráconey.

Zackane odechy w nośie / záczym wonność vtrácaią / otwiera / tenże ſok ſarkany noſem / ſámo też źiele czeſto trzymáć dobrze pod noſem / y wonia z niego w ſie ciągnąć. Tenże

Od vkąßenia od oś. Trzmieli. Sierßenia. Pſzoł.

Od { Oś / Trzmielow / Sierśienie / Pſzoł / } vkąßonym ieſt rátunkiem przedkim / y pewnym ćwierć łota proſzku iey z miodowym octem / ábo z kwáśnym miodkiem vżywáiąc. *Aben Meſua.*

Bydło ſie iey ſtrzeże. Káßlom źimnym.

Bydło dla iey wielkiego á mocnego zapáchu / chroni ſie iey vżywáć. *Teoph.*

Káßle z náźiębienia y z fluſow źimnych / flágmiſtych leczy / wárząc ią w pitym miedźie / ábo w w ſłodkim winie / á piiąc. *Plin.*

Żołądkowi záźiębionemu

Tym ſpoſobem żołądkowi záźiębionemu / ieſt lekárſtwem. Tenże.

Wietrznośći

Toż wietrznośći w ćiele roſpadza.

Połománym

Połománym y potłuczonym / z octem / pić ią dobrze / tákże á z oliwą ſie też náparzać mią.

Owa do wßeláких chorob wnętrznych / iáko y Cabr oſobliwie ſłużą.

Wodká.

Aqua Serpilli

Do wypalenia wodki ma bydź ná ten czás rwána / kiedy ná nawiętße kwitnie: Ktora przez *Balneum marię* ma bydź dyſtyllowána. Tá

Do przezeczonych chorob bárzo ieſt vżyteczna / trunkiem iey vżywáiąc.

Głowie boleiącey z vpalenia / y zbytniego rozgrzania / chuſte w niey máczáiąc / á ná ſkronie y czoło przywiáć dobrze.

Wino.

Vinum Serpilli.

Możeteż wino z nią bydź przyprawione tym ſpoſobem iáko z Piołynem. Ktore tákże niedoſtátkom przezeczonym / może bydź vżyteczne.

Oleiek.

Oleum Serpilli.

Ten dwoiákim ſpoſobem może bydź czyniony. Pierwßy / moczac Máćierzedußke / á ile liſteczki y z kwiećiem w oliwie / iáko ſie o Cabrze y o inych ziołach oleykách / powiedźiało.

Drugi przez dyſtyllowánie / Alchimiſkim obyczáiem / ktorego ſkutki od pierwßego ſą potężnieyße.

Podmiot.

Succedancum

Ponieważ / iáko Dyoſcorides piße / z Cabrem iednáкiego przyrodzenia ieſt Máćierzadußká / iedney mocy / iednych ſkutkow / tedy też możemy / iednego miaſto drugiego beſpiecznie vżywáć.

Rozſądek.

Máćierzadußká ma od nas Polakow dla tego to nazwiſko / iż w ſrogich á gwał-

Serpillum.
Herpillum.
Cunilago.

Quendell /
Künlem /
Hünerköl /
Hünerſerb /
Coſtentz.

tu białego ſámicá / druga modrego / á tá ſámiec. Te we wßem ſobie ſą podobne / okrom kwiátu / inymi okolicznośćiámi y ſkutkámi ſą ſobie rowne / te poſpolićie ſię rozśćiełáią / pnąc ſię po źiemi.

Mieyſce y czás.

Ogrodna / śiewáią w ogrodźiech / nie tylko dla wieńcow / ále y dla przyſmákow do potraw. Polna rośćie po wálech / ná miedzách / pá gorkách / przy wąwoźiech / ná ſkáłách ꝛć. Tego czáſu ma bydź zbieráná do potrzeb lekárſkich / kiedy nabárźiey kwitnie / á w ćieniu ſußona. Oboie może chowáć do dwu lat w ſwey mocy. Ogrodna kwitnie Czerwcá y Lipcá. Polna przez wßyſtko láto.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wyſußa w trzećim ſtopniu ná początku. A polna we śrzodku tegoż trzećiego ſtopniá.

Moc y Skutki.

Máćierzadußká polna / potężnieyßa ieſt w ſwych ſkutkách niżli ogrodna / á to dla wietßego rozgrzewánia. Rozpráwia / rozśiekuie / otwiera / przyćiąga / rozgánia.

Mieśięczna wzbudza. Chorobę mieśięczną białogłowſką záwśćiągnioną wzbudza y wywodźi / wárząc ią á piiąc. Jeſcze potężniey to cyzni z Márzáną wárzona á vżywána. *Dioſ.*

Mocz wywodźi / wárząc ią á piiąc. Tenże.

Gryźienie y morzenie w żywoćie vśmierza / w winie wárzona á pitá. Tákże ſię w niey náparzáiąc.

Przepukłym / Pokurczonym / łot prochu iey z wodą ábo z ſczym inym piiąc / ieſt lekárſtwem. *Plin.*

Vſczknionym od wężow / y inych iádowitych beſtiy / ták piiąc iáko przykłádáiąc ieſt wielkim lekárſtwem / á zwłáſczá od

wodźi. Kolce. Przepukłym. Pokurczonym. Vkąßeniu od beſtiy iádowitych.

ſkorká morz-

ſmáte: ſoku pełne / y dla tego przymieżßeyßym / około prątkow náśią dle: w wierzchu kwiatki białe / drobne / iákoby z paleczek iákich / olßowey rzaśie podobne / z zielonych wynikáiące: z ktorych potym naśienie bywa ryßáwe / bárzo drobne: korzeń twárdy / zdrewniały / roſpierzchły / włośienkowáty / á málo vżyteczny.

Drugi ieſt liśćia drobnieyßego / tákże gálązek y kwiatkow / álezapáchu dáleko przyiemnieyßego od pierwßego. Wßyſtkie bywáia z naśienia śiane / y flánćowáne / tákże korzonkámi prześádzone / z ktorych krzewiśćiey á niżli z naśienia roſna / nabuyniey z ziemie rośćie ná puł łokćiá wzwyß / pod czás y wyßey.

Mieyſce.

W Nas y we wßyſtkiey Europie bywa śiany / y flánćowány / w ogrodách / w gárncách / ná okniech / w naczyniu rozmáitym. W Ægyptćie / Cyprze / y w Cyzyku / gdźie naprzednieyßy bywa / ſam przez ſie rośćie. Kocha ſie w mieyſcách ćieniſtych / wilgotnych y nágnoionych. Drugi / ktory drobnieyßy / namieſt gośći: y we Włoſkich kráinách / w naczyniách tylko bywa chowány. Lećie obá kwiát dáią / á tego czáſu do potrzeb lekárſkich ma bydź zbierány.

Przyrodzenie.

JEſt przyrodzenia ſubtelnego y przenikáiącego / roſprawniącego / rozgrzewáiąc / y wyſußáiąc w trzećim ſtopniu ná początku / káżda iego część ieſt pachniąca. Wchodźi do wielu á rozmáitych lekarſtw bárzo vżytecznie: roſprawuie / śćiencza / otwiera / pośila / roſpadza / trawi / wychędaża.

Moc y ſkutki.

Głowie y mozgu nie doſtátko. Wßelákiey dolegliwośći głowy / ábo mozgu z wilgotnośći źimney á flágmiſtey pochodzącey / ták z wárzonego polewke ábo ſok iego w nos puſczány / przydawßy do niego dwie częśći ſoku z liśćia ábo z korzenia Cwiklánego / á trzećia część oleyku Migdałow ſłodkich / y noſem to ſárkáć / nábrawßy w vſtá wody. Ták fluss z głowy noſem śćiągáć będźie. Też y melánkoliczny. *Dioſ.*

Też piiąc polewke z wárzonego / ábo y ſok. Tákże zwierzchu przykłádány ná głowę. Toż czyni.

Żył piętych dolegliwośćiom Dolegliwośćiom żył piętych ábo ſuchych / wielkim ieſt rátunkiem / tákże ſok / ábo ſuche z wárzonego piiąc / ábowiem źimne fluſy / ktorymi bywáią obćiążone y ſpiete rozgrzewa / rozgania / y roſprowádza. *Dioſ.*

Item. Worecki. Też worki z liſteczkow / á z kwiećia iego ſucho przykłádáiąc / twárdośći ich odmiękcza. Tenże

Wieńce. Wieńce rádo z niego wiią / y ná głowie noßą / dla iego zapáchu przyiemnego ktorym mozg poſila y zágrzewa.

Bolenia Wárząc go z Rozmárynem / z Bukwica / z Pſczelnikiem / á z Szałwia w winie / á piiąc / bolenie głowy z źimney przyczyny vkłáda. (*Taber.*) Głowę mdłą poſila.

Głowę zá ziębło rozgrzewa. W winie moczony z temiż źioły pomienionemi / ábo też ſam tylko / záźiębłą głowę rozgrzewa / tego winá vżywáiąc.

Pokurczonym / Powietrzem ábo błákiem nárußonym / toż wino bárzo ieſt vżyteczne.

Pokurczonym. Párálizem náruſzonym. Poczynáiącym puchnąć. Sok iego z winem przewárzony / á w trunku vżywány / bárzo vżyteczny / tym ktorzy poczynáią puchnąć. [*Dioſ.*] Toż tákże

Mozgu ciężkiemu. Ciężkiemu puſczániu moczu /

Kolce. Kolce ábo gryżieniu y mozżyſku w żywoćie / tenże trunek ieſt lekárſtwem. *Dioſ.*

Zásinákośći z bia łośći krwią z bi ćia. Zásiniáłośći z rázow ná ćiele. Tákże po báńkách / ták śiekánych / iáko nie śiekánych / plagi krwią záćiekłe roſpadza / proch Máteranowy z miodem záczyniony / tym náćieráiąc. [*Dioſ. Aben. Meſua.*]

Máćica ro zgrzewa źi mnie. Máćica zimno rozgrzewa / w winie go wárząc / á piiąc ná noc / y poránu. Tákże ſie tym nápárzáiąc. [*Dioſ.*] Toż też

towných ſerdecznych mdłościách / w zápámiętániu nád przyrodzenie. W ſpiku y w inych ćiężkich przypadkách / w ktorych ſie zda / że iuż duſza ćiáłá ma odbieżeć / rátunek przodki dáie / y duſze iákoby odbiegłą przywraca / y zſtawa ſie iey iáko mátká / oczerſtwiáiąc ſiły ſerdeczne ćiáło ożywiáiące.

W náſzych tu ſtronách Polſkich / w ogrodney ábo ſianey Máćierzey duſzce / by namniey ſie nie kochała / gdyż polney / ktora w ſtudkách od ſianey dáleko potężnieyſza ieſt / wielki doſtátek wſzędy ſie znayduie. Jednák widżieliſmy ią w Krákowie w Jezuyckim ogrodźie v Sczepaná świętego / ktorzy cudzoźiemſkim Máieranem bydź ią rozumieli.

O Máieranie / Rozdźiał 41.

Sampſuchus, & Sampſuchum. Maiorana. Amaracum, & Amaracus.

Maioran. Meſeran / vnd Maſeron. Meylen / vnd Meyron.

MAieran znáiomſzy wſzyſtkim ieſt / niżliby miał bydź z okolicznoſći ſwych opiſány. Jednák iż troiáki / ábo czworáki / od poſledniężych Ziołopiſow bywa wſpominány / tedy zoſobná o káżdym tu krotko przypomnię. Dioſkorydes dwoy tylko wſpomina: więtſzy / y liſćia ſzerſzego pierwſzy. Drugi / liſćia drobnieyſzego. Trzeći / pierwſzemu ſzerokoſćią / y wielkoſćią liſćia podobny / ále kwiátem dáleko od ſiebie rozny. Ma ábowiem kwiećie náwierzchu rozgi bárzo geſto ſiedzące / á iákoby iedno długie wypychaiące / z piąći liſteczkow złożone / á nákſztalt gwiazdek rozłożone: Jnymi okolicznoſćiámi we wſzyſtkim pierwſzemu podobny / y zowią go Angielſkim Máieranem. Czwarty / ktory *Epimaioranam* Láćinnicy zowią / Krzewinka mnieyſzemu podobna / tylko że liſteczki ma węższe / á ktemu roſczki Kánia przedza ma powłoczone / ktory my iedwábnym Máieránem miánuiemy.

Jeſt tedy Máieran ziołko krzewiſte y gáłęźiſte / przy ziemi ſie rozkrzewiáiące: gałązek gibkich: liſteczkow nie wielkich / okrągłych / kámienney Łebiotce podobnych / od ſpodku troche popieláwe / á zlekká ko

Mozgu niedoſtátkom.

um maris diſtyllowána / ieſt bárzo vżyteczna wſzyſtkim dolegliwośćiom y niedoſtátkom mozgu z żimnych wilgotnośći.

Káduku.
Páraliżu.
Ránom.
Rękom dżg.ym.
Zákręceniu ſzyie.
Zawrotu.
Żyłom pu tym.
Mocz pędźi.
Mul piaſczyſty maczem wywodźi.
Máćicy zámuloney.
Mieśiączney.
Pierśiom Płucom zátkánym
Dychawicznym.

Káduku.

Páraliżu.

Ránom.

Rękom dżg.ym.

Zákręceniu ſzyie.

Zawrotu.

Żyłom puſtym.

Mocz pędźi.

Mul piaſczyſty maczem wywodźi.

Máćicy zámuloney.

Mieśiączney.

Pierśiom Płucom zátkánym

Dychawicznym.

Szláku ábo nárußonym powietrzem.

Drżącym rękom / y trzeſącym.

Zákręceniu ſzyie y głowy.

Zawrotu głowie.

Żyły ſuche oźiębłe poſila.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Mul z pęcherzá y piaſek / moczem wywodźi: á to pićiąc ią poránu y ná noc.

Máćicy zátkáney y zámuloney ſłuży.

Mieśięczna chorobę pánnom pobudza rozgrzewáiąc w niey záźiębłośći / ábo wilgotnośći żimne.

Piersi pełne flágmy bárzo rátuie / tákże ie rozgrzewáiąc / y ſnádnie wilgotnośći z nich zbytnie wywodząc.

Dychawicznym ieſt vżyteczna / pićiąc ćiepło náczczo / y ná noc / bo ſłámowátośći geſte á lipkie w płucách rozgrzewa / y wyćiąga. *Taber.*

Głowy boleniu.

Bolesći w głowie z żimnych przyczyn odpadza / chuſtkę w niey maczáiąc / á ná ſkronie y ná głowę przykłádáiąc.

Mowę vtrácona przywráca / ięzyk nieczęſto odwilżáiąc.

Mowie vtráconey.

Wino Máieranowe.

Tym ſpoſobem wino Máieranowe może bydź czynione / iáko Piołynowe.

To wielkiego ieſt vżytku do rozgrzewánia wnętrznych członkow oźiębłych / zwłaſcza / Głowy / y mozgu.

Głowie.
Mozgu.
Máćicy.

Żył piętych / y

Máćice. Ktore członki nie tylko rozgrzewa / ále też poſila y vmácnia vżywáiąc go trunkiem.

Głowie boleniu z żimney przyczyny.

Zawrot máiącym /

Powietrzem nárußonym.

Rozum y dowćip oſtrzy.

Pámięć vtrácona przywráca.

Moczu ćiężko odchodzącemu.

Puchnąć poczynáiącym.

Máćicy zátkáney y zámuloney.

Boleniu głowy.
Zawrotu.
Szláku.
Rozum oſtrzy.
Pámięć przywráca
Mocz wywodźi.
Puchlinie poczynáiącey.
Máćicy zátkáney.

Żołądkowi bárzo oźiębłemu / tym wſzyſtkim vżywáiąc go trunkiem / ieſt lekárſtwem bárzo vżytecznym. *Taber.*

Żołądkowi źimne,mu.

Konfekt Máieranowy.

Konfekt Máieranowy bywa w cukrze tym ſpoſobem robiony: co náświeżſze y nacudnieyſze liſieczki wźiawſzy / z cukrem w mozdżerzu vtłuc / á wźiąć do funtá tego liśćia cukru dwá funty. Ten

Mozgu bárzo oźiębłemu / ieſt vżyteczny

Żołądkowi tákże źimnemu.

mozgu.
Żołądkowi.

Sercu mdłemu ieſt oſobliwym poſiłkiem. Tákże

Sercu mdłemu.

Podágrycznym.

Podágry-

Chyrágrycznym / y tym wſzyſtkim ktorzy w ſtáwiech y w członkách bolesći miewáią z żimnych fluſow / ieſt lekárſtwem / vżywáiąc go.

kom.
Chyrágry-kom.

Wątrobie záműloney ſłużу / ábowiem otwiera rozgrzewáiąc / y wychodząa zakáty wnętrzne.

Wątrobie

Głowie wilgotnośćiámi żimnymi obćiążoney bárzo ſłuży. Tákże inym wnętrznośćiom zámulonym y oźiębłym.

Głowie wilgotney y żimney.

Oleiek Máieranowy.

Amaraci oleum.

Máieranowy oleiek tym ſpoſobem może bydź vczyniony / iáko Rumienkowy / Jeſcze lepiey tego źiela / wźiąć liſtkow Máieranowych świeżych zecztery gárśći Máćierzeydußki dwie gárśći / liſtkow Mirtowych garść / Bożegodzewká / czerwoney Miety polney po pułgárśći / Cynámonu przednego cztery łoty / oliwy z niedoźrzałych oliwek / ileby doſyć było: źiołá pokráiawſzy potłuc / y w oliwę wſypáć / á przez dni oſm ná ſłońcu iárkim moczyć / potym przecedźiwſzy / y co namocniey wyżawſzy / znowu w onęż oliwę świeżych máteriy przerzeczonych nákłáść / tákże przez cáły tydźień ná gorącym ſłońcu moczyć: To trzeći raz / y czwarty toż powtorzyć może / á zá oſtátnim moczeniem przywárzyć / á dla wyſzey pomienionych chorob pilnie chowáć. Ten z oſobliwośći ſwey

Spráco-wánym y zemdlonẏ

Spráco-wánym námázuiąc ćiáłá / ieſt wielce vżyteczny.

Bolom wßeláłym w głowie z żimná pochadzącym.

Bolom w głowie.

Nerwom ábo żyłom piętym zbytniemi wilgotnośćiámi żimnymi obćiążonym / ieſt rátunkiem námázuiąc.

Nerwom wilgotnẏ zbytnie / y oźiębłym.

Páráliż záráżonym / w nos go puſczáiąc / wielkim ieſt lekárſtwem.

Páráliż

Vſtom zákrzywionym / vżyteczny / tákże go w nos puſczáiąc.

Vſtom zá krzywionẏ

Szumy wßeláłe w vßách dźwięki vćißa / puſczáiąc go w nie ćiepło.

Szumie-niu wßu Mieśiącz-n.y.

Mieśięczna záwśćiągniona pániom / pozußa y wywodza / wełnę w nim obmaczuiąc / á w czopek ſłoczywßy wotworłoną puſczáć.

Od niedźwiadká wkoßonym. Nerwo in. zátwár-dźiáłości.

Vſzknionym od niedźwiadká / bárzo ſłuży / ráne nim poſtrzchuiąc.

Zátwárdzenie żył / á ile ſuchych / odmiękcza / w łáźni ſie nim náćieráiąc.

Máćic z ż dußoney.

Piętę żyły oźiębłe rozgrzewa.

Záduſzenie máćice ieſt wielkim rátunkiem / wełnę w knot ábo w czopek ſłoczywßy / w nim máczáć á puſczáć / w otworłoną białogłowſkiego [*Sintaxar.*]

Ścieśnienie łoná białogłowſkiego rozprzeſtrzenia / nim łono námázuiąc. *Sintax.*

Ścieśnie-niu łoná białogłow ſkiego.

Arterycznym / tákże w łáźni ſie nim námázuiąc / ieſt lekárſtwem / zwłaſczá z żimney przyczyny.

Arteryko.

Wietrznośći w máćicy roſpędza. Wietrznośći w niey zámknione/ á ile źimne/ roſpadza. *Dioſ.*

Mieſięczna pániom záwśćiągniona wzbudza y wywodźi/ wezelkiem go w otwor loná kładąc. [Tenże] Toż czyni ináchá w winie wárzonego/ piiąc ią. [Tenże]

Item. A tym lepiey gdźieby z żołtymi gwoźdźikámi ogrodnymi był w winie wárzony. *Tabe.*

Item. Tákże párząc ſie w nim w wánnie/ po pás ſiedząc.

Vplawom białym. Białe vpłáwy pániom záſtánawia/ w winie go wárząc y piiąc. *Dioſ.*

Vſzkłemu od niedźwiadká Vſzkłonym od niedźwiadką/ ieſt lekárſtwem/ liśćie iego z ſolą/ á z octem vtárſzy/ ná ráne przykłádáć.

Członkom z ſtáwu wybitym. Wybitym y wywiniony członkom z ſtáwu/ toż liśćie vwierćiawſzy z woſkiem roſpuſczonym vmieſzáć/ á przyſmáżywſzy plaſtrowáć ná wybićie. *Dioſ.*

Bolączkó twárdym. Bolączki twárde/ ktore Grekowie *Oedemata* zowią/ przerzeczonym plaſtrem okłádáć dobrze. Toż plaſtrowánie

Máćzmiáłości. Mieyſcá nápuchłe/

Rázy tłuczone y zbite leczy.

Ogom záp. Ogom zápalonym/ z miáłką ieczmienną máką przykłádáiąc go/ ieſt rátunkiem. (*Dioſ.*) Tákże

Ogom zápuch. Ogom zápuchłym z zbytnich wilgotnośći zimnych w głowie. Tenże

Spráco. Wchodźi do máśći/ ktora czyni dla ſpráconych/ y zmordowánych.

Do máśći rozgrzewáiącym. Tákże do tych/ ktore ćiáło rozgrzewáią.

Kichánie czyni/ ná proch vtárty/ á w nos ćiągniony/ záczym głowę wychędaża z flegmiſtych/ y melánkolicznych wilgotnośći. Tenże

Głowie bolącey z melánkolicznych wilgotnośći vkłáda/ w wodźie/ á w winie nápoły ábo w ługu ſámym wárzony/ ábo długo przy ogniu párzony/ liſtkow Seneſowych trochę mu przydawſzy. Tákże z

Z flágmy. flágmiſtych/ gdźieby ból był głowny/ á bo w pułgłowy/ może do niego przydáć Rozmárynu/ Bukwicę/ Szálwiey/ Rumnu/ Láwendy/ Kopru Włoſkiego/ y ſwoyſkiego/ Rożey/ Gębki modrzewowey potroſze/ y inych przynależących ziół/ y tym głowę przemywáć często.

Item. Głowie zimney y oſłábiáley. Temuż bolęniu głowy z wilgotnośći zimnych/ tákowa czapeczkę z tych niżey pomienionych ziół może vczynić: Wźiąć liſteczkow Máieranu ſuchego/ Rozmárynu/ Rożey ſuchey czerwoney/ kwiatkow błękitnowey Láwendy/ kwiećia Láwendowego/ Rumienkowego/ Szpikánárdowych po rowney części/ kwiátu muſzkatowego tákże część/ Gwoźdźikow kramnych tyleż: to vtłuc ná proch/ y báwełnę temi prochy dobrze nábiwſzy/ w táfle ią przeſzyć/ y kſztałt czapeczki vczynić/ á ná głowie ią nośić.

Słuch ſłáby poſila/ wárząc Máieran w winie/ á vſzy nád párą nápárzáiąc/ puſczáiąc ią w nie. Też tymże wárzonym ziełem vſzy nágrzewáiąc.

Słuch poſila.

Żołądek zbytnie źimny/ y źle trawiący/ rozgrzewa y poſila/ wárząc go z Piołynem w winie/ y co náćiepley nań przykłádáiąc/ kilkákroć przez dźień to czyniąc. *Tab.* Też iuchę te piiąc toż czyni. Ábo prochem z liśćia y z kwiećia iego potrawy poſypuiąc. Może też świeży ćieplo nań plaſtrowáć roſtárſzy go. Bo y ták chęć do iedzenia odpádłą przywráca. Też woreczek vczyniony z kwiećia/ á z liśćia iego/ á ná żołądku noſzony/ pierwey go ná gorącey cegle rozgrzawſzy. *Plat.*

Żołądkowi źimnemu.

Wątrobie/ y Śleźienie/) chorey y zámuloney z źimnych przyczyn/ ieſt rátunkiem niepodłym/ wárząc go y piiąc/ y nim nápárzáiąc. *Plat.*

Item.

Wątrobie śleźienie.

Pułgłowy bolęniu/ ieſt lekárſtwem/ ſok noſem ſárkáiąc y w śle ćiągnąc. (*Aben Meſua.*)

Pułgłowy bolęniu.

Nie z przewyćiężonego ſnu/ ktory ſubetem zowią/ ábo ſpikiem wzbudza/ ſok Máieranowy z Ciemierzyca/ á z Bobrowemi ſtrołámi w nos lejąc. *Fernel.*

Subetu y ſpánu głębokiemu.

Dźiatkom tákże nowonárodzonym/ gdźieby ich nozdrzá były zátkáne/ ták/ że by oddycháć nie mogli/ y iákoby ſie záduſzáły/ oſobliwym rátunkiem ieſt/ Máieran świeży wechąć chocia roſćierány/ á pod noſem im trzymány. *Taber.*

Nozdrzom zátkániu nowonárodzonym dźiatkom.

Ryme y ſápke z záźiębienia odpadza/ z liśćia á z kwiećia iego wozek ſucho y ćieplo ná głowie trzymáiąc.

Rymie y ſápce.

Pádáiącey niemocy/ ieſt lekárſtwem.

Zakrzywieniu vſt/ tákże ieſt rátunkiem.

Páráliżem náruſzonym/ bárzo ſłuży.

Szalonym y od rozumu odchodzącym.

Bádurkom zakrzywionym. Paráliżem náruſzoną Od rozumu odchodzącym.

Gliſty w żywoćie morzy y wywodźi/ z winem go piiąc/ ćwierć łotá miáłko vtárſzy. Ábo z mlekiem/ trochę przydawſzy rogu Jeleniego tártego.

Gliſtom.

Żołtáćce. Żołtá niemoc ſpadza/ wárząc go y piiąc.

Płecách y grzbiećie bole vśmierza.

Płucom boleiącym.

W vſzu ſzumu y dźwięki vkłáda/ puſczáiąc w nie ſok Máieranowy ćieplo.

Szumieniu w vſzách.

Język páráliżem gdźieby komu był náruſzony/ żeby mowić nie mogł/ wárzyć go z *Piretrum*, z długim pieprzem/ z korzeniem Koſáćcowym/ y z Lebiotką/ á to iucha często płocząc y gárgáryzuiąc.

Język páráliżem náruſzonemu powietrzem.

Gruczoły zbiegły krwie rozgánia y leczy/ ſok Máieranowy z Rumienkowym oleykiem/ á z ſádzámi hutnego komina záczyniony/ że będźie iáko máść/ y to ná nie plaſtrowáć. *Taber.*

Gruczołom ze krwie ná bieglą.

Wodká z Máieranu.

Ze świeżego Máieranu wodką z *Balne-*

ma rospierzchły/ktory żadnego nie iest vżytku. Tey Komonice naśienie naużytecznieße iest / y to nacześćiey do lekarstw wchodźi / á liśćie.

Mieysce y Czás.

ROśćie Komonicá práwa iákośmy náprzodku przypomnieli / tylko ná polách Neápolitáńskich / y w Kámpániey / około miástá / ktore zowią Nola. Rośćie też y w Cyżyku / y w Kálcedonie. W náßych źimnych kráinách nieznáyduie sie. Tylko niegdźie w roskoßnieyßych páńskich ogrodách z przewoźnego naśienia śiana. Do dwu lat może naśienie chowáć.

Przyrodzenie.

MIeßánego iest przyrodzenia / y złożenia z żywiołow: ma ábowiem w sobie nieiákową chłodność y ćiepłotę stwierdzáiącą. Ma też y to że rospráwuie y zwarza: iednák wiecey rozgrzewa niżli chłodźi. Awicená y Serápion powiedáią / że w pierwßym stopniu rozgrzewa y wysußa / rospądza / odmiękcza / á zlekká stwierdza.

Moc y Skutki.

Tego źiela wiecey do zwierzchownych lekarstw niżli wnętrznych vżywámy.

Przymiotom ognistym z twárdośćią rospądza / iáko w oczách w stolcu. W łonie białogłowskim. W iądrách męzkich y moßnach.

Wßeláki przymiot ognisty odpądza y też ktory z zátwárdźiáłośćią bywa odmiękcza / zwłaszczá ktore bywáią

W oczách /

W stolcu /

W łonie białogłowskim puchlinie. Tákże

W moßnách / ábo męzkich iądrách / w tych wßystkich mieyscách przymioty ogniste zátwárdźiáłośćią wyćiąga / odmiękcza rospráwuie / wárząc ią w mußkáteli / á plastruiąc / przydawßy żołtek z twárdo vpieczonego iáiá / mąki Fengrekowey / ábo z naśienia lniánego / ábo przedniey mąki pßeniczney / ábo mákowek miáłko vtłuczonych / ábo Sczerbaku / ktory też wysokiem Mleczem zowiemy. *Dios.*

Párchom świeżo ćiekącym.

Wrzody świeże ná głowie / ktore ćieką ropą miodu nápozor podobna / *Melicerides* zowią / goi / wárząc sáme Komonice w wodźie / á tą wodą przemywáiąc párchy. *Dios.*

Wrzody ná głowie ćiekące.

Też ine wrzody ćiekące ná głowie goi / czyniąc z niey / á z Chiyskiey krety ábo z źiemie y z winá plastr / ábo z gáláśem.

Żołądkowi boleiącemu.

Bolenie w żołądku z gryźieniem / ták wárzoną w winie / iáko surową przykłádáiąc vćißa. Toż sam sok czyni. *Dios.*

Głowy boleniu vskramia.

W occie ábo w oleyku Rożánym moczona / bol głowy vśmierza / ná czoło przykłádáiąc. ábo sok z przerzeczonemi rzeczámi zmießány przywiiány.

Wątrobę boleiącą y z kłoćiem rátuie y pośila.

W winie wárzona / á ná wątrobę ćiepło plastrowána / pośila mdłą / y boleśći z kłoćiem w niey vśmierza: tákże iuchę z niey piiąc. Tenże.

Wietrznośći rospądza.

Toż też wietrznośći żywot pußące rospądza / piiąc / y plastruiąc. Tenże

Wątrobie zátkáney.

Wątrobę zátkáną y zámuloną otwiera y wychędaża / z Rzepikiem / á z Włoskim Koprem wárzona y trunkiem vżywána.

Máćicznym boleśćiom.

W máćicy bole vśmierza / z Bylicą wárzona / á z Rumnem pachniącym / y trunkiem vżywána.

Máćicy opuchłey.

Toż też máćicy nápuchłey / tákże bywa lekárstwem.

Bolom wnętrznym

Tákże boleśćiam wnętrznym / y nábrzmiáłym / iest lekárstwem piiąc ten trunek. [*Taber.*]

Oczom chorym.

Komonice własney y prawdźiwey / z naśieniem ábo z kwiátem y z liśćiem tłukąc ze lnianem śiemieniem / ábo z mlekiem białogłowskim chore oczj leczj / przykłádáiąc. *Pli*

Zuchwiá y sczekom bolącym.

Zuchw ábo sczek bolenie / z Rożánym oleykiem rostárta / á ćiepło przykłádána / vkłáda. Tenże

Palcom nábrzmiáłym.

Nábrzmiáłość pálcow: tákże ná rękách bembele leczy / w Rożánym oleyku rośćierána / á plastrowána ábo náćierána. Tenże.

Bębelom Kißce z stolcá wyßłey z przymiotem ognistym.

Kißkę z stolcá wychodzącą z boleśćią y z przymiotem ognistem oćiekłą leczj wárząc ią w wodźie z Rozynkámi ábo w mußkáteli / y przykłádána.

Wrzodom y ránom skáncerowánym

Wrzodom / y

Ránom skáncerowánym / tákże z Rożánym oleykiem plastrowána / iest lekárstwem.

Wrzodom twárdym z przymiotámi ognistymi.

Wrzody twárde z przymiotem ognistym ábo rospędźi ábo w otok zbierze / z Slazem ią wárząc / vwierćiawßy przydáć mą-

ki Bobo-

Oleum Maieranæ Chimicum.

Oleiek Máieranowy distillowány.

Alchymistowie distilluią z Máieranu oleiek swym sposobem / do wszystkich chorob z zimnych wilgotnośći / ktorj ták przez vstá iáko zwierzchownie może bydź vżjwany z wielkim rátunkiem: ieno sámego sczegulnego vżywáć się niegodźi dla zbytniey iego gorącośći, okrom przysádj inej do niego / ábo lektawrzu / ábo syropu / konfektu / piguł. bywa też w Aptekách oleiek Máieranowy z inymi ziołmi y z korzeniem czyniony / tymże niedostátkom pomienionym służący. Jest też od Dyoskorydá opisány tákże do tych rzeczy należący / o ktorym ná inym mieyscu się opisáło / to iest / w księgách o máśćiach.

Notá.

Ten distyllowány oleiek Máieranowy z záieczym syrzyskiem á z piżmem przednim / wźiąwszy káżdego zárowno / wielką pomocą iest pániom niepłodnym do poczęćia dźiatek / ábowiem ich máćice źimność dla ktorey nie mogą płodu mieć osobliwie rozgrzewa y posila / máćice máżąc nim y łono wszystko.

Do poczęćia płodu. Zástąpieniu płodem.

Máieran wtory.

Tychże skutkow / y teyże mocy iest Máieran wtory / ktory mnieyszym abo drobnieyszym miánuiemy / co y pierwszy ábo więtszy.

O Komonicy Włoskiey / Rozdźiał 42.

Sertula campana vera.
Corona Regia.
Melilotus vera.
Lotus nobilis.

Edlersteinklee Schüchlein.
Vnser lieben Frawen schüchlein.

WLasna Komonicá nászym kráiom / áni Niemieckim / náwet y Włoskim nie iest pospolita / y znáioma / bo tylko w iednym mieyscu we włoszych / á tá náwybornieszá znáyduie się / to iest / około Neapolim / w Kámpániey: skąd też imieniá ábo nazwyská dostáłá (*Sertula Campana.*) Ziołko to od źiemie ná łokieć wzwysz wyrasta / od korzenia záraz krzewisto / y gęsto gáłęźisto pochodźi. Prątki ma ćienkie / gibkie. Listeczki Koniczowym podobne / około zlekká kárbowáne. Kwiećia żołtego / niewielkiego / gromatkámi kwitnącego: z ktorego potym strączkow krzywych wespoł w kupce niemáło pochodźi odwisłych: w tych naśienie drobne dźikáwe / ábo rumiánáwe: zapáchu przyiemnego / ktore do lekarstw tákże iáko kwiát y liśćie wchodźi. Korzeń

Sertula communis.
Lotus vrbana Math.
Trifolium odoratum Dodon
Melilotus nostras communis.

Steynklee.

Czás/ Mieysce/ Wybor.

ROśćie pospolićie v nas miedzy zbożem/ ná łakách/ ná miedzách/ przy śćieżkách y drogách/ ná grunćiech kámienistych rádá sie kocha. Przez całe láto kwitnie/ przodek ma kwiátu żołtego. Ná ten czás ma bydź zbieráná/ kiedy ná nawiętsze kwitnie/ co bywa w Sierpniu.

Przyrodzenie.

JAko pomiernie swa mierna ćieplota zwarza/ták y pomiernie wysusa. Srzodek máiąc w rozgrzewániu y w chłodzeniu: iáko Gále. w 7. kśiegách o ziołách pisze. Toż Oribásius/ y Ægnietá pisą bydź ia pomiernego y srzedniego przyrodzenia w rozgrzewániu y w chłodzeniu/ tákże w wysuszániu/ y w odwilżeniu. Jednák nieco wiecey ma rogrzewáiącego/ niż wychłádzáiącego: ták iż w pierwszym stopniu rozgrzewáć ią rozumieią/ á ile susona/ odmiękcza/ y odwilża/ rozćiencza/ do kupy zbiera/ á zlekká zátwierdza.

Moc y Skutki.

Tychże skutkow y mocy iest/ ktorych Komonicá Włoska/ ieno nie ták potężnych.

Oczom. Sok z nászey Komonice wypráśowány miodu chędogiego przydawszy/ krosty y wrzedzienice w oczách spadza y leczy/ puszczáiąc go w nie. Tákże

Zástony páwloki/ y ine rzeczy/ wzrok záćmiewáiące/ ścierá.

Wątrobie zámuloney y zátkáney/ z Tátárskim zielem/ á z Rzepikiem w winie wárzone/ z trocha Kopru Włoskiego/ á trunkiem ná noc/ y ráno vżywána/ bywa pewnym rátunkiem.

Mácicy. Máćicy boletacey/ z Bylicą/ á z kwiećiem Rumienkowym: tákże spuchley/ w winie wárzona pitac/ bywa lekárstwem.

Członkom wstydliwym oboiey płći spuchłym/ z przymiotem ogniśtym/ bywa rátunkiem/ z Rumienkowym kwiećiem/ ázmąka Bobowa w mleku wárzona/ ábo

Członkom wstydliwym.

Wątrobie.

ki Bobowey/ Fengrekowey/ żołtek iáiá pieczonego/ lniánego násienia mąki/ prochu ábo mąki ktora sie w młynie po śćiánách sádźi / á z tego wszystkiego vczyniwszy plastr ćiepło przywiiáć: to bolączki miękczy y zbiera w otok / ábo rospądza.

Bole wszelákie vkłáda.

Do wszelákich boleśći vkłádánia y vśmierzenia zwierzchownie przykłádáiąc / iest bárzo vżyteczna.

pleurze ábo kłoćiu w pierśiách y pod żebrámi.

Pleurze/ y w pierśiách párćiu. Tákże Kłoćiu w bokách pod żebry/ z gorącośći pochodzącemu / Komonicá z biáłym mákiem/ á z Figámi / iest lekárstwem.

Máćicznym bolom y z przymiotámi ognistymi.

Boleśćiom wszelákim máćicznym.

Przymiotom iey ognistym y zápaleniu / plastr bárzo vżyteczny / wźiąć Komonice / Slazu máłego/ y wysokiego z korzeniem/ Rumienku/ po rowney częśći: to w wodźie wárzyć / áż z mięknieią źiołá / á vwierćiawszy ie w donicy / przez śitko przebić: y przydáć mąki ięczmienney / y z szocowice / oleyku Rożánego/ y Rumienkowego / to co náćiepley ná wszystko łono przykłádáć. *Rondol.*

Członkom pokurczonym y wyschłym w stáwie.

Członkom pokurczonym w swych stáwiech / á ktemu wyschłym / iest rátunkiem osobliwym / nią nápárzáiąc y plastruiąc.

Wątrobie.

Wątrobie/

Sleźienie boleiącey.

Sleźienie / boleiącym / iest lekárstwem osobliwem / ná boki plastr z niey kłádąc / *Emplastrum de Meliloto* w Aptece zowią.

Nyrkom Mechyrzowi zátkániu.

Nyrek/

Mechyrzá/ zámulenia y zátkánia otwiera / w winie ią wárząc / á piiąc.

Oczom boleniu.

Oczom boleiącym/ osobliwem iest rátunkiem / wźiąwszy dwá łotá kwiećia tey Komonice/ ták wiele kwiećia Rumienkowego / y w Rożáney wodce vwárzywszy / przykłádáć ná oczy.

Sok z Komonice.

Sok

Ten z sámego kwiećia Komonice ma bydź / ktory bárzo iest vżyteczny.

Oczom ćiemnym /

Oczom ćiemnym.

Oczom bielmem záßłym/ z wodką Koszyszczkową / ábo z Celidoniową / w oczy pusczány.

Oczom bielmem záßłe.

Boleśći w vszách vkłáda / ćiepło w nie pusczány.

Vszy boleniu.

Wodká z Komonice.

Aqua Meliloti

Wodká z Komonice y z kwiećia iey / z *Balneum maris* distyllowána / vżyteczna

Zołądkowi / Máćicy / Wątrobie / } Otwieráiąc zámulenia / y zátkánie w nich.

Zołądkowi. Máćicy. Wątrobie.

Moczu zátrzymánemu nád przyrodzenie / iest lekárstwem / ábowiem go pędźi.

Mocz wywodźi.

Boleśći z przymiotámi ognistymi vśmierza / chusteczki w niey maczáiąc / á przykłádáiąc.

Boleśćiom z przymiotámi ognistymi

Oley z Komonice.

Oleum.

Oleiek z Komonice tym sposobem iáko z Rumienku czyniony bydź może/ ktory

Boleśćiom w członkách iáko y Rumienkowy / iest bárzo vżyteczny. Też tym ktore ogniste w sobie przymioty máią / chleb pszeniczny w mleku wárząc / tego oleyku przydáć/ y iáko máść vczyniwszy/ plastrowáć: ábowiem rychło wszelákie vsmierza boleśći.

Boleśćiom w członkách

Plastr z Komonice.

Empl: de Meliloto.

Bywa z Komonice czyniony plastr w Aptekách/ ktory do vśmierzenia bolow wszelákich wielce iest vżyteczny.

Rozsądek.

Powiedźiáło sie wyssey że własna á istotna Komonicá nie znáyduie sie w nászych kráinách / tylko we Włoszych / y to w sámey Kámpániey: Jednák kształtem tey znáyduie sie dwoiáka v nas/ y obfićie/ ktorą rozmáićie názywáią: Jedni tákże Komonicą: drudzy Nostrzkiem/ ábo Nostrzykiem: trzeći Lipką/ ini Otylią/ ábo Przytulią/ Kozą. Ale skutkámi od Włoskiey podleyszá: Jednák tu w Aptekách nászych/ tych miásto Kámpáńskiey/ á zwłasczá kwiátu żołtego vżywáią.

Komonicá spolna abo swoyska / Rozdział 43.

KOmonicá swoyska/ ktorą drudzy Nostrzkiem y Nostrzykiem / drudzy Przytulią/ Otylią/ Kozą/ ini Lipką/ miánuią/ dwoie v nas mamy/ żołta y biała/ ábo sámcá y sámice: Te máło nie są Włoskiey Komonicy we wszystkim podobne/ o ktorey terazesmy mowili. Tá z korzenia swego krzewisto kilká rozg gáłęźistych / dwu łokietnych / pod czás według buynośći źiemie wysszych/ mocnych / y prostych puscza. Ná tych listeczki po trzech iáko ná Włoskiey Komonicy/ około kráiow zlekká kárbowáne pachniące: tákże ná sámicy/ ábo białey. Sámiec kwitnie żołtem kwiátē/ drobno/ kłośisto/ ábo ogánisto: sámicá białym/ obá wdźięcznie miodem pachniące/ z tych potym w máłych strączkách násienie drobne. Korzeń przymięższym/ obdłużny/ krzywy/ y odnożysty.

Mieysce.

ROśćie w Cyzyku/ około Mágneśiey/ á nagesćiey w Lidźie około Trállis.

Przyrodzenie.

TRoche ieśt przyostrzeyßym/y bárźiey ieśt gorzki/przeto zágrzewa y śtwierdza.

Moc y Skutki.

Máieran Kreteński podobny ieśt w śkutkách czerwoney Mietce polney/ ktora *Siśimbrium* Lácinnicy zowią. *Dioś.*

Wrzody źle pomykáiace śie/y ćiáło wyiádáiace plaśtrowány/ goi.

Do máśći rozgrzewáiacych wchodźi. *Dioś.*

Wrzodom ćiáłło wyiádáiącym. Wchodźi do máśći.

Rozsądek.

Rozumieią nie ktorzy/ále źle/ to źiele własnym bydź Máieranem/ y tychże śkutkow/ ktore śą własne/ y Máieranowi przyśłoynie przypiśáne. My zá Dioskorydem idźiemy.

Bázylia polna/ Rozdźiał 45.

Acinus.
Aconos.
Ocimaśtrum.
Epimetron.

Ráuch Basilien.
Widerstoß.

TO źiele z korzenia swego ieśt gáleźiśte/ćienkie/á wyschłe pratki máiące do Bázyliey podobne/ pachniące/ kośmáte/ z ktorego wieyśkie dźiewki wience wiią. Nigdy kwiátu niewydáie z śiebie/ iáko Pliníus piße. Korzenie do niczego śie niegodźi.

Mieysce.

BYwa od niektorych/ á zwłaśczá od ogrodnikow w ogrodźiech śláncowána.

Przyrodzenie.

Naśienie tego źiela ieśt śuchey y śubtelney iśtnośći.

y w wodźie/ y w donicy vwierćiawßy/ ćiepło przywiiána.

Pęchyrzu boleiącemu.

Boleśći w pęchyrzu vkłáda / z naśieniem Slazu wysokiego vtárßy / w słodkim winie wárzyć/ y pić.

Sok z winem słodkim wárzony/ ábo z piwem/ w vßy ćiepło pusczány/ bole w nich vkłáda. (*Plat.*) Biorą to źiele ze wßtkim ći co wonnośći z źioł wyćiągáią / y wodki do perfumowániá rękáwic/ y inych rzeczy wyćiągáią. Jne rzeczy ma spolne z Włoską/ choćia mdley. Przeto náßy Aptekárze/ że cudzoźiemskiey do potrzeb mieć nie mogą/ swey pospolitej z námi vżjwáią do tych wßystkich potrzeb lekárskich / do ktorych Komonicá własna służy / czyniąc z niey tákże wodkę/ sok / oleiek / y plastr.

Oczom chorym.

Oczom boleiącym bywa rátunkiem/ wźiąwßy kwiećia tey Komonice chędogo obránych / tákże kwiećia Rumienkowego/ kwiećia Fiiołkow modrych Márcowych/ Rożey czerwoney / po gárśći/ śiemienia lniánego / Fengrekowego/ y Kminu kramnego po puł łoćiu/ y z tego *Foment* ábo nágrzewánie oczom czynić.

Bol w głowie.

Bol w głowie vćißa / sok tego źiela z octem / ábo z oleykiem Rożánym / chustki w tym máczáiąc/ á ná czoło y skronie ćiepło przykłádáiąc. Owa tychże skutkow iest tá náßá/ ktorych Włoská/ ieno mdleyßych y słábßych / wßákże náßym w tych kráinách potrzebom dosyć służąca.

Rozsądek.

Nie bárzo się mylą/ ktorzy tę Komonicę náßę z Komonicą Włoską zá iedno mieć chcą. Bárźiey ći / ktorzy Koniczynę wysoką ná łąkách rosnącą bládomodrym / ábo y białym kwiátem głowczásto kwitnącą / tą bydź twierdzą.

Máieranek Kreteński/ Rozdźiał 44.

Marum.
Origanida.

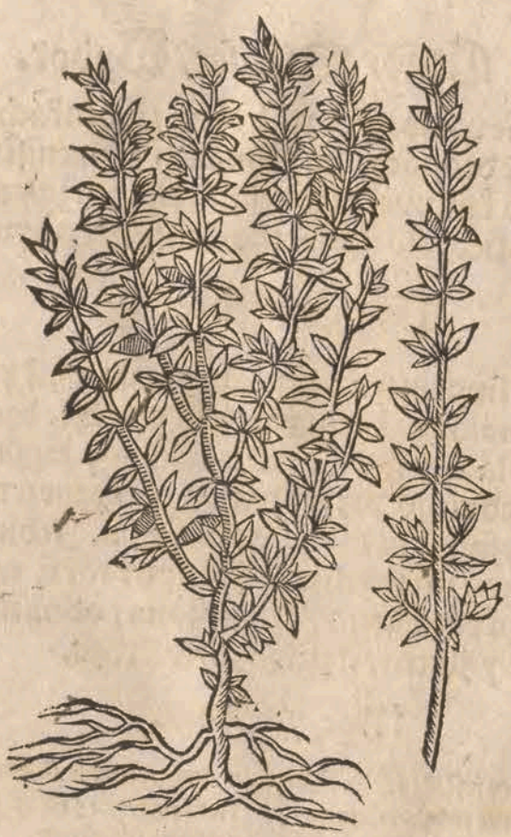

Frembt Máieran
Amberkraut.
Marum.

NAm ten Máieran nie iest zwyczáyny / bo cudzoźiemski. A iest źiołko gáłąskowáte / máiąc kwiát podobny Lebiotczánemu / ále dáleko wdźięcznieyßego zapáchu/ y listkow bielßych / niżli Lebiotki. Jest też *Marum* Syriackie/ á trzećie po źiemi się pnące/ ále iednych że skutkow oboie.

Przyrodzenie.

Z Sámego zapáchu iego wdźiecznego znáczy śie / że rozgrzewa y wysuſza w pierwſzym ſtopniu / otwiera / pobudza.

Moc y Skutki.

Przepukłym. Przepukłym korzeń w wodźie wárzony ieſt lekárſtwem / iuche tepiiac / á korzenie plaſtruiac. *Dioſ.*

Pokorczonym. Pokurczonym.

Zwyſoká potłuczonym. Zwyſoká potłuczonym.

Dycháwicznym. Dycháwicznym / tákże go w wodźie wárzac á piiac / ieſt rátunkiem. *Dioſ.*

Káſzłom záſtárzáłym. Káſzłom záſtárzáłym.

Mocz ćiężkiemu puſczániu. Ciężkiemu puſczániu moczu / tymże ſpoſobem wárzona / á trunkiem vżywány / ieſt lekárſtwem. [Tenże]

Od wężá vſczknionym. Vſczknionym od gádźiny.

Mieśięczna wywodźi. Pániom ktorym mieśieczna chorobá záwśćiagniona / ieſt dobra w winie wárzona / á trunkiem vżywána. Tąż iuchą ráne od wężá / ábo gádźiny iney iádowitey wymywáiac / goi.

Płod z żywotá wywodźi. Korzeń Obłápy świeży / w otwor łoná białogłowſkiego wpráwiony / wywodźi płod z żywotá. *Dioſ.*

Łożyſko. Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wywodźi. [Tenże]

Położnicom. Położnicom w wárzoney / po pás dobrze śie kąpáć [Tenże]

Ćiáłu zapách dáie. Prochem korzenia iey ſuchego ćiáło dobrze poſypowáć / dla zapáchu wdźiecznego. *Dioſ.*

Wchodźi do máśći zapách dáiącym ćiáłu. Wchodźi też do tych rzeczy ktoremi ćiáło poſypuią / ábo dla zapáchu / ábo dla záwśćiagnienia potow. Tenże

Boleniu głowy. Liśćie vtłukſzy / ná głowę przykłádáiac / bole w głowie vkłáda. Abowiem máią w ſobie nieiákową ćirpkość y ſtwierdzánie. *Dioſ.*

Oczu zápaleniu / y czerwonośći ich. Toż liśćie przećiwko zápaleniu w oczách / y czerwonośći ich / ieſt lekárſtwem przykłádáiac ie. [Tenże]

Położnicom. Położnicom w połogu gdźieby z zbytniego mleká pierśi twárdnęły / toż liśćie ná nie plaſtruiac / rozgania.

Fiſtułom nowym w oczách. Swieżo záczynáiacey śie Fiſtule w oczách przy nośie w kąćie / ieſt lekárſtwem / ſok tegoż liśćia w nie puſczány. [Tenże]

Roży piekielney. Roży piekielney tákże go plaſtruiac / ieſt rátunkiem znácznym. [Tenże]

Sen przywodźi. Spánie zapáchem ſwym przywodźi / tym ktorzy ſypiáć nie mogą.

Spadki do oczu y do pierśi. Spadki z głowy do oczu ábo ná pierśi liśćie ná czoło y ſkronie kłádąc / ábo plaſtruiac / záwśćiąga. Przeto też

Oczom płynącym. Oczom płynącym / ieſt vżyteczne. *Ægine*

Wnętrznośćiom zátkánym. Korzeń wárzony / á trunkiem vżywány / zátkánie y zámulenie w wątrobie / y w inych wnętrznośćiách otwiera. *Æginet*

Więcey y częśćiey tego źiela do wieńcow / á niżli do lekárſtw vżywáli / y teraz vżywáią / dla wdźiecznego y przyiemnego zapáchu iego.

Rozſądek.

Bárzo śie mylą w ſwym mniemániu / ktory tym imieniem *Baccharis* Kopytnik názywáią / y bydź twierdzą.

O Rućie / Rozdźiał 47.

Rutá dwoiáka / ogrodna ábo śiana y polna: Ogrodna dwoiá / iára / y ozimia / ábo liſtu drobnego / y liſtu ſzerokiego. Polna tákże dwoiáka / o ktorych ná ſwym mieyſcu będźie śie mowiło.

Rutá ogrodna vſtáwicznie / ták w źimie iáko y lećie źielenieie. Liśćia obmiąźſzego / á zwąſká poczynáiący obſzyrnego / z modrá źielonego. Rozgi oble z młodu źielone / potym twárdo chroſtowáte / y gęſto gáłąſkowáte. Kwiátu ćiemno żołtego: z tych potym głowki czworogránowite / w ktorych naśienie drobne / czarne: korzeń twárdy zdrewniáły / á roſpierzchły. Tákże mnieyſzá też wſzyſtki okolicznośći ma / oprocz że mnieyſzego y drobnieyſzego liśćia / á ktemu w ſkutkách coś więcey potężnieyſza / niżli wielka.

Ogrodnicza.

Rutá ſádzona ábo ſczepiona / lepſza ieſt do lekárſtw / y zdro-

Moc y skutki.

Vpláwō. Biegunkom. Od wężá vsczknionym. Ogień piekielny. Dymienicom.

Pániom vpláwy zbytnie záwśćiaga.
Biegunki wßelákie hámuie. *Dios.*
Naśienie w winie wárzone / á w trunku vżywáne / iest lekárstwem od wężá vsczknionym. *Dios.*
Ogień piekielny / y
Dymienice leczy / tłukąc á przykłádáiąc. (*Dios.*)

Scyátyce y w biodrách łupániu bywa rátunkiem / toż naśienie w winie / w miedźie z Mirrhą á z pieprzem wárzone / y trunkiem vżywáne. *Taber.*

Scyátyce y w biodrách boleniu.

Wole ná ßyi / to źiele záwießone / ktore Plinius *Ocimastrum valerianton* zowie / rozgania. *Lobel.*

wole spadza z ßyie.

Rozsądek.

Rozumieią niektorzy to źiołko bydź Bázylią drobną / ktorą Láćinnicy *Ocimum Regium* zowią / ále sie bárzo mylą. Gdyż Bázylia drobna kwiatkiem białym drobnym kwitnie: á tá iáko sie z Pliniusá powiedźiáło / żadnego kwiátu nie miewa. Drudzy ine źiele polne pachniące / y kosmáte / á kßtałt nieiákokolwiek do Bázyleyki máiące bydź chcą / ále y to źle / ábowiem y to kwiatki miewa: A Bázylia polna / [iesli ma bydź wiárá Pliniusowi miana] kwiátu nie nieśie. Ale inym to rozsądkowi zlecam.

Obłápá wonna / Rozdźiał 46.

Baccharis. Welsche salbey.

OBłápá wonna iest źiele krzaczkowáte / ktorego też do wieńcow vżywáią / liśćia ostrego chłupátego / máiąc śrzodek miedzy liśćiem Fiiołkowym / y Dźiewánowym: Rozgi czworogránistey / łokietney / zlekká ostrey / około ktorey liśćie wzgorę sie pnie obłápiáiąc ią / ábo obeymuiąc: kwiátu rumiánego / pod czás znáyduie sie żołtego / ábo bládo rumiánego / pachniącego: korzonki Ciemierzycowym podobne ćienkie / á długie: zapáchu Cynámonowego.

Mieysce.

Kocha sie w iáłowey á płonney źiemie y wilgotney.

mie zágrześć. Abo też w Cebule.

Przekradźiona buyniey rośćie niżli śiana/ábo z śianey sczepiona.

A żeby iey chrobáctwo nie ßkodźiło/áni też rudá ábo rdza nie záráźiłá/gdy ią chceß śiać/z popiołem naśienie iey zmießay. Tákże po fláncowániu záraz ią popiołem potrząść.

Rutá gdźie sobie źiemię vpodoba/á pilność y stáránie ludzkie do tego przystąpi/może w drzewo wyrosnąć. Jáko niekiedy w Zydowskiej źiemi/ w Mácherunćie/ ná dworze krolewskim byłá: O czym *Josephus Flauius* w Hystoriey Zydowskiey w śiodmych kśiegách/we dwudźiestym piątym Rozdźiale piße/ gdźie ták wielkie drzewo vrosło/ że wzrostem swym nawysße y nawietße Figowe drzewo przechodźiłá. Trwáiąc od czásow krola Herodá/ áż do ostátecznego zburzenia tego miásta/gdźiebj iescze dłużßych czásow trwáć mogłá:bybyłá od sámychże Zydow nie byłá wyćieta. Gdźieby tedy chćiał kto záczásem táką mieć: źiemie iey potrzebá naprzod pátrzyć/ w ktoreyby sie kocháłá. Potym tego przestrzegáć/ żeby białagłowá żadna sie iey nie tykáłá/ zwłasczá náten czás gdy czyśćienie mieśieczne ná nie przydźie. Trzećia nożem ániżadnym żelázem nie dotykáć sie iey. Czwarta/nie dáwáć sie iey żadne° roku roskwitáć/ále papie záraz srebrnym nożykiem zrzynáć/ábo sczykáć/ boby rychło vschłá gdyby sie miáłá roskwitáć. Też káżdego roku dwakroć/ tymże srebrnym nożem podkrzosnąć ią potzebá. Ták tym sposobem zá kilká lat w drzewo v orośćie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewá y wysußa świeża Ruta we wtorym stopniu / á sucha w trzećim. Smáku iest nie tylko ostrego / ále y gorzkiego / przeto wilgotnośći lipkie rospráwuie/ rośćiencza/ otwiera/wywodźi. Ma też w sobie subtelną á przenikáiącą moc/ záczym trawi/ y wietrznośći potężnie rospadza. Naśienie do piąći lat chowáne bydź może. Liśćie do roku. Zywicá Rućiána rozgrzewa w trzećim stopniu / wysußa we wtorym. (*Abuger.*)

Zywicá Rućiána.

Moc y Skutki.

Jádom wßelákim Powietrzu morowemu.

Przećiw iádom wßelákim. Tákże Czásu powietrza morowego / iáko sie niżey powie / iest Dryakwią pewną / ták przez vstá vżywána / iáko zwierzchownie plastrowána.

Oczom.

Rysownikom. Málárzō. Zygármistrzom. Zielorytō.

Nie tylko Rutá do lekarstw rozmáitych wchodźi / ále y do potraw rozmáitym sposobem vżywana przypráwowána. A to dla mdłego wzroku/ ktory bárzo pośila / y bystrym czyni. Przeto złotnikom/ zygármistrzom/ ßnicerzom/y inym ktorzy potrzebuią do subtelnych rzemiosł bystrych oczu/ w trunku w potráwách / y w przysmákách vżywáć iey dobrze.

Przeto nie pomálu sie Pitágorás w swym mniemániu omylił/ ktory rozumiał y twierdźił Rutę bydź wźrzoku ßkodliwą / gdyż ináczey baczemy / iáko sie wysßey námieniło w málárzách / w rysownikách / w rotgiserách / w złotnikách / y w inych rzemiesłnikách / ktorzy iey bárzo rádźi y często vżywáią dla wzroku bystrego: A vżywáią ták ogrodney iáko y polney / ábo dźikiey / z chlebem/ ábo z Rzerzuchą/ á z solą. (*Plin.*) Też sámá bez inych rzeczy pożywána toż czyni.

Głowie boleiącey.

Głowy bolenie vśmierza / z przyczyny źimney ćwierć łotá miáłko vtártey / w trunku winá ćiepło piiąc.

Ráduku.

Pádáiącey niemocy / iest osobliwem rátunkiem / w możdżerzu kámiennym świeżą vtłukßy / ábo w donicy vwierćiawßy / sok z niey wyżąć y przekláryfikowáć / ktore go wźiąć cztery łoty / á soku Czártowego łayná (*Assam fœtidam* Láćinnicy zowią) pułćwierći łotá / ten rospućiwßy w soku Rućiánym dáć choremu wypić.

Bolom zástárzáłym w głowie.

To też lekárstwo bol zástárzáły w głowie leczy przerzeczonym go sposobem vżywáiąc. *Taber.*

Do vżywánia stołowego przychodźi.

Stárzy przodkowie náßy solili Rutę y przez cáły rok ią w laku/ábo w rosole mieli / vżywáiąc iey przysmákiem do potraw. A to dla bystrego wzrzoku.

Ruta.

Weinraütt.

wßa do vżywánia / niżli śiana. Do iedzenia też przyiemnieyßa / ktora pod Figowym drzewem rośćie.

Mieyscá ſuche á niebu otworzyſte lubi / ziemie tluſtey nágnoioney y wilgotney. Także mieyſc ćieniſtych y ćiemnych nienawidźi. Bárzo ſie kocha w ceglaſtey źiemi / ábo w rumie. Przeto do śiania ábo flán-cowánia y ſczepienia iey / źimie z prochem z cegły vtluczonym dobrze mießáć.

Rutá w łupinách ſwych śiána / iádowitßa w ſmáku / y gorzkniey-ßa bywa / niżli kiedy gołe naśienie bywa w źiemie wrzucone.

Bárzo ſie kocha gdy ią popiołem ná źime poſypuie / y okrywa.

Gdźieby też byłá roſołem z kropiona / buyniey rośćie / iáko The-ophráſtus piße.

Gdy ma bydź ſczykána / ábo rwána do wieńcow ábo do ſcze-pienia y flán cowánia / nie ma bydź nożem ání żelázem żadnym zrzyná-na / ání dotykána / bo zniſczeie prędko.

Bywa rozmáićie flán cowána / ábo roſczke odſczepiwßy y z ſkor-ka / á koniec ſpodni táż ſkorka przy niey obwinawßy / w źiemie ſádza. Abo wierzch iey przygiawßy trocha źiemie obſypuią. Abo ią w Fi-gowa ſkoreczke w ſczepiwßy w źiemie wſádźić. A to wßyſtko ná wioſne ma bydź czyniono: ábowiem ták ſie rychley przyimie / niżli gdyby cały krzak z korzeniem chćiał przeſádźić / bo ten rychley vſchnie.

Kocha ſie też bárzo y buyniey rośćie / gdy ią oplewniąc z chwa-ſtow / ábo okopuiąc / popiołem obſypuie.

Gdźieby ią też kto chćiał mieć zapáchu y ſmáku wolnieyßego y przyiemnieyßego / niżli z przyrodzenia własnego ma / w Bobowe źiár no przewierćiáne / bądź naśienie / bądź látoroſłke iey wetknąć / y w źie-

mie zágrześć

máść rzadka/ á káżdego dniá tym oczy po
mázować/ ábo tylko w káćiki puścżáć rá-
no/ y ná noc.

Oczu bole nie.

Ruta świeżo ziełona z ięczmienna ma-
ka vtárta co namieley y ná oczy plastro-
wána/ bolenie oczu vśmierzá.

Oczom płynącym

Płynącym y zbytnie wilgotnym oczom
iest lekárstwem osobliwym/ wźiawßy Ru
ty/ korzenia Kopru włoskiego/ Bobkow
ochedożonych/ Roże czerwoney/ Kminu
krannego káżdego z tych po rowney cze-
śći/ y w białym winie dobrym to wárzyć
do połowice wywrzenia/ á przecedźiwßy/
tym káżdego dniá raz y cztery przez dźień
wymywáć.

Zápuch-łym oczom

Nápuchłość oczu z bolem leczy/ Ru-
ta świeża rowna częśći/ korzenia Kopru
Włoskiego vtluc/ y w winie vwárzywßy
á w doniey/ ábo w możdżerzu co namieley
vtárßy/ ná zámrożenie oczu plástrem przy
kłádáć dobrze. *Taber.*

Oczom ćiekącym.

Item Płynącym/ sok z Ruty/ sok z Ce-
lidoniey/ á miod tarzecy/ zárowno káżde-
go wźiawßy/ do trzećiey częśći wárzyć/
żeby dwie zostáły/ á przecedźiwßy w mie-
dźiánym naczyniu chowáć/ káżdy dźień
tym oczy pomázować dobrze.

Oczom zápuchłym z przymiotem ogniśtám.

Bolęniu oczu z zápuchnieniem/ y z
przymiotem ogniśtym/ wźiáć soku Ru-
ćiánego kláryfikowánego/ winá kwáśne-
go niedożrzálego po łyżek dźieśćiu/
kwiátu Mußkatowego łot: to wespoł w
konwi ábo w flászy wárzyć/ we wrzący w-
krop wstáwiwßy/ przez ćwierć godźiny że
by wrzało/ y dáć temu przez noc stáć w
ćiepłym mieyscu: porániu przydáć miáłko
vtłuczoney Ałenki/ ábo Tucicy/ Kám-
phory/ po łoćie: to w náczyniu śklánym
mieć/ á w oczy często puścżáć.

Oczom bolącym.

O czu bolęniu/ wźiáć Ruty/ Swieczek
Kopru Włoskiego/ po gárści/ á vtłukßy
co nalepiey/ wyżąć z tego sok/ przecedźić
y dáć mu śie w śklánym naczyniu podstáć
potym w ine naczynie śkláne zlawßy zwie
rzchu to co śie podstoi/ á tym oczy bo-
lące zákrápiáć/ wrychle bol w nich vłoży.

Oczom krwią zá-ćiekłym.

Oczy krwią záćiekłe/ Rutą z Włoskim
Koprem zárowno oboygá wźiawßy v-
tluc/ á białkiem od iáią rospućiwßy ná
nie przywiiáć.

Item.

Ábo wźiáć soku świeżoźieloney Ruty
Kminu kramnego/ á białek od iáią świe-
żego/ to ná zámrożenie oczy plastrowáć
ná chuśtce ábo ná báwełnie. Ábo też wźiáć
śuchey Ruty miáłko vtártey/ á białkiem
roścżynioney/ ábo miodem/ y to ná oczy
záwárte plastrowáć/ ábo teyże Ruty świe
ży korzeń ná nie plastrować.

Item.

Też krwią záćiekłe oczy leczy/ korzenie
Rućiáne miáłko vtłuczone/ pierwey go
vśußywßy/ y tym zásypowáć oczy krwią
zábłe/ doświádczono. Toż też czyni to
korzenie co nalepiey w vśćiech zeżwáne/
często tymże oczy námázuiąc. Ábo Ruty
w winie wárzyć/ á tym oczy przemywáć.

Item.

Młody y ćiemny wzrok posíla y ostrzy/
liśćiczkow Ruty wźiáć/ korzenia Wło-
śkiego Kopru/ náći Lubśczykowey/ sok
Pierwiaśnki ábo białey bukwice/ soku z
Kurdwanu: to wespoł co nalepiey vtluc
z trocha octu/ y wyżáć przez chuśte che-
dogo/ á w naczyniu śklánym chowáć/ pu-
śczáiąc po kropce piorkiem káżdego dniá
dwákroć w oczy. Lekárstwo to świe-
ta Theodorá mátká SS. Kosmy/ y Dá-
miáná wynálázłá/ y ludźiom podáłá.

Ciemne-mu wzro-ku.

Oczy komuby poczynáły w słup iść
y tretwieć że nie może ich rußáć/ Ruty
tylko w winie vtrzeć á ná oczy przykłádáć.

W słup o-czom po-śłym ábo stretwiá-łym.

Kopa ábo otok z oczu wyćiera y wy-
chedaża/ Ruta w winie do trzećiey częśći
wywárzana/ á tym winem oczy wymy-
wáć często/ wyczyśćia ie. Toż czyni Ru-
tá w Rożáney wodce rośćierána/ ktora
przecedźiwßy tym oczy często wymywáć.

Oczom ro-piśtym.

Bielmá y zaśłony ná oczách zwierzch-
nie śćiera y spadza/ sok Rućiány klarowa-
ny z żołćia kozła nápoły zmießány/ á ná
bielmo raz trzy y cztery káżdego dniá pu-
śczány.

Bielmo ná ocách

Fiśtułe w oczách leczy y goi sok Rućiá-
ny świeżo wyżety y przez podstánie klaro-
wny/ z ták wiela soku iábłká Gránatowe-
go/ káżdego dniá często tym wypłokuiąc
potym fleyćußek w tymże obmaczować/
á w fiśtułe kłáść.

Fiśtuły w ocách.

Bolęniu vßu/ sok Rućiány w nie pu-
śczáiąc vśmierza. Jeśćze lepiey wárzyć go
w łupienie Gránatowego iábłká/ y w nie
puścżáć/ wßeláke bole w nich vkłáda/ ie-
dnák nawiecey te ktore z żimnych fluśow
pochodzą. *Macer.*

Vßu bolę-niu. Item.

Item Sok Rućiány nápoły z sokiem z
Cebule w oliwie wárzony á w vßy ćiepło
po dwie ábo po trzy kropie puścżány/ toż
czyni. Toż może nasienie Rućiáne co na
mieley vtárte z Rożánym oleykiem w nie
puścżáne.

Item.

Ábo wźiáć soku Rućiánego zedwie łyż-
ce/ oleyku Migdałow gorzkich/ oleyku
z *Euforbium* po puł łyżki: to wespoł pomie
śawßy/ ćiepło po trzy ábo cztery kro-
pie puścżáć w vßy. Toż czyni sok tenże
Rućiány/ ná poły ze krwią z węgorzą/ ćie
pło w nie puścżány.

Item.

Item.

Szumieniu/ zwonieniu/ piścżeniu/ y
inym dźwiękom w vßu roznáitym/ sok
Rućiány z świeżem máśłem/ ábo z tłuśto-
śćia ze śpyrek wieprzowych/ ábo z bielu
y tłuśtości mieśá wieprzowęg wyśkwárzo
na pomießány/ á w vßy ćiepło puścżány/
odpadza/ namniey dwákroć ná dźień to

Szumie-niu w vßách roz-máitemu.

przez kilká

Ruta ſuchá przáwna.

Bywa też Ruta ſolona / abo tym ſpoſobem przyprawowana iáko Kopr zamorzki / abo ine ziołá. Ale ti ſo zawſze ták zimne iáko y lećie możemy mieć świeżo ſolona doſyć będzie z ſoli ley pożywáć / przećiw przerzeczonym niedoſtátkom wzroku biorąc ley ná raz ze dwádzieśćiá liſtkow / á to po przepurgowániu głowy / czyniąc to pozáđnie przez dwádzieśćia dni.

Miárá w ſuſzeniu Ruty.

Wzrok ćiemny czyni byſtrym.

Im biorą do tegoż ſuchá Ruty miálko vtárta. A biorą ley pod czás po ćwierći lotá w ćiepłym winie. To dziwnie wzrok mdły y ćiemny posila y oſtrzy. [*Taber.*] zwłaſzá z zbytnich wilgotności.

Wzrok bystry czyni.

Item, Rućiány ſok z białym miodem ſpuſczony / á gdźieby ták wiele ſoku Kopru Włoſkiego przydał / ieſcze lepiey y w oczy ćiemne / abo z mlekiem białogłowſkim / puſczány / ktoraby chłopie porodźiłá y karmiłá / wzrok bárzo posila y iáſny czyni. Náwet ſam ſok w kaćiki oczu puſczány toż czyni. *Plin.*

Bydłu rogatemu y koniom bielmo

A nie tylko to przerzeczone lekárſtwo oczom ludzkiem ſłuży / ále y bydlęcym / iáko wołom / krowom / koniom / ſpadzáiąc z ich oczu bielmá / błonki / wrzodźieńcżki y inne zaſłony / á wzrok vtrácony przywrácaiąc y oſtrząc.

Item.

Drudzy ieſcze potężnieyſze to lekárſtwo oczom działáią / biorąc ſoku klárownego z Ruty / także z Kopru Włoſkiego zárowno miodu / y żołć z kokoſzy zárowno wſzyſtkiego: y tego często w oczy ćiemne potroſze puſczáią.

Item.

Item Ruty w miedźiánym náczyniu w białym winie warz / á miáſto wodki do oczu rano y ná noc po trzy kropie puſczay / iáſny wzrok czyni.

Item.

Też w konewke ábo we ſláſze winá dobrego / roſczke ábo dwie Ruty w puścić dobrze / á tego wina do ſtołu vżywáć

Bielmu.

Bielmo ábo błonki z oczu ſpadzą trawiące. Ruty w ſkláná bańke napełniwſzy co naprzednieyſzego winá ná nie nálać y przez cále lato na iárkim ſłońcu moczyć: Potym przecedźiwſzy w oczy po dwu / ábo po trzy kropie raz y trzy ná dźień puſczáć. *Taber.*

Ciáło przyſcży.

Swa gorącośćia ták páli / że y ciáło przyſcży. Abo ták naſczykáć z roſá letnia liśćia Rućiánego / pokiby z niego roſa nieoſchłá á poránek byłby iáſny w miedźiáne ábo w mośiądzowe naczynie / ile ſie podoba náklaść: potym w możdżerzu mośiądzowym co nalepiey vtłukſzy / znowu w onoż miedźiáne naczynie włożyć / nákryć / y do piwnice ná cały tydźień wſtáwić / dźiewiątego potym dnia wypráſowáć ſok / ktorego wźiawſzy 30sm lotow / przydáć mu miodu iárzecego dwá loty / cukru białolodowátego miálko vtłuczonegu łot / y wárzyć to weſpoł w miedźiáney panewce ábo w mośiądzowey: przecedźić / y po kropce ábo po trzy káżdego dnia ráno y ná noc w oczy puſczáć: bárzo známienićie ćiemny wzrok byſtrym czyni. Ale te wodke ábo ſok w naczyniu mośiądzowym / ábo w miedźiánym chowáć.

Item.

Ábo názbieráć roſy letniey z Ruty przed wſchodem ſłońcá / w naczynie miedźiane zedwánáśćie łyżek / przydáć do niey ſoku Celidoniowego / ábo z źielá Jáſkolczego świeżo wyżętego / miodu chędogiego iárzecego tak wiele. To weſpoł zwárzyć ná wolnym ogniu / y przecedźiwſzy znowu wárzyć áż trzećia część wywre / y w naczyniu miedźiánym chowáć / á ráno y ná noc w oczy puſczáć / bárzo kośztowna wodká ſłábym y ćiemnym oczom.

Zwiędłe ábo w nocy nie mogącym widźieć.

Tym ktorzy z wieczorá / ábo w nocy bądź przy ſwárey poświećie / ábo po mieśiącznym świetle / bądź przy świecy pátrzyć y widźieć nyc nie mogą / z wárzoney Ruty w wodźie / w oczy párę ćiepłą dobrze puſczáć.

Oczom płynącym

Oczom płynącym / ábo ſie łzámi záléwáiącym Ruty co namieley vtárta / z winnego oſtrego octu / miodu iárzecego po łyżce po dwu káżdego / ábo ile ſie komu podoba: to co nalepiey vmieſzawſzy / w kaćiki oczu przez kilkanaśćie dni ráno y wieczor puſczáć / doświádczone lekárſtwo.

Item.

Owa iákimkolwiek ſpoſobem Ruta pożywána / ták przez vſtá / iáko zwierzchowne / wzrok mdły oſtrzy y byſtry czyni. Oczy wilgotności pełne y łzámi ſie záléwáiące y ciekące wyſuſza. O czym też Szkoła Salernitáńſka / do Angielſkiego krolá piſząc świádczy *de conſeruanda valetudinis* tymi ſłowy.

Nobilis eſt Ruta, quia lumina reddit acuta,
Auxilio Rutæ, vir lippe, videbis acute.

Item.

Też oczy y wilgotne / y ćiekące wyſuſza / Ruta z żytną mietą / á z kramnem kminem ná nie y ná ſkronie na báweľnie przykłádána.

Item.

Ábo ſok z Ruty przeklárykowány z iárzecem miodem zárowno oboyga wźiawſzy / po łyżce ábo po dwu / hálunu miálko vtłuczonego trzećia część ćwierći od lotá to weſpoł vmieſzawſzy / káżdego dniá potroſze w kaćiki oczu puſczáć.

Item.

Toż właśnie ſámá Ruta świeża czyni żuchána w vśćiech / y tym oczy pomázuiąc. *Taber.*

Item.

Ábo też ſucha Rute z miodem chędogiem wárzyć w octe mocnym winnym / zárowno wſzyſtkiego wźiawſzy / y przecedźiwſzy przez chędogą chuſte / chowáć w naczyniu miedźiánym / á dniá káżdego potroſzew kaćiki oczu tego puſczáć.

Item.

Ábo ſucha Rute co namieley vtłukſzy z iárzecym miodem záczynić / że będźie iáko

Mieśiączno. Chorobę mieśięczną pániom wzubdza

Łożysko wywodźi. Łożysko po porodzeniu pozostáłe wywodźi.

Puchliné Puchlinę flágmistą ábo wodnistą wywodźi tenże trunek.

Serca boleśni. Serca boleśći vśmierza Rutá / wźiawßy iey z pułtrzeći gárśći / łupin ábo śkorek z Bań ſuchich zedwánaśćie łotow / pieprzu dźieśięć źiarn / Bobkow zeczterý ochedożonych: to wßyſtko co naſubtelniey vtłuc / á prześiawßy po ćwierći łotá / ábo co czerwony złoty záważy z białym winem dáwáć pić. A gdźieby przytym była gorączká / tedy z wodką Bozákową / náwet z wodą źrzodłá.

Żołądkowym bolem dawnym. Żáſtárzáłe boleśći w żołądku leczy. Táķże

Oſurowiáłość żołądká oddala / z Szałwia żárowno iey wźiawßy / á z ſolą pożywána náczczo. Też w winie do połowice wárzona toż czyni piiąc. *Plin.*

Item. Żołądkowi záźiębionemu y w trawieniu potraw oſtábiáłemu / y gryżeniu w nim / w winie wárzoną / ta ſucha z Bobrowym ſtroiem trunkiem vżywána ieſt rátunkiem. *Plat.*

Item. *Item*, wźiąć Ruty / Piołynu / pieprzu żárowno / źiołá drobno pokráiáć / pieprz z hrubá przetłuc / y w białym winie do wyrzenia trzećiey części wárzyć / á po trunku káżdego dniá / ráno y nánoc ćieplo pić. Doświádczone ieſt lekárſtwo ná bolenie żołądká z źimney przyczyny. Bo náwet ſámá Rutá wielce ieſt z káżdey máry żołądkowi vżyteczna. O czym też Mácer ták świádczy.

Vtilis eſt valdè ſtomacho ſi ſæpè bibatur.

Item. *Item*, Ruty wźiąć dwie części / śiárki żywey nie przetopiáney iedną część / oboie co namieley vtłuc y prześiáć / á tego prochu po ćwierći łotá z winnem octem w trunku vżywáć / boleśći w żołądku prędko vśmierza. Toż czyni naśienie Rućiáne z toż śiárką żywą / á z octem pite.

Item Ábo weźmi Ruty / Piołynu / po ßeśći łotow: to w pułgárncu wody do połowice warz / á po kilißku náczczo pić dawáy ćieplo / vśmierza w żołądku boleśći.

Item. Salßá ábo przyſmák. Bywa też ſalßá z Ruty czyniona / przećiwko tymże boleśćiom żołądkowym / tym ſpoſobem / wźiąć Ruty / Kminu krámnego / pieprzu / káżdego po łoćie / to co namieley vtłuc / miodu chędogiego z dźieśięć łotow: y winnym octem rozczynić / y przyſmákiem ták do ryb iáko do mieſá vżywáć.

Item. *Item*, Żołądkowi bolącemu / nietrawiącemu y do iedzenia niechętliwemu / puł łotá naśienia wźiąć Rućiánego / śiárki żywey / ſoli / po ćwierći łotá: to co nálepiey vtłuc / y ná trzy części rowne rozdźielić / dáiąc po trzy poránki náczczo choremu z ćieplym winem pić.

Item. Żołądek záplugáwiony wychędaża / Ruty / Piołynu / pieprzu / y ſoli wźiawßy káżdego żárowno / y co naſubtelniey vtłuc / á káżdy poránek po ćwierći ábo y po puł tory z ćieplym winem białym náczczo pić dáwáć. Ták żołądek wychędożý y do ſtráwienia potraw ſpoſobny vczyni.

Item. Żołądek námdlony zá zbytniem krtuśeniem y wrácániem / Rutá miáłko vtárta z ćieplym winem vżywána / biorąc go ná raz po puł ćwierći łotá.

Womitom y krtuśeniu dźiećinnemu. Dźiećiom krtuśenia y wrácánia częſte záſtánawia / trzećia część ćwierći od łotá / do tego zośm źiarn Kádźidłá białego: to oboie co namieley vtrzeć / á dáwáć też dźiątkom z ſyropem z Rożey czerwoney pić.

Sczkáwka. Sczkáwkę z wietrznośći záſtánawia / Rutá w winie wárzona / á trunkiem vżywána. Toż Rućiáne naśienie czyni / ćwierć łotá z winem ćieplym go piiąc.

Item. Lektwarz ábo konfekt. Z Ruty konfekt ábo lektwarz może być tym ſpoſobem czyniony / wźiąć Ruty ze trzy łoty / ſoli kopáney / pieprzu / Kminu przyprawnego krámnego / po łoćie / to wßyßko miáłko vtrzeć / y z odßymowánego miodu ośmnaśćie łotow záczynić: ten konfekt ábo lektwarz ieſt oſobliwym lekárſtwem.

Bolenie { Piersi / Pluc / Bokow ábo Pleurze / Wątroby / Nyrkom. } biorąc przerzeczonego lektwarzu / iáko śliwá Węgierſká / á bo Káßtan ná raz.

piersiom. plucom. pleurze. wątrobie Nyrkom. Kolerze. purguie.

Tenże lektwarz kolerę tłumi y wywodźi / odmiękcza żywot bez mozenia y gryżienia.

Żołądkowi. Żołądek posila oſtábiały do trawienia / y czyni potężnym do zwárzenia pokármow.

Pleurze. Pleurze y páréiu / ábo kłoćiu w bokách / wźiąć Ruty świeżey dwie gárśći / kwiećia Rumienkowego / Szanty / Jzopu / Máieránu / Bobkowego liśćia / po gárśći: A to wßyſtko ma bydź świeżo zielone / vtłuc to weſpoł w kámiennym możdżerzu: potym roſpuśić białego winá kwartá dobrego / á przecedźiwßy / po oſmi łyżek tego dáwáć pić choremu ćieplo náczczo.

Kolce żołądkowey Tárgániu y żárćiu okrutnemu w żołądku. Táķże we wnętrznośćiách inych / Rutá z Bobrowym ſtroiem w winie wárzona / á poránu y wieczor po oſmi ábo dźieśiáciu łyżkách vżywána / vkłádá w nich bole / á zwłaſczá z źimnych wilgotnośći / ábo z wietrznośći pochodzące.

Mácicney kolce. Wątrobie Toż boleśći w mácicy vśmierza piiąc. Wątrobę / y

przez kilká dni to czyniąc. Toż też czyni

Item. Tenże sok z Ruty z moczem pácholeciá małego niepokalánego y zdrowego zmießány / á ćieplo w nie puszczány.

Chrobáctwu w vßach. Chrobáctwo w vßu mozgy y wywodźi sok Rućiány z trocha winnego octu. Abo sok tenże w oliwie wárzyć / y w nie puszczáć toż może.

Item. Olchnieniu y głuchoćie / iest lekárstwem / sok Rućiány z żołćia świeża kozłowa ná poły zmießány / y z moczem máłego chłopieciá / zárowno wßystkiego / á káżdego dnia tego puszczáć ćieplo / kilká dni to czyniąc / doświádżone lekárstwo.

Olchnieniu y głuchoćie. Tákże ßumieniu rozmáitemu / y

Szumieniu w vßach. Niedosłyßeniu / iest rátunkiem / tenże sok z Rożánym oleykiem / ábo z Bobkowym / ábo też z Kminem kramnym / á z miodem / w nie ćieplo puszczány.

Głuchoćie. Abo wźiáć Ruty / źiemnych gliśt żywych / táiec od mrowek / po rowney cześći káżdego: to wespoł w oliwie wárzyć przez czás niemáły / á przecedźiwßy / ćieplo przez kilká dni w vßy puszczáć.

Item. Abo wźiáć Ruty z golemo świeżey / ábo suchey / y drobno ią pokráiawßy / náklaść iey w garnek / y octu winnego ostrego ná to nálać / y zwárzyć / to w ćiepley łáźni páre z tego ćiepła przez leiek długi w vßy puszczáć / káżdego dniá to czyniąc przez kilká naśćie dni / przydźie záś do słuchu.

Item. Bolaczke y wrzod w vßách leczy / Rutá chocia sámá tylko / ábo z cebulą w oliwie długo wárzona / á w vßy ćieplo puszczána zbiera bolaczke w vßu w otok / y przerywa ią potym.

O wrzedźiáłości w vßu.

Piersiom bolećiącym / Bokom także ábo Pleurze / Dychawicy / Káßlom z źimná / Płucom zápalonym Scyátyce / W członkách łomániu Podágrze / Chyrágrze Źimnicy / y dżeniu / Gorączkom pewnych czásow przychodzącym } z źimnych wilgotnośći / iest lekárstwem ruta / wárząc ią z suchym Koprem ogrodnym / ábo z Iopem / á z suchymi figámi / y pić ąc. *Dioſ. Mac*

Piersiom bolećiącym / Bokom także ábo Pleurze / Dychawicy / Káßlom z źimná / Płucom zápalonym Scyátyce / Arthetyce. Podágrze Chyrágrze Źimnicy. Gorączkom pewnym. Rożce.

Mozgyśko y gryżienie wżywoćie / co Lácinnicy kolka zowią / toż też vśmierza trunkiem vżywáiąc. Tenże

Wątrobie Wątrobe ożiebłą y zátkáną / toż rozgrzewa y otwiera. *Ciż.*

Nyrkom. záźiębłym Máćicy. Tákże nyrki przerzeczonego trunku vżywáiąc. *Ciż.*

Item. Máćicy záźiębioney / tenże trunek dobrze pić. *Dioſ.*

Może też sáme Rutę w winie wárzyć / wźiawßy iey zedwie gárści / y iuchę te ocukrowáną pić ráno y ná wieczor / bolesći w piersiách vśmierza z źimney przyczyny.

Dychawicy / y Káßlu z przyczyn źimnych / iest vżyteczna / Wźiąć Ruty z łot ábo zgárść / Szałwiey vßkowátey / Kminu kramnego / po trzy ćwierći łotá / Zębnego źiela / co go *Pirethrum* zowią Łácinnicy / nasienia Gorczycznego / Imbieru białego / po puł łotá / cukru lodowátego zeztery loty. To wßyśtko co nasubtelniey y namieley vtrzeć / á po ćwierći ná raz / porániu y ná wieczor / z trunkiem ćiepłego winá pić dáwáć.

Dychawicy. Káßlu.

Też to káßel źimny vśmierza y leczy / Rutá z Iźopem suchym / y z Koża czerwona sucha / po gárści káżdego wźiawßy posiekáć / y w konwi ábo we flászy cynowey zálutowawßy / á pulgárncá / ábo trzy kwarty wody ná to nálawßy / y ßeść lotow cukru białego przydawßy / w kotle wrzącego vkropu wárzyć przez godźin cztery / y po ośmi ábo dźiesiąciu łyżek ráno y ná noc przez kilká dni ćieplo dáć pić.

Káßlu źimnemu.

Abo wźiąć Ruty gárść / Iźopu suchego pulgárści / Fengreku nasienia cztery loty / Fig suchych miesiśiych ze cztery: źiele z Figámi pokráiáć / Fengrekowe nasienie przetłuc / á to w pułtoru kwarty wody śludźienney wárzyć / áż kwartá tylko zostánie / ktorą ná troie rozdźielić y po trzy poránki pić ćieplo dáwáć káßlącemu.

Item.

Płucom záwrzedzeniu / ábo y zápaleniu Suchotom iest lekárstwem osobliwem wźiawßy wierzchołkow świeżey Ruty / y sok z nich wyżawßy / wźiąc go zeztery ábo z pięć łyżek / przydáć do tego trzećia część ćwierći łotá / kliiu ábo smoły z Żydowśkiey źiemie / y miálko vtárßy / to wßyśtko z winem dáć ćieplo wypić. Też ten trunek iest bárzo vżyteczny / tym ktorzy ropa pluią. *Taber.*

Płucom záwrzedzeniu. Suchotom.

Bolaczki wewnetrznośćiách leczy.

Bolaczki we wnętrznośćiách. Piersiom Płucom. Item.

Płucom y piersiom bárzo vżytecznym iest lekárstwem / ćwierć łotá Ruty miálko vtłuczoney / z łucha Łákrycyey wárzoney pić dáiąc. Abo Rutę z Łákrycya wárzyć w wodźie / w miedźie / ábo w winie / á po trunku ráno y na noc ćieplo pić dáwáć.

Párności iádowite od sercá odgania.

Párnośći iádowite od sercá odgania. Odetchy w piersiách y płucách zátkáne źimnymi á flágmiśtymi wilgotnośćiámi wolne czyni / sáme rutę ábo y z nasieniem iey w białym winie do trzećiey części wywrzenia wárzyć / y to ćieplo ráno y ná wieczor pić po trunecżku miernym. Toż też

Odetchy w piersiách y płucách. Káßlu. Dychawicy.

Káßel źimny vśmierza.

Dychawice odpadza / á tchnienie wolne czyni. Tákże

Dychawice odpadza. Moc.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wywodźi. Toż

cztery ábo w pięć godzin po iedzeniu / á żeby ia chory trzymał w sobie przynamniey godzinę.

Biegunce prostey.

Biegunkę prostą *Diarrheam* zowią zástánawiá / Rutá we dzdżowey wodzie wárzona á ćieplo vżywána.

Kolce.

Kolkę we czczych kiszkách / ták z wiátrow záwártych / iáko z wilgotności źimnych flágmistych w nich zástánowionych vśmierza / Sonsnki ábo Románowego źiela ze trzy ćwierći lotá / wárzac w miedzie / przylawszy soku Kućiánego / dáwáć choremu pić / ábo y przez kliśtere. *Plat.*

Item.

Item, proch z Ruty w oliwie vwárzyć ábo báwełne ábo prostą wełnę w tym omaczáć / y czopek z tego vczyniwszy / w stolcowa rurę wprawić / toż czyni.

Miepowściągliwey chći do Wenusá.

Niepowściągliwa y niezmierna do Wenusá chćiwość ábo rádney wßetecznośc w mężczyźnie vskramia / surowa Ruta iedząc / ábo piiąc. Przeto duchownym vżywáć iey nie wádzi.

Nasienie męzkie przyrodzone niszczy.

Nasienie przyrodzone męzkie wysußa niszczy swa gorącością / á zwłaszczá wiele y czesto iey vżywaiąc / ták w trunku surowey / iáko y iedzeniem. Zás białegłowy do Wenusowego skutku pobudza / mnożąc w nich nasienie przyrodzone y chęć / á to rozgrzewánim y wysußánim swym zbytnich w máćicy wilgotności źimnych. [*Dioſ.*] Przeto wdowom y pániom zakonnym / ktore czystość Pánu Bogu poślubiły / Ruty sie wystrzegáć potrzebá / nie tylko ieść / ábo pić / ále áni woniáć.

Przećiwko zbytniey chćiwości do Wenusá oboiey płci.

A gdżieby okrom tego zbytnia chęć do tego nieczystego skutku Wenusowego / ták męzczyzne iáko białegłowę nápádłá / tedy teyże Ruty świeżey w oćie winnym mocnym máczáiąc pożywáć / záraz vstánie mu tá nieczysta chćiwość.

Kolce.

Kolce y dárćiu w żywoćie niezmiernemu bywa rátunkiem osobliwym / Rutá świeżo źielona / w dźieśiáći lotow ábo łyżek oliwy wárzona / y wypita.

Item.

Ábo wźiáć świeżey Ruty / Kopru ogrodnego źiela / Kminu kramnego po gárśći / oliwy ze trzy kwáterki / ábo zpułtorá funtá winá przednie dobrego białego kwáterkę: to ták długo wespoł wárzyć áż wino y wodność źiela śie strawi: to potym przecedziwszy y mocno wyżawszy klistera dáć ćieplo.

Chćiwość do pochodowánia omylney.

Chćiwość zbytnia do pochodowánia ná stolec / á ktemu omylna odpadza Rutá / w winie ią wárząc do połowicá / á piiąc / zwłaszczá gdżieby z flágmistey było przyczyny / ábo z wiátrow źimnych w tym tám mieyscu zápártych.

Nasieniu męzkiemu przez sen płynącemu.

Ktorym nasienie przyrodzone / bądź w spániu / bądź ná iáwie dobrowolnie odchodźi / pożywáć Ruty dobrze / ábo y nasienia iey ćwierć lotá piąc z wodą na noc [*Plin.*] ábo z wodką Tłustoßową / ábo Grzybieniową. Też w pićiu y w iedzeniu / ábo z Sálátą vżywána toż czyni.

Mieśięczna wzbudza.

Mieśięczna chorobe białymgłowom záwśćiągniona wzbudza / y wywodźi ze cztery ábo z pięć łyżek soku Kućiánego podstałego y ásnego / z trunkiem białego winá ćieplo piiąc. Toż czyni sámá Rutá pożywána / ábo w winie białym wárzona á ráno y ná noc trunkiem pokwáterce brána. Toż też czyni sok iey podstały á ásny / z Tryphera wielka rzeczona / piiąc. [*Plat.*] soku z ośm łyżek Tryphery ćwierć lotá. Też z soku iey wezołek vczyniwszy / iáko iest zwyczay / w otwor łoná wprawić. Toż vczyni. *Mizal.*

Vpłáwom białogłowskim / kápániem odchodzącym / *Menſium ſtillicidium* Łácinnicy zowią / tym sposobem bywa rátunkiem / Ruty y Fengrek w oliwie wárząc / wźiáć go kwáterkę / máśłá świeżego / Terpentyny / kotłego lepu z welny ich wypłokánego *Oeſypopum* zowią Aptekárze y Doktorowie / po cztery loty: to wespoł ná wolnym ogniu rospuśćić / w otwor łoná ćieplo dáć kryśtera. Jeszcze lepiey gdżie spułtory kwáterki tegoż oleiu przez stolec kliśtera przyimie. *Taber.*

Vpłáwom białogłowskim kápániem odchodzącym.

Płod martwy z żywotá. Tákże Łożysko pozostáłe wywodźi / soku z ośm łyżek ábo z dźiewięć z ćwierćia Tryphery biorąc. Czyni też toż sam Kućiány sok pity. Ábo też dáiąc go kliśtera.

Płod martwy. Łożysko wywodźi.

Płod martwy z żywotá. Tákże

Item.

Zaśniat wywodźi / Rutá / Piołyn gorny / Wrotycz / Pieprz / zarowno każdego według woli y vpodobánia: wespoł co nasubtelniey vtłukßy / po ćwierći lotá z białym winem ćieplym dáwáć pić białegłowie.

Item. Zaśniáta ábo zaporzyśku.

Zaśniat ktory budzy Zaporzyśkiem miánuia. Tákże płod martwy z żywotá wywodźi: wźiawßy Ruty trzy ćwierći od lotá / Mirrhy prawdźiwey czerwonáwey puł lotá / soku Láśerowego / ktory Cząrtowym łaynem zowiemy / dla iego przykrego zapáchu / puł ćwierći lotá: to wßytko co namieley vtłukßy / z tego po ćwierći lotá z ćieplym winem dáwáć pić. Czyni też toż proch z Ruty vtártey / dáiąc go po pułtory ćwierći od lotá / z polewką wárzonych Datlow y Fengreku pić.

Item.

Tym ktorzy ćiężkie puszczánie moczu miewáią Rutę w winie moczyć / á miąsło powßechniego trunku vżywáć dobrze. A ieśli ták ieśt / iż mocz z ćiężkośći odchodzący wolno wywodźi / iákoż ták ieśt / bo y Hyppokrates tegoż poświádcza / dźiwno czemuby miáłá niezátrzymánie moczu zástánawiáć y hámowáć / iáko niektorzy

Moczu ćiężkiemu

Sleżenie zátkániu.

Sleżione zátkáno otwiera/ rozgrzewa y wychedaża/ wźiawßy Ruty ze dwie gárśći/ korzenia Kopru Włoskiego garść/ pokráiáć drobno/ y nálać pulgárncá winá/ ábo wody ná to przydawßy z ßeść ábo z ośm lotow cukru białego: to w cynowey konwi ábo we fláßy dobrze záßpontowáney/ w kotle wrzącego vkropu przez cztery godźiny wárzyć/ y tego po ośmi ábo dźieśiáći łyżek ćiepło káżdego dniá ráno y ná noc pić dáwáć.

Nyrkom. Przechodom vriny Pechyrzowi zámulonym.

Nyrki/

Przechody moczu/

Mechyrz wychedaża przerzeczony trunek. Tákże

Moczu ćiężkiemu puszczániu/ iest rátunkiem/ ráno y wieczor piiąc.

Mocza

Item.

Item, Wźiáć zeczstery gárśći świeżey Ruty/ korzenia tákże świeżego Włoskiego Kopru ze dwie gárśći/ pokráiáć y co nalepiey w kámiennym możdżerzu vtłuc/ mocno wyżąc/ wlawßy ná to winá białego dobrego kwartę/ przydáć z łot ábo z ośm cukru chędogiego/ y przywárzyć/ przecedźić á po kilku łyżek tego ráno y ná noc bráć. To ták wiele vczyni iáko y przerzeczony trunek/ w zátkániu wątroby/ śleżiony/ nyrek/ pęchyrzá/ y przechodow vryny.

Wątrobie

Wątrobá w kimby gnilá (czego bywa znákiem śmrod z vst pochodzący/ iáko gdyby złoczyńce palono) ták ią leczyć: wźiáć Ruty/ Szałwiey zárowno/ y obie to co namieley vtłuc/ á náczczo po ćwierći ábo po pultory tego vżywáć.

Puchlinie

Puchlinę wodną wywodźi/ Rutá w winie dopołowice wárzona á trunkiem vżywána. Tákże ta iucha omywáć opuchłego dobrze. *Dios.*

Gliśtom.

Gliśty y wßelákie chrobáctwo/ bądź w żołądku ábo w trzewách morzy/ Ruta w oliwie śmážona/ á trunkiem vżywána. Tákże mażywot námázuiąc. [*Dios.*] co y Mácer Poetá pißę.

Item.

Lumbricos oleo decocta & pota repellit.

Item.

Toż czyni z miáłko vtártey proch z winem/ ćwierć łotá go náczczo ćiepło piiąc. Ábo w winie/ á gdźie winá niemáß/ w wodźie wárzona á pita.

Item.

Item, Ruty wźiáć dwie gárśći/ Piołynu gorzkiego garść/ to wwodźie dopołowice wárzyć/ á ráno y ná noc po kwátérce ćiepło pić.

Opuszczeniu.

Opuszczenie żywotá z wietrznośći záwártych rospadza/ ćwierć łotá miáłko vtártey z ćiepłym winem piiąc. A gdźieby gorączká byłá/ z wodą. Ábo też ták: wźiáć korzenia Rućiánego garść dobrą á pokráiawßy go drobno/ pulgárncá winnego octu co naostrzeyßego y nasilnieyßego ná to nálać/ do tego ośm lotow miodu/ y to do połowice wárzyć/ á ráno y ná noc po ßeśći ábo ośmi łyżek ćiepło dáwáć pić

Kolce.

Mozżyszko y gryżienie z dárćim w kißkách/ y we wßyśtkim żywoćie/ z flágmistych kliiowátych wilgotnośći pochodzące/ Kolká Láćinnicy zowią/ vkłáda y leczy/ Rutá/ pieprz biały/ kramny Kmin przyprawnij w ocćie/ po dwu lotu káżdego wźiawßy/ soli kopáney ćwierć łotá/ żywice z *Euforbium* trzećią część ćwierći od łotá: to wßytko co namieley vtłukßy z trochą miodu á octu winnego záczynić/ y kołaczki ábo piguły z tego poczynić/ vsußyć w ćieniu/ á do potrzeby chowáć. A gdyby kolká z pomienionych przyczyn nápádłá/ wźiáć ich ná raz ćwierć łotá/ y miáłko vtłukßy z trunkiem ćiepłego winá dáć wypić.

Item.

Tákże dźiatkom málym mozżyśku y gryżieniu/ iest osobliwym rátunkiem/ Rutá co nasubtelniey vtárta/ dáiąc z tego ná raz ták wiele/ co ná koniec nożá może śię wźiáć/ z mlekiem máćierzyńśkiem dáć.

Item.

Też kolkę vkłáda kliśtera z Ruty w oliwie śmážoney/ ábo wárzoney ná raz puł kwarty z kliśtera dáiąc. Ábo sok ze świeżey Ruty wyżęty/ miodu á oliwy po dźieśiáći łyżek/ ábo po dwánáśći wźiawßy/ pomießáć/ á kliśtera ćiepło dáć. Drudzy wárzą Rutę w oliwie/ y w máśle/ y tákże kliśtera to dáią.

Item.

Item.

W máćicy tákże gryżieniu/ ábo kolce máćiczney/ toż służy.

Máćicżne y kolce.

Może też w tákowych przypadkách nie tylko kryśtery z Ruty vżywáć/ ále y sámey Ruty miáłko vtártey z winem ćiepłym pić dáć po cwierći łotá ábo po puł tozu.

Item.

Napárzánie z Ruty w oliwie wárzoney/ ábo y w máśle/ też przerzeczonym do legliwośćiom służy.

Napárzánie.

Bolieniu y lámániu w członkách co Artetyką zowią. Tákże

Artetyce.

Scyátyce pomienione kliśtery sa bárzo vżyteczne.

Scyatyce.

Przećiw teyże kolce y dárćiu w kißkách nasienie Rućiáne/ Kmin kramny y polny w winie wárzony/ á przy iedzeniu miáśto pospolitego trunku vżywány/ iest lekárśtwem/ á zwłaszczá kolce z wietrznośći

Kolce wietrzney.

A gdźieby z zbytniey flágmy byłá/ tedy kliśterá tákowa do tego będźie bárzo przystoyna: wźiáć Ruty/ Centurzyey máley/ Piołynu/ Rumnu/ Máieranu/ Hányżu/ Kopru Włoskiego: to wßyśtko w winie wárzyć do połowice: A wźiawßy tey polewki puł kwárty/ przydáć z Apteki Hiery picry/ ábo konfektu z Dátlow/ *Diaficon* zowią dwá loty/ oleyku Kopru ogrodnego/ y Lebiotkowego/ po cztery łyżki ábo loty/ soli szczypt: to co naćiepley kliśtera

Kolce flágmistey.

dáć we

po ktorym trunku przynamniey trzy godziny niechby sie pocił. Doświádczone to iest lekárstwo / tym ktorymby dwádźieśćiá godźiń zarázie nie przeszło.

Trucizmie zádáney. Tákże

Trucizmie zádáney. Zárázoný powietrzem.

Powietrzem morowym zárázonym / wźiáć soku świeżowypráfowánego z Ruty ze cztery ábo z pięć łyżek / octu z Gwoździkow ogrodnych / ábo Rożánego / á w niedoſtátku tych winnego dwie ábo pułtrzeći łyżki / Dryakwie przednicy / ábo Mithrydátum ćwierć łotá: to dáć zárázonemu iádem morowego powietrza / ábo trucizno wypitą / y dáć mu ſie potym záraz pośić. Ná wielu doświádczono tego.

Trucizmie zádáney. Tákże

Trucizmie zádáney. Wkoßony od beſtiy iádowitych.

Vkoßeniu iádowitemu od beſtiy / ſoku z pięć łyżek z dobrym winem ſtárym pić dáiąc / iest oſobliwym rátunkiem.

Zárázonym morowym powietrzem.

Morowym powietrzem zárázonym / iest rátunkiem / ſoku Kućiánego podſtáłego wźiáć łotow dwánaśćie ábo łyżek / gorzałki raz y trzy z lagru winnego przełu trowáney / ſoku z Czoſnku / Dryakwie przednie dobrey / ábo Mithrydátum / po dwánaśćie łotow káżdego / to pomießawßy weſpoł / zárázonym dáwáć po cztery łyżki ná raz / á potym záraz kázáć mu ſie pośić przynamniey z godźin trzy.

Ludźiom proſtym przećiwko powietrza morowego vwárowániu do vżywánia pospolitego: wźiáć ze trzy liſteczki Ruty / Czoſnku ſtraczek / iadro Orzechá Włoſkiego / ſczypta ſoli / to co nalepiey vmießawßy / poránu niźliby z domu wyßedł / dáć zieść / może źiarnek Jáłowcowych przydáć

Ludźiom proſtym przećiwko powietrza morowego vwárowániu do vżywánia pospolitego.

Toż lekárſtwo przećiwko gliſtom / iest bárzo dobre.

Gliſtom.

Przećiwko teyże zárázie morowey / może tákże ze trzy łyżki Ruty świeżey wźiáć / Figę ſuchą mieśiſtą miáſto Czoſnku / á iadro Włoſkiego orzechá / á tego vżywáć ná raz / kto chce może też ſtraczek Czoſnku do tegó przywźiáć / y kilká źiarn Jáłowcu.

Morowemu powietrzu.

Proch z Ruty przećiwko morowemu powietrzu / ták w záchwyceniu / iáko w vſtrzeżeniu: wźiáć Lubſczykowego korzenia łot / Ruty pułtrzećią łotá / korzenia Podbiału wielkiego ábo Kniátowego / ſkorek Cytrynowych iáblek / Dźiegielin korzenia po pułłotá / Dyptanowego korzenia / Kokornaku korzenia / Mirrhy czerwoniáwey właſney po ćwierći / káżdego z oſobná co namieley vtrzeć y pomießáć / á w ſkorzánym woreczku do potrzeby chowáć. A tego / czáſu letniego dla vſtrzeżenia morowey záráży / brać ná káżdy dźień iáko puł orzechá laſkowego z konfektem Rożánym ábo Borakowym / ábo Sczawikowym / ábo Sczawiu záiecżego. A w źimie z konfektem Rozmárynowym / ábo Pſczelmkowym / Bukwicowym / ábo Gwoździkowym / biorąc go ná raz iáko puł Káßtánu. A gdźieby iuż był zárázony tym iádem tedy brać tego prochu ná raz po ćwierći łotá / ábo po pułtory / z piećia łyżek wodki Rutewki ábo Kárduſowey / z polney Dryakwie / á ze dwiemá łyżkomá octu Gwoździkow polnych / pocąc ſie potym przynamniey trzy godźiny. A gdźie ćwierć łotá dobrey Dryakwie przyda / będźie potężnieyßy trunek.

Vſtrzeżenie záráży.

Tákże záráżonym iuż.

Vſzknionym od weżá.

Vſzknionym od weżá / Kutá pewnym iest lekárſtwem / ſok ábo proch iey z winem białym piiąc / ábo też ſámey Ruty pożywáiąc / tego dniá może ſie obrázenia od gádźiny nie obáwiáć. To lekárſtwo wźięte od kásice / ktora niźli z wężem / z ktorym wrodzona ma nieprzyiáźń y nienáwiść / woynę záczyna / pierwey Ruty vżywa / ktora ſie vzbrania przećiw iádu wężowemu. Tákże

Od niedźwiádká /
Od páiąká /
Od pſczoł /
Od pßmielow /
Od sierßeni /
Od os /

vkaßonym / Kutá / z winem vżywana / w trunku / rátunek / dáie. Abo naſienia / iey z pułpietá łotá z winem piiąc / ábo ſok z winem. Abo żuchána z ſolą á z miodem / á tym ráne náćieráć / y toż ná nie przykłádáć. Tákże

Od niedźwiádká. Od páiąká. Od pſczoł Od pßmielow. Od sierßeni. Od os.

Od pſá wśćieklego obrázonym.

Od pſá wśćieklego. Chrząſczámi.

Chrząſczámi Włoſkimi źielonymi z trutym.

Sálámándrą.

Tákże Sálámándrą ábo iey iádem ſtrutym / przerzeczonym ſpoſobem vżywaiąc / iest oſobliwym lekárſtwem / tákże ią z miodem y z ſolą przykłádáiąc. Też

Item.

Z ſmołą ábo z máśłem á z octem ią wárząc / ábo ſok iey / á ná rány iádem zárázone przykłádáne / iest rátunkiem. *Plin.*

Żeby ßkodźić beſtye iádowite nie mogły ſtrutym bdłámi iádowitemi pokrzykiem. Száleiem Swiniowßa. Omiegiem. Bleyway ſem opio.

Też beſtye iádowite ßkodźić nie mogą / tym ktorzyby ſie ſokiem Kućiánym náćierali.

Bdłámi iádowitymi.
Korzeniem pokrzykowym.
Száleiowym naſieniem.
Swiniowßa.
Omiegiem.
Biela ołowiáná / ábo Bleyway ſem / ſokiem ſuchy mákowym / ábo opium / y inymi źimnymi trucizná mi / tenże proch z Ruty ábo ſok z winem pity / iest lekárſtwem.

Ktoby zniebaczká piiawki wypił / co ſie podczás przeſpolnym ludźiom przytrá fia / Kutę w mocnym occie wárzyć á pić dobrze. Abo proch z Ruty miałko vtártey z octem vżywány. To ábowiem wżywoćie piiawki zámarzą y wywodzi. A nietylko w ludźiách / ále y w bydle rogátym / gdźieby ie tákże z woda wypito.

Ktoby ßkodliwe piiawki wypił.

Item.

Moczu kąpaniem odchodzącemu.

piſſa. *Vide inferius fol. 7. col. ſub finem.*

Moczu kąpaniem odchodzącemu / iest rátunkiem / ćwierć lotá Ruty miałko vtłuczoney / z białym winem ćiepło piſáiąc.

Kámień w pechyrzu.

Kámień w pechyrzu krſſy y moczem wywodzi / wźiawſſy Ruty zgarść / y w Aquáwićie raz y trzy przelutrowáney / przez noc y dźień moczyć / á náczczo / y ná noc po dwie łyżce pić.

Kámień w nyrkách

Item, Doświádczone lekárſtwo nyrkowemu kámieniu: wźiąć ze cztery loty liſtkow Kućiánych / Solniku ábo Solanki źiela / ktore też Sklenicznikiem / Láćinnicy *Antyllim* zowią / dwá loty / Bożegodrzewká / Száfranu po łoćie: to weſpoł co námieley vtłuc / y winem rozczynić / poczynić z tego kołaczki / ábo czworogránowite trocißki / vſußyć / y po ćwierći lotá miałko vtłuczonych / z kwáśnym miodem ábo z miodowem octem choremu dáwáć pić.

Boleniu pechyrzá.

Boleniu pechyrzá / iest lekárſtwem: wźiawſſy Ruty polney / ábo gorney Łebiotki korzenia: wßyſtko co nadrobniey po kráiáć / Bobku ochedożonego z hrubá przetłuczonego / káżdego z tych po gárści to we trzech kwarách wody ſtokowey w ſláßy ábo konwi cynowey wárzyć dobrze / wierzch zalutowawßy / w kotle vkropu przez godźin cztery / á tego po ośmi łyżek ráno y ná noc ćiepło pić choremu dáwáć.

Nie zátrzymániu moczu.

Nie zátrzymániu moczu / y

Vśikáiącym ſie w noćy w pościeli.

Vśikáiącym ſie w nocy w pościeli. Ruttá ná proch miałko vtárta / á po puł ćwierći ráno / tákże ná noc / z winem pita / iest lekárſtwem. *Item vide fol. inferius 7. col. 4.*

Jádom y trućiznom

Jádom wßelákim iest dźiwnym á pewnym rátunkiem iákokolwiek vżywána. Dioſkorydes piſſe / Ruty nasiema trzy loty / y trzy ćwierći / to iest xv. ćwierći lotá z winem piiąc / przećiwko trućiznie / y iádu káżdemu iest oſobliwym rátunkiem.

Trućiznie káżdey.

Mithridates Krol z Pontu / czynił lekárſtwo bárzo proſte / ále wielce vżyteczne przećiwko wßeláktemu iádu y trućiznie krorego ſam vżywáiąc / żadna trućizná ßkodźić mu nie mogłá: ktore tym ſpoſobem czynił / ná iedno tylko vżywánie / liſteczkow świeżych Ruty brał dwádźieśćiá / ze dwu orzechow Włoſkich iadrá / pełne y ochedożone / ſoli co we trzy pálce wźiąć może / dwie ſidze ſuche mieśiſte á tłuſte: to czworo w możdżerzu weſpoł dobrze vtłukßy / y náczczo vżywał. Tego dniá ktoregoby kto lekárſtwá tego vżywał / może bydź beſpieczny od wßeláktey trućizny y iádu.

Item. Przećiwko powietrzu morowemu.

A nie tylko to ták zacne / á záwołáne lekárſtwo przećiwko trućiznom ſłuży / ále y też powietrzu morowemu tádowitemu y záráźliwemu / dáleko lepiey niźli teráźniey ßálbierowáne máchlowáne Dryakwie / tákże Bezoáry y Jednoroſce / ktorych ſie ták v nas w Polſcze wiele námnożyło / że ledá kto y we wśiách Bezoáry y Jednoroſce pokázuie. Tákże Dryakwie Weneckie / Tureckie / ktore od ßálbierzow rádniey Niemieckich / niźli z pomienionych mieſſc do nas tu przychodzą.

Item.

Też nie poſledniey ßße lekárſtwo bywa przećiw powietrza morowego záráźie / z Ruty z przyſáda inych rzeczy / tym ſpoſobem: wźiąć dwá loty liſteczkow świeżośie loney Ruty / iágod Jálowcowych co naświeżßych y dożrzálych puł lotá / iáderek orzechow Włoſkich łot / Fig ſuchych mieśiſtych puł lotá / octu Rożánego / á bo Gwoździkow ogrodnych ze cztery łyżki: to wßyſtko weſpoł vtłuc / á czáſu morowego powietrza náczczo / pierwey niźli z domu wynidźie dáć ieść / ná raz ták śliwá wielka Węgierſka / ábo Káßtan. Jeſt bárzo kośtowne á ſnádne káżdemu do vczynienia bez wielkiego nakładu y kośtu lekárſtwo / przećiwko iádu śmiertelnemu y záráźie morowey / ták ſtáremu iáko młodemu / y czáſu káżdego.

Item.

Item, Nie mnieyßey zacności od pierwßego w tychże przypadkách / trućizn / iádow / y záráźy morowey / Ruttá ſámá świeżośielona z ſolą ábo z máſłem oſolonym ná chlebie rozmázánym vżywána / á zwłaſcza dla vwárowánia y vſtrzeżenia.

Brzemiennym ßkodźi.

Ale pánie Brzemienne tego lekárſtwá wyſtrzegáć ſie z pilnośćią máią / ábowiem Ruttá płod z żywotá wypadza.

Item.

Kroby też naczczo / ábo y po iedzeniu záraz pieć ábo ßeść wierzchołkoch z Ruty zeſzkniony ch / z iadrem orzechá Włoſkiego vżywał / ten może ſie tego dniá żadney trućizny nie obawiáć.

Item.

Toż náczczo vżywaiąc od záráźy powietrza tego dniá zachowywa.

Item.

Item, Siedm ábo ośm liſteczkow Kućiánych / z ſolą á z octem / porániu y wieczor pożywáiąc / záchowywa od morowey záráźy.

Item.

Sámo Kućiáne liśćie náczczo z winem vżywáne toż czyni. *Dioſ.*

Item.

Item, Wźiąć Ruty świeżey / Kobyley ábo kotczey Miety y z iey liśćiem / Celidoniey / Piołynu gornego po gárści: to vtłukßy dobrze / nálać ná to z puł kwarty rowney winá białego dobrego / á przez cztery dwádźieśćiá godźin to moczyć / á potym przecedźić / y dobrze nákrywßy chowáć. Tego winá po trzy łyżki tym dáwáć ktorzyby iuż powietrza záchwyćili / przydawßy do tego octu Gwoździkowego dobrego ze dwie łyżce / Dryakwie przedniey Weneckiey / ábo Mithrydatu ćwierć lotá

Pul głowy boleści vkłada.

Ból w połowicy głowy / ktory ſie zda iákoby gwoździe wbiiał / vkłáda / Rutá z naśieniem Gorczycnym vtárta / á białki od iáiá rozczymiona / y plaſtrowána.

Głowy bolenia.

Też vſzy gáłoſkámi iey / ábo drzeniem / ktory drudzy trześćia názywáia / zátkawſzy / bolenie głowy wſzytkiey vśmierza. *Flor*

Kádukv

Czáſu przypádley chorobý pádáiacey / Rutá ſámá miedzy pálcy ſtoczona / á w nos choremu włożona / wzbudza go y oczerſtwia.

Item.

Ábo prochu z Piwoniowego korzenia / wźiáć ʒ ij. to ieſt / dwie cześći od ćwierći łotá / y przywárzyć go w Rućiánym ſoku troche / á z winem dáć pić / gdźieby z źimney máteryey chorobá tá pochodźiłá.

Item.

Toż ſucha Rutá / z węgliſtego ogniá / trzy kroć káżdego dniá / ráno / w południe / y kłádace ſie ſpáć / podkurzáć dobrze / ktorzy pádáiaca niemoc miewáia.

Dźiećiom máłym ná kádukv.

Dźiećiom tákże máłym kádukv ćierpiącym / do kolebek dobrze podśćiełáć / ábo podußeczki głowne nia nápełniáć. Ábo też ták. Wźiáć liśćia Rućiánego ze dwie gárśći / kwiećia Piwoniowego / Benedyktowego po gárśći / Jzopu liśćia y kwiećia / Szyßkowey Láwendy / ábo Rocánkow żołtych ſwoyſkich / Máćierzeydußki / kwiećia Rozmárynowego po puł gárśći / to wßyſtko miedzy báwełne pomießawßy głowna podußeczke / ábo iáko drudzy zowia duchne / nápełnić / żeby vſtáwnie ná głowce dźiećie miáło.

Kádukv dźiećiom

Gdźieby też tá niemoc wielka dźiećiećiu przypádłá / cegłe roſpalić / á vwierćiawßy Rutę / y octem ia dobrze ſkropiwßy / ná nie wrzućić / żeby párá z tego w nos dźiećiećiu ßłá. Toż też ſtáremu czynić może / ábo doroſłemu człowiekowi.

Item. doroſłym.

Tym ktorzy w ſpik / á náder głębokie ſpánie nád przyrodzenie wpádáia / Subetem ini zowia / gębke w ćiepłym ſoku Rućiánym obmaczawßy / przywiązáć co náćiepley w tył. Ábo Rutę w winie wárzyć / y ćiepło ia ná toż mieyſce przykłáđáć. Ábo wźiáć Ruty y Miety kędźierzáwey zárowno / á vtłukßy to weſpoł z octem oſtrym winnym / ſpiącemu ſinem nie przewyćiężonym / pod noſem trzymáć.

Subetu á do ſpánia nie przewyćiężonemu.

Ábo y głowki Rućiáne z naśieniem ná węgliſty ogień kłáść / á on dym w nos ſpiącemu puſczáć.

Item.

Ábo záwiązáć w chuſtke z puł gárśći Ruty / y w oſtrym ocćie ia wárzyć / potym przylawßy wiecey octu źimnego / trzymáć ſpiącemu nie przewyćiężonym ſinem pod noſem. Też ná ſkronie y powieki iego kłáść mu ia / ocknie.

Item.

Czołá bolenia.

Przećiw boleniu w czele / vczynić ze świeżey Ruty / z ſoli / á z miodu máść / y ná czoło przywiiáć.

Item.

Item.

Item

Zimnicy ábo Febrze káżdego dniá.

Zimnice ábo Febrze káżdegodniowa leczy / dawßy soku Rućiánego z pięć ábo z ßeść łyżek z białym winem wypić.

Item.

Zimnice káżda odpadza / sámego soku Rućiánego z pięć ábo z ßeść łyżek / godżiny przed przyßćiem tey wypic.

Bolączkom wßeláckim wnetrznym.

Bolączkom wßeláckim wnetrznym naśienia Rućiánego przez śiedm dni porzadnie nie przestáiac / po ćwierć kotá z woda ćiepła káżdy poránek pić dáiac / iest rátunkiem.

Czwartaczce.

Czwártaczke odpadza / wźiawßy Ruty / Podrożniku / ábo ßerokiego Podbiału / Bożegodrzewká gárśći. To wespoł w kwarćie ábo w pułtorzu wody / do połowice wárzyć / á wźiawßy polewki tej z ośm łyżek rozetrzeć w niey Troćißkow Agáryku / ábo z Modrzeiowey gebki náczynionych / y Myrrhy Troglodyckiey po ćwierći kotá / y to dać tego dniá chorzemu wypić / którego by przypáść miałá. Potrzykroć to powtarzáiac porzadnie.

Rychlie ná wierzch wymiátuie.

Rychlie / to iest / krosty czerwone / gdyby sie ná kim pokazały / y záraz sie pokryły / á żeby ie ná wierzch ze wnetrznośći wygnáć: wźiać dobrą gárść Ruty drobno pokráiáney / Fig suchych miesistych opłokánych / á drobno pokráiánych cztery łoty / Ruty polney wodki kwarte / á w konwi cynowey ábo w fláßy dobrze zálutowawßy / z puł dobrey godżiny w kotle vkropu wrzącego wárzyć / á kiedy powoli przestydnie / ná cztery rowne częśći rozdźielić one iuche / y przez dwá dni porzadnie dáć to pić ráno y wieczor ćiepło / iest lekárstwem kosztownym y doświádczone / do wypędzenia Rychłow ze wnetrza.

Dźiećiom ná rychle.

Tákże máłym dźiećiom ná toż / bywa z wielkim vżytkiem zdrowia ich / dawano po ßeści / po pięći / po cztery / po trzy / po dwu / y po iedney łyżce / według wieku káżdego.

Scyátyce.

Boleśći w ledźwiách vśkramia / z Ruty proch z polewka wárzonego naśienia Hányżowego co czerwony złoty záważy / á do tad trunkiem vżywány / áż sie będźie mocz chędogi pokázował / bo moczem wßeláckie plugáwe wilgotnośći wywodźi.

Bydłu ále rogátemu.

Bydłu á ile rogátemu gdźieby oczy nápuchnęły / płynęły / y ćiekły / naprzod záćiać im dáć żyłe pod iezykiem / potym sokiem przetrybowánym y podśiałym ie zálewáć.

Ogom płynącym

Koń gdyby záźiąbł.

Koń gdźieby záźiąbł / Rutę mu wárzyć z Máśłyka y z miodem / y weń wlać / przydźie zátym záś kusobie.

Końskiemu morzyśtu.

Morzyśku końskiemu y żarćiu / naśienia Rućiánego z pięć łotow / á miałko vtłukßy / z puł kwarta winá dáć mu ćiepło wypić / wlawßy mu w gebe.

Koniewi

Koń ktoryby krwią mokrzył / wźiać soku Rućiánego z ośm ábo z dźieśieć łyżek / y zmießáć go z winem á z octem / káżdego z osobná wźiawßy / tákże po ośmi / ábo dźieśiáći łyżek / á weń wlać / czyniąc to przez ośm dni porzadnie.

Krwią mokrzącemu.

Gdźieby chorobá iáka ná koniá nieznáioma przypádlá / wźiąć Ruty / Kobylego szczawiu / vtłuc / á z pułtory kwarty wody przydawßy / Oppoponaku puł łotá / y z pßenicznà maka ráno y ná wieczor dáwác rozczyniwßy w wodźie pić / tákże y z obrokiem ieść.

Końskiey chorobie skrytey y niewiádomey.

Gdźieby rogátemu bydłu żáby pod iezykiem rosły: Wźiąć Ruty / Szałwiey / pśiego łáyná białego / soli / y sadź z kominá po równey częśći / vtłuc / á tym iezyki im náćierać.

Żáby pod iezykiem bydłu rogátemu.

Żywot zátwierdza / y

Żywot zátwierdza.

Biegunki záwśćiąga / Rutę iedząc ábo piiąc. *Dios.*

Biegunki záwśćiąga.

Bolenie głowy vśmierza / wárząc ią w Rożánym oleyku á w occie / y ná czoło á skronie plastrem ią przykłádáiąc.

Boleść w głowie vśmierza.

Toż też sok Rućiány czyni / z Rożánym oleykiem á z octem zmießány / chuśieczki wedwoie złożone w tym máczáiąc ćiepło / á ná czoło y skronie przykłádáiąc. (*Dios.*) *Macer.*)

Item.

Też sok iey w nos puszczány / toż czyni.

Item.

Z winem ią też pić dobrze ná toż / iáko Plinius pißę.

Item.

Item, Wźiąć soku Rućiánego / miodu y soli / to vmießáć y przykłádáć ná głowę.

Item.

Item, Rutę sámą / ábo z iágodkámi Bluszczowymi / w winnym occie do połowice wárzyć / á tą woda głowę ćiepło przemywáć / ábo kąpánie ná nie czynić / vśmierza w rychle boleśći.

Item.

Rutę z naśieniem gorczycznym miałko vtłuc á woda rozczynić / żeby iáko máść rzadka byłá / bole w głowie z źimney przyczyny vśkramia / námázuiąc nią.

Item.

Tákże z oleykiem korzenia Fiołkowego w dónicy vwierćiána á octem roztworzona y ná głowę plastrowána / toż może.

Item.

Item, Bol w głowie vkłáda z winá mocnego / ábo z wielkiego ßumienia w vßu / Rutá z octem vtárta / á z iaderkámi Brzoskwiniowemi y z oleykiem Rożánym / ná czoło y ná skronie ćiepło plastrowána. Ábo Rutę w wodźie wárzyć / á tą woda głowę przemywáć ćiepło.

Bolenie w głowie zwiná mocnego ábo ßumienia w vßu.

Item, po przyśłoynym przepurgowániu głowy / gdźieby nie vstał bol / sok z Ruty nosem sarkáć ráno y wieczor czyniąc to przez trzy dni.

Item.

Toż lekárstwo pádaiącey chorobie / iest osobliwym rátunkiem. ábowiem głowę y mozg z flágmiśtych wilgotnośći wychędaża / sok z Ruty w nos puszczáiąc w przypadku sámym tey choroby.

Item.

Rádukś.

trzy gárśći Rumienkowego kwiećia dwie gárśći/ Kminu polnego y kramnego po gárśći: To wßyśtko w winie wárzyć/ á gębke wielką/ ábo pilśniowy płát w tym maczáiąc ná wßyśtek żywot co na gorzecey pieć y śeść kroć przez dzień przykłádáć/ á te źiołá we dwu workách pozáßywawßy/ wárzyć/ y przykłádáć.

Item. Ábo wźiąć prochu Rućiánego dwá łotá/ Kminu kramnego łot/ w miedźie wárzyć/ że práwie zgeśnieie/ y z tego czopek vczynić/ á w śtolec wpráwić.

Gliśtem. Gliśty z żywotá wywodźi/ wárzac Rutę w oliwie/ á potym tego w occie ná pánwi przyśmáżyć/ á ná pępek co náćiepley przywinąć.

Item. Ábo śoku Rućiánego wźiąć kwáterkę/ ábo łyżek dwánaśćie/ śoku Piołynowego z ośm łyżek/ y ták wiele śoku Bożegodrzewká. Máki Bobowey y ieczmienney potroße/ to zwárzyć ná ogniu węgliśtym/ że będźie kśtałt plástru/ y co náćiepley ná pępek przykłádáć.

Żołce. Kolke y dárćie niezmierne dźiećiom w żywoćie vśmierza Rutá/ kwiatki Rumienkowe/ polny Kmin zá rowno káżdego biorąc/ y przeßyć w worku lnianym/ á w mleku wárzyć/ y ná żywotek co náćiepley przywiiáć.

Wątrobie. Wątrobie.

Śleźienie. Śleźienie boleiącym y nábrzmiáłym/ Rutę w winie vwárzyć y vwierćieć/ á przydawßy oliwy/ ná bok ćieplo plástrować.

Puchlinie. Puchlinę śpadza/ Rutá z figámi śuchemi w winie wárzona/ y ná żywot ćieplo plástrowána na noc. O czym też Macer, ták pißę/ á ośobliwie te puchliny/ ktore Ánaśarkam zowią Grekowie. To też śámá w winie wárzona á w trunku vżywána y plástrowána/ czyni. Też polewka ćieplo poćieráiąc. Toż czyni. *Dioś.*

Cùm caruis decocta diu viniq; liquore,
Proſunt Hypodropicis, ſi ſint ſuper addita nocte.

Wątrobie/ Śleźienie/ Nyrkom/ } zámuleniu y oźiębłośći/ ieśt lekárśtwem/ w winie wárząc z korzeniem Włośkiego Kopru/ á piąc. *Seth: Plin.*

Wątrobie Śleźienie zámuleniu. Nerkom Puchlinie

Puchlinę ktorą od śleźiony zámuloney y oźiębley pochodźi/ Rutá z ćiáłá wywodźi/ tłukąc ią y ná żywot przykłádáiąc/ á zwłaśzá ná bok lewy.

Item. Ábo Rutę w winnym occie mocnym wárzyć dobrze/ á płát pilśniány w tym maczáiąc/ co náćiepley przykłádáć.

Śleźienie bolącey. Teyże śleźienie boleiącey korzenie Rućiáne/ korzenie Kápparowe/ oboygá wźiawßy po rowney cześći co namieley vtłuc/ á we dwu cebulách ábo we trzech/ oliwy miedźy to nálać/ y záßpuntowawßy ie/ w popiele gorącym dobrze vpiec/ żeby práwie miękkie były/ á ochłodźiwßy ie z wierzchnich łupin/ vtłuc co nelepiey/ á plástrować ná śleźione chorą.

Od vpićia długo záchowuie Rutá/ wárząc liśćie iey á piąc.

Toż po przepićiu bolenie głowy oddała *Plin.*

Mieśięczną chorobę záwśćiągnioną Pániom poruße y wywodźi/ w wodźie ią wárząc/ á nád iey párą śię náparzáiąc. Też w otwor łoną leykiem ią puśczáiąc/ toż czyni. Ábo też wźiąć Ruty świeżo źieloney/ Piołynu/ mieśiwośći z táblką zámorśkiego po rowney cześći/ to dobrze vtłuc/ y wołową żołćią záczynić/ á z tego czopek vtoczyć ná puł pálcá wzdłuż. Ten w otwor łoną puśczáć według zwyczáiu.

Od pijáńśtwá zá chowywa. Bolenia głowy po vpićiu. Mieśięczny zá wśćiągnioney.

Item.

Ábo wźiąć Ruty dwie gárśći/ Sawiny/ Szałwiey/ Bożegodrzewką/ y Piołynu po gárśći/ w wodźie to wßyśtko wárzyć/ á páre w otwor łoną leykiem puśczáć Ábo z Ruty świeżo źieloney/ czopek ábo wężełek vczynić y w práwić. Toż

Item.

Item. Wierzchołki ábo látorośli z Ruty śmáżyć w oliwie/ y ná prog przez otwor łoną co náćiepley przykłádáć.

Item. *Item*, Rutę w gośim śmalcu ábo w kokoßym śmáżyć/ á ná śleźiona chorą przykłádáć/ dobrze.

Śleźienie chorey.

Mieśięczną chorobą Pániom nie śtáteczne odchodząc/ ále tylko iákoby kroplámi śie po troße przemieniáiący/ á Rutę świeżo z miodem vtrzeć/ y przez otwor łoną ćieplo przykłádáć.

Mieśięczney zá wśćiągnioney.

Item, Ruty weźmi/ Bylice po trzy gárśći/ Slazu wyśokiego/ Kopru ogrodnego po dwu gárśćiách/ Fengreku/ naśienia Kmiánego po gárśći. Naśienia z hrubá przetłuc. To wßyśtko w dośtátku wody wárzyć/ á po pás z tego kąpánie czynić/ poránu náczczo dwie godźinie/ po obiedźie pułtory godźiny.

Item

Máćicy záduśzoney ieśt wielkim rátunkiem/ w oliwie wárzona/ y ze świeżym máśłem/ á wyżawßy co namocniey/ ábo wypráśowawßy/ wźiąć tego z ośmnáśćie łyżek/ ćieplo máćicę kliśterować ßpryca.

Máćicy záduśzoney ábo wzgoże wśtąpie ney.

Item, Rutę świeżą z miodem co náleśpiey vtrzeć/ á przez prog łoną/ y przez krok áż do krzyżow ćieplo przykłádáć miáśto plástru. Toż żywot nią námázować dobrze w tey mierze.

Item.

Iem, Rutę świeżą śmáżyć w kokoßym ábo w gośim śmalcu/ y plástrować przerzeczonym obyczáiem.

Item.

Item. Też świeżą Rutę miedzy pálcy zetrzeć/ á pod nośem białeygłowie ktorey máćicą wzgoże wśtąpiłą/ trzymáć dobrze. Ábo ią w occie winnym wárzyć/ á tákże ią

gárści / Zebnego ziela / ktore *pyretrũ* właśnie zowią / kot. To wßytko pokráiawßy w białỹ winie dobrỹ / do wywrzenia trzećiey części wárzyć / y tym co naciepley y nacześciey iezyk płokáć / w vstá też uche biorąc.

Głos / y

Mowę vtrácona / Ruta w winie białym przednim wárzona / á vstáwicznie w vściech co naćiepley trzymána: á gdźieby w vściech przechłodłá / iney tákże co naćiepleyßey w vstá brać. Tákỹ mową y głos vtrácony / beda przywrocone.

Głos y mowę vtrácone.

Czosnek komuby z vst cuchnął / Ruty świeżey pożywáiąc / octem trocha popić. Abo w occie moczoney vżywáć.

Czosnku cuchnącemu.

Zebu wyprochniáłemu / bolącemu / korzenie Rućiáne z korzeniem Zebnego ziela ábo *pyretrum*, do tego Mieczykowego ziela zołtego korzeń / Lebiotki / Rumienkowego kwiećia / Rozmarynu / káżdego zá rowno: á posiekawßy co nadrobniey / w czerwonym winie / do wywrzenia trzećiey części wárzyć / á co nagorzecey w vściech one iuche trzymáć / y gdyby w vściech przestydłá znowu co naćiepleyßey wźiąć: to ták długo czyniąc áż bol sie vćißy. Klaczeń też Rućiáne zápalić / á do wprochniałego zebu przytknąć dobrze.

Zebu wyprochniałemu.

Zebom bolącym

Zebow bolenie vkłada / Ruty przetłukßy / winem ią trochę skropić / y co naćiepley ná policzek w ktorym boli przykładáć. Toż czyni w winie wárzona / á w vściech ćiepło trzymána.

Jezyczku zdźiurawionemu y zránionemu / Ruty wźiąć garść y dobrze ią vtłuc y pokráiawßy / Hálunu dwá łoty / to w winie puigárncá do połowice wárzyć / y tym co naćiepley gárgáryzm czynić.

Jezyczku zdźiurawionemu y zránionemu.

Slinogorz w gárdle pewnie leczy / Wźiawßy iey garść / Czosnku z głowkę dobrą / Czártowego łáyná z puł łotá. To wespoł vtłuc / winem rospuścić / według vpodobánia / á przez chustkę przecedźiwßy / tym gárdło gárgáryzmiąc / płokáć / pewne á doświadczone lekárstwo / káżdey godźiny przynamniey po rázu to czyniąc.

Slinogorz.

Wmdłość ktorąsz często wpádáią. Tákże Głowy zawrot odpadza / Rućiáne liśćie z octem mocnym vtárte / á pod nosem trzymáne.

Mdłości serdecznỹ.

Mleko białymgłowom w piersiách skrzepłe ábo zsiádłe / ktore im piersi rozpręża / rospadza / Ruty wźiawßy według potrzeby / á z śtárką ią wespoł vtłukßy / co nalepiey octem winnym ostrym rospuścić / żeby było iáko plastr / y to ćiepło ná piersi przykładáć.

Mleku skrzepłemu w piersiách.

Kordyáce iest lekárstwem / vtłukßy ią / á z máką iecźmienną zmießáną / z miodem y z octem ná dołek pod piersiámi plastrowáną. Tákże z iey sokiem to może vczynić.

Kordyáce

Sczkawce

Sczkawkę z żumney przyczyny vśmierza / wźiawßy kramnego Kminu / Ruty / Piołynu Pontckiego ábo Włoskiego / ábo gornego / (bo to iedno) káżdego zá rowno: to wárzyć w oliwie z trochą winá białego / áż wino y sok z ziol z trawi sie. Przecedźić / á mocnie wyżąć / y w onym oleiu welne niepłokáną ná żołądek przykładáć.

Sczkawce

Item.

Ábo napełnić woreczek Ruty á Márzymietką / Piołynem / Máieranem / á ćiepło ná żołądku to trzymáć.

Item.

Żołądkowi bolącemu lekárstwo: Wźiąć Ruty świeżey garść / Kokornaku okrągłego korzenia / cztery łoty / Anyżowego nasienia dwa łoty / Bobrowych strotow puł łotá / oleyku Ruminkowego / Bobkowego po ośmi łotách / winá przedniego czerwonego z dźieśieć / ábo z iedenaśćie łyżek. To wßystko pokráiawßy drobno / Anyż z hrubá przetłuc / y to wespoł w winie y w oleiu wárzyć áż wino wywre / przecedźić / wypráśować / y woßku skrobánego przydáć / że będźie máść / ktora ráno y ná noc żołądek mázáć.

Żołądkowi bolącemu.

Item.

Ruta też sámá w oliwie wárzona / á ćiepło przykładána. Ábo w oleyku Rumienkowym á w winie wárzona / to nań przykładáiąc / y nápárzáć. Też Ruta / Piołyn / Rumienek / w oliwie wárząc / á trochę do tego winá stárego / mocnego przylać / y ná żołądek przykładáć / dobrze.

Item.

Item.

Item, Ruty / Korzeń ogrodnego swoyskiego / zieloney Pietrußki / Kminu kramnego / po gárści káżdego / ziołá pokráiáć / nasienia z hrubá przetłuc / wlać ná to winá dobrego puł troży kwarty / puł kwarty oliwy / y to wárzyć do połowice wywrzenia przecedźiwßy / y mocno wypráśowawßy / welne niepráne w tym maczáć / á co naćiepley ná żołądek przykładáć.

Item.

Pleurze iest osobliwym rátunkiem Ruta / wźiawßy iey ze dwie gárści / Rumnu / Szánty / Bobkowego liśćia / Jsopu / y Máieranu po gárści. To pokráiáć / w woreczku przeßyć / / w winie wárzyć / á co naćiepley y nacześciey przykładáć ná bok.

Pleurze.

Białogłowskim piersiom z zbytniego mleká ztwárdniałym / y rozprężonym w occie ią wárząc y ná nie plastruiąc / ieszcze potężniey / śtárki przyłożywßy / á ná piers wßytkę okrom brodawki / ćiepło przykładáć. *Plin. Mezal.*

Piersiom białogłowskim rozprężonym.

Pleurze y w boku kłoćiu / Ruta w occie wárzona / á co nagorzecey ná bolące mieysce przykładána.

Pleurze.

Nádęćie y opußenie żywotá z wietrznośći ścieńcza / w winie wárzona / á co naćiepley ná żywot plastrowána. *Gal.*

Nádęćia ábo opußenia.

Kolce á dárćiu niezmiernemu w żywocie / iest rátunkiem Ruta: wźiawßy iey ze

trzy gár-

w ćiele tkwiące plaſtrować. Abowiem ie ná wierzch wyćiąga / ieno potrzebá przy tym dáć trunek / ktoryby tego iádu ze wnętrznośćiná wierzch potem pognał odbiiáiąc go od ſercá.

Item. Morowki leczy / Rutá z octem vtárta / á ná nie plaſtrowána.

Item. *Item*, Plaſtr ná toż bárzo przyſtoyny: Wźiąć Ruty garść / Náćiáſty wykwáßoney dobrze łot / Pieprzu tłuczonego ćwierć łotá / Fig ſuchych mieśiſtych trzy / ſoli tłuczoney puktory ćwierći łotá. To wßyſtko weſpoł co nalepiey vtrzeć / á plaſtrować ćiepło / dwá kroć odnawiáiąc przez dźień. Ten plaſtr / nie tylko we dwu dniách przerywa morowe bolaczki / ále też ćiáło zgnile od zdrowego precz odmiáta.

Item. *Item*, Wźiąć Ruty świeżey ſoku Opichu wodnego trzy ćwierći łotá / ćiáſtá wykwáßonego / ábo kwáſu Náćiáſty ćwierć łotá / ze dwie Fidze mieśiſte / ſoli morzkiey ábo krupiáſtey puł łotá. To vtárßy dobrze / ná morowe bolaczki przykłádáć. Ten plaſtr pierwßemu w ſkutkách ieſt podobny.

Item. Abo weźmi Ruty świeżo zieloney garść / Rozynkow pecki z nich wyiawßy / ſoli kopáney ábo bálwániſtey / wßyſtkiego zárowno / vtrzeć dobrze / y z miodem plaſtr vczynić / á ná morowe bolaczki plaſtrować.

Od pſá wśćieklego obrázonym. Od wśćieklego pſá vkąßonym / plaſtr bárzo vżyteczny / ktory iad z rány wyćiąga / ſáme tylko Rutę vtłukßy / ná ráne przywiáć. Abo Rutę świeżą vtrzeć z ſolą á z miodem / y plaſtrować. To nie tylko Ráne od pſá wśćieklego leczy / ále też od wßeláких beſtiy iádowitych obrázenia y vſzknienia goi.

Item. Abo wźiąć Ruty / ſoli / y iáderek Włoſkich orzechow / vtłuc wßyſtko weſpoł / á miodem záczynić y przykłádáć.

Item. Toż ſámá Rutá z miodem vtárta á plaſtrowána / wßyſtkich beſtiy iádowitych iad z ćiáłá wyćiąga.

Obrázone od Skortow.

Od páiąká vkąßeniu / á zwłaſzcżá od gonu páiączego / Rutá z Piołynem / z wapnem nie gáßonem / á z popiołem weſpoł vtłuczona / y ćiepłá woda rozczyniona á plaſtrowána / ieſt rátunkiem.

Od niedźwiadká / Od pſzoł / Od ſierßeni / Od os / y Od pßmielow ábo trzmieli / obrazy zádchowywa / ſokiem Rućiánym ćiáło námázawßy / ábo przy ſobie noßone.

Ktorzyby ſie w nocy rádźi poćili á nie mogą / ći / Rutę z ſolą á z octem vtłukßy dobrze / dłonie / y podeßwy / niechay ſobie z wieczorá náćieráią / náde dniem przydźie im pot dobrowolnie Záś poty zbytnie záwśćiąga dobrą garść w oleyku Rożánym ſmáżąc ią / przydawßy Alony ze dwá łotá / y tym ćiáło pomázować.

Weże y wßeláká iádowita gádźiná / Niedźwiadki / Ruta po domu kádząc / wygánia. *Plin.*

Ták ieſt przećiwna Rutá wßyſtkim iádowitym beſtyom / że ie zápách iey záráża / mdli / y zábiia. Przeto od niey dáleko ſtronia y vćiekáią.

Też wźiawßy Ruty / rogu ieleniego pikowánego / ſoku Gálbanowego ſuchego / zá rowno káżdego / y tym wßyſtkim po domu / po ogrodźie / po oborze / ſtopách y ſtodołách kurzyć / gdźieby ieno gádźiná iádowita byłá / záraz ſie rozbieży / á wiecey ſie nie wróći. A ponieważ tákowa ma moc przećiwko beſtyam iádowitym / przeto w ogrodách około źiół / ktore do vżywánia przychodzą / ábo do przyſmákow / y około iárzyn gromadkámi dobrze ią obſádzáć zwłaſzcżá gdźieby wężow / niedźwiadkow źiemnych / y párchowátym żab wiele przebywáło. Tákże około domu dla przyſtępu ich.

Też { Od kotow / y kotek / Od łáśić /

Od kun / y od inßych podobnych beſtiy broni y záchowuie / kokoßy / golębie / ktore beſtye zwykły ie bárzo ßkodźić / Rutę wiązánkámi záwießuiąc około gniazd / y koycy / tákże około golębińcow.

Kurczętá też ſokiem Rućiánym. Tákże Gąśietá / y Kaczętá pokropione /

Ptacy tákże w klatkách [piße ieden] nic im ßkodźić nie może / áni kotowie / áni łáſki / áni Zdębie / áni Tchorzowie. Toż czyni / koyce / ábo y klatki / w ktorychby kokoßy / kurczętá ábo ptacy ſiadáły / nia okrywáiąc ábo potrzeſáiąc.

Pchły w domu / y Pluſkwy / Komory / } wytraca / Rutá z chmielem á z Piołynem wárzona / pokrápiáiąc ta woda po domu / ábo ſámey Ruty ſokiem. Tákże łożnice y mieyſcá w ktorychby ſie pluſkwy chowáły / polewáć tymże ſokiem świeżo zieloney Ruty ábo iucha z niey (*De morit.*)

Też po gmáchách gdźie ieſt wielkość plech / potrzebá náć dobrze / zwłaſzcżá poránu / poki roſá z niey nie oſchnie.

Mßyce w ogrodách ná kápuſtách y innych rzeczách ogrodnych zágubia / pokrápiáiąc iárzyny y źiołá ta woda / w ktoreyby Rutá byłá moczona / ábo pázona.

Gąſienice

Item. Mozowki leczy / Rutá z octem vtárta / á ná nie plaſtrowána.

Item. *Item*, Plaſtr ná toż bárzo przyſtoyny: Wźiąć Ruty garść / Náćiáſty wykwáßoney dobrze łot / Pieprzu tłuczonego ćwierć łotá / Fig ſuchych mieśiſtych trzy / ſoli tłuczoney puktory ćwierći łotá. To wßyſtko weſpoł co nalepiey vtrzeć / á plaſtrować ćiepło / dwá kroć odnawiáiąc przez dźień. Ten plaſtr / nie tylko we dwu dniách przerywa morowe bolaczki / ále też ćiáło zgnile od zdrowego precz odmiáta.

Item. *Item*, Wźiąć Ruty świeżey ſoku Opichu wodnego trzy ćwierći łotá / ćiáſtá wykwáßonego / ábo kwáſu Náćiáſty ćwierć łotá / ze dwie Fidze mieśiſte / ſoli morzkiey ábo krupiáſtey puł łotá. To vtárßy dobrze / ná morowe bolaczki przykłádáć. Ten plaſtr pierwßemu w ſkutkách ieſt podobny.

Item. Abo weźmi Ruty świeżo zieloney garść / Rozynkow pecki z nich wyiawßy / ſoli kopáney ábo bálwániſtey / wßyſtkiego zárowno / vtrzeć dobrze / y z miodem plaſtr vczynić / á ná morowe bolaczki plaſtrować.

Od pſá wśćieklego obrázonym. Od wśćieklego pſá vkąßonym / plaſtr bárzo vżyteczny / ktory iad z rány wyćiąga / ſáme tylko Rutę vtłukßy / ná ráne przywiáć. Abo Rutę świeżą vtrzeć z ſolą á z miodem / y plaſtrować. To nie tylko Ráne od pſá wśćieklego leczy / ále też od wßeláких beſtiy iádowitych obrázenia y vſzknienia goi.

Item. Abo wźiąć Ruty / ſoli / y iáderek Włoſkich orzechow / vtłuc wßyſtko weſpoł / á miodem záczynić y przykłádáć.

Item. Toż ſámá Rutá z miodem vtárta á plaſtrowána / wßyſtkich beſtiy iádowitych iad z ćiáłá wyćiąga.

Obrázone od Skortow.

Od páiąká vkąßeniu / á zwłaſzcżá od gonu páiączego / Rutá z Piołynem / z wapnem nie gáßonem / á z popiołem weſpoł vtłuczona / y ćiepłá woda rozczyniona á plaſtrowána / ieſt rátunkiem.

Od niedźwiadká / Od pſzoł / Od ſierßeni / Od os / y Od pßmielow ábo trzmieli / obrazy zádchowywa / ſokiem Rućiánym ćiáło námázawßy / ábo przy ſobie noßone.

Ktorzyby ſie w nocy rádźi poćili á nie mogą / ći / Rutę z ſolą á z octem vtłukßy dobrze / dłonie / y podeßwy / niechay ſobie z wieczorá náćieráią / náde dniem przydźie im pot dobrowolnie Záś poty zbytnie záwśćiąga dobrą garść w oleyku Rożánym ſmáżąc ią / przydawßy Alony ze dwá łotá / y tym ćiáło pomázować.

Weże y wßeláká iádowita gádźiná / Niedźwiadki / Ruta po domu kádząc / wygánia. *Plin.*

Ták ieſt przećiwna Rutá wßyſtkim iádowitym beſtyom / że ie zápách iey záráża / mdli / y zábiia. Przeto od niey dáleko ſtronia y vćiekáią.

Też wźiawßy Ruty / rogu ieleniego pikowánego / ſoku Gálbanowego ſuchego / zá rowno káżdego / y tym wßyſtkim po domu / po ogrodźie / po oborze / ſtopách y ſtodołách kurzyć / gdźieby ieno gádźiná iádowita byłá / záraz ſie rozbieży / á wiecey ſie nie wróći. A ponieważ tákowa ma moc przećiwko beſtyam iádowitym / przeto w ogrodách około źiół / ktore do vżywánia przychodzą / ábo do przyſmákow / y około iárzyn gromadkámi dobrze ią obſádzáć zwłaſzcżá gdźieby wężow / niedźwiadkow źiemnych / y párchowátym żab wiele przebywáło. Tákże około domu dla przyſtępu ich.

Też { Od kotow / y kotek / Od łáśić /

Od kun / y od inßych podobnych beſtiy broni y záchowuie / kokoßy / golębie / ktore beſtye zwykły ie bárzo ßkodźić / Rutę wiązánkámi záwießuiąc około gniazd / y koycy / tákże około golębińcow.

Kurczętá też ſokiem Rućiánym. Tákże Gąśietá / y Kaczętá pokropione /

Ptacy tákże w klatkách [piße ieden] nic im ßkodźić nie może / áni kotowie / áni łáſki / áni Zdębie / áni Tchorzowie. Toż czyni / koyce / ábo y klatki / w ktorychby kokoßy / kurczętá ábo ptacy ſiadáły / nia okrywáiąc ábo potrzeſáiąc.

Pchły w domu / y Pluſkwy / Komory / } wytraca / Rutá z chmielem á z Piołynem wárzona / pokrápiáiąc ta woda po domu / ábo ſámey Ruty ſokiem. Tákże łożnice y mieyſcá w ktorychby ſie pluſkwy chowáły / polewáć tymże ſokiem świeżo zieloney Ruty ábo iucha z niey (*De morit.*)

Też po gmáchách gdźie ieſt wielkość plech / potrzebá náć dobrze / zwłaſzcżá poránu / poki roſá z niey nie oſchnie.

Mßyce w ogrodách ná kápuſtách y innych rzeczách ogrodnych zágubia / pokrápiáiąc iárzyny y źiołá ta woda / w ktoreyby Rutá byłá moczona / ábo pázona.

Gąſienice

Item. Y przywodźi.

Item. A záś poty záwśćiąga zbytnie

Item. Węże / Niedźwiadki z domu odpadzą Ruta przećiwna iádowitym beſtyom.

Item.

Item. Kokoßy. Golębie ptaki od kotow łáſki y innych beſtiy záchowywa.

Item. Kurczętom. Gąśiętom. Kaczętom żeby Láſká / Kot / Zdeb / Tchorznie ßkodźili.

Item. Pchłom Pluſkwom. Komorom.

Item.

Item. Mßycom w ogrodźiech y w ſádźiech.

Máćice wietrznośći. Kolce.

pod nosem ćiepło trzymáć.

Máćicy pełney wietrznośći y nábrzmiáley.

Kolce wietrzney tákże/kliśtery z Ruty w oliwie wárzoney dáne/sa ratunkiem dlatcia/ przez stolec/ máćicy/ przez otwor łoná.

Vpłáwy ciáłogłowskie záwśćiąga/ po pozrodzeniu/ korzeń Rućiány w gárśći od niey erzymány.

Vpłáwom.

Moczu záwśćiągnionemu.

Moczu nád przyrodzenie záśtánowionemu/ Rutę w oliwie y w winie vśmáżyć/ á ná prog łoná y wszystko łono co nagorzeley zćierpieć może/ przyłożyć. [*Sethi*]

Item.

Abo wźiąć Ruty/ Koprzu swoyskiego/ nasienia Pietruszánego po rowney cześći káżdego/ to wespoł śmáżyć w oliwie/ winá troche przylawszy/ y co náćiepley łono okłádáć.

Item.

Też wźiąć Ruty ze cztery gárśći/ Bylice/ Slazu wysokiego po dwu gárśći/ wárzyć w dostátku wody/ á w tym sie po pás kąpáć poránu y ná noc/ może y trzeći kroć w południe.

Mechyrzowym niedośtátkom.

Pechyrzowym niedośtátkom też Rutá vżyteczna: wźiawszy iey ze cztery gárśći/ Bylice/ nasienia Fengrekowego/ śiemienia Lnianego z hrubá przetłuczonego. po dwu gárśći. To w wody dostátku wárzyć/ záśypawszy w wozet lniány nie máły/ á przylać do tego oliwy funt ábo pięć/ y wárzyć to długo/ á w tym sie po pás kąpáć/ przez godźin trzy/ czyniąc to przez dźień dwá kroć. Toż kąpánie też mocz záwśćiągniony wywodźi.

Item.

Moczu ćiągłemu puszczániu.

Cieżkiemu puszczániu moczu ábo kąpániem odchodzącemu/ Rutá/ z korzeniem Koprzu Włoskiego w winie wárzona. Ábo proch iey máłko vtárty z sokiem Koprzu Włoskiego/ trunkiem vżywána/ iest lekárstwem.

Bolesć w śtolcowey kiśćce.

Bolenu w kiśćce śtolcowey y nádymániu.

Chęć zbytnio á ospáłą do pochodowánia z żymney przyczyny.

Chęći fałśywey do pochodowánia/ *Tenasum* Láćinnicy zowią/ z przyczyny żimney/ oddała/ Rutá w winie wárzona/ á ciepło przykłádána. Ábo záśkiem náćiepley śiedząc. Ábo tymże winem w ktorymby Rutá wrzálá/ cegłe nowa gorąca polewáć/ y páre w zad przez leiek puszczáć. Ábo też tylko nád párą ta śiedźieć.

Item.

Item, wźiąć Ruty ze dwie gárśći/ kwieća Rumienkowego/ Jsopu/ Komonice/ Lebiotki/ swoyskiego Koprzu/ żytney Mietki/ Kocánkowego kwieća/ Rozmárynu/ liśća Bobrowego/ Máieranku/ po gárśći káżdego. To wszystko w czerwonym winie wárzyć/ y páre z tego w záśek puszczáć/ á sámymi źioły náparzáć/ przykłádáiąc to co náćiepley/ ábo płát pilśniány w tey polewce maczáiąc/ przykłádáć ciepło

Item.

Zgorączey przyczyny.

A gdźieby była przyczyná gorąca/ iáko z kolery/ tedy Rutę w winnym occie wárzyć/ á gorąca cegłę tym polewáć/ y one páre w záśek puszczáć. Toż czyni kliśterá z Rućiánego oleyku dána. *Plát.*

Febrze czwártodniowa leczy: Wźiąć Ruty gárść/ gliśt źiemnych dwánaśćie łotow/ winá co nalepszego/ oliwy stárey po pułkwarty/ wespoł to przy dobrym ogniu wárzyć áż do strawienia winá. Potym przecedźić y mocno wygnieść w práśie á tym oleiem godźinę przed przyśćiem Febry/ paćierz wszystek w grzbiećie mázáć/ y náćieráć/ á po námázániu/ kázać chorę mu ćicho leżeć nákrywszy go dobrze/ áż go dźiná oná przeminie/ ktorey zwykłá przypádáć.

Febr: Cwártá nie.

Ospice dźiećiom żeby oczu nie popsowały/ korzeń Rućiány ná płyce mu záwieśić ná gołe ćiáło.

W ośpicách żeby oczu nie ślepiły.

Przećiwko záráźie powietrza morowego: wźiąć Ruty y Piołynu gornego/ ábo Włoskiego po rowney cześći/ vtrzeć to z octem winnym ostrym/ á w wezełku mieć y woniáć/ tákże vśtá ábo y pod nosem tym pomázowáć. Ábo gębkę morską w Rożánym occie zmaczáć/ do niey przyłożywszy Ruty y Kámphory troche/ á w wezełku zawiązawszy tego woniáć zwłaszczá czásu ćieplego. Czásu záś źimnego/ może przydáć do Ruty Gwoździkow/ Cynámonu. Ábo też záwśe mieć Rutę przy sobie/ woniáiąc iey y vżywáiąc oczym też powiedźiáło sie wyssey. Też czásu podezrzánego powietrza/ suchą Rutą y Piołynem w'gmáchách y po domu kurzyć dobrze.

Powietrzu morowemu.

Item.

Item, Gębkę w soku Rućiánym z Rożánym octem zmieszánym obmaczawszy pod nosem trzymáć. Podczás też nozdrzá tymże náćieráć/ dobrze/ ábowiem sie ták może złe á zárożone powietrze odbić.

Item.

A iż Rutá swa przyrodzona gorącośćia ćiáło przyszły przykłożána. Przeto ná morowki y bolaczki morowe/ vżytecznie ią przykłádáć. Abowiem iad wyćiąga/ y nie dopuszcza sie iey wśćiągáć w ćiáło. Przeto też może bydź przećiwko temu plastr z teyże Ruty/ á z kwásu ábo Jnáćiásły/ z Fig suchych y żielonych/ chrząszcz Włoskich/ ábo Hiszpáńskich/ vczyniony/ przydawszy Cebule swoyskiey y zamorzkiey/ á miásto niey czosnku głowkę ábo dwie/ to w popiele oboie gorącym dobrze vpiec. Do tego Amoniaku żywice/ wapná nie gáśonego/ á mydłá Weneckiego/ káżdego po rowney cześći/ Tylko Ruty świeżo źieloney dwie cześćiey. To wespoł w możdżerzu á bo w donicy nowey co nápilniey vtrzeć/ Dryákwie dobrey Weneckiey przydawszy. To ciepło ná bolaczki chocia głęboko w

Item.

Item.

Item.

Item.

Item.

Item.

plastr ma rowkom y bolaczkom morowym.

ćiele

gánia/ korzenie Rućiáne co namieley vtárte á z miodem záczynione/ tym ie námázuiac.

Też ine zmazy ná ćiele/ y

Zásinkłości. Zásimáłości táż máść rospadza/ plastruiac nie.

Białe błáchy spadza z ćiáłá. Błáchy białe z ćiáłá spadza/ z sáletrą/ z Pieprzem/ á z winem náćiráiac. *Dios.*

Liszáie. Liszáie suche.

Scwierzb suchy. Swierzb suchy spadza czyniac z ney z miodem plastr/ y z halunem. *Dios.*

Trędowáćiny. Trędowáćiny toż ściera. *Plin.*

Zwárski rośćiera. Tákże zwárski rośćiera *Plin.*

Brodawki. Brodawki z męskiego członká spadza/ ktore Grekowie *Tymos*, zowią/ plastr vczyniwszy z Ruty/ z Sáletry/ z Piołynem/ y z Pieprzem/ z winem.

Krosty. Krosty czerwone twárde/ wnocy nabáżdżey boleiące/ sok Rućiány/ ábo Rutá sámá vtłuczona á przykłádána leczy. *Plin.*

Ogniu piekielnemu. Ogniu piekielnemu/ ábo Roży piekielney.

Wrzodom pomykáiącym. Wrzodom pomykáiącym sie ná ćiele.

Párchom ćiekącym. Párchom y wrzodom z głowy ćiekącym/ Rutá iest lekárstwem czyniąc máść z iey soku/ z octu/ z ołowiáney bieli/ á z oleyku Rożánego/ plastruiąc.

Wszy. Wszy/ y

Gniby w głowie wytráca. Gniby morzy w głowie/ Rutá w oliwie rozćierána á wypráśowána/ náćieráiąc tym włosy ábo głowę. Toż czyni sokiem iey sámym námázuiąc.

Brodawkom. Brodawki ná rękú ábo gdźiekolwiek będące/ spadza Rućiány sok nim náćieráiąc. Tákże Rutá sámá vtárta á przykłádána.

Krostom z przymiotem ognistym. Krosty záiątrzone z przymiotem ognistym/ Rutá spadza z biełá ołowná/ z sołá y z gleyta srebrna/ á z oliwą záczyniona że będzie kształt máści/ y tym ie pomázuiąc. Ábo wźiąć łot miáłko vtártey Ruty/ oleyku Myrtynkowego trzy łyżki/ woskú łot nowego/ oleiek y z woskiem ná ogniu spuścić/ potym proch wsypáć/ y dobrze vmieszáć/ á tym námázowáć.

Item. Też dymem z ogniá suchey Ruty Rożą piekielną okurzáć dobrze.

Roży piekielney. Fluxy stáre wysuszá. Tenże też dym stáre fluxy wysuszą.

Odźiebieniu. Ná odźiebienie nog/ ábo ktorego kolwiek członká/ Rutá w oliwie wárzona/ á co nagorecey ná odźiebienie przykłádána/ bo ia rozgrzewa.

Opaleniu ogniem. To też opaleniu od ogniá iest lekárstwem/ ábowiem ogień/ á zwłaszcza záraz ná przodku pokiby sie nie zástárzało/ wyćiąga.

Figowy wrzod w stolcu. Wrzod/ ktory w pośládku bywa ná kształt Figi/ Łácinnicy *Mariscam* zowią/ leczy/ wźiawszy liśćia Rućiánego z łot/ ábo z gárść/ Sabiny/ Szałwiey/ Pánny Máryey Dzwonkow/ Piołynu po pul łotá ábo po pul gárści. To wszystko co nasubtelniey vtrzeć/ przesiáć/ wieprzowym smalcem y máslem bez soli záczynić/ y tego raz y cztery przykłádáć.

Rány/ y

Sadzele. Sadzele wszelákie goi/ Rutá z ziárká á z korzenia Dźiewiećsiłu/ z wieprzowym sádłem ábo smalcem máść vczyni wszy/ y przykłádać.

Odźiebieniu. Odźiebieniu/ Rutá miáłko vtárta/ á z wołowym łoiem/ y z Rożánym oleykiem/ zárowno każdego wźiawszy máść vczynić y plastrowáć ná odźiebiony członek.

Wrzodom y ránom. Táż też máść ine sadzele/ wrzody/ y rány goi.

Podágre. Podágre/ y

Chirágre. Chirágre z nápuchnieniem vśmierza liśćia Rućiánego á Pasternakowego zárowno wźiawszy vtłuczonego/ plastrowánie czynić.

Ná złámánie nogi. Ná złámánie nogi plastr osobliwy z nasienia Rućiánego miáłko vtártego/ á z woskiem/ plástruiąc ná kształt Szparadrápu. *Plin.*

Ránom wszelákim. Rány wszelákie goi proch z Ruty/ miodem ásinolá záczyniony/ y przykłádány.

Pognieciony członek. Członkom potłuczonym y pogniećionym/ máść z Ruty á z oliwy/ plástrowáć dobrze. Jeszcze lepiey do tego przywźiąć nasienia Rućiánego z oliwą záczynić/ weine owczą niepłokáną w tym máczáiąc/ przykłádáć.

Puchlinie zimney. Puchlinę z zimną wyćiąga/ Rutá świeża z máslem niesłonym świeżym plastrowána.

Chrobáctwo w pálcu záległe zá obrażeniem zástrza. Chrobák gdyby sie w pálcu komu zálągnął z iákiegokolwiek obrażenia/ Rutá ná to iest osobliwym lekárstwem/ z Dryakwią vtárta á ná ráne przykłádána.

Żyłá nábiegła z puszczánia krwie. Item. Żyłá nápuchła gdźieby komu zá puszczániem krwie nabiegła/ Ruty troche/ Piołynu y ieczmienią zárowno wszystkiego/ vtłuc y ná nie przywinąć. Ábo wźiąć Ruty z pułtory gárści/ máki ieczmiennéy gárść/ soli tłuczoney pul gárści. To wespoł zágrzawszy ná pátelli/ y w woreczku to ná puchlinę ćiepło przykłádáć. Ábo vtłuc Rutę z ieczmienną máką/ y to w oliwie przysmażyć/ á co náćiepley przywinąć.

Item. Chrobáctwo w ránách dawnych/ y w zástárzałych sadzelách/ y w wrzodách zálegle/ morzy y wychędaża rány z zágnilośći y z plugástwá: Wźiawszy Ruty/ wodnego Rdestu/ y Piołynu/ zárowno wszystkiego świeżozielonego. To wespoł vtłuc w możdżerzu/ á octem tedy y owedy winnym ostrym skrápiáć/ áż práwie miáłko będzie. A wyżawszy to przez chustę/ tym

Chrobáctwo w zágnilych ránách morzy y wygrzćia ie.

náp-

Gośienicom y chrobáctwu inemu.

Gośienice y ine chrobáctwá drzewom śkodzące sádowym / obiadáiąc liśćie y kwiát z nich / Rutá iest lekárstwem / ábo ráczey trucizna / tákże tym ią pokrapiáiąc

Drzewu żeby chrobáctwo nieśkodziło.

Ábo wźiáć Ruty / Bobku / y Pieprzu zárowno / y co namieley vtłuc / á rozczyniwśy to winem dobrym / przewierćieć śe widerkiem drzewo áż do drzeniá iego / y to w nie wlać / á zábić kołkiem z Głogu vczynionym.

Száty od molow.

Száty od molow záchowywa / kłádąc ią miedzy nie do śafy / ábo do śkrzynie.

Pchły tákże y pluśkwy.

Pchły tákże y pluśkwy z nich wygánia / tymże sposobem miedzy nie nákłádźiona.

Artetyce.

Bole w członkách y w śtáwiech / ktore *Artritidem* Láćinnicy zowią / vkłáda / z miodem plástrowána y náćieráná. *Dioſ.*

Członkom pokrzywionym.

Członkom pokrzywionym / Rutá w oliwie wárzona / á tym náćieráiąc leczy.

Kolan nog boleniu.

Bolesći w kolánách / w kośtkách / owá w nogách / á zwłaszcza z zimnych fluśow / rátuie nie pomału Rutá z miodem á z solą rozćieráná y plástrowána.

Bole vkłáda kądykolwiek.

Bole w ktorymkolwiek mieyscu vśmierza Rutá świeża / ná gorącey cegle rozpárzona / á przykłádána.

Tłuczonym rázom.

Tłuczonym rázom toż iest rátunkiem.

Z wyśoká potłuczonym.

Z wyśoká potłuczonym / śześć łotow nasienia Rućiánego z funtem oliwy w kwarćie winá dáć wypić / dobrze. *Plin.*

Znáki przyrodzone bliźny ściera.

Bliźny y znáki przyrodzone ná ćiele / spadza Rutá z Piołynem zárowno dobrze vtárta / á z człowieczym łáynem rozczyniwśy / ná nie plaśtrowáć / á gdy to prze ie y otworzy / przyłożyć ná to świeżego máśłá nie solonego / áni przetapiánego / to przez dźień raz y ośm odnáwiáiąc / áż plugáśtwo wśystko y otok odeydźie / y ráná śię záwrze.

Okolo wśtydliwych członkow boleniu.

Jadrom ábo moźnom boleiącym / ábo około nich. Tákże białey płci około otworu łoná / iest rátunkiem / Rutá z oliwą vtárta / wośku do tego co potrzebá przyłożywśy / plástrem ćiepło przykłádáć bole vśmierza.

Rękom / y

Nogom / opuchłym.

Rękom y nogom puchnącym.

Rutá z oliwą á z śolą vtárta / tym náćieráć dobrze / ábowiem puchlinę rozgánia. Ábo Rutę z śolą dobrze vtrzeć / á w oliwie z trochą winá to przyśmázyć y przywiązáć ná ręce / ábo nogi opuchłe / zwłaszcza z zimnych wilgotnośći dobrze.

Item

Chromote członkow.

Chromotę y vłomność członkow leczy: Wźiawśy Ruty y Szałwiey zárowno / w winie á w wodźie nápoły wárzyć do połowice / y tym członki chrome nápárzáć / gębką morzką w tym maczáiąc przez puł godźiny káżdego dniá ráno y wieczor Potym wźiáć Ruty y Szałwiey po dwu gárśći / y ná to wlać gorzałki kwartę / á w gárncu polewánym nowym zálepiwśy / żeby namniey párá nie wychodźiłá / wárzyć w kotle vkropu wrzącego przez puł godźiny. Potym wźiáć połowicę tego winá / á przydáć oleyku Rumienkowego / tákwiele / y tym ráno y ná noc / dobrze y mocno náćieráć przez dwie niedźieli / á po káżdym námázániu / te członki obwiiáiąc ćiepłemi chuśtámi / á lepiey ieśczy futrem liśim. Tákże wśystkiego śie ćiepło chowáć.

Członkom vłomnym y powietrzem náruśonym.

Jtem, Członkom vłomnym y powietrzem náruśonym: Wźiáć soku Rućiánego z puł funtá / tákwiele golebincow á bo golebich łáyn / vtrzeć weśpoł że będźie iáko máść / y co náćiepley ná chromecz członki plástruy.

Moźnom y łodrom opuchłym

Náywiętśe puchlinę w moźnách ábo iader meśkich spadza / Rutá vtárta á plástrowána / chociaby z ogniśtym przymiotem byłá. Ábo z liśćiem Bobkowym / [*Dioſ.*] ábo z wierzchołkow młodych látoroślek / [*Plin.*] Ábo w oliwie świeżą Rutą wárzona y dobrze vtárta / wośku nowego przydawśy co potrzebá / á plástrem okłádáć. [*Plin.*]

Rękom pokurczonym.

Rękom pokurczonym: Ruty wźiáć miáłko vtłuczoney dwá łoty / Euphorbium tákże vtłuczonego trzy łoty / Bobrowych śtroiow łot / wośku / Terpentyny po dwu łotu Welnotłuśtego ktore Oeśypum zowią Aptekárze / to iest / z welny bárániey ábo owczey tłuśtość zebrána / z Gálbámi soku / z Pánáku soku: To wśyśtko winem roztworzyć y przecedźić / y przy wolnym ogniu węgliśtym wárzyć áż zgęśtnieie iáko miod. Toż rośpuśćiwśy wośk Terpentynę / y Welnotłuśte / pomieśáć z pomienionemi śoki. Potym prochy przydáć y dobrze vmieśáć / á ná śtáwy pokurczone ćiepło plástrowáć.

Rękom spuchłym.

Spuchnieniu rąk / Rutá z Bobkiem vtárta á octem rozpuśczona y plástrowána / iest osobliwym rátunkiem.

Párchy.

Párchy śprośne z głowy spadza: Rutá miáłko vtłuczona / z żywą śiárką w winie wárzona / tym w łáźni głowę przemywáiąc.

Krośtom czerwonym boleiącym.

Krośty czerwone ábo iątrzące poprzepukáłe goi / máść z Ruty / z wośku á z oleyku Myrtynkowego vczyniona / nią náćieráiąc.

Bliźny y błáchy ściera.

Bliźny y błáchy z ćiáłá śćiera / Rutá z miodem áż hałunem ná máść vtárta / tym raz y dwá przez dźień námázuiąc.

Trudowátośći.

Trudowátośći.

Krośty wśelákie / świerzb śuchy / y liśáie.

Krośty káżde Świerzb. Liśáie.

Strupy spadza / Rutá z świnim śádłem ábo z wieprzowym / á z łoiem wołowym / tym náćieráiąc. *Dioſ.*

Pogi / błáchy / z bićia krwi.

Pagi ná ćiele z bićia krwią záćiekłe roz-

Krwio charkáiącym.

Ceżwonice.

Duſznoſći.

Odſiśbieniu.

Smárſkom na twarzy

Żołzom y gruzołom

Wolá pod gárdłem.

Kárbunkułom.

Przepukłym.

Bydłu.

Dycháwicznemu bydłu.

piáwkom od bydłá wypitym

Oczom krwią záćieklym.

Smázom y bliznom ná ćiele.

Grube wilgotnoſći roſpráwnie.

Kißki dolne roſgrzewa y poſila.

W kolce y w inych niedoſtátkách.

Wzroku ćiemnemu

puł lotá prochu Kućiánego/ z puł toro ćwierći lotá ſiárki żywey / doświádczonym ieſt rátunkiem. *Plin.*

Krwią chárkáiącym / trzy roſczki Ruty w winie wárząc / ćieplo dáiąc pić / ieſt lekárſtwem pewnym.

Czerwona niemoc ábo bieguńke záſtánawia: z ſyrem ſtárym / á z winem ią piiąc. *Plin*

Duſność w pierſiách wielka máiącym. z ćiemnym kłiem/ktory ſmolnym kłiem zowiemy Grekowie *piſaſphaltu* zowią/ábo rádnie y Żydowſkim/ſmażona á vżywána. *Plin.*

Odźiebionym członkom: liśćie Kućiáne w oliwie wárząc / y tym námázuiąc / ieſt lekárſtwem. *Plin.*

Smárſkom ná twarzy/ábo gdźie indźie: Liśćie Kuciáne z łoiem Jeleniem/y z wołowym ſmażony wyrownywa ie.

Żołzy tákże ná ßyi y gdźiekolwiek indźie záśiádle. Też

Wolá pod gárdłem toż roſpadza [*Plin.*] ábo z ſádłem wieprzowym / liśćie Kućiáne vtłuc á plaſtrowáć.

Kárbunkuły / to ieſt/ wrzody ogniſte/ ktore waglikiem drudzy zowią: Kutá tłuczona z octem przykłádána / ieſt oſobliwym rátunkiem. Drudzy z ſokiem Láſerpiciowym ią tłuką/á plaſtrują. *Plin.*

Przepukłym tákże ieſt lekárſtwem oſobliwem: plaſtr z Ruty leſney / ábo z dźikiey / z ſtárym wieprzowym ſádłem vczyniony / á przykłádány. *Plin.*

Bydłu w rozmáitych chorobách / á ile z źimney przyczyny pochodzących/ ieſt wielkim rátunkiem Kutá/bądź kiedy zdycháwiczeie / bądź vſzknionym od beſtiy iádowitych: w winie dobrze ią roſtárßy / w nozdrzáim lać. *Plin.*

Bydło gdźieby piáwkę wipiło: Rutę z octem vwierćiawßy w nozdrzá im lać. *Plin.*

Oczom krwią záćieklym. Tákże

Bliźny y zmázy ná ćiele ścierá: korzenie Kućiáne wiercąc / á przykłádáiąc. *Plin.*

W inych tákże chorobách bydlęcych/ tym ſpoſobem iáko w ludzkich / poſtępować może.

Roſpráwnie hrube y lipkie wilgotnoſći/ y przez mocz wywodźi. *Sethi.*

Kißki nie tylko zágrzewániem ſwym poſiła/ ále z własnego przyrodzenia ſwego to ma/że dolegliwoſćiom ich/á zwłaſcza dolnym/mianowićie w kolce wietrzney z źimnych á flągmiſtych wilgotnoſći / ieſt bárzo vżyteczna / ták trunkiem iáko y náparzániem/y kliſterami z niey czynionemi. [*Seth.*]

Wzroku ćiemnemu z melánkolicznych dymow/ ieſt lekárſtwem: wino w ktorym by Rutá moczona byłá/o czym niżey o winie Kućiánym.

Ten ktoryby wßyſtek był Ruta ogárniony ábo obwiązány/ może do zámordowánia bázyliſzká/beſpiecznie przyſiąpić. *Plin.*

Wrzedźienice w oczách leczy: żywicá ktora ſie ná Kućie znáyduie / záſypuiąc nia. *Abugierig.*

Żołzy / bądź ná ßyi/ ábo pod pachámi/ ábo gdźiekolwiek záśiádle roſpadza / nozdrzá nia zádmuchuiąc. [Tenże]

Drżeniu ábo Trzeſieniu ćiáłá/ ſok z Bobrowym ſtroiem/á z Láwendu/ vſt zákrzywieniu. } ſtroiem/á z Láwendu/ do wárzony/ y trunkiem vżywány bywa lekárſtwem.

Też tym ie náćierać dobrze/

Párálizem náruſzonym / w ięzyk / y w ine ceſći ćiáłá Rutę z Bobrowym ſtroiem / ábo ſok iey wárzyć w winie / á pić dáwáć. Tenże ſok z Bobrowymi ſtroymi piiąc / toż czyni. *Plat.*

Moczu zátrzymáć ktorzy nie mogą.

W pościeli ſie vśikáiącym/Kućiánego naſienia przypieczonego/ábo przyprażonego wźiąć ćwierć lotá/y pić dawáć/ porzadnie przez ſiedm dni.

Z oczu zaſłonę wßeláka ſpadza: ścieráiąc/ ſok Ruty leſney/z wodką Celidoniową/z winem / z miodem białym chędogim/z ßáfranem/á z żołćią ſzczuczą w nie puſczáiąc po kropek trzy / ráno y ná noc.

Item, Soku wźiąć Kućiánego/Celidoniowego/ſoku Kopru Włoſkiego po cztery loty / pieprzu miáłko vtártego dwá lotá: To wárzyć do połowice/ á w oczy puſczáć/ doświádczone ieſt lekárſtwo ná záſłonę z wierzchnią oczu.

Item wzrok mdły y ćiemny czyni iáſnym y byſtrym: wźiąc Rożey doſtáley / Ruty / Kopru Włoſkiego / Roßyczká / Celidoney/ káżdego zárowno/á poſiekawßy drobno/wodkę z tego dyſtilowáć/y w oczy czſto puſczáć. *Damaſcen.*

Item, Doświádczone lekárſtwo oczom ćiemnym /ſoku Ruty świeżey wźiąć z ßeść lotow ábo łyżek/ſoku Kopru Włoſkiego z pięć / miodu białego chędogiego ze cztery loty dobrze / y to wßyſtko w ſkłánym Alembiku dyſtyllowáć: á przez trzy miesiące ſonowáć ią ná ſłońcu iárkim / potym przecedźić / y w oczy puſczáć. *Damaſcen.*

Oczom { Ćiemnym / Płynącym / Błonká záſłym / Wrzedźieńcom ich / Miaſßości powiek. } Wźiąć liśćia Zwieśinoſku / źiela *Sclaream* / Láćinnicy zowią Muſzetrzą czerwono kwitnącego / Swieczek y z kwiátkámi / Ruty świeżo źieloney / Rzepiku / Kopru Włoſkiego / źiela y z naſieniem / Roßyſczká / Rożey czerwoney po dwu gárśći: ſkropić to wßyſtko winem przedniem ſtárym / á iáſnym / y w *Balneum maris* po tegodniu przedyſtyllowáć / á w

Bázyliſzká zábitia żywicá.

Wrzedźienicom w oczách.

Żołzom

Trzeſieniu ćiáłá.

párálizem náruſzonym.

Mocz zátrzymawa w pościeli ſie.

Z oczu záſłonę ścierá.

Item.

Wzroku mdłemu.

Oczom ćiemnym.

Item.

Oczom. płynącym Błonkę záſłym. Wrzedźienicom. Miaſßoſćipowiek

Bole z potłuczenia vśmierza.

Gruzoły / guzy / bolączki nábiegłe kędykolwiek.

Rękom y nogom popádálym.

Wrzody ciáło roziádáiące.

napuszczáć ráne / wrzod ábo szadzel zachrobáczony.

Boleści z potłuczenia vkłáda / Rutá vtłuczona / á ciepło ná rázy przykłádána.

Gruczoł ábo guz / y

Bolaczká komuby gdźiekolwiek nábiegłá / Rutę w wodźie wárzac / á ná to ciepło plastruiąc / rozpadza.

Popádaliny w rękách ábo w nogách leczy / proch z Ruty co namielszy z oliwą á z woskiem mieszány / máżąc.

Wrzodom ciáło roziádáiącym iest lekárstwem: wźiąć soku Rućiánego z osm łyżek / oleyku z dźiesięć / gleyty srebrney / bieli ołowiáney po czterj loty / Kámphory pul łotá. To wszystko w ołowiánym mozdźierzu vtrzeć co nalepiey ołowiánym tłuczkiem / á tedy y owedy po łyszcze krochmalin przysypować pilnie mieszáiąc áż będźie máść miálka / ktora ie nápuszczáć y plastrowáć bowiem y goi / y boleści vspakáia.

Bolaczka twárda zmiękcza.

Bolaczká twárda zmiękcza. Wźiąć dwie gárści Ruty vtłuczoney / oszzodki białego chlebá sześć łotow. Máki z Cieciorki / máki Słoneczmkowey / po cztery loty / stárego y żołkłego wieprzowego sádłá ábo smalcu osm łotow / oleyku z ogorkow oslego ziárnek ábo z nasienia ze cztery loty ábo łyżki. Máimázyey kilkánaśćie łyżek / to w pátelí ták długo wárzyć / że zgęśnieie iáko máść / á ciepło dwákroć przezdźień ná twárde bolaczki przykłádáć / dla zmiękczenia ich.

Fárbá z Ruty bárzo ślizna iáko.

Bywa z Ruty bárzo osobliwa fárbá czyniona tym sposobem. Bioro świeżo zielona obrána Rutę y tłuką / á w tłuczeniu iey / y tedy y owedy winnego octu przylewáią potroszę. Potym to wyprászaią / y przymieszaią do tego miálko tártego chedogiego Gyżypanu / według vpodobánia. Żywice Arabskiey trochę: á vtárszy ie co nalepiey / ná kámieniu málárskim / przydáć do niey troche hálunu / y znowu ia ná kámieniu trzeć / áż zgęśnieie / niechayże ná kámieniu vschnie. Ták będźieß miał bárzo wdźięczną fárbę zielona.

Wino zburzone nápiawia.

Wino zburzone y zbite / záś do pierwszey posiáci przywodźi. Do beczki tákowego winá / funt nasienia Rućiánego / przetłuczonego / Cukru ćwierć funtá / to oboie w woreczkách káżde z osobná w winie záwiesić. Ták záś ku sobie przyidźie.

Psom od oscołábe sierzęni y os pokoią nym.

Psá gdźieby pszczoły / ábo ossy / ábo trzmiele / ábo sierßenie pokásały / żeby zpuchnął / popioł z Ruty vpaloney z woda záczyniony / żeby była iákoby máść / tym go námazać / záraz puchlina stechnie / y pies ozdrowieie.

Owcom zdechodzącym y zdychaiącym

Owce gdźieby zdychać poczęły / tedy káżdy poránek na świtániu y wieczor / przy zachodźie słońcá / owczárnia ich / sucha Ruta podkurzáć.

Końiowi bielmo ábo pláne / z oczu ściera / Rućiánym prochem zádmuchuiąc mu.

Końskiemu bielmu.

Zátretowániu końskiemu.

Zátretowániu końskiemu / máść bárzo kosztowna y vżyteczna. Wźiąć nie mała część wieprzowego sádłá ábo smalcu / sádłá kokoßego ábo kápłoniego / y rozdźiel to ná cztery części rowne / wárz ie w wodźie / potym one tłustość / gdy sie skrzepnie zebrać z wody / á z wieprzowym ia złaczyć / á do tego prochu miálkiego Rućiánego / áleby sie zdáło / wźiąć y co napilniey vmieszáć. Tey máści ná zátret koniom przykłádáć / iest doświádczona.

Kliem Dźiewięćsiłowym strucá.

Kliy Dźiewięćsiłowy y w trunku / ábo iákimkolwiek inym sposobem zádány / Rutá z winem / bądź wárzona bądź surowa dána / iest wielkim rátunkiem. *Gal.*

Od psá wśćieklego vkąszeniu.

Od psá wśćieklego y od innych bestiy iádowitych vkąszeniu / iest lekárstwem doświádczonym / Rutá vtárta z smołą ábo z máśłá / w occie wárzona á plastrowana.

Korzeń leśney Ruty przećiwko temu wßytkiemu / potężnieyßy iest z winem gopiąc / niżli Rutá ogrodna. A ieszcze tym potężnieyßy / gdźieby nie w domu pod przykryćiem / ale pod táśnym niebem był vżywány. *Plin.*

Od rozumu odchodzącym.

Od rozumu odchodzącym dobrze sokiem Rućiánym skronie y głowę często náćierać. Drudzy przydáią do tego Máćierzanki y liśćia Bobowego świeżego / ábo Bobku wespoł z Rutą rozćieráiąc / á tym głowę máżą y náćieráią. *Plin.*

Zápámiętánia nád przyrodzenie.

Zápámiętániu nád przyrodzenie: Rutę z octem pod nosem trzymáć dobrze. Też trunkiem dána: Ábo y przez kliśtere vżywana / w tymże przypadku iest vżyteczna.

Rudáku.

Pádáiącey chorobie iest lekárstwem / zwłaszcza z wielkiego zaźiębienia / y wilgotnośćiámi flágmistymi zbytnimi mozgu zátkánia / dáwáiąc soku Rućiánego przewárzonego po dwunaśćie łyżek ná raz pić przed przyßćiem choroby. Ábo też ruche z wárzoney. Tákże sok w nos puszczány / głowę wychedaża. *Plin.*

Item.

Przyrodzeniu zimnemu.

Ktorzy sa przyrodzenia zimnego dobrze iey vżywáć w pokármie / ábo z iáiecznicá. *Plin.*

Moc krwáwy wywodźi. Płod martwy z żywotá wywodźi. Łożysko tákże pozostáłe po porodzeniu.

Krwáwy mocz wywodźi. *Plin.*

Płod martwy z żywotá wywodźi.

Łożysko tákże pozostáłe po porodzeniu z winem czarnym słodkim ábo z czerwonym / sok Rućiány / ábo proch piąc pedźi [*Hippocrat.*] Tákże też podkurzáiąc sie miąz wegłá żarzyßego. *Plin.* Oczym też wyżßey.

Item.

Item supra.

Toż czynią z Tryfera wielka sok iey piąc o czym sie też wyssey powiedźiało.

Ropa płucnącym.

Ropa płucnącym z záwrzedźiałośći płuc

płucnych

nastrzeżey powietrza morowego.

rowego/ liśćie z nasieniem Rućiánym/ á z iadrem orzechá Włoskiego/ y Ormiáńska glinká w białym winie przednim roztárta/ y ták przez noc moczona: potym ráno przecedźiwszy náczczo pierwey niżliby z domu wyszedł/ ciepły trunek z tego vczyńć. *Amiſe.*

Omiegowey trucizznie.

Przećiwko trućiznie zezłego Mniszká/ ábo z Omiegu/ Rutá iest pewnym lekárstwem/ náczczo iey vżywáiąc. Co mieszánie Heráńleotyccy wiedząc o tey iey mocy: záwsze niżli z domu wyszli/ vżywáli iey. A bowiem Kleárchus Tyran wiele ich trul y zábił Omiegiem/ ktorego sie oni strzegąc Ruty w vżywániu náczczo mieli zwyczay/ y to sie od trućizny Tyránskiey zácho wywáli. Acz drudzy Cytrynie to przypisuią/ ktora też przećiwko trućiznam iest wielkim rátunkiem: o czym sie ná swym mieyscu o Cytrynách szerzey powie.

Do Wenusá iáko

Pobudza chęć y chćiwość do małżeńskiego skutku/ Rutá z Mietą świeżo zielone/ táko Hippokrates y Gálenus piſą. Ale ziołá te ſuche/ ábo ſmażone/ á zwłaſczá násienie ich vżywáne/ mdlá/ká ża/ y odeymuią.

Vpławo.

Vpławy białoglowskie Rutá záwśćiąga/ pod kośtka vwiązawszy. Ale pierwey niżliby ia z ziemie wyrwał/ okrożyć ią złotem/ y śrebrem. *Miz.*

Vszkniony od gádziny iádowitey Ruty w niepoliczonych ſkutkách iey wyſławienie.

Vszknionym od gádziny iest lekárstwem/ Rutá z Cebulą/ á z ſolą vtárta/ y ná ráne przywiáná. *Miz.*

Szkodźi.

Ták wiele Rutá ma osobliwych do rozmáitych chorob lekarstw y skutkow zwierzchownie y wnetrznie/ że ſie zda niepodobna rzecz/ áby wſzyſtkie mogł kto doſtátecznie wypiſáć.

Szkodźi.

Wnętrznośći y wilgotnośći ich przyrodzene wyżega.

Ktoby Ruty wiele á czeſto vżywał bez ſzkody znáczney zdrowia swego bydź ten nie może: ſwoim ábowiem zbytnim rozgrzewániem y wyſuſzániem/ bárzo vpala przyrodzone wilgotnośći/ y wnetrznośći: Przeto gdźieby takowa z niey obrázá przypádłá/ záraz przećiwko temu vżywáć ſáłaty ábo Loczygi/ Podrożmku/ Bobownika/ Mákowego nasienia/ ogorkow/ Malononow/ Brzoſkwiń/ y innych znáczmie chłodzących owocow.

Przeciwko vpaleniu z vżywánia Ruty/ lekárſtwo.

Zápách Ruty bárzo iest tym obrazliwy/ ktorzy ſa mozgu ciepłego y ſuchego/ ábowiem bolenie głowy czyni.

Mozgu ciepłemu y ſuchemu

Mężkiey płci do Wenuſá y ſpłodzenia potomſtwá/ Rutá y nasienie iey nie iest vżyteczna. Abowiem chęć y potężność do Wenuſá odeymuie/ przyrodzone nasienie wyżegáiąc/ wyſuſzáiąc/ y niſczac.

Do Wenuſá y do ſpłodzenia płodu niepotężne czyni.

Pánie brzemienne wſzelákim ſpoſobem máią ſie wyſtrzegáć Ruty/ ták w iedzeniu y w piciu/ iáko y w zapáchu. Abowiem zábija y martwi płod w ich żywoćie. *Plin.*

Brzemiennym ſzkodliwa.

Także ſoku iey vżywaiąc/ płodu poronienie czyni. Toż też czyni pietnaśćie liſtkow káżdego dniá biorąc. *Sethi.*

Wodká Rućiána.

Do wypalenia tey wodki naprzyſtoynieyſzy czás w Máiu ze wſzyſtkim ią drobno poſiekawſzy/ w *Balneum maris* odćiągnáć ią: A do iednego odćiągnienia wźiąć ośm lotow świeżo ſuchey Ruty nie miáłko vtártey/ y wſypáć w onęż wodke odćiągniona z Ruty/ żeby przez cztery á dwádźieścia godźin mokłá/ á powtore ią przedyſtyllowáć/ y ná ſłoncu wyſonowáć y wytrybowáć.

Skutki Rućiánej wodki.

Głowy wſzelákim niedoſtátkom y dolegliwośćiom z źimnych wilgotnośći/ táko

Głowy dolegliwośćiom.

Zawrotu głowy/
Pádáiącey niemocy/
Sczkawce/
Piersi/ y
Płucá ożiębione rozgrzewa
Káſzel z ſpadkow źimnych leczy y záſiánawia.
W płucách zátkáne y zámulone żyły otwiera.
Dychawicy vżyteczna.
Piersiom ſpuchłym ſłuży.
Żołądek/
Wątrobe/ ożiębłe rozgrzewa.
Śledzione/
Chrobaki ábo gliſty morzy
Wietrznośći w ćiele roſpadza.
Kolke y dárćin w kiſzkách/
Boleśći w żywoćie vkłada
Miesięczną pániom zbudza.
Łożyſko pozoſtáłe wywodźi.

Zawrotu. Kaduku. Sczkawce piersiom. płucom. Káſzlu źimnemu.

Płucom zátkánym

Dychawicznym. piersiom ſpuchłym. żołądku. Wątrobie Śledzienie. Gliſtom. Opuſzenin. Kolce. Bolenia w żywoćie Miesięczney.

Łożyſku.

Po cztery ábo po pięći łyżek tey wodki ćiepło piiąc ráno y náno.

Wzroku ćiemnemu.

Wzrok ćiemny y mdły/ oſtrzy y posila y duchy w nich iáſne czyni/ także do posilenia wzroku byſtrego/ záledwie iey podobne ználeść lekárſtwo przerzeczonym ſpoſobem vżywáne. Może też y oczy niewymywáć/ záczym ták oſtry y byſtry wzrok czyni/ że biáłádnia gwiazdy ná niebie/ ták iáko wnocy widźieć może.

Czásu powietrza morowego/ po cztery ábo po pięći łyżek ráno niżeli z domu wynidźie/ y ná noc ćiepło ią piiąc tego dniá od záráży morowey záchowywa.

Czásu powietrza morowego Febrze káżdegodniowey. Trzećiacce Czwártacce.

Febrze káżdegodniowa/
Febrze trzećiegodniowa.
Źimnice/ czwártaczke odpadza/ także pod tąż miárą iey vżywáiąc rano/ y ná noc. *Taber.*

Od pſá wśćieklego obrázonym.

Przez czterdźieści dni porządnie piiąc ią od wśćieklego pſá obrázone leczy.

oczy puszczáć raz kilká przez dzień: ná noc chusteczki chedogie w tey wodce máczáć/ á ná oczy przywiiáć.

Bielmu zástárzále ku oku ściera/ sok Rućiány z miodem odßymowánym/ w puszczáiąc ná nie.

Mocz záwściągniony nád przyrodzenie potężnie wywodźi/ sok Ruty leśney/ trunkiem vżywány sam ábo z winem.

Piße Historycy: Láská gdy sie ma z wężem potykáć/ przy łowieniu myßy vzbrania sie vżywánim Ruty/ áby ták od wężowego iádu bespiecznieyßa byłá.

Ma też moc Rutá sobie z przyrodzenia dáná/ Duchy złe z ludzi wygániáć.

Morzenie wżywocie vśmierza y vkłáda: Rutá wárzona z Jzopem z Hányżem w winie/ á trunkiem vżywána.

Mieśięczna záwściągniona nád przyrodzenie białymgłowom wzbudza/ y ślázecznie wywodźi: Rutá z przerzeczonymi źiołmi wárzona/ á trunkiem náczczo y ná noc ćiplo vżywana. Tymże sie też im ná párzáć dobrze.

Wrzod w nośie/ ktory Ozena Grekowie zowią/ Rutá leczy/ woniáiąc iey vśtáwnie. *Mizal*

Nasienie.

Rućiáne nasienie/ tym iest vżyteczne/ ktorzy máią łamánie w ślawiech y w członkách/ plastr z niego czyniąc/ z miodem á z iey sokiem/ y ná mieyscá boleiące przykłádáiąc.

Podágrze/ Chyragrze/ Scyátyce/ } Tenże plastr bárzo służy/ ćieplo plastrowány.

Zásniatu/ ábo Záporzysku. Toż nasienie bárzo iest vżyteczne.

Wilgotności w máćicy zbytnie wysußa

Piße Historikowie/ w Historiey o źwierzętách/ że żadne źwierze bázylißká nie może zábić/ áni sprzećiwić/ y iemu sie oprzeć cáł bárzo iádowitey beśtyey nie tylko źwierzętom/ ále też ludźiom/ (ábowiem wzrokiem swym iádowitym wßystkich zábiia/ y powietrze smrodem swym záraża) ánie tylko źwierzętá/ ále zboże y owoce/ wßelákie swym dotknieniem/ y páro iádowita záraża/ tylko Lásicá/ ktora náiadßy sie Ruty z nim walczy/ y zábiia go: A zámordowawßy/ znowu teyże Ruty vżywa/ pozbywáiąc iádu z śiebie/ ktorym od niego bywa zárázona.

Rute dobrze śiáć y sádźić około domu/ około obory/ stáien/ chlewow/ ßop. Bo nie tylko sámá/ ále y ćień iey broni/ wßelákim beśtyom iádowitym przyśtępu iáko y Jaśień drzewo.

Też y przed zapáchem iey/ ábo dymem y kurzáwą z niey/ wßelákie gádźiny iádowite vćiekáią. Przeto dobrze ma źioła/ y rzeczy ogrodne do vżywánia częśiego przychodzące obsádzáć.

Dymienicom morowym/

Kárbunkułom y bolaczkom ogniśtym plastrowána Rutá bárzo iest vżyteczna: Abowiem iad z ciáłá wyćiąga/ y z tychże bolaczek nie dopuszcza mu sie ku sercu wbiiáć/ ktory plastr tym sposobem czynić: Wźiąć Ruty gárść ábo dwie/ y vtłucz ią/ á z Máćiáśta dobrze kwáśna á z wieprzowym sádłem vmießáć. Do tego fig suchych/ cebulá pieczona/ Armoniaku/ wapná niegáßonego/ mydłá/ chrząszczow źielonych Włoskich/ y Dryakwie trochę: to wßyśtko dobrze vmießáć/ żeby był plastr/ ktory ná pomienione wrzody ćieplo przykłádáć.

Bolaczkom wßelákim złym iádowitym ćiáło roziádáiącym/ y psuiącym y niebespiecznym/ Rutá plástrowána iest lekárśtwem/ iáko Gálenus piße: Jesli w subtelnym ćiele y pieszczonym/ ma bydź Rutá ogrodna wźięta/ z ośrzodka chlebá ábo z ieczmienna mąka plastrowána: ieśli w ćiele hrubym/ Rutá rádniey leśna [Tenże]

Sczkawke z źimney wilgotności koło vśi żołądkowych sie mießáiącey leczy/ nasienie Rućiáne w winie wárzone á pite. Abowiem táka sczkawká ráda zádußa człowieká.

Womity zástánawia/ proch Rućiány/ wźiawßy go iedne część/ á Rádźiołá kramnego połowica mniey/ z winem/ ábo z Syropem Mietczánym piiąc. *Miz.*

Vkąßeniu od Lásice/ iest lekárśtwem/ liśćiczkow iey kilkánaśćie iedząc á dobrym winem śtárym popić. Niemniey też żuchána iáko bob/ á ná ráne od kotki/ ábo od koczkodaná/ y kotá morskiego vczyniona/ przykłádána. [Tenże]

Máćicy zádußeniu/ y ku sercu wzgorze postąpiona/ ná swe mieysce przywodźi/ Rućiáne liśćie vtárte/ á w oleyku białey Leliey z gesim y z kápłunim/ ábo z kokoßym sádłem wárzone/ á począwßy od pępku przez wßyśtek prog y otwor łoná áż ku krzyżom co náćiepley przykłádáć. *Miz.*

Ten też pomieniony plastr iest bárzo vżyteczny/ kolce wietrzney y dárćiu w kißkách. Tákże.

Boleniu w kißce stolcowey z wietrznośći zámkniontych. Tenże też

Máćicy wiátrow pełney służy. Ale to ieścze potężniey czyni/ sucha Rutá z przerzeczonymi tłuśtośćiámi y oleykiem Leliowym/ ćieplo plastrowána. [Tenże]

Od wßelákiego iádu y trućizny tego dniá záchowywa. Tákże też

Od zárázy naśrożßego powietrza mo-

rowego/

ábo kurzą wo swoią gdźiesi kłodźi. Dymienicom morowym. Kárbunkuł.

Bolaczkom wßelákim.

Sczkawce

Womity zástánawia.

Od Lásice obrázonym. Od kotki/ Od koczkodaná v kosonym. Máćicy zádußoney.

Kolce wietrzney.

W stolcu boleśći. W máćie wietrznośćiom.

Jádu y trućiznie sprzećiwia sie. Odzárázy

zowia tymże ſarkánim przez nos vżywáiac iey.

Oczu zaſłonom.

Rozmáitym zaſłonom oczu / y Cynkom ieſt bárzo vżyteczna: wziawßy iey z kwáterke/cukru białego lodowátego máłko vtártego cztery loty / y to wlać ná miedznice miedźiáną ábo mośiądzowa / przydáć Koperwaſeru białego/ábo Rzymſkiego puł ćwierći lotá/y nákrywßy chedogo/ wſtáwić do piwnice ná cáły tydźień. Dźiewiątego dniá w naczynie ſkláne zlać / będźie wodká zielona / ktorey po kropce ábo trzech w oczy puſczáć. Tá ábowiem ſpadza wßelákie zwirzchnie zaſłony z oczu / y mákuły.

Oczom płynącym Wzroku ćiemnemu.

Táż też płynącym oczom ieſt oſobliwa.

Też wzroku ćiemnemu y mdłemu poſiła y byſtrym czyni / káżdy poránek y wieczor / po dwu kropek w káżde oko puſczáiąc iey.

Oczom krwią záćieklym.

Oczom krwią záćieklym / Kućiána wodką y Bukwicową z gorzałką zmießáne / po łyżce káżdego zlawßy / w oczy puſczáć raz trzy y cztery przez dźień / po trzy kropie.

Wzroku ćiemnemu.

Wzrok ćiemny oſtrzy / y byſtrym czyni / wźiawßy wodki Kućiáney / gorzałki / po łyżce dobrey / cukru białego lodowátego ćwierć lotá miáłko vtártego / to pomießawßy po kropce ábo po dwu / káżde ráno y wieczor puſczáć.

Oczu bolęniu.

Przećiwko oczu boleniu / wźiąć wodki Kućiáney / Rożáney po łyżce / winá białego dobrego puł łyżki. To pomießawßy w oczy puſczáć.

Oczom płynącym

Oczom płynącym ieſt lekárſtwem. Abowiem w nich wilgotności zbytnie wyſußa Wźiąć Ruty zpultorá lotá / Koſyſczká / źiela Jáſkołczego / Swieczek / Bukwice / po łoćie káżdego / polnego Kminu / Włoſkiego Kopru Gwoździkow / Aleopátyku / po trzy ćwierći lotá / Tucyey przyprawney cztery loty / Kámphory też ták wiele / winá białego ze czterdźieści łyżek ábo z kwarte / roſy z Ruty po ránu zebráney puł kwarty. To weſpoł zlawßy y z źioły pomießawßy / w ſkleńcy ná ſłońcu cáły tydźień moczyć / potym z *Balneum maris* dyſtyllowáć á przerzeczonym ſpoſobem w oczy puſczáć.

Mákułom kroſtom ná oczách.

Cynkom y kroſtom ábo wrzedźieniczkom ná oczách / doświádczone lekárſtwo. Wźiąć Ruty / Koſyßczká / mátki Bożey włoſkow / Swieczek / Bukwice / Roży czerwoney / źielono świeżych / po dwu ábo po trzy gárści / á pokraiawßy ie y przetłukßy / á nálać ná nie winá białego / żeby zágrazły dobrze. Trzećiego ábo czwartego dniá przećiągnąć ie przez *Balneum maris*. Tey wodki ráno / y ná noc káżdego dniá po parze kropli w oczy puſczáiąc / ścierá wßelákie mákuły z mch y kroſty.

Wzroku mdłemu.

Wzrok mdły poſila / ćiemny oſtrzy / y byſtry czyni / wźiawßy Ruty / Kopru Włoſkiego / Koſyſczká / Celidoniey / ábo źiela Jáſkołczego / Roże czerwoney zá rowno węglug vpodobánia / źielonoświeżych / á vtłukßy ie dobrze / z *Balneum maris* dyſtyllowáć / y w oczy często puſczáć. *Macer.*

Fœniculũ verbena, Roſæ, Chelidonia, Ruta,
Ex his confice aquã, quæ lumina reddit acuta

Boleſnemu oczu.

Záćmieniu oczy / y

Boleśćiom ich wßelákim / wodká bárzo koßtowna y známinita / tym ſpoſobem czyniona: Ruty gárść ábo dwie / mocz w białym winie ábo w wodce źiela Jáſkołczego / ábo w Rożáney / w náczynie ſkláným / nákrywßy ią wieczkiem tákże ſkláným do tego vczynionym / y poſtáwić to w mieyſcu ćieplym / á páre one ktora ſie będźie w onym naczyniu ſkláným ná wierzchu ábo w wieku / w báneczke ſkláną zbieráć / y do potrzeby chowáć / w oczy ią puſczáiąc często *Arnaldus Vilanona.*

Item. Z Celidoniey páry.

Też z Celidoniey páry / tym ſpoſobem przerzeczonym zbierána / toż może. *Mizal.*

Item.

Roſá z Ruty po ránu zbierána / á w oczy mdłe y ćiemne puſczána / raz y kilká przez dźień / poſila ie / y wzrok im byſtry czyni. *Mizal.*

Oblicza cere chędogo dáie.

Cere oblica cudna / biała / y iáſna czyni: Wźiąć Ruty / Kopru Włoſkiego / Koſyßczká / korzenia Bukwicowego / Rożey / Mátki Bożey włoſkow / káżdego zá rowno. Tego wßyſtkiego troche przewędźić. potym w ſklenice ábo w gárniec włożywßy w polewány / nálać ná to winá białego ták wiele / żeby źiołá dobrze ſie okryły y zágrażnęły / á dáć im mokнąć przez cztery dwádźieśćiá godźin / potym przećiągnąć ie przez *Balneum maris*, á ta wodka raz y kilká przez dźień twarz poćieráć y ták dáć oſchnąć nie ocierawßy.

Szkodźi.

Szkodźi.

Przyrodzone naśienie w mężczyźnie niżſzy Brzemiennym pániom płod w żywoćie obmarcwia.

Brzemiennym białym głowom wodká Kućiána / iáko y źiele ſámo / ſok / y naśienie też ieſt ßkodliwe. Tákże mężczyźnie / ábowiem w tych przyrodzone naśienie wyżega / wyſußa / y wyniſcza / onym płod w żywoćie omartwia y wypędza. Jednák tymże Pániom brzemiennym w ćiężkim rodzeniu dźiatek / ieſt bárzo vżyteczna / ná ten czás ią piiąc gdy ſie práciuią bárzo dźiatkámi / pieć ábo ßeść łyżek dáiąc ná raz.

Kápłanom. Zakonnikom. Zakonnicom dobrze iey vżywáć.

Ktorzy czyſtość Pánu Bogu poſlubili iáko kápłani / zakonnicy / zakonnice / wdowy / y niektore pánny świeckie / zwłaſzá męczyzná / tey wodki iáko y ſoku / y naśienia / y źiela ſámego mogą vżywáć / wody po trzy ábo po cztery łyżki. Tákże iey do winá mießáiąc.

Dźiećiom kądnk leczy / dáiąc im tá pić. zá rowno z wodką Konwáliową / ábo Łánkowa po łyżce / ráz kilká przez dźień

Dźiećimnym piersiom záćieśnionym y chrzypiącym ábo chrápiącym bárzo iest wżyteczna / z wodką Jzopową / y polney Dryákwie / po dwu łyżkách biorąc wßyßtkich / w ktorych zpuktorą łotą cukru lodowátego rozpuśćić / á po łyżecce máluchnym dźiątkom dáwáć raz kilká przez dźień Ale dźiećiom rocznym / może po dwu łyżkách dáwáć káżdey godźiny

Przećiwko niemocy pádáiącey / y

Náruśeniu powietrzem / wodká bárzo kośtowna: Wźiąć w Káśiężycu Sierpniu ze czterdźieśći głowek Kućiánych z náśieniem / y vtluc ie. Do tego ze dwádźieśćią Jáßkułczat ochędożonych y drobno posiekánych. To wespoł z *Balneum marię* dyßtyllowáć / ktorą potym dobrze w śkláney bánce obwárowawßy y zátkawßy / ná słońcu wysonowáć / á ráno y ná noc po łyżce tylko / párálizem náruśonemu dáwáć.

Záś kądnk miewáiącym / dwá dni do tego dniá porządnie / tákże po łyżce ráno y kładącym sie pić dáwáć. A to dwá dni przed schodem Káśiężycá / y tego dniá kiedy pełnia bydź ma. Tákże też ná káżdą ćwierć Káśiężycá tego dniá kiedy przypáść ma. Ták sie mogą chorzy od tych dwu chorob y przypádkow ich záchowáć / y wolni bydź.

Przećiwko morowemu powietrzu wodká kośtowna. Wźiąć ßoku Kućiánego / Piołynowego / po ßeśćidźieśiąt y czterech łotách / ábo łyżek / octu winnego ośm łotow / Goryczkowego korzenia / korzenia Kurzego źiełá / korzenia Dyábłkowego ábo Aronowego / iágod Jáłowcowych po dwá łoty / wßyßtko to zhrubá przetłukßy Włoßkiego orzechá táder pełnych / zdrowych / nie zmiłkłych / tákże dwá łoty / drobno te pokráiáć / Dryákwie przednie dobrey Andromáchußowey z ośm łotow. To wßyßtko ze śkłánego Alembiku dyßtyłowáć z *Balneum marię*, Tey wodki dla vßtrzeżenie zárázy morowey / náczczo dáwáć pić. Ale gdźieby iuż záchwycił powietrzá / záraz nic nie mießkáiąc / z ośm łotow ábo łyżek y nátychmiaßt go nákryć / żeby ßie pocił przynámniey trzy godźiny. Ták wßyßtek iad zárázy oney potem z ćiáłá odeydźie.

Ábo wźiąć Kuty ze cztery gárßći / Podrożmku ábo Endywiey ßerokiey z liśćiem y z korzeniem dwie gárßći / Cebul ze dwie wielkich obłupionych / Dryákwie przednicy Alexándryßkiey ábo Weneckiey cztery łoty. To wßyßtko co nalepiey vtluc / y z *Balneum marię* przedyßtyllowáć / á zárázo nemu łádem morowym / záćiáwßy mu pierwey żyłę / z tey ßtrony ná ktorąby ßie bolączká morowa pokázálá / tey wodki po trzy ábo po cztery łyżki dáwáć / przyláwßy do niey łyżkę winnego octu dobrego / á ćwierć łotá Dryákwie przednicy / á záraz nákrywßy ßie / co nalepiey ßie pocić.

Gliśty w żywoćie morzy: Wźiąć Kuty ze cztery gárßći / Piołynu gornego / Bożego drzewká / Gliśtniku / ábo náśienia Cytwárowego po dwu gárßći. To wespoł zmießáć / y nálać ná to winá dobrego / żeby dobrze zágrzáney przerzeczone źiołá. Názáiutrz z *Balneum marię* przećiągnąć ie wolnym ogniem / potym z Alembiku wyiáwßy one źiołá po dyßtyłłowániu pozoßtáłe / vtluc co nalepiey / y znowu onoż wlać ná nie / y powtore dyßtyłluy. Toż trzećim rázem vczynić: Tey wodki po czterech ábo piąći łyżek ná raz dáwáć pić / chrobáctwo w żywoćie máiącemu.

Przećiwko párálizem náruśonemu / y

Drżeniu rąk y ćiáłá wßyßtkiego / ábo niektorym członkom / wodká bárzo kośtowna. Wźiąć Kuty z łotow ßeśnaśćie / Poleiu / Szałwiey / korzenia Omanowego co náświeżßego po ośmi łotow / Bobrowego ßtroiu drobno pokráiánego cztery łoty a pokráiawßy y przetłukßy wßyßtko / nálać ná to kwartę dobrey gorzałki / dáć temu przez pięć dni mokнąć / potym ze śkłánego Alembiká przepalić / y dobrze zátkawßy chować / á po łyżce káżdego dniá párálizem náruśonemu dáwáć náczczo / áż ßobie záś przydźie. Abowiem tá wodká bárzo posiła wßyßtkie żyły / zwłaßczá pięte ábo ßuche: Táż wodka członki vłomne po ráńu y ná noc náćierać.

Tym ßpoßobem też vżywáć tey wodki dobrze tym / ktorym rece ábo ine członki drżą / iáko ßie wyżßey przypomniáło.

Wodká Kućiána proßtá / to iest / raz cyłko odćiągniona [oczym ßie wyżßey powiedźiáło] iest vżyteczna oczom błonká záßłym z iákiegokolwiek przyczyny / by tylko źrzenicá cáłá byłá / przemywáiąc ie nią ráno / y ná noc.

Táż wodká oczy ropiße wychędaża / wymywáiąc ie nią.

Głowie zpuchłey iest rátunkiem / chußte wedwoie złożywßy w niey mácząć / á ćieplo okłádáć / á gdźie vßchnie odnowić / y ták długo to czynić áż puchlińá zginie.

Gnilec w vßćiech / ábo

Dźiąßł owrzedźiáłość y zágnićie / częßto nią płocząc y wyćieráiąc leczy.

Ręce komuby drżáły tákże członki ine / Kućiáną wodką ie omywáć y náćierać / A nie ßćierać ich lecz ßámy oßchną.

Mozg z wilgotnośći Flegmißtych wychędaża noßem ią ßarkáiąc ćieplo.

W noßie rány y záwrzedźiáłośći leczy. oßobliwie wrzod noßny / ktory *Polypum*

Gliśtom ábo czerwiom w żywoćie

Párálizu. Drżeniu rąk ábo członkom

Item

Ocżom błonko záßłym.

Ocżom ropißtym.

Głowie ßpuchły.

Gnilcowi Dźiąßłom gniiącym

Mozgu wilgotnemu. Rány y wrzody w noßie leczy.

Dźiećimnemu chrápániu w pierśiách.

Dźiećiom w roku bądącym.

Kądku Párálizem náruśonym.

Kądku

Morowym powietrzem.

Item.

Nábrzmieniu

Nápuchnienia ná náźiębienia.

Bolączkō twárdym

Bolączki twárde rozgánia / ćiepło nim náćieráiąc.

Boleniu głowy.

Bolenie głowy z źimnych wilgotnośći / ábo z náźiębienia / vkłáda / tákże nim ćiepło náćieráiąc.

Vßom bolącym.

w vßách bole vkłáda.

Szumieniu y dźwięku.

Szumienie y dźwięki w nich vskramia / po kropce ábo po dwu / pusczáiąc go w nie ćiepło.

Dußeniu we śnie ábo nocnemu

Ci co śię im weśnie zda / że ich co przylega / [Mora to drudzy zowią] co bywa ze zbytniey / á hrubey y gęstey krwie dußenie / tym oleykiem máią sobie głowę ćiepło náćieráć idąc spáć.

Zębom bolącym.

Zębom boleniu / wełnę niepłokáną owcą w tym oleyku ćiepłym omaczawßy / co nagorecey zćierpieć może przykłádáć / y przywiązáć ná czeluśći te gdźie bol / zwłaszczá gdy bol z flusu źimnego iest.

Głowie záźiębley.

Głowie bárzo záźiębioney / iest rátunkiem / przodek iey nim ráno y ná noc námázuiąc.

Głowy boleniu.

Głowy bolenie z náwietrzenia vkłáda / Rućiány oleiek / Szpikánárdowy / z Bobrowych stroiow / káżdego po pułtoru łotu wźiąwßy / przydawßy dystyllowánego oleyku Rućiánego ze cztery kropie / á tym ćiepło głowę mázáć.

Olchnieniu y głuchoćie.

Olchnieniu y głuchoćie: tenże Rućiány oleiek / Spikánárdowego przydawßy / y soku Rućiánego / á winá przedniego stárego białego po dwu łyżkach / Bobrowych stroiow / Centurzyey źiela / naśienia Aminkowego / Nárdusu Indiyskiego / po ćwierć łotá: to wßystko wespoł wárzyć ná wolnym węglistym ogniu / áż śię wino y sok strawią / potym przez gęstą chustę przecedźić / y mocno wyżąć / przydáć do tego puł łotá sádłá z węgorzá / á tego potroße ráno y ná noc w vßy ćiepło pusczáć ábo w iedno vcho poránu / w drugie ná noc / po ćwierć godźiny ná bok leżąc / żeby tá máść vsádźiłá śię w vchu ná dnie.

Kolce y dárćiu w żywoćie.

Kolkę y dárćie w żywoćie / ábo w kißkách vśmierza / wźiąwßy funt Rućiánego oleyku / Storáxu wodnistego łot / Czártowego łayná / stroiu Bobrowego miałko vtártego / po ćwierći łotá: to wespoł co nalepiey vmießawßy / dáć przez klistere: wielkim y doświádczonym w tym przypadku / iest lekárstwem.

Item.

Abo wźiąć Rućiánego oleyku z łyżek ße snaśćie / másłá świeżego / Terpentyny / po ßeśći łotow / y to dáć przez klistere.

Item.

Item, Weźmi puł kwarty Rućiánego oleyku / máźi ábo kołomáźi ze cztery ćwierći łotá / źiemney ábo Zydowskiey smoły puł łotá: to zmießawßy wespoł / przez klistere day: Záras vstánie dárćie w kißkách / wywiodßy z nich flágmistą máterya źimną.

Chęći zbytniey á omylney do stolcow.

Omylną chęć y zbytnią do pochodowánia odpądza / záźiębienia wnętrznośći pochodzącą w kroku / y prog łoná: Rućiánym oieykiem ćiepło náćieráiąc / á ná to chustę ćiepłą we dwoie ábo we troie złożoną / przykłádáiąc.

Moczu kápánim odchodzącemu.

Moczu kápánim odchodzącemu / z záźiębienia wielkiego leczy / wźiąwßy Rućiánego oleyku z pięć łyżek / Bobrowego stroiu miáłko vtártego łot / soku Gulbanowego źiela / Pánaku soku / po trzy ćwierći łotu / ták wiele wosku skrobánego: to ná wolnȳ ogniu rozpuśćić wßytko wespoł / y tym prog łoná y wßędy w kroku ćiepło náćieráć / nád to wełnę owczą niepłokáną / w tey máśći obmaczawßy ná mieyscá przerzeczone przykłádáć co naćiepley.

Zimnicy. flágmistey

Zimnicę y trzęśienie ćiáłá z febry odpądza: wźiąwßy Rućiánego oleyku / máłmazyey / po trzy łyżki / Mitrydatum przednie dobrego ćwierć łotá: tym paćierz wßytek we grzbiećie od kárku poczawßy áż do końcá chárćice / w ten czás náćieráć gdźie by poczuł chory / żeby przypáść miáłá.

Febrze Czwártáćce.

Czwártaczkę odpądza / z Ruty oleyku / dwá łotá / gorzałki mocney pułtorá łotá / Mitrydátu dobrego trzy ćwierći łotá / oleyku niedźwiatkowego dwá łotá / zmießáć á paćierz náćieráć.

Item.

Item, Przećiwko teyże kwártánnie: wźiąć liśćia Rućiánego / śiárki żywey / naśienia Opichowego / ábo Pietrusczáneg po ℈ij Mirrhy / Gębki modrzewowey / po ćwierći łotá: wßystko z Piołynowym sokiem záczynić / á piguły poczynić / ktorych ták długo vżywáć áż opuśći.

Rutá leśna gorna dwoiá / Rodzdźiał 47.

Ruta montana. Ruta Sylmontana.

Wildbergrauth. Bergrauth Wildrauth.

Peganites.

Wino Rućiáne.

Wino z Ruty / ácz v ludźi ſtáradawnego wieku w vżywániu nie było áż do tego czáſu / iednák niektorzy piſárze wielce go zálecáia / iáko Konſtántynus Ceſarz w oſmych kśięgách o polnym gospodárſtwie / temi ſłowy mowi: Wino z Ruty przyrodzenia ieſt gorącego / wywodźi z ćiáłá trućiznę y iád / á vſzknienia od beſtiy iádowitych leczy.

Trućiznie Jádu. V ſzknionym od beſtiy iádowitych.

Kolce y dárćiu w kiſzkách ieſt vżyteczne (*Marcel.*) wietrznośći w ćiele rozpadza.

Kolce. Wietrznośćiom.

Wzroku ćiemnemu z vpalenia kolery / ieſt lekárſtwem / vſtáwnie go vżywáiąc. *Petrus Creſcentius.*

Ciemnemu wzroku.

Tym ktorzy czyſtość Pánu Bogu wiekuiſtą poślubili / dobrze go vżywáć.

Czyſtość ktorzy P. Bogu poślubili.

Konfekt Rućiány w cukrze.

Confectua Rutacea.

Z látoroſłek y z wierzchołkow Ruty bywa konfekt czyniony y z iey liſteczkow pokráiawſzy ie drobno / y w możdżerzu ká miennym przetłukſzy tłuczkiem drewniánym / przydáia do niey trzy części cukru białego / znowu go tłuka / ták / że ſie práwie weſpoł co nalepiey pomieſza. Potym w ſklenicy ná ſłońcu długi czás ſmáżą.

Dla vſtrzeżenia morowego powietrza.

Czáſu powietrza morowego / dla vwárowánia iego / dobrze go náczczo poki ſie z domu nie wynidźie / iáko Káſztan wielki ná raz bráć.

Acetum Rutaceum.

Rućiány ocet.

Rućiány ocet może bydź czyniony tym ſpoſobem. Wźiáć Ruty ſwiżoſzieloney co namłodſzey y z liśćiem / przewędźić iey / przez cztery dwádźieśćia godźin rozpoſtrzywſzy ią ná obruśie. Potym poſiekáć przetłuc / winnego octu oſtrego ná to nálać / y przez dwá Miesiącá dobrze wierzch naczynia zátkawſzy / ná ſłońcu dáć ſtáć. Potym przecedźić / y chowáć dobrze nákryty.

Od morowego powietrza vſtrzeżenie.

Czáſu powietrza morowego / do potraw dobrze go vżywáć / ábowiem od záráżenia morowego záchowuie.

Item.

Też Gębke w nim maczáiąc / pod tákowy czás podeźrzány woniáć go dobrze.

Item.

Nozdrzá / wárgi / ſkronie / nim náćieráć tegoż czáſu záráźliwego dobrze.

Succus Rutæ.

Sok Rućiány zgeſczony.

Sok z Ruty wyćiągniony y zgeſczony / ſłuży tym wſzytkim dolegliwośćiam y niedoſtátkom ktorym Rutá ſámá / inym lekárſtwom przydány. Ten rádniey ma bydź ze wſzyſtkiey Ruty ſucho wyćiągniony niżli ze świeżey / ſpoſob tákiego wyćiągnienia / naydźieſz w Piołynu opiſány.

Extractum Rutæ.

Iſtność ábo duſzá / z Ruty wyćiągniona.

Alchimiyſtkim ſpoſobem / z ſuchey Ruty Iſtność iey bywá wyćiągniona tym obyczáiem / iáko Iſtność z Piołynu / y z innych ziol. Tá wſzyſtkim tym chorobom / zwłaſzcza wnętrznym ſłuży / ktorym ſámá Rutá. Bywa dáwána z winem / wźiawſzy iey trzećią część ćwierći od łotá ábo z iákim inym przynależącym ſokiem ábo z wodká. Też z wielkim vżytkiem do pigul może wchodźić / według zdánia mądrego y roſtropnego lekárzá.

Sal Rutæ.

Sol z Ruty.

Sol z Ruty może bydź czyniona / biorąc ią ze wſzyſtkim / z korzeniem / z liśćiem / z kłączem / y vſuſzywſzy / ná popiół vpalić / y tym ſpoſobem iáko w Piołynu ſie opiſáło / ſprawować.

Wzroku ſłábemu y ćiemnemu bárzo ſłuży z Pigułámi / Lektwarzem / ábo z konfektámi vżywána.

Wzroku ćiemnemu.

Dychawicznym ieſt wielkim rátunkiem

Dychawicznym.

Opuchłym tákże ieſt lekárſtwem / biorąc iey ſoſta część ćwierći łotá / y z winá ćiepłego trocha ná raz / ábo z iákim inym przynależącym lekárſtwem.

Opuchłym.

Oleum Rutaceum.

Oleiek Rućiány.

Czyniony bywa w Aptekách oley Rućiány / mocząc ią przez dni pietnaśćie w oliwie / á potym w cynowym naczyniu dobrze obwárowawſzy w kotle pełnym wrzącey vkropu / áż wodność z niey wywre wſzyſtká / wárzyć potym przecedźić y wyżąć co namocniey. Znowu w tenże oley świeżoſzieloney Ruty z kłączem młodym y z liśćiem nákładſzy / przez pietnaśćie dni ná gorącym ſłońcu moczyć / y tákże w kotle vkropu wrzącego wárzyć / przecedźić y wyżąć. Toż potrzećie vczynić / á do vżytku lekárſkiego chowáć.

Moc y ſkutki.

Ten oleiek rozgrzewa / rozćieńcza / otwiera / rozpráwuie / y boleści vśmierza.

Nyrkom /

Pechyrzowi /

Máćicy / oźiębłym y boleſnym ieſt oſobliwym rátunkiem. Tákże

Nyrkom. Pechyrzó. Máćicy oźiębłym.

Nerwom ábo żylom pietym.

Żoładek /

Boki / y

Żywot wſzyſtek z iákieykolwiek przyczyny źimney boleiące / vkłáda w nich boleści rozgrzewániem ſwym.

Nerwom. Żołądkowi. Bokom. Żywotu bolącemu.

Morzyſko / y

Morzyſku.

Grzyżienie w nich vśmierza / ćiepło nim námázuiąc / ábo też w kluſterze go dáiąc.

Grzyżienia Kurczu.

Kurcz leczy.

Członkom pokrzywionym ſłuży.

Członkom pokrzywionym.

Piersi boleiące leczy.

Piersi bolenia.

Náp-

ßáć wespoł / że będzie konfekt / á potoćie ráno y ná noc w vściech trzymáć / połykáiąc / zlekká to co ſie rozpływa.

Rzygánie z wiátrow wilgotno zimnych pochodzących oddala / ćwierć łotá tego prochu w trunku ćiepłeg winá piiąc.

Rzygánie.

Wątroby boleści ſrogie. Wątrobie boleiącey záżiębienia iey: wźiáć Ruty garść / wárzyć ią w wodźie / áż połowicá wywre / drobno ią pokráiawßy w one polewkę przecedzoną / miodu odßymowánego funt przydáć. A choremu po ośmi łyżek ráno náczczo ćiepło pić dáwáć poki ſtáwa tego / vkłáda by nawietßa y ná ſrożßa w wątrobie boleść.

Wątroby boleiącey ſrogie.

Śleźieni e bolącey Tákże śleźiony bolenie ſrogie vśmierza / wźiawßy iey garść / á winá pułtory kwarty dobrego białego / to do połowice wárzyć / á po ośmi ábo po dźieśiáći łyżek / káżdy poránek náczczo ćiepło pić.

Śleźieni e bolącey

Vśikáiącym ſie w pośćieli w ſpiący. W pośćieli przez ſen vśikáiącym ſie / naśienia ćwierć łotá / á iáko Aetius piße pułłotá / vprażywßy y miáłko vtárßy / przez dni śiedm piiąc porządnie / ieſt pewnym lekárſtwem. Tákże tym ktorzy moczu zátrzymáć nie mogą: Alexánder Benedyctus tylko przez trzy dni każe pić.

Vśikáiącym ſie w pośćieli w ſpiący.

Moczu niemogącym zátrzymáć. Ábo wźiáć Ruty leśney gorney garść / przetłuc y w oliwie ią ſmáżyć / áż ſie ſok ſtrawi w niey / y po piáći ábo ßeśći łyżkách tego pić / kłádąc ſie do pośćieli.

Moczu niemogącym zátrzymáć.

Kámień krßy y moczem wywodźi / tey Ruty źiele ábo naśienie miáłko vtłukßy / po ćwierći łotá z winem pić dáwáiąc.

Kámień w ledźwiách. Krßy y wywodźi. Toż też mieśięczną chorobę pániom nád przyrodzenie záwáćiągniona / wywodźi.

Mieśięczna wzbudza.

Płod martwy z żywotá wypędza.

Płod martwy z żywotá wypędza. Łożyſko pozoſtałe po porodzeniu wyćiągá.

Łożyſko wypędza.

Źáśniat / ábo zaporzyſko wywodźi / ſoku tey Ruty pięć ábo ßeść łyżek z winem ſłodkim dáiąc pić.

Źáśniat wywodźi.

Żywicę Dźiewięćśiłu komuby záđano / w trunku / ábo iákim inym obyczáiem. Ták

Żywicę Dźiewięćśiłu

Trućiznę z żywice dźiewięć ſiłowy. Trućiznie y iádom wßelákim iáko. Trućiznom y iádom inym / ieſt wielkim lekárſtwem y pewnym / ćwierć prochu iey naśienia z białym wynem dáiąc pić. Toż

Trućiznie y iadom wßelakim iáko.

Opium z korzenia páłęgnego. Opium záđáne / ábo ſok mákowy zeſchły.

Z Opium z korzenia páłęgnego.

Páłęczny korzeń ktoby iadł / wywodźi.

Páłęczny korzeń

Vßzknionym od páłęczney myßy.

Vßzknionym od myßy páłęczney.

Vßzknionym od weżá / y inych gádźin / tegoż naśienia z winem białym vżywáiąc.

Vßzknionym od weżá / y inych gádźin /

Scyátyce ieſt lekárſtwem / po ćwierći łotá prochu teyże leśnogorney Ruty / z wodą wárzonego / pięć dni porządnie y vſtáwicznie to czyniąc

Scyátyce

Końſkiemu morzyſku / y gryźieniu / dawßy tey Ruty prochu ze cztery loty ná raz z kwartą winá / y w gębę mu wlawßy / vśmierza. To też lekárſtwo dobre ieſt / gdźieby koń miał zápięczenie / żeby nie mogł pochodować / tym ſpoſobem w gębę mu leiąc.

Końſkiemu morzyſku.

Głowy bolenia. Głowy bolenie / z tey gorney Ruty leśney plaſtr / z oliwą á z octem ná czoło przykłádány / vkłáda.

Głowy bolenia.

Subetu y ſpiąc. Od ſubetu y ſpánia głębokiego / nád przyrodzenie / wzbudza / ſok / á zwłaſzá mnieyßey Ruty leśney / z oſtrym winnym octem zmießány / á pod noſem gębkę w tym omoczywßy / trzymány.

Subetu y ſpiąc.

Wzrok ćiemny bárzo / oſtrzy y byſtry czyni / bárźiey á niźli Rutá ogrodna / ſok iey z rowna częśćią białogłowſkie° mleká / chłopie pierśiámi kármiącey / zmießány / á ráno y ná noc pokropce / ábo po kilká w oczy puſczány. A gdźieby ieſcze do tego trochę miodu chędogiego przymießał / będzie poteżnieyßym lekárſtwem.

Wzrok ćiemnemu.

Oczom płynącym / rátunek dáie / ſok teyże Ruty z iey roſą poránną / ábo z roſą domowey Ruty / zárowno oboiegá wźiawßy / y dobrze weſpoł vmießawßy ná oczy záwárte / y ná czoło w tym chuſtkę máczáiąc ſowitą / przykłádáć.

Oczom płynącym

Vßách bolećí z źimnych ſpadkow / vkłáda / tegoż ſoku ze dwie łyżce wźiawßy oleyku Rożánego / Bobkowego / á miodu połowicę / oleyku dyſtyllowánego z Kminu kramnego z cztery kropki / y to po mießawßy weſpoł / ćiepło puſczáć w vßy.

Vßách bolećí

Vßom záwrzedźiáłym / y ropiſtym ſoku teyże Ruty / miodu / Rożánego oleyku / po rowney części: to weſpoł zgrzáć dobrze w łupinie łábłká Gránátowego / á w vßy ćiepło kilkákroć przez dźień puſczáć.

Vßom záwrzedźiáłym y ropiſtym.

Od rozumu odchodzącym / ſok iey z octem winnym z mießány / á tym czoło y głowá náćierána / ábo chuſtá w tym máczána / y ná czoło przywiiána / ieſt rátunkiem.

Od rozumu odchodzącym.

Wolá ná ßyi zásiádłe / y żołzy / roſpadza / trawi y woniwecz obraca / ſámá tá Rutá z kozłowym y z wołowym łoiem / á z wieprzowym ſmalcem vtłuczona y plaſtrowána / káżdeg dniá dwá kroć odnawiáiąc plaſtr / y przez nie máły czás to czyniąc.

Żołzom wołom ná ßyi.

Pierśiom białogłowſkim ſpuchłym. Pierśiom białogłowſkim ſpuchłym: Tá Rutá w wodźie wárzona / á dwákroć ná dźień ćiepło plaſtrowána / ieſt lekárſtwem.

Pierśiom białogłowſkim ſpuchłym.

Kolce. Kolce y dárćiu w ćiele z wietrznośći pochodzących / vkłáda: wźiawßy tey Ruty leśney / Rućiánego kwiećia / Lebiotki / po dwu gárśći / Kminu kramnego przetłuczonego zgrubá garść: źiołá drobno pokráiáć / y w worku záßyć / á w winie y w wodźie nápoły wárzyć / á co naćiepley ná wßyſtek żywot kłáść / raz y kilká powtarzáiąc / gdy przechłodnie / ábo dwá worki vczyniwßy / náprzemiány przykłádáć.

Kolce.

Mieśięczną chorobę záſtánowioną nád przyrodzenie wzbudza / y wywodźi / z naśienia vtłuczonego leśney Ruty czopek

Mieśięczną wzbudza.

ábo we-

TEy leśney ábo gorney Ruty dwoiáki sie náyduie rodzay/wielki/ y máły / Rutá wielka leśna ábo gorna włásna / liśćiem gáłązkámi/ bylem / ábo prąćim / kwiátem y głowkámi / Rućie ogrodney iest podobna / tylko że tá węższe y sczupleysze ma liśćie. Korzeń miąższy / mocny / odnożysty. Sámo źiele zapáchu mocnego y nieprzyiemnego. Smaku ostrzeyszego niżli ogrodna.

Druga mnieysza / o ktorey Dyoskorydes żadney wzmianki nie vczynił: korzenia długiego/ twárdego/ zdrewniáłego/ wzmiesz ná pálec máły/nie máiąc wiele odnożek iáko pierwsza: inymi okolicznośćiámi podobna do wielkiey / okrom tego że dáleko we wszystkim iest mnieysza / y drobnieysza. Liśćia węższego/ bládoźielonego. Zapáchu mocnego / przykrego / á máło niesmrodliwego. Smáku gorzkiego / á bárzo nieprzyiemnego.

Mieysce.

PIerwsza rośćie ná gorách kámienistych / á niebu otworzystych wysokich / lubi źiemie iáłowa / iáko y ogrodna / wypráwney / á tłustey nienawidźi. Tákże też wtora ábo mniesza/ leśna á gorna Rutá ná grunćiech/ iáłowych/kámienistych/ y gornych/rádniey sie znáyduie/ niżli ná wypráwnych/ ábo ná rowninách: Przeto gdybysmy ie w ogrodźiech záchowáć chćieli/ potrzebáby im źiemie z rumem ceglánym/ ábo prochem cegły tłuczoney / ábo z piopiołem vmieszáć.

Przyrodzenie.

W Czwartym stopniu rozgrzewáią y wysuszáią: przeto potężnieysze są w swych skutkách / niżli ogrodna / á zwłasczá wietsza / co sie znáczy z iey smáku ostrogorzkiego/ ktora ostrogorzkośćią rospráwuie / rozśiekuie/ hrube/ lipkie / y kliiowáte wilgotnośći w ćiele rozćiencza/ y wietrznośći rozgánia.

Mocy Skutki.

Wchodźi do lekárstw przećiwko iádo y trućiznō. Káduku. Scyátyce.

Rutá leśna bywa tym lekárstwom vżytecznie przydána / ktore bywáią czynione przećiwko iádom y trućiznie.

Pádáiącey niemocy. Tákże

Scyátyce y w biodrách łupániu/ iest vżyteczna / nasienia iey miáłko vtártego / ćwierć łotá z wodą dáiąc pić. *Tralian.*

Mozg zbytnie zimnij rozgrzewa

Mozgu bárzo záźiebionemu/ od ktorego pospolićie te przerzeczone choroby pochodzą/ iest wielce vżyteczna tá Rutá/ bąć potráwą/ bądź trunkiem vżywána. Abowiem potężnie záźiebłośći rozgrzewa/ záczym ma wielki przodek / y pierwsze mieysce miedzy inymi źioły w tey mierze / iáko tenże Alexánder / Tráliánus o niey pisze.

Niektorzy iáko Alexánder/ Benedictus rádźi/dwánaśćie łotow ábo łyżek z tey Ruty soku wypráśowáneg przećiw tȳ wyszey pomienionym chorobom vżywáć może. Ale podług mego zdánia náder wiele/ ponieważ iáko sie niżey powie/ y wyżey sie też námieniło o przyrodzeniu iey / bárzo iest gorąca / dosyć ná połowicy.

Chęć do Wenusá niszczy.

Chęć y namietność do Wenusá odeymuie / swoią zbytnią gorącośćią / ktorą nasienie przyrodzone męzkie vpala y wysusza.

Wzroku ćiemnemu.

Wzrok ćiemny ostrzy y bystrym czyni / ktory zbytnich wilgotnośći źimnych w mozgu swą osłábiáłość ma: te Rute suszoną miáłko ná proch vtárszy / po ćwierći łotá z solą z iákimikolwiek pokármy vżywáiąc. Abowiem wysuszáiąc wilgotnośći / wzrok posila.

Dycháwicznym.

Dycháwicznym y ćiężko tchnącym iest wielkim rátunkiem: wźiąwszy prochu tey Ruty dwa łoty / smoły Zydowskiey łot: to oboie co namieley vtrzeć / y záczynić dźiewiąćią łotow / miodu odszymowánego / że będźie lektwarz ábo konfekt/ ktorego ná raz iáko puł Kásztaná vżywáć ráno y ná noc / ábo nákoniec / gdy potrzebá przyćiśnie.

Ropą pluiącym.

Ropą pluiącym z záwrzedźiáłośći pierśi y płuc / iest znácznym lekárstwem: wźiąwszy miáłko vtártey łot/śiárki żywey tákże subtelnie vtártey trzy ćwierći łotá / miodu odszymowánego łotow sześć / y zmie-

száć wespoł

Harmala &
Harmola &
Armola.
Ruta altera Syl-
ueſtris.
Beſaſa.
Moli. Galen.

Hermel Rauthe.

grodney Ruty / máiąc około śiebie liſteczki drobne / ćienkie / á oſtre. Naśienie bárwy rumienney / ábo podpaláney / ſmáku oſtrogorzkiego. Ktore ſámo tylko do lekarſtw przychodźi. Korzeń ma czarny / obmieżßy y długi z wielu odnoßkámi drobnymi.

Mieyſce.

PIßę Dyoſkorydes / że w Káppádocyey y w Gálácyey / ktora Azyey przylegla ná págorkách ſłońcu odkrytych rośćie. Znáyduie ſię też w náßych ſtronách / ná Podolu y ná Pokućiu / y przy Krákowie / w Jeśieni doźrzewa.

Przyrodzenie.

W Trzećim ſtopniu rozgrzewa y wyſußa / máiąc w ſobie cześći ſubtelne / przenikáiące / przeto wilgotnośći miąßę / kliiowáte rozśiekuie / rozpráwuie / y wywodźi.

Moc y ſkutki.

Moc wywodźi. Mocz zátrzymány nád przyrodzenie / wywodźi.

Záduku. Padáiącey niemocy ieſt zacnym y wielkim á ſławnym od Arábow lekárſtwem / wźiąwßy pietnáśćie tylko naſienia źiarnek / y ſłodka woda ie obmyć napierwey. Potym w możdżerzu vtluc / á rzeczney wody ośmia lotow ábo łyżek roſtworzyć / przecedźić / miodu odßymowánego / do tego ßeść lotow / á oleyku Seſámowego cztery loty przydáć / y náczczo dáć ćieplo wypić / záczym beda womity niemáłe / á ztąd rátunek wielki przećiw tey chorobie wielkiey / miedzy wßyſtkiemi inemi lekárſtwy ma przodek. *Albaſari.*

Flágmiſte / y

Melánkoliczne wilgotnośći niepotrzebne / ſtolcem wywodźi / naſienie iey dáiąc w trunku. *Albaſari.*

Flágmie. Melánkoliczným.

Ciemnemu wzroku ieſt lekárſtwem / naśienie Hoyneyroſtki co namieley y na ſubtelniey vtárßy / z miodem chędogim przáſnym z winem ſtarym białym / z ßáfránem / z ſokiem Włoſkiego Kopru / á z żołćią kokoßey białey / vmießáne y w oczy puſczáne. *Dioſ.*

Mogem wilgotnośći hrube wywodźi.

ábo wezelek vczynić / á w oleyku Rumienkowym obmaczawszy / w otwor loná przeczku máćicy wpuścić.

Moßnom opuchłym

Moßnom mezkim opuchłym / iest lekárstwem: wziawßy tey lesney Ruty liścia z wierzchołkámi / y látorośtek Bobkowego drzewá / porowney cześći / y vtłukßy / w wodzie dobrze vwárzyć / á ciepło ná moßná plastrowáć.

páleznemu gonu.

Od páleczego gonu obrázonym / Rutá lesna z octem winnym / ná ráne przywiiána / iest lekárstwem.

vszkniony ed niedźwiedká.

Od niedźwiatká vszknionym: wziąć Ruty gorney z octem winnym vtártey ćwierć łotá / żywice sosnowey ábo Jodłowey ßeść łotow / woßku ze dwá loty. Żywice z woßkiem w troße oliwy rospuścić / potym Rute wsypáć / vmießáć / á ná ráne plastrowáć.

Száty od molow záchowuie.

Od molow ßáty záchowuie / kładąc ie bo skrzynie miedzy nie.

Glisty z żywotá morzac wywodźi / nasienie iey w trunku vżywáne.

Glistom.

Korzenie tey Ruty lesney Smagliczká gorna zowa / [Gálenus Moły mianuie.]

Wino.

Wino.

Z ta Ruta w ieśiem gdy młode winá nástáwáia / może bydź wino przyprawione / chociaß Dioskorydes / áni Gálenus / áni żaden stárodawnych lekárzow / ták Greckich iáko Láćińskich o nim nie wspomina / tylko Márcellus Empirykus w swych kśiegách o lekárstwách / we dwudźiestym rozdziale / o zbytnie zażiębionym żołądku pißę / ktoremu iest bárzo vżyteczym trunkiem / y rozgrzewáiąc go.

Żołądkowi zimnemu.

Jest też ludźiom duchownym / y tym ktorzy czystość y strzymeźliwość ćielesna chcą záchować w cále Pánu Bogu posłuszna / bárzo vżyteczne do vżywánia.

Duchownym vżyteczne wino

Tá gorna ábo lesna Rutá / swym zapáchem wßystkie bestye przecz odpadza / iáko weże / iaszczorki / żáby źiemne párcháte / miedźwiedki / y ma gádźine z ogrodow / w ktorychby była sádzona / ábo siána / ábo po nich rozesłána y roztrzesiona.

Bestyie iádowite z domu / z ogrodow /

Sokiem tey Ruty ktoby sobie ćiáło námázał: ten sie może nie obáwiáć obrazy od bestiy iádowitych / choćiaby ie w reku nosił. *Aëti.*

Kurczetá / ábo y kokoßy /
Gąsiętá /
Káczętá /
Ptáki w klatkách / sokiem tey Ruty skropione / ábo pod skrzydłámi nia podwiązáne / áni kotowie / áni lißki / tchorze / łásice / ábo kuny / y ine zwierzętá im ßkodźić nic nie mogą. [*Aphricanus*] *Conſtantinus* Cesarz.

Kurczętá. Gąsiętá. Káczętá. Ptáki od korek i sowich záchowuie. w cále.

Szkodźi.

Szkodźi. Zabitá.

Rutá lesna gdźieby zbytnie była vżywána / á ile ieszcze mnieyßa / zámarza y zábita.

Ciáło rwiące pyszcy. Twárzy ßkodźi.

Tá gdy bywa zbieráná / ábo rwáná / ták do kwáßenia / iáko do lekárstw pomienionych / rece przyszły / przyszłámi czerwonymi / twarz / y głowe / nábrzmiáłą y opuchłą czyni / tákże bárzo świerzbiáca. Przeto żeby sie tego vchroniło / oliwą rece / twarz / y głowe potrzebá w przod námázać / niżliby do rwánia iey przyßło. Ábo z sokiem Swinieywßy / ktora iey iest przećiwna.

Płod w żywoćie zábitą / zbytnią swą gorącośćią: przeto od pań brzemiennych niema bydź vżywána / áni w Sáłáćie / áni w żadney potrawie / dáleko mniey sámá przez sie. Mnieyßa ieszcze iádowitßa.

Płod w żywoćie zábita.

Mechyrzowi wielce wádźi. *Aëttus.*

Mechyrzowi ßkodźi.

Przyrodzone nasienie w meszczyznách vżywána niszczy / swą zbytnią gorącośćią: przeto też chęć do Wenusá zátłumia.

Nasienie mezkie niszcy. Wenusá zátłumia.

Rutá lesna gorna / ktora w Mácedoniey przy rzece Olcymum / ábo Háliácmon rośćie / iest śmiertelnym iádem vżywáiącym iey: Jednák to nie dźiw / gdyż tám na tych mieścách iest wiele rozmáitey y iádowitey gadźiny.

Rozsadek.

Chcą niektorzy z Ziołopisow / y pißąc to twierdzą / żeby miedzy tą lesną gorną Rutą / á miedzy Zwonkámi Mátki Bożey / żádna rozność bydź nie miáłá / ták strony ßtáltu / iáko strony skutkow. A przeto [oni powiedáią] iedno miásto drugiego / do potrzeb lekárskich może bydź vżywáne. Ale błąd y fałß iáwny / co snádnie káżdy obaczyć może / ktory Zwonki Mátki Bożey / y tę lesną Rutę zna. Tákże y w skutkách / ktore sie z opisánia y tey y onych baczyć y poznáć mogą. Rádnieyby ią byli ogrodney Rućie przypodobáli / z Dyoskorydem / vßliby byli przygány.

O Hoyneyroście / Rozdźiał 49.

Hoynerośtká / ábo Hoynarośtká / iest krzaczek máiąc wiele rozgałęzienia pochodzących. Dla czego też názwiská dostáłá. Ktora ma liście dáleko dłuższe y subtelnieyße niżli Rutá ogrodna / zapáchu przykrego. Kwiátu białego o piąći listeczkách / z ktorego bywa nasienie trzygránowite w głowkách trzygráni stych wietßych niżli v o-

Przyrodzenie.

Rozgrzewáiącego iest przyrodzenia w trzećim stopniu / y śćiągáiącego / ábo zátwierdzáiącego / iáko Gálenus pisze.

Moc y Skutki.

Máćicy śćiącey.

Máćicę źieiącą / y otworzoną / záwiera / wierćiáną z mąką Kąkolową / á z Muszkátelią / węzełkiem w otwor łoná pusczána / á nie z Kosáccowym oleykiem / iáko w texćie stoi.

Przećiw iádowitym czárom / iest osobliwym rátunkiem y lekárstwem / w nim sie myiąc y kąpiąc / y przy sobiego záwsze nosząc / iáko Plinius / y Thophrástus świádczą.

Czárom.

Rozsądek.

Smagliczká od smagłego wzrostu iest zręczona / że ćienkie á wysokie / ná cztery łokćie prąćie miewa. Ale wiedźieć potrzebá / że Smagliczká / o ktorey sie tu mowi / nie iest tá Káppádocka / o ktorey sie w przednim Rozdźiale mowiło / ktorą też Hoynarostką zowiemy. Ani Smagliczká morska / ktorą morską Trawą też Láćinnicy zowią / Ani Smagliczká Indyáńska.

O Rutewce / Rozdźiáł 51.

Galega.
Ruta Capraria.
Giarga, &
Giarca.

Geyßrauth.
Fleckenkraut.

RVtewká ábo kozia Rutá / rośćie ná pułtorá łokćiá wzwyß gáłęźisto / z obu stron listeczki ieden przećiwko drugiemu / gesto áż do wierzchu pochodzące / podługowáte / y obmięßne / ná iedney rośćce dźiewięć ábo dźiesięć / pod czás mniey / pod czás też więcey / á są podobne Ptáßey wyki listeczkom / ktora bronatno kwitnie: ná wierzchu rozg kwiatki bronatne / tákże kwiećiu Ptáßey wyki podobne / y ták podobne / te dwie źiołká są sobie liśćiem y kwiećiem / iż / by nie witeczki v Ptáßey wyki były / ktoremi sie chwyta y przywięzuie do bliskich sobie źioł / strudnáby iedno od drugiego rozeznáć było. Po okwitnieniu y

Chrube á kliiowáte wilgotnośći moczem wywodźi. (*Gal.*) *Albusari.*)

Naśienia tego źiela w trunku od pułćwierći łotá/ áż do cáłego bywa vżywáne. *Dios.*

Womity y krtußenia czyni/ toż naśienie w trunku vżywáne przerzeczonym obyczáiem w káduku.

Ktorzy dla Wenusá ßáleią/ iest im lekárskim trunkiem/ po ćwierć łotá go vżywáiąc. Abowiem sen im przywodźi/ y spánie czyni. *Dios.*

Toż naśienie w trunku piáne czyni/ nie ináczey iáko wino. *Abugerig.*

Melánkolicznym bárzo vżyteczne/ y od rozumu odchodzącym/ bo y do spánia/ y vpokoienia ie przywodźi. Do tego

Krew w nich sprosna/ czarna y flágmista poleruie.

Ludźie prośći y wieyscy/ przećiwko zástárzáłemu głowy boleniu to źiele wárzą/ y tą wodą głowę myią. Może też w niey/ chusty maćzáć/ á ná czoło y skronie/ tákże sámo źiele wárzone/ ná głowę ćiepło przywiiáć.

O czy mgłą ábo błonką záchodzące leczy

Wrzedźienice ná nich ábo krosty/ y ine mákuły śćiera/ tego źiela świeżo źielonego sok wypráſowány/ ktory/ gdy się podstoi z miodem chędogim zmießány/ po kilku kropek kilkákroć przez dźień w nie pusczáć

Puchlinę wodną z ćiáłá wywodźi: wźiąwßy naśienia Hoyney rostki z łotow czternaśćie/ odrobin Rádźidłá kramnego śiedm łotow. To co namieley vtłuc/ y z wieprzowym smalcem máść vczynić/ ktorą ná żywot wßystek plastrowáć. Nie długo strawi wßystkę puchlinę.

Jne rzeczy ma spolne/ z Rutą leśną/ ábo gorną/ o ktorey się máło przed tym powiedźiáło.

Nieczem wilgotnośći hrube wywodźi. Miárá y waga naśienia do vżywánia Womity pobudza. Dla miłośći ßáleiącym. piáne czyni Melankolikom od baczenia odchodzącym. Krew poleruie. Głowy zástarzáłemu boleniu. Zasłony y mákuły z oczu śćiera. Puchlinie wodnistey

Rozsądek.

Są ktorzy Hoynarostkę tychże skutkow/ co Pánny Máryey Dzwonki bydź mienią/ y niebydź tę od onych namniey rozną. Ale się mylą/ iáko się też ná końcu rozdźiału o leśney Rućie powiedźiáło. Nie mniey y owßem w więtßym są błędźie/ ći ktorzy miásto naśienia Hoyneyrostki/ biorą Swinieywßy naśienie do czynienia piguł/ ktore w Aptekách *Hermodactilas* y *Fœtidas* zowią. Gdyż Swiniaweß/ áni naśienia iey żadnego nie ma podobieństwá do Hoyneyrostki/ áni kßtałtem/ áni przyrodzeniem/ dáleko mniey skutkámi. Hoynarostká/ iest przyrodzenia gorącego y suchego/ w trzećim stopniu/ do tego żadnego w sobie iádu nie ma ßkodliwego. A Swiniaweß w czwártym stopniu źiebi/ ktora/ swym zbytnim oźiebieniem do śmierći zábiia. Nic tedy niemáią spolnego z sobą.

O Smáglice/ Rozdźiał 50.

Moly Asiaticum.
Myle. Gal.

Moly.

SMagliczká iest listu ßerßego niżli Trawá/ po źiemi rozłożystego: Kwiátu białego/ podobnego Fiołkowemu/ ieno mnieyßego/ ku bronatnemu Fiiołkowi podobnieyßy iest wielkośćią: prętá długiego/ na cztery piędźi/ białego: ná wierzchu ma coś podobnego Czosnkowi: kwiatki ná długich stopkách ćienkich: korzeń Cebulásty/ okrągły/ á czarny: do wykopánia y wyrwánia trudny.

Mieysce.

Y Nas to rzadkie źiele okrom Pokućia y Podola/ w obcych kráinách pospolitße/ iáko w Acháiey około Cyleny mieyscá y *Pheneum*, iáko Dioskorydes piße: A iáko Theophrástus mowi/ ná skálistych gorách miedzy kámienmi rośćie.

re Petecíámi Włoſzy zowią.

Item.

Item. Soku tey Rutewki świeżey 3 pięć łyżek wźiáć/ wodki Kárduſowey dwie ábo trzy/ Glinki Ormieńſkiey puł ćwierći łotá tegoż ták wiele ná raz ćiepło przez dwá dni dáwáć náczczo/ y ná noc/ tym ktorymby ſie Przyſłudźienice pokázały/ pewnym ieſt lekárſtwem. Ludźiom młodym/ od oſmi lat áż do dwunaſći/ połowice: Záś od oſmi do czterech trzećia część ćwierći łotá/ od czwartego do wtorego/ czwarta część

Vſzkłonionym od beſtiy łádowitych.

Od beſtiy łádowitych vſzkłonionym/ ták że ieſt lekárſtwem: ſok podſtáły trunkiem vżywány/ 3 winem ſtárym/ y ſámo też źiele tłuc/ á ná ráne przywiáć/ dobrze.

Gliſtom.

Gliſty 3 żywotá wywodźi/ tenże ſok piiąc go ná raz 3 ßeść łyżek. Tákże ſámá Rutá kożia/ ábo Rutewká/ miáłko ná proch vtárta/ ćwierć łotá 3 winem dáiąc iey pić toż czyni. Záś dźiećiom máłym puł ćwierći 3 polewecżka iáká ábo 3 mlekiem.

Puchlinie zimney ábo flágmiſty.

Puchlinę flágmiſtą wywodźi: wárząc ią w winie/ ábo w wodźie do połowice wyrzenia/ á po oſmi ábo dźieśiáći łyżek ćiepło/ náczczo y ná noc pić dáwáć. Toż czyni proch iey 3 ſtárym winem białym/ po ćwierći łotá piiąc. Też źiele ſámo do winá im kłáść dobrze/ w potrawách też wßyſtkich vżywáć go máią/ ták świeżo źielonego iáko ſuchego.

Kolerę wywodźi.

Kolerę ábo żołć 3 ćiáłá potężnie wywodźi/ ſoku korzenia tego źiela/ po oſmi ábo dźieśiáći łyżek/ ná raz pić dáiąc.

Kokoßom żeby vſtáwicznie ßycá miáły.

Naśienia Rutewcżánego kokoßom dobrze dáwáć/ bo zá tym wiele łáiecznioſa.

Czerwu w żywoćie y gliſtom złáſtr.

Gliſty y wßelákie chorobáctwo dźiećiom 3 żywotá wywodźi/ świeże źiele tłukąc/ á w oleiu lnán ym/ ábo 3 tadr Brzoſtwiniowych ſmáżąc/ y ná pepek co náćiepley plaſtruiąc/ zwłaſzcżá ktore inych lekárſtw przez vſtá vżyć nie mogą. Ábo wźiáć ze cztery łyżki ſoku Rutewcżánego/ oleyku Piołynkowego ßeść łyżek/ Migdałow gorzkich oleyku dwie łyżce: źiele w możdżerzu tłuc/ y w tych oleykách ſmáżyć/ áż ſie wilgotność 3 Rutewki ſtrawi. Potym przydáć do tego teyże Rutewki prochu/ Aleopáteyku/ Mirrhy kramney/ po dwu łotow káżdego/ Száfranu tłuczonego ćwierć łotu/ woſku dwá łotá: roſpuśćić woſk 3 oleykámi/ potym prochy w to miąßáć/ będźie máść miękká/ ktorą ná pepek y żywor wßyſtek przykłádáć dźiatecżkom ćiepło.

Kárbunkułu.

Wrzod Kárbunkuł leczy/ świeżo źielona Rutewkę tłukßy nań przykłádáć.

Aquaſtillatitia.

Wodká.

3 Rutewki nalepiey wodkę w ten czás dyſtyllowáć [iáko też 3 inych źiot] gdy ná nawietße kwitnie/ vśiekáwßy ią drobno 3 korzeniem/ 3 kłączem/ y 3 kwiátem/ w *Balneum maris* palić: potym do káżdego pułgárncá tey wodki przydáć/ prochu 3 hrubá vtłuczonego tegoż źiela y 3 korzeniá tego oſm łotow/ moczące to przez cztery dwádźieśćiá godźin w *Balneum maris*, á potym wolnym ogniem przez toż *Balneum maris* wyćiągnąć/ á przez nie długi czás na ſłońcu ią wyſonowawßy/ do potrzeb lekárſkich niżey opiſanych chowáć.

Morowemu powietrzu.

Dla vſtrzeżenia powietrzá morowego/ ieſt lekárſtwem oſobliwem/ piiąc ią náczczo y ná noc/ po ßeśći łyżek/ ile tym ktorzy Przyſłudźienice ná ſobie máią. A to/ ták ſtárym/ iáko y dźiećiom máłym ſłuży/ w oſmi lećiech będącym po dwu łyżek dáiąc/ we czterech ábo we trzech/ á chocią y w roku będącym/ po łyżce.

Zárázonym iádem morowym.

Tym ktorzyby iuż záchwyćili powietrzá dáć iey ze cztery ábo 3 pięć łyżek/ może ze dwiemá octu 3 Gwoździkow ogrodnich/ á bo polnych/ do tego Dryákwie przedniey Alexándryiſkiey/ ábo Weneckiey ćwierć łotá/ konfektu złotego táiá puł ćwierći łotá. To dáć pić zárázonemu/ á co nalepiey nákryć go/ żeby ſie godźinę y trzy pocił.

Puchlinie

Puchlinę 3 ćiáłá wywodźi/ poßeśći łyżek ná raz iey piiąc náczczo y ná noc/ przez długi czás to czyniąc.

Ocet.

Acetum Galegæ.

Z kwiećia Rutewcżánego możebyć ocet bárzo koßtowny/ y potrzebny/ czyniony/ przewedźiwßy ie ná chędogim prześćieráde/ od godźiny do godźiny/ y w oſtry winny ocet co nawięcey iey wſypáć/ to zákáwßy co nalepiey ná ſłońcu przez dwá mieśiącá moczyć/ potym przecedźiwßy/ dla potrzeb lekárſkich chowáć.

Powietrzu morowemu.

Cżáſu morowego powietrzá vżywáć tego octu dobrze w potrawách/ y w przyſmákách/ ták dla vſtrzeżenia zárázy morowey/ iáko w Goręczkach powietrznych/ z káżdą potrawą dáiąc go zdrowym/ żeby nie záchwyćili powietrzá. Záchwyconym y zárázonym dla odpędzenia iádu od ſercá/ y wywodzenia z ćiáłá: Tákże dla nie zmiernego pragnienia/ w teyże Gorącce morowey/ vżywáć go dobrze.

Serce zárázowywa od zárázy.

Sercá ſtrzeże y záchowuie/ od tegoż iádu zárázliwego.

Wilgotnośćiom przyrodzonym nie do puſczá ſie zágnáiáć 3 iádu morowego powietrzá/ vżywáiąc go po ßeśći łyżek ráno niżliby z domu wyßedł. Tákże ná noc.

Wilgotnośći przyrodzone ie od zágnićia záchowuie.

Gliſty w żywoćie morzy/ tákże go po ßeśći łyżek biorąc/ ábo mniey/ według lat y wieku káżdego. Stárßym wiecey/ młodßym mniey/ á dźiećiom ieſcże mniey. Może y ná noc dáć.

Gliſtom y czerwu w żywoćie.

Opuchłym.

Opuchłym bárzo ieſt vżyteczny/ gdźieby go w pokármiech ſwych vſtáwicznie

opádániu kwiatu: Straczki nie wielkie / nie rowne náſtáwáia / w tych naſienie podobne Fengrekowemu / ieno podługowátſze / y drobnieyſze. Korzeń ma biały ná pálec wzmiaß / z wiela odnożek ćienkich / twardy y zdrewniały.

Mieyſce y Trwáłość.

ROśćie pospolićie przy drogách / y ßćießkách / nád przykopámi. Rośćie obficie przy Krákowie / ná Przadnik idąc / y ná Grzegorzkách / kocha ſie w ziemi tłuſtey / w wilgotney / przy potokách / y rzekách. Trwa w ziemi do trzech lat / czwartego wßyſtko zniſczeie.

Przyrodzenie.

POſpolićie z ſmáku przychodzimy do vznánia / przyrodzenia / y właſnośći káżdego ziela. Jednák w tey Rutewce / iż ſmáku żadnego znácznego nie náyduiemy / nie możemy też iey właſnie przywłaſczyć do tych ábo owych żywiołow y complexiy. A iż zá czeſtym doświádczeniem / wiemy ią bydź bárzo potężna / przećiw wßeláćiemu iádu y trućiznom: tedy nie z żadney iákowośći żywiołu ktoregokolwiek / áni z właſnośći iego / ále rádniey / iáko Łáćinnicy mowią: *á tota & occulta proprietate vel ſua ſubſtantia.* To ieſt / z cáłey á ſkrytey swey właſnośći / ábo iſtnośći toma.

Moc y Skutki.

Rádunku dźiećinnemu wielkie lekárſtwo.

Dźiećinnemu káduku nalepſze y na pewnieyſze lekárſtwo / ſoku świeżozielonej Rutewki / po łyżce im dáiąc / wießym po trzy / ieſcze wießym po ßeśći łyżek: Záraz ábowiem od tego złego beda wolni.

Jádu wßelákiemu od morowego powietrzá.

Przećiwko wßelákiemu iádu.

Przećiw morowemu powietrzu / bárzo wyteczna. Abowiem nie tylko od zárázy zá chowywa / ále też iuż tym iádem zárázone rátuie / vżywáiąc iey / ták iedzeniem iáko trunkiem: liśćia iey bedź z inymi zioły w ſałáćie / bądź w polewkách / ábo potrawách / z mięſem / z iárzynámi / kłádąc ią miáſto Piotruſzki żieloney. Tákże prochem z niey vczynionym / potrząſáiąc potrawy / w polewki ſypiąc.

Już zárázonym iádem powietrza morowego.

Zárázonym morowym powietrzem / wárzyć w ocćie Rutewkę do połowice / á tey uchy wziąwßy z ßeść łyżek dobrych / przydáć ćwierć przednieyDryakwie / Glinki Ormieńſkiey / ábo ziemie pieczetowáney ze Slaſká puł ćwierći łotá / to dáć wypić ćieplo / zárázonemu / y nákrywßy go ćieplo dáć mu ſie przynamniey ze trzy godziny pośić. Zá Bożą pomocą / y tym lekárſtwem chory przydzie do pierwßego zdrowia / czego ſie wielekroć ná tákowych doświádczyło / by ieno w godźin dwánaśćie / á nie dáley po záchwyceniu tego im lekárſtwá dano.

Ábo ſoku podſtáłego tego ziela: wźiąć ze trzy ábo z pięć łyżek / octu z gwożdźikowych kwiatkow dwie łyżce / Dryakwie przednieyAlexándriyſkiey ſtárey / konfektu złotég iáłáć po puł ćwierći łotá / ziemie pieczetowáney Slaſkiey trzećia cześć ćwierći łotá: to weſpoł pomießawßy zárázonemu dáć wypić / á záraz ćieplo go zákryć żeby ſie co nadłużey pośił.

Jad y trućiznę wßeláka z ciáłá wywodźi / ták mocżem / ſtolcem / iáko y pocieniem dáiąc popiáći ábo poßeśći łyżek ſoku podſtáłego z winem biáłym ſtárym / ćieplo pić.

Jad y trućiznę wßeláka

W morowych gorączkách / w ktorych ſie Morowki / ábo Petećie / [my Przyſłudźienicámi zowiemy] pokázuią żeby tym rychley ná wierzch ſie wydáły: wźiąć gárśći dwie Rutewki / Kurzego ziela z korzeniem gárść / á tego wßyſtkiego świeżozielonego: to wßyſtko posiekáć drobno / y vtłuc / potym w kwárćie Kárduſowey wodki wárzyć / przecedźić / y wyżáć mocno / á náczczo po ránu y ná noc / ßeść ábo z osm łyżek dáwáć ćieplo pić / przydawßy z ćwierć łotá Glinki Ormiáńſkiey. A przytym żeby chory w vſtáwicznym cieple był / ſtrzegąc ſie powietrza ſurowego: ták do dwu dniow zgina Przyſłudźienice. Ale gdźieby czaſu żimy przyßło / gdźie ziołá świeże być nie mogą: wźiąć ſuchych / pokráiáć drobno / w cynowey konwi zálepißwy ią dla odchodzenia páry / przez dwie godźiny wkoło vkropu wrzącego wárzyć / w przerzeczoney Kárduſowey wodce / przecedźić / á vżywáć / iáko ſie wyßey powiedźiáło. Pewne ieſt y doświádczone lekárſtwo przećiwko Przyſłudźiemcom morowym / kto-

Petećiom ábo przyſłudźienicom.

re Petećiámi

Mieysce.

Edágdźie przy drogách rośćie/ nád wąwozámi/ ná miedzách/ przy płoćiech. Ták w ogrodách iáko ná polách/ ná rolách / miedzy zbożem pod czás / zwłasczá miedzy Soczowicą.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia ćiepłego y suchego miernie / bo miernie wyćiera. Ma też nieco subtelnośći przenikáiącey w sobie. (*Gal.*)

Moc y skutki.

Vkąszonym od Jászczurá. Tákże

Od páieczego gonu vkąszonym / sok z liśćia / z kłaczá / y naśienia iego / z winem piiąc / iest lekárstwem. *Dios.*

Vkąszonym od iászczurá. Od páieczego gonu.

Tenże sok w vszy pusczány / boleśći w nich vkłáda. *Dios.*

Vszom boleiącym.

Zołzy y bolączki twárde. Tákże

Guzy/ ábo gruczoły rozgánia gdźieby iedno były / to źiele świeże z wieprzowym sádłem tłuczone á plastrowáne.

Zołzy Gruczoły y wyroślinom twárdym.

Wole pod gárdłem ábo ná szyi / tymże sposobem przykłádáiąc / rozpadza.

Wolá.

Skotopásowie ábo pásterze / y koźiarze / miásto powąski y cedźidłá / vżywáią tego źiela do cedzenia mleká / ábowiem śierć y wełne snádnie ná sie bierze. Tenże.

Miásto powąski vżywáią go.

Tok zbytni krwie z ran záwśćiąga / liśćia sámego w nie nákładszy. Tenże

Toku krwie z ran zbytnie.

Rány / sadzele / y

Rány. Sadzele

Wrzody / prochem z niego miálko vtártym / zásypuiąc leczy.

Wrzody leczy.

Czerwoną ćiekączkę zástánawia.

Czerwonce Zołtączce.

Zołtą niemoc wodká z Ostrzyce pita / leczy.

Rozsądek.

Od swoiey ostrośći ktorą ma w liśćiu / w kłaczu / w naśieniu iest rzeczona Spona / od spinania szat / ktorych sie prędko imuie / y dźierży zá dotknieniem.

Sádliczká. Rozdźiał 53.

Alyssum, Alysmatis,
Accisseton Adeseon,
Hydrastina Terminalis.

Spigklecht Samen.

Czworáki rodzay znáyduie sie tego źiela: A te wszystkie od nászych ludźi Sádliczką bywáią miánowáne: Niektorzy Konopką/ zwłasczá wtore y czwarte nazjwáią. Pierwsza/ iáko Gálenus *lib. 2. de Antidotis* pisze/ podobna Szánćie: iednák coś kosmátsza/ ostrzejszá/ y kolaca Kwiátu zmodrá błękitne°/ ná stopę wzwysz wjnośi pręt swoj czworo gránowity / odnożek ábo gáłązek parą rowno z śiebie wypusczáiąc. To źiołko wszytko biało kosmáte y wełniste/ listeczkámi gęsto/ tákże rowno parámi obsádzone/ máiąc do liśćia Szánty podobieństwo/ ieno krotsze y kosmátsze/ y bárźiey do śiebie stulone: bez wszelákiego zapáchu / iednák gorzkość w sobie ma nie przykrą. Około rozgi czworo gránowitey są szupinki gromádkámi posádzone białe/ o piąći wierzchjczkách twárdych y kolących / z tych bronatnomodre kwiatki pokázuią

vżywáli.

Konfekt.

Z kwiátu tey Rutewki / może bydź / y bywa w porządnych y doſtátnich Aptekách konfekt robiony. Tym ſpoſobem iáko z Roże / y z mych ziół rożlicznych. Ten

Czáſu morowego powietrza vżywány / bárzo ieſt vżyteczny / biorác go náczczo / pierwey niżliby z domu wyßedł / ná raz iáko orzech Káßtanowy.

Może go też máłym dźiatkom dáwáć / przećiwko temu ż złemu / bo ieſt ſmáku bárzo przyiemnego.

Tákże. Dźiećiom máłym. Gliſtom dźiecinnỹ.

Tymże dźiećiom / przećiwko gliſtom ieſt potrzebny / dáiąc go náczczo po pul łoćiu.

Może też inym lekárſtwom / iáko lekwarzom / konfektom bydź przymießány / przećiwko rożmáitym chorobom wyżßey pomienionym / według potrzeby / y zdánia mądrego lekárzá.

Z inimi lekárſtwy.

Czáſu powietrza morowego

Rożſadek.

Myla ſie / ktorzy Wielośił [*Polemonium* Łácinnicy zowią] á Rutewkę iednym źielem bydź twierdzą.

Oſtrzycá / ábo Sponá / Rozdźiał 52

Aparine.
Aſperugo Plin.
Aſpera la ppago.

Klebkraut.

OStrzycá / ábo Sponá / ieſt źiołko / ktore z korzonká iednego / kilká pratkow ábo látoroſłek czworogránowitych / dwułokietnych / kolánkowátych / ościſtych y oſtrych / wypuſcza káżdey Wioſny. Liſteczki ma ćienkie / obdłużne / waſkie okołkiem około rozgi / z iednego członká pochodzące / iáko w Marzanie / ábo w Rećiebaczymy. Z tegoż też członku z ktorego liśćie pomienione / wychodzą ćieniuchne ſtopki / ná ktorych drobniuchne kwiatki / białe iáko piáná. Z tych potym naśienie okrągłe / twárde / drobne / białe / á we śrzodku máłą dolinke máiące / ná kßtałt pepká / oſtre / chropowáte. Korzánkow drobnych / á nieużytecznych. Wßyſtko to źiołko ieſt bárzo oſtre / ták że zá nammieyßym dotknieniem / ßat ſie chwyta y trzyma: Tymże ſpoſobem y naśienie.

Mieyſce

kow bedącymi/ o własności kśztaltu tego ziela/ á niedźiw/ bo obecnością swą bárzo odległo od znáiomości pospolitey/ kochaiąc sie w pustyniách/ y w mieyscách od ludźi dáleko oddalonych. Przeto iedni rozumieli go bydź Márzána/ ábo Reta/ iáko Plinius. Drudzy Kárbieńcem/ ábo wodną Bylina/ iáko Aetius/ Grekowie ini/ y Láćinnicy. Jni Konopką/ ábo leśną Konopią/ iáko Ruelius. Jednák z tych wszystkich do prawdźiwego y istotnego *Alysum* Dioskorydowego/ áni sam Gálenus/ nie przyszedł. Bo gdźieby ták było iáko oni rozumieią/ tedy by był Dioskorydes nieco pisał/ áni Kárbieńcá/ áni Rety/ áni Sánty/ áni tego ziela/ własnym swym Rozdźiałem. Rzeczona iest Sádliczká/ od sádłá ktoremu iest pozorem/ mniákokolwiek podobna/ swą biała kośmátością welnistą/ y dotknieniem.

Troieść/ ábo Zwyćiężyład/ Rozdźiał 54.

Asclepias. Hirundinaria. Vincetoxicum. Cissophylum. Hederalis.

Schwalbenwurtz/ oder Schwalmenwurtz. Vntzetyigerwiken.

TRoieść/ troiákiego iest rodzáiu. Pierwsza ma bárzo wiele korzonkow drobnych/ ćienkich obdłużnych/ w ziemi rospierzchłych/ smákú słodkiego/ y pachniących. Z tego kłącze oble/ źielone/ y twárdogibkie wyrasta/ ná łokieć/ pod czás y ná półtorá y wyssey: podobne do Kotczey miety/ liśćie Blusczowemu podobne/ obszerne/ spiczáste/ mocne/ gładkie/ z obu stron śrzodkiem wzdłuż żyłkę máiąc/ á po rozdze para/ pod czás po trzy liśtki pochodzące/ áż ku wierzchu. Miedzy tym liśćiem á kłączem/ wyrástáią szypułki ćienkie/ ná tych kwiatki białe drobne/ zapáchu nieprzyiemnego: z tych potym bywáią straczki/ długie/ spiczáste/ iáko rożki/ ná pálec wzdłuż: wewnątrz pełno/ a mszyste/ niekiedy iáko v nas żołte/ welniste: w tych nasienie podobne wonney Wyce/ ktora Láćinnicy *Securidacam* zowią. A straczki gdy dośrzeią/ otwieráią sie/ dwu skrzydeł Jáskołczych sposob máiąc. Druga/ pierwszey podobna/ ieno korzonki ma poplećione/ y miedzy soba pomirzwiane/ nie ták iáko v pierwszey proste/ do tego ćieńsze. Tákże trzećia pierwszym podobna/ okrom kwiatu/ ćiemnieyszego/ y czyrnszego. Kwitna w Sierpniu.

Mieysce.

ROśna pospolićie ná gorách y págorkách mokrych/ rośna y ná gruntách piaszczystych/ pustych/ w leśiech/ w dąbrowách trawnych/ á wilgotnych.

Przyrodzenie.

SA przyrodzenia miernego: Rozgrzewáią y wysuszáią w pierwszym stopniu.

Moc y Skutki.

Morzyská y gryzienia w żywocie vśmierza/ korzenie w winie wárząc á piąc. *Dio.*

Jad od bestiy iákimkolwiek sposobem w ciało puszczony/ bądź vszczknieniem/ bądź orchnieniem/ ábo oślinieniem/ wyprowadźi w winie go tákże piąc prochem po kwińcie ná raz/ ábo wárzonego iuche. Tákże

Jádu/ y trućizny do sercá nie przypuszcza. *Dios.*

Morzyská w żywocie

Jád y trućizna.

sie podobieństwem do Szánty. Z tych bywa nasienie w tychże ßupinkách rumiánáwe/ábo lisowáte. Korzenia twárdego zdrewniálego/y wiele odnożek rozdzielonego. 2. Wtora Sádliczká/ábo Konopká/ od pierwßey bárzo rożna. Korzenia obdłużnego/odnożystego/koło ktorego inych korzonkow drobnych/włośienkowátych/gęsto y kępiásto/bárzo wiele pochodzi. Z tego korzenia rozgá miassa/czworogránowita wyrasta/wiela odnożek ćienkich obsádzona: ná ktorych listeczki szczuple/waskie/obdłużne/około kárbowáne/do Szczyru sámcá podobne. Kwiátu zmodrábronatnego/iáko w Szánćie bydź baczemy/ktore kwiátem sa podobne. 3. *Alyssum maius.* Trzećia zowiemy Sádliczka wielka/dla liśćia ktore ma nád ine więtße y ßerße. Korzeń iedyny z wiela inych odnożek. Kwiátu pierwßym podobnego/tylko więtßego. 4. *Canábis Syl.* Czwarta ktora tákże iáko y wtora/Konopia leśna/ábo Konopka: Rozgi ná stopę wzwyß z odnożkámi swymi kośmátymi nieśie. Listu długiego/spiczástego/ábo kończystego/około kráiow kárbowánego/do białey swoyskiey Konopi bárzo podobnego. Kwiátu kßztałtem przednim podobnego/ále białego. Wßystko ziele troche ostro kośmáte. Jágodki ábo owoc/ná kßztałt dwu Rondeli/w ktorych nasienie obßerne. Korzenia ćienkiego drobnego/nie gęstego rospierzchłego. Kwitną w Máiu.

Mieysce.

Pierwßa rośćie naobśćiey w Hißpániey. Ostátnia ná gorách/y mieścách suchych. Tákże wtora/y trzećia.

Przyrodzenie.

Sádliczki wßystkie sa iednákiego przyrodzenia/to iest/rozgrzewáiącego y wysußáiącego w pierwßym stopniu/rospráwia/ćienczy/rospadza/(*Gal.*) y wychedaża.

Moc y Skutki.

Obrázonym od pśá. Od wśćieklego pśá obrázonym/iest osobliwym lekárstwem wárzącego w winie/á pitac. [*Gal. lib. 6.* o prostych lekárstwách.]

Od rozumu odchadzącym. Ludźiom od rozumu odchadzącym/y ßalonym ratunkiem bywa známienitym bo ie przywodzi do pierwßego rozumu y zdrowia/tymże sposobem go pitac. Tákże miásto potrawy go vżywáiąc. *Gal.*

Wśćieklym/od pśá wśćieklego z obrażenia. Toż własnie służy tym ktorzyby sie wśćieli od pśá wśćieklego będąc obrażeni/pomienionym sposobem zá potrawę go vżywáiąc/ábo sok iego pitac. Też moczone w trunku choremu pić dáwáć dobrze. A to ma z osobliwośći Nátury swey nád ine ziołá.

Melánkolia wywodzi. Melánkolią z ćiáłá wywodzi/biorąc go po pułtorá lotá/ábo po ßeśći kwint ná raz z octem/z wodą/y z trocha soli. *Aetius. Tetr 1. Serm. 3. Cap. 31.*

Wyrki wychedaża. Wyrki zámulone wychedaża. *Æginei.*

Szkawce. Szkawce bez Febry vśtánawia/wárząc á pitac. [*Gal. Aeti.*] Toż czyni w ręku ią trzymáiąc y woniáiąc.

Obrażonym od beśtiy iádowitych. Obrażonym od beśtiy iádowitych/iest lekárstwem/przykładáiąc ná rány. *Fern*

Piegi. Piegi y ine zmázy z twarzy. Tákże z inych częśći ćiáłá spadza/z miodem rozćie ráná/tym náćieráiąc ná noc. *Dios.*

Od chorob záchowuie. W domu záwießona/od łoźnych chorob y od inych záchowuie. *Dios.*

Vroki. Skázy. Czáry. Vroki.

Skázy/y

Czáry wßelákie/ták ludźiom iáko y bydłu ßkodliwe/odpadza/ná wrotách ábo ná drzwiách domowych záwießona. Tákże y w domu/á ile poświęcone. [Tenże]

Bydłu do brze. Bydłu/á zwłaszczá owcom/kozom/báránom/w czyrwonym płáćiu ná ßyi záwießona/wßelákie choroby od nich odpadza/y od nich záchowuie. Przeto dobrze go około chlewow/y obory ściáć. Ábo ie w oborách mieć. *Plutarch.*

Rozsadek.

Wielka rożnicá iest/miedzy Ziołopisy/nie tylko posłednimi/ále y przednieyßych wielkow bedą-

miánuiemy. Ale ij Dyoſkorydes / áni żaden z Ziołopiſow poſledmieyßych / okrom Mattheoluſá / o tey roznicy nie piſał. Dyoſkorydes też żadney wzmianki Vincetoxicy nie vczynił / nie bacze dla czegoby miało to bydź rozdwoienie / gdyż y Máthyolus ták Aſclepiowi / iáko Vincetoxico / iáko y ini Ziołopiſowie iednákie ſkutki opiſuią. Sádzi ſie Máthyolus / y z ſwoim dowodem ná tym / że Vincetoxicum tákiego / ábo żadnego zápáchu nie ma / ktory Aſclepium ma. Jeno mogł to obaczyć / że w ćiepleyßych kráinách ziołá / zapáchu y ſmáku ſa potężnieyßego / niżli te co w zimnych / chociaż ſa kßtałtem ſobie podobne. Ale to pilnieyßemu vważeniu y rozſądkowi drugim zoſtáwuie.

Oſet miękki / Mátki Bożey Oſet / Rozdźiał 55.

Atractilis,
Colus agreſtis,
Fuſus agreſtis,
Colus ruſtica.

Spillendiſtel.
Spindel.

OSet miękki / ktory Oſtem Pánny Máryey drudzy zowią / Łácinnicy Kadźiela / Przeslica / y Wrzećionem wieyſkim miánuią / Krokoſowi polnemu ieſt podobny / y dla tego Krokoſem go polnym ini názywáią / ieno że przy wierzchu klacza ma liſt dłußy. Prętá oblego á oſtrego / także y odnożki / z ktorego ná wśi wrzećioná ſobie czynią do kądźiele przędźienia. W wierzchu tych oścíſte głowki / kwiátu żołtego / ná niektorych mieyſcách błękitnego. Korzenia ma nie mało drobnego / ćienkiego / niczemnego / y nie vżytecznego. A gdy liſt od gáłązki oderwie / ſok krwawy ſie ſaczy / czego w żadnych inych Oſtách nie baczymy. Liśćia ſzerokiego / á głęboko łábrem wykárbowánego / zapáchu mocnego W głowkách wełniſtych y oścíſtych / nasienie ćiemnoßáre / ábo czárnáwe / pozno dozrzewáiące.

Mieyſce.

NA mieyſcách płonnych / dźikich / ná gorách y pągorkách roſćie rad / miedzy trawą y inymi zioły.

Przyro=

Morowemu powietrzu.

Powietrza morowego zachwyconym / toż korzenie w winie wárzone / á po dobrym trunku dáwáne / wielkim iest rátunkiem. Owa wßeláкim trućiznom / iádom / y zárázom w ćiele / to ziele ile go iest / bywa wielkim y doświádczoną lekárstwem / iákimkolwiek sposobem vżywáne. *Matth.*) (*Fuche.*)

Puchlinie

Puchline z ćiáłá wodnistą wywodźi / pulsuntá korzenia w pulgárncu winá przedniego przez noc moczyć / potym do wywrzenia trzećiey części wárzyć / á ráno ieszcze w pośćieli bedącemu / po trunku ćieplo pić dáwáć nákrywßy go dobrze / żeby się pocił. Ták się puchliná podeßwámi puści. (*Hieron. Trag. Matth.*

Wrzodom iádowitym.

Wrzody złe / iádowite / ktore Grekowie *Caroetica* zowią / ná piersiách białogłowskich goi / liśćie z kwiećiem tłukąc / y przykłádaiąc. *Eginet.*

Máćicy zá wrzedźiáłey.

Tákże máćicy tymże wrzodem záwrzedźiáley y zepsowáney / iest wielkim ratunkiem / toż liśćie y z kwiećiem z wierzchu plastruiąc / ábo czopkiem w otwor łoná kłádąc. Też wárzonego woda wymywáiąc / y świeże liśćie przykłádaiąc / toż czyni. *Dios.*

Fistule.

Fistuły záwiera y goi. Twárdość y mozolowátość brzegow iey / zmiękcza y trawi / á zdrowym ćiałem wypełnia / korzonek gładko ochędożony / w nie wprawuiąc. *Marcel. Virgil.*

Przymiotom ognistym.

Przymioty ogniste wyćiąga z sußonego korzenia proch / z sádłem wieprzowym wárzony á plástrowány.

Zátwárdzeniu nerwow.

Tenże plastr / twárdość nerwow y żył piętych odmiękcza. Tenże.

Ránom świeżym.

Rány zwierzchowne goi / prochem ie z kwiećia y z liśćia tego ziela zásypuiąc.

Kile.

Kile y záwrzedźiáłości iádowite wychędażą / y goi / tymże prochem zásypuiąc. *Virgil. Marcel.*

Od pśá wśćieklego obrázonym.

Od wśćieklego pśá obrázonym / iest pewnym rátunkiem / przez czternaśćie dni prochem go vżywáiąc / ná raz po ćwierć łotá z wodką Kárduśową / ktory Bárnádynkiem y Tureckim Czubkiem zowią.

Powietrzu morowemu.

Z tegoż ziela korzenia proch / morowemu powietrzu odpor potężnie dáie / náczczo káżdego dniá / pierwey niżliby z domu wyßedł / z białym winem po ćwierći łotá ćieplo piiąc. Tákże y tym / ktorzyby iuż tym iádem morowym byli zárázeni / bywa známienitym rátunkiem záraz tegoż dniá / puł łotá prochu z korzenia iego / z málmázyą / przydawßy wodki ábo soku z Koßyścżká ze cztery łyżki pić dáiąc / iedno się trzebá potym co nalepiey / y nadłużey pośić.

Serdecznym dolegliwośćiom

Przećiwko wßeláкim dolegliwośćiom serdecznym tegoż korzenia proch / dáia z wielkim rátunkiem pić z wodką wołowego Jezyká / ábo z Kołowniкowo / á z peckámi z iábłek Cytrynowych.

Żołtą niemoc spadza.

Noc zátrzymány wywodźi.

Żołtacze. Noc pędźi.

Káßel vśmierza.

Káßlu. Dźeśiąm / y płucom.

Jnym wßeláкim dolegliwośćiom w piersiách y w płucách / iest lekárstwem nie pospolitym / tenże trunek pomieniony.

Zwyśoká potłuczonym y połámánym.

Zwyśoką potłuczonym y połámánym / tegoż korzenia proch puł łotá z iucha korzenia Koßtywálowego z wielkim vżytkiem pić dáia.

Pádáiącey niemocy

Pádáiącey niemocy służy / korzeń piiąc z násieniem Piwoniowym / á z korzeniem ziela zębnego / ktore *Pyretrum* zowią / bądź w winie ábo w málmázyey / ábo w wodce iákiey przyległey.

Gliśty

Gliśty w żywoćie mozgy y wywodźi / piiąc go.

Mieśięczna

Mieśięczna chorobę pániom pobudza.

Máćiczne

Máćiczne bole y gryżienia vkłáda / kopiąc śię w nim po pás.

Wrzody

Wrzody złe á zgnile wychędażą y goi / zásypuiąc ie nim.

Przepuklym

Przepuklym vżyteczny / wárzony w wodce Koßtywálowey / ábo w winie / á náczczo y ná noc piiąc. Tákże śię w nim kopiąc y plástruiąc.

Wodká z Zwyćiężyiádu.

Azus ſtillatitia.

Wodká z ziela / z korzenia / y z kwiećia bywa palona. Tá / przećiwko kámieniowi vżyteczna / dáiąc iey pić z Syropem / ktory w Aptekách zowią / *de Quinque Radicibus.*

Kámień krßy y wywodźi.

Mieśięczna chorobę pániom nád czas przysłoiny záwśćiągniona wzbudza / tákże przez kilká dni dáiąc iey pić z Syropem z Bylice nágotowánym.

Mieśiącznę wzbudza.

Sok wyćągniony z suchego.

Succus extractus.

Tym sposobem sok z ziela / y z korzenia suchego bywa / iáko się w Piołynie y w innych ziołách opisániu powiedziało. Tego / do wßystkich tych chorob / z wielką pochwałą y vżytkiem vżywáć możemy / do ktorych sámego ziela / iáko przećiwko iádom / trućiznom / zárázie morowey / puchlinie / y przećiw morzeniu w żywoćie.

Rozsádek.

Niektorzy / iáko Máthyolus / rozumie bydź ine ziele *Vincetoxicum*, co my Zwyćiężyiádem zowiemy / ábo Toiádem / drudzy Troieśćia ábo Toieśćia / ine *Aſclopiũ*, ktore tákże Toiádem / Troieścia / Toieśćia / Bluszczownikiem / od podobieństwá liśćia / ktore má z Bluszczem / y z Zwyćiężyiádem / od zwyćiężenia iádu / y zárázy morowego powietrza

mianuiemy.

go/ y kosmátego/ á gdy podrośćie/ około kraiow ośći bodzące wypuscza. Ná wierzchu rozg swych głowki obdłużne nieśie ośćistokolące/ zewsząd listeczkámi ogárnione: z ktorych kwiát bládożołty wykwita/ á ten potym w wełnianki się przemienia: náśienie w tychże głowkách z bladá białe/ ábo bládożołtáwe/ w wełniankách leżące. Ták/ że káżde ziárno ná swym wierzchu/ iáko piorá iákie/ ábo czubek ma. Korzeń biały/ z wielą odnożek ćienkich/ w ziemi rospierzchły. W wielkiey sławie y w cenie to ziele zawsze/ máło nie v wszystkich narodow było. Kwitnie w Czerwcu/ y w Lipcu.

Mieysce.

W ogrodách pospolićie bywa śiáne/ á ile w tych tu kráinách nászych.

Przyrodzenie.

JEgo smák gorzki to pokázuie y znáczy/ że rozgrzewa/ y wysusza w wtorym stopniu/ otwiera/ rospráwia/ wyćiera/ wywodźi.

Mocy Skutki.

Powietrzu morowemu. Item. Item. Item. Item.

Przećiw morowemu powietrzu/ iest bárzo vżyteczne: ziela y naśienia prochem vżywáiąc/ bądź z winem go piiąc/ ábo w polewce w iákieykolwiek/ ábo w potráwie. Teyże mocy iest liśćie/ w winie wárzone y pite. Tákże sok iego piiąc. Też ktoby iuż záchwyćił morowego powietrza/ známienitym y doświádczonym iest rátunkiem/ przerzeczonym sposobem go vżywáiąc/ pokiby 24. godźin záchwiceniu tego iádu morowego nie minęło.

Jadom y trućiznam ostrym.

Jádom y trućiznam ostrym/ y iádowitym/ ták w trunku/ iáko w potráwie zádanym/ iáko y zwierzchu od iádowitych bestiy/ przez vkąszenie/ ábo otchnienie/ y oślinienie w ćiáło pusczonym/ iest kosztownym y známienitym lekárstwem y rátunkiem.

Od Niedźwiadká vkąszonym.

Od niedźwiadká vkąszonym/ naśienie z wełniankámi swymi/ z pieprzem y z winem pić dobrze. *Dios.*

Głowie boleiącey

Ciężkiemu á niezmiernemu w głowie łupániu/ strzekániu/ y gwałtownemu boleniu/ á ile nád oczymá/ wielkim á osobliwym iest rátunkiem/ vżywáiąc go ták w trunku/ iáko w potráwách.

Zawrotu. Pámięć nápráwiá

Zawrot głowy leczy.

Pámięć ostrzy á vtrácona przywraca.

Słuch vtrácony przywraca

Słuch tákże vtrácony przywodźi/ pomienionym sposobem vżywány.

Kolce y dárćie. Tákże ine

Kolce y morzyska w żywoćie

Morzyská y gryźienia w żywoćie vśmierza. *Dios.*

Zimnicom.

Zimnice wszelákie/ ktore pewnych godźin przychodzą. Tákże

Czwártacce. Item.

Czwártaczki/ tym sposobem odpadza y leczy: wźiąć soku z tego źiela z pułkwáterki dobrey/ cukru dwá łoty/ y dáć to wypić/ dwie ábo cztery godźiny przedtym niżliby nápádłá. Toż czyni iuchá z wárzonego źiela. Abo y wodká iego dystyllowána. Tákże y prochu ćwierć od łotá przed przyszćiem źimnice z winem ćiepło piiąc/ ábo z piwem z iuchą wárzonego/ ábo z wodką iego/ á poćić się.

Item. Item.

Kádłuk dźiećiom.

Małym dźiatkom pádáiącey niemocy służy sok ábo wodkę ieg̃/ z prochem Piwoniowego korzenia pić dáiąc. Tákże z moczem tegoż dźiećięćiá wárzona/ przez klistere dána/ toż czyni.

Wąż ábo Jásczorká gdyby komu w gárdło wlázłá.

Wąż/ ábo

Jásczurká/ gdyby komu w gárdło/ bądź w spániu/ bądź iákokolwiek wlazłá/ iáko się to podczás przytráfia lećie ná polu legáiącym/ y z otworzonemi vstámi spiącym/ sok ábo wodkę tego źiela pić dobrze/ bo tákowe bestyie stolcem wywodźi.

Glistom w máłych dźiećiách.

Glisty y czerw wszeláki z ćiáłá wypadza proch z miodem/ ábo z białogłowskim mlekiem/ dźiećiom máłym pić dáiąc.

Krew czyśći.

Krew w żyłách poleruie y czyśći.

Płucom owrzedźiáłym.

Płucá záwrzedźiáłe leczy

Kámien krszy.

Kámien w nyrkách krszy y wywodźi.

Mieśięczney.

Mieśięczną chorobę pániom záwśćiągnioną wzbudza y wywodźi.

Wrzodom fráncowátym.

Wrzody złe/ á do goienia trudne/ iákie są Fráncowáte/ leczy/ wárząc to źiele/ bądź suche/ bądź świeże/ á piiąc. Tákże tą iuchą wymywáiąc. A źiele vwárzone vwierćiawszy zwierzchu plastruiąc.

Poty wzbudza.

Poty wzbudza/ iuchę zwárzonego piiąc/ ábo ćwierć łotá z winem pić dáiąc/ przez ktore ták iad morowego powietrza iáko y Fáncę z ćiáłá wywodźi. Tymże sposobem pomienionym vżywány/ iad y zarázę od sercá odpadza.

W chorobách fráncowátych. dobry.

Wątrobie zámulony

Wątrobie zámuloney y zátkáney/ bądź iuchą wárzonego/ bądź proch z winem białym bywa trunkiem lekárzkim.

Wnętrznośćiom záwrzedźiáłym.

Wnętrznośćiom záwrzedźiáłym w winie/ ábo

Przyrodzenie.

ROzgrzewá we wtorym ſtopniu / á w trzećim wyſußa. A dźiki wiecey rozgrzewa y ſußy / niźli ogrodny Krokos.

Moc y ſkutki.

Od niedźwiadká vſzknionym / oſobliwym y doświádczonym ieſt lekárſtwem / ták głowki y z nasieniem / iáko liśćie y kwiećie vłukßy z Pieprzem / w winie pić dáiąc. *Dioſ.*

Item. Piße / iż gdyby niedźwiadek kogo vkaśił / pokiby ten Oſet w reku trzymał / żadneyby boleśći nie miał czuć / á gdźieby go odbył / záraz ſie bole wrácáią. *Dioſ.*

Wrzodom z Fiſtulowánym. Wrzody / rány z Fiſtułowáne záwiera / y goi. *Gal.*

Od niedźwiadká vſzknionym

Swierzb ſuchy z ćiáłá ſpadza / z octem vtárte liśćie y z nasieniem / y náćierać.

Swierzb ſuchy ſpadze.

Żołądek / y

Piersi flágmiſtymi ßlamowátośćiámi záplugáwione / wychodzą / potężmey á niżeli ogrodny Krokos. *Aben. Meſua.*

Żołądek. Piersiom

Toż też Szkole dźiećiom w vſtkách leczy [Tenże] Ale to rádniey o polnym / y dźikim Krokośie rozumieć mamy.

Szkole dźiećinney w vſtkách.

Rozſądek.

Nie ſą bez nágány / ktorzy ten Oſet własnym Krokoſem leśnym być miánuią: Gdyż iáko Theophráſtus piße te oboie bydź rożne / iákoż y ſáme / ktorych po części v nas ſie znáyduie / mogą nas do rozſądku przywieść.

Bernádynek / ábo Turecki czubek. Rozdźiał 56.

Cardnus benedictus. Cardnus ſanctus, & Cardoncello.

Cardobenedictum. Geſegneter diſtel.

BErnádynek / ktory *Cardobenedictum* z Láćińſkiego / drudzy Oſtem Włoſkim / ini Tureckim czubkiem zowią: Ziele ieſt ościſtokolące wßyſtko. Kłącza rumiánáwego / łykowátego y gibkiego / po źiemi ſie rozkłádáiące. Liśćia długiego / po kráiách iákoby powyſczypáne-

go / y

nem vżywáć. Abowiem

Poty znieca / ktoremi ſie záraża / y iad z ćiáłá wyćiaga.

Aqua.

Wodká Kárduſowá.

Wodká z tego źiela iáko z inych źioł bywa przez *Balneum marię* wyćiagniona / ktora ſłuży wßytkim dolegliwoſćiom tym / ktorym przoch.

Poty wznieca. Przeto

Jádem iákimkolwiek záráżonym / vżyteczna

Głowy boleniu.

Zawrotu /

Pámieći námdloney ábo y vtráconey.

Pleurze z źimney przyczyny / z wilgotney y z wietrzney / biorąc iey ráno / y na noc / po trzy ábo po cztery łyżki ćieplo / bywa rátunkiem.

Pierśiom flágmy pełnym / vżyteczna z Jzopowa wodka / á z Fiołkowym Syropem. Gdyżby też mocnieyßy y potężnieyßy chćiał mieć trunek / tedy z kwáśnym miodkiem / miáſto Fiołkowego vżywáć.

Ná vßy olchnacym / że do ſtátecznie ſtyßeć nie mogą / pokilká kropek w vßy ćieplo iey puſczáiąc przez niektorą czás / do ſłuchu bystrego przywodźi. Ale tákowa wodke powtore / w ſklánych Alembikách przećiągnąć potrzebá.

Bol ſrogi w głowie vśmierza / chuſtke w niey zmaczawßy / ná głowę przykłádać.

Oczu zápaleniu y czerwonoſći. Tákże Swierzbieniu ich ſłuży wymywáiąc ie nim ábo puſczáiąc w nie pokropce po dwie.

Poty wzbudza.

Jádom.

Głowy boleniu.

Zawrotu.

Pámieći.

Pleurze y kłoćiu w boku.

Pierśiom flágmiſtym.

Niedoſtyßącym w ßom.

Głowy boleniu.

Oczom czerwonoſći.

Oczom swierzbiącym.

Vinum

Wino z Kárdobenedyktu.

Wino z kárdobenedyktu / iáko ma bydź przyprawowáne / naydźieß podobny ſpoſob w Piołynie / ktore tym wßytkim niedoſtátkom y dolegliwoſćiom ieſt bárzo vżyteczne / zwłaſczá wnetrznym / ktorym iego wodká ſłuży. Jáko

Przećiwko morowemu powietrzu.

Przećiwko.

- Jádom /
- Trućiznom /
- Záráżom /
- Strzekániu w głowie / y bolu gwałtownemu.
- Zawrotu głowy.
- Záplugáwieniu krwie / y wielu inym chorobom.

Morowemu powietrzu

Jádom.

Trućiznie

Záráżom.

Strzykániu w głowie.

Zawrotu głowy y Krwi ſplugáwieniu

Przyczym

Poty wzbudza.

Mieſiączną Pániom / y

Mocz zátrzymány wywodźi / piiąc go.

Pleury y kłoćie w bokách ſrogie / z zamknione wietrznoſći vſtrámia y vkłáda / piiąc go.

Poty.

Mocz.

Mieſiączne

Pleurze vśmierza.

Źimnice y Febry żołądkowe / zágniloſći w nim z humorow odpadzą / trunkiem go vżywáiąc. *Tabe.*

Źimnicom y febrom żołądkowym.

Rozſadek.

Myla ſie / ktorzy go z rodzáiu záiączych Rzepek / ábo z Dźiewięćiłow / to źiele bydź rozumieią. Tákże y ći / co z Oſtow páwlocznych twierdzą go bydź. Abo iáko drudzy powiádáią / á hrubo bydź go z rodzáiu Przymiotowego źiela. Też y ći przećiwko rozumowi / y doświádczeniu vſtáwicznemu mowią / ktorzy go vdáią bydź przyrodzenia źimnego y ćirpniącego / gdyż ſámá iego gorzkość świádczy go bydź rozgrzewáiącym. Niektorzy twierdzą to źiele / á Oſet miękki / bydź iedno / y tákże go miedzy Krokoſe leſne / ábo płonne y dźikie pokłádáią. Ale nieprzyſłoynie / bo chociaż miękki Oſet / y ten Barnádynek / ſą iednoſłáynych ſtutkow / wßákże okolicznoſćiámi inymi ſą od ſiebie rożne / iáko ſie báczyć może z opiſánia ich.

Wielonog. Rozdźiał 57.

Polycnemum, Nepeta agreſtis, Pulegium agreſte offic.

Ackernepet.

Wielonog / od wielu odnożek y gáłązek ma imie. Ma ábowiem kłącze iego geſtße kolánki y członkowánie / od ktorych odnożki y gáłązki pochodzą / iáko y Poleiu. Liśćia Lebiotcżánego / bez ogániſtego okolká ná wierzchu / iednák wierzchołki ma geſte / na-

nie/ ábo w wodzie warzony y pity/ bywa przedtym rátunkiem.

W leczeniu fráncowátej choroby wchodźi bárzo vżytecznie do syropow/ y Decoctu z drzewá.

Dymienice y przyscze/ ábo bolaczki morowe leczy/ záraz iáko sie pokażą ná wierzch: wżiąć soku z tego źiela trunek dobry/ przyłożywszy do niego puł łotá Dryakwie przedniey/ y Ambry dziesięć ziarn. To wypić y co nalepiey pocić sie z godzin cztery. Przydáia ieszcze drudzy do tego Mirrhy/ [á nie źle] ćwierć łotá.

Oczom świerzbiącym.

Oczom czerwonym/ ábo krwią záżłym: sok ábo wodká/ z wodka Rożáno ábo Rożyczkowa/ iest lekárstwem/ puszczáiąc w nie.

Kánczer ná białogłowskich piersiách/ y wrzody ine ćiáło roziádáiące y pśiiące/ leczy/ by też do kośći ćiáło wyiadł/ tucha tego źiela wárzonego często wymywaiąc/ á prochem iego zásypuiąc.

Rány/ wrzody/ sadzele záwiera y goi do trzech dni/ welmanki z głowek Cárdobenedictu/ w nie miáśo fleytuchá puszczáne. Doświádczone iest lekárstwo.

Morowki/ y

Piekielny ogień gási/ liśćie tłuczone/ á przykládáne.

Ná wżeláke vkażenie iádowite/ liśćie vtárte á przykládáne/ iad wyćiąga.

Możnom spuchłym/ iest lekárstwem osobliwym: wárząc ie w winie/ á okłádáiąc ćieplo.

Bambele/ y

Rospádliny w śiedzeniu/ ábo w stolcu/ leczy/ zásypuiąc ie prochem tego źiela.

Sadzele wrzedliwe/ gdźiebykolwiek bedące/ osobliwie ná piersiách białogłowskich goi/ tym prochem ie zásypuiąc. Tymże sposobem

Kiły y wrzody rozsiádáiące/ ná wstydliwych członkách/ tego źiela tucha wymywáiąc/ y wychedażaiąc/ tymże prochem zasypuiąc/ goi.

Przepukłym/ iest wielkim lekárstwem/ piiąc y w potrawách go vżywáiąc.

Boleści w nyrkách vkłada/ piiąc go.

Flágme hruba/ lipka/ y kliowáta. Tákże ine wilgotności złe wywodźi/ zwłaszcza gdyby z niego pigułki potoczył.

W pleurze doświádczonym rátunkiem bywa/ proch iego z winem ćieplym/ ábo radniey z tegoż wodką pić dáiąc.

Wnętrznościom zátkánym./ iest lekárstwem/ trunkiem go tákże vżywáiąc/ á bowiem te otwiera y wychedaża.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány pędźi

Serce mdłe posila.

Máćicy záduszoney/ iest rátunkiem.

W biodrách Scyátyczne boleści vśmierza/ z białym winem proch iego piiąc.

Mozg/ y

Wzrok mdły posila/ y ostrzy/ przez vżiá vżywány. Tákże ná oczy przykládány.

Żołądek z flámowátości flágmistych wychedaża y wysusza.

Chęć do iedzenia vtrácona wzbudza.

Piersi wolne czyni od zátkánia/ y one rospżestrzenia.

Ryme/ y sapke trawi.

Dolegliwości wżeláke w śleźienie leczy/ w winie go wárząc/ y piiąc. Tákże prochu z niego z potrawámi vżywáiąc.

Wietrznośći w kiszkách záwárte wywodźi/ kliştery z niego czyniąc. Tymże sposobem

Bolaczki y wrzody w kiszkách leczy/ tákże kliśterami go dáiąc.

Cuchnieniu z vst odpadza żuchány.

Zęby chwierocące/ y osłábiałe vtwierdza.

Dźieśłá gniiące ábo gnilec leczy/ żuchaiąc go.

Wrzodom ćiáło roziádáiącym/ y pomykáiącym sie/ iáki iest Kánczer otworzysty/ niemáß nád to źiele nic vżyteczniey ßego/ y lepßego/ wárząc go/ á ta tucha wymywáiąc/ y prochem tegoż źiela zásypuiąc/ ábo wodka iego tákże wychedażaiąc. Co sie ná białegłowie doświádczyło/ ktorey Kánczer piers był wyiadł/ y popsował/ áż do żebr/ ktora tym sámym źielem wyleczona była.

Sok.

Sok iáko z káżdego źiela może wyćiągnąć/ w opisániu Piołynu opisáliśmy. Ten służy

Zástánowieniu mieśięczney białogłowskiey chorobie/ z winem/ ábo z tegoż wodką dáwáć. Przećiwko iádom/ Trućiznom. Tákże

Przećiwko zarázie morowego powietrza/ pić go dobrze.

Piersi flágmiste wychedaża/ trunkiem go vżywáiąc z wodką białey Szánty.

Wątrobie/ y

Żołądkowi bárzo vżyteczny.

Gliśty w żywoćie mozgy y wypadza.

Kołka y mozgżysko w kiszkách vkłada.

Extrakt.

Ten tákże/ iáko z inych źiol bywa wyćiągniony/ ktory iest doświádczonym y wielkim lekárstwem/ przećiwko zarázie powietrza morowego.

Jádom tákże inym/ y trućiznam sprzećiwia sie bárzo.

Fráncuska choroba złożonym/ z polney Rucy wodká trunkiem vżywány/ osobliwym iest lekárstwem. Może go y z wi-

nem vży-

Fráncy służy.

Dymlenicom morowym y wrzodom.

Oczom świerzbiącym.

Oczom czerwonym.

Kánczer ná piersiách.

Ránem y wrzodom.

Morowkom.

Ogniu piekielnemu.

Vkażeniu iádowitemu.

Możnom opuchłym

Babelom ábo rospádlinom około stolcá.

Sadzelem y wrzodom.

Kiły.

Przepukłym.

Nyrkom boleiącym

Flágme wywodźi z ćiáłá.

Pleurze.

Wnętrznościom zátkánym.

Mocu.

Sercu mdłemu.

Mácicy.

Mozg/ y wzrok posiłá.

Żołądek Gęści. Chcedo iedzenia wżbudza.

Piersi wychodzą.

Rymie.

Śleźienie

Wietrznośćiom.

Wrzodom w kiszkách.

Cuchnieniu z vst.

Zęby vmocnia.

Gnilec leczy.

Kánczer.

Succus.

Mieśięczney.

Jadu y trućiznie.

Powietrzu morowemu.

Piersiom flágmistym.

Wątrobie.

Żołądkowi.

Fliśtom.

Kołce.

Extract

Morowemu powietrzu.

Jádom.

Fráncy.

Pory wzbudza.

go/ kosmátego/ z ktorego klącze puscza się twárdochrostowáte/ czworogránowite/ ostrokosmáte/ podobne listeczkom Máćierzeyduszki. Kwiećia przybronatnieszego/ tym kształtem około rosczek miedzy liśćiem vsádzonego/ iáko w Szánćie/ máiące sposob nog łożnych/ od czego tez w Greckim y w Láćińskim iezyku/ to iest/ *Clinopodium*, iest rzeczony. Naśienie takież niemal iáko w Szánćie.

Mieysce

Rośćie ná mieyscách płonnych/ skálistych/ á słońcu wyłożonych.

Przyrodzenie.

IEst przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego w trzećim stopniu/ iáko Galenus pisze w 7. kśiegách o ziołách. Wszákoż ták rozgrzewa/ że námniey nie vpala. Iest subtelney y przenikáiącey istnośći/ śćieńcza.

Moc y Skutki.

Pokurczonym. Przepukłym. Moczu ćieszkiemu. Vsczknieniu iádowitemu. Mieśięczno wzbudza. Płod wyćiąga. Brodawkom odwisłym. Zywot zátwierdza. Ciekaczkom wszelákim.

Zyłom piętym ábo suchym/ pokurczonym iest vżyteczne/ wárząc á piiąc.

Przepukłym. *Dios.*

Moczu ćieszkiemu/ y bolesnemu pusczániu/ bywa rátunkiem.

Vsczknionym od iádowitych bestiy.

Mieśięczna chorobę Pániom wzbudza.

Płod z żywotá wyćiąga martwy.

Brodawki odwisłe/ ktore Grekowie *Acrochordonas* zowią/ spadza.

Zywot zátwierdza.

Biegunki wszelákie zástánawia/ wárząc.

Gnuśne y niepotężne do skutku małżeńskiego/ pochopne czyni.

to ziele do wywrzenia trzećiey częśći/ á to w wodźie/ gdźieby gorączká byłá/ bez gorączki w winie ábo w piwie/ ile kogo ná wino nie zstánie/ piiąc ten trunek przez kilká dni. *Dios.*

Od Páięczego gonu vsczknionym/ iest rátunkiem/ wárząc go ze wszystkim/ y z korzeniem/ á piiąc. (Tenże)

Látorostki iego w białym winie wárzone/ á trunkiem vżywáne/ od rozumu y baczenia z zbytniey melánkoliey odchodzące/ do zdrowia dobrego przywráca. *Mat.*

Vkąszonym od páięczego gonu. Od rozumu y baczenia odstąpionym. Do Wenusá zbudza.

Rozsądek.

Storzyskiem nászy Polacy zowią/ á nie bez przyczyny. Abowiem gnuśne do Wenusá małżeńskiego/ w winie wárzony/ á káżdego dniá ná noc trunkiem vżywáne/ sposobne/ potężne czyni.

Czyśćicá czárna. Rozdźiał 59.

Clinopodium alter.

Ander Werbel dost.
Stein poley.

CZyśćicá czarna/ ma tákże listeczki Máćierzeyduszki podobne/ ieno dłuższe y spiczástsze. Kwiatki miedzy liśćiem mieyscy rozdźielone/ błękitne/ iáko w Storzyszku kształt máiąc/ kwiátu iábłká Gránatowego. Rozgi ćienkie/ gránowite/ y nie ták ostrokosmáte/ iáko w Storzyszku/ z ktorych parámi listeczki pochodzą/ pewnemi mieyscy miedzy sobą rozsádzone/ smáku ostrego.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách skálistych y dźikich/ tákże iáko Storzysz.

śienia Poleiowemu podobnego / mocnego / ostrego / y wdźięcznego zapáchu.

Mieysce.

Rośćie pospolićie ná rolách y odłogách obfićie / zwłasczá v nas.

Przyrodzenie.

Galenus pisze w 8. księgách o źiołách / że w wtorym stopniu rozgrzewa y wysusza.

Moc y skutki.

Rány goi. Rány goi / ták świeże iáko suche źiele vwierćiawszy go w nowey donicy / á woda skropiwszy / ná rány plastrem przykłádáć / á nie odwiezowáć áż piatego dniá. *Dios.*

Moczu kápániem odchodzacemu. Przepukłym iest lekárstwem osobliwym / w winie go białym wárząc á piiąc. *Dios. Cal.* Moczu kápiącemu. Przepukłym.

Rozsądek.

Jáko od Grekow y Láćinnikow ich násláduiacych Polyenemum / ták y od nas Wielonogiem iest názwáne / że w sobie gęsto kolanká y odnożki ma. V nas to źiołko pospolite iest / zwłasczá ná Podgorzu / ktore po żniwách miedzy śćierniem nasnádniey obaczyć. Znáczy się z Mátthyolowego wykłádu tego źiela że nie wszędy iest pospolite y znáiome / / iáko y iemu sámemu.

Storzyszek. Rozdźiał / 58.

Clinopodium.

Bráun gliedkráut / oder Wirbel dosten.

DWoy rodzay Storzyszká mamy. Pierwszy / imie ma własne Storzyszek. Wtory zowiemy Czyśćicą. Storzyszek własny ná dwie piedźi wzwysz wyrasta. Korzeniá długiego / ćienkie-

go /

Sciátyce. Czknienia iádowitego. *Dioſ.* Wchodźi vżytecznie do kliſter / ktore czynia przećiwko Scyatyce / y łupanu w biodrách. *Dioſ.*

Rozſadek.

Náſzy Polacy to źiele Swinia rzepka zowia / dla tego że korzeń ma miażſzy / okragły / wielki / Rzepie podobny / ktorego świnie do paſzy chćiwie ſzukáia. Nieprzyſłoynie vdáia to źiele *Leontopetalum*, to ieſt Rzepe świnie / zá *Leontopodium* powiádáiąc ie bydź iedno: Czego by Dioſkorydes od obudwu rożnych Rozdźialow / ná rożnych mieyſcách onych nie piſał / by był wiedźiał bydź iedno. Też kſztałty y wyobrażenia ich. Także ſkutki wyświádczáia ie być rożne.

Ozánká / Rozdźiał 61.

Teucris.
Teucrium.

Bathengel.
Kummertroſt.
Gamanderle.
Manderle.

Niećioráki rodzay Ozánki znáyduiemy z obcymi: Pierwſza ma korzeń z wiela korzonkow ćienkich y obdłużnych: z tego klacze pochodźi prećiſte / iáko y v Ptáſzych oczek / ná piadź wzwyſz / pod czás y dłużſze / według buynoſći mieyſcá. Liſteczki ćienkie / máło niepodobne do liśćia Ciećiorki: około kráiow drobnuchno kárbowáne. Kwiatki w wierzchu miedzy liśćiem modre / podobne Ptáſzem oczkom. Naśienia drobnego w máchárzynkách. Źiele wſzyſtko gorzkiego ſmáku. Druga / máło pierwſzey niepodobna / ieno że nie ták geſto prećiſta / y liśćiem rzedzey obroſłá. Kwiátu także modrego / obdłuż kłoſowátego / máło nie iáko ná Láwendźie / abo Szpikánárdźie ogrodney. Trzećia / liśćia wietſzego / ſzerſzego / około kráiow iáko y pierwſze drobno zabkowátego / á modráwego. Czwarta / nam tu w tych ziemiách nieznáioma / Grecka Ozánka zowiemy: Tá od pierwſzych liśćiem y kwiátem ieſt rożna / tylko że kwiatki błękitnoſći coś z siebie pokázuią. Piata / wtorey podobna / tylko że korzonkow drobniey-

Przyrodzenie.

Bez vpalenia rozgrzewa / wysusza w trzećim stopniu.

Moc y Skutki.

Tychże skutkow y tey mocy Czyśćicá czarna iest / co Storzyszek: o ktorym sie troche wyższey powiedźiáło.

Rozsądek.

Niektorzy to źiele chcą mieć prawdźiwym Storzyskiem / á záś Storzyszek nász czarna Czyśćicą. Ale iákożkolwiek o to sie nie rozgniewamy / gdyż są iednákie go przyrodzenia. Tákże skutkow y mocy.

Rzepá Swinia. Rozdźiał 60.

Leontopetalum & Pata Leonis.

Zawwurtz.

SWinia Rzepá ma korzeń wielki / czarny / ná podobieństwo Rzepy / po ktorym wyrastáią iáko guzy iákie. Z tego pręt wyrasta ná piądź ábo ná dwie wzwysz / y wyższy / czczy. Gáłązki częste y gęste / tákże czcze. Kwiátu rumiennego / podobnego Záwilcowemu / ktory Anemone zowią. Z tych potym strączkow wiele okrągłych / dwie / ábo trzy w sobie źiarnká / iáko v Ciećiorki / máiące. Listu Kápustnego wykráwánego / iáko list Mákowy.

Mieysce.

Rośćie pospolićie ná rolách / y miedzy zbożem.

Przyrodzenie.

W Trzećim stopniu wysusza y rozgrzewa. A przytym rozpráwuie / rozrzedza.

Moc y skutki.

Obráżonym od gádźiny.

Przećiw vsczknieniu od węża / y od inych bestiy iádowitych iest lekárstwem / z winem ią piiąc. Abowiem nád wszystkie ine źiołá / narychley bol vskromi y vlży / z v-

Trisago.
Trixago.
Chamædrys.
Chamærops.
Calamandrina.
Linodrys.
Quercula.
Serratula.

Gamanderlen.
Gamanderlein.
Klein Batengel.
Blawmenderlein.
Erdtweyrauch.
Vergis mein nicht.

odnożkámi: z ktorego klacze kośmáte / ná piądź wzwyż wyrasta / z liśteczkámi drobnymi / okolo kráiow wykrojonymi / ná kśztalt debowego liśćia / zlekká kośmáte. Kwiatki miedzy liśćiem drobne / modre. Z tych potym nasienie drobne bywa. Wtore málo pierwśzemu niepodobne: korzenia gestego / ćienkiego / obdłużnego / y rospierzchłego: Z tego klacze ná dwie piędźi wzwyż wyrasta / chrostowáte / y twárde. Liśćia śzerśzego y wietśzego niźli w pierwśzym / ćiemnożielonego. Miedzy tym á klaczem kwiatki modre. Zapáchu żywicznego. Smáku gorzkiego. Nasienie w swych śzupinkach czarnáwe.

Znáyduia sie ieszcze do tych drugie dwie. Jedná / ktora możemy wielkimi Ptáśzemi Oczkámi názwáć / bo nad ine y wzrostu wietśzego y korzenia miesśzeyśzego y dłusśzego. Liśćia też kośmatśzego y wietśzego / iednák kśztałtem wśzystkim / wtorey iest podobna. Druga / gorna / ktora ná gorách rośćie. Tá korzenia długiego / nie zbytnie miasśzego. Klacze liśteczkámi obrosłe / ná kśztałt Bábiego muru / ábo ś. Janá pásu / ieno wietśzemi trochę / y śzerśzemi. Gáłązki z klacza chrostowátego puszcza / twárdśze niźli v wtorey / ná stopę wzdłuż / po ziemi sie rozkłáda / ćiemno rumienne. Liśćia podobnego innym Ptáśzym Oczkom / abo zielu Czosnaczkowemu / od spodku biało bláde iáko w Srebrniku / śiwowełnistego / nie para rowno / áni iednostáynie ná długich skopkách wyrastáiące. Kwiát z miedzy liśćia ná długich rozczkách promienisty wydaie sie / ná kśztałt kędzierzáwych włosow / ábo iedwábnych promieni: Zkąd zowią go Włośzy / Jowiśzowymi włosámi. Korzenie twárde / zdrewniáłe. A wśzystko ziele smáku gorzkáwego / iáko wierzbá.

ßych. Kwiatki tákże kłosowáto modre máiąc. Kwitną w Lipcu y w Sierpniu.

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná łąkách / rośćie w ogrodách leśnych: niektorzy ią śiewáią. Jednák naprzednieyßą bydź Plinius powiáda Cyliciyską/ktora około gory/ Pisiádá rzeczoney/ rośćie/ gdźie ma niebo y źiemię ná sie łáskáwe.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia rozgrzewáiącego we wtorym stopniu/á w trzećim wysußáiącego / iáko Gálenus w 8. księgách o źiołách pisze. Sćiencza / rozrzedza/ wywodźi/ rozśiekuie/wychędaża. Jest istnośći przenikáiącey subtelney.

Moc y Skutki.

Sleźienie nábrzmiáłey y twárdey.

Sleźione twárdą / nabrzmiáłą / potężnie trawi / świeżo źielona / z winną lorą piiąc ią. Abo suchą w winie wárzoną. Ták nábrzmiáłą śćiencza. Twárdą zmiękcza. [*Dios.*]

Item.

Też śleźione boleiącą leczy / z Figámi suchymi ią vtrzeć / á octem ábo y wodą rosczynić / płáty w tym maczáiąc / ćiepło przykłádáć: ábo y plastrowáć. *Dios: Plat.*

Vsczknionym od gádźiny.

Vsczknionym od wężow / iásczurek / y inych iádowitych bestiy/z sámym winnym octem roztárta / bez Fig/ wielkim iest rátunkiem.

Swini śleźienie.

Pißą o świniách / że ktoreby sie korzeniem tego źiela pásły/bez śleźiony bywáią

Káßlu.

Káßel vśmierza/iuchę z wárzonego piiąc ráno y ná noc.

Zimnicom morowym.

Morowego powietrza/ źimnice / y goraczki leczy wodką / pierwey to źiele mocząc/potym *ex Balneo maris* dystyllowáć/ wźiąć iey ná raz z ßeść łyżek / Dryakwie/ ábo Mitrydatu / ábo Mirrhy kwintę / w niey rozetrzeć / y dáć pić/ przydawßy Száfranu ze dwie częśći kwinty. Może też miásto tych pomienionych Aloesu rozetrzeć/ pod tąż wagą / á záraz sie co nalepiey potym poćić. Teyże iest mocy sámo źiele w winie wárzone / á trunkiem vżywáne.

Záwrotu. Zoładkowi.

Zawrot głowy oddala.

Zoładek źimny rozgrzewa.

Wątrobie

Wątrobę zámuloną otwiera y wychędaża.

Płucom.

Płucá zátkáne otwiera y leczy.

Máćicy. Mieśięczney.

Máćicę plugáwą wychędaża.

Mieśięczną chorobę pániom wzbudza

Zołtą niemoc spadza.

Zołtácce Kámien

Kámien krßy y wywodźi/wárząc w winie / ábo w piwie / y w wodźie / kto piwá ábo winá mieć nie może / przez kilká czásow trunkiem vżywáiąc.

Pierśiom y płucom. Flágmie w płucách

Pierśi záwrzedźiałe/ y płucá leczy.

Hrube á kliiowáte flágmy z nich wywodźi / proch tego źiela z iegoż wodką / á z prochem Goryczki / ábo z Ománu / przez kilká dni pić dáiąc.

Káßlu. bydlęcemu.

Bydłu káßlącemu / z solą tego źiela dáwáć / ábo z wárzonego iuchą pić/ dobrze.

Rány y wrzody goi.

Rány y wrzody sokiem / ábo wodką iego przemywáć dobrze/ bo záplugáwione ropą wychędaża y goi

Moczu. *Succus Extractio Aqua Vinum Sal.*

Mocz nád przyrodzenie zástánowiony wywodźi / wárzony / trunkiem vżywány.

Sok/

Extrákt/

Wodká/

Wino/

Sol. Jáko z inych źioł mogą z niego bydź czynione. O czynieniu sposobie w Piołynie y w inych źiołách dostátecznie sie powiedźiáło.

Rozsądek.

Własnie przynależy to źiele wßelákim niedostátkom Sleźiony / ták człowieczey / iáko y bydlecey. Co ludźie mądrzy y báczni stąd sposob lekárstwá z niey wźieli / iż gdy z tráfunku świnią śleźione ná tym położono / záraz do niey przylgnąwßy / zniszczyłá ią y w niwecz obroćiłá.

Ptáße oczká/ Ozánká mnieyßa. Rozdźiał 62.

TO źiołko/ktore zowiemy Ptáßemi oczkámi/ábo Ozánką mnieyßą: Dwoie znáyduiemy: Pierwßa ma korzenie przydłużßym/z

odnoż=

Żądku. Zápámiętánia nád przyrodzenie.

Melánkolikom ßalonym.

Strętwiáłym.

Párálizu.

Głowy bolenia.

Żołtáczce.

Kámien. Spiku/ ábo ſubetu.

Feb: trzećiáczce.

Gliſtom.

Morowemu powietrzu.

Czerwu w vßu.

Oczom czerwonym.

Máćice chędoży.

Porodzeniu lekkiemu.

Moczu.

Kolce.

Śleżienie. Wętrobie.

Kolce.

Nyrki. Pechyrzowi zámułonemu.

Kámień w nerkách y w mechyrzu krßy.

Páráliżącey niemocy/

Zápámiętáiącym ſie náb przyrodzenie.

Z melankolicy bezrozumnym y ßalonym. Tákże y

Strętwiáłym y z drewniáłym/z winem piiac.

Członkom párálizem nárußonym/ wárzac á trunkiem dáiac. Tákże z winá nápárzáiac.

Głowy boleniu záſtárzálemu y dawnemu.

Żołtą niemoc ſpadzą/ piiac z woda ćwierć kotá naſienia iego/ po kilkukroć/ bo ia moczem wywodzi. Tákże iuche z źiela trunkiem vżywáiac.

Kámień krßy á moczem żenie.

Od ſubetu ábo ſpiku wzbudza.

Trzećiegodniowey febrze / ieſt lekárſtwem/ źiele w wodźie wárzac/ á przez kilká dni piiac. Tákże kwinte naſienia iego z woda pić dáiac.

Gliſty z żołądká y z kißek wyrzuca/z winem vżywáne. Toż czyni wino ſámo/w ktorymby dźień y noc świeżoźielone źiele mokneło/ y z ſwym kwiećiem. Też proch iego z miodem vżywány/ toż czyni. *Plat.*

Przećiwko morowemu powietrzu/ ieſt doświádczonym lekárſtwem/z ſoła/z oliwa/ á z octem miáſto Sáłaty vżywána.

Czerw w vßách záłogły/ ſok mozgi/ puſczáiac go w nie.

Oczy záćmione/ iáſne czyni/ tákże ten ſok puſczány.

Dla záplugáwioney máćice wyczyſczenia/ czynią ſobie białegłowy z miey pocenie w wánnie ſuchey. *Plat.*

Porodzeniu lekkiemu/ ieſt rátunkiem/ proch iey ábo iuche w winie wárzonego źiela piiac.

Moczu ćiężkiemu puſczániu.

Kolce y dárćiu vżywoćie.

Śleziony/ y

Wątroby zámuleniu/ to źiele w wodźie wárzone/ á tono y otwor toná/ tákże krzyże co naćiepley nim okłádáć y nápárzáć do bize. Też iuchá vżywána/toż czyni wárzac go w winie z oliwa.

Dárćiu w kißkách/ co kolka zowią/ ieſt rátunkiem/ tym ſpoſobem: wźiąć iuchy tego wárzonego źiela w ſłonej wodźie ábo prochu iego w roſole rozmießáć/ oliwy ze dwie ábo ze trzy łyżki rowne/ miodu z łyżke/ y dáć kliſtera. *Plat*

Zámulone nyrki/ y

Pechyrz otwiera y wychedaża/ w winie go wárzac z oliwa/á prog toná y krzyże co naćiepley okłádáiac/ y nágrzewáiac.

Kámień ták w pechyrzu/ iáko w nyrkách krßy/ y moczem wywodźi/ konfekt tym ſpoſobem vczyniony.

Konfekt.

Wźiąć źiela tego miáłko vtártego dwie cześći/miodu chędogiego odßymowáneg cześć trzećia/ przydáć do tego kámienia Oſtrowidzowego/ktory *Lapidē Lincis* Láćinnicy zowią/ połowica mniey/ á mżli prochu/ták wiele tłuczonego Lámi kámieniá/ y to vſmażyć ná ſłońcu iárkim/ á tego ná raz dáwáć ták wiele iáko Włoſki orzech/ ábo Káßtan. Máđ ine wiele y rozmáitych lekárſtw doświádczony ieſt/ ták ná kámień/ iáko ná ćiężkie puſczánie moczu/ że áni *Electuarium Ducis*, áni *Liton tripon* ták ſkuteczne ieſt/ iáko ten konfekt. [*Plat.*]

Konfekcia kámien.

Wątrobę/ y śleżione záśtárdźiáłe odmiękcza y leczy/proch miáłko tego źiela vtárty w oliwie ná plaſtr wárzony y przykłádány. Też y ták owa máść do tychże odmiękczenia ieſt doświádczona: Wźiąć tego źiela świeżoźielonego Ptáßych oczek/ może y Ozánki/ y moczyć co w namocniey ßym winie/ przez dni dźieśięć/ á gdy dobize w nim rozmokne/ dopieroß go wárzyć áż do wywrzenia winá/ potym to przez geſte ſitko/ ábo przez płát geſty przecedźić y wyżąć/ żeby woßyſtką wilgotność odeßła/ do ktorey troche woſku przydáć/ y z tego máść tym ſpoſobem vczynić/ ná śleżione y wątrobę zátwárdźiáłą. *Plat.*

Śleżienie. Wętrobie

Womity z nieſtrawności żołądká/ábo z záźiębienia záwśćiąga/żołądek rozgrzewa y vtwierdza/wárzyć to źiele w roſole ábo w ſłonej wodźie/ á może: bydź z przyrodzenia swego wodá ſłona/iáko bywa gdźie ſie ſol znáyduie/do tego octu y oliwy według potrzeby przylać/ y z tego plaſtr vczynić/ á ná żołądek ćiepło przykłádáć. [Tenże]

Womity záwśćiągá.

Łupieżom y páprzyſkom.

Łupieże y páprzyſká w głowie ábo y w brodźie wychedaża/ vwárzywßy pierwey w ſłonej wodźie Słonecznika gorzkiego przetłuczonego/ potym octu winnego oſtrego/ y prochu miáłko vtártego z tego źiela przydawßy/ głowę ábo brodę tym przemywáć. *plat.*

Rymie.

Rymę y ſápke odgania/ woreczek z prochu iego vczyniony/ á ná głowie noßony.

Máćice záźiębiona rozgrzewa.

Máćicę záźiębłey y záplugáwioney.

Záplugáwiona wychedaża/ długo źiele w wodźie wárzyć/ y w tey wodźie ſie nápárzáć/ á źiele wárzone vtłukßy co naćiepley ná krzyże y łono przykłádáć. Też proch z Ptáßych oczek w oliwie wárzyć może/ á z Báwełny czopek/ ábo węzełek vczyniwßy/ w tym zmáczáć/ y w otwor toná puśćić. Ábo tenże proch záczynić ſokiem Kokornaku okrągłego/ á węzełkiem w otwor toná wprawić.

Podágrze.

Podágrze ieſt rátunkiem/ proch iego z ćiepłą woda piiac.

Kiſtule w oczu.

Kiſtule w oczu przy noſie goi/ świeżo źielone źiele vtrzec/ á przykłádáć.

Mieyscey Czas.

ROśćie ná kámienistych mieyscách/podczás ná págorkách y gorách/ tákże przy leśiech. Kwitnie w Czerwcu/ y Lipcu. Ma bydź zbieráne/ gdy w naśieniu dożrzewa. Do roku trwa.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia/ iáko Gálenus w 8. kśiegách o źiołách pisze/ rozgrzewáiącego/ wysuszáiącego w trzećim stopniu. Jednák bárźiey wysusza niżli rozgrzewa. Ale to rozumieć śie ma o tey/ ktora w ćiepłych stronách rośćie. Tu w nászych źimnych kráinách/ możemy ią *Serapionem* zá rozgrzewáiącą y wysuszáiącą we wtorym stopniu mieć: śćiencza/ wyćiera/ otwiera/ zámulenia wnetrznośćiách/ rospráwuie/ y wychedażá.

Moc y skutki.

Kászlu zástárzáłemu.

Kászel zástárzáły leczy.

Sleźienie Moczu.

Sleźienie zátwárdźiáłość.

Moczu ćiężkiemu pusczániu.

Puchlinie Mieśięczney.

Puchlinie świeżey y niedawney.

Mieśięczną pániom wzbudza.

Łożysku.

Łożysko wywodźi.

Płod wyćiąga.

Płod z żywotá wywodźi.

Pokurczonym.

Pokurczonym żyłom/pietym/tym wszystkim dolegliwośćiom iest rátunkiem/ świeżo źielone źiele w wodźie wárzone/ á káżdego dniá po trunku vżywáne. *Dios.*

Flágmę z ćiáłá wywodźi.

Z wilgotnośći lipkich/ kliiowátych/ miąższych/ wszystkie wnetrznośći rumuie/ rospráwuiąc/ rzedząc/ rozćienczáiąc/ wyćieráiąc y wywodząc. *Gal.*

Sleźie nie twárdey nábrzmiáłey.

Sleźione nábrzmiáłą śćiencza/z octem piiąc. Náwet ią trawi y wniwecz obráca. *Gal. Dios. Eginet.*

Puchlinie świeżey.

Puchlinie poczynáiącey/ nie zástárzáłey wárzone w pułtory kwarty wody do wywrzenia pułkwarty/to iest trzećiey częśći/ wielkim bywa lekárstwem/ bo ią potężnie moczem wywodźi.

Trućiznie zádáney.

Trućiznę/ gdźieby komu byłá/ iákimkolwiek sposobem zádána/ w winie źiele to wárzone/ á trunkiem vżywáne.

Płucom zránionym y owrzedźiáłym.

Z miodem pożywáne/ służy płucom zránionym y owrzedźiáłym. Też źiele z Dryakwią polną w miodowey syćie wárzone/ á pite/ toż czyni.

Podágrze.

Pedágrykom flágmistym/ w wine go wárząc/á piiąc/bárzo iest vżyteczne. *Math*

Vsczknionym od bestiy iádowitych.

Vsczknionym od węża y wszelákiey iney gádźiny iádowitey/ známienitym iest rátunkiem/z winem vżywáne/y ná ránę plastrowáne.

Przepukłym.

Przepukliny leczy/ świeże źiele/ drewnem ná drewnie tłuczone/ y trunkiem w winie dáne/ dźiwnie prędko ie leczy. *Apul.*

Scyátyce.

Scyátyczne bole w biodrách prędko vśmierza/ wárząc go/á przez trzy dni trunkiem vżywáiąc. [Tenże] Toż podágrze służy

Rány y wrzody złe.

Rány/ Tákże

Wrzody y sadzele złe y ćiáło roziádáiące leczy/ tłukąc go drewnem ná drewnie/ á octem/miodem/ábo oliwą ná plastr rozczynione/ według iákowośći bolączki przykłádáne. [*Teophr.*] Toż czyni prochem iego zásypuiąc. *Plin.*

Mieśięczną.

Mieśięczna chorobá/ ktorymby pániom byłá nád przyrodzenie y przystoyność czásu záwśćiągniona/ nápárzánie z niego dobrze sobie czynić/ bądź płaty ábo Gębki w ćiepłey iusze iego máczáne/á ná prog łoná/ y otwor/tákże ná krzyże co naćiepley przykłádáć/ ábo śie w nim po pás w wánnie kąpiąc/ y ná nim śiedząc/ obłożywszy śie też nim około dołu/ bądź párę z ćiepłego leykiem przez otwor łoná pusczáiąc/ przez kilká dni to czyniąc.

Lupieżom y páprzyskom.

Lupieże otrębiáste/ y

Páprzyská ná głowie wychedaża/ źiele sámo z Bobową mąką w occie/ á w słoney wodźie/ábo w rosole wárząc/ á przecedźiwszy/głowę tym przemywáć y brodę. [*Tabe.*]

Przepukłym.

Przepukliny leczy/z oliwą vtárte/ ábo tłuczone/ á przykłádáne.

Oczom bielmem zaszłym.

Z oczu záćmienia odpądza/ y bielmo śćiera/z oliwą vtárte/á ná nie przykłádána y w niepusczáne. [*Dios.*

Kolerze. Pigułki.

Kolerę moczem wywodźi naśienie/ po kwinćie w trunku vżywáiąc.

Toż wszystko mogą piguły/z prochem tego źiela miodem záczynione y potoczone/ á pożywáne.

Flágmę z gárdłá y z płuc wywodźi.

Flágmę w gárdle y w pierśiách záległą wywodźi. *Plin.*

Żołądkowi flágmistemu.

Żołądkowi flágmistemu/w winie źiele wárzone bywa rátunkiem.

Wzroku.

Naśiene oczom bywa vżyteczne.

Głowy boleniu.

Wszelákiemu boleniu głowy służy z źimnych wilgotnośći/y tym chorobom ktore stąd pochodzą/ iáko

Pádáiącey

rzen ná wiele cześći rozdźielony/biały. Ziołko to ná pozor bárzo wdźie czne. Smáku gorzkiego: zapáchu żywicznego/ od tego v nászych Polakow nazwiská dostáłá.

Mieysce.

ROśćie ná mieyscách pustych y kámienistych / na págorkách. Znáyduie sie też w rowniách / y ná stárodawnych rumách zárosłych.

Przyrodzenie y skutki.

POnieważ ták znáczney gorkośći nie iest iáko Ozánká / przeto też nie ták rozgrzewa y wysusza / ále coś podley y słábiey od Ptászych Oczek sámcá / y dla tego też nie iest ták potężna w skutkách: wszákże máło coś podley: O ktorych w przednim rozdźiále.

Rozsądek.

Od zápáchu żywicnego iest rzeczone nam to źiele / iáko Grekom od podobieństwá Dębowego liśćia *Chamædrys*, to iest / po źiemny dąb. Y stąd niektorzy rozumieią bydź ią *Iuam Dioscoridis*, to iest / źielem Suchotnym ábo Powietrznym / ále sie mylą. Gydź tylko są sobie zápáchem / á nie skutkámi / áni kształtem podobne.

Firletká. Rozdźiał 64.

Lychnis coronaria & syl.
Rosa mariana,
Rosa dominarũ.
Rosula cælestis,
Mosanthos.

Márgenrósen /
Frauwenrbszlein.
Himmelrószlein.

FIrletká / ktorą też Rożyczką P. Máryey zowią / dwoiáka iest / ogrodna y dźika. Ogrodna dwoiá / biáła y czerwona / ktorą Wieńczytą zowią / przeto iż pierwszych wiekow vżywano iey do wieńcow / co y po dźiśieyszy czás niegdźie czynią / dla ozdobnośći / pieknośći / y wdźiecznośći kwiátu. Listu długiego / wełnisto kosmátego / sze

dźiwego /

Syrop z Ozánki.

Syropus

Bywa z tego ziela Syrop w Aptekách czyniony náurząd / ktory im stárszy bywa / tym nalepszy y naużytecznieyszy do chorob przerzeczonych / z osobliwośći służy.

Niestráwnośći w żołądku. Kászlącym. Puchlinie Pokurczonym.

Vtráconey w żołądku stráwnośći.

Kászlu zástárzáłemu.

Puchlinie świeżey.

Pokurczeniu żył suchych / biorąc go ná raz ze cztery łoty ábo łyżki / z ták wiele iuchy tegoż ziela wárzonego.

Sok z máłey Ozánki ábo z Ptászych oczek.

Succus.

Oczom ćiemnym.

Oczom ćiemnym lekárstwem iest osobliwym / pusczáiąc go w nie z wodką Kosztywałową. A iáko Theophrástus y Plinius pisza / z oliwą zmieszány / y w oczy pusczány / o czym się też wyszey przypomniáło.

Sleźienie.

Sleźione / ktorzy máią chorą / soku tego pocztery łoty przez vstá dáiąc ná raz / niepospolitym rátunkiem. *Plin.*

Vsczknionym od wężá / y od iney iádowitey gádźiny / známienitym lekárstwem / námázuiąc nim rány. *Item,* Z winem go piiąc. *Tabe.*

Vsczknionym od bestiy iádowitych.

Wodká z Ptászych oczek.

Aqua stillatitia.

Wodká z ziela świeżego kwitnącego / z *Balneum maris* palona / iest podobna Bukwicowey wodce: Tá trunkiem vżywána

Dycháwicznym. Kászlu. Pierśiom pełnym wilgotnośći.

Ciężko tchniącym y Dycháwicznym.

Kászlącym vstáwnie.

Pierśiom ćiásnym y wilgotnośći pełnym / ráno y ná noc po dobrym trunku iey piiąc bywa rátunkiem / bo szlámowátośći flágmiste z nich wywodźi / rzedząc / y rozpráwuiąc ie / á wolno odbywáiąc.

Żołtą niemoc spądza.

Wątrobę zámuloną.

Żołtaczce. Wątrobie. Sleźienie.

Sleźione zátkáną otwiera / tákże po dobrym trunku biorąc.

Wino Ozánkowe.

Vinum.

Wino / rownie iáko z Piołynem może bydź przypráwione z tym źielem. Osobliwie służy.

Dycháwicznym.

Ciężkość w pierśiach z nápełnienia wilgotnośćiámi ćierpiącym. *Plin.*

Dycháwicznym. Pierśiom ćiężkim y pełnym. Kászlu. Opuchłym. Wątrobie. Sleźienie. Nyrkom. Máćicy. Cerę cudną czyni.

Kászlącym vżywáć go trunkiem. [Tenże

Opuchłym / známienitym iest lekárstwem / moczem ią wywodząc.

Wątrobę / Sleźione / Nyrki / Máćice / } zámulone wychędaża y wyćiera.

Bládey twarzy / piękny rumieniec y cerę dáie.

Oleiek z Ptászych oczek.

Oleum.

Oleiek z kwiećia máłey Ozánki / tym sposobem vczynić może / iáko z Rumienkowego. Ten

Przećiwko ćiężkim boleśćiom y vstáwicznym w krzyżách białogłowskich z zátrzymánia choroby mieśięczney / iest wielkim rátunkiem / náćieráiąc nim mieyscá boleiące. Nápárzywszy się pierwey w kąpieli / z Slazu / z Rumienkowego kwiećia / á z tego ziela vczynioney / z ktorey wysuszywszy ćiáło / pomienionym oleykiem mázáć.

W krzyżách boleśćiom zátrzymánym choroby mieśięczney.

Rozsądek.

Aczkolwiek Dioskorydes tylko nam iedne Ozánkę opisał / wszákoż iż się iey więcey znáyduie rodzáiow. My niechćieliśmy ich opuśćić / ále pod trzemá Rozdźiały opisáliśmy ie.

Zywiczká więtsza / Rozdźiał 63

Chamædris altera, seu Fœmina.

Gamanderlein weible.

Zywiczká więtsza / nászy to źielezowią / ktore Láćinnicy ták dawni iáko poślednieyszy *Chamędrium alteram, vel Fęmellam* miánuią: Tá listeczki ma ná kształt dębowych / ieno bárźiey rozdźielone y powykráwáne / ćienkie ćiemnoźielone / á po swych rozgách gęsto rozsádzone. Rozgi czworogránowite / ná pułtory piędźi / twárde chrostowáte / á gęsto gáłązkowáte / ná ktorych kwiateczki miedzy listkámi bronatne abo rádniey błękitne / około swych rozdżek obtoczone. Ko-

rzen ná

naydźież w rozdźiale o Piołynu ku końcu.

A iż to źiele sprzećiwia śie mocno iádu niedźwiadkowemu / iáko śie ná przodku z Dyoscorydá powiedźiáło. Tedyć y czásu powietrza morowego / tegoż soku / ábo y wodki iego / z wodką z Dźiegielu / ábo z Biedrzyńcu dystyllowáney / może go bespiecznie vżywáć mym zdaniem.

Firletki polne iáko Orybasius pisze *li.7. cap.26.* stolcámi wilgotnośći z ćiáłá wywodzą.

Rozsądek.

Przodkowie nászy stárzy / poki báwełny nie mieli / suchego do knotow Firletki liśćia vżywáli / y ztąd Lychnidem / to iest / knotem / ábo knotownicą / názwáli Czárnuchę żytną / ábo Kąkolnicę / niektorzy z poślednieyszych Ziołopisow / chcą też mieć zá iednę z polnych Firletek / ále mym zdániem nie przystoynie / gdyż Firletki wszystkie prawdźiwe / purguią / iáko Dyoskorydes y Orybasius świádczą. Tá Kąkolnicá namniey.

Lilia. Rozdźiał 65

Lilium.

Lilien Gilgen.

LIlia troiákiego iest rodzáiu. Pierwsza białego kwiátu. Korzenia Cebulatego białego / złożonego iákoby z łusk iákich / ábo z strączkow / z ktorego wyrasta pręt gładki / obli / prosty / dwułokietny / podczás według buynośći trzyłokietny. Liśćie wprzod wydáie długie / ták źimie / iáko lećie źielenieiące / gładk e / lśnące / tuczne / y soku pełne / ná podobienstwo zamorzkiey Cebule / ktorą *Scylam* ábo *Pancracium* Láćinnicy zowią. Potym gdy w pręt wyrasta / mnieysze / y drobnieysze listeczki z śiebie puscza / á ku wierzchu drobnieysze. Ná wierzchu trzy ábo cztery wyrastáią gáłązki / ábo odnożki / z ktorych naprzod źieleniáwe á podługowáte pąpie wyrasta. To potym zá czásem pięknym y białym kwiátem śie rozkwita / od spodku wąskim / ku wierzchu szerokim / miąszym / y tucznym / z sześći listkow złożonym / z wierzchu smużki wzdłuż po sobie máiąc. Miedzy tym liśćiem kwiećią ze śrzodku korbliká pochodzą ćienkie / proste / żołte iezyczki ábo serduszká / iáko iákie długie żądłá / rownie iáko w Száfránie. Ten kwiát okwitnąwszy opáda / pozostáwuiąc po sobie naśienie w źielonych głowkách podługowátych / ná wierzchu oblich. Kwiát zapáchu pornego y przyiemnego.

Druga pierwszey podobna / ieno że liśćia sczupleyszego / á kwiátu żołtego.

Trzećia / korzeniá pierwszey podobnego / z ktorego pręt miąszy pochodźi / ná ktorym ku wierzchu tákże trzy ábo cztery rosczki ná tych kwiát czerwony z sześći listow obszernych złożony. Liśćie źielone / ná kłączu szerokie / żyłowáte / ná pozor liśćia Bábczánego.

Mieysce.

TE Lilie w ogrodách bywáią fláncowáne y sádzone. Lubią źiemię wypráwną / chłodną / czerstwą / y ćienisty grunt. Kwitną w ćiepley

dźiwego / miąższego / wielkośći Szałwiowego listu. Pretá łokietnego / tákże wełnisto kosmatego / białáwego / oblego / ktore rownymi Parámi gáłązki z śiebie puszcza. Ná tych w wierzchu pąpie iáko krużliczki iákie prągowáte wyrastáią / z ktorych kwiatki wychodzą czerwone / ábo szárłatne / á od spodku bládsze o piąći listkow / kształt máiąc białych Fiiołkow. Ná pozor wdźięczne / bez zapáchu. Naśienia drobnego / okrągłego á żołtego / Bázyliykowemu podobne / tylko mnieysze. Korzeń długi / z wielą odnożek. Tákaż rownie druga / tey we wszystkim podobna / tylko kwiátem odmienna białym. Jnych iest przez dwánaśćie płonnych. Roznice miedzy sobą / wielkośćią y drobnośćią liśćia kwiátu / y korzenia tylko máiąc / ktorych kształt y okolicznośći / káżdego z osobná żebym miał opisáć / zdáłá mi się rzecz niepotrzebna / ponieważ iednákiego wszystkie są przyrodzenia y skutkow. Kwitną ták ogrodne iáko polne / począwszy od Czerwcu áż w Jeśień / dosyć długo / poki ich mroz nie zwárzy.

Mieysce.

OGrodne w ogrodách bywáią śiane dla wieńcow / sámy też przez się rosną ná łąkách / ná miedzách / ná rolách / zwłasczá polne.

Przyrodzenie.

GAlenus w 7. kśiegách o źiołách. Tákże Egineta w 7. piszą zgodnie Naśienie Firletek wszytkich / bydź przyrodzenia rozgrzewáiące° ná koncu wtorego stopniá / ábo ná początku trzećiego / co się znáczy z gorzkośći iego znáczney. List y kwiát nieco słábiey / y rozgrzewa y wysusza.

Moc y skutki.

Wchodźi liśćie y kwiát tego źiela do lekarztw / ále naśienie częśćiey. *Gal.*

Niedźwiadkowi iad odeymuie.

Niedźwiadkowi ták bárzo szkodźi / iáko piszą niektorzy / iżby się go tylko dotknął / wszystek iad w nim vmartwia / ták / iż nigdy żadnemu szkodźić nie może. Przeto

Vsczknionym od Niedźwiadká.

Gdźieby kogo vkąsił przed tym / y iad swoy w ćiáło puśćił / puł łotá naśienia tego w winie roztárszy / obrażonemu dáć pić / wszystek iad stolcem wywiedźie. Tákże też kwiát czyni / gdźieby naśienia mieć nie mogł.

Kolerę stolcy wywodźi.

Kolerę ábo zołę tákże stolcy wywodźi: puł łotá z winem białym ćiepło / náczczo dáiąc. *Dios.*

Rány ćięte wrzody stáre.

Rány krwáwe stula y goi.

Wrzody tákże zástárzáłe leczy: liśćie ták suche iáko świeże przykłádáiąc [*Dioscor.*] Toż prochem z źiela suchego zásypuiąc / czyni.

Vpłáwom.

Vpłáwy Pániom záwśćiąga / liśćie w winie wárzone á trunkiem vżywáne / proch tákże toż czyni.

Krwią chárkáiącym.

Krwią chárkáiącym / liśćie z winem piiąc / iest lekárstwem.

Obrzydzenie pokármu.

Obrzydzenie pokármow oddalá / podobnym go sposobem vżywáiąc.

Wybićia

Ná wywinienie z stáwu ábo wybićiu / dźiewiąty rodzay Firletki / ktorą drudzy po Łáćinie *Articularem herbam* zowią. Niemcy Splyszplettel / ábo Gliedkraut / iest osobliwym lekárstwem.

z Karkow.

Zdrewniáłym członkom.

Tákże stwárdnieniu y zdrewniáłośći żył suchych / iest bárzo vżyteczna / odmiękcza ie / y członki w stáwách swych stwárdniáłe / odwilża / wárząc to źiele á nápárzáiąc. Do czego przydáć może otrąb pszenicznych / oleiu Liliowego / ábo Rumienkowego / lagru winnego / y octu trochę dobrego. To wespoł wárzyć á plastrowáć.

Oczom krwią záćiekłym.

Oczom záwrzedźiáłym.

Zápalone y krwią zászłe oczy / sok z Firletki wychładza / chusteczkę w nim maczáiąc á przykłádáiąc ná nie.

Záwrzedźiałość w tychże oczách / y ná bielmie wrzedźieniczki spądza / ábo trawi / pusczáiąc po kropce / ábo trzech ná raz w nie tego soku. *Tabe.*

Sok z Firletek.

Flágmie. Kolerze.

Flágmę ták wodnistą iáko kliiowátą.

Wodkę z żołądká.

Kolerę ábo zołę wywodźi precz ten sok właśnie iáko naśienie / o czym trochę wyższey / z sytą miodową vżywány. *Oribas lib. 7. cap. 25.*

Ten sok iáko ma bydź wyćiągniony /

naydźiesz

dni dwánaśćie w winie á w oliwie moczyć potym przez płát/ábo sitko geste przebić/ y przydawßy wosku troche y oliwy ieścze/ máść vczynić/ y tym ślezione twárdą máżáć. *Plat.*

Wrzodom stárym.

Stáre wrzody leczy/ kwiećie y liśćie tłukąc/ y przykłádáiąc.

Głowie wilgotney y źimney.

Ktorzy głowę wilgotną y źimny mozg zbytnie máią/ Leliowego kwiátu woniáć im dobrze. *Sim. Sethi.*

Twarz śliczną czyni: wźiąć korzenia ſuchego miáłko vtłuc/ á Rożáną wodką roſpuśćić/ y tym ná noc twarz námázowáć. [*Plat.*] Toż ſámá wodká z Liliowego kwiátu z *Balneum maris* palona czyni.

Twarz śliczną czyni.

Czerwonośći y tredowátośći twárzy.

Czerwoność z twarzy nie przyrodzoną ſpadza/ świeże korzenie/ przydawßy prochu miáłko vtártego z kámieniá/ ktory zowią *Calaminarem*, Kámphory/ oleyku z kwiećia Bzowego/ nákoniec żywego ſrebrá vmartwionego czcza ślina/ y z tego máść vczyniwßy/ tredowátość námázowáć. *Plat.*

Rodzenie lekkiemu y tychlemu.

Rodzenie dźiatek pániom ſnádnie czyni ſerdußká/ ábo iezyczki owe we śrzodku/ kwiátu Liliowego żołte/ vtłukßy ie co naſubtelniey pułtory ćwierći łotá/ rogu Jednorożcowego puł ćwierći łotá/ Słoniowey kośći ábo zębu trzećia część kwinty/ kwiećia Liliowego pułtory ćwierći łotá/ ábo naśienia iego/ naśienia Orlikowego/ ábo Cynowodowego puł ćwierći łotá/ Cynámonu przednego puł ćwierći/ Száfránu ćwierć/ Boraxu ćwierć/ Cukru białego trzy łoty: Z tych wßyſtkich rzeczy proch vczynić. Agdyby ſie brzemienna białagłowá práćowáłá dźiećmi/ dáć go z ćwierć z wodką Leliową wypić/ bárzo lekko y rychło porodźi. Jni też ták czynią/ Brożą naśienia Liliowego ile kto chce/ Jemioły Gruſßkowey/ Burſztynu białego/ Száfránu/ Mirrhy/ Cynámonu/ Dyptanu/ Cabru: To wßyſtko miáłko tłukąc/ á po ćwierći/ ábo po puł ćwierći łotá/ z winem białym ráno y ná noć pić dáią brzemiennym. Ale pierwßy potężnieyßy y ſmáczniejßy.

o m.

Płod martwy z żywotá wywodźi.

Płod martwy z żywotá wywodźi rychło/ naśienie iego z białym winem piiąc. [*Mizald.*

Położnicom z wielkich boleśći rodzenia ktore przyrodzony rumieniec/ y bárwę na twarzy trácą/ korzeń Liliowy z Czoſnkiem warz: potym to w lagrze czerwonego winá rożetrzeć/ á twarz tym ná noc námázowáć: ráno woda ieczmienną zmywáć: To ták długo czynić/ áż do cudney cery záś przyjdźie. *Mizald.*

Położnicom vtráconey cery przywrácá.

Sok z Liliey.

Rány wßelákie wielkie y głębokie/ á ile w głowie. Tákże ná mieśiſtych częśćiách ćiáłá/ á do tego wilgotne názbyt y do goienia trudne/ wychodząca y ſpaia/ tym ſpoſobem: Wźiąć pięć częśći ſoku z Liliowego liśćia/ iedne część octu/ część miodu/ y wárzyć to w miedźiáney pátelni/ áż wßyſtká wilgotność páry odiydźie/ y vtrzeć/ że będźie máści kſięalt/ y tym ie plaſtrować. [*Gal. Dios.*] Toż y wrzodom záſtárzáłym y plugáwym należy.

Ran wßeláke wielkie y głębokie.

Záwárdźiáłość máćice odmiękcza.

Mieśięczna pániom niewcześnie záſtánowiona wzbudza/ vżywáiąc tego ſoku.

Zátwárdźiáłość máćice odmiękcza.

Mieśięczna pániom niewcześnie záſtánowiona wzbudza.

Vkłoßonym od węża y inych iádowitych beſtij/ ſok z liśćia/ y z naśienia Liliowego/ trunkiem dáiąc/ ieſt známienitym rátunkiem y lekárſtwem.

Vkłoßonym od węża y inych iádowitych beſtij.

Pocenie wzbudza/ tymże ſokiem poſtrychnąwßy. *Dioſ.*

Pocenie wzbudza.

Liſßáiom. Tákże

Liſßáiom.

Lupieżom y otrębowátośći ná ćiele/ tenże ſok ieſt lekárſtwem/ ćiáło nim náćieráiąc.

Lupieżom.

Sok z kwiećia Liliowego/ wrzodom w łonie białogłowſkim goi/ wymywáiąc ie nim. *Mizal.*

Wodká Liliowa.

Bywa z Liliey wodká przez *Balneum maris* wśćiągána/ iáko z inych źioł kwiećia: Tá

Aquaſtil latitia.

Mowie vtráconey.

Nie dobrze wymywáiącym trunkiem dáwána/ ieſt oſobliwym rátunkiem.

Mowie vtráconey. Nie dobrze wymawiáiącym.

Bole wnętrzne vkłáda y vśmierza/ piiąc ią.

Wnętrznościom bolącym.

Wątrobie/ y

Wątrobie.

Máćicy zápalonym ſłuży.

Máćicy.

Rodzenie ſnádne lekkie y prędkie czyni.

Rodzeniu ſnádnemu.

Máść.

Vnguentum.

Máść z korzenia Liliowego vczyniona z oleykiem Migdałow gorzkich/ á z białym woſkiem/ dźiwnie płeć chędogą czyni. *Mizal.*

Płći chędogiey.

Z marſki wyćiąga y wyrownywa. [*Tenże*]

Zmárſki.

Jtem, Mieśięczną chorobę pániom wywodźi.

Item. Mieśięcznej.

Loną otwor ábo máćice śćiśniona y zátwárdźiáłość zmiękcza y otwiera/ korzeń w popiele żarzyſtym vpiec/ á z oliwą go geſto vtrzeć/ y czopkiem/ ábo wezełkiem w otwor loną co nagłębiey wpuśćić popuśćiwßy od niego obdłużną nitkę dla wyćiągnienia. *Mizald.*

Máćicy śćieśnionej názbyt.

Liliowy oleiek/ ábo máść z opiſánia Dioſkorydowego.

Oleum contrá lib: 1 cap: 51 poſitum

Dioſkorides tym ſpoſobem vczy przyprawować máść/ ábo oleiek Liliowy: Naprzod każe wźiąć dźieśięć funtow oliwy/ y dźieśięć łotow/ Trzćiny pachnącey pięć funtow

bych stronách w Czerwcu / w chłodnieyszych w Lipcu.

Przyrodzenie.

LIliowy kwiát / iáko Galenus w 7. kśiegách piße o ziołách / ma złożenie z mießánych á subtelnych czastek. Naprzod z ziemnych / á ztąd ma gorzkość w sobie nieiáka. Potym z mierno wodnych / á ztąd oleiek / ktory ma moc rozpráwowánia / odwilżánia / y odmiękczánia / bez wßelákiego sczypánia y roziadánia. Korzeń y liście wysußáia / rozpráwuia / ścieńczáia srzednie. Jednák korzenie bárziey wyćiera niżli liście. Owa rozgrzewa y odwilża w pierwßym stopniu. (*Plat.*)

Moc y skutki

Opárzeli. nom wßelákim.

O párzeliny wßelákie / bądź ogniem zelázem rospalonym / miodem wrzącym vkropem / abo oleiem / Liliowe liście wárzyć y przykładáć / leczy. A bowiem bez wßelákiego kasánia y sczypánia wysußa opárzone czesći ciała / y wyćiera. Abo korzeń Cebuláry y Liliowy w zarzyßym popiele vpiec / y z oleykiem Rożánym go rozetrzeć / á przykładáć Toż czyniąc ázby sie zgoiło.

Cwieki ná członkách y stáwách zásiádle spadza / *Claus* Łácinnicy zowią / także toż przykładáć: ale do trzećiego dniá nie odeymować.

Cwieki ná nogách y ná członkách. żiłom suchym pokurczonym abo przeciátym. Plánom á y tredowátości. Páprzyßkom. Łupieżem. Strupem párchom. wrzodom ná głowie ciekącym. Krostoły. Bolączkom twárdym y guzom.

Żyły piete ábo nerwy pokurczone / przećiete / leczy / korzen Liliowy z miodem tárty / á przykładány. *Dios.*

Plány y zmázy ná twarzy y tredowátość

Páprzyßká y łupieże ná głowie.

Strupy y párchy ćiekące / Tákże

Wrzedzienice y bolączki ná głowie ćiekące goi / wychedaża / tenże korzeń z miodem vwierćiawßy w donicy / á namázuiąc ábo plástrem kładąc.

Wrzodzienice y bolączki ná głowie ćiekące goi / wychedaża / tenże korzeń z miodem vwierćiawßy w donicy / á namázuiąc ábo plástrem kładąc.

Gruczoły / bolączki twárde nápuchłe z miękcza y w otok ie obráca / korzeń ze inány nasieniem / y Fengrekowy wárzony / rozche przydawßy smalcu gesiego / abo kapłuniego / chocia y wieprzowego / że będzie iáko másć / y to ćieplo plástrować. Toż sam korzeń w oliwie moczony / á plástrowány czyni.

Krostoły / bolączki twárde nápuchłe z miękcza y w otok ie obráca / korzeń ze inány nasieniem / y Fengrekowy wárzony / rozche przydawßy smalcu gesiego / abo kapłuniego / chocia y wieprzowego / że będzie iáko másć / y to ćieplo plástrować. Toż sam korzeń w oliwie moczony / á plástrowány czyni.

Twárdeści toná białogłowskiego Mieśnicy.

Łoná otwor białogłowskiego odmiękcza / korzeń z miodem plástrowány.

Chorobe mieśięczna nád zwyczay zá wßćiągniona pániom wzbudza / y wywodzi / korzeń w winie wárzony / tuche te naczczo y ná noc ćieplo piiąc.

Ránom swieżym. Wrzodo.

Rany swieże y stáre.

Wrzody wychedaża / záwiera / zdrowym ciałem ie wypełniáiąc / korzeń abo liście w oćie moczone / potym rostárte / y plástrowáne.

Vsżknionym od wężow y iney gádziny iádowitey.

Vszknionym od beśtiy iádowitych / osobliwym iest rátunkiem / liście vtrzeć ko nalepiey / przykładáć ná ráne: ábowiem iad z rány wyćiąga y goi.

Wywinieniu abo wybićiu z stáwu.

Wegrowátości ná twarzy. Tákże

Wybiciu z stáwu. Wegrom ná twarzy piegom.

Chropowátość ciáłá gładka czyni / korzeń z miodem vtárty. Toż też ábo cerę cudna gładka czyni.

Chropowátości Śmárstkom.

Śmárski z twarzy rośćiera / tákże z miodem korzeń / abo z Jelemem łoiem rośćieráiąc y wyćiągaiąc.

Złote żyłki / korzeń Liliowy / iákimkolwiek sposobem ná nie przykładány otwiera. *Mizald.*

Złote żyłki otwiera.

Moßną / abo iadrá męzkie opuchłe leczy z przymiotem ogniśtym: wziąć korzenia Liliowego chocia z liśćiem / liśćia Bielunowego / máki pßenicznej / octu / y z tego plastr vczynić / á letnio okłádáć. Abo tylko sámo korzenie w occie wárzyć / y przykładać. [*Dios. Gal.*]

Moßnom spuchłym.

Vszknionym od wężow y iney gádziny iádowitey / nasienia w trunku vżywáć dobrze. *Dios.*

Vszknionym od wężow.

Roża piekielna wychedaża y spadza / nasienie Liliowe z liśćiem swym w winie rostárte y plástrowáne. *Dios.*

Roży piekielney.

Pleßowátość z opierzchnienia włosowną głowie / znowu włosámi okrywa / korzeń z oliwą / á z sádłem wieprzowym vtárty / tym nacieráiąc

pleßowátości głowy.

Krew ziádło z stelcy wywodzi.

Krew zsiadłą y skrzepłą ze wnetrza wywodzi stolcem / korzeń z syrą miodową pity.

Grzybámi strutym.

Strutym Grzybámi ábo sádłami iádowitymi / korzenie Liliowe y z kwiećiem ie go pić dobrze. [*Plin.* Toż

Vszknionym od beśtiy.

Jadowitemu vkąszeniu od beśtiy iádowitych służy dáiąc trunkiem.

Slezienie twárdey.

Slezienie twardey / liście w occie wárzone / y ná lewy bok pod żebrámi zaraz ćieplo przykładane / piiąc naprzod iuche z wárzonego /

Przepuklym.

Przepuklym / y

Pokurczonym.

Pokurczonym / korzeń w syćie miodowey z Rożynkami wárzonymi leczy / to piiąc. *Plin.*

Slezienie nábrzmiáłe.

Item Slezione nábrzmiáłe y zátwárdziáłe leczy: wziąć Liliowego korzenia dwie czesći / korzenia Ománowego / Barszcu / po iedney czesći / to wßystko przez

dni dw..

kiey / ábo oleiu Seſámowego / to ieſt / Logowego dwá funty / dopiroż w to kwie ćie wſypáć Liliowe / żeby w naczyniu ſklánym przez cztérdźieśći dni mokneło / z wierzchu machárzyna dobrze nákrywßy obwiązáć. Potym przecedźić / y do potrzeby chowáć / niżey opiſánych. Jáko

Pierśiom boleiącym z záśiebienia. Tákże
Żołądkowi oźiębłemu.
Máćicy záśiebley.
Boleśći w nyrkách. Tákże
W pechyrzu vkłáda / trawiąc ie.
Kolce ieſt lekárſtwem / máżąc żywot / y kliſtery z niego dáiąc. *Meſua.*

Pierśiom záśiebionym. Żołądkowi Máćicy. záśiebionym.

Nerkom bolącym. pechrzowi. Kolce.

Rozſądek.

Tych czáſow y przyprawá / y vżywánie tego oleyku ieſt w poſpolitośći y ieſt potężnieyßy niżli Rumienkowy / ábo Kopru ſwoyſkiego / bo ieſt ćiepleyßy y ſußßy we wtorym ſtopniu. Bywáły od ſtárodawnych lekárzow / y teraz bywáią rozmáićie od rozmáitych z Liliey proſte oleyki robione. Serapion w kśięgách ſwych o lekárſtwách ták vczy: każe wźiąć kwiećia Liliowego oſkubionego / y v ſpodku okroionego z ſwych páznokći / puł trzećią toá / oleiu Seſámowego ábo Logowe° pułtorá funtá / czeſto mießáć / áż w śie weźmie moc onego kwiećia / potym przecedźić / y dla potrzeby chowáć. Drudzy to kwiećie w oleyku Mirobolanowym / ábo w iákim inym / bez wßeláких inych rzeczy przydáwánia moczą.

Serapion

Jny.

Paulus Aeginetá / każe do kwarty ſłodkiey oliwy / cztery łoty Liliowego kwiećia ochędożonego kłáść / á przez trzy dni moczyć / czwartego wyiąć / wyżąć / á znowu świeżego pod toż waga námoczyć. Tákże po trzećim dniu ono wyiąć / wygnieść / y trzećikroć świeżego kwiátu pod toż miára náklásć / ná ſłońcu gorącym przez kilká czáſow mieć á do potrzeb chowáć.

Alexandrinus y Actuarius / máło nie tymże ſpoſobem iáko Aeginetá / do trzech funtow ſłodkiey oliwy / cztery łoty kwiátu Liliowego obránego / y z páznokći ſwych v ſpodku oſtrzyżonego kłáda y moczą / á co czwarty dźień wimuią / wyżymáią / y świeże znowu kłáda / to do trzećiego rázu czyniąc / á ná ſłońce wyſtáwuiąc. Może kto chce y poczwarte y po piate / toż kwiećie odmieniáć / áż práwie doſkonále w ſie weźmie moc onegoż kwiátu / co ſie obaczy z zápáchu iego mocnego / á potym y z ſkutkow. Chowáć dobrze nákryty do potrzeb. Naprzednie dobrośći plinius piße / ktory z Láodiceiey z Syryey z Antyochiey / pochodźi / wtore mieyſce trzyma z Fáſálidy.

Actuarius Alexandri: Eginet: Plat:

Oleiek Liliowy zágeſczony / w wietßey ieſt wadze v lekárzow dobrych / niżli proſty / iáki ieſt v Dyoſcorydá / ktoryſmy wyżßey opiſáli. Paulus Eginetá ták ſwoy opiſuie: Wźiąć każe oliwy ſłodkiey trzy kwarty / Trzćiny wonney pięć funkow / Mirrhy dźieśieć łotow / Kárdámomu trzy funty / liſtkow z kwiećiá Liliowego z páznokći ſwych oſtrzyżonego y vſußonego funt / Cynámonu ßeść łotow / Száfranu przednego Cementu / łotow dźieśieć: z tych wßyſtkich rzeczy naprzod Mirrhę y Trzćinę pachniącą przez pięć dni w winie moczyć: każdego dniá trzykroć zrußáiąc y mießáiąc / potym w oliwie y w winie ták długo wárzą / áż wino wywre. Toż Kárdámomum w wodźie moczone przez dni trzy / zrußáiąc go w niey każdego dniá. Tákże też w oliwie godźinę wárząc. Co wyiąwßy y wygniotßy / trzećią część Liliowego kwiećia w oliwę włożyć y przez trzy dni moczyć. Potym drugą trzećią część wſypáć / á po trzech dniách / Cynámonu tłuczonego / y to dla potrzeby chowáć.

Auicen: lib: 5.

Auicenná ma też iná ßę opiſánie tego oleyku czynienia / w piątych kśięgách. Bierze przednięgo Cynámonu / owocu Bálſámowego / Máſtyki / po dwu łotách / Gwoździkow y Cynámonu poſpolitego / ktory przodkowie náßy Skorycą zwáli / po łoćie / Száfranu czwarta część łotá / to ieſt / kwinte. To wßyſtko miáłko vtłukßy / w pułtorá funtá oleyku Seſámowego ábo Logowego / z przydániem kwiátow całych Liliowych trzydźieśći / okrom owych co we śrzodku ich / żołtych ſerdußek. A nákrywßy y obmázawßy z wierzchu naczynie pilnie / przez láto ná ſłońcu iárkim moczył / á potym w mieyſcu ćieniſtym chował.

Nico: Myropſ:

Nicolaus Myropſius / co drudzy Alexándryno przypiſuią / bierze oliwy funtow pięć / Liliowego kwiećia ſußonego funt. Rożey puł funtá / Máſtyki cztery łoty / Száfranu łot. To wßyſtko weſpoł miáłko vtłukßy / w ſklenicy dobrze obwárowawßy / przez dni dźieśięć na ſłońcu moczył / dźieśiątego ná wolnym ogniu przywárzywßy / przecedźił / y do potrzeb wyßßey / y drugich niżey pomienionych chował.

pokurczonym.

Pokurczonym y pokrzywionym / doświádczonym ieſt lekárſtwem / máżąc y náćieráiąc nim żyły piete.

Przymiotom.

Przymiotom ogniſtym ſłuży / Száfranu tártego do niego przydawßy z żołtká-

Kroſtom ábo bąbelom. Poty wzbudza.

mi od iaiec.

Kroſtom ná twarzy y ná rękách y pálcách w zimie wydánym / bywa lekárſtwem

Poty wzbudza ćiáło nim námázuiąc / ábowiem w ćiele pory otwiera.

lotow sześć/ Mirrhy sześćset lotow: Do tego przylać winá białego mocnego nieco/ y moczyć/ á potym wárzyć przy wolnym węgliſtym ogniu/ á odcedźiwßy oliwę/ przydáć ziarnek Kardámomowych ábo ráyſkich/ we dźdźowey wodźie pierwey moczonych/ pul czwártá funtá/ y dáć mu w oney oliwie moknąć/ potym przecedźić y mocno ie wygnieść/ wźiąć onegoż oleiu pulczwártá funtá/ wſypáć weń liſtkow ſtyſiącá kwiatkow Liliowych obránych/ w obßerne á miałkie naczynie/ á rękámi miodem pierwey obmázánemi dobrze vmießáć/ y dáć im przez noc y dźień ták moknąć: ráno w ine naczynie odlać y wyżąć dobrze/ y záraz wodę od niego odlaczyć: Aboweiem nie ćierpi w ſobie wody/ iáko y oleiek Rożány: Bo iáko ſie ſkoro zágrzeie/ kiſnie y záraz ſie ſkáźi. Przeto go potrzebá czeſto w ine naczynie odcedzáć/ y przelewáć/ námázuiąc naczynia pierwey miodem we wnątrz/ á ſolą potrząſnąć. Fus ábo glan/ ktoryby ſie ná dnie vſádźił/ precz odrzućiwßy. Potym wygniotkow rzeczy onych pachniących w nim będących/ wyiąwßy/ znowu oliwy przyprawney/ y pachniącey/ ná nie ták wiele iáko pierwey nálać/ y przydáć do tego pułtrzećia Skoicá Kardámomowych ziárnek przetłuczonych/ y co nalepiey rękámi w miedźie obmaczánymi mießáć. A po máłym czáśie/ wyżąć/ przecedźić/ y wychędożyć/ y chowáć. Potrzećie tákże ná te wygniotki/ iney oliwy przyprawney/ y pachniącey nálać/ tákże wiele iáko y pierwey/ Kárdámomu też tylko przetártego/ rękámi miodem obmáżawßy/ dobrze vmießáć: Tákże náczynie miodem we wnątrz oblać/ y ſolą potrząść. Ták będźie pierwßy oleiek naprzednieyßy: Wtory poſledni: Trzeći naposlednieyßy.

Znowu záś z tyſiącá kwiatow Liliowych/ oſkubßy liſteczki z nich włożyć do oneg pierwßeg oleyku/ y w ſprawowániu ták poſtępowáć iáko w pierwßym/ przydáiąc ziarnek Káyſkich ábo Cárdámomu/ mießáiąc rękámi miodem omázánymi/ przecedźáiąc/ wyżymáiąc/ á zwygniotkámi tákże powtore y potrzećie toż czynić/ iáko ſie iuż powiedźiáło. Nim czeſćiey świeżey Liliey kwiatki obtáne/ w onym pierwßym oleieku będą moczone/ tym potężnieyßy y ſkuteczniejßy mieć będźiemy. Na koniec/ gdy ſie iuż obaczy w ſwey doſkonáłości będź/ do káżdego z nich/ ták do oſtátniego iáko do pierwßego y wtorego/ przydáć co nawybornieyßey Mirrhy po ośminas ie lotow/ Száfranu pułtrzećiá lotá/ Cárdámomu oſmnaśćie [drudzy ieſcze trzy ćwierći przydáią od lotá/ do lotow ośminaſtu] tiż záro wno biorą Szafranu y Cynámonu tłuczonych/ w wodźie roztwarzáiąc/ y oleiek wygniećiony/ ábo máść z tym zieła/ á po máłym czáśie w naczynie ſuche odbieráią/ ktore naczynie/ ma bydź pierwey Mirrha/ ábo żywica Arábſka oblane we wnątrz/ potym Mirrhy y Szafránu w wodźie rozpuśćić/ y onoż naczynie żywicą Arábſką/ ábo Mirrhą oblane/ poplokáć. Toż też we wtorym y trzećim oleyku czynić. Tákowy oleiek/ my zágeſczonym/ ábo iáko drudzy máśćią/ zowiemy.

Przyrodzenie oleyku Dioſkorydowego zágeſczonego/ mocy y ſkutki.

rozgrzewa Odmiękcza. Máćicy y etworu ná ścieńćonemu Máćica ogniſtym przymiotom.

Rozgrzewa y odmiękcza/ rozpráwuie/ zwarzą.

Ściśnienie záwártośći y ſtwárdniáłośći łoná ábo máćice/ odmiękcza y rozprzeſtrzenia. *Dioſ.*

Przymiotom ogniſtym w máćicy/ ieſt rátunkiem. Tákże ná wiele inych rozmáitych przypadkow białogłowſkich/ ieſt vżyteczny/ iáko

Mieſiączna chorobe Pániom nád zwyczay záſtánowiona wzbudzą/ łono/ krzyże/ y otwor łoná nim mázáć/ ábo z báwełny czopek vkręćić/ y tym go oleykiem nápuśćić/ á w otwor łoná puśćić.

Mieſiączna wzbudzą.

Moc wywodźi.

Moc nád przyrodzenie zátrzymány/ ábo z ćießkośći y kápiąc od chodzący/ prędźi/ trunkiem go vżywáiąc/ bądź ſámego/ bądź z winem/ ábo z iáką inną wodką [*Dioſ.*] Tákże przog łoná/ y krzyże nim mázáć.

Wrzody z głowy płynące goi. Tákże

Wrzodom w głowie wrzodźiącym ogniſtym Kroſtom twárdym ná twarzy Łupieżom. Bliznom. Pręgom Plánom. Kolere ſtolci wywodźi.

Ogniſtym wrzodźiącym ná głowie ſłużą.

Kroſty twárde ná twarzy ſpadzą.

Łupieże y páprzyſką z głowy wychędożą.

Pręgi/ ſtramy/ y ine

Plány wyćiera/ y ták porowniewa/ że ie ledwie co od przyrodzonego ćiáłá rozeznáć/ owa/ ćienczy y rozpráwnie.

W trunku vżywány/ kolere ſtolcy wywodźi.

wádźi żołądkowi.

Szkodźi.

Żołądkowi przećiwny y obrázliwy/ ábowiem niechęć/ bezydliwość/ y womity rad czyni. *Dioſ.*

Inákßy troche ſpoſob náydziemy v Mieſie/ tego oleyku czynienia/ rownie iáko Rumienkowego oleyku/ ieno że z kwiećia Leliowego ſerdußká ábo ieżyczki one żołte/ bywáią odrzucane w Rumienku/ nie każe tedy Mieſie wźiąc liſtkow z ſámego kwiátu Liliowego lotow ßeſnaśćie/ Máſtyki/ wonney Trzćiny/ Koſztowego korzenia/ Owocu Bál ſámowego/ káżdego z oſobná po dwu lotow/ Gwoździkow/ Cynámonu po łocie/ Száfránu trzy ćwierći lotá. To wßyſtko okrom kwiećia Liliowe° przez cztery dwádźieśćiá godźin/ nálawßy zgolemo wody moczyć/ potym gdy raz ábo dwá wezwre/ przylać oliwy ſłod

kiey/ ábo

Martogon.
Lilium Syl:
Lilium Saracenicum.

Heydnischlilien.
Heydnischblum.
Goldtwurtz.

swe obtacza. Rozgi dwułokietne/ obłe/ gładkie/ Liliowym podobne. W wierzchu/ ktorych odnożki cienkie/ Liliowy kwiat miosące/ ieno mnieyszy z żołtą czerwony/ nákrápiány/ wonny/ w ktorych śrzodku pioreczká ábo serduszká rumiáne. Náyduie sie żołtego kwiátu/ á te zowią sámicá/ iáko pierwszy sámcem. Korzeń Cebulásty/ iáko v Liliey/ ieno żołty/ iákoby pozłocony/ skąd też Złotogłowem iest miánowány/ ále z mnieyszych łupinek ábo straczkow złożony.

Mieysce.

Rośćie ták ná gorách/ pągorkách iáko też w rowninách y w niźinách.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest ćiepłego/ y tychże skutkow/ y mocy/ ktorych Lilia/ zwłaszczá korzeń/ ktorego nawiecey vżywamy: miękczy/ rosprawuie/ ściera/ y wywodźi/ wyćiąga.

Mocy Skutki.

Moczu

Moczu z ćiężkością odchadzaiącemu/ tylko kápániem/ ábo y nád przyrodzenie zátrzymánemu/ wielkim iest rátunkiem/ iáko Lilia ogrodna/ wárząc korzeń w białym winie/ á kto ná wino przemoc nie może/ w wodźie/ á piąc. Tenże. Toż czyni w oliwie á w winie wárzony/ y ćiepło ná łono plástrowány.

Item.

Złotych żyłek w stolcu záwárćiu/ ábo iáko drudzy zowią ślepym/ nábiegłym/ y boleiącym/ przedtym iest rátunkiem/ tenże korzeń z lnianem śiemieniem/ á z sádłem kapłuńim/ ábo z kokoszym v wierćiány/ á przykłádány/ ábowiem bole w nich vkłáda.

Złotym żyłkom.

Mieśiącznа

Mieśięczna chorybe nád przysłoyny czás záwśćiągniona/ pánom wzbudza/ wárzony/ trunkiem vżywány/ y ná łono ćiepło plástrowány.

Mieśiącznа.

Wrzody y bolaczki do zágnoienia/ y wotok zebránia leniwe y twárde zmiękcza/ w ropę obráca/ y otwiera/ z wieprzowym sádłem tłuczony/ y plástrowány.

Bolaczki.

Gruczoły y guzy twárde otwiera/ ábo rospadza z gnatow/ ábo z rur wołowym vtárty á przykłádány.

Gruczoły y guzy.

Pierśiom białogłowskim w połogu stwárdniałym y záwrzedniałym/ z oleyskiem Rożánym/ á z Ryżowa mąką iest plástrem odmiękczaiącym/ y boleści wnich vkłádaiącym.

Pierśiom.

Moszná ábo iadrá męzkie spuchłe leczy puchlinę z nich wyćiągaiąc/ korzeń Złotogłowu z liśćiem Bielunowym wárząc: po tym máki Bobowey przydáć/ y máłko vtártey Rożey czerwoney suchey/ ileby sie dosyć zdało/ náostátku oleyku Rożánego/ y Rumienkowego przylać/ á tym ćiepło okłádać.

Moszną.

Opalonym iest lekárstwem/ z miodem vtárty á plástrowány.

Opalonym.

Żyłom pietym ránnym.

Nerwom.

Bole w członkach vśmierza.

Bolenia w ośiádłych śmázem ná twarzy.

Wszelákie ná twarzy y ná ćiele śmázy wyćiera/ wychędaża/ y gładzi z miodem rostárty.

Rány zágnile záplugáwione y śmrodliwe wychędaża y do goienia sposabia/ z pokrzywiánym nasieniem z octem á z miodem vtárty y plástrowány.

Ránom.

Rzeczy w ćiele tkwiące/ iáko żelezcá/ gwoździe śkłá/ drzazgi/ tárnie wyćiąga/ z Fiołkowym korzeniem vtłuczony/ á zwierzchu plástrowány.

Rzeczy w ćiele tkwiące wyćiąga.

Zyły suchych zá twárdziáłości. Członkom stwárdniáłym. Krę w bokách. Pániom do rodzenia lekkiego. Łonu białogłowskiego ściesnionemu. Tákże máćicy. Gryźieniu w macicy. Máćicę posiła. Máćicznym przypadkom. W stáwiech. Boleśćiom. Nápuchłym. Káßel. Twárdośći. Wychędożeniu położnic. Łożysko wywodźi.

Zyły suche ábo piete / stwárdniáłe odmiekcza / záźiebłe rozgrzewa / nim námázuiac.

Członkom stwárdniáłość odwilża.

W bokach twárdośći zástárzáłe / ktore krámi zowią / zmiekcza.

Pániam brzemiennym / do snádnego dźiatek rodzenia y rychłego / ták otworu łoná námázowániem / iáko trunkiem dawány / známienitym bywa rátunkiem.

Łoná Białogłowskiego. Tákże

Máćicy záwrzedźiáłym służy.

Gryźienie w máćicy vkłáda / ktore z ostrych wilgotnośći w nie zebráne bywáią.

Máćicy mdłey pośiłek czyni.

W stáwiech y członkách bole vkłáda.

Nábrzmiáłość y nápuchnienia / gdźiekolwiek bedace / z Száfranem rozgania.

Sześćiniedźielnicom boleśći w máćicy z iákieykolwiek przyczyny / badź z ćiężkiego rodzenia / ábo z náwietrzenia y z náźiebienia / námázuiac zwierzchu y wewnątrz iest bárzo vżyteczny.

Káßel z źimnych spadkow w płucá y w piersi / leczy / piersi nim námázuiac.

Twárdośći wßelákie w członkách odmiekcza.

Sześćiniedźiałki ktore w połogách swych zwyczáynego czyśćienia mieć nie mogą.

Tákże łożysko pozostáłe / po porodzeniu wywodźi / liśćie z korzeniem Liliowym w wodźie wárzyć / á tym łono iey nápárzáć bárzo dobrze. Ale záraz po nápárzeniu / chustkę w tey iuße ćiepłey zmáczawßy / w otwor łoná iey włożyć / y znowu zwierzchu nápárzáć.

Członkom y częśćiom ćiáłá / ktore władzą vtráćiły / iest rátunkiem / náćieráiac nim. Członkom

Spadkom źimnym ná pierśi / iest vżyteczny / ábowiem ie rozgrzewa. Tákże z nich bole w pierśiách vkłáda y vśmirza. Spadkom

Nyrkom / Nyrkom.

Pechyrzowi / Pechyrzowi.

Máćicy / o czym y wyßey sie námieniło / iest bárzo vżyteczny. Máćicy.

Mdłą máćicę pośiła swym námázowánim. Owa wßelákim niedostátkom y dolegliwośćiom iey / wielkim y známienitym iest rátunkiem / zwłaszczá z przyczyn źimnych / ábo z záźiebiáiacych. Máćicy mdłey.

Też wchodźi ten oleiek do máśći y plastrow odmiekczáiacych: tákże bole vśmierzáiacych / y do tych ktore bywáią czynione sprácowánym y zfátygowánym. Sprácowánym.

Wchodźi tákże do klister twárdośći odmiekczáiacym / odwilżáiacym / y boleśći wnętrzne vśmierzáiace. *Dios.* Boleśći vśmierza.

Ogrodnicza.

Ták żywotna czerstwość w tym źielu iest / iż sámá gáłąská iego záwießona korzeń z śiebie wydaie. Ktoby chćiał mieć świeże kwiećie Liliowe przez cáły rok / ten papie poki sie iesz ze w kwiát nierozwiie / zerwawßy / w nowy gárniec nie w polewány niechay rzadnie włoży / y co nálepiey nákryie / á w chłodźie ábo w studni chowa / by ich tylko wodá niedoßłá. A gdy chceß mieć kwiát roskwitły / wyłoż papie ná słońce: Ktory gdy sie rozgrzeie / záraz sie w kwiát rozwinie. Ták nád przystoyny y zwyczáyny czás będźie miał Liliowy kwiát. (*Anatolius.*) Abo wźiawßy korzonkow Cebulástych Lilie: z ktorych iedne wsádźić w źiemie / ná trzy dłonie w glebią / drugie ná dwie / trzećie ná dłoń. Ták rożnych czásow kwitnąć będźie. Gdyż własny czás Liliey kwitnienia iest Czerwiec. Toż y o inych źioł kwiećiu rozumieć możemy.

Rożnych barw Lilią iáko czynić.

Bywáią kwiáty Liliey rozmáitych barw czynione / czerwone / żołtogorace / błękitne / źielone / modre / ćiemno rumiáne / ábo dźikie / nie sprzyrodzenia własnego / ále zá dowćipem y przypráwą ludzką. Czerwoną tym sposobem vczyniß / záraz iáko kwiát okwitnąwßy opádnie / zerznąć klaczey z naśieniem / y záwieśić go gdźie w dymie żeby vschło. Potym wyiąwßy go z swych straczkow / y wychędożywßy / ná moczyć go w lagrze winá czerwonego w Márcu / żeby ná sie rumiánosć wźięło. Potym náczynić ná grzedách dołeczkow / y oblać ie onymże lagrem / á naśienie ono w nie sádźić. (Tenże) Abo też miedzy straczki korzenia Liliowego násypáć / ieno żeby go namniey nie obráźić / y ták w źiemie w sádźić. Tákże inymi fárbámi może ie przpráwić / iáko sie komu podoba. Piße Plinius w księgách 21. w Rozdźiale 5. że korzenie Liliowe ták iest rozmnożyste / że od iednego y piećdźieśiat sie inych wypuscza / ktore bez obrázy y nárußenia drugich odiąwßy / rozsádzáć y rozmnáżáć może.

Máśleská / ábo Złotogłow. Rozdźiał 66.

Máśleská ábo Złotogłow / ma liśćie podobne Mydelnicy pospolitey / ktore okołkiem rozłożonemi miedzy sobą mieyscy / klacze

swe ob-

Mieysce.

ROśćie przy morzu / iednák áni ná suchey y wyschłey źiemi / áni wodnistey / ále kedy wáły morzkie wode z brzegow wybiiáią / y tám z tąd zá raz zbiegáią do morzá. W Brábáncyey y w Zelándiey obfićie tego źiela rośćie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa w trzećim stopniu / iáko Galenus w 8. kśiegách o źiołách świádczy. Co sam smák vstá rozpaláiący pokázuie.

Moc y skutki.

Puchlinie

Puchlinę wodnistą / stolcem wywodźi. Tákże.

Mocz pędźi.

Mocz nád przyrodzenie záwśćiągniony / obfićie swym mieyscem pędźi / puł łotá prochu z niego miáłko vtártego / z winem piiąc. *Dios.*

Wątrobie

Chorobom wszelákim wątroby / bywa rátunkiem / z pszeniczną mąką wárzony / á náczczo vżywány. *Plin.*

Dobrey sławie.

Dobrey sławy / mniemánia y rozumienia y dobrego domiescza przy sobie noszone.

Wchodźi do tych lekarstw / ktore czynią przećiwko iádom y trućiznom. *Dios.*

Vżywáią go też do odczynienia czárow záwieszuiąc go abo ná szyi ábo w domu nade drzwiámi. *Plin.*

Vżyteczne też to źiele / Hesiodus y Muscus piszą / do sczęśliwie spráwowánia rzeczy poważnych y wielkich / nosząc go przy sobie. Ale ma bydź do tego w nocy kopáne y bráne / pod iákim namiotem y nákryćiem. To zabobon Pogáński.

Wchodźi do tych lekarstw.

Czáry odczynia

Do sczęśliwie spráwowánia rzeczy.

Rozsądek.

Theophrastus y Plinius. Tákże niektorzy z poślednieyszych Ziołopisow / choćia znácznie vczeni / iednák niedoskonále w znáiomośći ziół biegli. Polium / ktore my Siwiosnką zowiemy z Trypolium / To iest / z Odmienikiem nieprzystoynie pomieszáli / rozumieiąc o Siwiosnce / że tá trzykroć przez dźień kwiát swoy przemienia / w czym sie nie pomáłu omylili / gdyż y postáwą ábo kształtem / y skutkámi / náwet y mieyscem / są od śiebie rozne. W tym tedy ich rozumieniu / nie mamy ich násládowáć áni słucháć.

Myla sie y ći / ktorzy go Turbitem / Mesue rozumie ią y twierdzą / gdyż ráczey Turbitem Serápionowym mieliby go mánowáć. O czym sie ná swym mieyscu o Turbićie dostátecznie powie.

Mátki Bożey Włoski. Rozdział 69.

Adiantum
Capillus Veneris &
Capillus terræ. &
Ruta muraria.

Venus haar.
Frauwen haar.
Mauwr rautem.
Eselsfarn.

Rozſądek.

Są tegoż rodzáiu y nazwiſká Máśleßki korzenia białego / y tylko tym rożność od pierwßego máią / pod czás y bárwą kwiátu / ále iż tychże ſą ſkutkow / widźiáło mi ſię ie opiſáć rzecz niepotrzebna.

Wieżyczki. Rozdźiáł 67.

Turritis.
Thürnkraut

WIeżyczki koronki drobne / włośienkowáte máią / rownie iáko v Bábki: liśćie odſpodnie máią kßtałt Szałwiowych / po źiemi ſię rozkłádáiące. Klącza z korzenia kilká pochodźi proſtego / oblego koło tego liſteczki niewielkie / gładkie ſpiczáſte / á ſczawikowym podobney. Te ktore śrzedniemu ſą parámi potoczne rowniuchne ſobie ſię zdádzą / drugie po nich tymże ſpoſobem / tákże iákoby ſpięći wież rownym od śiebie położeniem z korzenia pochodzą. W wierzchu kwiát drobny biały / nád liſteczkámi ſubtelnymi / geſto obſádzonymi / á wąſkimi: Z tych potym náśienie w łuſczynkách / iáko w Táßniku. To áni liśćie iego ſmáku gorzkiego w ſobie nie ma.

Przyrodzenia y ſkutkow iákichby było / żaden nam z Ziołopiſow ták ſtárych iáko y poślednich nic nie podał. Tylko kłádą go miedzy Rzerzuchy płonne. Ale mym zdániem nieſłußnie / bo tákiego ſmáku / ktorymby mu mogły bydź iákokolwiek przyrownáne / w ſobie nie ma.

Odmienikwiát Trzykroć odmienne. Rozdźiał 68.

Tripolium. Tupethum Serapionis.
Turbith des Serapionis.

ODmiennik źiele / ktore y Odmiennym kwiátem / y Trzykroć odmienne zowiemy / ma liśćie Vrzetá ábo Sienilá podobne / ieno mießeyße. Klącza ná piądź wzwyß / pod czas y ná pułtory ſtopy / oblego / proſtego / ku wierzchu gáłęźiſtego. Kwiátu rumiennego / poki ſię nie rozwinie y nie otworzy / á gdy ſię roſkwitnie / modráwe we śrzodku żołtą głowkę máiąc. Pißą o tym źielu że trzykroć przez dźien kwiát ſwoy odmienia / poránu biały / w południe ßárłatney fárby / wieczor z czerwonábronatney: wßyſtek kßtałt iego do kwiátu Rumienku błękitnego podobny. Korzenia białego / długiego / pachniącego / á ſmáku vſtá roſpáláiącego: ná korzeniu ſkorá przymiąßeyßym. Kwitnie w Lipcu y w Sierpniu.

Mieyſce.

białego po dwánaśćie łotow. To wßyśtko wespoł w wodźie ślokowey warz do zgeśczenia śyropu/á po cztery ábo piáći łyżek ćieplo liźániem vżywáć.

Krew w ćiele poleruie. Krew/ y wßyśtkie wilgotnośći cztery przyrodzone/ w ćiele záplugáwione poleruie ten trunek. Weźmi tego źiela co naświeżßego trzy łoty/ ábo gárśći/ polney Ruty/ chmielu/ Fiołkow bronatnych po dwu łotách/ śliw Dámáścen/ ábo Szweśek/ ábo Węgierzkich/ dobrze źrzałych y słodkich czterdźieśći/ Jedwábnych śliwek/ y Jujub po pietnaśćie. To wßyśtko we czterech/ ábo w piáćiu kwartách/ wody śludźienney warz do połowice wywrzenia. Potym przyday Káśfey wyćiągnioney z iey trabek/ ßeść łotow/ Támarind ow cztery łoty/ Mánny dwá łoty/ Reubárbárum przednego łot. To znowu według obyczáiu przy ogniu węgliśtym warz dobrze zwierzchu nákrywßy/ y tego káżdy poránek bierz/ po śiedmi/ ábo ośmi łotách.

Kolery. Kolere y zole z ćiálá śtolcy wywodźi/ trunkiem go biorąc. *Taber.*

Moczu krwáwemu. Moczu krwáwemu. Wźiąć cztery gárśći tego źiela/ naśienia Malonowego ochedożonego trzy łoty/ cukru y miodu po ośm naśćie łotow. To wßyśtko do zgeśczenia śyropu wárzyć/ á chorym káżdym rázem po kilku łyżek z woda Malonowego naśienia wárzonego pić dawáć. *Taber.*

Przechody moczu. Przechody moczu/ krwia zgeśczona ábo śkrzepła zátkáne przechedaża/ Pánny Máryey Włoski/ korzeni Opichowe/ ábo Pietruśczáne/ korzenie Włośkiego Kopru/ Fiołkowy Korzeń/ y Ciećiorka czerwona w słodkim mleku/ świeżo odoionym wárzyć/ á dáć pić/ dobrze. *Taber.*

Kámień/ piaśek/ y mul piaśczyśty moczem wywodźi. Kámień/ piaśek/ y mul piaśczyśty moczem wywodźi/ wźiąc tego źiela dwie gárśći/ Gárliczek/ ábo Miechunek/ Wroblego Prośá po puł łotá. To wespoł w kwarćie winá dobrego słodkiego/ białego/ do trzećiey częśći wywrzenia wárzyć/ y po láźni tego ßeść ábo ośm łyżek trunkiem vżywáć. *Taber.*

Kokotom To źiele gdźieby kogutom do vżywánia było dáne/ z przynależaca iey zobia mießáiąc/ czyni ie ochotnymi y śmiáłymi do boiu. Co żaczkowie wiedząc/ dáią im tego w dźień ś. Gáwłá/ gdy ie śpuśczáią/ vżywáć. Tákże y Przepiorkom. *Dioſ.*

Przepiorkom. Vśczkniony. Vśczkniony od beśtiy iádowitych/ źiele to świeżo śielone tluc/ y ná ráne przywiáć każe Dioskorydes.

Lupieżo Páprzyśkom. Lupieże/ Páprzyśká miedzy włosámi ná głowie wychedaża/ w ług go kładąc/ á głowe przemywáiąc. *Dioſ.*

Tok. Tok krwie śkądkolwiek záwśiąga/ z ocztem tárte/ ábo z wierzchołkow Jeżyny/ śokiem piiąc.

Pleßowátość głowy. Pleßowátość głowy/ ktora z párchow pośpolićie bywa/ włośy trawiących y wytádáiących/ ábo z długiey choroby/ czyni włośámi porośłá/ to źiele w ługu moczac/ y tym głowe częśto przewywáiąc. *Dioſ.*

Żołzy y gruczoły. Żołzy y gruczoły rośpadza/ źiele to śámo ćłukąc/ ábo też z wieprzowym śmalcem przyśkładáiąc. *Dioſ.*

Párchy. Párchy y wrzody ná głowie ćiekące goi párząc go długo y moczac w ługu/ á tym głowe káżdy dźień ráno y wieczor ćieplo przemywáiąc. [*Dioſ.*] Plástrować ie też tymże źielem dobrze.

Włośy gęśte y cudne dáie/ śkąd też nazwiśká dośtáło: ługiem częśto przemywáiąc/ w ktorymby długo mokło/ y przątło. *Dioſ.*

Włośy żaden trzymaie. Brwiach ná głowie y ná brodźie. Też włośy żeby z głowy nie pádáły. Tákże Ze brwi/

Z brody/ broni. [*Pirola* to zowią] A iuż opádłe czyni náraśkáiące: Wźiąć Ládánu ábo kozięgo lepu/ oleyku Mirtynkowego ábo z Liliey białey/ owczego párku/ ktorey Grekowie *Oeſypum*. To wespoł máłko vtrzeć/ z trocha ćirpkiego winá/ á tym brwi ábo brodę/ ábo głowe náćierać/ gdźieby chćiały włośy pierzchnąć/ ábo iuż opierzchły/ á potym wodka tegoż źiela przemywa. Toż też

Lupieżem/ Páprzyśkom/ Párchom. Lupieżem. Páprzyśkom. Párchom. Item.

Párchom y wrzodom ná głowie ćiekącym/ pożyteczne bywa máżanie.

Owcom. *Item*, W winie á w ługu ośtrym źiele to wárzone przemywáiąc to czyni/ á nie tylko z głowy páprzyśká/ ále ze wßytkiego ćiáłá łupieże/ ktore iáko otręby bywáią/ ściera y śpadza.

Dobrze przy owczárniach to źiele śádźić/ ábowiem owcom ieśt bárzo vżyteczna paßa/ y zdrowa.

Flágmie. Kolerze. Flágmę/ y Kolere z pierśi y z płuc wywodźi/ w kożiey śerwatce go wárząc y piiąc. *Gal. Dioſ. Meſ.* Toż ine wilgotnośći hrube y niepotrzebne zdawną záleżáłe we wnętrznośćiách/ śtolcem wywodźi/ o czym śię też wyßey przypomniáło. *Meſu.*

Żołądek. Śleżione. Żołądek/ Śleżione/

Wątrobie. Wątrobę/ tymże śpośobem vżywáne/ zámulenia wychedaża tucha. [*Meſ.*] Táż też

Puchlinie. Puchlinie Duchy. Puchliné Duchy w ćiele poleruie/ y wolne á świobodne czyni. *Meſua.*

Fiśtułom. Fiśtuły w oczách przy nośie w kaćikách/ ktore *Ægilopas* zowią Grekowie/ popiołem z tego źiela nápalonym záśypuiąc záwiera y goi. [Tenże]

Żywot. Żywot odmiękcza y purguia/ w puł

kwarty

Kiećioráki kſztalt y rodzay tego źiela znáyduiemy. Pierwſzy/ zowiemy włoſkámi białymi. Te máią liſteczki źielone/ drobne/ ćienkie/ przy okragleyſzym/ Koryándrowym podobne/ lábrzyſto wyſtrzyżone. Prateczkow drobnych/ ćieniuchnych/ á mocnych/ ná dłoń wzwyſz/ ćiemnorumiennych y ſinacych/ bez kwiátu y naśienia. Korzonkow drobnych/ włośienkowátych/ do lekárſtwá nieżytecznych. 2. Wtore miánuiemy Włoſkámi Mátki Bożey czarnymi/ pierwſzym ábo białym/ we wſzem podobne. Tylko iż białe/ od ſpodku ſą nákrapiáne żoltemi kropkámi/ rownie iáko Páprotká. Liſteczkámi też nieco ſą od ſiebie/ y to málo rozne/ bo Włoſki czarne/ máią coś podługowátſze liſteczki od białych. 3. Trzećie/ máią roſczki mocnieyſze/ y wietſze. 4. Crwarte y piate/ ſą pierwſzym podobne. Tylko liśćia ſą wietſzego.

Mieyſce.

Roſna pospolićie miedzy ſkałámi/ gdźie wodá śćieka/ w roſpadlinách ſkálnych/ wilgotnych/ przy ieźiorách ſkałom przyległych/ przy iáſkiniách/ w ćieniách/ w ſtudniách murowánych/ y ná wilgotnych murách.

Przyrodzenie.

GAlenus w 6. kśięgách o źiołkách piſze/ to źiele bydź przyrodzenia ſuchego/ á w rozgrzewániu y w chłodzeniu pomiernego/ ktemu ścieńczáiącego/ y rozprawuiącego. Ma też to z przyrodzenia/ że/ by nawiecey ná iego liśćie wody lano/ ábo ćiekło/ nigdy namnieyſzey kropie ná nim ſie nie oſtoi/ ále záwſze ſuche. Przeto z tad y Grekow y Láćinnikow názwiſká doſtáło *Kápiárbum*. Leće y źimie záwſze ſuche.

Moc y ſkutki.

Dycháwicy/ Dychawicy y ćieſzkiemu tchnieniu/ ktore Gwizdo tchnieniem zowiemy/ bywá znáczným rátunkiem/ źiele wárzac/ á przez dni kilkánaśćie te iuche piiąc. *Dioſ.* Toż

Dychawiczným. Twardo tchnięcy.

Żołtáczce. Nerzu. Kámien. Śleźienie. Zátſpłośći. Ćieżkośći. Káſłu.

Żołta niemoc ſpadza.

Moczu z ćieſzkośćia odchodzącemu.

Kámień z pechyrzá krſzac wywodźi.

Śleźione chorą/ nábrzmiáłą/ leczy.

Zátſpłośći y omienieniu.

Ćieſzkośći w piersiách.

Káſłu. Tym wſzyſtkim niedoſtátkom iuchá przerzeczona/ trunkiem vżywána/ bywa rátunkiem znáczným. Też płáty w teyże/ inſze co náciepley maczáć/ y ná śleźione chorą przykłádać dobrże. *Dioſ.*

Od gádźiny.

Vſzkodzonym od weżá/ y od innych beſtiy iadowitych. Także

Spadkom

Spadkom z głowy/ w żołądek ſpádáiącym/ bywa pohámowániem.

Biegunkō.

Biegunki y ćiekaczki záſtánawia/ w winie wárzone/ á náczczo y ná noc pite.

Wrz legły. Łożyſko.

Wrzy y twárdość w bokách/

Łożyſko pozoſtałe po porodzeniu/

Miesiączney.

Czyśćienie pánom miesięczne nád przyrodzenie wzbudza y wywodźi. Także

Krwią charkáiącym/ w winie/ ábo w wodźie wárzone/ bywa lekárſtwem/ iuche pić dáiąc. *Dioſ.*

Krwią pluiącym.

Z pierśi ſflágmiſtych/ ſflámowátośći lipkie/ chrube/ kłiowáte/ rozśiekuiąc y rzedzac/ ten trunek ſnádnie wywodźi. Wziąć Mátki Bożey Włoſkow/ Hyſopu/ Fig ſuchych miesiſtych/ Jedwábnych śliwek/ Juinb y Rozynkow/ Łákrycyey ſkrobáney/ Jęczmienią/ wſzyſtkiego zárowno/ wárzyć do wywrzenia przyſłoynego w kryniczney/ ábo w ſtudźienney wodźie/ y tego po dobrym trunku náczczo ćieplo pić dawáć przez dni kilká. *Anderna.*

Piersiom

Káſłu wilgotnemu/ y z źimnych wilgotnośći ná płucá ſpádáiących/ trunek bárzo vżyteczny. Weźmi Ziołkowego korzenia/ Ománowego po trzy łoty/ Iſopu/ Mátki Bożey Włoſkow świeżoźielonych po dwu gárśći/ Kobeley Miety/ Biedrzeńcu/ Szánty białey/ Lebiodki po pul gárśći káżdego/ Lnánego naśienia miałko tłuczonego/ dwá łotá/ Jęczmienią trzy łoty/ Łakrycyey/ Rozynkow po cztery łoty/ miodu chędogiego y cukru

Káſłu źimnemu.

białego

Złote Włoski Mátki Bożey. Rozdział 70.

Adiantum aureum.
Polytrichum Apuleii.
Polytrychum aureum.

Jungfrauwenhar.
Gulden widertodt.

ZLote włoski Pánny Máriey są rożne wszystkim kształtem/od wyższey opisánych Włoskow. A te są dwoie / iednák niczym od śiebie rożne tylko wzrostem. Wietsze máią korzeń przydłuższym z drobnymi odnożkámi / od ktorego wiele rozdżek pochodźi prostych/ żołtogoracey bárwy / do połowice kosmátych od korzeniá / á w wierzchu káżdego iáko źiárno pszeniczne. Wtore mnieysze/korzonkow włośienkowáto kępiástych / prąćikow nie kosmátych / żołtogoracey bárwy/ ná ktorych tákże wierzchu iákoby źiarká pszeniczne. Są y trzećie/ iáko Trágus y Lomicerus piszą/ kwiátem białym kwitnące: listeczkow ná swych prąćikách przyokrągleyszych / á po źiemi się rośćiełáiących / po wierzchu rumiáne y kosmáte / od spodku bláde.

Mieysce.

ROsną miedzy mchem ná łąkách wilgotnych /w leśiech mokrych / y ná wielkich skáłách. Kwitną kśiężycá Wrześniá.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia y złożenia z żywioł są pomiernego / wysuszáią / rozśiekuią / rozczyniáią / y śćiencza.

Moc y Skutki.

Skutkow spolnych z Pánny Máryiey włoskami Tákże/ skálna rzosá.

Skutkow tych iest ktorych skálna Rząsá/ o ktorey záraz niżey będźie się mowiło. Ma też spolne z Włoskámi Mátki Bożey we wszystkim skutki. Przeto niechcemy ich tu powtárzáć.

Báby y mátácze od miástá do miástá/ z swymi krobkámi tuláiący się / wiele dźiwow y baśni o tym źielu / powiádáią / y skutkow niewysłowionych. Ale bábich baśni zániecháć się godźi.

Skálna Rząsá. Rozdział 71.

RZąsá skálna korzonkow drobnych / włoskowátych / czarnych / z tych prąćikow Kásztanowey bárwy wiele pochodźi / ktore okrągłymi listeczkámi / rownym po parze od śiebie położeniem / są okryte. Rząśie wodney podobne. Rozdżki ták odźiane listeczkámi / maią nieiákiś kształt Struśiego piorá / ábo Páproćipodobne / ieno dobrze mnieysze / drobnieysze / łsnące. Listeczki po iedney stronie/ gęste / żołtogorącemi kropkámi nákrápiáne. To źiołko / áni kwiátu / áni naśienia miewa. Jest druga skálna Rząsá we wszem tey podobna / ieno też we wszem drobnieysza /y mnieysza.

kwarty winá ábo wody / przez noc moczone w ćieplym mieyscu / á náczczo vżywáne. *Mes.*

Watrobie gorącey.

Gorącość watroby vśmierzáia / iuche z wárzonych w wodzie ná kształt syropu / przez kilká dni piiąc / bądź z cukrem ábo sáme. *Plat.*

Jádom.

Przećiwko iádom Skorkow y inych bestiy / y trućiznie / w winie ie wárzyć / y pić dáwáć. *Plat.*

Záußnym wrzodom.

Wrzody zá vßymá / ktore Swiniemi wrzodámi zowią / rospadzą / tłuczone przykłádáiąc. Jeszcze lepiey w oliwie rostárte / y ná słońcu iárkim smáżone / tym ie pomázowáć [*Apul.*] Toż też włosy śliczne czyni

Wagá do vżywánia.

Miárá w bránu.

Prochem vżywáć ich może od trzech ćwierći lotá / áż do śiedmi dragm / to iest á ℔ß. 3 *ad* 3. vij *Aben. Mesua.*

Moczony ábo párzony.

Tákże do lekárskiego vżywánia máią bydź moczone y párzone / przez noc ábo y przez dzień / w ćiepley wodzie / ábo w wodzie korzenia Opichowego / ábo Piotruszczanego wárzoney / w Podrożnikowey / á w Ciećiorczáney / ábo w serwatce kozley / y ráno pić. A gdzie cukru do tego przyda: Zápalenie w bokách leczy / y mocz pędzi.

Bokom. Mocz pędzi.

Wodká tego źiela.

Aqua stillatitia.

Wodká ták iáko z inych ziol ma bydź wyćiągniona przez *Balneum maris.* Tá

Piersiom.

Do vżywánia trunkiem dobra / tym ktorzy pełne piersi máią wilgotnośći flagmistych / z ktorych

Kaßlu. Dychawicznym.

Ciężkie tchnienie y dychawice piiąc ábo sámą ábo z syropem z Jzopu / ábo wielkiego Podbiału lepiey / bo tym rychley y snádniey piersi y płuca z flágmy wychędoży.

Kámień.

Kámień ćierpiącym vżyteczna do trunku / zwłaszczá w wánnie sie w wodzie słodkiey ábo z ziołmi przyprawioney śiedząc. Ták ábowiem przechody moczu rospárzone / przestrzeńße będąc / snádniey kámień przez nie odchodzić może. Ale iey vżywáć káżdym rázem z syropem / *de duabus vel quinq; radicibus. Tab.*

Syropus

Syrop.

Czynią w pozadnych y dostátnich Aptekách z tego źiela Syrop / ktory oni zowią *Syrupum capillorum Veneris.* Ten

Płucom.

W zápaleniu piersi y płuc / bárzo bywa vżyteczny. Tákże spadkom w nie / y zámuleni ich wilgotnośćiámi hrubymi / kliszowátymi.

Pleurze. flágmie.

Pleurze poczynáiącey z spadkow ostrych.

Sen przywodzi.

Też hrube lipkie máterye w bokách ábo w piersiách rospráwuie y rozrzedza.

Sen przywodzi mieszaiącym / tenże Syrop z fiołkowym Syropem podwu ábo potrzech łyżek káżdego biorąc / do tego lot przyłáć Syropu mákowego / y ná noc ieczmienna woda pić dáwáć.

Kaßlu.

Kaßlu. Dychawicznym.

Dychawicy bárzo vżyteczny / z Syropem Jzopu y z miodkiem kwáśnym / ktory *Oxymel simplex* zowią / káżdego po ßeści łyżek biorąc / á z wodką z Jzopu / y z Podbiału wysokiego ábo ßerokiego / ktory Lipieznikiem też miánuiemy / piiąc.

Kámień / y piasek z mułem przez mocz wywodźi / po ßeści lotách / z wodką wilczego ábo liśiego ogoná / ráno y ná noc biorąc. *Taber.*

Wino.

Jáko z inymi zioły winá / ták y z tym może bydź przyprawione / á to w Jesieni gdy mosty nastáwáią. Tákowe wino służy / Vstawicznie káßlącym.

Gwiżdżotchnącym y dychawicznym.

Flágmy z piersi nieodbywáiącym. Abowiem lipkie / hrube / y gęste ßlámowátości rozczyma / rzedzi y do wywiedzenia sposobne á pochopne czyni.

Kámień krßy y moczem wywodźi / y ßlámowatość z ktorey sie mnoży / trawi / niedáiąc mu sie zámnożyć. *Wino inße.*

Krew melánkoliczna hruba y wyżgła / poleruie: wziąć Rozynkow co náświeższych y miesistych ze trzy funty / Włoskow Mátki Bożey pul śiodmá lotá / Ciemierzyce czarney przyprawioney pięć lotow / Páprotki / Páluchow / ktore Hemodactylámi zowią / ośm lotow / Koryándru przyprawionego / Seneśu obránego pięćdziesięć lotow y pultory kwinty / drzewá Gwáiáku toczonego / ábo ráßplowánego funtow pospolitych ábo kupieckich trzy / ziołá z hrubá pokráiáć / y nálać ná to wiádro mosztu swieżego / záraz od práśy nálać / przylawßy pul wiádrá chędogiey wody słudzienney do tego / y przez ßeść dni to przy wolnym ogniu wárzyć / káżdego dniá do brze zámießuiąc y zrußáiąc. Potym dáć mu sie przez trzy dni podstáć / potym przecedziwßy / á do potrzeby chowáć. Tego winá melánkolicznemu / slężone chorą y náhrzmiáłą máiącey / przez dwá miesiącá / miáßo pospolitego trunku vżywáć máią / bo zámulenia wnętrzne otwiera / y poczęści ie też trawi.

Żywotowi z mátki Gonemu białogłowskiemu.

Żmárski ná żywocie z częstego rodzenia dziatek pániom wyrownywa / liśćie tego ziela naprzod w moczu chłopięcim ie moczone / potym z sáletrą vtrzeć / á tym żywot białeygłowie námázywáć.

wßyſtkiemu bárzo ſłuży / tłukąc to źiele y náćieráiąc nim. *Plin.*

Wątrobie — Wątrobá w kimby gnić poczęłá / nie máß nic lepßego / iáko wodká z tego źiela trunkiem vżywána. Pláty tákże w ćiepłey maczáć / zwierzchu przykłádáć.

Nyrkom. — Nyrkom boleiącym / z Piołynem ſkálną rząſę vtłuc / á przykłádáć dobrze. *Plin.*

Mieśięczney. — Mieśięczną Pániom záſtánowioną /

Łożyſku. — Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu / w winie wárzone / á trunkiem vżywáne / wywodźi.

Krwią pluiącym. — Krwią charkániu bywa lekárſtwem / z octem / ábo ſokiem z Jeżyn wypráſowánym / piiąc. Abo / Sporzyß / Hyzop / á żywicę Arábſką w ięczmienney wodźie wárzyć / á pić. *Haik.*

owrzedźiáłośći. — Dźiatkom máłym owrzedźiáłym / z Rożánym oleykiem / á z winem vtárte / bywa lekárſtwem / tym námázuiąc. *Plin.*

żywotowi — Zywot zmárſczony Pániom po rodzeniu dźiatek / wyćiąga / y wyrownywa / liśćie Rząſy ſkálney / w moczu chłopięcym pierwey moczone / á potym z piáną ſáletrzáną co naſubtelniey vtárte / tym żywot pomárſczony náćieráiąc. *Plin.*

Slinogorz — Slinogorz ábo wrzod w gárdle leczy / liśćie tey Rząſy vtrzeć / przydawßy dźiewięć źiarn Pieprzu y ták wiele źiarn Koryándrowych z dobrym winem / w łáźni ábo do łáźnie wchodząc / dáć trunkiem. *Apul.*

Włoſom. — Woliwie wárzone / włoſy śliczne czyni / roſłe / y gęſte / tym ie náćieráiąc.

Wątrobie Krwi melánkoliczney. — Wątrobę gorącą przechładza.

Krew hrubą / y zgorzáłą poleruie / wárząc to źiele w śliwowey polewce / á trunkiem vżywáne przez kilká dni / biorąc iey ná raz łyżek dźieśięć ábo dwánaśćie.

Vrokom. Czarom. — Vrzeczenie / ábo vroki /

Czáry y guſtá bábſkie odpadza / z Dźiewięćiornikiem zmießána. ꝛć.

Owa / tychże ſkutkow ieſt we wßytkim. ktorych ſą Włoſki Mátki Bożey. Przeto co ſię w przednim rozdźiále o wodce / winie / Syropie piſáło / toż też y o tym wßyſtkim tu ma bydź rozumiano. Może też iednego miáſto drugiego do lekárſtw vżywáć

Rozſądek.

Rząſa ſkálna / ábo kámienna / przeto rzeczona / że liſteczki Rząśie wodney ma podobne. Skálna ábo kámienna / iż ná murách ſtárych / wilgotnych / tákże ná ſkáłách / w ſtudniách murowánych rośćie. Zowią ie też włoſkámi mnieyßemi / ábo Czarnymi / że prąćiki ćiemno rumienney bárwy ma.

Miłoſna. Rozdźiał 72.

Cacalia, Dioſ.
Cacanum, Gal. & Paul.
Bacanum Barbar.
Leontice.

Trichomanes,
Callitrichum,
Herba capillaris,
Herba Crinita,
Herba Herculis
Adiantum rubrum.

Widertodt.
Widerthon.
Abthon.
Rot ſteinbrech.
Stein feder.
Stzin Farlein.

Mieyſce y Czás.

NA ſtárych murách / w mieyſcách ćieniſtych / zwłáſczá w ſtudniách murowánych y kámiennych / w leśiech ná gorách ſkálnych / piáſczyſtych rośćie. Owa / ná tych mieyſcách / ná ktorych Mátki Bożey Włoſki. Ma bydź ná poczatku Wioſny zbieráná / do potrzeb lekárſkich.

Przyrodzenie.

TEgoż właſnie przyrodzenia y złożenia z żywiołow / iáko y Włoſki Pánny Mariey / to ieſt / ſuchego / á w chłodzeniu y w zágrzewániu pomiernego / śćieńcza / rozprawuie.

Moc y ſkutki.

Kámien krzy y łamie.

Z oſobliwośći przyrodzenia ſwego / to ma / że kámień ták w nerkách / iáko w pęchyrzu krßy / y moczem wywodźi / dla czego / zowią go też Łamikámieniem niektorzy. Nie że ná ſkáłách y ná murách rośćie / ale od właſnośći ſkutku / że kámień w człowiecze łamie. *Plin.*

Páięcznemu iádu y wężowemu.

Sprzećiwia ſie iádu páieczemu / y wężowemu / tłumiąc moc iego / y wniwecz obrácáiąc.

Biegunce

Ciekączki záſtánawia / w winie cirpkim wárzony / y trunkiem vżywány. *Plin.*

Głowy boenia.

Bole w głowie vkłáda / wieniec z niego ná głowie noßony. *Plin.*

Od ſkorká vkąßonym.

Vkąßonym od ſkorká / ktorego Scolopendra zowią Łáćinnicy / y Grekowie / bywa lekárſtwem / w tąż á w tąż przykłádáiąc go ná ránę / żeby iad od ſercá odpądzał / aby ſnadź do niego doßedßy / obrážony nie vmarł. *Plin.*

Puchlinie

Juchá z Rząſy ſkálney trunkiem vżywána / moczem puchlinę wywodźi.

Párchom.

Párchom y wrzodom z głowy ćiekącym

Pleßowátośći.

Włoſom obłążącym z brody / ábo z głowy / bywa lekárſtwem / vtárta miáłko / á ná przemiáne częſto á częſto przykłádána.

Gruczołō.

Zołzy y gruczoły wßelakie /

Wole.

Wolá ná ßyi / tákże plaſtruiąc / roſpądza

Łupieżom.

Łupieże z głowy / y

Otrębowátość z twarzy / y ze wßyſtkiego ćiáłá wychędaża y śćiera / w ługu párzona / winá przylawßy / y tym przemywáć. *Plin.*

Páprzyſkō

Tákże Páprzyſká miedzy włoſámi wychędaża.

Dycháwicy.

Cießko tchnącym.

Zołtáczce.

Zołtey chorobie.

Wątrobie

Wątrobie zámuloney.

Sleżienie.

Sleżienie zátkáney.

Mocz pędźi.

Cießkiemu puſczániu moczu. Temu

wßyſtkie.

Czworáki mamy Wyzłyn / wielki / máły / śrzedni y namnieyßy / á wßystkie są listu Musetrza wielkiego / y przeto go też drudzy zowią Musetrzem płonnym. Klacza prostego / gáłązkowátego / y krzaczystego. Srzedni iednák namocnieyßy / ták / że sie chrostowáty bydź zda. Klacze ábo rozgi / gęsto liśćiem poczerniáłym / ćiemnym / obdłużnym (iáko Lnicá / ábo Len Pánny Máryey / prostym / miasßym / á troche kosmátym okryte. Kwiátu bládo bronatnego / kßtałt Fiiołkow białych / ktore Firletką zowiemy / máiącego. Jne Wyzłyny máią też kwiatki białe / ná iedney rozdźce kilká rzedem rozsádzone. Te / gdy opádną / nástáwáią głowki / podobne ćielecym / ábo nozdrzom ich / á w tych naśienie czarne / drobne. korzonkow ma wiele drobnych / na pálec wzmieß z kosmáćinkámi. 2. Wtory Wyzłyn pierwßemu podobny / ieno listu weżßego. Ten ná wierzchu rozdżek ná kßtałt gwiazdki sie rozkłáda. Kwiátu iednostáynego / białego / głowki tákże iáko v pierwßego / w tych naśienie drobne / czarne. 3. Trzeći / ábo máły Wyzłyn / wtoremu we wßem podobny / tylko że z káżdey miáry drobnieyßy / ták liśćiem iáko kwiátem / y głowkámi. 4. Czwarty / ze wßech namnieyßy y narzedßy / wßákoż rozgą / liśćiem / kwiátem / ktory iest bronatny / y nasieniem / pierwßemu iest rowny / oprocz iż we wßem drobny.

2.

3.

4.

Mieysce

Wszystkie rády w polu / ná wypráwnych gruntách rosną. Też y w ogrodách / zwłasczá pierwße dwá. Jne ná polách / owßem miedzy Owsem. Też y págorki miłuie.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia tegoż są ktorego Gáwedá / ponieważ iáko Galenus w 6. kśiegách o źiołách / też mu skutki przypisuie / ktore Gáwedźie / ieno dáleko mnieyße.

Moc y skutki.

To źiele / piße Galenus / nie iest żadnego vżytku do lekarstw.

Rozumieią niektorzy / á ile Gustowierni / że ktoby tego źiela głowki y z nasieniem ná ßyi záwießone / ná gołym ćiele nosił / czáry żadne nie mogą mu nic ßkodźić. Do tego miłym / y przyiemnym go wßystkim czyni. Od zwierzchnośći vrzedu y wßystkich ludźi / przyiaźń / y miłość będźie miał. [*Plin. Theophrast.*]

Czáry od pędzą.

Miłość iedna.

Pániam czásu ich czyśćienia mieśiecznego / boleśći ćießkie w żywoćie y morzyská vkłáda / źiele to z naśieniem iego vtrzeć z miodem / á z Rożánym oleykiem / y co naćiepley ná progłoná / ná pępek / y krzyże przykłádáć. Toż zádußeniu máćicy / iest lekárstwem.

Bolom mieśięcznym.

Też łáskę wdźięczność / przyiemność / y miłość / v zwierzchnośći / y v ludźi wßystkich iedna. Naśienie z Liliowym oleykiem / ábo z oleykiem Ptáßey zobie / ktory Ligustrinum y Cyprinum zowiemy / vtárte / tym sie pomázuiąc. *Plin.*

Łáskę miłość y wdźięczność v ludźi iedna.

Źiele to / iest bárzo przećiwne wężom / y wßelákiey gádźinie / ták iż gdźieby ná nie poyźrzały / záraz stretwieią / zwłasczá niedźwiatkowie.

Wężom przećiwna Bielmu.

Bielmo z oczu śćiera / sámo źiele ná czoło przywiązane y noßone.

Boleniu oczom / y łzámi záćiekáiącym / korzenie w wodźie wárzyć / y tym ie przemywáć / chusteczkę też ábo gębkę w winie máczáć y ná nie przykłádáć dobrze / bárzo rychło ie leczy.

Oczom ćiekącym.

Rozsądek.

Wyzlin od náßych Polakow / tákże iáko y od Grekow rzeczony iest / od podobienstwá / ktore ma do Wyzliny / to iest do pysku ćielecego / ábo psiego z mięsá obránego. Wyzliná ábowiem rzeczona stárym onym Polakom / pysk psi ábo ćielecy głowki z mięsá obrá-

Máćicy.

MIłosna / źiele liśćia ßerokiego y wielkiego / do Podbiału podobnego / białego. Miedzy tym / pręt pochodźi biały / prosty. Kwiećia w wierzchu swych rosczek bládożołtego / mßystego / iáki ná drzewie oliwnym bywa / z tego we śrzodku kwiátu / iedyne nasienie okrągłe / białe / máłe / y drobne wisi / iáko perłá iáka. Korzeń nie bárzo ćienki / miękki / z wielą odnożek powikłány / y poplećiony.

Mieysce.

Ná wysokich tylko gorách rośćie / nigdźiey indźie.

Przyrodzenie.

GAlenus w 7. o źiołách kśiegách piße. Korzeń Miłosney / by namniey niema w sobie sczypáwośći / áni ostrośći / przeto nie bárzo wysußa. Istnośći miąßey y másney.

Moc y skutki.

Káßlu. Káßel leczy / korzeń Miłosney w winie wárzony / własnie iáko Trágánt / liżąc / ábo sámego iedzeniem vżywáiąc. *Dios.*

Ochrapieniu. Ochrápiáłośći / y z ostrzáłośći gárdłá / tymże sposobem vżywány / bywa lekárstwem.

Smázom ná ćiele. Twarzy y wßystkiego ćiáłá zmázy wyćiąga y wyrownywa / nasienia źiarn pietnaśćie tłukąc / y z woskiem ná wolnym ogniu spuśćić / á tym ie wyćieráiąc. [*Dios.*]

Gal.] Toż też zmárski ná twarzy wyćiąga y wyrownywa.

Smárskó. Sok tego korzenia toż czyni co Lákrycyowy / káßel vśmierza / y zostrzáłość gárdłá leczy. *Ægine.*

Zostrzáłośći gárdłá

Fraucymer tego źiela / á ile korzenia / do ziednánia miłośći y łáski vżywa. Skąd ták v nas / iáko v Grekow nazwiská dostáło.

Miłośći iedna.

Rozsądek.

To źiele do ználeźienia iest bárzo trudne / gdyż tylko w pustyniách / á ná sámych wierzchách gor bárzo wysokich rośćie. Ale że ma swe skutki / nie godźiło sie go nam przepomnieć.

Wyzłyn / ábo Wyzłyná. Rozdział 73.

Antirrhinum,
Burranium,
Bucranium,
Anarrhinum,
Cynocephalis,
Lychnis syl:

Orant.
Hündtskopff.
Sterckkraut.
Bracken haupt / vnd Kalbsnase.

wáne ábo iáko te/ ktore wysszey ná tychże rozgách są wykroione. Po opádániu kwiećia nástáwáią głowki/ á w tych naśienie rumiáne/ drobne. Są iescze ine Lnice/ z ktorych niektore są nászym kráiom nieznáiome do końcá/ iáko te ktore Węgierskie zowią/ pierwsza y wtora. Tákże dwie ine ktore Złotemi zowią/ ále te wszytkie skutkámi do pierwszych śćiągáią się/ choćia kwiátem liśćiem y kształtem są nieiákokolwiek od śiebie rożne. O tych szerzey pisáć nie rozumiem bydź potrzebno.

Mieysce.

LNicá á ile pierwsza/ wtora/ y trzećia/ máło nie wszędźie ná polách/ w ogrodách/ ná miedzách/ po zapłoćiu/ przy drogách ná pustych plácách/ y nád przykopámi rosną: wszákże buyną y tłustą/ ábo y nawożną źiemie bárzo lubią. Te drugie tákże się kocháią w págorkách/ ná gorách/ w winnicách/ przy drogách y sćieszkách. Kwitną w Czerwcu/ w Lipcu/ y w Sierpniu.

Przyrodzenie.

TE w káżdey cześći swey/ są smáku gorzkiego/ stąd znáczy się bydź przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysuszáiącego. Zámulenia w żyłách otwiera/ śćienczá/ y wyćiera.

Moc y skutki.

Zołtáczce. Zołtą niemoc spadzáią y leczą w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne. (*Dios. Aeti.*) Toż korzenie czyni tegoż źiela wárzone/ piiąc.

Ciáło y twarz wyćierá. Ciáło wszystko/ á z osobliwośći twarz wychędaża y gládźi/ tą wodą z wárzonego vmywáiąc. *Gal.*

Wątrobie zámuleniu. Żył zátkániu. Wątrobę zámuloną otwiera y wychędaża. Tákże zátkánia żył w ćiele/ w winie wárzoną pić dáiąc/ bo to źiele z własnośći nátury swey/ zátkánia otwiera y wyrumuie/ iáko Gálenus/ świádczy/ zwłaszczá w wątrobie.

Kancer y inym plugáwym wrzodem. Wrzod Káncer/ y ine wrzody iádowite morzy/ prochem ie tego źiela z korzenia zásypuiąc/ zmieszawszy go nápoły z prochem ś. Janá z kwiátu/ á wodką teyże Lnice często ie wymywáiąc.

Mocz potężnie pędźi. Mocz zátrzymány/ ábo z ćiężkośćią pusczány y odbywány potężnie wywodźi. Dla czego też od Láćinnikow *Vrinalis* rzeczone iest/ wárzone w wodźie/ ábo w piwie/ y trunkiem dáwáne. Toż też szlámowátośći hrube y lipkie wywodźi.

Szlámowátośći.

Kámień. Kámień/ y

Piaszek. y muł. Piasek mulisty moczem z nyrek y z męchyrzá pędźi.

Puchlinie. Puchlinę wodną z ćiáłá tákże moczem potężnie żenie/ wárzone źiele y z swym korzenim w winie/ z korzenim pietrusczánym/ y Kopru Włoskiego z korzenim/ przydáwszy Lakrycyey/ Omanu/ y Jáskołczego źiela potężniey pędźi/ gdźie do tego iescze korzenia Hebdowego/ y naśienia Hányżu/ y Kopru Włoskiego przyłożyć/ á pić ráno y ná noc po dobrym trunku ćiepło.

Białegłowy z liśćia tego źiela czynią mydło do wyćierániá twarzy/ rąk/ y wszystkiego ćiáłá.

Moczu nie zátrzymániu/ bywa rátunkiem/ źiele świeżo tłuczone/ á ná prog łoná przykłádáne. Toż też tym sposobem przykłádáne/ ćiężkość pusczánia moczu vkłáda/ z bolem/ y z ostrośćią. Zywot zátwárdza/ y ćiekaczki záwśćiąga/ korzenie kopáne pierwey niżliby dożrzáłość przyszło naśienie/ á pokráiawszy ie/ ná słońcu ie suszyć/ to potym w biegunkách wárzyć/ y pić. Záś toż korzenie po dożrzáłośći naśienia iego kopáne/ y wárzone: spadki do żołądká z głowy záwśćiąga/ z wodą desczową piiąc. Zywot też w ćiekaczkách zátwárdza/ z wodą desczową źiele vtárte piiąc.

Sok ze Lnice.

Ták z korzenia iáko y z źiela sok bywa wypráśowány. Ten/ Wątrobę zámuloną otwiera/ z Rzepikową wodką go vżywáiąc. Tenże/ Zołtą niemoc leczy y spadza/ z Podrożnikową/ ábo z Sczerbakową wodką sok piiąc. Moczu zátrzymániu nád przyrodzenie/ tenże sok wielkim y potężnym bywa lekárstwem/ z Piotrusczánego korzenia wodką/ ábo z wodką Liśiego ogoná vżywány/ ábo náwet z trunkiem białego winá. Oczom czerwonym bywa tenże sok rátunkiem/ w niego pusczáiąc. Káncer leczy y trawiąc go sok tego źiela/ z sokiem Biedrzencowym

Item. Wątrobie zámulonej

Zołtaczce.

Mocz wywodźi.

Czerwonośći oczu Káncer.

ney / ktory tylko z chrzestkow á z kośći złożony iest. To źiele by prawdá byłá co o nim zabobonow Mistrzowie piszą / godneby wielkiego y owszem nád wszystkie ine źiołá poważenia / iż noszącym go przy sobie / miłość / łáskę / wdźięczność v ludźi iedna. Ale tę prawdę przy sámych tych powiádáczách y zbytnie wiernikách / zostáwuiemy. My łásce / y dáru Bożemu to przyczytamy. Mylą się ktorzy to źiele / Sponą bydź chcą. Y ći ktorzy Zerwą: Niemniey ktorzy go *Resedam*: to iest / Rukew Hiszpáńska.

Len Mátki Bożey. Rozdźiał 74.

Linaria.
Osyris.
Herba vrinalis.

Leinkraut.
Hárnkraut.
Flackskraut
Wilder Flacs.
Vnser frawen Flacs. vndt Kroten flacks.
Nabelkraut.

LNicá / ábo Pánny Máriey Len / ábo Lenek / pięćiorákiego iest rodzáiu: A ten ktory Dioskorydes opisuie / wynośi rozgę swą cienką y prostą / ná łokieć zwysz / y podczás wyższą / około ktorey liśćia wiele y gęsto długiego / ćienkiego / á ku Lnu własnemu podobnego: naprzod ćiemno źielone / potym ku stárośći rumiánáwe / ieno trochę od Lnu krotsze y węższe / máło nie iáko v Sosnki / ábo świniego Mleczu / tylko że nie ma w sobie soku. Kwiátu żołtego / á we śrzodku ma iákieś piorká ćienkie. Naśienie Gorczycznemu podobne. Korzeń biały z kosmáćinkámi / y tám y sám w źiemi rospierzchły / ine á ine wydáwáiąc z śiebie korzonki. Przeto gdźie się raz záweźmie / strudná go wyplenić: Y ten Láćinnicy *Osyridem maiorem* zowią / względem mnieyszey / ktora pirwszey we wszytkim rowna y podobna / ieno z káżdey miáry mnieysza y drobnieysza. Trzećia Lnicá / ktorą zowią *Osyris odorata*, to iest wonną Lnicą / ma korzeń ná máły pálec wzmiąsz / z ktorego klącze wyrasta na łokieć wzwysz / wierzchu nie máło gáłązek rospuszczáiąc / ná ktorych kwiatki modre / iáko ná Láwendźie niemal. Liśćia od źiemie ktore się po źiemi rośćieła y leży / wielkiego y szerokiego / iáko v wielkiey Stokroći / ieno nie ták głęboko około kráiow kárbo=

Szpace iezyczki. Rozdźial 75.

Lingua paſſerina.

Szpatzen zung.

SZpáce iezyczki / źiele ták rzeczone / liſteczki ma ná kſztałt iezyczkow Szpacych: kwiátu bládożołtego / w wierzchu /wych gáłązek/drobnego: z tych potym gloweczki podobne naśieniu/ábo źiarnkom Koriándrowym/w ktorych drobne záwiera ſie naśienie. O ſkutkách tego źiela żaden z Ziołopiſow/ tak z ſtárodawnych/ iáko z poſlednieyßych nic nie piſał.

Rozſadek.

Żákulá od żakow rzeczone / iż ſok iego ćiáło ich záplugáwione wychodzą záwrzedźiáłości / z kroſt / z świerzbiu / bo tym bywáią pospolićie moleſtowáni.

Szpace iezyczki / od podobieńſtwá liſteczkow / ktore do ich iezyczkow ma podobne

Konicza Wyczká. Rozdźial. 76.

Polygala. Flos ambarualis.
Dodo. Polygalum.

Ramſal. Kreutzblum.

KOniczey Wyczki ſiedmioráki rodzay mamy / te wßyſtkie / liśćiem / kłaczem / korzeniem / y kßtałtem kwiatkow ták ſą ſobie podobne / iż / by nie bárwá w kwiećiu / ktora ie rożnymi od ſiebie pokázuie / zá iedno wßyſtkie by vßły. Ziołko to ná kroczek / ábo ná piadź wzroſtu: korzonkow twárdych / zdrewniałych / z wielu odnożek małych. Rozdżek pięć ábo ßeść z iednego korzonká puſcza / około ktorych liſteczkow wiele podługowatych / waſkich ſpiczáſto záoſtrzonych / iáko niemal ná Jzopie baczemy / ábo Szocowicowemu liśćiu podobne: ku wierzchu práćia kwiateczki / v iedney białe / v drugiey zmodrá bleki-tne / v trzećiey rumiánáwe / te kłoſowáto ſą rozſadzone / kßtałt máiąc kwiećia polney Ruty / tylko że te dłużße. Po opierzchmieniu kwiátu / naſtáwáią ßupinki ßerokie / iáko v Tobołek / w ktorey kázde dwie źiarnká czarnokoſmáte obdłużne. Smáku oſtropzykrego.

Mieyſce

ROſna ná gruntách niewypráwnych / ná płoninách y págorkách ſłońcu wyłożonych / po ziemi ſie máło nie wßyſtkie pokłádáiące: Kwitną pospolićie / ábo kwitnąć poczynáią w Máiu.

Przyrodzenie.

WSzyſtkie ſą przrodzenia miernie rozgrzewáiącego y wyſußáiącego / w kupę ściągáiącego.

Mocy

vżywány / y zwierzchu tym mażąc. Toż też Żołtą z ciałá spadza sámym sokiem ciáło námażuiąc. Puchliny z ciáłá wodnistá wywodzi / dáiąc tego soku ábo ziela z sokiem Preżego / ábo Oślego ogorká do tego ii. to iest łoszká czesćia kwinty / *Reubárbarum* dobrego przydawszy. Nyrkom / y Pechyrzowi zámulonym / bywa lekárstwem otwieráiącym y wychedażaiącym.

Piekielny ogień / ábo Roża spadza / też y sámym pomażuiąc. Fistuły sprosne wychedaża y goi sam / ále ieszcze lepiey z sokiem Biedrzeńcowym w nie puszczány.

Zmázy Wszelákie z twarzy y z inych częśći ciáłá ściera y wychedaża / nim pościeráiąc. *Plin.*

Syrop z Lnice.

Syrop ták ze Lnice vczynić może: wźiąć przerzeczonego soku / przewáżyć go / przecedźić / potym cukru Kanaru ile kto chce / y potrzeba pokázuie / przydáć / y znowu wárzyć áż do głuszego zgęszczenia / zżymuiąc pilnie. Ten. Pomienionym chorobom barzo vżyteczny / mianowićie Żołtey niemocy / biorąc go ná raz coby się go wlało w puł skorupy kokoszego iaia / á piiąc ráno y ná noc: Potym się w wánnie kąpáć / zioł nakład y do niey przynależących. Ták spędzi żołtą chorobę wrychle.

Item, Sok tegoż ziela z prochem ziemnych głist dáiąc pić / toż czyni głisty vsuszywszy / ná proch miáłko vtrzeć: Jeno trzeba pierwey żywot lekárstwy przynależącymi odmiękczyć / á z wątroby zámulenia trunkámi niżey opisánymi rospráwić y wywieść: Wźiąć gęsie łayno y przebić ie przez chustę / á dáć ráno z sokiem z Korzenia kozłenia pić / przycukrowawszy. To odmiękcza / y żołtość z ciáłá wywodźi.

Żołtą. Puchliny. Nyrkom. Pechyrzowi. Żołtáącce.

Wodká.

Ná końcu w Maiu ma bydź zbieráne / to ziele do dystyllowánia y wypalenia wodki. Ktora / Mocz potężnie piiąc ią wywodźi / y pędźi / á ieszcze lepiey z ćwierćią lotá prochu z skory kozłenia Chebdowego przydawszy. Tenże trunek: Puchliny wodniste nád ine lekárstwá potężnie wywodźi / piiąc go pozsádnie kilká dni. Żywot odmiękcza / sáme tylko piiąc. *Haik.*

Mocz pędźi. Puchliny

Żołta niemoc spadza.

Zámulona wątrobę otwiera / z syropem Podrożnikowym / ábo Rożanym vżywana. Slezionę zátkáną y nábrzmiáłą leczy / piiąc ią z kwásnym miodkiem / *Oxymel* zowią. *Tab.* Oczom zápalenu ták wodką iáko y sok służy / pu czáiąc ią w nie y wymywáiąc. Kánczer y ine bolączki plugáwe. Zmázy tákże y plány ná ciele wychedażáią / ábo obmywáiąc.

Wątroby zámulenie Slezienie zátkánie. Oczom. Kánczer. plánom.

Rozsádek.

Nie słuchác tych / ktorzy te Lnice á Wyzlin zá iedno mieć chcą / y iednym zielem bydź mienią.

Zákulá ziele / Studenckie ziele. Rozdźiał 75.

Scopæ ſtudioſorum vel Herba ſtudioſorum.

Studenthkraut.

SA ieszcze dwoie ziołek Lnicy podobne: Pierwsze zowiemy *Scopę ſtudioſorũ vel herba ſtudioſorũ*, po nászemu Zákulá / ábo studenckie ziele. Drugie Szpace iezyczki. Zákulá iż liśćiem Lnicy bárzo iest podobna / tedy też y skutkow będźiemu podobna / zwłaszczá do wychedożenia y wytárćia ciáłá / ktore zá odmiáną powietrzá / zá przemienieniem żyćia / częśćią zá lenistwem y gnuśnośćią / przychodzą do świerzbiaczek / krost / z vrodzeniá / y do inego oszpecenia skory y ciáłá zwierzchu / ktore sok tego ziela spadzą wyćiera y wychedaża / ták trunkiem iáko námázániem vżywáne. (*Tab.*)

Rzep/ábo świni Rzep: Rozdźiał 78.

Phaſganium.
Xanthium.
Lappa minor:
Lappula minor:

Klein kletten.
Buben leuß.
Betlers leuß.
Igells kletten.

RZep świni/korzenia białe°/podczás rumiánáwe°/ná kroczek ábo ná piadź długie/z wielá inych korzonkow włosienkowátych/odwiſłych/z ktore° klácze ná łokieć wzwyß/twárde/tuczne/węglowáte/ábo gránowite/ gałązek ná ſobie nie máło máiąc. Liśćiu Łobodowemu podobne/pobieláwe/á około kráiow kárbowáne/ ábo wyſtrzygáne zapách Rzerzuſzány máiąc. Kwiátu bárzo drobne° y nieznákomitego. Náſienie okrągłe iáko oliwká iężowáte y oścíſte / ná kſztałt Bukwice/gronkámi w gromádce wiſzące/ to ſwymi ościámi oſtrymi rádo ſie przedko imuie ßat/ w tych iáderká ſłodkie.

Mieyſce.

ROcha ſie to źiołko w źiemi tłuſtey iłowátey / ná ieźierzyſkách/ przy káłużách / y ná mieyſcách wyſchłych czáſu letniego / na wśiách/ ná przedmieśćiách. Náſienie iego dożrzewa w Jeſieni/ ktorego czáſu ma bydź zbieráne.

Przyrodzenie.

Z wyſuſza / tedy ſie ztąd znáczy / iż ieſt przyrodzenia ćiepłego / y wyſuſzáiącego / co ſie z ſmáku iego oſtrogorzkiego báczyć może / rozpadza náſienie.

Moc y ſtutki.

Gádźinie

Do lekárſtw zrzadká bywa vżywáne. Od gádźiny iádowitey vkąſzonym/ ſok tegoż ziela z winem piiąc / bywa lekárſtwem. *Tragus.*

Wßelákie plugáſtwá z ćiáłá wywodźi / z ktorych tredowátość bywa / proch z Rubárbárum / á z winnym białym trunkiem vżywány. *Mathiol.*

Ciáłe wychodzą.

Mdłość

Moc y skutki.

To źiele y z kwiećiem swym / więcey bywa do ozdoby y roskoszy / niżli do potrzeb lekarskich vżywáne: iednák y to nie iest bez Skutkow z nátury ábo od Páná Bogá iemu dánych.

Puchlinie. Liśćie tłuczone puchlinę z przymiotem ognistym wyćiąga przykłádáne.

Mámkom y pániom / pierśiámi dźiatki karmiącym / obfitość mleká dodáie / iákimkolwiek sposobem vżywáiąc go / bądź trunkiem / ábo śniadkiem w potráwách / ábo z mięsem wárzone. *Dios.* Mleko mám kom mnoży.

Bydłu tákże mleká obfitość dáie / pásąc ie nią / bądź świeżo źieloną / bądź suszoną. Bydłu mleka dostátek.

Rozsądek.

Słuszniey to źiele nam Polakom było názwáć Mlecznicą / iáko Grekowie názwáli go *Polygala*, to iest / Wielomleczna / niżli Koniczawyczká / á też z sámego iey skutku / bo mleká pániom y mámkom dostátek dáie.

Mlecznik. Rozdźiał 77.

Glaux. Galax. Glax.
Milichkraut. Schielkraut.

MLecznik / ábo Mleczna źiołko iest ná piądź wzwysz: Liśćia Szocowicznemu podobnego / ze spodku białáwe / po drugiey stronie / to iest zwierzchu źielone. Rosczki po źiemi roskłáda / ktorych pięć ábo sześć z iednego korzonká pochodźi / káżdy ná piądź wzdłuż. Kwiatki Fiiołkom biáłym / ktore Skopkámi zowiemy / podobne / ieno drobnieysze / ábo kwiećiu Lákrycyey podobnieysze rumiáne. Korzonkow drobnych / białych. Kwitnie w Czerwcu.

Mieysce.

ROśćie pospolićie rádo przy morzu / y przy rzekách / grunty słone lubi / wilgotne: rośćie w Zelándiey obfićie.

Przyrodzenie.

ZE smáku sámego y z skutkow pokázuie się bydź ćiepłego przyrodzenia / wilgotnego.

Moc y Skutki.

Mleka obfitość dáie. Tychże własnie iest skutkow / ktorych Koniczawyczká: Mleko przysuszone y vtrácone pániom y mámkom pierśiámi dźiatki karmiącym obfićie przywráca: źiele w wodźie wárząc z ięczmienną mąką / trochę soli przydawszy / miásto potráwy vżywáć. W polewkách też mięsnych wárzone / ábo polewki z nim czyniąc / toż czyni. *Dios. Gal.*

Rozsądek.

Rozumieią niektorzy z Ziołopisow / miánowićie Ruellius Fráncuz / y ták twierdźi / że Mlecznik / ktory y Grekowie / y Láćinnicy *Glaux* miánuią bydź własną y istotną Rutewkę / ktorą *Galegã* ábo *Rutã Caprariã* Láćinnicy zowią / ále się bárzo myli: Bo Rutewká nád przekopámi / ten nád morzem rośćie. Rutewká żeby mámkom mleko przysuszone y vtrácone obfićie przywrácáłá / v żadneg̃ Ziołopisá iesczesmy teg̃ nie czytáli / tylo że morowe^v powietrzu / káduku / iádom / y trućiznom służy. *Glaux* záś / ábo nasz Mlecznik z tych pomienionych rzeczy nic nie czyni / tylko dostátek mleká pániom y mámkom dodáie / y vtrácone przywráca / dla czego też Grekom *Glaux*, nam Mlecznikiem rzeczony iest.

Rzep.

Millefolium terreſtre.
Millefolium. ſtratiores.
Stratiores Chiliophyllos,
Supercilium v[e]neris.

Tauſentblat Garb.
Garbenkraut.
Gerbel vnd Gerwel.
Schabab.
Schaffgarb.
Schaffripp.

wielki. Piąty kwiátu żołtego/ y tym tylko miedzy ſobą ſą rożne/ inym kſztałtem/ przyrodzeniem/ y ſkutkámi by nam niey. Wſzyſtkie tedy pod iednym opiſzemy. Jeſt tedy Krwawnik źiele wſzem nimal znáome/ ná piądź ábo ná puł łokćiá/ podczás według buynośći źiemie ná łokieć wzwyſz/ á ile ſámicá/ ábo mnieyſzy. Liſteczki iáko ptaſze piora/ ábo iáko v Orzeſzku/ (ktory też Kámyczkiem zowiemy) teno drobnieyſze/ y zabkowánie około kráiow mnieyſze. Owa podobieńſtwem ma ſie nieco do Kminu polnego/ zwłaſczá krotkośćią liſteczkow/ y chropowátośćią/ ábo oſtrośćią/ ácz to ieſcze ſą krotſze/ w wierzchu gáłązek okołki geśćieyſze y pieknieyſze/ niżli v polnego Kminu/ kwiatkow białych/ pod czás rumieniáwych/ drobnych. Zapáchu przyiemnego. Z tych zá czáſem naſienie/ ktore opáda/ iáko y Rumienkowe/ dożrzawſzy. Korzonkow w źiemi rozpierzchłych/ y twárdych.

Wielki Krwawnik/ ma liśćie podobne málemu/ tylko wietſze/ y ſzerſze/ Wrotyczowemu podobne. Rozgę tákże wietſzą y kośmatſzą/ w wierzchu okołki wietſze/ y rozłożyſtſze. Kwiátu drobnego/ z białá rumiánego. Zapáchu lekárſkiego wdzięcznego. Korzonkow długich czarnych/ w źiemi rozpierzchłych.

Mieyſce.

Máły roſćie ná źiemiách iáłowych/ ſuchych/ ná miedzách/ przy ſćieſzkách/ łakách/ ále nawiecey przy drogách/ y chodnikách. Kwitnie przez cále láto. Wielki zás ná gorách/ y pągorkách

Przyrodzenie.

Galenus w 7. kśięgách o źiołách piſze/ że ma w ſobie nieco ćiepłoty/

Mdłośći. Mdłość w ktoreyby mowę zámknął/ kto sok do tego vżyteczny tego źiela/ dáiąc go w vstá po trosze choremu. *Tab.*

Sleźienie. Sleźione nábrzmiáło/ skorki korzenia tego źiela z winem ábo z czym inym przynależącȳ śćieńcza piiąc/ y trawi ią. (*Gal.*)

Zębom. Zeby osłábiáłe y chwierocące vtwerdza w winie go wárząc/ á ćiepło w vśćiech iuche trzymáiąc.

Włosom. Włosy czyni żołtofárbiste ábo ruse/ naśienia nie práwie dożrzáłego/ świeżego nátłuc y od potrzeby w garncu chowáć. A gdyby chćiał włosy fárbowáć/ wźiąć tego ze dwá ábo ze trzy łoty/ y z ćiepłą wodą vmieszáć ná plastr/ wygoliwszy brzytwą głowę/ y octem ią wytrzeć dobrze/ ábo sáletrą/ ábo też oboim wespoł/ potym plastrem tȳ przykłádáć ábo náćieráć. Drudzy vtłukszy y winá nalawszy/ chowáią.

Item. Toż też nábrzmiáłość y nápuchnienie/ niektoregokolwiek mieyscá/ rozpadza/ plastrem tákże przykłádáiąc. Opuchlb nie.

Modrzewnicá. Rozdźiał 79.

Chamæ paruæ.

MOdrzewnicá/ ktorą drudzy chcą bydź Bágnem/ snadź od mieyscá plugáwego bágnistego/ ná ktorym się rádo kocha y rośćie: korzenia miąszego długiego/ czárnáwego/ y bárzo odnożystego/ gęste gáłązki záraz z korzenia rospusczáiąc/ y po źiemi leżące: ná tych listeczkow gromadkámi pełno/ rownie iáko ná Modrzewiu/ od ktorego v nas nazwiská dostáłá/ nie wielkie ćienkie y sczupłe/ w wierzchu rozdżek wełnisto kosmáte/ máteria rumiána. Te przez cáłą źimę zielenieią/ bez kwiátu y naśienia: Jeno drudzy przypisuią im kwiát biały/ z ktorych szupinki gronkámi w wierzchu: á w tych źiarnká ná kształt ięczmiennych/ ále mnieysze. Zapáchu przykrego/ iáko liśćie y z kwiećiem swym. Smáku ostrego y subtelnego/ y przenikáiącego.

Mieysce.

ROśćie ná źiemiách iáłowych/ sprosnych/ plugáwych/ bágnistych borách/ pod drzewy smolnymi y łuczywistymi/ też ná grunćiech piasczystych/ y wilgotnych.

Przyrodzenie.

SVchego y ćiepłego iest przyrodzenia/ iáko ze smáku y zapáchu się pokázuie.

Moc y Skutki.

Boleśći w krzyżách/ y w paćierzách srogie vkłáda. Tákże w lędźwiách. Abo W biodrách/ ná párzenie z niey czyniąc [*Dios. Plin.*

Moc y skutki.

Nieprzystoynie to źiele mieszáią z Kniećią/ á zwłasczá nászy Láćinnicy powiádáiąc/ *Chamæ paruæ*, y *Chamæ leuce* bydź iedno/ to iest Modrzewnice á Knieći: ále się bárzo mylą/ y drugich do tego przywodzą. Co z opisánia oboy gá snadnie się obáczyć może.

Krwáwnik. Rozdźiał 80.

KRwawniku polnego pięćioráki rodzay mámy. Dwoy kwiátu białego/ wielki y mnieyszy. Dwoy rumiennego/ tákże máły/ y

wielki

pu wrzącego warz / przecedziwßy / po rá-
nu y ná noc / łyżke ábo ßeść ná raz biorąc /
á to pokí go ſtáwa.

Item. *Item*, Przećiwko temu kámieniu / Krwa-
wnik w winie miodem podſycánym / do
wywrzenia połowice wárzyć / y po kilißku
dobrym ćiepło / ráno y ná noc pić dáwáć.
Bo kámień krßy y moczem wywodźi.

Krwia mokrzeniu. Krwia mokrzeniu / bywa doświádczo-
nem lekárſtwem / proch z ſámego kwiećia
Krwáwnikowego / wźiawßy go co dwá
loty záważy z ćwierćią Glinki Ormieńſkiey
z krowim mlekiem piiąc / przez trzy dni
porządnie. *Dioſ.*

Item. *Item*, ſoku z świeżo wyżętego źiela cz-
tery ábo pięć łyżek z kwinca konfektu / kto-
ry / Philonium Perſicum zowio / ćiepło
pić dáwáć. Toż czyni tenże ſok / biorąc
go z pięć łyżek / ze dwiemá łyżkomá ſyropu
Myrtowego ćiepło. Ábo Krwáwnik w
occie wárzyć do wywrzenia trzećiey cze-
ści / á ráno y ná noc po ßeści ábo ſiedmi
łyżek ćiepło pić / przez kilká dni.

Nąſienia męſkiemu płynącemu. Proch też z liśćia / y z kwiećia białego
Krwawniku po ćwierći lotá / ábo co czer-
wony złoty záważy / z ßeśćia łyżek tegoż
źiela wodki / ábo z mlekiem kożim świe-
żo wydoionym / płynienie nąſienia me-
ſkiego záſtánawia. Toż

Item. Też ſámo kwiecie białe tegoż źiela z cá-
łego okołku / z wodką / ábo z pomienio-
nym mlekiem kożim piiąc / czyni.

Upławom. Upławy białe pániom toż záſtánawia.
Jeſcze potężniey to czyni / przyſdawßy do te
go Koralu białego / tákże Burſtynu białe
go / troćin zębu ſłoniowego. Ábo.

Item. Proch miałki z liśćia y z kwiećia Krwa-
wnikowego / z woda wárzonego Kwiá-
tu Gránatowych iábłek / y ſoku Podroſło-
wego / ktory *Hypociſtim* zowią / wárząc /
pić dáwáć.

Item. Też wezełek ábo czopek z świeżego źie-
la ziuſo nego vczyniwßy / w otwor łoná
białogłowſkiego puſczáiąc / toż czyni.

Krotym żyłkom płynącym. Krotkość żyłek záſtánawia / z
świeżego źiela / ſok świeżo wyżęty / pieć á-
bo ßeść łyżek ná raz trunkiem dáiąc. Tenże bolenie ich vſkramia.

Z wyſoką potłuczonym. Z wyſoką potłuczonym / y krwią pluią-
cym: ćwierć lotą prochu tego źiela z win-
nego octu trunkiem pić dáć dobrze.

Czwártáncze. Febrę czwartodniową leczy doſkonále.
Wźiąć ſoku ßeść łyżek świeżo wyprásowá
nego Krwawniku / á liſtek ábo ßeść Szál
wiey ſuchey miałko vtártey do tego przy-
dáć / y choremu przed przyśćiem Febry /
ćiepło dáć wypić á dobrze poćićela nákry-
tego co nalepiey y nadłużey pośćić.

Brodáwkom. Brodawki ſpadzą y goi: Wźiawßy
Krwawniku / wodney Mietki po cztery
gárśći. To wßyſtko co nápilniey vtłuc / y
ſok przez geſto chuſte wyćiſnąć / y źiárná
Máſtyki ſiedm / á Pieprzu cztery źiárná /
miałko vtártego wſypáć / y przez dni dzie-
więć porządnie / ćiepło ráno y ná noć dá-
wáć pić / po cztery ábo pięć łyżek. A gdźie
by nie zſtáło pierwßego czynienia / vczy-
nić powtore.

Ránom y wrzodom wnetrznym. Rány / y
Wrzody wnetrzne leczy / ſámo liśćie
Krwáwnikowe / ábo z inym źielem podo-
bnym / w winie ábo w wodźie wárzony / á
ćiepło ráno y ná noc pić dáwáć po mier-
nym trunku. Tenże trunek ſłuży / krwi ná
wnątrzu zśiádłey / bo ią roſprawuie y wy-
wodźi. Czerwiu y gliſtom / y coby ieno
było Jádowitego / ná wnątrzu

Krwi we wnątrzu śiádłey. Gliſtom. Jádowitości. Morzeniu w biegunkách. Wrzodom y ránom ták ſtáym iáko y świeżym. Item. Morzyſko y gryżienie we wnątrzu zá-
wśćiąga / ktore pochodźi z ćiekáczki czer-
woney / ábo z iákiey iney.

Wrzody / y
Rány ták świeże iáko zaſtárzáłe oſobli-
wie goi / liśćie świeżo źielone w donicy v-
wierćiawßy / przykłádáć.

Item, Prochem tegoż liśćia záſypuiąc
Trunek bárzo koßtowny / y ránom świe
żym / z gruntu ie leczą c: Wźiąć ták Krwa
wniku białego / iáko ćieliſto zerwánego y z
kwiećiem / Płucniku / ábo Mátowey mie-
dunki / Głowienek / z komignátu ábo Trán
ku / liśćia Bźiwochy / Benedyktu y z ko-
rzeniem / Pępáwy / ábo Kurzego źiela z
korzeniem / Wężowych ięzyczkow / każde-
go po gárśći / czerwoney Mięty / Rdeſtu
czárnego / ábo czarno nákrápiánego / li-
śćia Jeleniego Oká / ábo Láńiey brzoni li-
śćia / Miſtrzowniku / liśćia kwiátu Lipo-
wego / wierzchołkow z Jeżyn / ſkorek z pol
ney Roże Podeźrzału po pul gárśći. To
wßyſtko pomießawßy / drobno poſiekáć /
y ná dwie częśći rowne rozdźielić / iedne
w cynowa fláße ábo konew záluiowáć /
nálawßy / ná to pul gárncá winá / ábo pi-
wá ſtárego / á w kotle vkropu wrzącego
przez godźin cztery wárzyć. A gdy powo-
li przechłodnie / przecedźić / á choremu á-
bo ránnemu / każdego dniá dwákroć / rá-
no y ná wieczor po piąći ábo ßeści łyżek /
ćiepło pić dáwáć. A gdźieby tego trunku
nie zſtáło / druga część tákże vwárzyć / y
pomienionym ſpoſobem vżywáć.

Bolenie głowy. Bolenie głowy vkłáda / w ćieplym ſo-
ku świeżym / chuſteczki mączaiąc / y ná czo
ło á ná ſkronie kłáść. *Tab.*

Zmázom y cynkom ná twarzy. Zmázy ábo Cynki ná oczách ćiera /
kwiećie białego ábo y czerwonego Krwa-
wniku / kwiećia Kożiego Powoiu / ktory
y Przewierćieniem / y Powoiem wonnym
zowiemy / po rowney części każdego / v-
tłuc / y ſok z tego wyżąć / y z białogłow-
ſkim mlekiem często po trzy kropki każde
go dniá w oczy puſczáć. Ábo

y zátwierdzáiącego przyrodzenia. Przeto rány świeże ſpaia y goi. A iż ma w ſobie znáczną gorzkość / y pomierne rozgrzewánie z chłodzeniem / przeto też puchliny z przymiotámi ogniſtymi vkłáda / bez wßelákiego we wnątrz obráżenia. Toż o inych Krwawnikách mamy rozumieć.

Moc y ſkutki.

Ráduku. Pádáiącey niemocy / bywa Krwawnik oſobliwym rátunkiem / biorąc liśćia iego y z kwiećiem łotow dwánaśćie / y w kwárćie wody ſtudzienney ták wárzyć / ázby tylko z ßeſnaśćie łyżek tey iuchy zoſtáło / dobrze wyżawßy ziele. Do tego przydáć ſoku z Ruty táręy / miodu odwárzonego y odßymowáne° po trzy łoty. Znowu przywárzyć á przecedźiwßy / choremu po przyſtoynym przepurgowániu ćiáłá / po ránu náczczo po dwá łoty ábo łyżkách ᵇáwáć. To czyniąc káżdego dniá / poki tegotrunku zſtáie.

Tok zbytni krwie z noſá y zinod. Tok zbytni krwie z noſá / ábo vſty / ſok z liśćia tego ziela / po piáći ábo ßeśći łyżek pić dáiąc / záwśćiąga.

Bolenie zebow vkłáda / po kubku tegoż ſoku świeżego trunkiem dáiąc.

Zebom boleiącym.

Krwia charkáiącym. Krwia charkáiącym y pluiącym / bywa lekárſtwem / tegoż ſoku poczterý ábo piáći łyżek / trunkiem dáiąc. (*Tab.*) ábo z wodką Bábczáną / ábo z Żywokoſtowa.

Item. *Item*, Prochu miáłko vtártego z tegoż liśćia ſuſzonego / po kwińćie przez kilká dni porządnie z wodką z Koßeywału / ábo Bábczáną dawáną / toż czyni. Tenże

Item. *Jtem*, Wźiąć liśćia y z kwiećiem poſpolitego Krwawniku cztery gárśći / czerwono kwitnącego / Krwawniku tákże z kwiećiem dwie gárśći / Kurzego ziela z korzeniem / Biedrzeńcu po gárśći / czerwoney Roże / Cukru oſm łotow. Ziołá drobno pokrążáć / to we fláße / ábo w cynową konew wſypáć / y ná to nálać / wodki ßerokiey Bábki / wodki Koßtywałowey po dwu á trzydźieśći łotow / wodki Kurzego ziela y Biedrzeńcowey po kwárćie. To zá lutowawßy / w kotle vkropu wrzącego / przynamniey pieć godźin pilnie dáć wrzeć á gdy powoli przeſtydnie / przecedźić / y w chłodnym mieyſcu / dobrze zwierzchu obwárowawßy / chowáć / dáiąc krwią charkáiącym káżdy poránek y wieczor po piáći ábo ßeśći łyżek ćiepło. Tenże trunek

płucom porániony m. Suchotom. Ták bárzo ſłużý płucom pokáżonym / owrzedźiałym / y zrániony m.

Chárkániu krwią. Suchoty z płucá náp ſowánie máiąc / ták / iż gdźieby ten nie pomogł / żadne lekárſtwo ich nie vleczy. *Taber.*

Chárkániu krwią / zá zerwániem żyły w pierśiách / ábo w płucách: Weźmi pieć łotow ábo łyżek ſoku świeżo wypráſowánego liśćia / do tego czerwonego kámienią miáłko vtártego puł łotá / y choremu dáy pić zimno / á nie ćiepło. Abowiem w tákowym przypádku / lekárſtwá ciepłego nie godźi ſie dáwáć.

Káßlu / Morzyſku w żołądku ábo w żywoćie / prochu z tego ziela liśćia / z trunkiem octu dáwáć pić dobrze.

Káßlu. Morzyſku w żywoćie

Znoſá krew zbytnie płynącą záwśćiągá / tymże prochem zádmuchuiąc.

Tok z noſá záwśćiąga. Bol zebow vśmierza.

Bol zebow vśmierza Krwawnikow korzeń długo żuchány / y ná boleiącym zębie trzymány. Liśćie tákże tego żucháne / toż czyni.

Womity y krtuſzenie záwśćiąga w winie to ziele z winnym kwiátem wárzone / po trunku ćiepło piiąc. Toż czyni ſok iego z ćiepłą wodą dáiąc.

Womity y krtuſzenie záſtáwia.

Nie ſpoſobnego zdrowia będącym / záczym chęć do iedzenia y picia ginie / tákowym to ziele w winie wárząc / náczczo po dobrym trunku to dáwáć pić.

Nieſpoſobność zdrowia y niechęć do picia y iedzenia.

Czerwoną ćiekáczkę záwśćiąga / po ćwierć łotá prochu z winem czyrwonym / ćirpkim / náczczo ćiepło pić dáiąc. Tákże kliſtery z iuchy wárzonego / y ſoku iegoż czyniąc.

Czerwonce.

Tenże trunek ábo y kliſterá / dárćie y gryżienie w żywoćie / zá toż ćiekáczkę vkłáda. Tákże

Dárćiu y grzyżieniu w żywoćie

Item. Cwierć łotá prochu tego ziela / z pułtory kwáterki ſoku tegoż ziela / ábo Bábki ßerokiey kliſtera dáiąc / czerwonkę leczy / y kißki z niey zránione goi. A gdźieby ſoku tego mieć nie mogł / tedy w wodźie dźdżowey to ziele oboie wárzyć do wywrzenia połowice / á przerzeczonym prochem kliſtera dáwáć.

Item. *Jtem*, Soku tego cztery łyżki ábo pieć z ták wiele winá czerwonego / ćirpkiego / trunkiem dáiąc / toż czyni.

Moczu. Moczu zátrzymániu / ábo ćießkiemu puſczániu / pieć ábo ßeść łyżek świeżo wypráſowánego / ſoku z tego ziela / z ták wiele octu winnego dáć pić. Ábo prochu tegoż ćwierć łotá / z trunkiem octu winnego. Toż czyni

Item Kámień wywodźi. Przećiwko temuż moczu / y Kámieniowi: Weźmi Krwawniku / Koſyßczká po cztery łoty / miodu białego chędogiego oſm łotow: Ziołá pokráiawßy / w cynową konew włożyć / y nálać puł gárncá wody ſtudzienney ná to / zá lutować / á przez pieć godźin w kotle vkro

Fistuły záwiera y goi / ſokiem z tego źiela te wychedżaiąc / y tegoż prochem záſypuiąc.

Fistuły záwiera.

Vſzkniony od iáſczorki y iney gádźiny iádowitey / bywa lekárſtwem oſobliwym / źiele świeże tłuczone / á z wierzchu przykłádáne.

Jáſczorze ma vſzkniemu.

Stáre rány / wrzody / y ſadzele ćiekące goi / Krwawnik w winie ábo w wodźie wárzony / y tą woda wymywány / á źiele ſámo wárząc / á plaſtrowáne.

Ranom ſtárym. Wrzodom Sadzelom

Bálzam do ran.

Bálzam do wßelákich ran.

Wźiąć Krwawniku liśćia obránego / y z kwiećiem cztery gárśći / vtłuc ábo vwierćieć miáłko / y w naczynie śkláne włożyć / ná to nálać oliwy ſtárey cztery funty / pilnie wierzch obwárować / y zátkáć / á przez dni dźieśieć ná ſłońcu iárkim ſmážyć / potym przecedźić / y mocno wypráſować. Záś w oney oliwe przecedżona / tákże y inego źiela z kwiećiem cztery gárśći wſypáć / y tákże ná ſłońce przez dni dźiewietnáśćie wyſtáwić / dniá dwudźieſtego przecedźić / y wypráſować. Potym przydáć do tey oliwy Koſzu ſwoyſkiego / Cypryſkiey żywice ábo Terpentyny / po ßeſnáśćie lotow / Mumiey / drzewá Orlego ábo Káyſkiego / Mirrhy / Máſtyksu / żywice z Bluſczowey po trzy loty / gorzałki cztery koré lutrowáney lotow ßeſnáśćie / żywice świerkowey ßeść lotow / Száfranu łot / Muſkatowych orzechow / Gwoździkow / Cynámonu / po trzy kwinty: To wßyſtko co namieley vtrzeć ná proch y pomießawßy weſpoł w śklány Alembik wſypáć / dobrze záluto-wawßy wierzch żeby namniey odetchu nie miáło / á przez cále trzy godźiny w *Balneum maris* wárzyć: potym wyiąwßy z vkropu Alembik / poſtáwić go przez dni dźieśieć ná iárym ſłońcu / á potym z pilnośćią ten oleiek iáko Bálſam chować. Ten

Gwoiżmy ſtárym ránom. Wrzodom Sádzelom Fiſtulom. Kánçer. Niedoryká nym bo log kom. Vßu bole niu. Kimnicą y febrom. Pokurczenia y po krzywienia członków.

Rány świeże y záſtárzáłe goi.

Wrzody kánçerowáte.

Bolączki bárzo złe y niebeſpieczne / ktore Láćinnicy zowią / *Noli metangere*, leczy y goi.

Bolenie vßu oddala / ćiepło go po kropce / ábo trzech w nie puſczáiąc.

Zimnice y febry odpadzą / páćierz wßyſtek od kárku / áż do kuprzu / przed iey przyßćiem námázuiąc. *Tab.*

Członkom pokurczonym / y pokrzywionym / máść koßtowna z tego Krwáwniku / tym ſpoſobem bywa wżywána: wźiąć Krwáwniku z kwiećiem y z náśieniem / iego dwie gárśći / bylice tákże z náśieniem / Bielunu z náśieniem y z korzeniem / wierzchołkow wyſokich Pokrzyw párzących y z náśieniem po dwu gárśći: To weſpoł vtłuc / ábo w donicy vwierćieć ná káßę / do tego ſtárego wieprzowego ſádłá / oliwy / Jeleniego łoiu / winá przednie dobrego ſtárego / Pigw przebránych / káżdego po ßeſnáśćie lotow: To wßyſtko w pátelli ábo w kośćiełku ná węglu zarzyſtym / ták długo wárzyć / áżby wßyſtká wilgotność winá źioł y Pigw wywrzáłá / y mocno wypráſowawßy / roſpuśćić woſku nowego lotow ßeść / ſádłá Bobrowego / Terpentyny po cztery loty / gorzałki trzykroć ábo cztery przelutrowáney dwie łyżce dobre: To wßyſtko przebiwßy / przydáć Bobrowych ſtroiow co namieley vtártych dwá loty / dobrze vmießáć: To máśćią ráno y na noc członki pokurczone przy ćieplym pieću ábo kominnym ogniu pilnie náćierać / przyda záś do pierwßego zdrowia / chociá by też nápoły ßłákiem były narażone.

Opuchleſmu członkowi maſtiemu:

Spuchnieniu członká mężkiego / pewne y doświádczone lekárſtwo: wźiąć krwáwnika / Fig ſuchych mieśiſtich pokráiánych czerwoney Rożey / Koźiego grochu żárowno káżdego / przetłuc zhrubá y záßyć w worek / w winie wárzyć / y przykłádáć ná ſpuchły członek.

Wino żeby ſie niezmieniło y ſmáku nie vtráćiło: naśienia Krwáwnikowego w woreczku záwieśić w winie / gdy ſie moßt wytrybuie y ſtáteczńie wykiśnie.

Wino od náruſzenia y Kaszáchow wie.

Wołom gdźieby pługiem / ábo iákim inym ćiężarem ćiągnienia były żyły ſuche potárgáne ábo zránione / ſpáia y goi / vtłukßy świeżego źiela z wieprzowym ſádłem przywiiáć.

Wołom pługiem obrázonym.

Krew zśiádła w żołądku ábo w ktorym inym mieyſcu roſczynia y wywodźi / piiąc ſok ábo tłuche z wárzone / ábo proch z wodką tegoż źiela.

Krwi ze wnętrznośćiach ſtáwdiey.

Wodká złotá ábo *Aqua vitę* z Krwáwniku.

Aurea aqua vita.

Złota wodká.

Wodká złota od Skutkow iey ták názwána / tym ſpoſobem z tego źiela bywa robiona: wźiąć Krwáwniku y z kwiećiem z ośm lotow / Mátki Bożey włoſkow / korzenia Szálwiey polney / ábo Świeſnoſká / Mikołáyká / korzenia Piotruſczánego / Koſzu Włoſkiego korzenia / Podrożnikowego korzenia / po ßeśći lotow: To wßyſtko drobno poſiekawßy z hrubá w możdżerzu przetłuc / w Alembik śklány włożyć y ná to nálać gorzałki przednie lagrowey / żeby one korzenia y źioła dobrze ná dwá ábo ná trzy pálce zágrążnęły / á przez *Balneum maris* wyćiągnąć. Potym wźiąć Aminu kramnego / Cynámonu / po ßeść lotow / Imbiru białego / Pieprzu po cztery loty / Gwoździkow trzy loty kwiátu Szpikánárdowego ábo Láwendowego / Lebiotki / po dwá loty: To wßyſtko z hrubá przetłukßy / w one przedyſtyllowáną wodkę wſypáć: bo

Kwiećia Krwawnikowego wziąć / Ruty iarey / ziela kopru Włoskiego po gárści. To co nadrobniey pokráiáć / y w pulkwarćiu winá dobrego do połowice wárzyć / przecedźić / y po trzy kropki káżdego dniá kilkákroć puszczáć w oczy. *Iab.*

Ránom ćiętym.

Z ran ćiętych tok krwie zbytni / zaśtánawia / tłukąc liśćie / y w rány kłádąc.

Krwi z nosá.

Z nosá tákże tok zbytni krwie záwśćiąga sok z tego ziela świeżego z octem wygniećiony / y nosem sarkány. Ábo sámo ziele świeże vtłukszy / ná czoło przykłádáć.

Krew w nośie wzbudza. Zębom boleią / cym.

Záś listek ábo dwá tego ziela w nos puszczony / krew z nosá wzbudza.

Item.

Zębow ból vkłáda / korzeń ábo ziele sámo w vśćiech trzymáne ábo żuchány. Też w winnym occie wárzone / y w vśćiech ćiepło trzymáne / toż czyni. *Item*, z młodym máśłem liśćie świeże tłuczone / y ná żuchwy / po tey stronie gdźie zęby boleią / ćiepło przykłádáne / ból zębow vkłáda / zwłaszcza z gorącey przyczyny. *Ite*, Toż ziele z bálbą z korzeniem wespoł z winem vtłuc y ćiepło ná żuchwy przykłádáć toż czyni.

Item.

Vpławy rumiáne pániam záwśćiąga / tłuczone y ná progi łoná plástrowáne ziele. Ábo w wodźie go wárząc / á po pás się w tym kąpiąc.

Vpławo rumiánym.

Białe záś pániam záśtánawia / sámo liśćie z kłącza oskrobione w boty náśtáć / y tak ná nim chodźić.

Białym vpławom.

Ciekáczkę czerwoną / y ine biegunki z gryzieniem y z morzyśkiem záwśćiąga. Liśćia obskrobionego z chroścu ábo z kłącza swego y z kwiećiem wźiąć z sześć gárści. Tákże liśćia y z kwiećiem / Pánny Máryey Dzwonkow cztery gárści / kwiátu Gránátowego drzewá dwie gárści / z hrubá go przetłukszy z ziełem pomieszáć / y w płocienny worek zászyć y przerygowáć / y w winie czerwonym á w wodźie / w ktorey kowale żelázo gászą / ná poły obu wźiąwszy / wárzyć / y to co naćiepley znieść może / przykłádáć / powtarzáiąc częstokroć. Też sámo ziele w czerwonym winie ćirpkim wárzyć á nim náparzáć / toż czyni.

Biegunkom.

Puchliny z ran wyćiąga świeże ziele vtłuc / y ná nie plástrować. Rány y wrzody wychodzą y goi / z wieprzowym sádłem tłuczone / á przykłádáne. Wrzody / y

Puchliny w ránách.

Rány od przymiotow ogniśtych záchowywa y wyćiąga ták świeże iáko śuche z octem vtárte y plástrowáne.

Rány wrzody wychodzą. Wrzodom Ránom.

Item, Wźiąć Złomignátu / Krwawniku / Żánklu / łoiu kozłowego / świniego smálcu ták wiele / iáko ziół iest. To co nalepiey w możdżerzu kámiennym vtłuc / / ták wiele oliwy przylać / połowice / iáko Kozłowego łoiu y wieprzowego smálcu / śie przyłożyło / y ná węglistym ogniu / ták długo wárzyć áż wodnistość ziół wywre / potym przez worek płociénny wyprásować / wośku do tego przydáć połowice / od oliwy / záś Terpentyny połowice od wośku / y ták wiele máki Fengrekowey. To wszystko wespoł vmieszáć / y máść vczynić / ábo plástrowánie / ktore wszeláką ránom / sádzelom / y wrzodom zágnilym y plugáwym bárzo służy / wychodzáiąc ie y goiąc

Item.

Jtem, Wźiąć cztery gárści pełne Krwawniku / Złomignatu / Żánklu / Tredowniku mnieyszego ábo wodnego / po dwu gárści dobrych. to wszystko w możdżerzu vtłuc co nalepiey / do tego przydáć kozłowego łoiu / sádłá wieprzowego / máślá Máiowego bez soli / oliwy / po łotow sześnáśćie / y to wespoł w miedźiáney pátelli vsmáżyć / áż śie z ziół wilgotność wysmáży / potym wyprásować / wośku nowego / Terpentyny żywice świerkowey / po ośmi łotow przydáć / násienia Kázy ogrodney ábo Komunice ogrodney śiáney / trzy łoty / Grynszpanu łot / to oboie miáłko vtrzeć / y pilno z inymi rzeczomá co nalepiey vmieszáć. Tá máść wszeláke wrzody iákimkolwiek imieniem byłyby zwáne / sádzele y rány doślátecznie goi.

Item.

Jtem, Máść ina dla vboższych : weźmi wietrzego krwawniku / miáłko vtárte go cztery łoty : máślá świeżego bez soli / wośku zielonego po sześći łotách : wośk y máślo rospuśćiwszy / pomieniony proch wsypáć / á pilnie mieszáć / áż do zgęszczenia

Item.

Bebelom ábo złotym żyłkom w śtolcu nábiegłym y spuchłym. Tákże złotym żyłkom zbytnie ćiekącym / wźiąć tego ziela / Dzieđrych noskow / ktore też Bocianie noski zowią / po rowney części vtłuc y przykłádáć. Też pomienione ziołá może wárzyć y kąpánie ábo nápárzánie z nich czynić. Ábo : wźiąwszy dobrą gárść Krwawniku / z wieprzowym sádłem vtrzeć y w páteli smáżyć áż wilgotność z ziela śie strawi : potym przez gęsty płát wyprásowáć / á tym bebele / ábo złote żyłki náputchłe námázowáć.

Bebelom w stolcu á bo złotym żyłkom.

Item.

Bolenie złotych żyłek w stolcu vkłáda / soku świeżo wyćiśnionego z krwawniká / oleyku Rożánego oboygá po dwá łoty / máści pospolitey z Bláywáyśu / Topolowey máści / po puł łotá / to co nalepiey w możdżerzu ołowiánym / tłuczkiem tákże ołowiánym vmieszáć / á tym pomázowáć.

Żyłkom złotym bolącym.

Wszeláka puchlinę y nábrzmáłość rospadza / z młodym nie słonym máślem plástruiąc.

Puchlinie wszeláke y

Przepukliná leczy / sámo to ziele tłuczone á plástrowáne. Fistuły /

Przepuklinam. Fistulo m.

Sadzele y záwrzedźiáłości stáre leczy / z łoiem kozłowym tłuczone / á przykłádáne. Też

Sadzelom

Fistuły

Krwawnik w moßt kłádąc / rownie iáko Piołynkowe wino bywa czynione: To wßystkim wyßey pomienionym niedostátkom y chorobom służy / ták wnętrzym iáko y zwierzchnym.

Vpłáwom białym.

Vpłáwom białogłowskim bywa też wino przypráwne z niektorymi przysádámi / tym sposobem: biorą krwawniku vsußonego y z kwiećiem łotow ßesnaśćie / naśienia sczawikowego cztery łoty / Rożey czerwoney trzy łoty / Bábki y z iey naśieniem / leśnych orzechow laskowych z iąderek skorek spodnich białych / ktore przy sámym iąderku bywáią / káżdego podwu łotu / Mastyki pułtorá łotá / náśienia Tłustosu / ábo Kurzey stopy łot / koryándru przypráwneg̃ puł łotá: te ziołá pokráiáć drobno / naśienia zhrubá przetłuc / y to z heblowánymi trzaskámi lesczynowymi / ábo z bukowego drzewá / do pieć gárncowey báryłeczki wsypáć / moßtu dobrego ná to pełno nálać / á gdy wykiśnie zá ßpuntowáć y do roku mieć dla zawśćiągnienia vpłáwow: dáiąc go ráno y ná noc po trunku pić.

Mulsa Stratiotica,

Miod sycony z Krwawnikiem

Miod z Krwawniku pity / tym sposobem przyprawiony bydź może / iáko z inymi źioły bywáią przypráwne. Ten

Gryźieniu w czerwonce.

Gryźieniu y morzysku w czerwonce y w inych ćiekączkách bywa wielkim rátunkiem: Táże sámym ćiekączkom.

Moczu ćiężkiemu.

Ciężkiemu pusczániu moczu bárzo vżytecznym bywa trunkiem: Abowiem mocz potężnie wywodźi y pędźi.

Nyrki.

Przechody moczu.

Nyrkom. Przechodo moczu Pęchyrzowi.

Pęcherz / zámulone y zátkáne wychędaża: A zránienie ich y záwrzedźiáłość leczy / trunkiem vżywány.

Wtory Miod Krwawnikowy.

Wźiąć Krwáwniku y z kwiećiem iego łotow ośm / Koßysczká / korzenia máłych Ostrożyn / ábo Jeżyn ktore ná rolách miedzy zbożem rosną / pocztery łoty: To drobno pokráiawßy / w osmnaśći puł gárncowkách wody wárzyć / áż tylko dwánaśćie pułgárncowek zostánie / przecedźić y miodu chędogiego trzy kwarty do tey wody włożyć / á do połowice wywárzyć / vstáwicznie zßjmuiąc / potym przecedźić / y w fáseczkę wlać / zádawßy mu piwnych drożdży łyżkę / żeby tym rychley wykisnął / á do potrzeb miasto lekárstwá chowáć / ktorego nie mamy do pospolitego trunku vżywáć / tylko do lekárstwá. Ten /

Moczu.

Ciężkiemu pusczániu moczu służy / czterykroć káżdego dniá piiąc / ráno náczczo kubek / w południe drugi / trzeći po południu we dwie godźiny / czwarty przed wieczerzą.

Muł piásczysty / y

Muł piásczysty. Kámień krßy.

Kámień wywodźi pomienionym sposobem go vżywáiąc. *Tab.*

Krwawnik wodny. Rozdźiał 81.

Millefolium aquaticum. Myriophyllum. Melophyllum: Stratiotice, Achillium, Achiillium, Chrysites Vigentiana Apul: Supercilium Veneris:

Waßerfenchel. Fenchelgrab. Waßergrab.

KRwawniku wodnego ßeśćioráki znáyduie sie rodzay / ktore iednegoż są przyrodzenia / y iednych skutkow. Pierwßy korzeń ma wzmiąß ná pálec dźiećinny / z niewielą odnożek: z tego rozgę tylko iedne pusczá / ná ktorey wiele liśćia gładkiego / podobne liśćiu Kopru Włoskikgo: pręt z lekká rumiány / gładki iákoby go vmyślnie pokośćił / w wierzchu kilká odnożek / ná ktorych kwiatkow wiele / y gęsto w okołkách żołtych: smáku y zápáchu czerwoney wierzby wodney.

tego ieſcze pul gárncá przedniego winá czerwonego / miech to w mieyſcu ćiepłym przez oſm dni mokníe / dobrze wierzch opátrzywſzy żeby odetchu niemiáło / powtore przedyſtyllować: Potym wźiáć Gálganu / Kubeb / Lubſczykowego naſienia po dwá łoty / Cynámonu / Gwoździkow / Indyánſkiey Szpikánárdy / Kwiátu Muſkatowego / Lákrycyey / Pieprzu długiego / po łoćie: To wſzyſtko przetłuc zhrubá y w one powtore przećiągniona wodke wſypáć / wierzch dobrze opátrzyć żeby namniey odetchu nie miáło / y przez oſm dni tákże dáć temu mokнąć / y potrzećie dyſtyllować: To vczyniwſzy znowu do tego przydáć wybornego y przedniego Pizmá Alexándryſkiego własnego / nie fałſowánego / Ambry po dwunaśćie gran / To w czerwony Cyndalin záwiązáć / y do tey Aquá vity w puśćić / ktora te ſtutki ma.

Mozgu źimnemu.

Mozg źimny y mdły posila y rozgrzewa Przeto

Ludźiom ſtárym y w lećiech bedacym / bárzo vżyteczna podwu kropkách tey wodki puſczáiąc w kubek winá dobrego. Toż też

Ludźiom wlećiech zeſłych.

Pámieć oſtrzy: Ale ludźie młodźi we trzydźieſtu lat nie máią iey każdego dniá vżywáć / iedno czwartego dniá / to z ránd náczczo ták wiele coby iey czerwony złoty záważył / dla mozgu / pámięći / y głowy wſzyſtkiey posilenia.

Pámieć oſtrzy.

Stárość przedluża / zdrowia y śił w niey dodáiąc / od chorob y vkomnośći / áż do oſtátniey z grzybiáłośći ią záchowuiąc / y prowádząc / vżywáiąc tey wodki przy obiedźie. Przytym każdego poránku náczczo po cztery kropki z łyżka winá przednie dobrego.

Stárość przedluża y czerſtwo czyni.

Zmyſły. Rozum. oſtrzy. Melánkoliznym. Smutnym Ciepło przyrodzone záchowywa. Duchy ożerſtwia. Paráliżu. Powietrzu iadowitemu y ſmrodliwemu. Cerę rumianą y gładką czyni.

Zmyſły / y
Rozum oſtrzy y ożerſtwia.
Melánkolią rozgánia y niſczy.
Smetne rozwesela w frásunkách.
Ciepło przyrodzone pokrzepia y záchowywa.
Duchy ożywiáiące ćiáło otrzeźwia.
Od káſłu y páráliżu záchowywa.
Od iádowitego powietrza / y
Od mgły ſmrodliwey y záráźliwey záchowuie / kes gębki na napuśćiwſzy / tym nozdrzá / ſkronie pomázuiąc / y woniáiąc /
Cerę chedoga y gładką czyni / nie poſtrzychnawſzy.

Wodká z Krwáwniku wyćiągniona.

Aqua ſtillatitia ſimplex.

Z Krwawniku świeżozielonego / ták białego iáko y rumiánego y z kwiećiem biorąc bywa wodká wyćiągniona / bárzo vżyteczna. Do ktorey wypalenia czás naprzyſtoynieyſzy bywá ná końcu Máiá / ze wſzyſtkim go biorąc / y z *Balneum maris* dyſtylluiąc. A do każdego puł gárncá tey wyćiągnioney wodki / tegoż źiela y z kwiećiem ſuſoneg drobno posiekáwſzy / podźieśiáci łotách przydáć / á przez cztery dwádźieśćiá godźin w *Balneum maris* wſtáwiwſzy w vkrop moczyć / potym powtore wyćiągnąć y przepálić / á ná koniec czáſu Káníkuły ná ſłońcu przetrząsować wyſonować. Tá

Przepukłym pić dáiąc lekárſtwem ieſt.

Przepukły Ránom y wrzodom wn ętrzn y zwierzchnym. Krwi źiáłdley.

Rány ták wnetrzne iáko zwierzchnie goi / / tákże trunkiem vżywána.

Krew wewnetrznośćiách zśiádła wywodźi / po trunku ćiepło piiąc.

Vpławy pániom záwśćiąga / ták krwáwe iáko białe / tákże ią piiąc / náczczo y ná wieczor.

Vpławy krwáwe y białe zastánawia.

Czerwy y gliſty we wnetrznośćiách morzy y wywodźi / ráno y ná noc popiáći łyżek ćiepło dáiąc: A to ſtárszym: dźiećiom mniey / to ieſt od dwu / áż do trzech łyżek / tedy owedy pić dáiąc.

Gliſty w morzy y wywodźi.

Tym ktorym zá zbytniem tokiem krwie ſkądkolwiek / cerá bláda náſtąpi / y vtráco na bywa / popiáći ábo ſześći łyżek / ráno y ná noc dáwáć / naprawia. Tákże wino nia roſtwarzáć dobrze: bo rumiániec twarzy y wſzyſtkiemu ćiału przywráca.

Gnilec w vśćiech leczy.

Gnilec w vſzách. Dźiaſłom owrzedźiałym

Dźiaſłá owrzedźiáłe / goi.

W gárdle rány y záwrzedźiáłość leczy / vſtá nia często ćiepło płocząc / wyćieráiąc y chárkánie czyniąc.

W gárdle rány goi. Kolce.

Ná członkách wſtydliwych / ták mezczyńſkich / iáko y białogłowſkich / złe wrzody iádowite / y te ktore kiłámi zowią goi / ćiepło nia wymywáiąc / y fleytuchy w niey obmáczáne kłádąc.

Wodká oczom płynącym.

Aqua Ophtalmika.

Oczom ćiekącym y płynącym / wielkim y vżytecznym bywa rátunkiem: Wźiáć Krwawnikowego liśćia świeżego y z kwiećiem łotow ſześć / Máſłyki miałko vtłuczoney. Tákże Káſzidłá kramnego tłuczonego potrzy łoty / winá białego dobrego dwánáśćie łotow ábo łyżek / y z *Balneum maris* wolnym ogniem dyſtyllować: Tey wodki po dwu kropkách tedy y owedy káżdy dźień w oczy płynące puſczáć. Abowiem nie tylko flus z nich płynący wyſuſza y záſtánawia / ále y wzrok ćiemny iáſnym czyni. *Tab.*

Wrzok ćiemny bystry czyni.

Wino Krwawnikowe.

Vinum.

Márcellus Empirikus Lekarz zacny swych czáſow / czyni wzmiánkę tego winá / zálecáiąc go wielce w
Ciekaczkách / y

Biegunkom. Morzyſtu.

W gryzieniu á w morzeniu / ktore rádo bywa w biegunkách z iádowitych fluſow: To w Jeſieni może bydź czynione / ſuchy

octem vtárte y plastrowáne. *Item.* Z wieprzowem sádłem / ábo smalcem / bo rány żelázną bronią ćięte / wychędaża y goi.

Puchliny wszelákie gdziekolwiek będące rozgania y leczy / z másłem vtłuczone źiele y plastrowáne.

Puchlinie

Zębow boleniu vśmierza korzenie tego źiela / żucháiąc w vśćiech długo. *Tab.*

Zębom.

Rozsądek.

Rożne są te Krwáwniki od źiemnego / iednák skutkámi do wielu rzeczy się zgadzáią / zwłaszcza do goienia ran.

Krwawnik cudzoźiemski / ábo Spływácz. Rozdźiał 82.

Stratiotes aquaticus peregrinus

Frembde wasser garb.
Frembde wasser Fenchel.

Spływacz / ábo Pływacz y Krwáwnik Dioskorydow cudzoźiemski ábo Egyptcki / miedzy źiołá od Dioskorydá iest poczytany / choćia korzenia nie ma / y powodźie tylko spływa: skąd v Grekow y v nas nazwisko sobie przyniosł odspływania ná wodźie: Liśćia iest podobnego Roschodnikowemu / ieno dobrze więtszego.

Mieysce.

Tylko w Egyptćie się znáyduie / w Nilu rzece / po wylaniu iey / nigdźie indźie.

Przyrodzenie.

Chłodzącego iest przyrodzenia.

Moc y Skutki.

Tok zbytni od nyrek pochądzący / záwśćiąga / z trochą Kádźidłá białego / trunkiem vżywány. *Dios.*

Toku krwie.

Rożą piekielną leczy / z octem przykłádány. [*Dios.*]

Rożу.

Zápalenie ran / ábo przymioty ogniste wychładza / y leczy. Tákże wrzody y sádzele. [Tenże] Nápuchłość z przymiotem ognistym wyćiąga / z octem przykłádáiąc. [Tenże.]

Przymiotom w ránách.

Nápuchlinom z przymiotem.

Rozsądek.

O tych rzeczách / ktore się dáleko wodległych od nas kráinách rodzą / y do tych tu źiem nászych rzadko ábo nigdy nie bywáią przywożone: rozumiałbym ná daremno pisáć ponieważ do vżytku nam nie przychodzą / áni do znáiomośći / iednák dogadzáiąc czytelnikowi wykłádániu Dyoskorydowego źielniká / y chćiałem tu o tym przypomnieć: Nawięcey dla tego / żeby nie byłá confuzya miedzy nászym wodnym Krwawnikiem / á miedzy Dyoskorydowym cudzoźiemskim / ábo Egypteckim.

Weronika Sycyliyska. Rozdźiał 83.

Siciliana Clymenum peregrinum.

Sicilianisch grundtheyl.

TO źiele korzenie ma długie ná pułtory stopy / twárde / iednák skorá zwierzchnia iákoby zwiędła: z tego pochodźi rozgá rumiána /

Wtory Krwawnik wodny korzon cienki ma długi / á ná końcu wiele ma cienkich ná kßtalt końskiego ogoná rospuszczonego: Liśtecz-kow ßerßych niżli pierwßy / te ná wodźie spływáią / iákoby zwiedle. Klacza ná dwie ábo ná trzy stopy długiego / gładkiego / wewnątrz czczego: ná wierzchu rozgi kwiećia ma niemało białego / o piąćiu liśteczkách / podobnego Rzerzuße dźikiey.

Trzeći ma tákże korzen długi / ćienki z wiela odnożek włośienkowátych / iáko ogánká: z ktorego wiele rozg krzywych wyrasta / na tych od spodku áż do wierzchu gáłązek ćienkich gęsto / z ktorych tákże drobnieyße y ćienße pochodzą / z wiela liśteczkow drobnych y ćienkich okryte / y do swoyskiego Kopru podobne: miedzy gáłązkámi / á kłaczem kwiateczki białe pochodzą / káżdy ná swey stopce z osobná / rownie iáko Merzyk / ktory Studzienniкiem drudzy zowią. To kwiećie gdy opádnie / nástáwáią głoweczki okrągłe / ięzowáte / iáko ná Jabińcu / ábo Jáskrze / w ktorych śie nasienie záwiera.

4. Peuceda num aquaticũ. Fœniculũ aquaticum. peuceda ni foliò.

Czwarty korzenia bárzo długiego / ćienkiego / iáko źdźbło słomiáne bez odnożek: kłacza krzywego y tám y sám wilegorztego pochodźi kilká rozg. Liśćia do świniego / ábo wßywego Kopru podobnego: miedzy tym kwiatki ná długich stopkách.

Piąty podobny wtoremu / kłacza ná pułtory stopy wzwyß / rumiánego: Liśteczkow ćienßych niżli v Kopru Włoskiego / ná końcách swych przymießeyßym ćiemno zielone: Kwiátu ná swych gęstego bez liśteczkow / záwrzyste iáko iákie ßyßaki / żołtáwe / káżdy ná swey stopce.

5. Millefolium aquaticũ. Galericulatum

Szosty korzenia tákże długiego / żołtego / ćienkiego / powikláne-go: Liśćia obdłużnego / dwá á dwá przećiwko sobie / ná rozgách krzywych: ná tych w wierzchu kwiateczki / iáko gwiazdeczki zielone.

6. Millefolium aquaticũ, Seliatũ. Stellaria aquatica

Siodmy / ktory Piotrußka wodna drudzy zowią. Liśćiá Koryándrowemu podobnego / ieno ſubtelnieyßego y ćienßego. Rozg trzy ábo cztery z korzenia pochodźi: ná tych liśteczki rzędem rownym od śiebie położeniem / iákoby pioreczka ptáßie: w wierzchu káżdego prątká dwá okołki / z kwiatkow drobnych / rumiánawych / ná ßypułkách ćienkich.

7. Stratiotes Millefoliũ aquaticum.

Mieysce.

WSzystkie te Krwáwniki rosną ná mieyscách wilgotnych / wodnistych / w ieziorách / w stáwiech / ná kępách / w strumieniách / ná błotách bágnistych.

Przyrodzenie.

CHłodnego są wßystkie przyrodzenia y wysußáiącego / przeto do spoienia y záwárćia ran mogą bydź vżywáne / iednák y wilgotnośći máią / po nieiákowey części. (*Gal. 8. o prostych lekárstwách.*)

Moc y Skutki.

Vtrześnionym. Vráżnym. Pokurczonym.

Vtrześnionym.
Vráżnym.
Pokurczonym / Krwawnik wodny z solą / á z woda trunkiem vżywány / bywa vżyteczným lekárstwem.

Moczu.

Moczu ćiężkiemu puszczániu bárzo vżyteczny / sok ziela tego z octem piiąc / zwłaszcá pierwßego z siedmi.

Rany.

Rány iákakolwiek bronią żelázną vczynione leczy / tłukąc y w nie kłádąc / y przeto Achilleá v Troie Telephusá niebespiecznie ránionego zleczył.

Rány od puchnienia zachowuie.

Rány záchowuie od przymiotow ognistych y puchliny ro ziele świeże ábo suche z octem

IGlicá / ábo Myßa wiechá / nie ieſt áni drzewko / áni źiele / ále chroſćiná twárda / ná łokieć zwyß ábo wietßa / záwße ſie źielenieiąca. Liśćia do Myrtinki podobnego / ieno ßerßego / ná kßtałt włoczmie / oſtro zákończone y kolące. Jágodki / naprzod źielone / á po dozrzeniu rumiáne / wielkośći Borowek / (ktore Czernicámi drudzy zowią /) ieno twárdße / á rumiáne / ná wierzchu ośćiſte / á w połowicy liſtu tkwiące / ábo ná ßypułkách ſwych odwiſte / we wnatrz koſteczká. Korzeniá miaßßego y wezłowátego / trawnemu korzeniu podobnego. Smáku oſtrego / y troche gorzkiego / z tego rozg kilká wychodźi gibkich / y do przełomienia trudnych / po tych liśćia pełno.

Mieyſce

ROśćie tá chroſćinká pospolićie ná gorách / mieyſcách oſtrych / y przykrych / we Włoßech ták go wiele / że z niego miotły czynią do vmiátánia

Przyrodzenie.

KOrzeń rozgrzewa y wyſußa / otwiera / ścieńcza / rozpráwuie / wywodźi.

Moc y ſkutki.

Moc wywodźi.

Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu.

Mieśiączney. Kámień.

Czyśćieniu mieśięcznemu białogłowſkiemu.

Kámień w pechyrzu krßy y moczem żenie.

Boleśći w głowwie. Zoltaczce. Pierśiom.

Boleśći w głowwie vkłáda.

Żoł ta niemoc leczy.

Boleśći w pierśiách oddala / liśćie y z iágodami iego w winie wárzone / á truukiem vżywáne. *Dioſ.*

Korzeń tymże ſpoſobem w winie wárzony / do tych wßytkich pomienionych chorob bywa rátunkiem. A ten tylko do Aptek náßych bywa / bez liśćia y owocu przywożony. *Dioſ.*

Nyrkom y Kámieniu w nich.

Bolenie w nyrkách / y

Kámieniu w nich bedącemu / bywa lekárſtwem / w ſłodkim winie korzeń wárząc á piąc.

Potráwá.

Szoſiki młode / z korzenia ná Wioſnę wyraſtáiące / miáſto Szparagow / ábo Szoſikow Gromowego korzeniá / vżywáne bywáią / piekąc ie w żarzyſtym popiele / w chuſte mokrą obwinione / ábo w mokry pápier / bo máią w ſobie iákąś wdzięczną gorzkość / z oliwą / z octem / z ſolą przyprawiwßy. Tá potráwá ábo przyſmák / Moczu wywodźi wolno.

Wątrobie Śleźienie Nyrkom. Pechyrzowi.

Wątrobie /
Śleźienie /
Nyrkom.

Pechyrzowi zámuleniu / oſobliwym tenże korzeń rátunkiem bywa / w winie wárzony á trunkiem vżywány.

Moczu z ćießkośćia odchodzącemu / dla geſtośći y mułu piaſczyſtego / ábo dla záwáleniaprzechodow kámieniem w mechyrzu. Tákże zbytnie ſmrodliwemu moczu / bądź z wielkie° zágnićia wilgotnośći w ćiele / ze wrzodu tych tám mieyſc / ábo w ſámym mechyrzu bedącemu / potężnym bywa rátunkiem / tákże go vżywáiąc.

Moczu ćiężkośćia.

Gdźie obſićie roſćie / do vmiátánia gmáchow vżywáią go / miotły z niego czyniąc / iáko we Włoßech.

Kámień.

Ziarnká tey Jglice / z winem ábo z oliwą / ábo z octem piąc / kámień krßą y pędzą.

Krwią mokrzącym.

Krwią mokrzącym / ták trunkiem / iáko Szoſikow iego vżywáiąc / bywa rátunkiem.

Moczu krzywo od chodzące°

Tákże moczu krzywo y rozdwoiono odchodzącemu / dla miaßośći / wilgotnośći zámuláiących / ábo dla iákiey nárośliny w ßyi pechyrzowey / ábo w przechodách moczu bywa lekárſtwem.

Rozſądek.

Jglicá / rzeczona od liśćia oſtrokolącego. A Myßa wiechá / że myßy nie dopuſcza do tych rzeczy / ktore nie bywáią ogárnione y okryte / iáko mięſo wędzone / ſłone / ſyry. A to dla liśćia kolącego.

Są ktorzy te chroſćinke / á Włoſką Káline / ktora Piwnikiem / y białym Cierniem zowiemy / zá iedno mieć chcą / ále ſie mylą. Jni ią twierdzą tym chroſćikiem bydź / ná ktorym Rubeby roſną / ále y ći nie mniey ſą w omylnym mniemániu / iáko y pierwßy.

mocna/ gładka/ lśniacá/ od ktorey pochodzą parámi rowne gałązki/ náktorych liśćie/ także po dwu para rownym rozłożeniem/ y prętá z soba śie stykáiące/ pod spodkiem biáławe/ zwierzchu zielonośći zupełney: Kwiátu żołtego: z tych zá czásem iágody/ naprzod czerwone/ potym gdy dozrzeią czarne/ w tych nasienia pełno drobnego.

Mieysce.

NIe iest mi w pámieći żebym go w náßych leśiech kedykolwiek widźieć miał/ wßákże nie śpieram śie żeby nie miało bydź/ pilno ßukáiąc/ w Sycyliey często śie znáyduie. W Niderlándźie/ bywa w ogrodách śláncowána.

Przyrodzenie.

CIepłego y ſuchego iest przyrodzenia w pirwßym ſtopniu/ co śie z iego mocnego y przyiemnego zapáchu znáczy: iednák mniey dáleko rozgrzewa/ potężniey wyſußa/ roſpráwuie/ y ſpaia: Zapáchu to źiołko/ podobnego żywicy Ománowey.

Mocy y ſkutki.

Rány goi

Wrzodom Sadzelom

Źiela tego ſámego z liśćiem y z naśieniem: Także ſoku z niego może wywáć do Ran/ Wrzodow/ Sadzeli/ biorąc go do máśći/ oleykow/ pláſtrow/ y do Bálzamow ránom ſłużącym. *Tab.*

Tákże do trunkow/ ktore bywáią czynione do leczenia y goienia ran wßelakich sadzeli/ y otworzyſtych bolaczek/ tak wnętrznych táko y zwierzchownych. Abowiem tákowym przypadkom bywa barzo koßtownym y barzo potrzebnym rátunkiem.

Trunek ránnym. Belegto

Rozſadek.

Rozumieią niektorzy to źiele bydź/ ktore Grekowie *Androſæmum*/ my Pochylkiem zowiemy/ ále omylnie.

Iglica Włoska/ Myſza wiecha. Rozdź. 84.

Ruſcus.
Bruſcus.
Oxymirſiue.

Menßdorn.

Chamœciſſus.
Hedera terreſtris.
Corona terræ.

Gundel Ráben.

Mieyſce.

ROśćie rad ná źiemi wypráwney / w ſádách / przy párkániech / y płotách / przy murach / chrośćinach y krzách / przy ßćießkách / w ogrodách / w mieyſcách ćieniſtych. W Márcu puſcza ſie z źiemie / á kwitnie do śrzod látá.

Przyrodzenie.

GOrzkość znáczna tego źiela wßyſtkiego / á ktemu nie wielka oſtrzość / ták liśćia iáko y kwiátu / znáczy go bydź przyrodzenia ćieplego / ſuchego / á nie źimnego / iáko niektorzy Ziołopiſowie omylnie rozumieią.

Moc y Skutki.

Otwiera y wychodząca zámulenia / przeto Wątrobe zátkána otwiera / kwiatki tego źiela w winie wárzone / á trunkiem vżywáne. *Gal. Æginet.*

Wątrobie.

Toż Scyátyke vkłáda / piiąc go porządnie przez śiedm dni.

Sciatyce.

Item. Liśćia ſuchego prochu puł kwinty / z ćiepłey wody kwáterke [ále może go wźiáć y kwintę cáłą] dáiąc. Ábo ták wiele świeżego liśćia vwierćiawßy / á przez cztery dźieśći ábo pięćdźieśiąt dni porządnie piiąc / bole ſcyátyczne w biodrách leczy. [*Dioſ. Gal.*]

Item. W biegunkách łupániu.

Żołtácce. Żołtą niemoc ſpadzą / proch pomieniony z wodą przez śiedm ábo ośm dni biorąc.

Śleźienie. Śleźione zátkána y boleiącą leczy / liśćie y z ſwym kwiećiem vtárte / á z winem vżywáne ćiepło / przez dni kilká. *Plin.*

Gliſtom. Gliſty w żywoćie dźiećiom morzy y wywodźi / przerzeczonego prochu im zádáiąc: Też y ſtárßym / z winem go dáiąc ſtárym.

Głuchośći. Ołchnieniu y głuchośći / ſok bywa lekárſtwem / w vßy ćiepło potroße puſczány.

Mozgu. Mocz záwśći agniony nád przyrodzenie pędźi trunkiem vżywany.

Mieśięcznemu. Czyśćienie mieśięczne pániom záhámowáne wzbudza y wywodźi / w winie wárzone liśćie / á vżywáne. Ábo tym ſpoſobem / Kurdwan / Bylicá / Poley / Rumienkowe kwiatki / Łebiotke / po gárśći káżdego biorąc / w winie wárzyć / przez kilká dni ráno y ná noc. [*Tab.*] Toż też

Máćicy zámuleniu. Máćicę zámulona otwieráiąc wychodząca. Káßlacym bez przeſtánku.

Káßlu w ſtáwignieniu / y Dychávicznym. Ciężko tchnącym z ßlámowátośći gruby ch / y lipkich w pierśiách záległych bywa rátunkiem / wárząc go w miodowey ſyćie / z Omanem / z Jzopem / y z Włoſkim Koprem / y ćiepło dwákroć ná dźień

Kámforá ziele/ ábo Jedlinká. Rozdział 85.

Selago. Camphorata.
Kamffer kraut.

TO ziele/ Sábinie/ ábo do Jodły bárzo podobne/ y z tego podobieństwá názwiská dostáło. Korzeń przymiesßeyßym/ z ßára czarny. Klącza y rozgi ná łokieć/ podczás wysße/ oble. Gałązek długich/ máło nie od korzeniá záraz sie pusczáiących/ á co dáley ku wierzchu/ to krotßych. Ná tych listeczki obdłużne/ ćienkie/ y wązkie. Jodłowym podobne/ ieno ćienße/ y wesße/ ábo Sábinowemu liśćiu. Tákże do Wrześnie podobne/ ktore/ gdy miedzy pálcy mnie/ zapách Kámphory z śiebie dáie.

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná mieyscách wychstych piásczystych/ y iáłowych Jednák ná grunćiech iłowátych/ buynych/ tłustych/ y wilgotnych buyniey wschodźi.

Przyrodzenie.

Ciepłego przyrodzenia iest.

Moc y skutki.

Oczom chorym.

Wßelákim boleśćiom y niedostátkom oczu/ pára z niey pusczána bárzo vżyteczna.

Wchodzi do marciatum.

Z wielką pochwałą y vżytkiem do máśći/ ktorą *Nicolaus Myrepsius Marciatum* zowie/ wchodźi.

Pogáństwo/ ktore sie zabobonámi báwi/ troie niewidy o tym źielu pisáli y do rozmáitych czar/ vżywáli dźiwnych sposobow w kopániu/ y w brániu iego vżywáiąc. Tego pospolićie przećiwko wßelákim ßkodom/ záwádom y zárázom/ vżywáli.

Rozsądek.

Jedlinká/ źiele to názwáne/ przeto iż po swych gáłązkách/ listeczki ma rozłożone/ iáko nimal na Jedli. Tákże źielem Kámfornym od zapáchu. Abowiem gdy go miedzy pálcy zetrze/ puscza z siebie Kámfory zápách.

Kurdwan/ Kunrad/ poźiemny Bluscz. Roź: 86.

KVrdwan ábo poźiemny Bluscz/ drudzy Konratem zowią/ máło nie wßystkim dla pospolitośći znáiome: prątki/ ktore z korzonkow puscza po piąći/ pod czás wiecey/ niekiedy mniey/ po źiemi sie rosklądáią/ ná piądź wzdłuż/ pod czás ná łokieć/ gránowite: Liśćia okrągłego/ kędźierzáwego/ á około kárbowánego/ niemáło ná obdłużnych stopkách/ ktore zdádzą sie mieć nie iákie podobienstwo do liśćia Blusczowego/ ieno mnieyße y ćienße/ rownym od śiebie po parze ná swych rozgách położeniem: miedzy tymi kwiatki błękitne/ kßtałt Fiiołkow białych/ ábo skopkow máiące/ tylko drobnieyße. Zapáchu iáko y liśćie mocnego: Smáku bárzo gorzkiego. Korzeń ćienki/ biały/ y nieużyteczny. Naśienia żadnego nie czyni/ choćia kwiát miewa.

Mieysce.

Rzepnik. Rozdźiał 87.

Bunium.

RZepnik ktory tu opiſuiemy/ ma klacze czworogránowite/ wyſokie ná pálec wzmiaſz/: ná ktorym gálazki z drobnymi liſteczkámi y z kwiatkámi/geſto y obſićie. Liśćie od korzenia pochodzace/ſą Opichowym podobne/ábo Piotruſczánemu liśćiu/ieno dobrze ćienſze/do Koryándrowego podobnieyſze. Kwiát do Koprv ſwoyſkiego rowny: nasienie pachniace/ Bielunowemu podobne/tylko mnieyſze y drobnieyſze. Korzeń ná wielkość Figi okragley.

Mieyſce.

MAm to źiele ieſt poſpolite/ ieno nie káżdemu znáiome: Roſćie ná rolách płomnych/ y zdawná odłogiem leżacych/ ná miedzách/przy potokách/ zwłaſczá w tych ſtronách zimnych.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt rozgrzewáiacego ná początku trzećiego ſtopniá.

Moc y Skutki.

Moc wywodźi.

Ták ieſt rozgrzewáiacey mocy/że mocz wywodźi/ y pędźi/ iáko onim Gálenus w 6. kśięgách piſze. *Dioſ.*

Łożyſko y mieſiączney.

Łożyſko po poporodzeniu pozoſtáłe. Czyśćienie mieśieczne pániom nád przyrodzenie záſtánowione wzbudza/ w winie go wárzac/ ábo ſok iego piiąc. *Dioſ. Gal.*

Śleźienie chorey.

Śleźienie chorey y oźiebley.

Nyrkom zámulonym y oźiebłym.

Nyrk em.

Pęcherzowi.

Mechyrzowi choremu ieſt vżyteczny korzeń ták świeży/ iáko y ſuchy/ y źiele tymże ſpoſobem/ ſok z nich wyćiągnowſzy/ pić z ſyta miodowa. Abo ie w miedźie pitym wárzyć. Abo wiec ſámego ſoku po ćwierći łota vżywáć. *Dioſ.*

Rozſądek.

Rzepnikiem to źiele zowiemy/ nie żeby Rzepie dźikiey ábo ogrodney było liśćiem/ kwiátem/ przyrodzeniem/ y ſkutkámi podobne/ iáko niektorzy też y z ſtárych Ziołopiſow omylnie chcą/ rozumieiąc y zowiąc go *Napum ſylueſtrem*, to ieſt/ Rzepká polna/ ábo Kolnikiem. Ale że ieſt korzenia okrągłego/ iáko okrągła Rzepá.

Rzepniczek. Rozdźiał 88.

Pſeudobonium.

TO źiele ktore Rzepniczkiem miánuiemy/ klaczeną piadź wynoſi/ ktore iáko y liśćie Rzepnikowemu podobne. Smáku oſtrego.

Mieyſce.

ZJolko to cudzoźiemſkie ieſt/ bo tylko w Krećie/ iáko Dyoſkorydes piſze/ roſćie. Może ſie y w náſzych źielnych kráinách ználeść/ iáko ná Podolu/ ná Pokućiu/ ále przed me oczy nigdy nie przyſzło.

Przyrodzenie.

Z Sámego ſmáku tego źiela/ ktory Dyoſkorydes piſze bydź oſtry/ znáczy ſie ćiepłego bydź przyrodzenia.

podobnym trunku piiac: piersi ábowiem y płucá rozgrzewa/ lipkości flágmisse w nich ćienczy/ rospráwuie/ rzedźi/ y śiádnie gora wywodźi. *Iab.*

Czásu morowego powietrza

Czásu morowego powietrza/ w trunku vżywány bywa ratunkiem. *Fuch.*

Opalony

Opalonym liśćie tłuczone z sádłem wieprzowym przykládáne bywa lekárstwem.

Kámieniu

Kámień krßy y moczem wywodźi: wziąć liśćiczkow świeżo zielonych/ y ßypułek chędogo obránych/ spłokánych y wycuchnionych przez chuste/ funt winá dobrego białego dwá funtá/ ábo lagrowey gorzałki/ á lepiey/ ábo dystyllowánego winá. To we flászy ßkłánoy dobrze zaßrobowáney/ przez trzydźieśći dni na iarkim słońcu moczyć/ káżdego dnia wzrußáiąc/ by y trzykroć/ potym przecedźić/ á po łyżce ábo dwu pić dáwáć. Toż też moczu zátrzymánemu/ ieśt lekárstwem.

Moczu przywodźi.

Wánny z nim vżywać dobrze tymże ktorzy kámień ćirpią/ y moczu wolno odbywáć nie mogą/ piiąc pomieniony trunek. Ábo kto tego mieć nie może: To ziele w wodzie śiudźienney wárzyć/ á trunkiem vżywáć. Jad z ćiáłá potem wywodźi w winie wárzone piiąc *Math.*

Jádu w ćiele.

Olchnieniu. W vßách ßumienie y dzwonienie/ á dźwięk rozmáity vćißá/ vßy nim náparzáiąc/ páre ćiepłą z wárzonego przez leiek puszczáiąc/ ábo ćiepłym okłádáiąc. Vßy zágnoione wychędaża/ sok w nie puszczány ćiepło.

Olchnieniu. Szum w vßách.

Śleżienie boleiącey.

Śleżione boleiącą leczy/ tłukąc ziele á z winem ná lewy bok ćiepło kłádąc.

Máćicy zámuloney Mieśięcznej.

Máćicy zámuloney/ y zárkány. Tákże Czyśćieniu mieśięcznemu białogłowßkiemu zahámowánemu/ wielkim bywa rátunkiem/ grzeiąc go w wodzie/ y w tym nogi sobie náparzáiąc po kolaná/ kłádąc przytym Rumien/ Sław oboy/ Bylice/ Mietę żyrną/ Chłástáwę/ y Kokornak. Może też w tey wodźie po pás śiedźieć/ tymi zioły/ krzyże/ progi koná/ y otwor iego okłádáiąc. (*Tab.*)

Dymienicom.

Dymienice rospadza w winie ziele wárząc/ á tym ie często náćieráiąc/ ábo przykłádáiąc/ muchę też sámę piiąc. Rány y sadzele/ ták stáre iáko yświeże wychędaża y goi/ wymywáiąc ta woda.

Rány. Sadzele. Bile.

Bile/ y zawrzedźiáłości zle/ plugáwe/ ná wßtydliwych członkách obojey płci/ leczy.

Wrzodom.

Wrzodom też inym ćiekącym/ bywa lekárßtwem. [*Math.*

Koniom gdźieby napáść przyßłá/ żeby zdychały/ á ile w śiadách/ dáwáć im to ziele do paße/ ábo sámo/ ábo z obrokiem. Tym sámym mogą bydź pozátowáne/ y zahámowáne od zarázy.

Koniom wewnątrz osypánym y zránionym

Gárdłu/ y Vßtom wewnątrz osypánym y zránionym Tak też ziatrzeniu z padkow z głowy y z rymy bywa rátunkiem/ w ßyćie miodowey/ ábo w winie warzony/ y tym ćieplo czßto płokánie/ y chárkánie/ ábo gárgáryzmy czynić. *Tragus.*

Rány w gárdle. Wßćiech Języczká

Piersiom zránionym. Tákże

Piersiom zránionym.

Trzewom: we Włoßech tákim sposobem z tego ziela czynią bárzo vżyteczny trunek: Biorą Kurdwan/ Márzáne/ ábo Rete/ Dyptan/ Łukwice/ Krwawnik/ Niedospiałek/ Pięćiornik/ Wężownik/ Kurze ziele/ Przywrot/ Przeßłke/ Poźimkowe ziele z korzeniem/ Syt wonny/ ktory *ßquinanthum* zowią/ ábo *Iuncum odoratum*, Tránku/ ábo Prosiáney włoći/ Plesniku/ ktory też Chłástáwa wielką mianuiemy/ czerwoney Kapußty/ po rowney częßći káżdego: wárzą to w białym winie do wywrzenia trzećiey częßći/ á przecedźiwßy/ leią Rożány miodek dla osłodzenia/ ták wiele iáko kto chce/ y temu ßie podoba mieć słodko/ y tego káżdy poránek dobry trunek bioráś ßie one rány we wnętrznościách ßtáteczńie pogoią.

Trzewom

Sok Kurdwanowy.

Succus.

Bywa sok z tego ziela wypráßowány. Ten/ Fißuły osobliwie goi/ wziąwßy go ze cztery łoty/ y z kwinta miałko vtártego Gryßpanu/ w tym knoćik z fleytuchu vtoczywßy máczáć/ á w Fißułe puszczáć. Tymże sposobem/

Fißułom.

Wrzody złe: Sadzele plugáwe wychędaża y goi/ iáko y proch z sámego ziela ßuchego nim zásypowáne.

Złym wrzodom. Sadzelom

Ciemność wzroku oddalá/ iáßne oczy czyniąc/ sok z miodkiem wárzyć á tym około oczu námázowáć.

Wzroku.

Wodká.

Aquaßtil latitia.

Wodká z tego ziela w Máiu/ ábo kiedy ná nawietße kwitnie/ ma bydź palona/ ktora wßystkim chorobom wyßey pomienionym/ bywa wielkim rátunkiem/ osobliwie tym ktorzy suchoty máią/

Suchoćō.

Ropę smrodliwą płucá.

Ropę płuc tocym.

Dychawicznym. Ábowiem płucá/ y

Dycháwicz.

Piersi osobliwie wychędaża/ piiąc.

Piersiom.

Mocz zaßtanowiony wywodźi.

Moczu.

Mieśięczna pániom záwßćiągnione wzbudza.

Mieśięczne.

Rozßadek.

Nie ßłuchać tych ktorzy *Conßolidam mediam*, to ieśt Czerwone głowienki/ *Chamaciſſum* ábo Bluszczem ziemnym bydź twierdzą.

nie zbytnie w wilgotnych / nie wyschłych też: ná łąkách y grubách niedáleko morzá odległych: bywa też w ogrodźiech śiáne / zwłasczá w Niemieckich stronách morzu przyległych: rośćie obfićie około Hámburgu ná mieyscách bágnistych / y wilgotnych.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzeniá wysuszáiącego / y rozgrzewáiącego / rownie iáko Rzerzuchá świeża / we wtorym stopniu ná koncu.

Moc y skutki.

Mocz wywodźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi / wárząc go w winie / á piiąc.

Gnilcu wnętrznemu.

Szorboch ábo Szkorbut / to iest wnętrzny gnilec máiącym / iest wielkim y známienitem lekárstwem / y rátunkiem / wárząc to źiele w mleku / ábo w winie / á przez kilkánaśćie dni piiąc. *Dodon. Lobel.*

Rozsądek.

Nie są bez przygány / ktorzy twierdzą to źiele bydź Brytániką / ábo Telephium / my Wronim másłem / ábo Bobownikiem zowiemy / gdyż tych źioł inákszy iest kształt przyrodzenie y moc. A iżesmy tu Szorboch / ábo Szkorbut wspomnieli / ktoremu to źiele właśnie przynależy. Zdáło mi się nie bárzo od rzeczy tey sprosney á smrodliwey choroby / gdyż żáden stárodawnych Ziołopisow wzmianki o niey nie vczynił / okrom teráznieyszych lekárzow / zwłasczá gdy się y do nas iuż poczęłá od morzá do lądu / od Zelándow y inych przy morzu mieszkáiących / y po nim żegluiących ludźi do Polski przenośić.

Szorboch / ábo Szkorbut.

SZorboch ábo Szorbáuch, ábo Szkorbut / iest Niderlánckie słowo / co się po naszemu wykłada zrániony żołądek / ábo właśnie Gnilec wnętrnzy / iest chorobá y zarázá ćiáłá sprosna / brzydka / przykra / smrodliwa / ćiężka y długa / do tego niebespieczna. Tá pospolićie przychodźi ze zbytniego zámulenia y zátkánia śleziony / dla czego krwie y wilgotnośći melánkolicznych przyimowáć nie może. Ktora będąc ze wszystką krwią w ćiele pomieszána / wszystko ćiáło sprośnie záraża / szpeći / y psuie. Chorobá tá zda się nam bydź nowa / iákoż dla nie zwyczáynych y nieszczęsnych iey przypadkow / w tych nászych stronách / może bydź nowa názwána. Jednák są ktorzy ią zdawnych czásow bydź mienią / dowodząc to z stárodawnych lekárzow / iáko z Auiceny / z Márcellá / z Pliniuszá / y zinych. Plinius ábowiem we 20. kśiegách / w trzećim Rozdźiale *Stomachacen*: to iest / zápsowánie / ábo zágniłość vstá zowie: Zowie ią też *Sceletyrbe*: żołądkowych osłábiałośćią ze szpecenia nog. Márcellus *Oscedinē*: Ziaiániem vst / z wielkim zápsowánim miánuie: Bo w tey sprosney chorobie / ták wiele około dźiąsł złego y plugáwego mięsá nárasta / że gębę rozepnie y źiaiącą czyni. Jni zowią ią *Gingipedium*: to iest / dźiąsł y nog dolegliwośćią. Hippokrates *Ileon hæmatiton* zowie / przeto / że z vst smrod wielki y przykry pochodźi: dźiąsłá gniią / y od zębow opádáią / z nosá często krew ćiecze: niekiedy ná nogách wrzody / ná iednym mieyscu ginące / ná drugim się pokázuiące / záśiniałe / czarne / co pospolićie pochodźi z gęstey á z oźiębłey krwie y lipkiey / iákowa bywa nie z vpalenia y z wysmáżenia / ále iest iáko drożdże ze krwie melánkoliczney pochodzące / ktora z żyćia niesposobnego y ze złego bywa.

Stomáchácen. Sceletyrbe. Oscedo. Gingipedium. Ileon hemátites.

W tey chorobie nie tylko zwierzchne częśći ćiáłá / ále y wnętrzne się psuią / iáko wątrobá / á bárźiey y częśćiey śleziona / będąc hrubą / gęstą / źimną / á lipką krwią napełniona y nábrzmiáła: Przeto Hippokrates ná drugim mieyscu mowi: że ći ktorym dźiąsłá gniią / y z vst bárzo im cuchnie / máią śleziony wielką. A ktorzy to máią / á krew im nie odchodźi nosem ábo stolcem / ábo złotymi żyłkámi / á nie máią cuchnienia z vst / tákowym ná goleniach y ná głowie bywáią wrzody / y krosty czarne: To ták Hippokrates pisze / o tych ktorzy wielkiey y nábrzmiáłey są śleziony: Skád baczyć możemy / że nie záraz w nich nogi wrzedźieią / y dźiąsłá gniią / á z vst ćiężki smrod y przykry pochodźi: Nogi nie wrzedźieią / ábo bárzo z rzadká to się przytrafia / tylko pstrzeią / iákoby ie pchły pokąsáły / ieno że pstrociny szyrsze.

Przyczyny.

Ma przednieysza przyczyná Gnilcá tego / ábo Szkorbutá / wilgotność hruba / surowa / źimna / bądź melánkoliczna samá / bądź z flágmą z mieszána w żyłách. Przyczyny wtore y dálsze są. 2 Powietrze złe / smrodliwe / skáżone. 3. Potráwy hrube / zátęchłe / zágniłe / iákie pospolićie ná okręćie bywáią / słoniny w dymie wędzone żołkłe / węgrowáte:

Dárćia wßißkách

Moc pu dźi. Pleurze.

Moc y ſtutki.

Kolka y dárćie w żywoćie vśmierza. *Dioſ.*

Mocz nád przyrodzenie záwśćiągnio ny wywodźi. [Tenże.] Boleniu w bokách/ to ieſt pleurze tym wßytkim dolegliwośćiom bywa oſobliwym lekárſtwem/ze cztery gálazeczki vtárßy go ábo vwierćia wßy miálko z woda piiąc. *Dioſ.*

Za vßne ábo świnie wrzody roſpadza/ vtłukßy go z ſola/winem roſtworzyć/tym że okládáć ćieplo. *Dioſ.*

Wárzechwá źiele. Rozdźiał 89.

Cochlearia.

Löffelkraut.

WArzechwá ábo Łyżczycá źiele/ ieſt nie wielkiego wzroſtu/ od podobieńſtwá wárzechy/ ábo łyżki/ ták náßym/ iáko Láćińſkim y Niemieckim ieźykiem rzeczone y názwáne: Ziołopiſom ſtárodawnym nieznáiome: To troiáki kßtałt według czáſow ſwego krzewienia pokázuie. Naprzod puſczáiąc ſie z korzenia/ wydáie gęſto liſteczki iśniące/ ná ſtopkách mierno długich/ ktore bywáią podobne Náśiéżrzałowemu liśćiu/ ktory drudzy wężowemi Jezyczkám zowią. Potym gdy podroſną/ bywáią ßerßę/ mießeyßę/ Kopytnikowym podobne y kßatłtem y wielkośćią/ kráie máiąc/ á zwłaſczá źimie (bo y czáſu źimy trwa y rośćie) z śiedmi á nawiecey z dźiewiąći tępych kąćikow/ z ktorych mnieyßa cześć ieſt rowna y proſta: Záś wietßa zlekká żłobiſta iáko wárzechwá ábo łyżká płytko wyſtrugána/ ſkąd też nazwiſká doſtáło. To liśćie drugie° ſie roku zmarſcza/ właśnie iáko Fiołkow bronatnych liśćie/ gdy ſie zſtárzeie. Te potym znienagłá ćienczeią/ á tym wiecey ku wierzchu pochodzące. Ná prątkách ktore z korzenia miedzy nim pochodzą/ pod czás ná piądź/ pod czás ná pułtory wzwyß: z tego ku wierzchu kwiateczki białe/ drobne/ ná małych ſtopkách/ á to w Márcu ile przy morzu/ indźie w Kwietniu y w Máiu: z tich potym naśienie Lipcu ábo ieſcze w Czerwcu dożrzewa/ obfite/ płaſkie/ ćiemno rumiáne/ dwiemá rzędámi w ſwych małych łupinkách/ tym ſpoſobem y kßtałtem iáko Rzerzuchá położone. Korzeń ćienki/ biały/ proſty y nie długi.

Mieyſce.

MAyą poſpolitße to ieſt źiele w Niderlandźie/ iáko we Friſyey/ w Holándiey/ w Zelándyey/ w Brábániey/ y w inych ſtronách nád morzem położonych: á naráźniey y nabuyniey rośćie w płonnych polách

niezbytnie

twierdzáły: Tákowe ſą / grucá / káſzá ieczmienna / pecák odluzány w kápłoniey polewce / ábo y w wodźie wárzony / á potym z winem przez śitko przebity / Rozynki wárzone w wodźie y w winie / przebiiáne tákże przez durſzlak / ábo śitko / do ktorych żołtek od iáiá wbić może / Migdałowá polewká ze ſłodkich y z gorzkich Migdałow pomieſzánych / z żurkiem pſzenicznych otrab vczynionym / podczás z korzeniem dobrze im iádáć zápráwuiac potráwy ich Cynámonem / kwiátem y orzechem Muſzkatowym / Jmbirem: niekiedy z octem Kápáry á z winem zápráwione miáſło przyſmáku / tákże polewká Kápárowa z Rozynkámi / á z miodkiem kwaſkowátym przypráwiona: Te Kápáry dobrze máią bydź zębámi ſtárte / á nie całkiem dla nieſtráwnośći ich połykáne.

Miáſło trunku piwo dobre wyſtałe / w ktorymby był Piołyn: Tákże wino Piołynkowáte. Ozankowáte wino y piwo w tym przypadku ieſt dobre: ſerwatká bądź kozia / bądź z mleká krowiego. Też mleko kożie / ábo krowie świeże / w ktorymby wodna Rzerzuchá byłá wárzona / ábo y ogrodna / á zwłaſczá / ktora ma liśćie ſzyrokie: Ale y Wárzeſzká źiele ktoregoſmy tu w tym Rozdźiale opiſánie vczynili / w mleku wárzona / bądź ſámá / bądź też z przerzeczonemi Rzerzuchámi / nie ieſt poſlednieyſzego vżytku. O dálſzym leczeniu tey choroby piſáć z tego mieyſcá nie ieſt mego przedśięwźięćia / kto chce więcey o tym wiedźieć ma v Wieriuſá doſtáteczny o tym tráktát. Doſyć nam tu po przypomnieniu / Przyrodzenia / Przyczyny / y Znákow / tey ſrogiey y plugáwey choroby krotko opiſáć. Acz ſie ná wielu mieyſcach w tym náſzym Zielniku lekárſtwá iego powiedźiáły / ktore w regeſtrze chorob ſnadno może káżdy ználeść.

Kicháwiec. Rozdźiał 90.

Sternutatoria.
Ptarmica.
Sternutamentaria.
Pyrethrum ſylueſtr.

Wilder Bertram.
Kotzenzug.

TO źiele ma ćienkie rozdzki / wzwiſz ná pułtory piedźi / podczás y wyżſze oble á geſte / Bożemudrzewku podobne: około tych liśćia wiele / y geſto obroſłego / kſztałtu oliwnego / liſtu obdłużnego / á około zabkowánego: ná wierzchu kwiećie wydáie podobne Rumienkowemu y z głoweczką okrągłą: wſzák że mnieyſze niż Rumienkowe weśrzodku żołto bladą: ſmáku y zapáchu ták bárzo oſtrego / że kichánie ſwą wonią pobudza. Korzeń ſpory obdłużny / od ktorego inych wiele drobnych pochodźi.

Mieyſce y Czás.

NAyduie ſie poſpolićie ná wyſokich gorách / y ná mieyſcách ſkáliſtych. Czáſu letnie° kwitnie: kopánema być korzenie iego ná koncu ieśieni.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PRzyrodzenia ieſt ćiepłego y ſuchego / Tákże y świeże we wtorym ſtopniu grzeie / w trzećim wyſuſza / otwiera / roſpadza / wywodźi / śćiencza / wyćiera.

do tego surowo vżywáne: Tákże mieśá mie/ Ryby solone morskie/á ieszcze krtemu zágnile: Práśtwo przy wodách sie bawiace: Tákże te ktore długo w occie leżą/ Kápusty kwáśne/ czosnki/ chleb biskoct/ dawny/ záśtárzáły/ śpleśniáły/ y poczerniáły/ Jarzyny. 4. Piwo geśte/ niewyśtáłe/ vżywánie wod nie chedogich/ śmrodliwych/ y zágnilych. 5. Tákże posły y morzenia z małym posilenim/á ieszcze złym pokármem. 6. Niespánie bez przestánku z vśtáwiczney prace. 7. Frásunki vśtáwiczne. 8. Mysli zbytnie kłopotliwe. 9. Tákże goraczki przeżłe/ y ine choroby 10. Też zániechánia przeczyśćenia ćiáłá zwyczáynego: Záśtánowienie czyśćienia sámego przyrodzenia/ iáko przez miesieczny tok: przez żylki złote/ ić.

Znáki wnetrznego Gnilcá/ ábo Szkorbutu.

Ná początku tey śmrodliwey a śprośney choroby/ przychodźi obćiężliwość ćiáłá/ hrubość/ y nábrzmiáłość/ osierdźiu ćiężkość y ekliwość/ oślábienie nog/ tármienie ćiáłá nie zbytnie z boleśćią wielką/ świerzbienie dźiąśł z nieprzyrodzoną rumiánośćią y z boleśćią/ twarz śmiáda/ bláda. Te pospolićie sie nápo-z-ątku znáki tego złego pokázuią.

Potym gdy sie śilić pocznie/ dźiąśła bárźiey nábrzmiewáią/ śukrwicą ciekáiące y gniiące/ z prośnym y z przykrym cuchnieniem/ z ktorych niekiedy áż do trzonkow mieśo opada/ ześby oślábiała y chwioroca sie/ na nogách czerwone pśtrośiny/ iákoby pchły pokąśáły/ ieno dobrze wiesze/ podczás w łonie y po wśyśtkim ćiele pokázuią sie. A to bywa ze krwie nie gęśtey y z rzadkiey: niekiedy też te pśtrośiny żáre/ śine/ y ćiemnobrunatne bywáią z fułu ábo z drożdży krwie pokażoney: Jednak rzadko kiedy indźie/ ieno po nogach sie pokázuią. Przeto gdy sie tákowe kropie ná ćiele obacza/ iuż pewny znak y nieomylny/ że ten Szkorbut ábo wnetrzny Gnilec iuż ieśt/ chociaby sie ieszcze drugie znaki nie pokázały. Podczás y w vśćiech ta śmiáłość sie pokázuie/ zwłaśzá w tych v ktorych sie iuż po wśyśtkim ćiele tákowa zágnilość roześłá/ y ći iuż bliśko śa kresu ośtárnego.

A gdy sie iuż to złe zawrzesnie Żyły śuche ábo piete trętwieią/ y mdleią tak że chodźić nie mogą. Do tego kurczenie żył/ tchnienie ćiężkie/ zwłaśzá kiedy chodzą/ ábo wśtáną ábo śiedzą. Zaczym do mdłości przychodzą. iednák kiedy leżą śnádniey/ y wolniey wśpią sie czuią: Niektorym z nich częśto do iedzenia chęć przychodźi: inym odpada/ iednym wráca sie czwartego ábo piątego dniá/ drudzy trzećiego zrzadká pierwśego/ chocia bez znáczney gorączki: Niekiedy też febry y gorączki znáczniejśe bywáią/ niektorym inym wolniejśe/ inym ćiężśe y niebeśpieczniejśe. Sowite trzećiączki/ febry mieśiączne przychodzące/ podczás vprzedzáią ten gnilec: podczas sie też ná wtorki wrácáią. Też w tym złym Gnilcu/ iedni miewáią zatwárdzenie żywotá/ drudzy zás zbytnie wolny: podczás zásmiłość nog od kolan do śtopy z nábrzmiałośćią: drugim tak wyćienczáła/ że tylko śkorá/ kośći widzą sie bydź powleczone/ á to niekiedy z wielką ich gorącośćią/ niekiedy też bez niey: Drugim te pśtrośiny obracáią sie w łupieże/ rownie iáko w Rożу piekielney bywáią/ drugim gładkie/ podczás łśniące z miękkim nábrzmieniem y z puchlina/ ták iż gdy pálcem nácisnie/ w lepi sie y dol vczyni: podczás/ ále to zrzadká: zbieżenie żył ná nogách krwią nábránych/ ták iż pod wśyśtkim ćiężkiem drobnych żyłek pełno/ y ná śpodniey ták że wárdze: Pulsowe żyły iáko w czwártaczce bią: Mocz czerwieniawy y rumiány gęśty/ muiśty na kśtałt czerwonego winá młodego/ śmierdzący/ iákowy też pospolićie bywa w czwártaczce po poczęćiu.

Prognośticon.

Chorobá tá przemierzła y śprośna/ niekiedy bywa wrodzona/ y iákmiarz dźiedźiczna: Bywa y przymiotna iáko ine záráżáiące choroby/ zwłaśzá gdy z tákowymi chorymi z iednego naczynia pie/ ábo zá częśtym obcowániem z nim/ tchnienie y pare śmrodliwa z niego w śie bierze. Niekiedy po febrách y goraczkách tá napáść przypada/ á to z náwałenia wnetrznośći/ y z wyśchnienia/ á zbytniego krwie záká zenia y zágnilośći. Záczym przywodźi z ſobą niekiedy puchlinę/ niekiedy czerwonkę/ y ſuchoty záwżę w niey wrzedźienice na goleniach niektorym (ále to śie zrzadká przytráfia) ktore śie ſtrudną y bárzo nierády goią/ dla ich z iádowiczenia wielkiego/ podczás ták iádowite y złe/ że chocia ie brzytwą kráie/ czynności w ſobie nie máią. Niektorzy w tym Szorbáchu wolne dźiąśłá od zakázy/ y vśtá zdrowe miewáią/ ále nogi/ á ile od kolan do ſtop pśtre/ á do tego tok krwáwy z vśt ábo z nośá. Po śmierći záraz iednym gina tákowe pśtrośiny/ ná drugie ieszcze śie bárźiey y wiecey wyśypuią.

Dyetá iákowa ma bydź w tey chorobie záchowána.

W tym złym/ potrzebá mieć śpráwę y ſpoſob w żyćiu: Potrawy tákie ktoreby były śnádne doſtrawienia y zazycia dobrego/ miernie rozgrzewáiące/ ſubtelne/ wilgotnośći złe prędko rościenczáiące/ y rozśiekuiące/ krtemu wyćieráiące/ á ktoreby też ziełká zá-

twierdzáły

Mieśiegna chorobę wywodźi.

Włono niewieście wprawiony/ mieśieczna chorobę wywodźi.

Plod zábi-ła w żywocie.

Trad ábo tredowátość spadza z twarzy/ z ieczmienna krupa/ á octem plaſtrowány. *Dioſ. Plin.*

Trad z twarzy spadza.

Guzy/ kroſty twárde z ieczmienna mąką w winie wárzony/ á plaſtrowány/ rozgánia. *Dioſ.* Wchodźi też do maśći/ y do nápuſczánia dla wzroku iáſnego.

Guzy y twárdośći rozgánia.

Wchodźi do ośnych lekárſtw.

Kichánie pobudza/ proch korzenia iego w nos puſczány. ábo tenże proch z miodem záczynić wodno/ y wpuſczáć/ záczym głowę y mozg wychedaża.

Kichánie czyni.

Głowę czyśći z wilgotnośći.

Wchodźi do maśći/ ktore dla wzroku czynią. Tákże do wodek oczom wzroku ſłábego/ dla zákrapiánia/ y do prochow dla tegoż. *Dioſ.* Głowę czyśći z wilgotnośći źimnych/ korzeń Mydelnice z miodem wtárty/ á w nos puſczány. *Dioſ.*

Bolitáckę leczy.

Głowę wychodźa.

Juchá z wárzonego korzenia á pita żołtą niemoc leczy. *Plin.* Táż iuchá pita/ ćiężkość w piersiách/ y flágmy wywodźi. [*Plin.*] Máćicę czyśći.

W piersiách niedoſtátko.

W winie z ieczmienną mąką wárzony á plaſtrowány/ kroſty twárde z twarzy ſpadza.

Kroſtom ná twarzy rwádym.

Żywot zmiękcza ſiolcámi purguiąc/ z pánakiem/ á z korzeniem Káparowym wárzony y vżywány. *Dioſ.* Flágmę/ y

Żywot purguie. Flágmę y melánkolią wywodźi.

Melánkoliczne wilgotnośći wywodźi. [*Bedigora.*]

Wietrznośći w ćiele roſpadza. [Tenże]

Wietrznośći roſpadza.

W piersiách/ y w płucách zbytnie wilgotnośći trawi/ woda wárzonego trunkiem vżywána. *Plin.*

Piersiom/ płucom.

Szkodźi.

Plod w żywoćie záraz zábiia/ y wyrzuca.

Plod zábi-ła w żywo-ćie.

Rozſadek.

Mydelnicá/ ktora v nas rośćie/ ieſt od cudzoźiemſkiey rożna. Abowiem tá tu gládkiego/ támtá welniſtego y koſmátego kłacza/ tá płetá knodowátego ábo członkowátego/ oblego/ ná łokieć wzwyż/ ábo więcżego. Tá liśćie ma obſzerne/ kſztáłtu Bábczánego/ ieno mnieyſze/ y tákże żyłowáte. Tamtá ná kſzałt oliwnego liśćia. Tá po dwu rowno liſtkow/ od káżdego członká wypuſcza ku dołowi odwiſłych/ á nabárźiey odſpodnie Kwiećie ná wierzchu/ wiele ich weſpoł od członkowánia zwierzchniego pochodząc okołkiem pachniące/ bárwy rożáney/ czerwonáwe/ niekiedy białe/ ktore z podługowátego á oblego papia wychodźi o piáći liſieczkách/ ze śrzodku/ ktorych wychodza ſerduſzká: korzeń ma miąſzſzy/ krzywy/ y tám y ſám ſie pod wierzchem źiemie pniący/ od ktorego záś drobne pochodza/ podobne do korzenia Ciemierzyce czárney. Mydelnica to niektorzy ſwoy ſłá zowią/ ia Fierletka polna. Tego źiela liśćie/ gdy ie w rękách nimie/ puſcza z ſiebie iáko mydło mydliny/ ktore tákże wyćieráią y wychedażáią ſzáty.

Dryawnik/ Rozdźiał 92.

Pſeudoſtuehium. Tyriacaria. Theriákskraut. Thyriackskraut.

Iolko to liśćia długiego/ waſkiego/ okrom odſpodku obſzernego/ tłuſtego: kłacza od korzenia wiele pochodźi/ á to liśćia ma geſto ná ſobie: ná wierzchu ktorego kwiećie długo kłoſem idźie: korzeń ma biały długi/ á nápálec miąſzſzy/ á gorzki iáko Rzodkiew.

Mieyſce.

Rośćie ná płoninách/ przy ſzćieſzkách/ y drogách/ przy wawozách y ná miedzách.

Przyrodzeniey złożenie z żywiołow.

Korzeń rozgrzewa/ y wyſuſza w trzećim ſtopniu/ rozśiekuie/ ścieńcza/ rozwodnia/ otwiera/ roſprowádza/ y trawi.

Moc y Skutki.

Przećiwko vſzknionemu od iádowitych beſtiy.

Przećiwko vſzknionemu od iádowitych beſtiy/ ieſt wielkim lekárſtwem/ nie tylko ná ráne przykłádáne/ ále wárzone y pite trunkiem vżywána.

Przećiwko zárażeniu od powietrza morowego.

Przećiwko zárażeniu od powietrza morowego/ tákże ieſt wielkim rátunkiem.

Edulá

Moc y ſkutki.

Záśiniáłośći pod oczymá roſpadza. Kichánie czyni.

Liśćie y kwiátki tegoż źielá tárte/ záśiniáłośći pod oczymá roſpadza.

Proch w nos dmuchány ábo w puſczány/ kichánie czyni.

A żucháne źiele ábo y korzenie iego/ bol zebow oddala.

Zebom bolejącym.

Głowę z flágmy wyczyśćia żucháiąc go

Głowę czyśći.

Rozſądek z vważenim.

Kicháwiec od kichánia rzeczony/ bo kichánie wzubdza ſwym zapáchem. Zowią go też Pirßeniem od prędkiego opirßenia/ ábo opierzchnienia kwiátu/ *Ptarmicam* Láćinnicy y Grekowie zowią od kichánia: Jni zowią go też *Pyretrum* leśne ábo płonne/ dla oſtrośći iego ktorą ma/ podobną Zebnemu źielu.

Mydelnik. Rozdźiał. 91.

Struthium. Radicula.
Lanaria. Fulonia herba.
Condiſi Arab. Saponaria.
Seyffenkraut. Speichelwurtz.

Mydelnik byle abo pręt ma wełniſty: Liśćie podobne oliwnemu/ rowno parámi z członkow ſwych gáłązek pochodzące: ná wierzchu kwiatki białe/ z długiego pąpia wjkwitaiące. Korzeń ma niemáły/ nie w głębokośći źiemie/ ále pod wierzchem ßyroko roſpuſczony po ſtronách Theophráſtus w 6. kśięgách/ w 8. rozdźiale pißą/ á Plinius w kśięgách 19. w rozdźiale 3. że ośćiſte ieſt to źiołko/ ná pozor wdźięczne ále bez zapáchu. Máiąc korzen wełniſty po wierzchu.

Mieyſce y Czas.

ROśćie w Azyey y w Syryey/ po mieyſcách ſkáliſtych y kámieniſtych: Teraz w ogrodach ſádzą go indzie. V nas znáyduie ſię táka Mydlicá iáką nam Pená y Dodoácus opiſuią/ ktora przy brzegách rzek/ w otworzyſtych łąkách poſpolićie rośćie. O tey niżey w tymże rozdźiale. Kwitnie lećie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

ROzgrzewa y wyſußa máło nie w czwartym ſtopniu/ o wßem korzen ktory wyćiera/ pobudza/ śćiencza/ roſpadza y otwiera.

Moc y ſtuki z Dioſ.

Korzeń ma oſtry.

Korzeń tego oſtry y gorzki/ ábo korzenny. *Dioſ.*

Mocz wywodzi.

Mocz pędźi/ iuchá z korzeniá wárzonego pitá. *Dioſ. Plin.*

Wątrobę leczy. Káßel v ſmierza.

Wątrobie wielkim ieſt rátunkiem y lekárſtwem/ puł łotá z miodem vżywány.

Káßel z źimney przyczyny v śmierza/ korzeń z miodem po łyżce piiąc. *Dioſ. Plin.*

Dycháwicznym.

Dycháwicy/ y gwiżdżotchnącym/ ieſt lekárſtwem z miodem korzeń vtárty/ á po łyżce ná raz vżywány. [*Dioſ. Plin.*] z pitym miodem po ćwierći łotá prochu iego vżywánj/ ábo z miodem záczyniony lizány

Zywot purguie. Kámień łamie y wywodźi vryną.

Zywot wyczyśćia y purguie. [*Dioſ.*] pity. *Plin.*

Kámień łamie w pęchyrzu y z vryną wywodźi/ vżywány z Kápárowym korzeniem/ y z tym źielem ktore Pánáx zowią. [*Dioſ. Plin.*]

Sleźiona śćieśnia.

Sleźione zátwárdźiáłą śćiencza/ z Kápárowym korzeniem/ ábo z owocem Kápárowym vżywány. *Dioſ.*

Swierzb.

Swierzb z ćiáłá ſpadza/ tenże korzen z ięczmienną mąką wárzony/ náćieráiąc.

ná chustách żołty. [*Dios.*] Nakoniec y ze wßyſtkiego ciáłá żyły / nie tylko z watroby czyśći. *Gal.* Sok.

Też puchlinę z ciáłá wodniſta wywodźi.

Sok z korzenia tego w nos puſczány / głowę czyśći / wywodząc kichaniem flágmę. Tenże ſok báwełne ábo wełne obmaczawßy w nim / y wzadek włożywßy wyczyśćia kißki / y żywot. [*Dios.*] Sokiem pepek námázawßy / ábo y żywot przy ledźwiách y biodrách / odmiękcza / y purguie. Náwet tylko nim ſtolcowa kißke pomázáć / záraz pożyteczna ná ſtolec. *Di. Ga.*

Sok z miodem vmießány / á ná oczy przykłádány / ábo pomázuiąc nim oczy / oſtrzy wzrok / y záſłonę z oczu ſpadzą. *Dioſ.*

Kißke ſtolcowa wydętą wychędaża / wprawuie / y vmacnia / ſok z octem zmießány / tym ią námázuiąc.

Sok bywa z korzenia iego wypráſowány / á do zgęſczenia wárzony / y dla potrzeb chowány. *Dioſ.*

Korzeń ſpadza wßelákie zmázy z ciáłá / počieráiąc ie nim. *Dioſ.*

Krosty wßelkie wydaiące ſię ná wierzch / záwęćiąga / y niedopuſcza im w ciáło.

Rány goi káżde / z miodem ſok ábo z octem zmießány. *Dioſ.*

Płaſtrowány ábo z ſámym ſokiem lewy bok náćierány / ślezione ścięcza y trawi.

Ogorzáłość ná twarzy od ſłońcá ſpadza.

Pießowátość y oblázłość głowy. *Dioſ.*

Wywinienie z ſtáwu: Podágrze.

Párchy / y wrzodzienice ná głowie /

Ná odźiębieniu kthorego kolwiek członká ieſt bárzo ſok vżyteczny / nim nágrzewáiąc / też wárzony płaſtrowány korzeń / toż czyni. [*Dioſ.*] Rány goi pomázuiąc ie tym oleiem / w ktorymby był korzeń ſmázony / ále do tego ma bydź oliwa ſtára.

Wydrożywßy korzeń tey Głule / nálać weń oliwy zaßpontować / przydáć trochę woſku tárzecego ábo inego / ieno żeby nowy był / y dla zdátłości z geſczenia máści / w popiele żarzyſtym vpiec. Takowa máść ieſt bárzo vżyteczna ná odźiębienie nog / rąk / y inych częśći ciáłá. *Dioſ.*

Watrobę / y Slezione / zámulona y záſtáłá otwiera puł łotá ſoku z pitym miodem biorąc. Ale lepiey Máſtyki / y z Muſkatowem orzechem / ábo z ſ Rheubarbarum przyczynić do tego / y pić / ſam też korzeń ná bok płaſtrowány / toż czyni. [*Fernel.*] Korzenie ſámo / pokráiáne / iáko zamorſka cebulá / dla chowánia ku rozmáitym potrzebom ſuſzone bywa. *Dioſ.*

Korzenie ziemney Głule wchodźi do máśći / ktore bywáią czynione / przećiwko przepuklinam twárdym w moßnách.

Tákże przećiwko wołom náßyi. *Gal.*

Tłuczony korzeń á pożywány / ábo Moßełe z niego poczynione / pobudzáią do Wenuſá. *Dioſ.*

Rybiewi tłuká korzeń z czymkolwiek / y mieć w wodę miedzy ryby / ktore iedząc / káżda zemdlawßy / wywroći ſię wznák / y ták ie biorą.

Złote żyłki otwiera počieráiąc ie ſokiem / ábo korzenie tłukąc y przykłádáć ná nie. *Gal.* Też báwełny trochę omáczawßy w nim / ná nie przykłádáć może. *Paul.*

Wchodźi y do máśći / y do płaſtrow / ktore roſpráwuią / y rozgániáią bolączki y twárdośći záußne / tákże w dymionách. Toż czyni ſok / częſto nim náćieráiąc.

Bielmo z oczu ſpadza ſok / z miodem / pomázuiąc. *Gal.*

Korzeń ſuchy z miodem wárzonym pity / dychawicznym ieſt lekárſtwem. *Gal.*

Plinius radźi ziemną Głule przy domiech ſádźić / bo powiáda / że tam żadne czáry złodźić nie mogą.

Kolke / ktora z flágmy pochodźi / ábo z zbytniego zátwárdzenia / leczy. (da.

Głowy bolenie dawne / y zaſtárzáłe vkłáda

Tákże bolenie puſtgłowy vśmierza / ſok w nos puſczány / ábo ſarkány

Paráliżem záráżonym / ieſt lekárſtwem

Wßelákim niedoſtátkom żył ſuchych / pochodzącym z máteryey źimney ſłuży.

Wßelakim niedoſtátkom w mozgu / ieſt vżyteczny. *Meſua.*

Wodká.

Zbytni tok krwie z noſá / dźiwnie przedko zaſtánawia wodká z tego ziełá korzenia dyſtyllowana / noſem w ſię ſárkána.

Item, Toż ſok z korzenia / z ſokiem bábczánym czyni.

Wodke piiąc / coby iey łotow dwánaśćie zawáżyło: vczyni to máło nie kwáterkę / przyſypawßy cukru białego ze dwá łoty / záſtánawia / z pierśi krew płynącą.

Tákże z żołądká. Ábo z watroby. vſty ćiekącą / hámuie.

Wßelákie zaſtárzáłe twárdośći /

Krew w bokách / Swinie wrzody.

Guzy twárde: Korzeń świeży tłuczony á przykłádány / roſpadza potężnie.

Sok tego korzenia wchodźi vżytecznie do máśći / y płaſtrow tych / ktore czynią ná zatwárdzenie ślezjony y nábrzmienie iey

Świeżym korzeniem złote żyłki počieráiąc / otwiera.

Głuchotę ábo ołchnienie /

Szumienie w vßách: ſok tego korzenia / ábo z Rożánego oleyku trocha / ábo z trocha winá z mießány / á w vßy puſczány / oddała precz.

Złote żyłki ták ſkryte / ábo wnętrzne / iáko y zwierzchne / ná bráne y nádęte / otwiera / poſypawßy ie prochem z korzenia Głu

lowego /

Puchlina. Głowę czyśći.
Odwilża kißki ále plod záßáła.
Wzrok czyśći.
Wydymánie.
Sok iáko zmiege czyni.
Zmázy z twárzy ſpadza.
Krosty ná twárzy
Rány goi.
Pleßowátośći. Ślezjona ścięcza. Ogorzelśćie od ſłońcá. Pleßowátośći. Podágrze. Párchom y wrzodźiećom. Odźiębieniu. Rány leczy. Oleiek ná záſłábłośći.
Watrobie zátkáney. Ślezjenie zámulonej.
Przepuklym.
Wołá ſpadza. Do Wes
nuje pobudza.
Ryby mo. czy.
Złote żyłki otwiera Twárdośći ſolzy. ſaußnice. Dymienice. Gruzoły. Bielmu ná oczách
Dychawicznym.
Czárom niedopuſcza złodźić. Kolke leczy. Głowy bolenie zaſtárzáłe. Puſtgłowy bolenie. Paráliżem záráżony. Żyłom ſuchym. Mozgu.
wodká.
Krew z noſa.
Krew z pierśi zá ſtánawia.
Krew z żołądká. Z watroby Krew zá ſtárzáłym Twárdośćiem. Krew w bokách. Swinim wrzodom. Guzom twárdym. Wchodźi do płaſtrow názá twárdźiáłe ślezjony. Złote żyłki otwiera. Głuchocie. Szumieniu w vßách. Złotym żyłkom zwierzchnym.

Gdulá ziemna. Rozdział 93.

Cyclamin.
Cyclamen-
Malum terræ.
Panis porcinus.

Schweinbrodt.
Seuwbrodt.
Erdtapffel.

GDulá ziemna/ktorą drudzy Swiniakiem / ini wieprzowym ábo świnim chlebem / drudzy świnim orzechem zowią / ma liśćie podobne Bluſczowemu/po ziemi rozłożone/ od ſpodku bronatne / zweerzchu białymi mákułámi nákrapiáne: prątkow ma kilká gołych y gládkich ná dłoń wzwyſz / káżdy z nich ná wierzchu bronatne kwiatki máiący wonne/ á ze śrzodku ich ſerduſzká wychodzą / kwiát wywrácány / iáko Pśinkowy: Korzeń okrągły / podobny okrągłey rzepie/ koſmáty/ z wierzchu czarny / płáſkáty.

Mieyſce y Czás.

ROśćie rád w gornych leśiech w ćiemnych/ pod drzewy/ á zwłaſczá dębowemi / miedzy kámieńmi. Tákże w dąbrowách ćieniſtych / y w gáiách ćiemnych / przy drodze / y ſzćieſzkách. A kwitnie dwákroć do roku / ná Wioſnę / y w Jeśieni. Ná końcu Jeśieni ma bydź kopány. Trwa do trzech lat.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

SKutkow ktore rozmáite ma / iáko ſię wnet okaże / znáczy ſię że ieſt przyrodzenia ćiepłego y ſuchego w trzećim ſtopniu. Abowiem wyćiera / roſpráwia / y rozśiekuie: Zyły otwiera/ wyćiąga / y pobudza / roſpądza / wychędaża. Jeſt ſmáku gorzkiego / y ſczypiącego. Korzeń tylko ma władzą / ták ſuchy iáko świeży / ále potężnieyſzy świeży.

Moc y Skutki.

Flágmę wywodźi.

Korzeń Gdule ziemney z miodem pitym pożywány w trunku/ ćiągnie dołem flus flágmiſty. Toż czyni y przez kliſterę dány z ij. To ieſt puł łotá ná raz.

Mieśięczną chorobę wzbudza.

Mieśięczna chorobę niewiáſtom wywodźi / ták piiąc/ iáko y w łono kłádąc/ ábo y náprog plaſtruiąc. *Dioſ.*

Porodzenie prędkie.

Zywot odmiękcza/ y przez ſtolce purguie / ſokiem go náćieráiąc. *Dioſ.*

Korzeń záwieżſzony przy łonie brzemienney niewieśćie/ płod wywodźi prędko; z żywota/ dźiećmi ſię prácuiącym. *Dioſ.*

Trućiznō

Przećiwko trućiznie / pity z winem/ ieſt lekárſtwem / á zwłáſczá przećiwko pićiu záiącá morſkie°/ ktory bárzo ieſt iádowity.

Vſzcznieniu od wężow.

Przećiwko vſzcznieniu od wężow / y inych iádowitych beſtiy / przykłádáiąc go zwierzchu / ieſt lekárſtwem / z winem piiąc. *Plin.*

Piiány czyni.

Korzeń moczony w winie / piiáne prędko czyni. *Dioſ.*

Zołtey chorobie.

Pity z wárzonym miodem trzy ćwierći łotá co záważy / żołtą niemoc leczy / ále po pićiu trzebá ſię dáć nákryć / y co nale piey poćić: A ten pot naydźie ſię wſzyſtek

ná chuſtách

Gnilec. Jezyk y vstá okrostáwiáłe leczy.

Flágmę lipką wywodźi.

sem ćiekącą.

Gnilec w vśćiech leczy. Tákże Jezyku/ y Vstom/ wewnątrz osypánym/ ábo okrostáwiáłym zránionym/ sok tego z rowną częśćią miodu zmieszány pomázuiąc/ leczy.

Tymże sokiem zęby boleicey dźiąsłá pomázuiąc/ vsmierza.

Tenże sok z miodem pożywány/ lipką flágmę z głowy y ze wnętrzą wywodźi/ trzy kwinty dáiąc go trunkiem ná raz. Ale táka purgácya nie bárzo bespieczna.

Szkodźi.

Pánie brzemienne pilnie się go máią wárowáć: bo iákokolwiek vżywány/ bądź zwiechrzownie/ bądź przez vstá trunkiem/ płod w żywoćie ich zábiia: Náwet gdźieby korzeń iego przestąpiłá/ záraz poronienie czyni. [*Dios. Gal.*] Wezełkiem ábo czopkiem w otwor łoná pusczány toż czyni. *Gal*

O Gduli mnieyszey. Rozdźiał 94.

Cyclaminus altera. Cyssanthemon. Cyssophylon.

Huntzkraut. Je lenger je lieber.

JEst druga źiemna Gdula mnieysza/ tá ma liśćie podobne Blusczowemu/ iedno mnieysze. Pręt kolankowáty/ ábo członkowáty/ miąższy/ pnąc się y wiiąc po drzewách sobie bliskich: Kwiátu białego/ pachniącego. Owoc ábo iágody iákoby iąderká w winney iágodźie/ ábo Blusczowey miękkie/ smaku ostrego/ á kliiowátego/ ábo lipkiego: korzen máło nieiáko laskowy dobry orzech/ nie potrzebny do lekarstw: owocu tylko sámego vżywámy.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách ostrych y kámienistych.

Przyrodzenie/ Moc/ y Skutki.

Sleźione trawi y stolcem y z moczem ią wywodźi.

Owocu tey Gdule ćwierć łotá z białym winem piiąc przez czterdźieśći dni nie przestáiąc/ sleźione trawi y przez mocz y stolce wywodźi. *Dios. Cal.*

Dycháwicznym.

Dicháwicznym iest lekárstwem/ co tchnąć nie mogą/ ieno wzniosszy głowę wzgorę/ á vstá otworzywszy gwizdżotchnące zowią.

Łożysko wywodźi.

Łożysko po porodzeniu wywodźi. *Dios.*

Rozsądek z Vważenim

Mylą się ktorzy to źiele mienią bydź Krowką/ ábo Kokoryczká.

Zmiiowiec ábo Zieiec wielki. Rozdźiał 95.

ZMiiowiec ktory y Diablikiem y Zieycem zowiemy/ troiáki iest/ wielki/ máły/ y wodny. Wielki ma głąb prosty/ lekki/ ná dwá łokćia wzwysz/ ná zmiąsz iáko kiy ábo laská przymieszeyszym/ máiąc rozmáitych barw mákuł smoczych ná sobie pełno: wszákże czerwonych nawiecey. Liśćie ma kobylemu Sczawiu coś podobne/ ták się wespoł spoiáiące/ iákoby iedno w drugie wrosło/ przegięte. Owoc ná sámym wierzchu klącza swego/ iáko kiść ábo grono nieśie: naprzod bárwy trochę popielátey/ potym gdy dożrzeie/ żołtey ábo pomoráńczowey Korzeń wielki/ okrągły/ biały/ ćienką skoreczkę ná sobie máiący.

lowego/ábo ſokiem kozzenia świeżego po ćieráne/ y pomázowáne/ á po námázániu/ czarney Ciemierzyce y Rożey czerwoney prochem posypáne.

Złotym żyłkom skrytym.

A ieśli ſa skryte/ dáć go przez kliſtere/ ábo czopek z niego w ſtolec wprawić/ potym prochu tego z kozzenia troche w kryſterze dáć/ á záraz tymże prochem znowu zádmuchnąć/ ábo ie posypáć. *Plat.*

Szyßki w śiedzeniu.

Szyßki w śiedzeniu/ y krosty ine złe támże ſok tey Gdule leczy námázuiąc.

Miesięczna chorobe wzbudza y wſwodźi/ á máćice czyśći Tryphera wielka/ rospuſczona chociá w oliwie/ ábo w oleyku Muſcelinowym/ to ieſt Pizmowym/ y wárzyć to z ſokiem/ ábo y z ſámym kozzeniem Gdulowym/ á potym ſtreciwßy báwełne/ iáko czopek/ w tym oleiu omaczáć/ y w otwor łoná wprawić. [*Plat.*] Też z kozzenia czopek vczyniwßy/ w otwor łoná puſczony/ toż czyni. A iż gwałtem wzbudza/ przeto obyczaynie trzebá ſie z nim obchodźić.

Item.

Wydymánie kißki.

Ná wydymánie/ y wychedożenie kißki ſtolcem dla flágmy/ ſok zwłaſnȳ ſwȳ kozzeniem/ w oliwie wárzony/ á czopek z báwełny vczyniwßy/ w tym obmoczony/ y w ſtolec wprawić. Przećiwko zátwárdźiáley y bolesącey śleźienie/ czynią mázánie tym ſpoſobem: Bioza kozzenia Gdule źiemney/ pięknie ochedożonego niemało/ y vtłukßy/ mocza w oliwie/ y w winie przez dni 15. potym przecedźáią/ y przſdáią troche woſku y octu/ znowu wárzą áż do zgeſczenia. Tego ná twárdość śleźiony vżywáią/ po pierwßych odmiękczáiących lekárſtwách/ máśćiách y plaſtrách/ á potym oleykiem náćieráią/ ábo ſokiem tego kozzenia/ ábo niemożeli bydź ſok/ tedy prochem iego po námázániu poſypuią. Ábo też proch ſuchego kozzenia z oliwą/ á z woſkiem vmießawßy/ máść czynią/ y bok máżą. [*Platear.*]

Sleźienie zátwárdźiáley.

Item.

Ábo ták/ w oſtátni czwartek ná ſchodźie miesiącá/ wźiawßy kozzeń Gdule źiemney/ położyć go ná śleźienie/ y śiekierą záraz go przećiąć ná troie/ pytáiąc chorzy: To co robieß? odpowiáda co robie: śleźione/ y záraz pościelawßy ná nić/ one keſy Gdule w dymie ſuſzą: ták mowiąc: Jáko ſie te keſy Gdule w dymie ſuſzą/ ták też tá śleźioná niechay vſchnie: A potym bok lewy przerzeczona máśćią námázáć. [Tenże]

Item, Wźiąć ſoku ze trzy loty/ octu dobrego pięć łyżek/ y przez dźiewięć dni porządnie káżdym rázem ták wiele ná śleźienie chorzeiącym pić dáwáć. *Apul.*

Item, Kozzeń też ná ßyi zawießony/ ku śleźienie obrocony/ toż czyni. *Apul.*

Bolączká krosty ábo wrzody.

Bolączká krosty ábo wrzody ſie nie mogłá otworzyć ſámá/ dla miąßośći ſkory/ kozzeń vtłukßy w oliwie vſmażyć/ y przſłożyć/ w krotkim czáśie potȳ ábo zwierzchu ſie puści/ ábo przez wnętrznośći ſpodkiem odeydźie.

Fiſtuły goi.

Fiſtuły leczy/ knot ábo czopek z kozzenia vſtrugawßy w nie włożyć. Ábowiem roſprzeſtrzenia fiſtuły/ á kość ieſliby w niey tkwiłá wyćiąga/ záczym vſcángámi ſnádnie ią wyiąć może. *Plat.*

Dźikie mięſo rany.

Proch Gdule źiemney martwe mięſo w ránie/ ábo we wrzedźie wyiáda y trawi. [*Plat.*]

Polipum wrzod w nośie legy.

Ná wrzod ktory w nośie bywa/ *Polypum* ten zowią Grekowie/ y Łáćinnicy/ proch poſypány ábo zádmuchowány bywa bárzo oſobliwem lekárſtwem. *Plat.*

Swierzb ſuchy. Tákże

Swierzb ſpadza. Łißáie.

Łißáie y ine zmázy ciáłá/ ſpadzą kozzeń bądź świeży/ bądź ſuchy plaſtrowány. [*Armaſios, & Aben. Meſua.*]

Wrzodem

Wrzody wßelákie leczy.

Kozzeń wárząc/ á z oliwą rozetrzeć/ pomázować ábo plaſtrować. [*Aben. Meſu.*]

Dárćie w kißkách

Dárćie w kißkách/ co kolka drudzy zowią/ z flágmy pochodzące leczy/ kozzeń wierćiány/ á ná żywot przykłádány.

Głuchośćie Szumieniu w vßách.

Wßelákim dolegliwośćiom w vßách/ iáko boleniu/ zwonieniu/ ßumieniu/ głuchośćie/ ieſt lekárſtwem/ tym ſpoſobem: Wźiąć puł funtá Swiniáku kozzenia/ ochedożywßy go y oſkrobawßy/ pokráiáć drobno/ oleyku Rumienkowego/ Rożánego/ y oleyku Migdałow gorzkich/ káżdego po łotow dwánaśćie/ wárz w tychże oleykách do połowice/ potym przecedźić/ y wyćiſnąć co nalepiey/ tego cztery ábo ßeść kropek ćiepło w vßy ná noc wpuſczáć/ á záty káć/ á co po wyćiśnieniu zoſtawa/ to ná wßyſtko vcho przyłożyć. Ráno przecz odiáwßy/ winem ćiepło przemyć: To przez dni dźieśieć porządnie czynić. Ábo też ták/ wźiąć kozzenia Gdule źiemney ochedożonego y drobno pokráiánego puł łotá/ gorzałki z winá vpáloney puł kwáterki/ ábo málo co wiecey/ iáderek brzoſkwiniowych/ Migdałow gorzkich/ káżdego po czterech iáder/ ſtłuc iádrá/ á ſpołem z kozzeniem Gdulowym przez trzy dni w oney Aquáwićie moczyć/ potym wyćiſnąć co nalepiey/ á to co ſie wycedźi y wyćiśnie/ do potrzeby vßney chować/ po dwu ábo trzech krop w nie puſczáiąc ná noc/ czeſto to czyniąc/ á po káżdym w puſczániu báwełnę vßy zátkáć/ wielki vßom głuchym/ ábo y dzwonieniu ich rátunek dáie.

Item.

Item.

Item.

Wydroż Gdule kozzeń/ náley weń oleyku Migdałow gorkich/ włoż w żarzyſty popioł/ żeby ſie dobrze vſmażyło/ przecedź/ á w vßy puſczay.

Zbytnie krwie z noſá.

Tok zbytni krwie z noſá záſtánawia/ ſok z kozzenia Gdule źiemney zmießany z ſokiem Bábczánym/ przydawßy troche Káżidłá białego/ Mirrhy/ y Aloes/ á w tym omaczawßy troche báwełny w nozdrzá włożyć/ prędko krew zaſtanawia no

ſem ćieką-

y korzeń ſam. *Gal.*

Oczom { Błonki/ Bielmá/ Zácmienia. } Sok korzenia ścierá y wzrok czyści/ z miodem zmießány á w oczy puſczány. [*Dioſ.*] ale z ziarnek ſok lepßy. *Gal.*

Sok z świeżego naśienia iego/ z oliwą zmießány/ á w vßy puſczány/ bole ich vśmierza. *Dioſ.*

Rány świeże/ liście Żmiiowcowe przykładáiąc ná nie/ goi. Także y wrzody. *Gal.*

Liście też w winie wárzone/ odziebionym członkom ieſt vżyteczne.

Piſáże kroby świeżym liśćiem tego źiela ſobie rece nátárł/ tákowego waż nie vkąsi. Ábo kroby też korzeń tego źiela przy ſobie noſił. *Dioſ.*

Korzeń wßyſtkie wnętrznośći wychodząca/ á zwłaſczá lipkie á kiłowáte flágmy ktore rozrzedza y wywodźi. [*Gal.*] w winie korzeń wárzony/ á trunkiem vżywány. [*Eginet.*]

Pſtrośiny błáchy/ kroſty białe/ iáko iágły/ á troche oſtre/ ſpadza z twarzy y z ciáłá/ z octem pomázuiąc. *Gal.*

Ser świeży liśćiem tego źiela nákryty/ od zágnikośći y ſłázy záchowywa. A to przez te ſuchość/ ktora z przyrodzenia w ſobie ma. *Gal.*

Źiarnká ábo owoc tego źiela/ ieſt pożyteczniey ßy niżli iego liście ábo y korzeń.

Gdy chceß potężnie wychodźić piersi y płucá/ z lipkiey/ geſtey/ á kiłowatey flagmy/ korzeń Żmiiowcow we troiey wodźie wárzony/ day ieść/ bárzo prędko ie wyczyśći. *Gal.*

Od wężow ábo żmiie vßczknione leczy piiąc go z winem. *Plin*

Vpławy białogłowſkie záwśćiąga/ y hámuie/ także piey/ iedno żeby ſie go żelázo nie dotknęło/ w kopániu ábo y w piciu.

Pleure często miewáiącym/

Ropa pluiącym: Korzenia tego źiela we troiey wodźie pierwey vwárzonego pożywáć/ ieſt dobrze. *Plin.*

Bielidło czynią z korzenia ná twarz/ vtłukßy korzeń co namieley/ prześiáć/ z wodką Rożáną záczynić/ y kołáczki z tego potworzyc/ á ná ſłońce vſußyć/ przydawßy trzećią cześć Ceruzy/ to ieſt Bláiwayſu ábo bieli ołowiáney/ y tym ſámym/ ábo Rożáną wodką roſpuśćiwßy/ twarz pomázować. *Plate.*

Proch bądź z korzenia tego źiela/ bądź z źiarnek z mydłem/ vtłukßy/ á knot w tym omaczawßy/ wetknąć co naglebiey w fiſtułę. Ábo czopeczek z ſámego korzenia vſtrugawßy/ w mydle omaczáć/ wetknąć/ ábowiem y fiſtule wychodząca y roſprzeſtrzenia ie. A ieſliby ſie kość pod tą fiſtułą pſowáłá oddźiera ia/ że ią potym ſnádno tám ſtąd wyiąć może. *Plate.*

Korzeń noßony/ ábo w ręku trzymány/ węże odgania/ także vćiekáią od tego. *Plat.*

Wrzod Ráncer leczy/ wźiawßy trzy cześći prochu korzenia tego/ á czwartą wapná niegáßonego/ octem oboie rozczyniwßy/ vſmázyć to ná ſkorupie nowey/ aż zeſchnie/ tym prochem poſypować wrzod Ráncer/ przez ię go/ wychodźiy y zágoi. *Pla.*

Wrzody też wßelákie ine zbiera/ y otwiera liście tego źiela w oliwie ſmázone/ á przykładáne. *Plat.* Chorobę mieśięczną białogłowſką wywodźi/ liście w oliwie ſmázone/ wężelkiem w otwor łoná puſczáne.

Szkodźi.

Do łubośći ćieleſney/ ábo do Wenuſá nie pomáłu pobudza. *Dioſ.*

Pániom brzemiennym bárzo bywa ßkodliwy. Ábowiem w nich płod zábija: Ták korzeń iáko y ſámo iego źiele/ też ſámym zapáchem tylko/ zwłaſczá gdy tuż kwiát iego więdnieie. Także nasienie iego/ porożnienie płodu czyni.

Ropa pluiącym. Bielidło ná twarzy

Piſtuły leczy.

Item

Węże odgania.

Ráncer leczy.

Cherobę mieśięczną wywodźi.

Żmiiowiec/ ábo mnieyßy Źieiec. Rozdźiał 96.

Dracunculus minor.
Klein ſchlangen kraut.

DJablik ábo Źieiec ábo Żmiiowiec mnieyßy liſtu ieſt Winne°/ ábo Bluſczowe°/ káżdy porożdźierány ná dźieśięć cześći ſpoionych/ biało ſkropiony: głąb ma proſty miąßy iáko kiy/ wzwyß ná dwá łokćiá rozmáitemi bárwámi nákrapiány/ przemienie czarne á bronatne máiąc iáko y węże: ná wierzchu tego głąbia wyraſta iákoby z głowki iáka pochwá rożkowáta/ ná łokieć wzdłuż: z wierzchu źielona/ wewnątrz

Mieysce y Czas.

ROśćie Zmiiowiec wielki w ćieniách pospolićie / przy párkaniech y płoćiech. Naśienie zbieráią/gdy práwie dożrzeie/czego znákiem bywa oczerniáłość. Korzeń letnie° czásu kopáią/to iest/w Lipcu ábo w Sierpniu / á wypłokány dobrze y ochędożony z źiemie y w kęsy pokráiány / ná nići wćiebuią / y w ćieniu suszą. Trwa w swey mocy do dwulat: ze świeżego bywa sok wygniećiony / y w ćieniu tákże iáko y korzeń suszony.

Dragontea, vel Dragontium, & Dracontium. Colubrina.

Drachenwurtz Schlangen kraut.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PRzyrodzeniem ma coś społecznego / z tym źielem ktore my Obrázkámi ábo Wielezłego zowiemy/ ták korzeniem / iáko liśćiem / ieno że to ostrzeysze/ ygorzczeysze: Przeto też więcey y lepiey zágrzewa / bo subtelnieyszych iest cześći: Tákże też zlekká ćirpkośćią swą zatwierdza.

Moc y Skutki z Dios:

Korzeń z winem białym piiąc rozgrzewa. Dycháwicznym á tym ktorzy vstá otworzywszy / y wzgorę podniosszy / powietrza chwytáią / iest osobliwem lekárstwem korzeń / ták surowy / iáko wárzony ábo pieczony / z miodem vtárty / á przez lizánie vżywány.

Zágrzewa. Dycháwicznym.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / korzeń w winie wárzony / á trunkiem vżywány / pędzi.

Pokurczonym/ Káślącym/ Przepukłym/ y Zerwánym/ Spadkom z głowy

Tymże sposobem z miodem vtárty / á pożywány / iest vżyteczny

Pokurczonym. Káślącym przepukłym. Zerwány spadkom z głowy.

Z winem korzeń piiąc / pobudza do Wenusá.

Wenusa wzbudza.

Wrzody złe á ku leczeniu bárzo trudne / *Cacoetica* zowią / goi. Tákże

Wrzodom złym.

Wrzody ćiało wyiadáiące / to iest / Wilki / ábo Wilkowáte / ktore *Phagedenas* zowią / á zwłasczá z Przestępowy korzeniem wychędaża / z miodem vtárty / leczy. *Dios.*

Wrzodom wyiadáiącym ćiáło.

Wrzod smrodliwy y sprosny w nośie / ktory Grekowie *Polypum* zowią leczy / sok z naśienia świeżego / knotki ábo czopki z báwełny stoczone y skręcone w nim obmáczuiąc / á w nos pusczáiąc.

Wrzod w nośie.

Z Miodem tenże korzeń tárty / fistuły tym pomázowáne leczy.

Fistuły leczy.

Táż máść z tego korzenia z miodem vczyniona / brzemienne ktore nie mogą rychło porodźić / á długi czás się prácuią dźiećmi / prędko z płodem rozwięzuie námázawszy nią w łonie. Abo też w węzełku wpráwiona.

Porodzenie rychło czyni.

Toż też martwe dźiećię z żywotá wywodźi

Płod martwy wywodźi.

Zmázy sprosne po ćiele máiącym / spadza táż máśćią mážąc: ábo octem ią rospuśćiwszy. *Oribasius.*

Zmázy spadza

Wrzodom Káncerowátym / iest lekárstwem. [*Dios.*] Korzeń z miodem tłuczony á przykłádány: owoc tego źiela ábo náśienie do tego dáleko potężnieyszy bywa niżli liśćie / ábo y korzenie iego. Naśienie tego źiela potężniey to czyni niżli liśćie / ábo

Wrzodom w nośie.

y korzeń

Mieysce y Czás.

POspolićie ná mieyscách błotnych y vstáwicznie wilgotnych / w ieźierzystych / y káłużystych / á wodách stoiących nawiecey / á zwłasczá gdźie tákowe mieyscá są ná gorách rádo rośćie: Jágody tego źiela w Jeśieni doźrzewáią.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Moc y Skutki.

NJe iest to źiele rożne przyrodzeniem y skutkámi nic od Aaronowey brody / ábo od Obrazkow. Tákże od Ziejcow ábo Zmiiowcow / ieno że mdleyszey mocy iest w swych skutkách.

Rozsądek z vważeniem.

Wodna wsza to nászy Polacy ziolko zowią / cześćią od naśienia / cześćią od korzonkow y odnożek drobnych / ktore sie zdadzą iákoby nogi vwszy.

O Torhunie. Rozdźiał 98.

Dracunculus horten: Dragoncellus esculentus.

Draconkraut oder Dragoncello.

ZJele to wiele rozg z korzenia puscza / ná tych liśćie podługowáte / iáko ná lnie: smáku ostropieprznego ábo korzennego: korzenie ma pod wierzchem źiemie rospusczone: kwiatki drobne białe naśienie w kiśćiách ná wierzchu rozdżek drobne wydáie.

Mieysce.

WOgrodźiech máło nie wszedy to źiele śieią / pod czás ná Wiosne z korzenia sie puscza.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

JZ ma bárzo znáczną ostrogorzkość to źiele w sobie / nic inego o przyrodzeniu iego rozumieć mamy / tylko że iest gorącego / y wysuszáiącego w trzećim stopniu / rośćiera / rospráwuie / trawi / otwiera / y pobudza.

Moc y Skutki.

Flagmę śćiąga. Bolenie zębow.

Zucháne źiele flágmę z głowy ćiągnie. Bolenie zębow vśmierza.

Zołądek źimny sposobny do trawienia czyni. Mocz pędzi.

Zołądek stráwny czyni. Mocz wywodźi.

ćiemno bronatna / ktora zá czásem rozrastáiąc sie płodem/ rospukiwa sie/y wychodźi z niey owoc gránowity ábo gronisty/naprzod źielony/ potym gdy doźrzeie/ żołty: smáku ostrego/vstá rospaláiącego/y sczypiącego / potym tá poszwá ábo pechyrz vsycha y nisczeie: sam tylko rożek bronatny zostáie. Zapách máiąc niewdźieczny: Korzen przyokrągleyszym / Cybulowáty / do korzenia Obrazkowego podobny / ćienką skoreczką odźiany.

Mieysce y Czás.

ROśćie miedzy płoty w ćieniach / rośćie y ná ogrodách / zá pracą ludzką / ktory przenaszáią y sádzą snádź dla dźiwu więcey / niż dla vżytku. Kopáią go kśiężycá Czerwcá/ iáko y pierwszy.

Przyrodzenie y z żywioł złożonie. Moc y Skutki z Dios:

Tegoż przyrodzenia iest Zmiiowiec máły/ ktorego wielki. Tychże skutkow y władzey / o czym sie w wielkim powiedźiało. Wszákoż osobliwie tego źiela / Liśćie broni od zágniłośći y skázy syrá káżdego / gdźieby nim był okryty.

Syr od skázy záchowywa.

Korzenie tego Zmiiowcu / ták surowe iáko wárzone ábo pieczone z wielu miodu / miásto roskoszney potráwy vżywáią ná ostrowách morskich / ktore zowią wyspámi Báleárskimi.

Korzeń do vżywánia przychodźi.

Rozsądek z vważeniem.

Zieiec nam rzeczony iest/że kwiát obu wychodźi z pochew swych ábo z mechyrzá źieiącego. Zmiiowiec od zmiie/ że nie tylko pstroćinámi/ y rozlicznośćią barw iest iey podobny. Ale y lekárstwem iest wielkim / przećiwko iey y iney gádźinie vszczknieniu. A ták barzo / że też vćiekáią wielkim pospiechem od tego ktoby go miał przy sobie.

Wesz wodna. Rozdźiał 97.

Dracunculus aquaticus seu palustris.

WOdna wesz korzeń ma iáko v trzćiny / członkowáty ábo kolankowáty / długi / od ktorych członkow wiele pochodźi korzonkow drobnych ćienkich y długich / iáko y od Obrazkow ábo Aronowey brody / o ktorey troche niżey. Tymi korzonkámi mocno sie w źiemi trzyma: wzgore záś od tegoż korzenia liśćie młode pochodźi długie podobne Dereniowemu/przy ktorych drugie wyrastáią ná długich stopkách /oble/gładkie/ále dáleko od pierwszych/więtsze szersze / źielone / gładkie/do liśćia blusczowe° podobne/ieno mnieysze niżli liśćie Obrazkow. Jescze ten mnieyszy/przy ktorych w gronkách iágodki pochodzą. Owoc na krotkich stopkách przy iednym listeczku przyrosły. Naprzod wypuscza z śiebie niewielką y białą rzecz miásto kwiátu. Potym wyrasta w źielone gronká / ktore doźrzawszy / czerwone sie sstawáią: w tym iágodki mnieysze niżli Obrazkow / ktore są tákże ostrogorzkie / iáko y Obrazkow/ w tych naśienie czarne / drobne / á podługowáte / do wszy nieiákokolwiek podobne miąszą iákaś wilgotnośćią ogárnione. Piszą niektorzy o tym/á miánowićie Plinius *lib.* 24. *Cap.* 16. Jż ile ma listkow / y w korzeniu kolanek / tyle y lát ma. Tákże co rok to list przybywa / y w korzeniu członek.

ßná wypádáia / iest vżyteczny ten oleiek.

Máść ná ociekłe rány z przymiotow ognistych.

Máść ták drudzy dla ran czynią: Biorą wßystko źiele / y vtlukßy go dobrze / máſłá młodego przydáią / y w ćieniu ábo w komorze przez dni dźieśięć chowáią / potym troche przyſmáżáią / żeby ſie tylko máſło dobrze roſpuśćiło / á przecedźiwßy chowáią dla potrzeby. Drudzy woſku troche przydáią / żeby máść tężßá byłá.

Płucom z ránionym ten Náśieżrzał / z Koßtywałem / á z Lebiotką / w czerwonem winie wárzyć / á po pułkwáterki ćiepło pić dáiąc / bywa rátunkiem. Toż też

Krwią chárkániu bywa lekárſtwem.

Czerwoną chorobę záwśćiąga.

Vpłáwy białogłowſkie záſtánawia / wárzony z Poryßem / á z Bábką / y trunkiem vżywány.

Puchline rozgania. *Fuchs.*

Nie tylko świeże rány / ále y záſtarzáłe wrzody / y ſadzele / y ku goieniu trudne / goi. *Fuchſ.*

Ogniu piekielnemu / ktory Niemcy Kálterbrandt zowią / bywa rátunkiem wielkim.

Wodka.

W Máiu ma bydź z tego źiela wodká pálona / y do roku dla potrzeb chowána. Tá / Pierśiom / Płucom / ábo

Kißkom ránnym / iákimkolwiek obyczáiem / y záwrzedźiáłym / bywa oſobliwem lekárſtwem / długi czás ią piiąc. *Tab.*

Krwią plwániu / y

Ciekącce czerwoney z ſyropem z ſuchey Rożey czynionym / piiąc / wielkim rátunkiem bywa. *Tab.*

Dźiećiom przepukłym vſtáwnie trunkiem dáwána / leczy przepukline. Owa wßelákim ránom / ſadzelom / wrzodom / wnętrznym / y zwierzchnym / oſobliwie ſłuży. *Tab.*

Obrazki / Aronowá brodá / ábo Wielezłego. Rozd. 100.

Aris.
Arum maius.
Luph: Syris.
Iarus corrupte.

Aron.
Pfaffenpindt.
Deutzer Gingwer.

TO źiele dwoiákie ſie znáyduie / máłe y wielkie: Wielkie ma liśćie ná podobieńſtwo y wyobráżenie ſercá. Mnieyßy zás Bluſczowemu podobne / ieno wietße / podobne y Zieycowym / ále tákże wietße / nierozdźielne / á dłużße y z rzadká białymi kropkámi nákrápiáne: pręt ma ná trzy dłonie wzwyß / w wierzchu ktorego wychodźi iáko bj pochwiczká / ábo woreczek / ku wierzchu ſpiczáſto záoſtrzony / rownie iáko w Zieycu. w tey pochwie záwięzuie ſie owoc iáko pałká ábo v wierćimaká tłuczek / zá ktorego pełnośćią y rozrośnieniem przepuka ſie / y groniſto wychodźi z niey żołty á łſniący / iáko złoto polerowáne / źiarn około rzędem pełno máiąc / ſpoſobem Tureckiey pßenice / á gdy práwie dożrzeią / rumiáno czerwone bywáią. Korzeń ma biały / rownie iáko Zieiec / ieno dłużßy / łupinę z wierzchu ma cienką: od tegoż korzeniá iáko od máćice wiele drobnych / á długich korzonkow pochodźi: ſmáku wßyſtkie pieprznego / á to w tych tylko ſtro-

Vżywáią do ſáłat do ßáłßy y przyſmákow.

Vżywáią poſpolićie tego źiela ſámego miáſto Sáłaty/ y w Sáłaćie/ z inymi źielonymi kápuſtámi/ vżywáią go też ſámego z ſolą. Czynią y Sałßę z niego do potraw dla przyſmáku. Chęć do iedzenia oſtá- biáłą przywráca iákimkolwiek ſpoſobem vżywány/ bądź z Sáłatą/ bądź Sałßą/ ábo y ná mieſo kłádźiony

Rozſądek z vważeniem.

Twierdzą niektorzy że to źiele nie zwłaſnego przyrodzenia ſwego pochodźi: ále zá ludzką ſpráwą/ powiádáiąc/ że poßło ze lniánego náśienia/ w wydrożoną cebulę włożonego/ y ták weſpoł z nią do źiemie wſádzonego/ y ſtąd liśćie ma lniáne: á ſmák cebule z oſtrogorzkośćią/ ále to fałß.

Náśieżrzał. Rozdźiał 99.

Ophioglossum.
Lingua serpentina.

Natherzünglein.

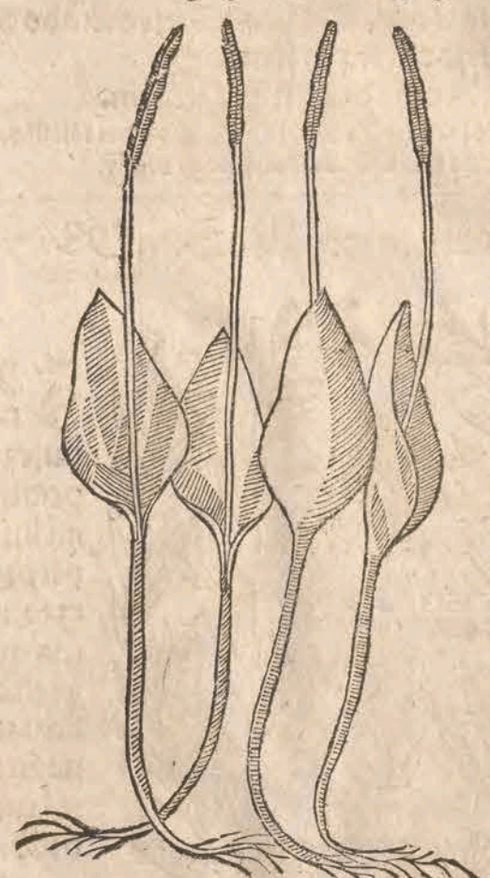

NAśieżrzału tylko iedyny liſtek z źiemie od korzonkow pochodźi/ tłuſty ábo miąßy/ podobny do liſtu wodney Bábki/ rowny żadney przez śrzodek żyłki ábo żebrá nie máiąc/ ze śrzodku ktorego ábo niżey śrzodku wyraſta bylinká/ ná wierzchu ktorego iáko kłoſeczek blády/ á ćienki podługowáty/ máiąc kßtałt wężowego Jezyká: Skąd v Grekow y v Láćinnikow *Ophioglaſſum*, toieſt/ Jezyk wężowy ieſt rzeczony Liśćie też coś nápodobieńſtwo Wężowych głowek poßło.

Mieyſce y Czás.

RAd poſpolićie ná łąkách rośćie/ ále bárzo prędko niſczeiąc ginie/ bo tylko przez May trwa. Przeto tego kśiężycá ma bydź zbierány.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Wyſußáiącego ieſt przyrodzenia/ bez wßelákiego rozgrzewánia znácznego.)

Moc y Skutki.

Rány goi.

Liśćie świeże/ rány dźiwnym ſpoſobem ſpaia y goi bárzo rychło. *Math.*

Wnętrzny ránom

Wnętrzne rány goi/ piiąc go z wodką Przeſtkową/ przez dni kilká. *Math.*

Krwią chárkáiącym.

Krwią chárkáiącym y pluiącym/ tákże piiąc źiele lekárſtwem bywa.

Białym vpławom.

Białe vpławy niewiaſtom záſtánawia z dębową wodką piiąc.

Oczom ćiekącym.

Ciekącym oczom/ wárzą to źiele w białym winie ćierpkim do wymywánia.

Zápaleniu ran ábo przymiotu ogniſtemu.

Ná zapalenie ran/ z ſádłem kokoßem rozćieráne y plaſtrowáne ieſt vżyteczne/ ták świeże iáko y ſuche. *Math.*

Oleiek.

Do goienia ran.

To źiele bárwierze długo moczą w oliwie ábo w Rożánym oleyku/ ná iárkim ſłońcu/ ktorego potym vżywáią do goienia ran. [*Math.*] drudzy przydáią Terpentyny ieſcze do tego.

Przepuklinie.

Tákże ná przepukliny/ gdy kißki w mo-

ßná wy-

Moc po-dżi. Leczyſko wywodżi.

mony y lizány. [*Plin.*] Także moc pobudza y podżi.

Toż też łożyſko po porodzeniu wywodżi/z winem ábo z táka przynależącą wodką/pod taż miárą piiąc. *Plin.*

Spárzeliny goi/liśćie przyk ádáiąc/ w winie á w oliwie wárzone. *Plin.*

Spárzeliny leczy. Wszy y Jęszczerki także inne ádowite beſtye z domu wypądza.

Wszom/táſczorkom/y n ßelákiey gádźinie ieſt przećiwny/przeto kodząc korzeniem iego/wypądza ie z domu/od ktorego dymu ſtárnieią y ná poły vmieráią.

Żołzy zá vßymá y gruczoły rozgánia

Czwartodniową gorączkę leczy. *Plat.*

Żołzy zá vßymá y gruczoły rozgánia/korzeń z Bobowe mąki w moßćie winnym do połowice wárzony/á plaſtrowány.

Sokiem tego ziela/korzenia z Bob. kowym oleykiem zmießawßy/ktoby ſie námázował/do tego żadna beſtya ádowita nieprzyſtąpi/y owßem vćiekáć od niego będą.

Sokiem iego po mázáne.

Bolenie vßu vśmierza/ſok z iágodek tego ziela ábo z násienia iego/z Rożánym oleykiem z mießány á w vßy ćieplo puſczány. *Dieuches.*

Ná bolenie vßu.

Wnętrzności zránione z owczym mleкiem/ſok ábo y proch piey/ábo w nim wárzony leczy. *Plin.*

Wnętrzne wrzody y rány leczy.

Jest też przećiwko iádom y trućiznom lekárſtwem/iáko *Cleophantus* piſze. *Plin.*

Jádom ſie przećiwia.

Płucnemu wrzodowi.

Płucnemu wrzodowi. Pleurze.

Pleurze. Suchotnym.

Pleurzę. Suchotnym.

Przećiwko kłoćiu ku ſercu/co pleurą zowią/ieſt rátunkiem/tenże.

Suchotnym ludźiom/z miodem przyprawiony/miáſto miodku pożywać kazał Dyodotus. Tymże ſpoſobem ropę płuącym.

Złomki kośći ſpaia.

Tenże ná złámanie kośći w ktorymkolwiek mieyſcu/korzenie tego ziela vtłukßy przykłádał/z wielkiem vżytkiem/chorych. *Plin. Diodotus.*

Płody ze wßyſtkich źwierząt wyćiąga.

Płody ze wßyſtkich źwierząt wyćiąga/ſtłukßy go/y około fortki im námázawßy. [*Plin.*] y dla tego ſnadź ſámego od náßych ieſt názwane Wieleziego.

Zaſłony oczu ściera

Záćmienie y zaſłonę oczu ściera z przednim miodem białym/ktory trescią bruzdy zowią/roſćierány á pomázowány. [*Plin.*]

Rázłem.

Wárzony korzeń z miodem/á iuchę tegoż piiąc/rázłem leczy. *Plin.*

Żywot wypłożnia y wychodząca

Żywot wypłożnia y wychodząca/liśćie z octem á z ſolą pożywáne. *Plin.*

Żywot wypro żnia y wychodząca/liśćie z miodem wárzone/á ná wybićie/ábo wywinienie z ſtáwu przykłádáne ieſt przedkim rátunkiem. *Plin.*

Wywinienie ábo wybićie ſtáwu leczy.

Artetyka to ieſt łamánie w ſtáwiech leczy.

Artetyke/podágre/toż liśćie vśmierza z ſolą ie vtárßy. Ábo korzenie z krowińcy vmießáć á przykłádáć. [*Iaber. Plat. plin.*]

ták ſuche iáko y świeże liśćie.

Twárdym bolączko á zárámiáłym Łożyſko wywodżi.

Twárde y zákámiałe bolączki z miodem vtárßy ie *Hyppocrates* leczył. *plin.*

Korzeń ſam do łoná ßeśćiniedźiałki/ktoraby łożyſká pozbyć nie mogła/przyłożony wywodżi iáko *Hyppocrates* vczy.

Przećiwko wężowemu vſzkodzeniu z czerwonym winem korzeń pić dobrze. Syr miedzy tego ziela liśćiem chowány/nie pſuie ſie áni gnie. *Plin.*

Przećiwko vſzkodzeniu od węży.

Szyßki ná czele/głowie/y wśiedzeniu leczy/przykłádáiąc ták liśćie iáko y tłuczone korzenie/ábo w ſoku iego máczáiąc fleytuchy. Toż w winie ábo w oliwie wárzone/roſćieráne y ćieplo plaſtrowáne. Także. Bebele około ſtolcá boleiące/tym plaſtruiąc/roſpadza.

Syr zá chowywa. Szyßki leczy.

Sok tego ziela twarz zeßpecona wyćiera/chędoży y śliczną czyni.

Spro ſność twárzy mieſo dźi we trawi.

Dźiwe mieſo w ránách y we wrzodách/proch z korzenia iego ſuchego/záſypuiąc trawi y wyſußa ſwą gorzkośćią wyiadáiąc.

Fraucymerowi muſiemy też nie co dla kreſy y ozdoby ich dogodźić.

Z korzenia tego ziela wodka palona/twarz cudną czyni.

Twarz bárzo śliczną czyni

Toż ſok z korzenia wygniećiony czyni/á ná ſłońcu wyſußony: á gdy potrzebá z Krowiczáną wodką troche rozmießáć/á pomázować tym twarz/bo bárzo biało/iáſno/y śliczną czyni.

Też y ták bielidło vczyniß bárzo koſztowne. Wźiąć korzenia tego ziela/Bieli ołowiáney/kośći Sepij ryby morſkiey/ktorey złotnicy potrzebuią/każdego po łoćie/to z Rożánym oleykiem wßyſtko pomießáć/á twarz tym pomázywać. To czyni twarz bárzo śliczną.

Korzeń z miodem roſćierány/piegi z ćiáłá ſpadza/tym náćieráiąc: Owa wßeláka ßkárádość z wierzchu z ćiáłá wyćiera y wychodząca. *Paul. Eginet.*

Piegi.

Sok.

Sok wypráſowány przećiwko morowemu powietrzu/y przećiwko wßelákim iádom bywa ſczęśliwie y z wielkim vżytkiem vżywány/biorąc go łyżkę ná raz z winnym octem.

Morowemu powietrzu. Jádom. Trućiznę.

Dychawicznym.

Vſławicznie káßlącym.

Flágma w pierśiách geſta y lipka rozprawnie/rzędzi/y ſnádnie wywodzi y odmiáta/á płucá y piersi wychodząca.

Aqua diſtillata.

Mieśięczne czyśćienie pánom nád przyrodzenie záwśćiągnione/z wodką Bylicę wzbudza y wywodzi. Tymże ſpoſobem łożyſko po porodzeniu pozoſtałe wypędza/trunkiem vżywány.

Wodká.

Z korzenia

nách/ w inych nie tak gorzko pieprzny iest/iáko w Cyrenie y w Egypcie / przeto też tám w tych krámách /iáko Galenus pisze / do vżywánia przychodźi/tak surowy/iáko y wárzony: v nas to bydź nie może.

Mieysce y Czas.

Rośćie to ziele rádo w cieniſtych lesiech/w mieyscach wilgotnych y chłodnych/ záraz ná początku Wiosny / z inszemi ránemi ziołmi/liſtki iego naprzod z ziemie w Marcu wychodzą/ w Czerwcu ginie/tak że go potym trudno znaleść. Nasienie w Lipcu y w Sierpniu znáyduie ſie/naprzod zielone/potym żołte/ná oſtátku czerwieniáwe.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Rozgrzewa y wyſuſza w pierwszym ſtopniu/ iáko Gal: pisze w 8. kśięgách o ziołách. A choćiaż iest iſtności zimney/ iednák rozgrzewa/y przeto wyćiera/ále nie ták potężnie iáko Zieiec álbo Smiłowiec. Rozumieć mamy że Galenus to mowi o Obrazkách / ktore nie ſą smáku oſtropieprznego bárzo. Ale ktory ſie w náſzych ſtronách náyduie/ iest w trzećim ſtopniu ćiepły y ſuchy/dla zbytnicy iego gorzkośći/przeto zátwierdza/ścieńcza/rozśiekuie/ otwiera y roſpráwia. A iako poſledniey ſzy piſza/rozgrzewa y wyćiera.

Moc y ſtuki z Dioſ.

Tychże ſkutkow iest co ziele ábo Smiłowiec podágrę leczy. Tym ſpoſobem bywa záchowywaniá ko Zieiec. Jako ma bydź przyprawiony do użycia. Flágmiſte wilgotnośći roſpiá wrzodłá y z piersi chárkániem wywodzi. Dychawicznym. Káſzel vśmierza. Czerwoność ocżu płynieniem leczy

Korzeń/naśienie y liśćie Obrazkow teyże mocy ieſt/co y Smiłowiec.

Jednak zoſobna ma własność korzeń tego ziela z wołowym łáynem tárty/ podágry leczyć/plaſtruiąc. *Dioſ.*

Także liśćia. *Plin.*

Tymże ſpoſobem korzeń záchowuia/ iáko Zieycow do vżywánia. *Dioſ.*

Przychodźi do vżywánia miaſto pokármu dla máley iego gorzkośći. *Dioſ.* Ale to rozumieć mamy/ ktory w ćiepłych krámach roſćie/nie o náſzym. Acz ynáſz we dwu ábo we trzech wodách warzony może być vżywány. Korzeń wárzony á z miodem przyprawiony/ z oſobliwośći przyrodzenia ſwego/czyśći persi od wilgotnośći flagmiſtych/ hrubych/ lipkich/ á kliiowátych/często go vżywáiąc. Ábo proch z ſuchego korzenia miałko vtárty ná poły z Cukrem/ ábo z miodem/ miaſto miodku vżywány / doświádczonym bywa lekárſtwem *Oribas. Eginet.*

Dychawice tymże ſpoſobem pożywány leczy/á ieſcze lepiey z prochem korzenia iego ſubtelno vtártego chlebá nápiec a pożywáć. Tákowy ábowiem chleb záśiploſći y iády wßelákie y trucizny leczy pożywáiąc go. *Cleophantus.*

Korzeń pieczony w gorącym popiele ábo wárzony/ á z Migdałowym oleykiem pożywány/káſle ciężkie vśmierza.

Toż też y mleko w ktorymby był wárzony czym. Ábo y w wodźie ſuche piiąc. *Plu.*

Czerwoność y krwáwość ocżu/leczy korzeń z Bobowa mąką w Mołćie winnym do połowice wywárzony: a plaſtrowány/ y płynienie ocżu záwśćiąga. Tákże/ Zaśmiałości rozgania. *Plin.*

Złotym żyłkom ná puchłym ieſt lekárſtwem. Ocży gnośći. Żołądkowi vżyteczny.

Złotych żyłek nabrzmiałość korzeń wárzony á z oliwą vtárty/ y plaſtrowány leczy. Sok z tegoż korzenia wárzony z miodem zmießány/á ná ocży plaſtrowány ćiekące leczy.

Tenże w trunku pożywány żołądek náprawia ſkażony/z kwaſkowátym miodem/ to ieſt/oxymelite vżywány.

Złe wrzody ćiáło rozłádáiące/ y do leczenia trudne/ſokiem ieo pomázuiąc/leczy

Nosnym wrzodom/ktore *polypos* zowią tenże ſok bywa lekárſtwem.

Fiſtułom plugáwym.

Sadzelom zagnilym y ſmrodliwym.

Bolączkom złym ćiáło pſuiącym ktore Grekowie *Phagedænas* ábo *Carcinomata* zowią//to ieſt / ćiáło rozłádániem ſwym pſuiące/ korzeń wárzony/woda ta wymywáiąc ie/á prochem tegoż zá/ſypuiąc / ábo z miodem ábo máśćiom inym przymießuiąc/wielkim ieſt lekárſtwem / wychędożáiąc ie / y goiąc. *Ferael.*

Nosnym wrzodom.

Fiſtułom.

Sadzelom.

Bolączkom ciáło rozkładáiącym.

Morowko

Morowkom y bolączkom morowym niemáß nic lepßego/ iáko liśćie tego ziela/ bądź ſuche ábo zielone przykłádáne. [*Hieronym. Trag.*] Korzeń miaſto pokarmu vżywány/ czaſu powietrza morowego/ zá chowywa od záráz. Tenże vżywány záchowywa y broni od vpićia.

Od powietrza morowego zá chowywa. Od vpićia broni. Mieſznicznа choroba wywodźi.

Naśienie tego ziela ćwierć łotá piiąc/ chorobę mieſzczną niewieścia wywodźi/ ábo y puł łotá z winem piiąc. [*Plin.*] Toż proch z korzenia tego czyni/ tak w trunku przyſłoynym vżywány/ iako miodem záczy

ZIele to ták wßystko białe iest/ iákoby go mąką obśiał / á zá dotknieniem záraz z siebie / iáko tłustość iáką puscza. Liśćie ma nieiákokolwiek máłym Obrazkom podobne. Klącza wiele od korzenia pochodźi / pełno ná sobie liśćia máiące / ná wierzchu ktorych / kiśćiámi kwiatki wychodzą / z ktorych potym naśienie iescze drobnieyße y gęsto osypáne około wierzchow. Korzeń czerstwy / miąßy / krzewisty y odnog wiele maiący / żołty iáko v Kobylegosczawu / ktorego rodzáiem drudzy bydź rozumieią y mienią / ále źle.

Mieysce.

Po wśiách pospolićie wßedy rośćie.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Rozgrzewa y wysußa / otwiera / śćiera / rozczyniawa y trawi.

Moc y Skutki.

Nád ine lekárstwá przekłádáią go bydź naosobliwßym przećiwko vsczknieniu od wężow.

Vsczknieniu od wężow.

Zimnice leczy sokiem korzeniá iego pomázuiąc paćierz we grzbiećie y ćiáło.

Zimnice leczy.

Krosty świerzbiące / y wßelákie ine z ćiáłá spądza.

Krosty spądza.

Zmázy tákże wßelákie / sok á zwłasczá z octem zmießány ćiáło pomázuiąc wychędaża.

Ćiáło wyćiera z zmáz wßelákich.

Czerw ábo chrobáctwo w zágniłych ránách y we wrzodách / wypądza y wychędaża záwießony / ábo miáłko vtárty / nim zásypuiąc / á iest pewnym y doświádczonym lekárstwem.

Rupie tákże z bydłá wygania / y z ludzi czerw pędźi / trunkiem vżywány.

Kleśniec. Rozdźiał 103.

Arisarum,

Klein Aron.
Klein Aaron.

NIewielkie to źiołeczko Kleśniec / liśćie nieśie Obrazkowemu podobne / ále dálekomnieyße y drobnieyße / ná długich stopkách Prątek wydáie z śiebie ćienki / obdłużny ná wierzchu ktorego / pęchyrz / ábo pochwá / po iedney stronie / cáła / nie rozdwoiona / z tey iákoby żądło ćieniuchna látorośla wychodźi bládobiała. Korzeń na kßtałt Oliwki wielki podługowáty / biały / od ktorego wiele drobnego / ćienkiego á podługowátego pochodźi korzenia / máiąc w sobie dáleko więtßą á niżeli więtße Obrazki / gorzkość. Drugi Kleśniec korzenia okrągłego / ná kßtałt kule / zwierzchu czárny / wewnątrz biały. Smáku ostre° / ále lżey niżeli w obrazkách / zwierzchu odnożek ćienkich / listu miąßego / miękkiego / podobnego Wielezłemu / tylko ná rogách swychodspo

Z korzenia wodká dystyllowana / wzroku ciemne^y / bywa osobliwym rátunkiem.

Piłá że przepukliné leczy / pitie ie káżdy dzień łyżká ábo cztery.

Szkodźi.

Z káżdego zwierzęćiá z sámice / płod záwiązány y záwźięty wyćiąga / á wyrzuca / miałko veluczonym około korzki námázuiąc [*Plin.*] Y przeto snadź od náßych Wielezlego iest názwany.

płod zawiązány wyrzucaie żwierzęt.

Rozsadek z vważeniem.

Wielkiey zacnośći y wystawieniu wielkim to ziele v pierwßych Grekow było / ták dlaſtkow lekárſkich / iáko dla vżywánia iego / miasto potraw / á zwłaſczá sámice. Abowiem sámiec lipczeyßy iest w wárzeniu.

O brazkámi od náßych názwáne / dla sliczności liśćia / ktore ták pięknie vżyłowáne sa / z przyrodzenia iáko málowánie iákie / ábo koltryny. Zowią drudzy Aronowa broda dla rozłożenia ich sliczngo ná kßtalt brody rozłożyßey / á długiey. Jni Wielezlego názywáią. Snadź prze o sámo / iż swym námazániem / płod z káżdego zwierzęcia gwałtownie wyćiąga.

O *Arum* Egyptckim ktory náßy Czermieńcem zowią / iużeśmy powiedźieli wyßey przy rozdźiale 99. tychże Ksiąg.

O mnieyßych Obrazkach. Rozdźiał 101.

Arum minus.

Klein Aron.

OBrazki mnießße / ktore Wielezlego mnieyßym y ſamica zowią / liśćie máią ná kßtalt ſtrzały: ze śrzodku ktorych przet wychodźi od korzeniá prosty / gładki / wzwyß ná trzy dłonie ábo wyssey / w wierzchu tego grono wielkie násienia czerwonego / ku wierzchu ſpiczáſte: korzonkow ma wiele drobnych / cienkich / długich / ná ktorych wißą iákoby paćiorki iákie / wielkośći bobowey: ſmáku náder ostrego y kasáiącego.

Mieysce.

Rośćie pospolićie ná gorách.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

ROzgrzewa y wysußa w czwártym ſtopniu. Rospala śćieneza rosprawia y wyćiera.

Moc y Skutki.

Vżywáią niektorzy prochu korzenia tego ziela do potraw zaprawienia / á zwłaſczá dla pożytku / ktorzy obchodzą cudze kuchnie obiády / ábo dla wyrządzenia złośći drugim. Abowiem ták bárzo w gárdle páli y w vśćiech ſczmi / że potym w nie nic włożyć niemoże / á ſtrudná tego pozbyć / áż zá czeſtym płokaniem / y długim gárgáryzowániem mlekiem krowiem: Abo zá lizániem másłá swieżego.

O Maczyńcu. Rozdźiał 102.

Bonus Henricus.

Herba infarinata.

Guter Henrich. Stoltzer Henrych. Schmerbel.